KRISHNA BHATTIYAM
SAHITA
GADA DHARIYAM.

శ్రీరస్తు.

శ్రీహయవదనపరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీమన్మహామహోపాధ్యాయ గదాధరభట్టాచార్య
చక్రవర్తి విరచితః

॥*॥ అవయవగ్రన్థః ॥*॥

శ్రీమన్మహామహోపాధ్యాయకృష్ణభట్టవిరచిత
వివరణసహితః,
శ్రీమత్పరమహంసేత్యాద్యనుపమబిరుదాఙ్కిత
శ్రీమద్బ్రహ్మతన్త్రపరకాలమహాస్థానమూర్ధాభిషిక్త
స్వతన్త్రస్వతన్త్రశ్రీమత్కవికథకకణ్ఠీరవచరణనలినయుగళ
విన్యస్తసమస్తాత్మభరశ్రీకృష్ణబ్రహ్మతన్త్రపరకాలసంయమిసార్వభౌమ
చరణారవిన్దమిళిన్దాయమానమానసేన
శ్రీమత్తర్కతీర్థపణ్డితరత్నేత్యాఖ్యకస్తూరిరఙ్గాచార్యవర్య
కరుణాకటాక్షవీక్షాసమాసాదితపాణ్డిత్యేన
శ్రీమన్మహీశూరపురీమధ్యవిద్యోతమాన దివ్యరత్న సింహాసనారూఢ
శ్రీమచ్చామరాజేన్ద్రసరస్వతీప్రసాదమహాస్థానలబ్ధ
తర్కవిద్వద్బిరుదోల్లసితేన
శ్రీమద్గద్వాలసంస్థాననివాసినా
కోణ్డాపురం, కృష్ణాచార్యేణ
పరిశోధ్య పరిష్కృతః
శ్రీమన్మహీశూరసంస్థానాధిపతి శ్రీమత్కృష్ణరాజేన్ద్రాశ్రితేన
ధర్మాధికారి చక్రవర్త్యయ్యఙ్గార్యేణ
విద్యాతరఙ్గిణ్యాఖ్యస్వీయముద్రాక్షరశాలాయాం
ముద్రాపితో విజయతాంతమామ్
ఇదానీమేతన్మూల్యంసార్ధరూప్యద్వయమ్
సన్ ౧౮౯౬.

౨౫ పుటే, ౨ పఙ్క్తౌ

యుక్తసముదాయేఽతివ్యాప్తిస్తదవస్థైవేతివాచ్యం॥ప్రతిజ్ఞాదిపంచకవృత్తి
ఇత్యత్ర, యుక్తప్రతిజ్ఞాదిపంచకసముదాయేఽతివ్యాప్తిస్తదవస్థైవేతివాచ్యంప్రవృ
త్తి ఇత్యేవపాఠఃముద్రణావసరేవిపర్యస్తః॥అధికంతు శుద్ధిపత్రేఅవలోకనీయం

శ్రీరస్తు.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః

అథ దీధితిసహిత తత్త్వచిన్తామణావవయవగ్రన్థః ప్రారభ్యతే.

మూ ॥ తచ్చానుమానం పరార్థం న్యాయసాధ్యమితి న్యాయస్తదవయవాశ్చ ప్రతిజ్ఞాహేతూదాహరణోపనయ నిగమనాని నిరూప్యన్తే ॥ తత్ర న సమస్తరూపోపపన్న లిఙ్గప్రతిపాదకవాక్యం న్యాయః ॥ అత్రైపవాక్యేఽతివ్యాప్తేః॥ కిన్త్వనుమితిచరమకారణ లిఙ్గపరామర్శప్రయోజకశాబ్దజ్ఞాన జనకవాక్యం న్యాయః ప్రతిజ్ఞాదిపంచవాక్యైరేకవాక్యతయా స్వార్థవిశిష్టజ్ఞానం జన్యతే ॥ తేన చ విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహి మానాన్తరముత్థాప్యతే ॥ తేన చరమః పరామర్శ ఉత్పాద్యత ఇతి న్యాయజన్యశాబ్దజ్ఞానస్య పరామర్శప్రయోజకతా॥ మూ॥

ఇతి తత్త్వచిన్తామణౌ న్యాయలక్షణమ్

మూ॥ ఉచితానుపూర్వికప్రతిజ్ఞాదిపంచకసముదాయత్వం న్యాయత్వమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాదికం పునరుదాసీనవాక్యవారక న్యాయాన్తర్గతత్వాదివిశేషణశూన్యమేవోపాదేయమితి నాన్యోన్యాశ్రయః ॥ సాధ్యాదివిశేష నియన్త్రితాశ్చ ప్రతిజ్ఞాదయో వాచ్యా ఇతి న విభిన్నసాధ్యాదిక ప్రతిజ్ఞాదిసముదాయేఽతివ్యాప్తిః ॥ వ్యాప్త్యాదేరివ సాధ్యాద్యననుగమాదననుగమో న్యాయాదేరపీష్యత ఏవ ॥ ఏతేన ప్రతిజ్ఞానిగమనయోరుదాహరణోపనయయోశ్చ న సంభూయైకార్థప్రతిపాదకత్వమ్ ॥ ప్రాగేవ తు పఞ్చానామవయవానామ్ ॥ పరన్తు ప్రతిజ్ఞాహేత్వోః కథంచిదుపనయనిగమనయోః ॥ ఏకవాక్యతావ్యవహారస్తు విశిష్టైకార్థప్రతిపత్తిపరతామాత్రేణ ॥ తాదృశ పరామర్శ ప్రయోజకత్వఞ్చ యది తద్విషయతత్తత్పదార్థోపస్థాపకతయా (తత్తత్పదార్థసార్థోపస్థాపకతయా) తదా ఉదాహరణోపనయయోరేవ తత్పర్యవస్యతి ॥ అథ తదానుకూల్య పరతామాత్రేణ ॥ తదా కో వహ్నిమాన్ పర్వతో వహ్నిమాన్ కుతో ధూమవత్త్వాదిత్యాదేరపి తథాత్వమిత్యాదికం సమాహితమ్ ॥ మూ॥

ఇతి దీధితౌ న్యాయలక్షణమ్

అనుమితి చరమకారణ లిఙ్గపరామర్శ ప్రయోజకశాబ్దజ్ఞాన జనకశాబ్దజ్ఞాన జనకవాక్యత్వ మవయవత్వమ్ ॥ అతఏవ వహ్నివ్యాప్యధూమవానయమితి వాక్యే తదవయవేచ న న్యాయతదవయవలక్షణాతివ్యాప్తిః ॥ తేనపరామర్శస్య తదవయవేన పరామర్శజనకస్యజననాత్ ॥ యత్తు ॥ సంక్షేపతఃపరామర్శప్రయోజక వాక్యత్వేనవిశేషాభావాత్సోపి న్యాయఏవేతి ॥ తన్న ॥ కథాయామాకాఙ్క్షాక్రమేణైవాభిధానమితిప్రథమంవిశిష్టవైశిష్ట్యే ఆకాఙ్క్షా నాస్తీతి తదభిధానే నిగ్రహాదితివక్ష్యతే ॥ అన్యథా చక్షురాదేరపి పరామర్శజనకతయా న్యాయత్వాపత్తిః ॥ ఆకాఙ్క్షావిరహస్తుల్యఏవ ॥ అన్యేతుపఞ్చావయవవాక్యాద్విజాతీయమేవ శాబ్దజ్ఞానముత్పద్యతఇతి తద్ధీజనకవాక్యత్వంన్యాయత్వమ్ ॥ ఏవంప్రతిజ్ఞాద్యవయవ వాక్యాదపిప్రత్యేకం విజాతీయం శాబ్దజ్ఞానమితి తత్తద్ధీజనకవాక్యత్వమేవతత్తల్లక్షణమితి॥తన్న॥ జ్ఞానవిశేషజనకత్వంతజ్జనకత్వజ్ఞానంవా (తత్తజ్జ్ఞానజనకత్వంవా) న్యాయేప్రతిజ్ఞాదౌ చానతిప్రసక్తమనుగతరూపమన్తరేణ దుర్నిరూపమితి తత్స్వీకారేతస్యైవలక్షణత్వాత్ ॥ అన్యథా జాతిసంకరప్రసంగాత్ ॥

ఇతి తత్త్వచిన్తామణావవయవలక్షణమ్

అవయవత్వన్తున్యాయాన్తర్గతత్వేసతిప్రతిజ్ఞాద్యన్యతమత్వమ్॥ ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వేసత్యుభయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వంవావక్తవ్యమ్॥ ఉభయఞ్చప్రతిజ్ఞాహేతూహేతూదాహరణేఉదాహరణోపనయౌఉపనయనిగమనేఇతివిశిష్యవక్తవ్యమితి॥ప్రతిజ్ఞాదిప్రతిపాద్యతత్తద్విశిష్టార్థవిషయకజ్ఞానపఞ్చకాన్యతమజ్ఞాన జనకవాక్యత్వంతత్త్వమిత్యపి కేచిత్ * తస్యైవేతి * తథాచతాదృశజాతౌసాధకాభావఇతిభావః ॥ బాధకమప్యాహ * అన్యథేతి * న్యాయజన్యజ్ఞానేపఞ్చావయవజన్యత్వాత్పఞ్చ ద్విత్రాదిజన్యేచద్విత్రాద్యాఃప్రత్యేకజన్యేచ ఏకైకా జాతయఇతిజాతిసంకరఇత్యర్థః ॥ తత్రతత్ర భిన్నభిన్నజాతికల్పనేసుతరాంమానాభావః ॥ కేచిత్తు,యదిచానుగతకారణమన్తరేణాపి తాదృశజాతిమత్వసంభవః ॥ తదాకదాచిత్ప్రతిజ్ఞాదిజన్యేపిహేత్వాదిజన్యవృత్తిః హేత్వాదిజన్యేచప్రతిజ్ఞాది జన్యవృత్తిర్జాతిస్స్యాదితిసంకరఇత్యర్థః ॥ ఏవం సర్వేషాంసర్వజాతీయత్వమేకజాతీయత్వం వాస్యాదిత్యపిద్రష్టవ్యమిత్యాహుః ॥

ఇతి దీధితావవయవలక్షణమ్

**తత్రప్రతిజ్ఞా,నసాధ్యనిర్దేశః ॥ సాధ్యపదేఽతివ్యాప్తిః ॥ కిన్త్వాద్యాశ్యాను
మితిచరమకారణలిఙ్గపరామర్శప్రయోజకవాక్యార్థజ్ఞాన జనకత్వేనత్యుద్దే
శ్యానుమిత్యన్యూనానతిరిక్తవిషయక శాబ్దజ్ఞాన జనకవాక్యం॥**

సాధ్యనిర్దేశః ప్రతిజ్ఞేతిసూత్రమ్ ॥ సాధ్యోవిధేయ విశిష్టోధర్మీ ॥ తథాచప
క్షతావచ్ఛేదక పర్వతత్వాది విశిష్టేసాధ్యతావచ్ఛేదక వహ్నిత్వాదివిశిష్టవైశిష్ట్య
జ్ఞాన జనకోన్యాయావయవఇతిపర్యవసితోర్థః ॥ ఉదాహరణాచ్చ నపక్షతావ
చ్ఛేదక విశిష్టే సాధ్యవైశిష్ట్యజ్ఞానమ్॥ఉపనయాచ్చ పక్షతావచ్ఛేదక విశిష్టేనసా
ధ్యతా వచ్ఛేదకవిశిష్ట వైశిష్ట్యజ్ఞానమితితయోర్వ్యుదాసః ॥ * కిన్త్విత్యాది *
ప్రకృతన్యాయబహిర్భూత వారణాయసత్యన్తమ్ ॥ ప్రకృతన్యాయావయవత్వ ప
ర్యవసితార్థకమ్ *ఉద్దేశ్యేతి* ప్రకృతేత్యర్థః॥ వహ్నిసాధ్యకోపనయస్య వ
హ్నివ్యాప్యధూమసాధ్యకానుమిత్యన్యూనానతిరిక్త విషయకజ్ఞానజనకస్య వా
రణాయప్రకృతద్వయమ్ ॥ తథాచ, యాదృశపక్షసాధ్యకన్యాయావయవత్వం తా
దృశపక్షసాధ్యకానుమిత్యన్యూనానతిరిక్త విషయకశాబ్దజ్ఞాన జనకత్వం పర్యవ
సితోర్థః ॥ ధూమాదాలోకవాన్ పర్వతోవహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదావ
నతిరిక్తవిషయకజ్ఞానజనకస్య హేతోర్వారణాయాన్యూనేతి॥నిగమనవారణాయా
నతిరిక్తేతి॥ యద్యపినిగమనేసాక్షాత్పక్షవాచకపదంనప్రయుజ్యతే॥ తథాపిన్యూన
తాభంగాయోపనయస్థాయమాదిపదానుషంగాత్తథాబోధ్యమ్॥ ఇత్థమేవచప్రస
క్తామతిప్రసక్తంనిగమనంచేత్యాదినా నిరాకరిష్యతి॥తదర్థశ్చనిగమనమన్యూ
నానతిరిక్తవిషయకశాబ్దజ్ఞానజనకంసన్నపరామర్శహేతుః ॥ యేననిరుక్తన్యా
యావయవత్వరూపంప్రతిజ్ఞాత్వంతదపివ్యాప్నుయాత్ ॥అబాధితత్వాదేస్తద్బో
ధోపయుక విశిష్టహేతుసంబంధస్యవా భోధకతయాతస్యాతిరిక్తవిషయకజ్ఞానజన
కత్వాదితి॥ యత్తు ॥పృథివీతరేభ్యోభిద్యతేపృథివీత్వాదిత్యాదౌయిన్నపృథివీతరే
భ్యోభిద్యతేతన్నపృథివీత్యుదాహరణవారణాయతదితి॥తత్తుచ్ఛమ్॥ తేనపృథివ్యా
మితరభేదస్యావిషయీకరణాత్ ॥తాత్పర్యభ్రమేణతాదృశబోధజనకత్వస్యాతిప్ర
సక్తత్వాత్॥ నచ తాపత్తావ్యుదాహరణస్య తథాత్వసంభవః ॥ యన్నైత్యాదేర
నన్వయాత్ ॥ యదిచనిగమనేనాయమాదిపదం నివిశతే వాక్యైకవాక్యతయైవవి
శిష్టలాభాదితివిభావ్యతే ॥ తదాహేతౌసాధ్యసామానాధికరణ్యభానేసామాన్యతః
పక్షేపి సాధ్యవత్త్వభానాత్ పక్షేహేతువ్యాపక సాధ్యసామానాధికరణ్య విశి

ష్టహేతుమత్తాబోధకస్యోపనయస్య ॥ యత్రపక్షసాధ్యయోస్తాదృశ్యేన దృ
ష్టాంతత్వహేతుత్వాభ్యా ముపన్యాసః తాదృశసిషాధయిషయాచన్యాయప్రయో
గః తత్రోదాహరణోపనయయోః ॥ యత్రచ పర్వతత్వాద్యవచ్ఛేదేన సాధ్యసి
ద్ధేరుద్దేశ్యతాయామేతత్పర్వతత్వాదినాదృష్టాంతస్యోపన్యాసః తత్రోదాహరణ
స్య ॥ సత్యంతస్యవాఽవయవాఘటకన్యాయాంతర్గతత్వ వరతయాహేత్వన్త
స్యాయమాదినిగమనాం తస్యచ వారణాయతత్ ॥ యద్యపిసర్వమభిధేయంప్ర
మేయమిత్యాదావతిరిక్తాప్రసిద్ధిః॥నచకోట్యప్రసిద్ధ్యా ప్రమేయంనవేతి విప్రతి
పత్తేః సంశయస్యచాయోగాత్ నతాదృశీ ప్రతిజ్ఞా, ప్రకృతానుమితి విషయతా
సమవ్యాప్త విషయతాకత్వం, ప్రకృతానుమితిప్రకారతాసమవ్యాప్త ప్రకార
తాకత్వంవావక్తవ్యమితివాచ్యమ్ ॥ సకలాభిధేయవృత్తిధర్మవత్సకలాభిధేయని
ష్ఠాత్యంతాభావాప్రయోగ్యాకాశాభావవద్వేదం ద్రవ్యమిత్యాదావిశిష్టపక్షబో
ధకోపనయేఽతివ్యాప్తేః ॥ తథాపిప్రకృతపక్షేప్రకృతసాధ్యవైశిష్ట్యవిషయకత్వం
తదన్యూనవిషయకత్వమ్॥ప్రకృతపంచమ్యర్థపక్షకప్రతిజ్ఞాస్థలేతుపక్షేప్రకృత్యర్థ
స్యవైశిష్ట్యబోధకోహేతుగ్నతుప్రకృతసాధ్యస్య ॥ తాదృశవిషయతావిలక్షణవిష
యతాశూన్యత్వమ్ ॥ ప్రకృతహేతుకప్రకృతసాధ్యసిద్ధ్యౌపయికవ్యాప్త్యవిషయక
త్వంవా తదనతిరిక్తవిషయకత్వమ్॥ వహ్నివ్యాప్యాలోకవత్సధర్మా పర్వతోవ
హ్నిమాన్ ధూమాదింధనవ్యాప్య ధూమవాన్ పర్వతోవహ్నిమాన్ ధూమాది
త్యాదౌ తస్యాస్సంగ్రహాయ ప్రకృతహేతుసాధ్యయోరుపాదానమ్ ॥ వహ్ని
వ్యాప్యధూమవాన్ పర్వతోవహ్నిమాన్ధూమాత్సత్త్వాదివ్యాప్య ద్రవ్యత్వవది
దం సత్త్వాదిమత్ ద్రవ్యత్వాదిత్యాదికస్తు నప్రయోగః ॥ విశిష్టపక్షోపస్థాపకా
దేవ తాదృశవ్యాప్తిప్రతీతావాకాంక్షావిరహేణోదాహరణానుత్థానాత్ ॥ అన్య
థాఽతిప్రసంగాత్॥ అతఏవనైకదోభయవ్యాప్త్యుపన్యాసోపి ॥ యదిచ మైత్రః
పచతి అయంగౌరిత్యాదేరేవ ప్రతిజ్ఞాయాః తథోపవర్ణితవిశిష్టజ్ఞానజకత్వసంభ
వః ॥ తాదాత్మ్యేన గోస్సాధ్యత్వాత్ గోత్వత్వాద్యనుపస్థిత్యా గోత్వాదెస్సా
ధ్యత్వానుపపత్తేః ॥ పదార్థతావచ్ఛేదకజాతౌ హేత్వర్థస్యాన్వయాయోగా
చ్చ ॥ వహ్నిమానిత్యాదౌ పునరనుమితౌ పక్షేసాధ్యస్య వహ్నేస్సంయోగాత్త
త్సంబన్ధోభాసతే ॥ తథైవ వహ్నివ్యాప్య ధూమవానయమిత్యుపనయసంగ
హాత్ ॥ శాబ్దజ్ఞానేతు వహ్నిమతోఽభేదః ॥ ఏవంభేదేసాధ్యేభిద్యతే భిన్నమి

అన్యూనానతిరిక్తపదంవిహాయ లిఙ్గావిషయకత్వంవా జ్ఞానవిశేషణమ్ ॥ తేనో దాహరణాదివ్యుదాసః ॥ నిగమనఞ్చ న పరామర్శహేతుః ॥ అబాధితాస త్ప్రతిపక్షితత్వజ్ఞాన జనకత్వాత్ ॥

త్యాదావపి వైలక్షణ్యమితి సూక్ష్మమీక్ష్యతే ॥ తదాయాదృశపక్షసాధ్యకాః ప క్షేయాదృశవిశిష్టార్థబోధికాఃప్రతిజ్ఞాః సంప్రదాయసిద్ధాః తాదృశానాంబో ధానామన్యతమేనాప్యనివర్తనీయస్య సంశయస్యానివర్తకోయః తావతామన్యతమో బోధఃతజ్జనకత్వంవక్తవ్యమ్॥ఏవంచతాదాత్మ్యేనగవిసాధ్యేపక్షేగవాభేదస్య,సం యోగేనసమవాయేనవావహ్నౌ,వహ్నిమదభేదస్య,సమవాయేనపాకస్యకృతౌ, పాకకృతిమత్త్వస్య,పాకకర్తృభేదస్య,విశేషణతయాఇతరేభ్యోభేదే,ఇతరభేదవ త్త్వవత్వస్య,ఇతరాన్యభేదస్య,ఇతరభేదవత్వస్య,ఇతరభిన్నాభేదస్య,బోధావిశే ష్యధర్తవ్యాఇతిదిక్॥తావద్బోధానివర్త్యసంశయానివర్తకతావద్బోధనివర్త్యయా వత్సంశయనివర్తకబోధజనకత్వంవాచ్యమిత్యపికేచిత్॥చైత్రఃపచతిఘటోనేత రాణీతిప్రతిజ్ఞాయాంసాధ్యవిషయిత్వానుయోగిత్వయోఃసంబంధవిధయైవానుప్ర వేశాత్ యథోపదర్శితసాధ్యగమకతౌపయికవ్యాప్తివిశిష్టహేతుమత్త్వస్యచప క్షేఉపనేయత్వాత్తథాచాయమిత్యాకారకఃసుపచఏవప్రాచాముపనయః ॥ నవ్యా నాంపునరనన్యగతికతయాతద్వ్యాప్యహేతుమాన్ తద్వానిత్యాకారోయోగ్య తావశాచ్చ తదాసాధ్యస్యతద్వ్యాప్యస్యవాపరామర్శః॥ కేచిత్తు వహ్నిమాన్న వేతి విప్రతిపత్తౌసంశయేచ వహ్నిమత్తదన్యోన్యాభావయోస్తాదాత్మ్యవిశేషణ త్వాభ్యాం కోటిత్వేన జిజ్ఞాసితత్వాదితి తాదాత్మ్యేన వహ్నిమానేవ సాధయితు ముచితః ॥ నతు వహ్నిరజిజ్ఞాసితత్వాత్ ॥ తథాచాయమిత్యాకారకో వహ్నిమ ద్వ్యాప్య ధూమవాంశ్చాయమిత్యాకారకోవా ఉపనయః ॥ నతు వహ్ని వ్యాప్య ధూమవాంశ్చాయమిత్యాకారకఃఅర్థాంతరత్వాదితిప్రాహుః॥ యత్ర చాంతరాతాదృశ బోధోనజనితస్తత్రాపి తాదృశాకాంక్షాయోగ్యతాదిశాలి త్వరూపంతజ్జననయోగ్యత్వమక్షతమ్ ॥ తల్లాభశ్చ జాతివిశేషావస్థాపక శాబ్ద వాక్యపదయోరుపసంధానాదేవేతి*అన్యూనేత్యాది*తథాచోద్దేశ్యానుమితి స మానవిషయక లింగావిషయకశాబ్దజ్ఞాన జనకన్యాయావయవత్వమర్థః ॥ వ్య తిరేకిణి హ్రదోనిర్ధూమఇత్యాదౌ నిర్వహ్నిత్వహేతుకే యథాహ్రదభిన్న మిత్యాది దృష్టాంతవతోహ్రదావృత్తిధర్మశూన్యత్వాదిహేతుకేవా ఉదాహర

ణస్య వారణాయ సమానవిషయకాంతంపక్షముఖ్య విశేష్యకార్థకం ॥ ఉపన
యవారణాయ లింగావిషయకేతి ॥ యద్యపిప్రకృతలింగావిషయకత్వం పృథివీత
రేభ్యోభిద్యతే పృథివీత్వాత్ గంధవతీవా తథాగంధాదిత్యాదావవ్యాపకం ॥
నచాత్రోపనయాసంభవః ఇదమాగంధవత్త్వేనపరామృష్టహేతుభూతగంధవత్త్వా
న్వయాయోగాదితివాచ్యమ్ ॥ సాధ్యాభావవ్యాపకగంధాభావాభావత్త్వేనాన్వ
యాత్ ॥ అతఏవవ్యతిరేకిణినచనేయం పృథివీత్యాదికః ప్రాచాం ప్రయో
గః ॥ యదివ దండవాన్రక్తదండవానిత్యస్యాన్వయోనానుపపన్నః తద్విశిష్టేశుద్ధత
ద్విశిష్టాన్వయస్యైవావ్యుత్పన్నత్వాదిత్యుచ్యతే ॥ తదానానుపపత్తిర్గంధోపి ॥
పక్షావిశేషణత్వేన తదవిషయకత్వఞ్చాయంవహ్నిసామగ్రీమాన్ వహ్నేరిత్యా
దౌ ॥ పక్షావిశేషణత్వేన సాధ్యావిశేషణత్వేన తదవిషయకత్వంచ దధి
ద్రవ్యం దధ్నః ప్రమేయత్వమభిధేయం ప్రమేయత్వాత్ గోత్వాభావా
న సాస్నాదిమాన్ గోత్వాభావాదిత్యాదావవ్యాపక మతివ్యాపకంచోపన
యస్య ॥ తథాపి పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టేపక్షే యత్సాధ్యతావచ్ఛేదక విశిష్టసాధ్య
వైశిష్ట్యావగాహిత్వం తద్బహిర్భావేణ లింగవిషయకత్వస్యాభావో వాచ్యః ॥
వస్తుతో లిఙ్గం లిఙ్గత్వమ్ ॥ తథాచ ప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నస్య ప్ర
కృతసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నగమకతావయికం యద్వ్యాప్తివిషయకత్వంత
చ్ఛూన్యత్వమర్థః ॥ తచ్చహేతౌ సాధ్యవ్యాప్యత్వావగాహిత్వం హేతుభూతా
భావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నే సాధ్యాభావ వ్యాపకత్వావగాహిత్వమ్ ॥
ద్రవ్యత్వవ్యాప్యసంయోగవద్వృత్తిధర్మవానయం ద్రవ్యత్వవాన్ గుణాత్ ॥ గు
ణవ్యాప్యరూపవానయం స్పర్శవాన్ రూపాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాసంగ్రహాయా
వచ్ఛేదకద్వయోపాదానం ॥ అన్యూనానతిరిక్తేతిచమూల ముద్దేశ్యానుమిత్య
న్యూనానతిరిక్తభాగపరం ॥ హేతుత్వమభిధేయంప్రమేయత్వాదిత్యాదౌ పంచ
మ్యర్థ పక్షక హేతువారణాయపంచమ్యన్తాన్యత్వస్య హేతుత్వస్యత్వస్యవాऽవశ్యం
వాచ్యత్వాత్ ॥ సంఖ్యాతిరిక్తసుబర్థస్యప్రకృత్యర్థవిశేష్యత్వేనైవాన్వయా
త్ ॥ ప్రాతిపదికార్థయోః క్రియాప్రాతిపదికార్థయోశ్చసాక్షాద్భేదేనాన్వయ
స్యావ్యుత్పత్తేర్వక్ష్యమాణత్వాత్ ॥ చైత్రస్యేదంనమైత్రస్య మైత్రస్యేదంనచైత్రస్య
ద్వయోరిదంనైదమేకస్యాపీత్యాదౌ చైత్రాదిసంబంధాభావ బోధస్యవిభక్త్యర్థ
విశేష్యతాం వినానుపపత్తేః ॥ చైత్రోనపచతీత్యాదౌ తిఙర్థస్యైవవినాప్యన్వ

హేత్వభిధానప్రయోజక జిజ్ఞాసాజనకవాక్యత్వంవా ॥ లింగావిషయక లింగివిషయక జ్ఞానజనక న్యాయావయవవాక్యత్వంవా ॥ ఇతరావయవానాం లిఙ్గవిషయక జ్ఞానజనకత్వాదితి ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వంజాతిః అనుగతానతిప్రసక్తతాం త్రికవ్యవహారాదితి కేచిత్ ॥ తన్న ॥ దేవదత్తప్రభవత్త్వాదినా జాతిసఙ్కరప్రసఙ్గాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాజన్యం విజాతీయంజ్ఞానం వ్యవహారాదితి తజ్జనకవాక్యం ప్రతిజ్ఞేత్యపి న ॥ తజ్జనకత్వం జనకతన్నజ్ఞానంవా నానుగతరూపమన్తరేణసమ్భవతీత్యుక్తస్యానుసరణీయత్వాత్ ॥ ఏతేన శబ్దోఽనిత్యఇతి లింగిధీపరవాక్యజన్యజ్ఞానవృత్తికృతకతావదిత్యాది వాక్యజన్యజ్ఞానావృత్తి జాతియోగిజ్ఞానజనకవాక్యం ప్రతిజ్ఞేతినిరస్తమ్ ॥ ననుప్రతిజ్ఞా, నసాధనాంగమ్ ॥ విప్రతిపత్తేః పక్షపరిగ్రహే తత్ప్రమాణాకాంక్షాయాం హేత్వభిధానస్య ప్రాథమ్యాదితిచేన్న ॥ విప్రతిపత్త్యగ్రేహిసమయబన్ధానన్తరంశబ్దానిత్యత్వం సాధయేతి మధ్యస్థస్యవాదినోవా ఆకాంక్షాయాంశబ్దానిత్యత్వంసాధ్యమ్ ॥ సచ సాధ్యనిర్దేశంవినాహేతు

యోగినిసప్తమీసుబర్థస్యాప్యభావాన్వయాత్ ॥ హేతువిషయకజ్ఞాన జనకత్వవ్యాప్యావయవావచ్ఛేదక రూపశూన్యత్వేసత్యుదాహరణాన్యన్యాయావయవత్వంతత్త్వమ్ ॥ తాదృశావచ్ఛేదకం హేతుత్వాదికమితి కేచిత్ * హేత్వభిధానేతి * జిజ్ఞాసాజనకత్వంతద్యోగ్యతా * వాక్యత్వమ్ * న్యాయావయవత్వమ్ * లింగేత్యాది * లింగావిషయకేతి పూర్వోపదర్శితార్థకమ్ ॥ అభావహేతుకవ్యతిరేక్యుదాహరణ వారణాయలింగీతి * లిఙ్గీ * సాధ్యమ్ * తద్విషయకమ్ * తద్వద్విశేష్యకమ్ ॥ తేనేదం జలం నిస్స్నేహత్వ ప్రకారక ప్రమావిషయత్వశూన్యత్వాత్, ఇదంద్రవ్యంజలాన్యత్వప్రకారకప్రమావిషయత్వ శూన్యత్వాదిత్యాదౌయన్నజలం తన్నిస్స్నేహత్వప్రకారకప్రమావిషయఃఇత్యుదాహరణేనాతిప్రసంగః ॥ లింగావిషయకేత్యస్యపూర్వోక్తవ్యావృత్త్యావిషయకార్థకత్వే తు హేతువారణాయలింగీతి ॥ లింగివిషయకత్వంచ ప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నహేతువిశిష్టహేతుత్వవిషయతాబహిర్భావేణవాచ్యమ్ ॥ తేన వహ్నిమాన్ వహ్నిసామగ్రీమత్వాత్ అయంహేతురిదంవాహేతుత్వం తత్త్వేనప్రతీయమానత్వాదిత్యాదౌ హేతౌనాతిప్రసంగః ॥ లింగవిషయకజ్ఞాన జనకత్వానియతలింగివిషయకజ్ఞానజనకత్వనియతావయవతావచ్ఛేదకరూపవత్త్వం తత్త్వమిత్యాదికం తు తాదృశరూపాన్తరాపరిచయేదుర్గ్రహత్వాదనుపాదేయమ్ ॥

ఇతిదీధితౌ ప్రతిజ్ఞాలక్షణమ్

వాక్యం నిష్ప్రతియోగికమన్వయం బోధయితుమీష్టే, నచవాదివాక్యేఽనుపస్థితమ
పి యోగ్యతయాన్వేతి ॥ అతిప్రసంగాత్ ॥ నచ విప్రతిపత్తితః సాధ్యోపస్థితిః
తస్యాః ప్రతివాదివిప్రతిపత్త్యా ప్రమాణాదివ్యవస్థయాచాంతరితత్వాత్ ॥ పరవి
ప్రతిపత్తిం సమయబంధంచ వినాస్థాపనాయా అభావాత్ ॥ విప్రతిపత్తివాక్య
స్య పక్షపరిగ్రహేణ పర్యవసితతయా నిరాకాంక్షత్వాచ్చ ॥ అన్యత్రాతుసైవప్ర
తిజ్ఞా ॥ నచావయవాంతరాత్ ॥ హేత్వన్వయయోగ్యాసాధ్యోపస్థితిః ॥ (ప
ఞ్చమ్యర్థాన్వయయోగ్యపక్షాన్వితసాధ్యాబోధకత్వాత్ ॥) నాప్యవయవాంత
రేణాక్షేపాత్ ॥ సాధ్యాన్వయే తదభిధానం తదభిధానేచ సాధ్యాన్వయ ఇత్య
న్యోన్యాశ్రయాత్ ॥ తస్మాత్ప్రతీత్యనుపపత్త్యా ప్రతీతానుపపత్త్యావా నేహా
క్షేపః ॥ అన్యేతు శబ్దానిత్యత్వే ప్రమాణం నవేతి యది మధ్యస్థస్యానుయో
గః ॥ తథాపి, ప్రమాణమాత్రేనాకాంక్షా కింతు విశిష్టవిశేషణం సాధ్యమనభి
ధాయ నశక్యాభిధానం ॥ నచవస్తుతో యత్సాధ్యం తత్ప్రమాణం వదేతి మ
ధ్యస్థనియోగః ॥ వాదిద్వయమధ్యేతదసంభవాత్ ॥ తస్మాత్సాధ్యాభిధానం వినా
నహేతోరాకాంక్షా ॥ సవాఽన్వయబోధకత్వమితి ప్రతిజ్ఞాసాధనాంగమితి ॥

⟹ ఇతి తత్త్వచిన్తామణౌ ప్రతిజ్ఞా ⟸ సాధ్యనిర్దేశానన్తరం కుత ఇత్యా
కాఙ్క్షాయాం సాధనతావ్యఞ్జకవిభక్తిమల్లిఙ్గవచనమేవోచితమ్ ॥ అన్యథాఽనాకాం
క్షితాభిధానే నిగ్రహాపత్తేః ॥ లోకేతథైవాకాంక్షానివృత్తిరితి వ్యుత్పత్తేరితి ప్రతిజ్ఞా
నన్తరం హేతూపన్యాసః ॥ హేతుత్వఞ్చానుమితికారణీభూతలిఙ్గపరామర్శప్ర
యోజకశాబ్దజ్ఞానజనకసాధ్యావిషయకశాబ్దధీజనకహేతువిభక్తిమచ్ఛబ్దత్వమ్ ॥

---

* అనుమిత్యాది * జనకాంతం న్యాయావయవార్థకమ్ ॥ నిగ
మనవారణాయ సాధ్యావిషయకేత్యాది ॥ సాధ్యావిషయకత్వంచ ప్రకృతహే
తుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న హేతువిశిష్టహేతుత్వ విషయతాఽవహిర్భావేణ పూ
ర్వోపదర్శిత సాక్షాత్పరంపరాసాధారణప్రకృతపక్షవిశేషణత్వేనవా ॥ తేనపూ
ర్వోపదర్శితహేతౌ నావ్యాప్తిః ॥ ఇదం నదండాజ్జాతం దండసంయోగాజన్య
ద్రవ్యత్వాత్ అయం న ధూమవానాలోకవాన్ ఆర్ద్రేంధనశూన్యత్వాదిత్యా
దౌ వ్యతిరేక్యుదాహరణస్య, హేతుత్వపక్షకే సాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకేదం
పదశాలినః ఉపనయస్యచ వారణాయహేతువిభక్తిమదితి ॥ తదర్థశ్చ ప్రకృత
సాధ్యాన్విత స్వార్థబోధనక్షమార్థోపస్థితిజనకవిభక్తిమత్త్వం ॥ హేత్వితి స్వం

హేతుత్వప్రతిపాదకవిభక్తిమన్న్యాయావయవత్వం వా ॥ ఉదాహరణప్రయో
జకాఙ్క్షాజనకశాబ్దజ్ఞానజనకన్యాయావయవత్వం వా ॥ సాధ్యవిషయకజ్ఞానజన
కహేతుపఞ్చమ్యన్తానుమితి పరశబ్దత్వం వా ॥ ప్రతిజ్ఞావాక్యధీజన్యకారణాకా
ఙ్క్షానివర్తకజ్ఞానజనకహేతువిభక్తిమద్వాక్యత్వం వా.....................

పాతాఽపాతమ్ ॥ యది చ పర్వతే పర్వతభిన్నత్వ ప్రకారకజ్ఞానస్య విశేష్యతయా
అభావస్య సాధ్యత్వం హేతుత్వం చ సిసాధయిషయా చ న్యాయప్రయోగః తత్ర
యథార్థాదృశజ్ఞానాభావాదుత్పన్నం జ్ఞానమితి దృష్టాన్తశాలినివ్యతిరేక్యుదాహర
ణేఽతివ్యాప్తిరిత్యుచ్యతే ॥ తదా అవయవాన్తరోపస్థాపితార్థాన్వితస్వార్థబో
ధక విభక్తిమత్త్వం వక్తవ్యమ్ ॥ ఉదాహరణాన్యత్వేన వా విశేషణీయమ్ ॥ కేచిత్తు
సాధ్యవిషయకధీజనకత్వా నియతహేతువిభక్తిమత్త్వనియతావయవతా వచ్ఛేదక
రూపవత్త్వం సముదితలక్షణార్థ ఇత్యాహుః ॥ తచ్చిన్త్యమ్ ॥ * హేతుత్వప్ర
తిపాదకేతి * విభక్త్యర్థహేతుత్వ విశేష్యకాన్వయబోధజనక న్యాయావయ
వత్వమర్థః ॥ హేతుత్వం ప్రమేయమిత్యాదిప్రతిజ్ఞావారణాయ విభక్త్యర్థేతి ॥
తస్మాదితరేభ్యో భిద్యత ఇత్యాదినిగమనవారణాయ హేతుత్వేతి విశేష్యేతి చ ॥ ఘ
టో దణ్డాత్ వహ్నిధూమాదిత్యాదికా న ప్రతిజ్ఞా ॥ తదవృత్తేరతదాత్మన
శ్చ తద్ధర్మావ్యాపకత్వాయోగాత్ ॥ సంప్రదాయవిరోధాచ్చ ॥ తేన తత్ర
నిగమనేనాతిప్రసఙ్గ ఇతి భావః * ఉదాహరణేతి * క్వచిజ్జిజ్ఞాసాసత్త్వాదేపి త
ద్వ్యాకృతాసత్త్వాన్నావ్యాప్తిః ॥ అనుక్తోదాహరణస్థలేపితాదృశస్వరూపయోగ్య
తాసత్త్వాత్తద్వారణాయ న్యాయావయవేతి ॥ ఉదాహరణత్వం చేదం న న్యాయావ
యవత్వగర్భం ॥ వైయర్థ్యాత్ * సాధ్యవిషయకేత్యాది * అయం న దణ్డాత్
దణ్డసంయోగాజ్జన్యద్రవ్యత్వాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞానిగమనయోర్వారణాయ సాధ్య
విషయేత్యాదివ్యాఖ్యాతార్థకమ్ ॥ ఉపనయవిశేషవారణాయ హేతుపఞ్చమ్యన్తే
తి ॥ హేత్వితి హేతుత్వబోధకార్థకమ్ ॥ హేతుపఞ్చమ్యోర్వైకల్పిక ము
పాదానమ్ ॥ ఉపనయస్య చాన్తే నుసంధీయమానా ప్రథమైవాన్తః ॥ ఏవం దణ్
డాదిత్యాదేః స్వపరస్యాపి దృష్టాన్తస్య పఞ్చమ్యన్తత్వే అన్వయాయోగాత్ ॥
కస్యచిద్వ్యతిరేకిణోదాహరణస్య పఞ్చమ్యన్తత్వసంభవేతు తద్వారణం పూ
ర్వవత్ ॥ అత్ర చార్థవద్భాగస్య హేతుపఞ్చమ్యన్తత్వం బోధ్యం ॥ తేన నిర
ర్థకతసిలన్తే వహ్నిప్రమాత ఇత్యాదౌ నావ్యాప్తిః ॥ పఞ్చమ్యాదేః తసిలాద్యా
దేశత్వవాదినాం నయే తు నానుపపత్తిగన్ధోపి ॥ కేచిత్తు ॥ హేతుపఞ్చమ్యన్తత్వం

పఞ్చమ్యన్తలాక్షణికపదవదనుమితిపరవాక్యత్వంవా ॥ ....

హేతుత్వప్రతిపాదక పదశాలిత్వం పూర్వవత్ ॥ సాధ్యావిషయకబోధజనకత్వఞ్చ ఇతరనైరపేక్ష్యేణ ప్రకృతహేతుత్వ విశిష్టసాధ్యవిషయకజ్ఞానాజనకత్వం సాధ్యం చేహానవిపక్షితమ్ ॥ వైయర్థ్యాదిత్యాహుః * పంచమ్యన్తేతి * అనుమితిపరవాక్యత్వమవయవత్వం హేతుత్వాదౌ పంచమీలాక్షణికీ ॥ వృక్షాద్విభజతఇత్యాదౌ లాఘవేనావధిత్వే అవధిమత్త్వేవాశక్తత్వాత్ ॥ గ్రస్యనిష్ఠావధిత్వమిదవిభాగనిష్ఠమవధిమత్త్వమపిసంబంధవిశేషః ॥ సచాతిరిక్తోఽనతిరిక్తోవేత్యన్యదేతత్ ॥ తత్సంబంధాగ్రహేఽపివ్యవహారః న క్షతిర్భ్రమాత్ ॥ వృక్షాదపైతిపతతీత్యాదౌ లాఘవాద్విభాగేశక్తిః తజ్జనకత్వంచ క్రియాయాః స సర్గమర్యాదయాభాసతఇత్యపివదంతి॥ అతఃపంచమ్యంతేతి లాక్షణికవిశేషణమ్॥ తస్మాదిత్యత్రచతత్పదేనలక్షణా ॥ శక్త్యైవతాదృశజ్ఞానోపస్థితిసంభవాత్ ॥ పర్వతోవహ్నిమాన్ వహ్నిసామగ్రీమాన్వాతస్మాదిత్యాది కస్తునప్రయోగః ॥ సంప్రదాయవిరోధాదితి వదంతి ॥ యత్తు ॥ హేత్వన్వయానురోధాత్ వహ్నిమానిత్యాదావపి జ్ఞానలక్షణేతి ॥ తదసత్ ॥ పంచమ్యాఃజ్ఞాపకత్వేజ్ఞాప్యత్వేవా లక్షణయైవోపపత్తౌతత్రలక్షణాయాం మానాభావాత్ ॥అతఏవోక్తమాన్యత్రాస్యైవప్రతిజ్ఞేతి॥ అతఏవవ్యాచక్షతేయతోద్రవ్యంగుణాః కర్మేత్యత్రహేతుత్వం యథాసంభవముత్పాదకత్వం జ్ఞాపకత్వంచేతి ॥ అతఏవలోకే కిం వహ్నిమదితి ప్రశ్నేతద్గృహం వహ్నిమదిత్యుత్తరేకేనేతిఇతి జిజ్ఞాసా ధూమవత్త్వాదిత్యుత్తరంచ ॥ సహితప్రజ్ఞానే ప్రశ్నః॥యేనలక్షణయాజ్ఞానేనోత్తరమేత్ ॥ సవాపరకీయభావిప్రశ్నానురోధాదజిజ్ఞాసితాభిధానం ॥ నవాపరఇతి ప్రశ్నేజ్ఞాతమిత్యధ్యాహారః ॥ మానాభావాత్ ॥ దాహోదహనాత్ నజలాత్ జలంస్పర్శవత్ రూపాత్ నగంధాత్ నాపిశబ్దాదిత్యాదౌ నఞర్థాన్వయానురోధాత్ జన్యత్వరూప హేతుమత్త్వం జన్యజ్ఞానవిషయత్వరూప జ్ఞాప్యత్వఞ్చ పంచమ్యర్థః ॥ ఏవంచహేతుమత్త్వేఽశక్తావపిజ్ఞాప్యత్వేలక్షణైవ ॥ నచధూమాదాలోకవాన్పర్వతోవహ్నిమాన్ ధూమాత్ ధూమాద్వహ్నిమత్సధర్మాపర్వతోవహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాయాం,పర్వతో ధూమాద్వహ్నిమానిత్యాదౌచ తత్రత్యనిగమనేచాతివ్యాప్తిః ॥ ప్రకృతపక్షాన్విత స్వార్థబోధక పదోపస్థాపిత ప్రకృతసాధ్యాన్విత స్వార్థబోధకపంచమ్యంతలాక్షణికపదవదవయవత్వస్య వివక్షితత్వాత్ ॥ యత్తు ॥ అయమాత్మాజ్ఞానాదిత్యత్రావ్యాప్తిః శక్త్యైవజ్ఞానోపస్థి

తిసంభవే లక్షణావిరహాదితి ॥ తన్న ॥ యద్విషయకజ్ఞానస్య హేతుత్వమవగతం తస్యవ్యాప్త్యాదిజిజ్ఞాసాయాం ఉదాహరణాదిప్రయోగః ॥ నచేహజ్ఞానవిషయకత్వేనోపస్థితిర్వినాలక్షణాం॥ అన్యథాసుఖాదేరపివ్యాప్త్యాద్యుపదర్శనప్రసంగాత్ ॥ కేచిత్తు । పంచమ్యంతలాక్షణికపదవత్త్వనియతావయవతావచ్ఛేదకరూపవత్త్వం తాదృశపదవత్త్వవ్యభిచార్యవయవతావచ్ఛేదకరూపాన్యావయవత్వం వా వివక్షితమిత్యాహుః ॥ నవ్యాస్తుపంచమ్యాః జ్ఞాప్యజ్ఞాప్యత్వలక్షణాయామేవోపపత్తౌ నప్రాతిపదికేపిలక్షణా॥ ఆకాంక్షావైచిత్ర్యాచ్చ పదార్థైకదేశేపి జ్ఞానేప్రాతిపదికార్థోఽవిషయిత్వేనాన్వేతి [illegible] ॥ యద్ధర్మవిశిష్టస్య హేతుప్రయుజ్యతే ఆకాంక్షాదివశాత్ తద్ధర్మవిశిష్టస్యైవ వ్యాప్యత్వస్యోపదర్శనే అన్యథా యథార్థధూమజ్ఞానాదిత్యాది ప్రయోగేపి ధూమాదేర్వ్యాప్యత్వోపదర్శనప్రసంగ ఇత్యాహుః ॥ (౧) ॥ ఇతరాన్వితస్వార్థబోధకత్వేసతి, స్వీయం యదంత్యభిన్నంపదం తదర్థవిశేష్యకాన్వయబోధజనకత్వేసతి, ఇతరాన్యవయవత్వే సతి, స్వీయాసంత్యపదార్థవిశేష్యకాన్వయబోధజనకం యత్తదన్యత్వేసతివా న్యాయావయవత్వం ప్రతిజ్ఞాత్వం ॥ ప్రతిజ్ఞాహేత్వోరుపనయనిగమనయోః స్వార్థాపరస్పర మన్వితా ॥ సతూదాహరణస్యేతరేణాపి॥ పదంవిభక్త్యన్తమ్॥ తేననిగమనేనాతివ్యాప్తిః ॥ ప్రకృతపక్షాన్విత స్వార్థబోధక పదోపస్థాపితార్థాన్వితస్వార్థబోధకన్యాయావయవత్వం హేతుత్వమ్ ॥ నిగమనవారణాయోపస్థాపితాన్తమ్॥ ప్రమేయత్వ మభిధేయం ప్రమేయత్వాదిత్యాదౌ ప్రకృత్యర్థపక్షాన్విత స్వార్థబోధకపంచమ్యం తార్థాన్వితః సప్రతిజ్ఞార్థః ॥ అపి తదేకదేశార్థ ఇతి॥ స్వార్థవిశిష్టవైశిష్ట్యబోధజనకన్యాయావయవత్వమ్॥ విశిష్టవైశిష్ట్యబోధజనకస్వార్థబోధజనకన్యాయావయవత్వమ్॥ విశిష్టవైశిష్ట్యబోధజనకస్వార్థవిశిష్టబోధజనకన్యాయావయవత్వం వోదాహరణత్వమ్॥ ఏకవాక్యతయా హేతుత్వస్థవిశిష్టసాధ్యవైశిష్ట్యం భాసతే [illegible] తరార్థవిశిష్టస్య కస్యచిదితి ॥ ఇతరాన్విత స్వార్థబోధక న్యాయావయవత్వ ముదాహరణత్వమ్ ॥ అన్వయివ్యాప్తిబోధకత్వం వ్యతిరేకివ్యాప్తి [illegible] ॥ ఉపస్థాపితార్థవిశేషణకస్వార్థబోధజనక [illegible] ॥ స్వార్థవిశేష్యకేతరార్థాన్వయబోధజనకన్యాయావయవ [illegible] ॥ [illegible] విశేష్యక స్వార్థబోధ [illegible] ॥ హేత్వర్థ [illegible] ప్రతిజ్ఞార్థవిశేషణత్వం [illegible] ॥ [illegible]

హేతుపదేనజ్ఞానేలక్షణా ॥ అన్యథాలింగస్యాహేతుత్వేన హేతువిభక్త్య
ర్థానన్వయాత్ ॥ తత్రైవాకాంక్షానివృత్తేః ॥ అనుమితి హేతుజ్ఞానకారణధూమ
వత్త్వాది శబ్దజన్యజ్ఞానవృత్తిప్రతిజ్ఞాదిజన్యజ్ఞానావృత్తిజాతియోగిజ్ఞానకవాక్యత్వం
హేతుత్వమిత్యన్యే ॥ జాతింవినాకేన రూపేణజ్ఞానస్యానుమితిజనకత్వం ॥ వా
క్యవిశేషజన్యత్వస్యాపి జన్యతావచ్ఛేదక రూపాపరిచయేదుర్గ్రహత్వాదిత్య ప
రే ॥ అన్వయవ్యాప్త్యభిధాయకానయవాభిధానప్రయోజకజ్ఞానజనక హేతు
త్వ ప్రతిపాదకవిభక్తిమన్న్యాయావయవత్వమన్వయిహేతుత్వమ్ ॥ ఏవమేవ
వ్యతిరేకవ్యాప్త్యభిధాయక పదప్రక్షేపాత్ వ్యతిరేకిహేతుత్వమ్ ॥ అన్వయవ్య
తిరేకోదాహరణాకాంక్షా ప్రయోజకతథాభూతావయవత్వ మన్వయవ్యతిరేకి
హేతుత్వమ్ ॥ యద్వాపక్షసపక్షసత్త్వే విపక్షాసత్త్వే హేతువచన మన్వయ వ్యతి
రేకి ॥ అత్యన్తాభావాప్రతియోగిసాధ్యసమానాధికరణ పక్షసపక్షస్థహేతు వచనం
కేవలాన్వయి ॥ యద్వా అనుమితికారణీభూత పరామర్శప్రయోజకశాబ్దజ్ఞాన
కారణసాధ్యావిషయకశాబ్దధీజనకప్రతీతాన్వయసాధ్యసాధనవాచకహేతు విభ
క్తిమచ్ఛబ్దత్వ మన్వయిహేతుత్వం ఏవమేవాప్రతీతాన్వయ సాధ్యసాధనేతి విశే
షణాద్వ్యతిరేకిహేతులక్షణమ్ ॥ కథాయాంధూమాదిత్యేన ప్రయోక్తవ్యమ్ ॥ నతు
ధూమవత్త్వాదితి ॥ మతుపోవ్యర్థత్వాత్ ॥ సామాన్యవత్త్వేసతి బాహ్యకరణ ప్ర
త్యక్షత్వాత్ ఇత్యపార్థకమ్ ॥ విభక్త్యుపస్థాపిత హేతుత్వేన సామాన్యవత్త్వ
స్య విభక్త్యంతరావరుద్ధస్య అనన్వయాదితి కేచిత్ ॥ తన్న ॥ సతిసప్తమీబలాత్సామా
న్యవత్త్వస్యబాహ్యకరణప్రత్యక్షత్వస్యచసామానాధికరణ్యోపస్థితౌ విశిష్టహేతు
త్వాన్వయాత్ ॥ తత్రైవవ్యుత్పత్తేః ॥ సహ్యయమర్థోఽస్మాన్నాపగమ్యత ఇతి ॥——॥

——శ్రీ ఇతితత్త్వచిన్తామణౌ హేతుగ్రన్థః శ్రీ——

హేతావుక్తే కథమస్యగమకత్వమిత్యాకాంక్షాయాం వ్యాప్తిపక్షధర్మతయో
రుపదర్శన (ప్రా) ప్తౌ వ్యాప్తేః (ప్రా) థమ్యాత్తత్ప్రదర్శనాయోదాహరణమ్ ॥ త
(త్రా) నుమితి హేతులింగ పరామర్శపరవాక్యజన్యజ్ఞానజనకవ్యాప్యత్వాభిమ
త వన్నిష్ఠనియతవ్యాపకత్వాభిమతసంబంధబోధజనకశబ్దత్వముదాహరణత్వమ్ ॥
సామాన్యలక్షణే——సాధ్యసాధన సంబంధబోధజనకత్వమ్ ॥ సాధ్యసాధనాభావ

ఇతి శ్రీమన్మహామహోపాధ్యాయభట్టాచార్యతార్కికశిరోమణిరఘునాథకవిర్వి
రచితాయాంతత్త్వచిన్తామణివ్యాఖ్యాయామనుమాన
దీధిత్యపరాఖ్యాయామవయవగ్రన్థః సంపూర్ణః

సంబంధబోధజనకత్వఞ్చ విశేషలక్షణద్వయం॥ న్యాయావయవదృష్టాన్తవచనముదాహరణ మితితున॥ దృష్టాన్తప్రయోగస్య సామయికత్వేనాసార్వత్రికత్వాత్ । యోయోధూమవాన్ సోఽగ్నిమానిత్యేవ వ్యాప్తిప్రతీతేః॥ నాపిప్రకృతానుమితిహేతులిఙ్గపరామర్శపరవాక్యజన్యజ్ఞానవిషయవ్యాప్త్యుపనాయకం వచనంతత్ ॥ ఉపనయాతివ్యాప్తేః ॥ అతఏవోపనయాభిధాన ప్రయోజకజిజ్ఞాసా జనకవాక్యముదాహరణం ॥ ఏతదేవాన్వయవ్యతిరేకవ్యాప్తివిషయకత్వవిశేషితం విశేషలక్షణద్వయమిత్యన్యే ॥ అత్రచ వ్యభిచారవారణాయ వీప్సామాహుః ॥ యత్రచ సామానాధికరణ్యాదేవవ్యాప్తిస్తత్రవీప్సా ॥ కేవలాన్వయిన్యభేదానుమానేచ వీప్సాయామపివ్యభిచారతాదవస్థ్యమితితుపయమ్ ॥ వీప్సాచయత్పదేనతుతత్పదేపి ॥ విరూపోపస్థితయోరపితత్పదేనపరామర్శాత్ ॥ బుద్ధిస్థవాచకత్వాదితినవ్యుత్పత్తివిరోధః॥ యథా “యద్వృత్తాపంప్రతిజహిజిగన్నాఘసమ్యస్య తన్మా” ఇత్యత్ర॥ ఇదంచసాధ్యసాధనోభయాశ్రయవికలానుపదర్శితాన్వయ విపరీతోపదర్శితాన్వయానుపదర్శితవ్యతిరేకవిపరీతోపదర్శితవ్యతిరేకభేదాదాభాసరూపమితి

శ్రీ ఇతితత్త్వచిన్తామణావుదాహరణగ్రన్థః శ్రీ

ఉదాహరణానన్తరం భవతువ్యాప్తిస్తథాపివ్యాప్తంకింపక్షే వర్తతే నవేత్యాకాంక్షాయాం వ్యాప్తస్యపక్షధర్మత్వప్రదర్శనాయోపనయః॥ తత్రానుమితికారణతృతీయలింగ పరామర్శజనకావయవత్వముపనయత్వ మితిసామాన్యలక్షణం॥ సాధ్యవ్యాప్య విశిష్టపక్షబోధకా వయవత్వమ్ ॥ సాధ్యాభావవ్యాపకాభావ ప్రతియోగిమత్పక్షబోధకావయవత్వం చ విశేషలక్షణద్వయమ్॥ ఉదాహరణాన్తపవప్రయోగఇతి న వాచ్యమ్ ॥ తృతీయలింగపరామర్శస్యవ్యాప్తిపక్షధర్మతావగాహినో అవయవాంతరాదలాభాత్ ॥ తదనభ్యుపగమేపి పక్షధర్మతాయా అలాభాత్ ॥ నతు హేతువచనాదేవ తదవగమః ॥ తస్యకోహేతురిత్యాకాంక్షాయాం ప్రవృత్తత్వేన హేతుస్వరూపోపస్థాపకస్యాతత్పరత్వాత్ ॥ వాదివాక్యాదేవాక్షేపఇతిచేన్న ॥ తదర్థస్యాసిద్ధత్వేన అనాక్షేపకత్వాత్ ॥ అన్యథా ప్రతిజ్ఞావాక్యాదేవ సర్వాపేక్షేఽవయవాంతర విలయాత్ ॥ ప్రతిపాద్యానాం స్వతఏవతదవగమ ఇతిచేన్న ॥ తేషాంవ్యుత్పన్నావ్యుత్పన్నతయా సర్వత్రతదసంభవాత్ (తత్పరత్వాత్)॥ ప్రతిపాదకేనస్వవ్యాపారస్యనిర్వాహయితుముచితత్వాచ్చ ॥ అన్యథాఽవయవాంతరేష్వేవం ప్రసంగాదితి ॥

శ్రీ ఇతితత్త్వచిన్తామణావుపనయగ్రన్థః శ్రీ

ఉపనయానన్తరం నిగమనమ్॥ తచ్చానుమితిహేతులిఙ్గపరామర్శప్రయోజకశాబ్దజ్ఞానకారణవ్యాప్తిపక్షధర్మతాధీప్రయుక్తసాధ్యధీజనకవాక్యమ్॥ నచ వ్యాప్తిపక్షధర్మతయోశ్చతుర్భిరేవాయవైఃపర్యాప్తైః కిం తేనేతి వాచ్యం॥ అబాధితాసత్ప్రతిపక్షితత్వయోరలాభే చతుర్ణామప్యపర్యవసానాల్ అథాభిధానాభిధేయయోః వ్యాప్తిపక్షధర్మతావల్లింగప్రతిపాదనాదేవ పర్యవసానేన అవయవాన్తరాణాం నిరాకాంక్షత్వమ్॥ విపరీతశఙ్కానివృత్తేరపి తత ఏవ లాభాల్ అన్యథా నిగమనేనాపి తదవారణాల్॥ నహి తద్విశేషదర్శనమనాదృత్యైవ తన్నివర్తకమ్॥ సిద్ధనిర్దేశతయా వారయతీతి చేన్న॥ స్వరూపమాత్రాభిధానాత్సాధ్యత్వానుపస్థితౌ తస్మాదితి హేతువిభక్త్యనన్వయప్రసంగాచ్చేతి చేన్న॥ వ్యాప్తిపక్షధర్మతాజ్ఞానేఽపి బాధసత్ప్రతిపక్షబుద్ధేః సాధ్యజ్ఞానేనానుత్పత్తిదర్శనాల్॥ తదభావాబోధనే సమీహితానిర్వాహాత్॥ అథ బాధాదివిరహస్య ప్రయోజకత్వం సతు తద్బోధస్య మానాభావాదసిద్ధేశ్చేతి కిమర్థం బాధాదివిరహో బోధనీయ ఇతి చేన్న॥ యదవగమే సతి యన్న భవతి తత్తదభావజ్ఞానసాధ్యమితి వ్యాప్తేః॥ న చానన్వయః॥ తస్మాదిత్యన్వయబలాదేవ హేతుత్వనాకాంక్షితత్వలక్షణసిద్ధత్వజ్ఞానాత్ నత్వన్వయాత్ప్రాక్॥ ఇహ కేచిత్॥ యథా తస్మాదితి సర్వనామ్నా హేతోః పరామర్శః పూర్వోక్తాశేషరూపలాభాయ తథా సాధ్యాంశస్యాపి తథేతి సర్వనామ్నా సిద్ధస్థల ఇవ విరోధాదివారణాయ యుక్త ఇత్యాహుః॥ తన్న॥ తథేతి స్వరూపే ప్రకారే సాదృశ్యే వా॥ ఆద్యే తథాచాయమితి ప్రక్రమాత్తథేతి హేతుమానిత్యర్థః స్యాల్॥ తథా చానన్వయః॥ నహి హేతుమత్త్వాదేవ హేతుమత్త్వమిత్యన్వితం॥ న ద్వితీయః॥ సామాన్యేన పక్షస్యాప్యన్వయవ్యాప్తావప్రవేశాల్॥ తత్ప్రకారాన్వయః తత్రైవేత్యనన్వయాల్॥ అత ఏవ న తృతీయోఽపి॥ అభేదానుమానేవ అన్వయినితస్మాత్తథేతి సాదృశ్యాన్వయాభావాల్॥ బహూనాం చ ప్రక్రమే విశేష్యానన్వయాల్॥ వాదివాక్యే చ యోగ్యతాస్వరూపేఽతిప్రసంగాల్॥ తస్మాదిత్యత్ర తు హేతువిభక్త్యర్థాన్వయాదేవ నియమః॥ తస్మాదనిత్య ఇత్యభిధానే చ విశిష్యసిద్ధాంతాదవగమ్యతే॥ పూర్వం సాధ్యతయోక్తస్య సమర్థహేతుసంబంధేన పునరుత్కీర్తనాల్॥ అన్యథా తద్వైయర్థ్యాల్॥ సంశయప్రయోజనాదయస్త్వవయవలక్షణాభావాదేవ నావయవాః॥ కింతు న్యాయాఙ్గతయా న్యాయాన్తర్గతత్వేనోపయుజ్యన్త ఇతి నాధిక్యమ్॥ కంటకోద్ధారస్య చ నసార్వత్రికత్వం సమయవిశేషోపయోగిత్వాదితి॥ ఇతి శ్రీమద్గఙ్గేశోపాధ్యాయవిరచితే తత్త్వచిన్తామణావనుమానపరిచ్ఛేదే అవయవగ్రన్థస్సమాప్తః.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః

అథ కృష్ణభట్టీయసహిత గదాధరీయావయవగ్రన్థః ప్రారభ్యతే.

అనుమానంనిరూప్య న్యాయతదవయవనిరూపణంప్రతిజానీతే *మూలే తచ్చేతి*

శ్రీః * అనుమానంనిరూప్యేతి * లింగపరామర్శరూపానుమానస్య తత్కరణ
మనుమానమితిలక్షణం తచ్చ లింగపరామర్శ ఇతి స్వరూపం అథానుమానం న
ప్రమాణమిత్యాదినా ప్రామాణ్యం తచ్చానుమానం త్రివిధమితి విభాగంచో
క్త్వేత్యర్థః ॥ అనుమానాదివిశేష్యకలక్షణాది ప్రకారకప్రతిపత్త్యనుకూలో
యో వ్యాపారస్తదుత్తరకాలీనో యో లక్షణాదిప్రకారకన్యాయాదివిశేష్యకప్రతి
పత్త్యనుకూలో వ్యాపారోఽన్యనిరూపితోత్తరకాలకర్తవ్యత్వేన తద్బోధనంయ
త్తదనుకూలకృతిమాన్ మణికార ఇతి బోధః । ఆద్యో వ్యాపారస్తత్కరణమిత్యా
ది శబ్దాత్మకః, ద్వితీయోఽనుమితిచరమకారణేత్యాదిశబ్దాత్మకః । బోధనంచ త
చ్చేత్యాదిశబ్దః అత్ర స్వార్థానుమితౌ అప్రామాణ్యజ్ఞానానాస్కందితపరా
మర్శత్వేన హేతుతా పరార్థానుమితౌ తు న్యాయప్రయోజ్యవిజాతీయ పరా
మర్శత్వేన తస్యాప్రామాణ్యజ్ఞానాస్కందితత్వాత్ ॥ నచానుమితిత్వపరామ
ర్శత్వాభ్యాం సామాన్యత ఏవ కార్యకారణభావః స్వార్థానుమితింప్రతితు అ
ప్రామాణ్యగ్రహాభావోఽధిక ఇతి వాచ్యమ్ ॥ తథాప్యప్రామాణ్యజ్ఞానాస్కం
దితాన్న్యాయప్రయోజ్య పరామర్శాత్పరార్థానుమితి ప్రసంగవారణాయో
క్తవైజాత్యస్యావశ్యకత్వాత్ । తథాచ విభిన్నసామగ్రీప్రయోజ్యతావచ్ఛేదకత
యా స్వార్థత్వపరార్థత్వేఽనుమితిత్వవ్యాప్యజాతీ ॥ కరణాతు స్వార్థానుమితిక
రణత్వం స్వార్థత్వం పరార్థానుమితి కరణత్వం పరార్థత్వమితి ప్రాంచః ॥ తదస
త్ । పరార్థస్థలేఽప్రామాణ్యజ్ఞానాస్కందితాదనుమిత్యుపగమే న్యాయజన్య
జ్ఞానస్యైవోపనయార్థవిషయకత్వేన మూలే పరామర్శాంతరస్వీకారవైయర్థ్యా
త్ ॥ అప్రామాణ్యజ్ఞానాస్కందితాత్తస్మాన్నానుమితిరితి మిశ్రమతేగ్రేఽభి
ధానాత్ । నిరుక్తమనుమానమితివ్యాఖ్యానాచ్చ ॥ అప్రామాణ్యజ్ఞానాస్కం
దితానుమానస్యానిరుక్తత్వాత్ । ఏకహేతుకన్యాయాధీనపరామర్శాదౌ వా త

*తత్ *నిరుక్తమనుమానమ్*పరార్థమ్ * విచారదశాయాం మధ్యస్థస్య వివాదవిషయసాధ్యనిశ్చయరూపప్రయోజనసాధనమ్* న్యాయసాధ్యమితి*న్యాయప్రయోజ్యమిత్యర్థః ॥ వాదిప్రయుక్తన్యాయజన్యశాబ్దబోధేన మధ్యస్థస్యానుమితిచరమకారణలింగపరామర్శరూపానుమానజననాదితి భావః॥ జ్ఞాయమానలింగస్యానుమానత్వేతు తద్విశేషణస్య పరామర్శస్య న్యాయాధీనత్వేన తద్విశిష్టస్య తథాత్వమిత్యవధేయమ్॥ అథవా*అనుమానమ్*అనుమితిః*పరార్థమ్*మధ్యస్థస్య సాధ్య

త్సాధ్యవ్యాప్యహేత్వంతరభానేఽనుమితౌ జాతిసంకరాద్వ్యాపత్తిరుచ్ఛేత్యతో వ్యాచష్టే * పరార్థేతి * విపరీతోద్భావకపరవిజిగీషయా న్యాయప్రయోగో విచారః । తద్దశాయామిత్యస్య నిశ్చయేఽన్వయః । తత్ప్రయోజ్యపరామర్శోత్తరకాలేఽతియావత్ । పరోఽర్థః ప్రయోజనం యస్యేతి విగ్రహః ॥ సంశయస్య ముఖ్యహేతుతయా నప్రయోజనత్వమితి తద్భిన్నార్థకం పరపదం అర్థాత్సాధ్యావగాహిజ్ఞానత్వలాభః । సంశయ సామగ్రీసాధారణాయ న్యాయసాధ్యతా వనవ యాయవ ॥ వివాదేతి ॥ ఏవం వివాదకాలీనే అనుమానికసాధ్యనిశ్చయేపి తత్ప్రయోజకవిరహాశంకయా తత్ర ప్రామాణ్యాశంకాయా అనివృత్తేస్తత్ప్రయోజకన్యాయసాధ్యానుమితి విషయత్వజ్ఞానస్యావశ్యకత్వాత్తేన న్యాయసాధ్యత్వముక్తమ్ ॥ (ఏతేన సంశయాభావానుక్తప్రయోజనం యదుక్తమితి హేతునా నిరాకృతా)॥ పరామర్శస్యానుమానసాధ్యప్రయోజనకత్వేన న్యాయసాధ్యత్వేనస్య ప్రయోజకత్వాత్తథానోక్తం॥ న్యాయజన్యశాబ్దబోధస్యోపనయార్థేఽన్యత్ర ప్రామాణ్యగ్రహాస్కందితత్వేన లింగసంశయద్వారా సాధ్యసంశయహేతుత్వమితి కిం తదిత్యాకాంక్షాస్యాదతః అనుమానమిత్యుక్తమ్ । సాధ్యపదం సజన్యత్వార్థకమిత్యాహ * వాదీతి * జ్ఞాయమానేతి * ఏతస్మతే న్యాయోపయోగసమర్థనార్థం నచ తన్మతే విశేష్యస్య జ్ఞానస్య లింగత్వాస్థలే న్యాయసాధ్యతాసంభవః ఏవం వినిగమనావిరహేణ విశేషణస్యాపి హేతుత్వాత్తత్ర తత్సంభవేన తద్విశిష్టత్వాసంగతమితి వాచ్యమ్ । పరార్థానుమానత్వావచ్ఛేదేన న్యాయసాధ్యత్వప్రదర్శనార్థం తథాభిధానాత్ । పూర్వం కేవలాన్వయిగ్రంథేఽనుమానస్యైవానుమితేరపి త్రైవిధ్యస్య ప్రదర్శితత్వాత్ తచ్చానుమానమితి మూలస్యానుమిత్యర్థకత్వమాహ *అథవేతి* ఏతత్కల్పే*తత్ *ఉక్తలక్షణలక్షితమిత్యర్థః॥ వస్తుతస్తు

సంశయనివృత్తిరూపప్రయోజనసాధనమ్, పరస్య, ప్రతివాదినః, అర్థో నివృత్తిర్యస్మా త్తాదృశమితి వా॥ ఏతేన నిరూపణప్రయోజనముపదర్శితమ్, న్యాయప్రయోగద్వారా మధ్యస్థానుమితేరేవ న్యాయజ్ఞానప్రయోజనత్వాత్ ॥ కారణత్వం స్మరణప్రయోజకసంబంధకథనేన ప్రసంగో వా సంగతిరపి దర్శితా *సమస్తరూపేతి* పక్షస

వివాదనివర్తకత్వస్య శబ్దతో లాభాయాహ *అథవేతి* నన్వనుమానస్యైవ న్యాయజ్ఞానప్రయోజనత్వే తస్య సాధ్యసంశయనివర్తకత్వరూప పరార్థత్వసంభవాదనుమితిరితి వ్యాఖ్యానం వ్యర్థమితి చేన్న ॥ అనుమితితృతీయక్షణపర్యంతం సంశయోచ్ఛిత్తేర్వివక్షితత్వాలాభాయ తద్వ్యాఖ్యానాత్ । పూర్వోక్తార్థాసంభవాదాహ * పరార్థమితి * పరత్వముక్త్వా తస్య ముఖసాధనాభావే సంశయనివృత్త్యవసితమితి తస్యాః ప్రాగుక్తపరార్థత్వాభావేపి సత్త్వాత్ । విజయప్రయోజకత్వమపి దర్శయతి * పరస్యేతి * పరా పరకీయా నివృత్తిర్యస్మాదిత్యాదౌ సమస్య మానపరపదోపలక్షణాన్యోపరస్తస్యోక్తమ్ । ప్రతివాదినివృత్తిశ్చ ప్రతివాదిసిద్ధాంతజ్ఞానే స్వాయమాన్యసాపేక్షసంపాదనమ్ । ఏతత్కల్పేऽనుమితిరితి వ్యాఖ్యానమావశ్యకం పరామర్శోపస్థాపకపరార్థత్వాభావాత్ *ఏతేన* పరార్థత్వాద్యభిధానేన * నిరూపణేతి * న్యాయలక్షణనిరూపణేత్యర్థః ॥ * ఉపదర్శితమితి * తదప్రదర్శనే గ్రంథస్యాపి ప్రవృత్త్యనుపపత్తేః ॥ సద్ధేతుప్రయోజ్యత్వనిశ్చయాంతరాలాభాచ్చ సల్లింగపరామర్శమాత్రస్యస్వార్థానుమితేశ్చ న్యాయజ్ఞానప్రయోజనత్వస్యపక్షే ద్వారమేవ కారణః । నను అనుమితినిరూపణానంతరం న్యాయనిరూపణే కా సంగతిరిత్యత ఆహ * కారణత్వమితి * ప్రయోజకత్వమిత్యర్థః । తస్య హేతుతానంతర్యాపేక్ష్యాహ * స్మరణేతి * ప్రథమకల్పే స్వప్రయోజ్యానుమితిప్రయోజకత్వం సమ్బంధః తచ్చేత్యాదినా కథ్యతే। స్వమనుమానం స్వప్రయోజకత్వం తు యుక్తమ్ । ద్వితీయకల్పే చ స్వప్రయోజకానుమితేః ప్రయోజకత్వం సమ్బంధః। పరార్థం న్యాయసాధ్యమిత్యాభ్యాం కథ్యతే స్వం సంశయనివృత్తిః । స్వప్రయోజ్యసంశయనివృత్తిప్రయోజకత్వం తు యుక్తమ్। ఏతాదృశసమ్బంధజ్ఞానసహితాదనుమానాదిజ్ఞానాత్ న్యాయరూపాపరసమ్బంధిస్మృతిరిత్యర్థః । ప్రసంగశ్చ న్యాయత్వాదిః । కో న్యాయ ఇతి జిజ్ఞాసాయామనంతరాభిధానాత్ । గురుస్మృతివిషయత్వేన వ్యాపకతా న్యాయతాబోధ్యా॥ ఇతి

త్త్వాదిపంచరూపేత్యర్థః ॥ ఉపనయేన పక్షసత్త్వస్యోదాహరణేన వ్యాప్తిఘటక సపక్షసత్త్వవిపక్షాసత్త్వయోర్నిగమనే నచాబాధితత్వాసత్ప్రతిపక్షితత్వయోః ప్రతిపాదనాల్లక్షణసమన్వయః ॥ అత్రైవేతి ॥ సమస్తరూపోపపన్నలింగమిత్యత్రై వేత్యర్థః ॥ అతివ్యాప్తేరితి ॥ ఇదముపలక్షణమ్ ॥ ఉదాహరణాదితి కస్యాపి వ్యా

త్త్యాదిమూలం ॥ ఇతి పదం ప్రకాంతసాధకతార్థకం పంచమ్యంతం తథాచా నుమానాదివిశేష్యకలక్షణాదిప్రకారకప్రతిపత్త్యనుకూలో యోవ్యాపారస్తదు త్తరకాలీనో యోవర్తమానోన్యాయస్తత్సాధకతాజ్ఞానజన్యజ్ఞానాధీనో లక్ష ణాదిప్రకారకప్రతిపత్త్యనుకూలోవ్యాపారస్తజ్జన్యఫలవిశేష్యో న్యాయాదిరిత్య ర్థః ॥ తదనయి నాంశేతి ॥ తత్పదం న్యాయత్వఘటితఫలతృపః సారూ రేత్రైవానయనని రూ పణలాభాయ నా వాధర్యాద ॥ ఉదాహరణేనేతి ॥ సనుసపక్షసత్త్వవిపక్షాసత్త్వ యోఃకథంవ్యాప్తిఘటకత్వమితిచేన్న । ప్రాచాంమతే సాధ్యసదన్యావృత్తిత్వసతి సాధ్యసామానాధికరణ్యస్యైవవ్యాప్తిత్వాత్ । తథాచోదాహరణస్య వ్యాప్తిబో ధకత్వే తదుభయబోధకత్వమప్యుపపద్యత ఇతి భావః । కేచిత్తూపనయోపపక్షసత్త్వాదీనా ముత్తరకాలీనోమానసబోధః । తదుపనయనాంతర్వాక్యైరపి సపక్షసత్త్వాదీనామి త్యగ్రేస్ఫుటమిత్యాహుః ॥ నిగమనేనేతి ॥ తత్పదస్యాబాధితత్వాది విశిష్టలిం గే లక్షణా ॥ పరేతు ప్రతిజ్ఞాహేత్వన్వయేన లింగజ్ఞానస్య సాధ్యబోధేన పునస్సాధ్య వశసాధ్యబోధే కింప్రయోజనమిత్యాకాంక్షాయామబాధితత్వాదిబోధనస్యైవ ప్ర యోజనత్వంవాచ్యం తచ్చ హేత్వంతరబాధితత్వాదిమార్గ । సాధ్యనిష్ఠహేతుజ్ఞాప్య త్వబోధకవాక్యోత్తరవాక్యబోధితసాధ్యనిష్ఠహేతుజ్ఞాప్యత్వఘటకహేతుత్వాది తిరీత్యేత్యాహుః ॥ మూలస్యాత్రపదస్యలక్షణవాక్యేఇతినార్థః । తస్య ప్రతిపా దకత్వప్రతిపాదకత్వాదతోవ్యాచష్టే ॥ సమస్తేతి ॥ లింగంపక్షసత్త్వాదిరూప నానాధర్మవదిత్యాకారకే వాక్యేఇత్యర్థః । న్యూనతాంపరిహరతి ॥ ఇదమితి ॥ తాదృశశాబ్దబోధప్రయోజక వాక్యపంచకమాత్రవృత్తిసముదాయత్వోక్తేర్న్యా యందోషః । మాత్రపదదానాత్ కోనస్మిన్మానిత్యాదిప్రశ్నవాక్యవ్యుదాస ఇతిచేన్న । లింగంపక్షవృత్తిసపక్షవృత్తీత్యాదివాక్యపంచకేఽతివ్యాప్తేః । ప్ర తిజ్ఞాత్వాదినావాక్యనివేశేచ ప్రయోజకాంతవైయర్థ్యాత్సిద్ధాంతలక్షణేపర్యవ సానమ్ ॥ స్వార్థవిశిష్టజ్ఞానమిత్యేకత్వోక్తెలక్షణే ఏకజ్ఞానంనివేశయతాముపా

యత్రావ్యాప్తిర్ద్రష్టవ్యా ॥ *అనుమితీతి * అనుమితిచరమకారణం యో లింగపరామ
ర్శో వ్యాప్తిప్రకారేణ పక్షే యల్లింగజ్ఞానం తత్ప్రయోజకం యచ్ఛాబ్దజ్ఞానం త
జ్జనకవాక్యమిత్యర్థః ॥ అత్రచ ప్రయోజకత్వం ప్రతిజ్ఞాదిసకలావయవజన్య మ
హావాక్యార్థబోధస్య తావదర్థగోచరసమూహాలంబనబోధస్యవా పరిచాయక
మాత్రం నతు పరామర్శప్రయోజకత్వేన శాబ్దజ్ఞానస్యలక్షణఘటకతా కింతుతా
వదర్థవిషయకబోధత్వేనైవ అతో ధూమవాన్పర్వత ఇత్యాదివాక్యమాత్రజన్యా
యా అపి బుద్ధేరుపనాయకజ్ఞానాదివిధయా మానసపరామర్శప్రయోజకతయా త
త్రాతివ్యాప్తిరితి నిరస్తమ్, తాదృశయత్కించిచ్ఛాబ్దబోధం ప్రతియాదృశయాదృశా

ధ్యాయానాం మతమాదర్శయతి * అనుమితీత్యాది * చరమత్వమనుమి
తిజనకే స్వోత్తరభావిజ్ఞానానపేక్షత్వమ్ ॥ యత్తు స్వార్థానుమితిజనకమా
నసపరామర్శజనకబోధజనకస్య వహ్నివ్యాప్య ధూమవానయమితి వాక్య
స్య వారణాయ చరమేతి అనుమిత్యవ్యాప్యచరమాపరార్థేత్యర్థ ఇతి ॥ తత్తు
చ్ఛమ్ । చరమగణితత్వస్య చరమపదార్థత్వాపాతాత్ * మహావాక్యార్థబో
ధస్యేతి * విశిష్టైకార్థతాపన్నబోధస్యేత్యర్థః । సచ నిగమనైకార్థతాపన్నో
యదుపనయార్థస్తద్విధేయక ఉదాహరణార్థాన్వితో యో హేత్వర్థాన్వితప్ర
తిజ్ఞార్థస్తదుద్దేశ్యకబోధోఽనుమానాంగత్వే ఉపనయార్థే నిగమనార్థాన్వయే
నబోధ్యః । ఉదాహరణవాక్యేచ యో య ఇత్యస్య స ఇత్యస్య యథా మహానస
ఇత్యస్యచ తాత్పర్యగ్రాహకత్వమాత్రం ॥ వహ్నిపదస్య ధూమవ్యాపకవహ్ని
లక్షణా ధూమవత్పదార్థే తదన్యోఽభేదాన్వయాద్ధూమవ్యాపక వహ్నిమద
భిన్నధూమవాన్ ఉదాహరణార్థః । ఉదాహరణార్థనిష్ఠవ్యవచ్ఛేదకతానిరూపి
తహేత్వర్థఘటితప్రతిజ్ఞార్థోద్దేశ్యతానిరూపితా యా నిగమనార్థావచ్ఛిన్నో
పనయార్థవిధేయతా తచ్ఛాలిశాబ్దబోధే ప్రతిజ్ఞాదిపంచకత్వేన కారణతేత్యా
శయః * పరిచాయకేతి * తావదర్థబోధత్వాదినా శాబ్దబోధపదలక్ష్యంప్ర
దర్శ్య స్వయంనివర్తత ఇతియావత్ ॥ యథాశ్రుతత్యాగే బీజమాహ * అతఇ
తి * నను ప్రయోజకత్వాంతపరిత్యాగే న్యాయైకదేశేఽతివ్యాప్తిస్తావదర్థబో
ధజనకతావ్యాపకవాక్యత్వోక్త్యోత్వసమ్భవాదత ఆహ * తాదృశేతి * న్యాయ
జ్ఞానే ఏకా కారణతా నాస్త్యేవ ఏకైక కారణతామాదాయతు ప్రతిజ్ఞాదౌ న్యా
యైకదేశేఽతివ్యాప్తిరిత్యత ఆహ * యాదృశయాదృశేతి * అగ్రే యా యేతిచ వీప్సా

ధర్మప్రకారకజ్ఞానత్వేన శబ్దజ్ఞానస్య కారణతాప్రత్యేకం తత్తద్ధర్మావచ్ఛిన్న
వాక్యసముదాయత్వస్య తాదృశవిషయితాయాం చ శాబ్దబోధనిరూపితా శబ్దజ్ఞాననిష్ఠా
యా యా కారణతా తత్తదవచ్ఛేదకకోటిప్రవిష్టవిషయితాకం జిజ్ఞాసనీయ విషయితా
శ్రయవర్ణత్వవ్యాపకసముదాయత్వపర్యవసితస్య వివక్షితత్వాత్ నాస్మాకం న్యాయై
కదేశేఽతివ్యాప్తిః ॥ తాదృశధర్మాశ్చ ప్రతిజ్ఞాదినామానుపూర్వీవిశేషా ఏవ ॥ ప
ర్వతో వహ్నిమానిత్యాదికశాబ్దబోధే పర్వతో వహ్నిమాన్ పర్వతో దహనవానిత్యా

దిషు యావతీ విషయితేత్యనుక్తం, సకలాంతర్గతానుపూర్వీవిషయితానిరూపకత్వస్యా
ప్రసిద్ధేః । నను తత్తద్ధర్మావచ్ఛిన్నత్వమన్యూనానతిరిక్తవృత్తిత్వం ఇత్యాశంకాయామాహ
తాదృశేతి తాదృశధర్మాశ్చేతి । పర్వతో వహ్నిమానితి వాక్యనిష్ఠానుపూర్వీ త
దాతద్విశిష్టవాక్యసముదాయత్వం తదాకారవాక్యసహస్రఘటితసముదాయ
స్యానతిరిక్తవాక్యఘటితస్య న్యాయస్య స్వరూపసంభవఇత్యేతత్సాదృశ్యేనేతి కల్పితత్వాత్, యస్తు
తావదర్థబోధకారణతావచ్ఛేదకవిషయతావచ్ఛేదకసముదాయత్వం న్యాయత్వం
న్యాయఘటకతానుపూర్వీకత్వవృత్తిసముదాయత్వావచ్ఛిన్నవిషయతాత్వేన కారణ
తావచ్ఛేదకత్వాత్ । నచ తానుపూర్వీవృత్తిసముదాయత్వజ్ఞానత్వేన హేతుత్వం
ఆనుపూర్వీవిషయకత్వరూపస్య ఘటకసకలవృత్తిసముదాయత్వజ్ఞానసాధారణ్యా
త్ । నాప్యానుపూర్వీవిశిష్టసముదాయత్వజ్ఞానత్వేన తాదృశానుపూర్వీవిశిష్టని
గమనమాత్రవృత్తిసముదాయత్వజ్ఞానసాధారణ్యాదితి వాచ్యమ్ । తథావిధసము
దాయత్వవిశేషావచ్ఛిన్నజ్ఞానత్వేన హేతుత్వోపగమాత్ । తాదృశసముదా
యత్వవిశిష్టవిషయితాత్వేన తథాత్వే తు స్వనిరూపకనిష్ఠతాదృశవిషయితానిరూ
పకతావచ్ఛేదకసముదాయత్వం తత్రాపి సవ్యాపకత్వాదిప్రవేశ ఇతి మతం తన్ని
రాకర్తుమాహ * తాదృశధర్మాశ్చేతి * సముదాయత్వమాకాంక్షాదిమత్పదస
మూహత్వం । తత్ర సమూహత్వజ్ఞానస్యానుపయుక్తతయా ఆకాంక్షాజ్ఞానత్వేన
హేతుత్వం ఫలితం, ఆకాంక్షా చానుపూర్వీవిశేషః ॥ మహావాక్యార్థఘటితలక్షణే
పి తాదృశోపనయోత్తరత్వవిశిష్టనిగమనత్వరూపానుపూర్వీజ్ఞానత్వేనైవ హేతు
త్వమితి ఉక్తకార్యకారణభావస్యాప్రామాణికతయా న్యాయత్వరూపసము
దాయత్వే తాదృశవిషయతావచ్ఛేదకత్వాసంభవాత్ । పర్వతో వహ్నిమానితి
శాబ్దబోధే అనుపూర్వ్యంతరసాధారణతత్సామాన్యం న కారణతావచ్ఛేదకఘట

కారకవివిధానుపూర్వీప్రకారకజ్ఞానానామేవహేతుతయాతథావిధైకైకానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నవాక్యపంచకస్య న్యాయత్వానుపపత్తిరతో యత్కించిచ్ఛాబ్దబోధనివేశః ॥ సమానానుపూర్వీక నానావాక్యవిషయతానామేవానుగతరూపేణైకైకకారణతాయామవచ్ఛేదకత్వాత్ పర్వతో వహ్నిమానిత్యాద్యేకైకవాక్యవ్యక్తిఘటితవాక్యపంచకవృత్తిసముదాయత్వస్య తత్తాదృశకారణతావచ్ఛేదకవిషయతాశ్రయవర్ణత్వవ్యాపకత్వమితి యత్కించిజ్జ్ఞానీయవిషయతానివేశః॥ న చ వాక్యాంతరసాధారణసముదాయత్వమాదాయ వాక్యాంతరఘటితసముదా

కమితి విశేషపదమ్ । మనోయోగాదికారణతాయా యోగ్యతాజ్ఞానాది విధయా కారణతాయా యద్యద్ధర్మాంతర్గతత్వే తదవచ్ఛేదకవిషయితానిరూపకవర్ణాప్రసిద్ధేరాహ ॥ శబ్దజ్ఞాననిష్ఠేతి ॥ తత్త్వం చెచ్ఛానవచ్ఛిన్నవిషయితాఘటితధర్మానవచ్ఛిన్ననిర్ణయత్వావచ్ఛిన్నత్వం తాత్పర్యశాబ్దోభయసమూహాలమ్బనేతాత్పర్యజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నకారణతాయాః తాదృశవిషయితానవచ్ఛిన్నత్వాత్ । యోగ్యతాశబ్దోభయసమూహాలమ్బనేవ యోగ్యతాజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్న కారణతాయా నిర్ణయత్వానవచ్ఛిన్నత్వాద్వ్యవాసః *కేవలేతి* యద్యపి సమానాసమానానుపూర్వీకనానావాక్యవిషయితాశాలిజ్ఞానత్వేన పర్వతో వహ్నిమానిత్యాకారకబోధహేతుత్వే యత్కించిచ్ఛాబ్దబోధానుధావనమఫలమ్ ॥ తథాపి కారణానంతరత్వవిశిష్టశాబ్దబోధం ప్రతి అసమానానుపూర్వీకవాక్యానుత్తరతాదృశశాబ్దబోధం ప్రతి పృథక్కారణతాకల్పే తద్వానన్యైకం పర్వతో వహ్నిమాన్ పర్వతో దహనవానితి వాక్యయుగలోత్తరశాబ్దబోధస్య చ సమానానుపూర్వీకవాక్యజ్ఞానవిరహవిశిష్టాసమానానుపూర్వీకవాక్యజ్ఞానానుత్తరత్వం నివేశ్య కార్యత్వనిర్వాహః ॥ అనుగతరూపం పూర్వపూర్వవర్ణవిషయతానిరూపితచరమవర్ణవిషయతాత్వాది । ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకరూపేణాఘటకవర్ణఘటితసముదాయవారణాయ భ్రమాన్యజ్ఞానం వాచ్యమ్ ॥ సమానానుపూర్వీకవాక్యనిశ్చయత్వేన హేతుత్వాదానుపూర్వీసాధారణవిషయత్వవ్యాపకత్వాసంభవాద్వర్ణత్వనివేశః । వర్ణత్వం చ కత్వాదివ్యాపకజాతివిశేషః ॥ ప్రతిజ్ఞాదిపంచకఘటకైకదేశసముదాయేఽతిప్రసంగ ఇతి వ్యాపకత్వనివేశః । నన్వత్ర వ్యాపకత్వనివేశో వ్యర్థః ॥ నచ ప్రతిజ్ఞాదిఘటకైకైకదేశవృత్తిసముదాయేఽతివ్యాప్తిరితి వాచ్యమ్

వినిగమనావిరహేణ ప్రతిజ్ఞాఘటకవర్ణసమానకారణతానాం లక్షణఘటకత్వా త్తావదవచ్ఛేదకవిషయతాశ్రయవర్ణవృత్తిత్వస్య తత్సముదాయత్వేఽసత్త్వాత్ సాక్షాదవచ్ఛేదకతాతు నివేశ్యా అన్యథా పరమ్పరయావచ్ఛేదకవిషయతాశ్రయ తథావిధైకదేశవృత్తిత్వేనాతిప్రసంగానుద్ధారప్రసంగాత్ । నచ విషయతాయాం సాక్షాదవచ్ఛేదకత్వం వివక్షితుమశక్యమేవ తద్విశిష్టజ్ఞానత్వస్యైవ తథాత్వాదితి వాచ్యమ్॥ జ్ఞానత్వత్వప్రవేశే గౌరవేణజ్ఞానీయత్వేన విషయతాయా అపి సాక్షాదవ చ్ఛేదకత్వాత్ ॥ మైవం॥ యత్కించిద్వర్ణవృత్తివిషయతానామేవ కారణతావ్యవచ్ఛే దకత్వం ఇతరవిషయతానాంచ తదవచ్ఛేదకత్వమితిరీత్యా ప్రతిజ్ఞాప్రతిపాద్యార్థబో ధీయాఽపి కాఽకారణతా హేత్వాద్యర్థబోధీయాఽపి కైకకారణతేతి పంచైవకారణతాః ప్రవేశ్యాఃనతు యావత్యో మహాగౌరవాదితి వ్యాపకత్వోపాదానాత్ । యత్తు వాక్యార్థబోధే తద్ఘటక సకలవర్ణవిషయకజ్ఞానానామేవ హేతుతయా ప్రత్యే కం సకలవర్ణవిషయతానామేవ కారణతావచ్ఛేదకతయా తాదృశీయాయా కార ణతాతదవచ్ఛేదకవిషయతాశ్రయవర్ణవృత్తిసముదాయత్వస్యైవ లక్షణత్వస్యసు వచతయా జాతివిషయతావారణవర్ణత్వత్వస్యాప్యవ్యాపకత్వేపి వ్యాపకత్వంవ్యర్థ మితి ॥ తత్తుచ్ఛం ॥ విశృంఖలతావద్వర్ణజ్ఞానాదినా వాక్యార్థబోధవారణాయ తత్తద్వాక్యార్థబోధే తత్తద్వాక్యానుపూర్వీజ్ఞానస్యైవ హేతుతాయాః అవ శ్యవక్తవ్యతయా ఉక్తహేతుతాయానిర్బీజత్వాత్ ॥ యదపి వాక్యఘటకవర్ణజ్ఞా నానాం ప్రత్యేకం నహేతుతాగౌరవాత్ ॥ కింతు తావద్వర్ణవిషయతాశాలి జ్ఞానత్వేనైకహేతుతైవ ॥ ఏవంచావచ్ఛేదకీభూత యావద్విషయతానివేశేనోపప త్తేర్వ్యాపకత్వంవ్యర్థమేవ । పరంతు వ్యుత్క్రమోచ్చరిత ప్రతిజ్ఞాదిఘటకవర్ణ సముదాయత్వవారణాయ స్వాశ్రయీభూత ప్రతిజ్ఞాదిఘటకాద్యాదివర్ణావ్య వహితోత్తరత్వశూన్యతద్ఘటకద్వితీయాదివర్ణవృత్తియత్సముదాయత్వం తదన్య త్వంనివేశ్యమితి ॥ తదపితుచ్ఛతరమ్॥ తథాసతి తద్వాక్యఘటకవ్యుత్క్రమోచ్చ రితసకలవర్ణజ్ఞానాచ్ఛాబ్దబోధవారణాయ తత్ప్రతిబంధకత్వోపగమప్రసంగా త్ ॥ కేచిత్తు అస్తువర్ణజ్ఞానానామపి హేతుతా పరంతు యాయాః కారణతా ఇత్యత్ర కిం కతిపయకారణతా ఉపాదీయంతే ఉతసకలాః ॥ ఆద్యేకతిపయకా రణతావచ్ఛేదకీభూతవిషయతాశ్రయవర్ణసముదాయత్వసత్త్వాదేకదేశేఽతివ్యా

యేఽతివ్యాప్తిరితివాచ్యమ్ ॥ తాదృశసముదాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తితానిరూ

పిః ॥ అంత్యే సకలకారణతావచ్ఛేదకైకవిషయిత్వాప్రసిద్ధేస్తాదృశైకవిషయి

తానిరూపకవర్ణవృత్తిత్వ విశిష్టతాదృశాపరవిషయితానిరూపకవర్ణవృత్తిత్వవిశిష్టే

త్యాదిరీత్యా నివేశే విశేష్యవిశేషణభావే వినిగమనావిరహేణపర్వతోవహ్ని

మాన్పర్వతోదహనవానిత్యాది న్యూనాధికవర్ణఘటితప్రతిజ్ఞాభేదేనచ లక్షణాన

న్త్యమతఆనుపూర్వీజ్ఞానహేతుతామాలంబ్య లక్షణముపవర్ణితమిత్యాహుః ॥

యత్తు వర్ణత్వంకత్వాదేర్నాన్యత్ ఏవంచ తాదృశయత్కించిద్వర్ణత్వవత్తా

వ్యాపకత్వమేవవివక్షితమ్ । ఏతేన తాదృశయత్కించిద్వర్ణత్వవ్యాపకత్వమేక

దేశగతమ్ । తత్తద్వర్ణత్వవ్యాపకత్వంతు సకలతత్తద్వర్ణత్వాధికరణైకాప్రసిద్ధి

గ్రస్తం తాదృశైకవర్ణత్వవ్యాప్యత్వేసతి తాదృశాపరవర్ణవ్యాపకత్వేత్యాదివా

క్తదోషగ్రస్తమిత్యపాస్తమ్ । యత్కించిద్వర్ణత్వవత్తాచ స్వవిషయితాసమానా

ధికరణ తాదృశావచ్ఛేదకీభూత విషయితానిరూపకత్వవిశిష్టతాదృశవిషయితాని

రూపకతావచ్ఛేదకత్వసంబంధేన । స్వంప్రతిజ్ఞాదిపదఘటకతావచ్ఛేదకపత్వాదీ

తి ॥ తేనరూపేణ తదఘటకవర్ణభ్రమస్యాపి ప్రతిజ్ఞాదిప్రతిపాద్యార్థబోధకత్వా

త్తత్సాధారణసముదాయవారణాయ నిరూపకతావచ్ఛేదకప్రవేశః । భ్రమాన్య

త్వంతు ననివేశ్యంగౌరవాత్ ॥ స్వావచ్ఛిన్ననిరూపకతాకత్వస్వాన్యధర్మావచ్ఛి

న్ననిరూపకతాకత్వోభయాభావవత్తాదృశవిషయితానిరూపకత్వేసతి స్వావచ్ఛి

న్నత్వస్వాన్యధర్మావచ్ఛిన్నత్వోభయాభావవత్తాదృశవిషయితానిరూపకత్వేసతి

వాతాదృశనిరూపకతావచ్ఛేదకపత్త్వంహిసబంధః । ఏవంచేదృశసంబంధేనవర్ణత్వ

వత్తాశ్రయైకదేశవారణాయ వ్యాపకత్వప్రవేశః । యాయాకారణతేతిగ్రంథతా

త్పర్యమప్యత్రైవేతి ॥ తత్తుచ్ఛమ్ ॥ భవన్మతే విశిష్యపత్వాదినా నివేశాపాతా

త్ । తథాసత్యవ్యాప్తేః ॥ అస్మన్మతే కోవర్ణః కోవర్ణ ఇత్యనుగతమతిసిద్ధవర్ణ

త్వస్య జాగరూకత్వాత్ *తాదృశేతి * ప్రతిజ్ఞాత్వాదికమాదాయాసంభవవార

ణాయ వ్యాపకత్వాంతం తత్ర సకలపదోపాదానంచ తథాచ నిరుక్తయత్కించి

చ్ఛాబ్దబోధనిరూపితసకలజనకతావచ్ఛేదకవిషయితానిరూపకవర్ణత్వవ్యాపక

సముదాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తితానిరూపకం యద్యత్సముదాయత్వంతద్భిన్నం

యత్తాదృశవర్ణత్వవ్యాపకసముదాయత్వంతద్వత్త్వమితి దలద్వయార్థః । తన్వత్ర

న్యూనవృత్తిత్వం స్వసమానాధికరణభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వేసతి స్వసా
మానాధికరణ్యం ॥ నచైవం స్వాధికరణం యత్ప్రత్యేకం ప్రతిజ్ఞాదితత్ప్రన్యాయ
త్వావచ్ఛిన్నభేదసత్త్వేనాసంభవఇతివాచ్యమ్ । స్వావచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేద
ప్రతియోగితానివేశాత్ । ప్రతియోగితాయాంచానుయోగితాసమానాధికరణభే
దప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వం దేయమ్ ॥ తేన వాక్యాంతరసాధారణసముదాయ
త్వస్య న్యాయత్వన్యూనవృత్తిత్వేపి నాసంభవః । స్వసమానాధికరణభేదప్రతి
యోగితాయాః పర్యాప్త్యఘటితస్వరూపసంబంధేనావచ్ఛేదకత్వంవాచ్యమ్ । ఉ
చ్చారణభేదేన న్యాయభేదాదేకన్యాయత్వస్యాపరన్యాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తి
తానిరూపకతయాఽసంభవఇతి స్వసామానాధికరణ్యానివేశః । తాదృశపర్యత్వని
ష్ఠన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వోక్త్యాపసంభవఇతి సముదాయత్వవ్యాపకత్వయో
ర్నివేశః । ఏవంచ ఘటమానయేత్యాదివాక్యవారణాయ దలాంతరే వ్యాపకాం
తం । తత్ర ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయాదివారణాయ యావత్కారణతానివేశః ।
యద్వా (ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయే ఏకదేశభేదానుపగమేతు) స్వావచ్ఛిన్న
ప్రతియోగితాకభేదసామానాధికరణ్య తాదృశానుయోగితావచ్ఛేదకత్వేవాసతి
స్వసమానాధికరణత్వం తత్ । ప్రత్యేకప్రతిజ్ఞాత్వాదేరపి వారణాయ దలాంత
రే వ్యాపకాంతమ్ । ఏవంచ తత్తన్న్యాయత్వరూపతాదృశసముదాయత్వనిష్ఠ
న్యూనవృత్తితానిరూపకత్వసత్త్వాత్ప్రత్యేకైకన్యాయఘటకవాక్యపంచకవృత్తి
సముదాయత్వమాదాయాతివ్యాప్తిప్రసక్తిః । యత్తుదలాంతరే తావదర్థవిష
యక యచ్ఛాబ్దబోధో నివేశ్యతే ఏతద్దలేపి తచ్ఛాబ్దబోధవ్యక్తేరేవ నివేశా
న్నదోషఇత్యుచ్యతే ॥ తదా ఫలోపధాయకతానివేశపర్యవసానాపత్తేః । నియ
మతో వాక్యాంతరార్థవిషయకన్యాయార్థబోధస్థలే వాక్యాంతరఘటితసముదా
యే తద్విశేషణోపాదానేప్యతివ్యాప్తిరశక్యసమాధానాచస్యాత్ ॥ ఏవం న్యా
యత్వేప్యేకైకన్యాయఘటకవాక్యపంచకవృత్తిసముదాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తితా
నిరూపకత్వసత్త్వాదసంభవాచ్చేతిచేన్న । యత్కించిత్తాదృశసముదాయత్వస
మానాధికరణభేదప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వేసతి తదన్యత్వంహి తాదృశసము
దాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వనిరూపకత్వం అవచ్ఛేదకత్వంచ పర్యాప్త్యఘటి
తసమ్బంధేన॥సామాన్యతస్తాదృశసముదాయత్వనివేశే పర్వతోవహ్నిమాన్పర్వ

పకత్వేన నిరుక్తసముదాయత్వస్య వివక్షణీయత్వాత్ ॥ న చైవమపి వ్యుత్క్రమప్రయుక్తసముదాయేఽతివ్యాప్తిస్తదవస్థైవేతి వాచ్యమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞాదిపంచకవ్యుత్క్రమప్రయుక్తప్రతిజ్ఞాదివృత్తియద్యత్సముదాయత్వం తావద్భేదకూటేన నిరుక్తసముదాయత్వస్య విశేషణీయత్వాత్ ॥ న చైవమపి ఏకైకన్యాయఘటకం యత్ప్రతిజ్ఞాదివాక్యం తత్సముదాయేఽతివ్యాప్తిరితి వాచ్యమ్ ॥ స్వాశ్రయీభూత యత్కించిత్ప్రతిజ్ఞాద్యవ్యవహితోత్తరత్వశూన్యహేత్వాదివృత్తియద్యత్సముదాయత్వం తదన్యత్వస్య సముదాయత్వే విశేషణీయత్వాదితి దిక్ ॥ న్యాయజన్యబోధస్య పరామర్శప్రయోజకతాం సంగమయతి * ప్రతిజ్ఞాదీతి * ఏకవాక్యతయేతి * విశేషణే తృతీయా ॥ తథా చైకవాక్యతాపన్నైరిత్యర్థః ॥ ఏకవాక్యత్వం చ విశిష్టైకార్థ

తోదహనవానిత్యాదిన్యాయద్వయవతి ఏకతరన్యాయే చాలనీన్యాయేన వాక్యాంతరసాధారణసముదాయభేదసత్త్వేనాతివ్యాప్తిరతో యత్కించిత్త్వనివేశః । అసంభవవారణాయ తదన్యత్వనివేశనమ్ । స్వసమానాధికరణయత్కించిత్తాదృశసముదాయత్వావచ్ఛిన్నభేదసామానాధికరణ్యం తు సముదాయే ఏకదేశభేదాదగమాపత్తిగ్రస్తమ్ * వ్యుత్క్రమేతి * కథాయామాకాంక్షాక్రమేణైవాభిధానమితి మూలే అలక్ష్యత్వం స్ఫుటమ్ ॥ వ్యుత్క్రమప్రయుక్తత్వం సామాన్యతః ప్రతిజ్ఞోత్తరత్వశూన్యహేత్వాదివృత్తియద్యత్సముదాయత్వం తద్భిన్నత్వం అగ్రిచాత్రైవప్రతిజ్ఞాయాం స్వాశ్రయత్వనివేశోఽధిక ఇతి భేదః । ప్రతిజ్ఞాదిపదం చ తత్సమానానుపూర్వీకవాక్యపరమ్ ॥ అవ్యావర్తకపదార్థభేదానివేశలాభాయ సముదాయత్వమితి * ఏకైకేతి * అత్రైకన్యాయఘటకప్రతిజ్ఞాన్యాయాంతరఘటకం హేత్వాదిచతుష్టయం ఏకన్యాయఘటకవాక్యద్వయమపరతద్ఘటకవాక్యత్రయం క్రమికమిత్యాదిరీత్యా తత్తత్సముదాయత్వమాదాయ తత్తత్పంచకేప్యతివ్యాప్తిరవబోధ్యా * స్వాశ్రయీభూతేతి * ఇదమసంభవవారణాయ ॥ నను ఏతాదృశపరిచాయకరూపేణైవ వ్యుత్క్రమప్రయుక్తప్రతిజ్ఞాదిసముదాయాతివ్యాప్తేర్వారయితుం శక్యత్వాద్వ్యుత్క్రమప్రయుక్తేత్యాదివ్యర్థమ్ ॥ న చ వ్యుత్క్రమప్రయుక్తేషు ప్రతిజ్ఞాత్వాదికం నాస్త్యేవ కింతూదాసీనవాక్యత్వమేవేతి వాచ్యమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాదికమిత్యనేన విరోధాత్ ॥ నాపి స్వాశ్రయీభూతప్రతిజ్ఞాద్యవ్యవహితోత్తరత్వశూన్యయత్కించిత్ప్రతిజ్ఞాద్యుత్తరహేత్వాదివృత్తియ

వ్యదితి విశేషణాన్న దోషఇతియుక్తమ్ ॥ యత్కించిత్ప్రతిజ్ఞాన్యూనతరత్వనివేశ వైయర్థ్యాదితి చేన్న ॥ తదాస్యాదేవ వైయర్థ్యం॥ యదిస్వాశ్రయీభూతేత్యాదినా సామాన్యధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వనివేశస్స్యాత్ ॥ ౧ దేవన కింతు తత్తద్వ్యక్తిత్వేనైవేతి వ్యుత్క్రమప్రయుక్తప్రతిజ్ఞాదివృత్తిసముదాయత్వస్యాపి భేదకూటస్యావశ్యకత్వాత్ ॥ అథవా వ్యుత్క్రమప్రయుక్తప్రతిజ్ఞాదివృత్తి యద్యత్సముదాయత్వం తత్తద్భిన్నత్వమిత్యస్య వైయర్థ్యమేవేతి ॥ అతఏవ దీధితికృతా ఏతన్ననివేశితమ్॥ ఏతత్పరాసత్వేఽయం గ్రంథోఽన్యథా పూర్వవిశేషణత్యాగఏవస్యాదితిబోధ్యమ్ ॥ అత్రచ తాదృశప్రతిజ్ఞావ్యవహితోత్తరత్వమాన్యహేతువృత్తిత్వ తాదృశహేత్వవ్యవహితోత్తరత్వమాన్యోదాహరణవృత్తిత్వాద్యన్యతమవిశిష్టాన్యత్వస్య స్వవృత్తిత్వస్వావ్యవహితోత్తరత్వమాన్యహేతువృత్తిత్వోభయసంబంధేన ప్రతిజ్ఞావిశిష్టత్వ స్వవృత్తిత్వ స్వావ్యవహితోత్తరత్వమాన్యోదాహరణవృత్తిత్వోభయసంబంధేన హేతువిశిష్టత్వాద్యన్యతమవిశిష్టాన్యత్వస్యవాఽనుగతస్యనివేశః ॥ అత్రానుపూర్వ్యాశ్చరమవర్ణప్రవసితత్వేనచరమవర్ణవిషయతాయా ఏవ సాక్షాదవచ్ఛేదకత్వం అతః సాక్షాత్పరంపరాసాధారణావచ్ఛేదకతాలాభాయ కోటిప్రవిష్టేత్యుక్తమ్ ॥ కేచిత్తు॥ అవచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకసాధారణావచ్ఛేదకతాయాం మానాభావేపి వినిగమనావిరహేణపూర్వపూర్వవర్ణవిశిష్టచరమవర్ణత్వస్యేవ చరమవర్ణవిశిష్టపూర్వపూర్వవర్ణత్వస్యాపి ఏవం పూర్వచరమవర్ణవిశిష్టమధ్యమవర్ణత్వాదేరప్యానుపూర్వీత్వాత్తత్తద్వర్ణవిషయతానాం సాక్షాదేవావచ్ఛేదకత్వం సంభవతి పరంతు తాదృశీయాయా కారణతా తత్తదవచ్ఛేదకప్రవిష్టవిషయితానిరూపకవర్ణవృత్తిసముదాయత్వనివేశేనైవైకదేశవృత్తిసముదాయత్వవారణే వ్యాపకత్వనివేశవైయర్థ్యమ్ ॥ భిన్నాన్యత్వంతు కల్పద్వయఏవేతి నోదాసీనసాధారణసముదాయత్వమాదాయాతివ్యాప్తిరిత్యుపాధ్యాయమతనిష్కర్షమాహుః॥ అత్రేదంబోధ్యమ్ ॥ తావదర్థవిషయక యత్కించిచ్ఛాబ్దబోధజనకయత్కించిజ్జ్ఞానీయవిషయితానిరూపకవర్ణత్వవ్యాపకసముదాయత్వ నివేశాదేవోపపత్తౌ కిమవచ్ఛేదకతాకూటోపాదానేన॥ నచైవం ప్రతిజ్ఞాద్యర్థవిషయకఘటమానయేత్యాదివాక్యార్థవిషయకసమూహాలమ్బనయత్కించిద్బోధకవ్యక్తిమాదాయ ఘ

టమానయేత్యాదివాక్యఘటితసముదాయేఽతిప్రసంగ ఇతివాచ్యమ్ ॥ తాదృశస
ముదాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వవిశేషణేన వారణాత్ ॥ అన్యథా
త్వన్మతేప్యధికవృత్తిసముదాయత్వే తాదృశవర్ణత్వవ్యాపకత్వసత్త్వేనాతిప్రసం
గస్య దుర్వారతాపత్తేః ॥ నచ తాదృశనిరూపకత్వాంతముపహాయ తాదృశవర్ణత్వ
సమనైయత్యమేవ నివేశ్యం లాఘవాత్ తథాచోదాసీనవిషయక న్యాయవిష
యక యత్కించిజ్జ్ఞానమాదాయ న్యాయోదాసీనసముదాయేఽతివ్యాప్తివార
ణాయ వ్యాప్యకోటావవచ్ఛేదకతోపాదానం వ్యాపకకోటౌ తద్వైయర్థ్యం త్వి
ష్టమితివాచ్యమ్ ॥ ఏవమపి న్యాయద్వయార్థవిషయకయత్కించిత్సమూహాలంబ
నబోధవ్యక్తిమాదాయ న్యాయద్వయసముదాయేఽతివ్యాప్తేస్తద్విశేషణస్యా
వశ్యకతయా తత ఏవ ఘటమానయేత్యాదివాక్యఘటితసముదాయేప్యతిప్రసంగా
నవకాశేనావచ్ఛేదకకోటిప్రవిష్టత్వవిశేషణవైయర్థ్యస్య దుర్వారత్వాత్ ॥
యత్తు వర్ణత్వస్య కత్వాదిరూపతయా సముదాయత్వే తాదృశవర్ణత్వవ్యా
పకతాయాః సంభవేపి నతద్వ్యాప్యతాసంభవ ఇతి ॥ తావద్వర్ణవిషయతాః ఏక
న్యాయవృత్తివిషయితామాత్రవృత్తిరూపేణానుగమయ్య తన్నిరూపకవర్ణత్వ
వ్యాప్యత్వనివేశాన్న్యాయద్వయసాధారణమితి ॥ తత్తుచ్ఛమ్ ॥ వర్ణత్వస్య కత్వాది
రూపతానిరాకరణాత్ ॥ ఉక్తరీత్యైవోపపత్తౌ అనుగమవైయర్థ్యగౌరవా
చ్చ ॥ అత్రేదం సమాధానమవగంతవ్యమ్ ॥ తత్తజ్జనకతావైశిష్ట్యం స్వరూపస
మ్బంధేనైవ వక్తవ్యమ్ ॥ అన్యథా ఘటమానయేత్యాదివాక్యేపి కాలికసంబంధే
న జనకత్వవిశిష్టజ్ఞానమాదాయాతిప్రసంగాత్ ॥ అథ కాలికసంబంధేన తాదృ
శతత్తజ్జ్ఞానజనకతావద్యత్కించిజ్జ్ఞానవిషయవర్ణత్వవ్యాపకత్వస్య ఘటపదత్వ
రూపసముదాయత్వే సత్త్వాత్తన్నిష్ఠన్యూనవృత్తితానిరూపకత్వసత్త్వేన నాతి
వ్యాప్తిరితి చేత్ ॥ తర్హి తాదృశం ప్రతిజ్ఞాత్వాదికమాదాయాసంభవః ॥ అవ
చ్ఛేదకత్వగర్భాపరదలస్య స్వరూపసంబంధేన యత్కించిదేకతద్వైశిష్ట్యనివే
శాన్నకోపి దోష ఇతి చేత్ ॥ ఏవమప్యవయవేఽతివ్యాప్తిః ప్రతిజ్ఞాత్వాదేస్తాదృ
శన్యాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వాత్ । న్యూనవృత్తితదేకదేశత్వాదే
స్సకలకారణతావచ్ఛేదకవిషయితా నిరూపకావృత్తితావదిత్యవచ్ఛేదకత్వనివే
శాత్ ॥ నచోక్తవాక్యవిషయితానామపి కాలికసంబంధేనావచ్ఛేదకతావత్త్వా

త్స్వరూప సంబంధేనైవ తద్వత్త్వం నివేశ్యమ్ ॥ ఏవంచావచ్ఛేదకత్వనివేశన ష్ఫలకమితి వాచ్యమ్ ॥ అవచ్ఛేదకత్వం నప్రకారకవిధయా ప్రవిశ్యతే కింత్వవచ్ఛేదకతాసంబంధేన జనకతావత్త్వమేవేత్యగౌరవాత్ ॥ ఏవం ప్రతిజ్ఞాదిజ్ఞానే కాలికసంబంధేన తత్తజ్జనకతాసత్త్వేనాసమ్భవ ఇత్యపరదలేపి సంసర్గతయా ఽవచ్ఛేదకత్వప్రవేశ ఇతి ॥ వస్తుతస్తు స్వరూపయోగ్యతాజ్ఞానః న్యాయసంగ్రహాయ వాక్యాంతరఘటితతాదృశన్యాయవారణాయచ స్వరూపయోగ్యతారూప జనకతానివేశ్యేతి ఉక్తార్థే పర్యవసానం. ఏవంచానచ్ఛేదకతాయాః ప్రకారతయైవ నివేశే గౌరవాభావాత్ ॥ ఏవం విషయతానాం వినిగమనావిరహేణ న సాక్షాదవచ్ఛేదకత్వం సంభవతి ॥ ప్రాగభావానుపగమే స్వోత్పత్తిక్షణోత్పత్తిక ధ్వంసప్రతియోగికాలాన్యవృత్తిత్వరూపావ్యవహితపూర్వత్వస్యోత్పత్తిద్వయ ఘటితత్వేన గురుశరీరతయా తదఘటితానుపూర్వీవిషయతాయా ఏవ కారణతావచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ పత్వాద్యవచ్ఛిన్నప్రకారతాశాలినిర్ణయత్వేనైవ వినిగమనావిరహేణ తాదృశప్రకారతానిరూపితపత్వాదినిష్ఠావచ్ఛేదకతాశాలినిర్ణయత్వేనాపి జనకతాయాః వక్తుంశక్యతయా యావదంతర్గతతజ్జనకతావచ్ఛేదకవిషయితాక వర్ణాప్రసిద్ధేరసంభవాచ్చ ॥ నచేదృశాసంభవవారణాయ జనకతాసు వర్ణవిషయిత్వావచ్ఛిన్నత్వమేవ నివేశ్యం పత్వాద్యవచ్ఛేదకత్వావచ్ఛిన్న జనకతానాం వర్ణవిషయిత్వానవచ్ఛిన్నత్వేన వారణాదితి వాచ్యమ్ ॥ తథాసతి తథావిధజనకతావచ్ఛేదకవిషయితాశ్రయవర్ణవృత్తిత్వనివేశేనైవ సామంజస్యే వర్ణత్వవ్యాపకత్వోపాదానవైయర్థ్యాత్ ॥ ఏవంచానచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకసాధారణావచ్ఛేదకతానివేశలాభాయైవ కోటిప్రవిష్టత్వముక్తమ్ ॥ ఏతన్మతే తద్ఘటకసకలవర్ణవిషయితానామేవానచ్ఛేదకత్వాన్నదోషః ॥ ప్రవిష్టత్వంచ పర్యాప్త్యనివేశస్ఫోరకమ్ ॥ అథ పత్వాద్యవచ్ఛిన్నవిషయితాయాః సాక్షాజ్జనకతావచ్ఛేదకతామతే జనకతాసు వర్ణవ్యాప్యజాతినిరూపితావచ్ఛేదకత్వాఖ్యవిషయితావృత్త్యవచ్ఛేదకత్వానిరూపితత్వమేవ నివేశ్యమ్ ॥ తావతైవ వర్ణవిషయితానిరూపితజాతిప్రకారిత్వావచ్ఛేద్య సకలజనకతావ్యుదాసాత్ ॥ ఏవంచ తథావిధా యాయా జనకతా తత్తదవచ్ఛేదకయత్కించిజ్జ్ఞానీయవిషయతాశ్రయ వర్ణవృత్తిసముదాయత్వనివేశనఫలోపపత్తేస్తాదృశవిషయతాశ్రయవర్ణత్వవ్యాపకత్వమపి ననివేశ్యమి

తి మహాలాఘవమితి చేన్న ॥ ఏవమపి పత్వాద్యవచ్ఛిన్నప్రకారితానిరూపితత్వ సత్యత్వాద్యవచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపితాన్యవహితోత్తరత్వావచ్ఛిన్నసాంసర్గికవిషయతాశాలినిర్ణయత్వావచ్ఛిన్నజనకతాయా వినిగమనావిరహాల్లబ్ధాయాస్తాదృశయావదంతర్గతతయా తజ్జనకతావచ్ఛేదకవిషయతాశ్రయవర్ణప్రసిద్ధ్యాఽసంభవాపత్తేః ॥ యది చ జాతినిష్ఠావచ్ఛేదకత్వనిష్ఠసాక్షాదవచ్ఛేదకత్వనిరూపకత్వే సతి సాంసర్గికవిషయతానిష్ఠసాక్షాదవచ్ఛేదకత్వానిరూపితా సాక్షాద్వర్ణవిషయిత్వావచ్ఛిన్నా యా యా జనకతా తత్తదవచ్ఛేదక యత్కించిజ్జ్ఞానీయవిషయతాశ్రయవర్ణవృత్తిసముదాయత్వనివేశేనైవోపపత్తౌ తాదృశ వర్ణత్వవ్యాపకత్వనివేశనైయర్థ్యముచ్యతే తదా తస్య లక్షణాంతరత్వాన్న దోష ఇతి ॥ అత్ర సకలవర్ణవిషయతానాం సాక్షాదవచ్ఛేదకత్వం న త్వేకమవచ్ఛేదకమన్యత్తదవచ్ఛేదకమితి మతే తత్పర్యాప్త్యధికరణవిషయతావత్త్వప్రసిద్ధిరతః ప్రవిష్టేత్యప్యాహుః ॥ యత్తు అవచ్ఛేదకత్వానుపాదానే ఫలోపధానరూపజనకతోపాదానే సమానానుపూర్వీకేత్యాదిదోషాప్రసరేపి న్యాయాంతరావిషయకత్వరూపం యత్కించిత్త్వం జ్ఞానే నివేశ్యమ్ ॥ ఏవంచ న్యాయద్వయవిషయకజ్ఞానవారణాత్తాదృశవర్ణత్వసమనైయత్యభంగప్రసంగోపి సమంజస ఇతి ॥ నచ న్యాయలక్షణే న్యాయత్వప్రవేశాదాత్మాశ్రయ ఇతి వాచ్యమ్ ॥ తావదర్థవిషయక శాబ్దబోధీయసకలకారణతావచ్ఛేదకయత్కించిజ్జ్ఞానీయవిషయతాశ్రయవర్ణత్వవ్యాపకాంతరావిషయకత్వస్య తదర్థత్వాదితి ॥ తత్తుచ్ఛమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞోత్తరహేతూత్తరోదాహరణోత్తరోపనయోత్తరనిగమనత్వాదిరూపానుపూర్వ్యా అవ్యాపకత్వాత్ ॥ సముదాయత్వవిశేషస్య తథాత్వేపి న్యాయద్వయజ్ఞానే తదభావాత్ ॥ స్వాశ్రయీభూతప్రతిజ్ఞాద్యవ్యవహితోత్తరత్వశూన్యహేత్వాదివృత్తిసముదాయత్వభిన్నవిశేషణేన న్యాయద్వయత్వాదివారణాచ్చ కించోదాసీనప్రతిజ్ఞైకదేశన్యాయోభయసముదాయత్వముదాసీనప్రతిజ్ఞాన్యాయోభయసముదాయత్వం చాదాయాతివ్యాప్తిః ॥ న్యాయమాత్రవిషయకయత్కించిజ్జ్ఞానసత్త్వేపి యత్కించిత్త్వముభయజ్ఞానఘటితతాదృశవర్ణత్వస్య తాదృశ సముదాయత్వవ్యాపకత్వసంభవాత్ ॥ అథ తథావిధ సకలకారణతావచ్ఛేదకవిషయితానిరూపకవర్ణత్వవ్యాప్యత్వం స్వవ్యాపకతాదృశవర్ణత్వకత్వం వా వివ

క్షృతాం న్యాయత్వాశ్రయస్య సకలకారణతావచ్ఛేదకవిషయతాభావాన్న దోష ఇతి చేత్తదాఽసంభవం కలయతి ॥ యదపి స్వసమానాధికరణావచ్ఛేదకవిషయతాశ్రయవర్ణస్య భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వమాత్రం న్యూనవృత్తిత్వమ్ ॥ సామానాధికరణ్యనివేశే ప్రయోజనాభావాత్ । న చైవమసంభవః । యజ్జ్ఞానీయతాదృశతత్తత్కారణతావచ్ఛేదకవిషయతాశ్రయవర్ణత్వవ్యాపకత్వసముదాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వం సముదాయత్వే తాదృశతత్తత్కారణతాశ్రయతజ్జ్ఞానీయవిషయతాశ్రయవర్ణత్వవ్యాపకత్వస్య విశిష్టతత్వాత్ ॥ పూర్వదలేఽవచ్ఛేదకత్వనివేశాన్న వాదోదాసీనసముదాయేఽతిప్రసఙ్గః ॥ యదిచ దలద్వయేపి యద్యజ్జ్ఞానతత్తజ్జ్ఞానేతి వీప్సాం కృత్వాఽవచ్ఛేదకత్వవైయర్థ్యముచ్యతే తదా యద్యదర్థాన్తర్గతన్యాయమాత్రజ్ఞానసముదాయాతిప్రసంగవారణేపి మహాగౌరవమ్ ॥ యత్తు సామానాధికరణ్యఘటితన్యూనవృత్తిత్వప్రవేశేపి తస్య ప్రతిజ్ఞాత్వాదిసాధారణతయాఽసంభవవారణాయ తాదృశసముదాయత్వే తన్నివేశ్యం తాదృశసముదాయత్వశూన్యవృత్తిత్వం వాఽనిరూపకాన్తార్థః ॥ తత్ర చానేకత్ర సముదాయత్వనివేశే గౌరవాత్సమనైయత్యమేవ సమ్యగితి ॥ తత్ర అసంభవభయేన తాదృశవిషయతాన్యతమవిషయతాశ్రయనివేశే న్యాయోదాసీనప్రతిజ్ఞాసముదాయేఽతివ్యాప్తేరితి ॥ తత్తుచ్ఛమ్ ॥ యాదృశన్యాయవ్యక్తిజ్ఞానోత్తరం న కస్యాపి శాబ్దబోధః తత్సంగ్రహాయ స్వరూపయోగ్యతాయా ఏవ నివేశ్యతయా జ్ఞానభేదవివక్షావైయర్థ్యాత్ । న్యాయోదాసీనప్రతిజ్ఞాసముదాయేఽతివ్యాప్తేరనుద్ధారాచ్చ ॥ యజ్జ్ఞానత్వేన తథావిధసముదాయజ్ఞానస్యైవ ధర్తుమశక్యత్వాత్ । యత్తు శాబ్దబోధే యత్కించిత్త్వవిశేషణేన న్యాయద్వయాదివారణమ్ ॥ స్వావ్యవహితోత్తరోత్పన్నం జ్ఞానం తేన గ్రాహ్యం తచ్చైకైకన్యాయార్థజ్ఞానమేవేతి న్యాయద్వయాద్యర్థబోధవ్యుదాసః ॥ భట్టాచార్యాణామయమేవాశయ ఇతి ॥ తత్తుచ్ఛమ్ ॥ ఏవమపి న్యాయోదాసీనప్రతిజ్ఞోభయసముదాయేఽతివ్యాప్తేరుత్తరీతేరావశ్యకత్వేన న్యాయద్వయాదౌ దోషస్యైవాప్రసరాత్ । యజ్జ్ఞానసమాదాయవ్యాపకత్వం తదన్యయత్కించిజ్జ్ఞానసమాదాయాపరదలనివేశాదవచ్ఛేదకత్వవైయర్థ్యమితి తత్తుచ్ఛతరం । న్యాయమాత్రజ్ఞానసమాదాయవ్యాపకే న్యాయోదాసీనసముదాయత్వే స్వజ్ఞానసమా

గాయాపరదలసత్త్వాత్ ॥ యత్త్వవచ్ఛేదకత్వోపాదానేపి ఉదాసీనధర్మిక
న్యాయత్వభ్రమాదేవ శాబ్దబోధస్తన్న్యాయే న్యాయత్వేన తద్వర్ణవిషయి
గాయా అప్యవచ్ఛేదకత్వాదవ్యాప్తిర్భ్రమాన్యత్వనివేశేపి దుర్వారా, ఏవంయ
్రఘటధర్మికన్యాయత్వభ్రమాదేవ శాబ్దబోధస్తత్ర న్యాయత్వేఽనిరూపక
్వంతాసత్త్వేనావ్యాప్తిరితి॥ తన్న ॥ తథావిధన్యాయే మానాభావాదితి కృ
ం పల్లవితేన॥ఇదంతు బోధ్యమ్ ॥ స్వాశ్రయీభూతప్రతిజ్ఞావ్యవహితోత్తరత్వ
సూన్యత్వాద్యా ప్రకృతపక్షే ప్రకృతసాధ్యవైశిష్ట్యబోధజనకతావచ్ఛేదకప్రకార
తాశ్రయానుపూర్వీశాలిత్వం ప్రతిజ్ఞాత్వం, తేన వహ్నిమాన్పర్వత ఇతి వాక్యధర్మిక
పర్వతో వహ్నిమానిత్యానుపూర్వీజ్ఞానమాదాయ వ్యుత్క్రమోక్తవర్ణసము
దాయరూపప్రతిజ్ఞోత్తరత్వాదేర్హేతుత్వాదౌ సత్త్వేపి నాతివ్యాప్తిః ॥ స్వాశ్ర
యీభూతపాదివర్ణోత్తరత్వ శూన్యవర్ణాంతరవృత్తిసముదాయత్వ భిన్నత్వ
స్యనివేశనీయత్వోపాత్తా త్తత్రైవ గౌరవాత్ ॥ఆనుపూర్వీపదమవచ్ఛేదకతాపర్యా
ప్తినివేశార్థం,ఏవం సాధ్యవిశిష్టపక్షబోధమపోహ్య హేతువిశిష్టహేతుత్వబోధం
నివేశ్య హేతుత్వమ్ ॥ తత్ర ప్రతిజ్ఞాఘటకహేతుత్వార్థబోధకభాగవారణాయ
ప్రకృతపక్షవిశేణతాపన్నసాధ్యాన్వితతాదృశహేతుత్వవిషయతాశ్రయ బోధజన
కతావచ్ఛేదకప్రకారంతాశ్రయత్వేసతి తాదృశహేతుత్వేతరవిషయతాశూన్య
బోధజనకతావచ్ఛేదకప్రకారతాశ్రయీభూతాయావద్వర్ణాస్తత్సముదాయత్వమి
తిఫలితమ్ ॥ సాధ్యాన్వితతాదృశహేతుత్వవిషయితాశ్రయతాదృశ హేతుత్వేతరవి
షయితాశూన్యబోధో నివేశ్యః ॥ తేననిగమనవ్యుదాసః ॥ ఏవం ప్రకృత సా
ధ్యవ్యాప్తివిశిష్ట ప్రకృతహేతుమత్పక్షబోధం సాధ్యాది వ్యాప్త్యాదిమత్ప్రకృ
తహేతువిశిష్టహేతుత్వవిశిష్టప్రకృతసాధ్యవిశిష్టపక్షబోధం నివేశ్య క్రమేణోపన
యనిగమనే బోధ్యే ॥ నన్వత్రోదాహరణ కారణతయోర్నివేశే వ్యుత్క్రమోక్త
భాగఘటితోదాహరణఘటితసముదాయేఽతివ్యాప్తిరితి చేన్న ॥ ధూమవాన్ధూ
మవ్యాపకవహ్నిమానిత్యాకారకబోధే యోయోధూమవాన్ సవహ్నిమానిత్యా
ద్యానుపూర్వీప్రకారకజ్ఞానత్వేనైవ హేతుత్వాత్ ॥యద్వా హేతువిశిష్టధర్మిబో
ధజనకతావచ్ఛేదకప్రకారతాశ్రయానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నావ్యవహితోత్తరసాధ్యవి
శిష్టధర్మిబోధజనకతావచ్ఛేదకప్రకారతాశ్రయానుపూర్వీమత్త్వం తత్ ఏవంస్వతి

రెక్యుదాహరణస్థలేఽపి ద్రష్టవ్యమ్ ॥ నను తాదృశకారణతైవ నివేశ్యాలాఘవాత్ ॥ వైశి
ష్ట్యంచ సామానాధికరణ్యస్యావచ్ఛేదకవిషయతాశ్రయవర్ణావ్యవహితోత్తరవర్ణ
విషయతావచ్ఛిన్నత్వోభయసంబంధేనేతి చేత్తర్హి యోయోధూమవానిత్యాది
పూర్వభాగవృత్త్యానుపూర్వ్యాస్తదవచ్ఛేదకప్రకారతానాశ్రయతయా కథంకా
రం తదఘటితసముదాయవారణమితి ॥ యది పర్వతోవహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞా
యాం యోయోధూమవాన్ సదహనవానిత్యాదికఞ్చోదాహరణం ॥ తదాప్రతిజ్ఞా
ఘటకసాధ్యోపస్థాపకతావచ్ఛేదకానుపూర్వీ భిన్నసాధ్యోపస్థాపకతా వచ్ఛేద
కానుపూర్వీమదవృత్తిత్వం న్యాయత్వేనివేశ్యమ్ ॥ ఏతచ్చ విభిన్నానుపూర్వీ
కైకార్థోపస్థాపకాయంపదద్వయఘటిత న్యాయస్యాలక్ష్యత్వమభిప్రేత్య త
స్యాపి లక్ష్యత్వేతు ధూమాద్దహనవత్సధర్మా పర్వతోవహ్నిమానిత్యాదావుక్తో
దాహరణాదిసాధారణసముదాయత్వవారణాయ భేదప్రతియోగ్యానుపూర్వ్యాం
ప్రకృతపక్షోపస్థాపకతావచ్ఛేదకాప్రవిష్టత్వం దేయం తత్రైవ వహ్నిపదఘటితో
దాహరణాదిఘటితన్యాయేఽవ్యాప్తిః ॥ ప్రతిజ్ఞాయాస్తాదృశానుపూర్వీభిన్నసా
ధ్యోపస్థాపకతావచ్ఛేదకానుపూర్వీమత్త్వాదతో భేదానుయోగ్యానుపూర్వ్యాః
ప్రతిజ్ఞోత్తరప్రవిష్టత్వం విశేషణమ్ ॥ ఏవం హేతుఘటకహేతూపస్థాపకతావచ్ఛే
దకానుపూర్వీభిన్నా విశేషితహేతూపస్థాపకతావచ్ఛేదకానుపూర్వీ మదవృత్తి
త్వం నివేశ్యమ్ ॥ హేతావవిశేషితోపాదానాత్తస్మాద్వహ్నిమానితి నిగమనని
రాసః ॥ తత్పదస్యవ్యాప్త్యాదివిశిష్టహేతూపస్థాపకత్వాత్ ॥ ధూమాద్వహ్నిమ
తః సధర్మాపర్వతోవహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదిన్యాయస్య లక్ష్యత్వేతుభేదాను
యోగ్యానుపూర్వ్యాం ప్రతిజ్ఞోత్తరప్రవిష్టత్వం విశేషణం పర్వతో ధూమాద్వ
హ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ యోయోధూమవాన్ సధూమాద్వహ్నిమానిత్యు
దాహరణాదిఘటితస్య సంగ్రహాయ తత్రైవ యోయోధూమవాన్ సధూమా
ద్వహ్నిమానిత్యుదాహరణాదిఘటితస్యచ వారణాయచ ప్రతిజ్ఞాఘటకసాధ్యోప
స్థాపకతావచ్ఛేదకానుపూర్వ్యప్రవిష్టత్వం తత్రైవనివేశ్యమ్ ॥ తచ్చ తాదృశ
సాధ్యతావచ్ఛేదకప్రకారతాశాల్యుపస్థితి జనకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణ
ప్రకారతానాశ్రయత్వం, అతఏవ తత్రయోయోధూమవాన్ సధూమాద్వహ్నిమా
నిత్యుదాహరణాదిఘటితస్యాపి వ్యుదాసఇతి ॥ ధూమాద్వహ్నిమానితిచనిగమ
నం ధూమపదే వ్యాప్త్యాదివిశిష్టలక్షణాప్రసంగాత్ ॥ ఏవంయోయస్తద్వా

ప్రతిపాదకత్వం తదర్థాప్యాకాంక్షానివర్తకత్వతన్నివర్తనీయాకాంక్షోత్థాపకత్వాన్యతరవత్త్వం వా, తేన పంచవాక్యజన్యమహావాక్యార్థబోధాసంభవేపి నక్షతిః *స్వార్థవిశిష్టజ్ఞానం *తత్తద్వాక్యార్థవిషయకజ్ఞానం॥ తచ్చ సమూహాలంబనమన్యథా వేత్యన్యదేతత్ *విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిమానాంతరం*విశిష్టవైశిష్ట్యబోధాత్మకపరామర్శజనకం మనః*ఉత్థాప్యతే*స్వాత్మకసహకారిసంపన్నీక్రియతే *తేన*తథావిధేన మనసా పరామర్శో ఉత్పాద్యత ఇత్యుపాధ్యాయః॥ అత్ర చ తదేవజ్ఞానం పరామర్శరూపం ఉపనయార్థవిషయకత్వాదిత్యాక్షిప్య ఉపనయస్య వ్యాప్త్యంశే న తాత్పర్యం తథా సతి న్యాయజన్యబుద్ధావుదాహరణార్థతయా ఉపనయార్థతయా చ వ్యాప్తిభానే పౌనరుక్త్యం స్యాత్ ॥ కింతు పక్షధర్మత్వమేవోపనయేన వివక్షితం తథా చోదాహరణార్థవ్యాప్తేరుపనయార్థపక్షధర్మతాయాశ్చ విశృంఖలమేవ భానమితి న్యాయజన్యబోధస్య నవ్యాప్తివిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహితా ॥ వ్యాప్యః పక్షే వర్తతే నవేత్యాకాంక్షానివర్తకత్వానురోధేనైవ వహ్నివ్యాప్యాది పదఘటితముపనయవాక్యం ప్రయుజ్యత ఇతి స ఏవ సమాహితవాన్ ॥ అత్రేదం చింత్యతే ॥ యది వ్యాప్తివిశిష్టే పక్షధర్మత్వమేవాకాంక్షితం తదా వ్యాప్తివిశిష్టవిషయక ఏవ బోధస్తాదృశాకాంక్షాం నివర్తయిష్యతీతి తథావిధబోధ ఏవ ఉపనయతాత్పర్యమావశ్యకం॥ న చైవమప్యాకాంక్షానివృత్తయే

న్నితి నోదాహరణమ్ ॥ విశేషణపరామర్శత్వాపత్తేః ॥ సంప్రదాయవిరోధాచ్చేతి*తదుత్థాప్యేతి* నిగమనప్రతిజ్ఞయోస్సంగ్రహాయ ప్రతీకద్వయమ్*తేన* ద్వితీయకల్పానుసరణేన * సమూహాలమ్బనమితి * దీధితికారోక్తదోషోద్ధారార్థమ్ * అన్యథా వేతి * మహావాక్యార్థబోధో యథాశ్రుతమూలార్థ ఇత్యగ్రిస్పష్టమ్ ॥ అనాస్థాయాం వా కారః ॥ న్యాయార్థబోధపరామర్శయోరంతరాజ్ఞానాభావాద్విశిష్టేత్యాద్యసంగతిరతో వ్యాచష్టే* విశిష్టేతి *(తాదృశీమాఅనేనేతి వ్యుత్పత్తిమభిప్రేత్య ॥ అంతరపదం స్వరూపపరం) ఉత్థాప్య ఇత్యస్యోత్పాద్యత ఇతి నార్థో మనసో నిత్యత్వాదిత్యత ఆహ * స్వాత్మకేతి * స్వం, తత్తద్వాక్యార్థవిషయకజ్ఞానమ్ ॥ తేనేతి కేవలమనః పరామర్శకత్వేऽసంగతిస్తస్య పరామర్శానుత్పాదకత్వాదతో వ్యాచష్టే *తేనేతి *తదేవ* తత్తద్వాక్యార్థవిషయకజ్ఞానమేవ॥ తర్హి తథోపనయః కిమితి ప్రయుజ్యత ఇత్యత ఆహ *వ్యాప్య ఇతి * ఆకాం

అవాంతరవాక్యార్థబోధస్య వ్యాప్తివిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వేవగమేపి న్యాయజన్యమహావాక్యార్థబోధే ఉపనయాద్వ్యాప్తిభానానాపేయతే ఉదాహరణాదేవ తద్భానాత్ ॥ అవాంతరవాక్యార్థధియః పరామర్శరూపత్వేపి నిగమనజన్యాబాధితత్వాదిప్రతిపత్తేరనుమితావపేక్షితత్వాత్తావత్పర్యంతం తదసత్త్వేన పరామర్శాంతరస్యాపేక్షేతి వాచ్యమ్ ॥ అవాంతరవాక్యార్థబోధే వ్యాప్తిభానానురోధేన తదంశేప్యుపనయతాత్పర్యకల్పనాయా ఆవశ్యకత్వే మహావాక్యార్థబోధే తద్భానేపి బాధకాభావాదితి ॥ న్యాయజన్యజ్ఞానస్య వాదివాక్యజన్యత్వేనాప్రామాణ్యశంకాకలంకితతయా అనుమితిజననాయోగ్యతయా పరామర్శాంరస్వీకార ఇతి మిశ్రాః ॥ నవ్యాస్తు ॥ పక్షాంశే వ్యాప్తివిశిష్టహేతువైశిష్ట్యావ

క్షితం* జిజ్ఞాసితమ్ *తదసత్త్వేనేతి* ఉపనయవాక్యజన్యవ్యాప్తివిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిపరామర్శాసత్త్వేనేత్యర్థః ॥ నచోపనయార్థబోధోత్తరం నిగమనార్థావగాహిన్యాయార్థబోధ ఏవ సంభవతీతి కథమేతదితి వాచ్యమ్ ॥ నిగమనార్థవిశిష్టోపనయార్థస్య విధేయత్వే విధేయతావచ్ఛేదకజ్ఞానవిధయా నిగమనార్థజ్ఞానస్యాపేక్షణాత్ ॥ ఉపనయార్థశాబ్దబోధోత్తరం నిగమనశ్రవణే తద్ఘటకపదార్థోపస్థిత్యైవోపనయార్థబోధనాచ్చ నచ తావత్పర్యంతం తదసత్త్వేపి మహావాక్యార్థబోధేఽవాంతరవాక్యార్థబోధస్య కారణత్వే తదనురోధేనోపనయార్థస్మరణస్యైవ కల్పనీయతయా తత ఏవానుమితినిర్వాహే పరామర్శాంతరస్వీకారోఽనుచిత ఇతి వాచ్యమ్ ॥ తదా వ్యాప్త్యంశే ఉద్బోధకం న కల్ప్యత ఇత్యాశయః ॥ సమాధానంతు తదంశేప్రమోషస్యాప్రామాణికత్వమనురుధ్య *బాధకాభావాదితి* అవాంతరవాక్యార్థబోధ ఏవ సామగ్ర్యపేక్షితా మహావాక్యార్థబోధశ్చ సంభృతసామగ్రీకావాంతరనానావాక్యార్థబోధాధీన ఏవేతి పునర్భానే వాదితాత్పర్యాపేక్షాశంకానవకాశః ॥ మిశ్రసమాధానమాహ *న్యాయజన్యేతి* వాదీతి సాధారణధర్మోక్తిః ॥ ఏవమప్రామాణ్యశంకాసమనైయత్యే మానాభావాత్ క్వచిత్పరామర్శవైయర్థ్యం దుర్వారమేవేత్యస్వరసః ॥ స్వసమ్మతం సమాధానమాహ * నవ్యాస్త్వితి * న్యాయార్థజ్ఞానస్య హేతౌ వ్యాప్త్యప్రకారకత్వాద్ధేతోరిత్యాదినా మానసానుధావనమ్ ॥ తేన, వహ్నివ్యాప్యధూమవాన [illegible]క్యేన ॥ తత్ర, పరామర్శజనకవాక్యత్వమితి లక్షణే ॥ ధూమః పక్షేవర్త

గాహిజ్ఞానమేవ అనుమితిహేతుః నతు వ్యాప్త్యభిన్నహేతుమదభేదజ్ఞానం॥తా
దృశవైశిష్ట్యావగాహితాచ నన్యాయజన్యశాబ్దబుద్ధేః ॥ నామార్థయోర్భేదేనా
న్వయబోధస్యావ్యుత్పన్నత్వాత్ ॥అతో వ్యాప్యత్వావచ్ఛిన్న హేతునిష్ఠప్రకార
తాకబోధహేతుహేతువిశేష్యకవ్యాప్తిరూపవిశేషణతావచ్ఛేదకప్రకారకమా
నసజ్ఞానాన్మానసఏవ తాదృశపరామర్శోఽవశ్యమంగీకర్తవ్య ఇత్యభిప్రాయేణ
తేనచేత్యాద్యభిహితం *విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిమానాంతరమ్*విశిష్టవైశిష్ట్యబో
ధజనకం విశేషణతావచ్ఛేదకీభూతవ్యాప్తిప్రకారక ధూమత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్య
కంజ్ఞానం *ఉత్థాప్యతే*జన్యతే*తేన* తాదృశవిశేషణతావచ్ఛేదకప్రకారకజ్ఞా
నేన,పరామర్శోజన్యతఇత్యర్థః॥ నచైవం తేన పరామర్శస్య జననాదితి గ్రంథా
సంగతిః॥ తత్ర పరామర్శపదస్య వ్యాప్త్యభిన్నహేతుమదభేదబోధపరత్వాది
త్యాహుః ॥ శుద్ధహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నే పక్షధర్మత్వాకాంక్షయా తత్రప
క్షధర్మత్వబోధమాత్రతాత్పర్యకంవ్యాప్త్యర్థకపదాఘటితమేవోపనయవాక్యం
ప్రయుజ్యతఇతి ప్రాచీనమతాభిప్రాయకమిదం అతఏవ దీధితికృతా తన్మతాభి
ప్రాయేణైవ ఉదాహరణోపనయయోరేవ తత్పర్యవస్యతీత్యత్రోదాహరణాంత
ర్భావేణైవ పరామర్శప్రయోజకత్వపర్యవసానముక్తం నతూపనయమాత్రస్యే
త్యపి వదంతి ॥ అత్ర పరామర్శ ప్రయోజకత్వేన శాబ్దజ్ఞానస్యలక్షణఘటకత్వే
స్వయమనుపపత్తేర్వక్ష్యమాణతయా శాబ్దజ్ఞానపదం ప్రతిజ్ఞాదిప్రతిపాద్య తత్త
ద్విశిష్టార్థజ్ఞానపంచకపరం జనకవాక్యపదంచ ప్రత్యేకం తత్తద్బోధజనకవా

తేనవేత్యేవాకాంక్షా తథాచాయమిత్యేవోపనయఇతి॥వ్యాప్తిపక్షధర్మతయోర్వి
శృంఖలమేవ భానమితివదతాంమతమాహ * శుద్ధేతి * అత్ర స్వయంన్యాయ
లక్షణమాహేతి జగదీశీయావతరణమసంగతమ్ ॥ మూలార్థతాయాఏవ సంభ
వాత్ ॥ ఉపాధ్యాయప్రభృతిభిస్తస్యాఏవానురోధాచ్చ ॥ లఘులక్షణాంతరా
సత్త్వేన మూలన్యాయలక్షణస్యదుస్త్యజత్వాత్ ॥ అస్య స్వీయ ప్రతిజ్ఞాదిలక్ష
ణఘటితత్వేన లఘుత్వాత్ ॥ తత్ర న్యాయలక్షణమిత్యస్య పర్యవసితన్యాయలక్ష
ణమిత్యర్థఇత్యాశయేనాహ * అత్రేతి * పంచకేతి * శాబ్దజ్ఞానానాం జనకానీ
తివ్యుత్పత్తేః ॥ నన్వేతావతా బోధజనకపంచవాక్యసముదాయత్వంమూలార్థః ॥
నతు ప్రతిజ్ఞాదిపంచకసముదాయత్వమిత్యాశంకాయాం ప్రతిజ్ఞాదిపంచకసము

క్యపంచకపరమతః ప్రతిజ్ఞాదివాక్యపంచకలాభః॥ప్రయోజకాంతంచ బోధవిశేషా ణాంపరిచాయకమాత్రం॥ యద్యప్యేవం ప్రతిజ్ఞాదిపంచవాక్యైరేకజ్ఞానాజననే ప్యేతాదృశలక్షణానిర్వాహవిరహః॥తథాపి ప్రతిజ్ఞాదిజన్యబోధానాం పరామర్శప్రయోజకతాలాభాయైవసంభవాభిప్రాయేణతావదర్థవిషయకమేకమేవజ్ఞానం పరామర్శప్రయోజకత్వేనాభిహితమిత్యభిప్రేత్య దీధితికృత్పర్యవసితన్యాయలక్షణమాహ * ఉచితేతి * ఉచితానుపూర్వికాణి ప్రతిజ్ఞాదీని పంచ యత్రసముదాయే తత్త్వమ్ ॥ తాదృశపంచపర్యాప్తసముదాయత్వమితియావత్ ॥ సముద

దాయత్వమిత్యత్ర ప్రతిజ్ఞాదిపంచానాం ప్రతిజ్ఞాత్వాదినైవ నివేశనీయత్వాత్ ॥ తత్ర ప్రతిజ్ఞాత్వం తత్తత్పదార్థబోధజనకవాక్యత్వరూపమేవేతిమూలార్థప్రోక్తఇత్యాహ * అతఇతి * ఉచితానుపూర్వీకత్వంతు పూరితం దీధితికారేణ సామాన్యతోబోధనివేశే ఘటమానయేతివాక్యేఽతివ్యాప్తిస్స్యాదతఆహ * ప్రయోజకాంతంచేతి * నను పరామర్శప్రయోజకశాబ్దేత్యత్ర శాబ్దపదస్య పంచబోధపరత్వే ప్రతిజ్ఞాదిపంచవాక్యైరిత్యాదిమూలాసంగతిః ॥ ఏకబోధజననేపి ఉక్తరీత్యా పంచబోధానాదాయ లక్షణ గమనసంభవాదిత్యాశయేన శంకతే * యద్యపీతి * ఉపాధ్యాయోక్తలక్షణే క్వచిదేకజ్ఞానాజననే నిర్వాహో వ్యంజితః ॥ దీధితికృన్మతే స్వార్థవిశిష్టజ్ఞానమిత్యేకత్వానుపపత్తిం పరిహరతి *సమ్భవేతి * పంచార్థకైకబోధేపరామర్శప్రయోజకతోపపాదనేఽర్థాత్ పంచానాం బోధానాం తదుపపాదితంభవతీత్యభిప్రాయేణేత్యర్థః* ఇత్యభిప్రేత్య* నతు తస్యలక్షణేప్రవేశః సఫలప్రవేశఇతిలాఘవమభిప్రేత్య॥ఉచితానుపూర్వీకః ప్రతిజ్ఞాదిపంచసముదాయోయత్రేతివిగ్రహే తస్య ద్వ్యాదిసముదాయానతిరిక్తతయా తత్రాతివ్యాప్తేరాహ * ఉచితేతి * సముదాయత్వస్య ధర్మత్వేనైవ నివేశఉచితః ॥ అన్యథోచ్చారణవ్యక్తిభేదేన న్యాయభేదాదనుగతలక్షణానుపపత్తేః ॥ అనుగతసముదాయత్వేమానాభావాచ్చేత్యభిప్రేత్యయత్రసముదాయేఇత్యుక్తం ॥ నన్వేవమన్యతమత్వాదౌ కథం వారణమిత్యతఃపర్యాప్తింప్రవేశయతి * తాదృశేతి * సచధర్మోఽర్థాత్సముదాయత్వమేవేతిస్ఫుటయతి *సముదాయత్వమితి * ఏవంసతి పంచపదోపాదానంసంగమయతి* పంచపదమితి * విశిష్యప్రతిజ్ఞాత్వాదినా రూపాంతరేణ నివేశేఽతివ్యాప్తేః ॥ ఏతేనవా

దం నిగమనాంతానాం విశేష్యనివేశలాభాయ నతు పంచత్వేనాపి తేషాం నివే
శః ప్రయోజనాభావాత్ ॥ వ్యుత్క్రమప్రయుక్తప్రతిజ్ఞాదిపంచకేఽతివ్యాప్తివార
ణాయ ఉచితానుపూర్వికేతి, ఉచితానుపూర్వీ, ప్రతిజ్ఞోత్తరహేతూత్తరోదాహర
ణోత్తరోపనయోత్తరనిగమనత్వరూపా ॥ ననుకిమిదముచితానుపూర్వికత్వం, నతా
వత్తాదృశానుపూర్వ్యాశ్రయత్వం, దర్శితానుపూర్వ్యానిగమనఏవ విశ్రాంతేః,
నాపి తాదృశానుపూర్వీఘటకత్వం, ఘటకతాయాః దుర్నిర్వచత్వాత్, తద్భిన్నస్వ
విషయకప్రతీత్యవిషయ తాదృశానుపూర్వికత్వం, ప్రతిజ్ఞాద్యవిషయకప్రతీత్యాశు
ద్ధనిగమనత్వస్య విషయీకరణాద్విశిష్టనిగమనత్వే తాదృశప్రతీత్యవిషయత్వా
నుపపత్తేః, విశేష్యవృత్తేర్విశిష్టానుయోగికాభావానభ్యుపగమాత్ ॥ నాపి తాదృ
శానుపూర్వీవిషయతావ్యాపకవిషయితాకత్వం, శబ్దవ్యక్తిభేదేనప్రతిజ్ఞాదేర్భిన్న
తయా కస్యాశ్చిదపి ప్రతిజ్ఞావ్యక్తేర్విషయితాయాస్తాదృశానుపూర్వీ విషయితా
సామాన్యవ్యాపకత్వాసంభవాత్ । ప్రతిజ్ఞాదివ్యక్త్యంతరఘటితన్యాయవిషయ

ద్ధానాంమతే ద్వ్యవయవకస్య మీమాంసకానాం త్ర్యవయవకస్య ప్రాచీన
నైయాయికానాందశావయవకస్యవారణాయ పంచపదమిత్యాహుస్తమ్ *ఉత్తరేతి*
అవ్యవహితోత్తరేత్యర్థః॥ ప్రతిజ్ఞోత్తరవాక్యోత్తర హేత్వాదేర్హేత్వాదినిగమనాం
తోత్తరప్రతిజ్ఞాదేశ్చవారణాయతయోర్నివేశః ॥ నచ స్వాధికరణకాలధ్వంసాధి
కరణకాలధ్వంసాధికరణత్వసామాన్యాభావరూపమవ్యవధానం నహేత్వవయవ
క్షణస్య తస్య ప్రతిజ్ఞాధికరణకాలధ్వంసాధికరణకాలధ్వంసాధికరణత్వాదితివా
చ్యమ్ ॥ స్వాధికరణకాలధ్వంసాధికరణకాలధ్వంసాధికరణతాసంబంధేన ప్రతి
జ్ఞాసామాన్యాభావస్యనివేశ్యత్వాత్ ॥ స్వత్వానివేశేపి అన్యాధికరణతాయా అ
న్యసంబంధత్వాభావేన సామాన్యాభావనిర్వాహాత్ ॥ సంబంధే సామాన్యరూప
సద్భావేపి తదనవచ్ఛిన్నప్రతియోగితావచ్ఛేదకతా సౌలభ్యాత్ ॥ స్వాధికరణ
క్షణధ్వంసాధికరణత్వముత్తరత్వం, స్వమవ్యవధానఘటకస్వమేవ తేనహేతూత్త
రప్రతిజ్ఞాయాముత్తరప్రతిజ్ఞావ్యవధానపూర్వప్రతిజ్ఞోత్తరత్వయోస్సత్త్వేపినదోషః
వస్తుతస్తు పూర్వపూర్వవర్ణానంతర్యవిశిష్టచరమవర్ణత్వ రూపానుపూర్వీ
రూపం ప్రతిజ్ఞాత్వంతస్య పర్వతోదహనవాన్ పర్వతోవహ్నిమానిత్యాదివా
క్యభేదేనభిన్నత్వేపి పక్షే సాధ్యవైశిష్ట్యావగాహిబోధజనకతావచ్ఛేదకప్రకార

తాశ్రయత్వమనుగమకం, ఆనంతర్యంచ స్వాధికరణకాలధ్వంసాధికరణకాలధ్వం
సాధికరణకాలోత్పత్తికధ్వంసప్రతియోగికాలవృత్తిత్వం ధ్వంసాధికరణద్వయం
ధ్వంసోత్పత్త్యధికరణరూపం తేనన్నోక్తదోషః ॥ స్వధ్వంసోత్పత్త్యధికరణక్ష
ణోత్పన్నధ్వంసప్రతియోగిక్షణవృత్తిత్వంవా ॥ స్వం తాదృశప్రకారతాశ్రయధర్మ
వత్ ॥ ఏవం తాదృశ ప్రకారతాశ్రయధర్మత్వేన హేతుత్వాదినిరుచ్య తత్ర నిరు
క్తానంతర్యాశ్రయవర్ణఘటితత్వంనివేశ్యమ్ ॥ తాదృశానంతర్యవతి తాదృశ ధ
ర్మవత్త్వాదిరూపహేతుత్వంవా ॥ ఆనంతర్యవత్త్వంచ స్వాశ్రయవర్ణఘటితప్రకృ
తధర్మవత్త్వసంబంధేన వస్త్వానంతర్యధ్వంసఏవ చరమవర్ణధ్వంసత్వహేత్వా
దేరాద్యవర్ణస్యైవ హేత్వాదేర్విశిష్యోపాదానాత్ ॥ ఏవమానుపూర్వ్యంతర
స్య నప్రవేశః హేత్వాదేస్తాదృశప్రతిజ్ఞానుత్తరత్వాత్ ॥ అతఏవతత్రతత్రాగ్రేత
థావిధానుపూర్వీవిశేషేతి తథావిధవిశేషపదయోరుపాదానమితి బోధ్యమ్ ॥ ని
గమనఏవ విశ్రాంతేరిత్యగ్రిమగ్రంథేచ నిగమనపదం నిగమనఘటకాంత్యవర్ణ
పరమ్ ॥ యత్తు ప్రకృతపక్షే ప్రకృతసాధ్యవైశిష్ట్యావగాహిబోధజనకతావచ్ఛేదక
యత్కించిద్విషయతాశ్రయవర్ణసముదాయత్వం ప్రతిజ్ఞాత్వమ్ ॥ ఏవం హే
తుత్వాదికంనిర్వాచ్యమ్ ॥ అత్రచనిగమనఏవ విశ్రాంతేరితి యథాశ్రుతమేవ ర
మణీయమ్ ॥ అత్ర ప్రతిజ్ఞాదిఘటకచరమవర్ణానంతర్యంనివేశ్యం తచ్చ చరమవ
ర్ణాధికరణకాలధ్వంసాధికరణ కాలధ్వంసానధికరణత్వేసతితదధికరణకాలధ్వం
సాధికరణత్వం పరంతు తత్ర స్వఘటకవర్ణప్రాగభావాసమానకాలీనత్వంస్వ
వృత్తియావద్ధ్వంసవిశిష్టత్వంవా చరమత్వంననివేశ్యం విశిష్యతదధికరణకాలనివే
శేనైవోపపత్తేః ॥ హేత్వాదిక్షణానాం పూర్వవృత్తిప్రతిజ్ఞాదివిషయకజ్ఞానధ్వం
సాధికరణకాలధ్వంసాధికరణతయా తాదృశప్రతిజ్ఞాధికరణకాలధ్వంసవిషయకజ్ఞా
నాధికరణతయాచావ్యాప్తిరతః కాలద్వయనివేశఇతి ॥ అత్రైకసముదాయత్వా
శ్రయావ్యవధానమపరసముదాయత్వాశ్రయోత్తరత్వంచాదాయోక్తదోషవార
ణాయ యదాశ్రయావ్యవధానం తదాశ్రయోత్తరత్వంవాచ్యమితి ॥ తథాసతి
వ్యుత్క్రమోక్తవృత్తిసముదాయత్వావ్యత్వప్రతిజ్ఞాత్వాదౌ నివేశాపత్తేః క్రమ
వ్యుత్క్రమోక్తవర్ణసముదాయయోర్వక్త్రావిశిష్యనివేశేఽననుగమాచ్చరమత్వని
వేశే గౌరవాత్సముదాయత్వనివేశవైయర్థ్యాచ్చ ॥ ప్రతిజ్ఞాఘటక చరమవర్ణా

కజ్ఞానేపి తాదృశానుపూర్వీవిషయితాసత్త్వాత్, యత్కించిదానుపూర్వీవిషయితావ్యాపకత్వస్య, వ్యుత్క్రమప్రయుక్తప్రతిజ్ఞాదివిషయతాసాధారణత్వాత్, తాదృశప్రతిజ్ఞాదివిషయకన్యాయవిషయకజ్ఞానీయతథావిధానుపూర్వీవిషయితాయా ఏవ తాదృశప్రతిజ్ఞాదివిషయతావ్యాప్యత్వాత్॥ నచ జ్ఞానభేదేనవిషయితాభేదా

ధ్వంసోత్పత్తికాలోత్పత్తికహేత్వాదిఘటిత న్యాయసంభవేతు స్వాశ్రయ ప్రతియోగిక స్వాశ్రయా సమానకాలీన ధ్వంసాధికరణ కాలధ్వంసానధికరణత్వరూపమవ్యవధానంనివేశ్యం స్వం ప్రతిజ్ఞాత్వాది రూపసముదాయత్వం తచ్చ యథాశ్రుతమానుపూర్వీ లేన ప్రతిజ్ఞాఘటకాద్యాదివర్ణధ్వంసాధికరణకాలస్య స్వాశ్రయధ్వంసాధికరణత్వేపినదోషఇత్యస్యాహుః॥ సముదాయత్వరూపప్రతిజ్ఞాత్వాదేర్న ప్రవేశః ప్రతిజ్ఞాద్యానుపూర్వ్యా అప్రవేశాదితితుబోధ్యమ్॥ ప్రతిజ్ఞాదెరైక్యే జ్ఞానభేదేన విషయితాభేదేపి ప్రతిజ్ఞావిషయితాత్వేనానుపూర్వీవిషయితావ్యాపకత్వంస్యాదతః శబ్దవ్యక్తిభేదేన భిన్నత్వోక్తిర్సమ్ ॥ యాదృశయాదృశానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నవాక్యవిషయితాత్వం యాదృశయాదృశవిషయితాత్వంవానానుగతమితిభావః॥ వ్యాప్యదలే యాదృశానుపూర్వీకప్రతిజ్ఞోత్తరయాదృశానుపూర్వీకహేతూత్తరత్వాదిక్రమేణోచితానుపూర్వీనివేశేవహ్నిదహనాదిశబ్దఘటితానుపూర్వీభేదేన శబ్దవ్యక్తిభేదేనైవవా న్యాయభేదప్రసంగః॥ అగ్రిమరీత్యాతివ్యాప్తిశ్చ॥ పస్తుతఉదాసీనప్రతిజ్ఞాదిపంచకేతివ్యాప్తివారణాయ తత్సమానాధికరణభేదప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వమేవ వ్యాపకత్వంనివేశ్యమ్॥ ఏతేనానుపూర్వీవిషయితాసామాన్యనివేశపక్షే ప్రతిజ్ఞాదివిషయితాసామాన్యస్యావశ్యకతయా శబ్దవ్యక్తిభేదేనేత్యసంగతమేవేతినశంక్యమ్॥ తథాప్యుత్తరకల్పే జ్ఞానభేదేన విషయితాభేదాదేతత్కల్పే విషయభేదేన తద్భేదాత్సఙ్గతేరితిబోధ్యమ్॥ యత్కించిదితివిషయితావిశేషణమ్ * తాదృశేతి * వ్యుత్క్రమోక్తేత్యర్థః॥ క్రమప్రయుక్తవ్యుత్క్రమప్రయుక్తప్రతిజ్ఞాదిపంచకోభయసమాలమ్బనే ఆనుపూర్వీవిషయకత్వవ్యుత్క్రమప్రయుక్త ప్రతిజ్ఞాదివిషయకత్వవ్యక్త్యోః వ్యాప్యవ్యాపకభావః జ్ఞానభేదేన విషయితాభేదాత్కేవలన్యాయజ్ఞానేసమాలమ్బనజ్ఞానీయన్యాయానుపూర్వీవిషయితావిరహాదిత్య

నభ్యుపగమాన్నైవమితివాచ్యం॥ తాదృశప్రతిజ్ఞాదివ్యక్తిసమానాధికరణత్వాది
నా అనుపూర్వీవిశేషావచ్ఛిన్నన్యాయవిషయకజ్ఞానీయానుపూర్వీ విశేషవిషయి
తాయాస్తాదృశప్రతిజ్ఞాదివ్యక్తివిషయితాభిన్నాయా వృత్తిత్వాత్ తస్యాస్సద్భావవ్యా
వృత్త్వానపాయాత్ ॥ అథ నిగమనపూర్వోపనయపూర్వోదాహరణ పూర్వహే
తుపూర్వత్వరూపానుపూర్వ్యాశ్రయత్వేన ప్రతిజ్ఞాయాః తాదృశోదాహరణ
పూర్వత్వేసతి ప్రతిజ్ఞోత్తరత్వాదిరూపానుపూర్వ్యాశ్రయత్వేనచ హేత్వవయ

ర్థః * నైవమితి * తస్యా ఏకక్రమోక్తమాత్రజ్ఞానేపి సత్త్వాత్తత్ర వ్యుత్క్ర
మోక్తప్రతిజ్ఞాదివిషయితావిరహాన్నాతివ్యాప్తిః * తాదృశేతి * వ్యుత్క్రమ
ప్రయుక్తప్రతిజ్ఞాదిపంచకసమానాధికరణన్యాయఘటకానుపూర్వీవిశిష్టప్రతిజ్ఞాది
సముదాయవద్గగనమితి వ్యుత్క్రమోక్తప్రతిజ్ఞాదిపంచకసమానాధికరణన్యాయ
విశేషఇతివాజ్ఞానీయేత్యర్థః ॥ ఆదినాసమానకాలీనత్వాదిపరిగ్రహః॥ సమానా
కారకజ్ఞానే విషయితయోరైక్యేపి సామానాధికరణ్యవిశేష్యకత్వావచ్ఛిన్నాను
పూర్వీ ప్రకారితారూపా ఉక్తజ్ఞానీయవిషయితా తథావిధ జ్ఞానీయన్యాయఘ
టకప్రతిజ్ఞాదిపంచకవిషయతాతో భిన్నైన, వహ్నిమాన్పర్వతఇతి జ్ఞానవిషయి
తావద్ఘటసమానాధికరణవహ్నిమాన్పర్వతఇత్యాదిజ్ఞానవిషయితావత్ ॥ తస్యా
శ్చోక్తసమూహాలమ్బనవ్యావృత్తాయాః కేవలన్యాయజ్ఞానేఽభావాత్ వ్యుత్క్ర
మోక్తప్రతిజ్ఞాదిసముదాయేఽతివ్యాప్తిరితిభావః ॥ ఏతేన యాదృశవిషయితా
త్వం యత్కించిదానుపూర్వీవిషయకత్వసమానాధికరణాభావ ప్రతియోగితావ
చ్ఛేదకం తాదృశవిషయితాభిన్నజ్ఞానీయత్వం వ్యాపకీభూతవిషయితాయాం దే
యమిత్యపాస్తమ్ ॥ నను అనుపూర్వీకత్వం ఆనుపూర్వ్యాశ్రయత్వం తచ్చ విశి
ష్టనిగమనత్వరూపా యాఽనుపూర్వీతదాశ్రయత్వరూపం నిగమనఏవవిశ్రాంతె
రిత్యనేనదూషితమ్ ॥ ఇదానీంతు యథావిశిష్టనిగమనత్వం తథైవ విశిష్టప్రతిజ్ఞా
త్వాదీతిరీత్యా పంచవిధా యానుపూర్వీ తదాశ్రయత్వరూపం తాదృశానుపూ
ర్వీకత్వం ప్రత్యేకం వక్తుంశక్యమిత్యాశయేనాశంకతే * అథేతి * పూర్వేతి *
అవ్యవహితపూర్వేత్యర్థః ॥ తదుత్పత్తిక్షణోత్పత్తిక ధ్వంసప్రతియోగిక్షణవృ
త్తిత్వముపనయఘటకచరమవర్ణేఽక్షతంనిగమనత్వంచోత్తరవర్ణపూర్వత్వవిశిష్టా
ద్యవర్ణత్వం తస్య ప్రకారతావిశేషాశ్రయధర్మత్వేనోక్తరీత్యానివేశః ॥ ఉదాసీ

వాదీనాం నివేశాస్యానుపపత్తిః ॥ అథవా తాదృశైకవిధానుపూర్వీ విశేషావచ్ఛిన్నభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వమేవ తాదృశానుపూర్వీఘటకత్వమితి చేత్। ఏవమప్యేకైకన్యాయఘటకం యత్ప్రతిజ్ఞాద్యేకైకవాక్యం తత్సముదాయేఽతిప్రసంగో దుర్వార ఏవేతి చేత్ ॥ నైవమ్॥ స్వాశ్రయీభూతప్రతిజ్ఞాద్యవ్యవహితోత్తరత్వశూన్యహేత్వాదివృత్తియద్యత్సముదాయత్వం తత్తదన్యత్వస్య సముదాయ

నప్రతిజ్ఞాన్యాయాంతర్గతక్రమికహేత్వాదిసముదాయవారణాయోచితానుపూర్వీకప్రతిజ్ఞానివేశః ॥ ఏవముచితానుపూర్వీకే హేత్వాదినివేశఫలమూహ్యమ్ ॥ వక్ష్యమాణదోషేణైవ నిరసనీయం కల్పాంతరమాహ * అథవేతి * పూర్వం పంచానుపూర్వ్య ఉక్తాస్తత్రేదానీం పదత్రయే ఏకైవ నివేశ్యేతి దర్శయతి * ఏకవిధేతి * ఏవమపీతి * నచేతి ప్రతిజ్ఞోత్తరేతద్ధేత్వాదిఘటితభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వమస్తు ॥ తత్పక్షసాధ్యహేతుకన్యాయాననుగమప్రసంగాత్ ॥ యత్తు ఏవమపి తన్న్యాయఘటకప్రతిజ్ఞాయాః యథా తాదృశభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వం తథైవాపరన్యాయఘటకహేతోరపరన్యాయఘటకోదాహరణాదేరితి నాక్రాంతవ్యాప్త్యుద్ధారసంభవః ॥ తాదృశభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వవ్యాప్యధర్మత్వమిత్యపి హేయమ్ ॥ తత్సముదాయన్యాయోభయభేదావారణాత్ ॥ నచ వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మానవచ్ఛిన్నత్వం ప్రతియోగితావిశేషణమ్॥ న్యాయత్వం చానుపూర్వీరూపమితి న తద్భేదాసంగ్రహ ఇతి వాచ్యమ్ ॥ నానాన్యాయాంతర్గతప్రతిజ్ఞాదిసామానాధికరణ్యవిశిష్టన్యాయభేదావారణాత్ ॥ న చ తాదృశానుపూర్వీతరానవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదనివేశసంభవః ॥ న్యాయభేదస్య తాదృశేతరప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వాదితి ॥ తన్న ॥ తత్ర అవచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యుపాదానే భవదుక్తదోషవారణాత్ *స్వాశ్రయీభూతేతి* ప్రతిజ్ఞాయాం యత్కించిత్త్వం తు వైయర్థ్యాన్నోక్తమ్॥ యత్తు ఉపాధ్యాయనిష్కర్షితతావదర్థవిషయకబోధస్య నివిష్టతయా దలద్వయేఽపి యత్కించిచ్ఛాబ్దబోధపదేన న్యాయద్వయార్థశాబ్దబోధముపాదాయ న్యాయద్వయేఽతివ్యాప్తిరతస్తద్ఘటకైతద్విశేషణే యత్కించిత్త్వం ప్రతిజ్ఞాదావావశ్యకమితి ॥ తన్న॥ యత్కించిచ్ఛాబ్దబోధపదేనైకన్యాయార్థ ఉపాదీయతే న వా ॥ ఆద్యే నిరూపకతాం తేన వారణాత్ ॥ అంత్యేఽసంభవః ॥ న్యాయత్వేతద్వ్య

త్వవిశేషణత్వే తాత్పర్యాత్ ॥ వ్యుత్క్రమప్రయుక్తప్రతిజ్ఞాదినిష్ఠస్య నానా
న్యాయాంతర్గతప్రతిజ్ఞాదిపంచకనిష్ఠస్యచ సముదాయిత్వస్యతత్తదన్యత్వవిరహా
న్నాతిప్రసంగః ॥ ఏవంచ ఘటమానయేత్యాదివాక్యవృత్తిసముదాయిత్వవారణా
య ప్రతిజ్ఞాదివృత్తిత్వవిశేషణమపి సార్థకమిత్యవధేయం॥ ప్రతిజ్ఞాదివృత్తిత్వం

పకత్వస్య దురుపపాదకత్వాత్ ॥ తథాచ తత్రాపి యత్కించిత్త్వం వ్యర్థ
మితి విదాంకుర్వంతు * తాత్పర్యాదితి * ఉచితానుపూర్వీకేత్యాదిరిత్యాదిః *
ఏవంచేతి * నన్వత్ర సందర్భవిరోధో దుర్వారః ॥ తాదృశభేదప్రతియోగితా
వచ్ఛేదకత్వనివేశకల్పేపి ప్రతిజ్ఞాదిపంచకైకదేశవృత్తిసముదాయిత్వవారణాయ
ప్రతిజ్ఞాత్వాదిపర్యాప్త్యనవచ్ఛేదకయత్కించిద్ధర్మపంచకవ్యాపకత్వరూపవిశే
ష్యదలసార్థక్యస్యావశ్యకత్వాత్ ॥ అసంభవభయేన తాదృశభేదప్రతియోగితా
వచ్ఛేదకవర్ణత్వవ్యాపకత్వనివేశాసంభవాదితిచేత్ ॥ అత్ర కేచిత్ ॥ తాదృశభే
దప్రతియోగితావచ్ఛేదత్వస్యావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకసాధారణస్యాప్రామాణిక
త్వేన తాదృశానుపూర్వీప్రకారకనిశ్చయత్వసమనియతకారణతావచ్ఛేదక య
త్కించిజ్జ్ఞానీయవిషయితానిరూపకవర్ణత్వవ్యాపకసముదాయిత్వనివేశేనైకై
కదేశవృత్తిసముదాయిత్వవారణాయ ప్రతిజ్ఞాదిపంచవృత్తిత్వవైయర్థ్యసంభావ్య
తఇత్యభిప్రాయాత్ ॥ నవైవంచేత్యాది కథనాసంగతిః ॥ యత్తు వర్ణత్వస్య క
త్వాదిరూపతయా తాదృశనిశ్చయత్వసమనియతకారణతావచ్ఛేదక విషయితాని
రూపకవర్ణాన్యతమత్వసమనియతసముదాయిత్వం వివక్షితమ్ ॥ ఏవంచవిశేష్య
దలవైయర్థ్యాన్న సందర్భవిరోధః ॥ అనిరూపకత్వాంతంతు ననివేశ్యమ్ ॥ ఏవ
మపీత్యతిప్రసంగాసంగతేః ॥ యత్తు ఆనుపూర్వ్యామవ్యవధానాంశనివేశప్ర
యోజనాభావాద్గౌరవాచ్చ తదఘటితతాదృశానుపూర్వీప్రకారకనిశ్చయత్వస
మనియతకారణతావచ్ఛేదకవిషయతాశ్రయే కో వహ్నిమాన్ పర్వతో వహ్నిమాన్
కుతో ధూమాదిత్యాదివాక్యసముదాయేఽతివ్యాప్తిరతో జిజ్ఞాసానిష్ఠవిషయత్వా
ప్రయోజకత్వేన వర్ణోఽపి విశేష్య ఇతి ॥ తన్న ॥ ఏవమపి ఘటమానయేత్యాదివా
క్యాంతరితప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిఘటితసముదాయేఽతివ్యాప్తేరితి ॥ తదసత్ ॥ వర్ణ
త్వాదేః కత్వాదిరూపతామతేప్యుత్తరత్వాదిసంసర్గకనిశ్చయం నివేశ్య వర్ణప
దస్య సంసర్గతాన్యజాత్యవృత్తివిషయతామాత్రనివేశౌపయికతయా తద్వ్యా

చ (ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నవృత్తిత్వమ్)॥ప్రతిజ్ఞాత్వాదిపర్యాప్త్యవచ్ఛేదక(య
త్కించి)ద్ధర్మపంచకవ్యాపకత్వం॥అతఃప్రతిజ్ఞాదిపంచకైకదేశసముదాయేనాతిప్ర

పకత్వనివేశనైవోపపత్తావన్యతమత్వవ్యాప్యత్వాంశయోర్నివేశవైయర్థ్యాత్।
ఉక్తరీత్యాఽసంభవవారణాయ యత్కించిత్స్వవ్యాపకత్వేసతి తదన్యత్వరూప
స్యైవానిరూపకత్వాంశార్థస్య నివేశనీయతయైవమపీత్యాదిగ్రంథసంగతేః ॥ వ
స్తుతస్తు తథావిధయత్కించిదానుపూర్వీవిశేషావచ్ఛిన్నభేదప్రతియోగితావచ్ఛే
దకత్వ విశిష్ట వర్ణత్వ వ్యాపక సముదాయత్వనివేశాదేవ శేషదలవైయర్థ్య
మితి ॥ పూర్వం దీధితికారోక్తవిశేషణంవ్యర్థమ్ ॥ ఘటమానయేత్యాదివాక్యేఽ
తిప్రసంగస్యైవాభావాదితి తేషాం తదభిధానాసంగతిః ॥ పంచకైకదేశసము
దాయవారకంచ విశేషణంనాస్తీతిన్యూనతేతి పూర్వపక్షాభావః ॥ ఇదానీం తే
షాం తదభిధానసంగతిః ॥ తాదృశసముదాయవారకవిశేషణస్యైవచైతల్లభ్యతే
ఇతి దీధితికారాభిప్రాయలేఖసమాత్రం అన్యథా ఏవంచేతి పఙ్క్తేరేవ నైరర్థ
క్యంస్యాదితితు యుక్తమ్ ॥ అత్ర ఏకైకన్యాయఘటకహేత్వాదావపరాపరన్యా
యఘటకప్రతిజ్ఞాద్యానంతర్యావగాహిభ్రమాత్మకనిశ్చయత్వసమనియతకారణ
తావచ్ఛేదకీభూత యత్కించిజ్జ్ఞానీయవిషయతామాదాయైవమపీత్యాదిదోషోఽ
తస్స్వప్రయోజ్యీభూతప్రతిజ్ఞాద్యవ్యవహితోత్తరత్వరూపస్యహేత్వాదివిశేష్యకతా
తాదృశావ్యవహితోత్తరత్వప్రకారకజ్ఞానీయత్వరూపం భ్రమాన్యత్వం నివేశ్య
మితిగౌరవమ్ ॥ తదపేక్ష్య తాదృశహేత్వాదివృత్తిభిన్నత్వస్యైవ నివేశఇతిబో
ధ్యమ్ * ప్రతిజ్ఞాత్వాదీతి * తాదృశయత్కించిద్ధర్మవ్యాపకత్వమర్థః ॥ అన్య
థా ఘటత్వాపి సముదాయత్వే తాదృశనానాసముదాయత్వవ్యాపకత్వాసంభవా
త్ ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాదివ్యాపకత్వనివేశేఽసంభవః అనుగతప్రతిజ్ఞాత్వస్యైవ నివె
శ్యతయా యావత్ప్రతిజ్ఞావృత్తితయా ప్రత్యేకన్యాయవృత్తిసముదాయత్వస్య త
ద్వ్యాపకత్వాదిత్యవచ్ఛేదకధర్మోపాదానమ్ ॥ ధర్మశ్చ పర్వతో వహ్నిమానితి
వాక్యత్వాదిః ॥ యద్యప్యేవంసతి పర్యాప్త్యవచ్ఛేదకంనానైవేతి తద్వతి న్యా
యత్వావచ్ఛిన్నభేదోక్షత స్తథాపి పర్యాప్త్యతిరిక్తసమ్బంధేన వ్యాపకత్వవివ
క్షణాదదోషః ॥ తాదృశయత్కించిద్ధర్మవ్యాపకత్వేసతి తదితరచతుష్టయ సా
మానాధికరణ్యోక్త్యా ప్రతిజ్ఞాతదితరైకదేశసముదాయత్వాదికమాదాయాతివ్యా
ప్తిరతః పంచకేతి * ప్రతిజ్ఞాదీతి * ప్రతిజ్ఞాఘటకభాగహేతుఘటకభాగాది

సంగః ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాదేర్వ్యాసజ్యవృత్తిత్వాత్తదాశ్రయైకదేశమాత్రవృత్తేస్తత్పర్యాప్త్యనవచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ సముదాయత్వంచానేకపర్యాప్తోధర్మః తస్యపర్యాప్తి సంబంధేన న్యాయపదప్రవృత్తినిమిత్తత్వాన్నైకదేశే న్యాయత్వవ్యవహారప్రసంగ ఇతితు విభావనీయం॥ నను ప్రతిజ్ఞాదిలక్షణే న్యాయాంతర్గతత్వవిశేషణస్య ప్రవేశనీయతయా అన్యోన్యాశ్రయప్రసంగ ఇత్యతఆహ * ప్రతిజ్ఞాత్వాదికమితి * ఉదాసీనవాక్యవారకేతి * న్యాయానంతర్గతవాక్యవారణమా

పంచకఘటితసముదాయే ఇత్యర్థః ॥ అత్రాపిచ ఘటమానయేత్యాదివాక్యఘటితసముదాయేఽతివ్యాప్తిరతః స్వనిష్ఠన్యూనవృత్తితానిరూపకం యద్వృత్తి తద్భిన్నత్వంనివేశ్యమ్ ॥ కేచిత్తు ఏవంచోదాసీనఘటిత తాదృశ పంచకసముదాయత్వస్యాపి నిరాసోఽన్యస్తాదృశవ్యాపకత్వాదిత్యాహుః॥ తేషాంచాయమాశయః॥ తాదృశధర్మపంచకావచ్ఛేదేన న్యాయత్వసంభవాత్తాదృశ యత్కించిద్ధర్మపంచకావచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేదప్రతియోగితాయాంపర్యాప్తిసంబంధేనావచ్ఛేదకత్వరూపవ్యాపకత్వమేవనివేశ్యమ్। తతఏవతాదృశసముదాయత్వనిరాసేనానిరూపకత్వాంత విశేషణం నోపాదేయమితి * ప్రతిజ్ఞాత్వాదేరితి * న్యూనపర్యాప్తస్యాధికపర్యాప్త్యనవచ్ఛేదకత్వాదితిభావః ॥ అన్యతమత్వమాదాయాతివ్యాప్తిమనేకపర్యాప్తత్వప్రవేశేన సముదాయత్వస్య పర్యాప్త్యఘటితస్వరూపసమ్బంధేన న్యాయపదప్రవృత్తినిమిత్తత్వంచవారయతి *అనేకేతి *యత్తు జగదీశేన క్రమేణ పంచభిఃపురుషైః ప్రతిజ్ఞాదిపంచాభిధానే న్యాయత్వాపత్తిరతఔచిత్యే ఏకపురుషప్రయుక్తత్వం దేయమ్ ॥ నచైకత్వస్యసర్వసాధారణ్యాత్కథం దోషవారణమ్ ॥ స్వాశ్రయప్రయుక్తత్వస్వానాశ్రయప్రయుక్తత్వోభయసంబంధేనైకత్వవదన్యత్వస్యవాచ్యత్వాత్ ॥ స్వం ప్రయోక్తృగతమేకత్వమితి ॥ తన్న ॥ స్వాశ్రయీభూతప్రతిజ్ఞావ్యవహితోత్తరత్వతదన్యత్వాన్యత్వవత్తోత్తరత్వస్వానుకూలకృతిసమానాధికరణకృతిజన్యత్వోభయసంబంధేనప్రతిజ్ఞావిరహస్యైవనివేశ్యత్వాత్ ॥ ఇదంతుబోధ్యమ్॥అన్వయ్యుదాహరణార్థఘటితమేకం న్యాయత్వం వ్యతిరేక్యుదాహరణార్థఘటితంచాపరం ఏవంచోదాహరణోపదర్శితవ్యాప్తివిశిష్టైవ పక్షధర్మతావాకాంక్షయోపనయప్రయోగాన్నాన్యవిధవ్యాప్తిబోధకోదాహరణోత్తరాన్యవిధోపనయప్రసంగ ఇతి॥యత్తు సాధ్యసాధనభేదేన

త్రిప్రయోజనకేత్యర్థః ॥ ఏతేన న్యాయానంతర్గతప్రతిజ్ఞాదిపంచకసముదాయస్య ఉచితానుపూర్వికత్వవిరహాదేవ న్యాయత్వాప్రసక్తేర్న్యాయఘటకప్రతిజ్ఞాదిశరీరే తాదృశవిశేషణానుపాదానేపి నక్షతిరితి సూచితం ॥ (అత్ర కేచిత్ ॥ అసాధకతాస్థలీయన్యాయేఽవ్యాప్తిః, తత్ర వ్యాప్తేరుభయవాదిసిద్ధత్వేనోదాహరణాభావేన పంచావయవాభావాదితి ॥ తన్న ॥ సాధ్యసాధనభేదేన న్యాయభేదాచ్చతురవయవస్యైవ గ్రాహ్యత్వాదితి ॥ యది చ సర్వత్రైవ సమయసంబంధస్థలే పఞ్చావయవప్రయోగ ఇతి మన్యతే తదాభిమతనిర్వాహాయ సమయసంబంధం వినాపి సర్వత్రైవ పంచావయవప్రయోగ ఇతి మతం స్వీకరణీయమితి) ॥ క్రమప్రయుక్తవిభిన్నపక్షసాధ్యహేతుకప్రతిజ్ఞాదిపంచకేఽతివ్యాప్తిశంకాం నిరస్యతి * సాధ్యాదీతి * తత్సాధ్యపక్షహేతుకన్యాయలక్షణే తత్సాధ్యపక్షకప్రతిజ్ఞా తత్సాధనకహేతు తత్సాధ్యసాధనకోదాహరణతత్సాధ్యపక్షసాధనకోపనయతత్సాధ్యసాధనకనిగమనానిని వేశనీయానీత్యర్థః ॥ నన్వేవం న్యాయపదార్థస్యాననుగతతయా న్యాయపదస్య నానార్థకతాపత్తిరిత్యత్రేష్టాపత్తిమాహ * వ్యాప్త్యాదేరివేతి * వ్యాప్త్యాదిపదార్థస్యేవేత్యర్థః * సాధ్యాద్యననుగమాత్ * స్వ

న్యాయభేదాద్ధేత్వాభాసలింగతా సాధకతాస్థలీయ న్యాయశ్చతురవయవ ఏవ తత్ర వ్యాప్తేరుభయసమ్మతత్వేనోదాహరణాభావాదితి ॥ తన్న ॥ యది పంచభిరవయవైరసాధకతాం సాధయామీతి సమయబంధపూర్వకే తత్రానాకాంక్షితా అపి పంచావయవాః ప్రయోక్తవ్యాః ॥ అన్యథా స్వకర్తవ్యసాధ్య తద్వ్యాప్త్యుపదర్శననిర్వాహో న స్యాదన్యథా సర్వత్రైవోపనయమాత్రం స్యాత్తావతైవానుమిత్యుపయుక్తవ్యాప్తిపక్షధర్మతయోర్లాభాత్ తదా తాదృశేపి తత్ర తే ఆవశ్యకాః ॥ అన్యథా ఏకసాధ్యపక్షహేతుకన్యాయభేదప్రసంగాదితి సిద్ధాంతమవష్టభ్యైతల్లక్షణకరణాత్ ॥ యత్ర పక్షధర్మతాయా అప్యుభయసిద్ధత్వాత్తత్ర అవయవన్యాయావిత్యాపాతాచ్చేతి నకించిదేతత్ * న్యాయానంతర్గతేతి * విచారాతిరిక్తస్థలీయేతి నార్థః ॥ తాదృశక్రమికప్రతిజ్ఞాదిపంచకస్య న్యాయత్వాత్ ॥ కింతూచితానుపూర్వీరహితేతి * విభిన్నేతి * పర్వతో వహ్నిమాన్ పృథివీత్వాత్ యోయోగసవాన్ సరూపవాన్ యథా ఘటః సత్తావ్యాప్యద్రవ్యత్వవానయం తస్మాద్గుణవానిత్యాదావిత్యర్థః * తత్సాధ్యేతి * శుద్ధన్యాయత్వం నా

ఘటకసాధ్యాదీనాం భిన్నభిన్నరూపేణ నివేశనీయత్వాత్ * అననుగమః * అ
నుగతప్రవృత్తినిమిత్తవిరహః * న్యాయాదేః * న్యాయాదిపరార్థస్య॥ఆదిపదా
దవయవాదిపరిగ్రహః * ఇష్యతఏవేతి * గత్యంతరాభావాదితిభావః॥ యథా
శ్రుతమూలస్వరససిద్ధవాక్యపంచకజన్య మహావాక్యార్థబోధమాదాయ లక్ష
ణసమన్వయం నిరాచికీర్షుః వాక్యపంచకస్యైకవిశిష్టార్థబోధకతాం ఖండ
యతి * ప్రతిజ్ఞానిగమనయోరితి * నసంభూయైకార్థప్రతిపాదకత్వమిత్యగ్రిత
నేనాన్వయః॥ ప్రతిజ్ఞార్థే వహ్నిమతిపర్వతే నిగమనార్థస్య విశిష్టహేతుజ్ఞా
నజ్ఞాప్యసాధ్యవత్త్వస్యాన్వయబోధోపగమే సాధ్యవత్త్వాంశమాదాయ పౌనరు
క్త్యప్రసంగాత్ ॥ దండవాన్రక్తదండవానిత్యాదావివ విధేయాంశే అధికావ
గాహినస్తాదృశాన్వయబోధస్య సంభవేపి శుద్ధపక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టేఽబాధిత
త్వాదివిశిష్టసాధ్యవత్త్వావగాహిన్యాః ప్రతీతేరేవోపయోగిత్వేన సాధ్యవిశిష్టపక్షే
తాదృశసాధ్యవత్త్వాన్వయబోధస్యానాకాంక్షితతయా న్యాదితాత్పర్యావిషయత్వా
చ్చ ॥ యత్తు వహ్నివిశిష్టపర్వతోద్దేశ్యకబోధే వహ్నిమత్పదోత్తరపర్వతపదో
పస్థితిరపేక్షితా ॥ నీలోఘటస్సుందరఇత్యాదావివ ఘటోనీలస్సుందరఇత్యాదా

స్యైవేత్యభిప్రాయః * యథాశ్రుతమూలేతి * ఏకవచనాంత స్వార్థవిశిష్టజ్ఞా
నమిత్యంతమూలేత్యర్థః ॥ అవయవలక్షణానురోధేన సమూహాలంబనా నా
త్మకతల్లాభసూచనాయ స్వరసేతి ॥ తాత్పర్యేత్యర్థః * నసంభూయేతి * వా
దితాత్పర్యావిషయీభూతోద్దేశ్యవిధేయభావాపన్నార్థబోధకత్వమర్థః * శు
ద్ధేతి * సంభూయప్రతిజ్ఞాహేత్వర్థబోధేపిప్రథమతోనసాధ్యేఽబాధితత్వబో
ధసంభవః ॥ బాధసంభావనాయాజాగరూకత్వాదిత్యుపనయాపేక్షా ॥ యద్యపి
పరోక్షే బాధశంకాఽకించిత్కరీ తథాపి తదాహితాప్రామాణ్యశంకాస్యాత్ ॥
ఏవం ధూమవత్త్వాంశే భ్రమత్వశంకానోపనయార్థబోధే, హేతోరుభయసిద్ధ
త్వాత్ ॥ నచ విషయపరిశోధకతర్కఉపయుజ్యతే ॥ధూమాత్మకాపాద్యాభా
వనిశ్చయరూపత్వాత్ * ఉపయోగిత్వేనేతి * అన్యథాబాధానువృత్త్యా మధ్య
స్థస్యానుమిత్యనాపత్తేః ॥ ఉపనయార్థగ్రహస్య బాధనివర్తకతయాఽబాధితత్వ
తయాప్యసత్ప్రతిపక్షతత్త్వోభయభానం తస్య శబ్దాధీనత్వాయ లక్షణాదరః॥ స
మ్భూయైకార్థప్రతిపాదకత్వే ఆకాంక్షాదివిరహోబీజం వదతాం మతమత్తాప
యతి * యత్త్వితి * నీలఇతి * నచ నీలత్వఘటత్వోభయావచ్ఛిన్నవిశేష్య

నీలాన్వితఘటాద్యంశే విధేయాభానాదుద్దేశ్యతావచ్ఛేదకవాచకపదస్య ఉద్దేశ్యవాచకపదపూర్వవర్తితాయా అపేక్షణీయత్వాదతో నైతాదృశాన్వయబోధసంభవః ॥ నచ శుద్ధపర్వతత్వావచ్ఛిన్న ఏవ శుద్ధవహ్నిమత్త్వనిగమనోపస్థాప్యవి

శాకత్వం సమమేవేతి వాచ్యమ్ ॥ నీలత్వావచ్ఛిన్న ప్రకారతానిరూపిత ఘటత్వావచ్ఛిన్న విశేష్యతాత్పర్యకోద్దేశ్యతాస్థలే నీలత్వావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాప్రయోజకపదస్య ఘటత్వావచ్ఛిన్నోద్దేశ్యతాప్రయోజకపదపూర్వత్వవివక్షణాత్ ॥ గుణానాంచేతి జైమినిసూత్రమ్ ॥ గుణానాం విధేయానాంపరార్థత్వాత్। ఉద్దేశ్యమాత్రసాకాంక్షత్వాత్ ॥ ఉద్దేశ్యమాత్రనిష్ఠవిషయతానిరూపిత విషయతాశ్రయత్వాదితియావత్ ॥ అసమ్బంధః ॥ అవచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావాపన్నవిషయితానిరూపకత్వశూన్యత్వమ్ ॥ సమత్వాత్తుల్యత్వేన భానాదితి తదర్థః ॥ యద్యప్యత్ర విధేయానాం తాదృశవిషయితానిరూపకత్వంనాస్తి, కుతఇత్యుక్తౌ పరార్థత్వాత్సమత్వాదితి హేతుద్వయం- తత్ర పరార్థత్వస్యైవ సమ్యక్త్వే సమత్వాదిత్యస్య వైయర్థ్యం తథాపి పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదౌ వహ్నివిషయిత్వవహ్నిత్వవిషయిత్వయోరవచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావో న స్యాత్ ॥ వహ్నిత్వస్య ధర్మిపారతంత్ర్యేణ పర్వతాదౌ సాకాంక్షతయా వహ్నివహ్నిత్వయోః పరార్థత్వాత్ అతస్సమత్వాదిత్యుక్తమ్ ॥ తథాచ యథా వహ్నేః పర్వతమాత్రవిధేయత్వం, తథా న వహ్నిత్వస్య తస్య వహ్న్యంశేపి విధేయతయా పర్వతమాత్రవిధేయత్వాభావాదితి న సమత్వమ్ ॥ వస్తుతస్తు విధేయానాం అవచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావః ॥ పరస్పరసాకాంక్షత్వం కుతో నేత్యాశంకాయాం సమత్వాదిత్యుక్తం. యత ఏవ సమత్వాదిత్యర్థః॥ పరస్పరధర్మితావచ్ఛేదకప్రకారకభావాపన్నవిషయితయోరేవావచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావో న తదనాపన్నవిషయితయోరితి ॥ యద్వా విధేయబోధే క ఇతి ధర్మిసాపేక్షా జాయతే । న విధేయాంతరస్య అతో ధర్మివిధేయయోరేవ సంబంధో భాసతే, నతు విధేయయోః విధేయబోధే చ న విధేయాన్తరసాకాంక్షేత్యతస్సమత్వాదితి ధర్మధర్మిభావధర్మితావచ్ఛేదకప్రకారభావాన్యతరశూన్యత్వాదిత్యర్థః ॥ తేషాం తుల్యత్వేన పరస్పరార్థత్వరూపపరార్థత్వమితి భావః ॥ * శుద్ధేతి * అవచ్ఛిన్నవిషయితాప్రయోజకస్య విశేష్యతావచ్ఛేదకప్రకారకనిర్ణయాదేరభావాత్ ॥ ఏకవాక్యత్వం ఏకపదప్రయోజ్యవిషయి

శిష్టవహ్నిమత్త్వయోర్యుగపద్విధేయతయా అన్వయోపగమే నైకవాక్యత్వంనిర్వ
హతీతివాచ్యమ్ ॥ గుణానాంచ పరార్థత్వాదసంబంధః సమత్వాత్స్యాదితి న్యా
యేనవిధేయతయాభాసమానయోశ్శుద్ధవహ్నిమత్త్వవిశిష్టవహ్నిమత్త్వయోరవచ్ఛే
ద్యావచ్ఛేదకభావాపన్నవిషయితాకత్వ రూప సంబంధాభావేనైకవాక్యత్వాని
ర్వాహాత్ ॥ అతఏవ విధేయభేదే సర్వత్ర వాక్యభేదః ॥ కేవలోపనయజన్యబో
ధే పక్షే సాధ్యవ్యాప్యహేతుమత్త్వస్య విధేయత్వేపి ఉపనయనిగమనాధీనబో
ధే ఉద్దేశ్యపదపూర్వనిర్దిష్టస్య వ్యాప్యవత్పక్షపదార్థస్య ఉద్దేశ్యతావచ్ఛేదక
తయైవ భానేన తద్విషయకత్వనిగమనార్థవిషయకత్వయోరవచ్ఛేద్యావచ్ఛేదక
భావాత్తదుభయైకవాక్యతేతి ॥ తన్న ॥ తాత్పర్యసత్త్వే యోజనయాపి తాదృ
శబోధసంభవాత్, ఉద్దేశ్యవాచకపదస్య విధేయవాచకపదపూర్వత్వేన ప్రతిస
న్ధానస్యాపేక్షణీయతయా యోజనయైవోపనయేన పక్షే అయంపదార్థేసాధ్య
వ్యాప్యవత్త్వబోధనాత్ తాత్పర్యసత్త్వేవాదివాక్యేయోజనాయాఃదూషణాన
ర్హత్వాత్ ॥ తాత్పర్యవిరహస్యైవ తత్రబీజత్వాత్ ॥ ఇదముపలక్షణమ్ ॥ ఉపన

తాయాః సాక్షాత్పరంపరయావాఽవచ్ఛేద్యాయా విషయితాతత్ప్రయోజకత్వం
విధేయభేదే విధేయవిషయితాభేదేవాక్యభేదో విభిన్నవాక్యత్వంఅవచ్ఛేద్యావ
చ్ఛేదకభావానాపన్నతద్విషయితాద్వయప్రయోజకత్వమ్ ॥ తజ్జ్ఞానస్యప్రత్యేక
స్థలీయతద్విషయితాద్వయశాలిసమూహాలమ్బనరూపత్వాదితిభావః ॥ నన్వేవం క
థంచిదిత్యాదిపఙ్క్త్యసంగతిః నిగమనే సాధ్యస్యోపనయే హేతుమత్త్వస్యచ
విధేయత్వాదిత్యతఆహ * కేవలేతి * యోజనయాపి * ఉద్దేశ్యతావచ్ఛేదకవాచక
పదస్యోద్దేశ్యవాచకపదపూర్వత్వానుసంధానేనాపి ॥ ఏవంచైకస్యామేవ ప్రతి
జ్ఞాయాం ఫలభేదఉపగమ్యతే తేన పర్వతే వహ్నిబోధార్థమేకా వహ్నిమ
త్పర్వతే నిగమనార్థబోధార్థమపరేతినశంకా ॥ అత్రదృష్టాంతమాహ * ఉ
ద్దేశ్యేతి * అన్యథాశాబ్దబోధే ప్రాఙ్నిర్దిష్టముద్దేశ్యమితి నిగమనానురోధేనా
యం వహ్నివ్యాప్యధూమవానిత్యుపనయకల్పనాపత్తేః ॥ ఏవమేకస్మాదేవ ఫలభే
దోపీతిభావః ॥ ప్రతిజ్ఞానిగమనయోరపి యోజనోపగమాన్నాసత్తిభంగః * దూ
షణేతి * అన్యథా తాదృశతాత్పర్యనిర్వాహాయోపనయే ఉచితవాక్యాంతరక
ల్పనాగౌరవంస్యాత్ * బీజత్వాత్ * యోజనావిరహప్రయోజకత్వాత్ ॥ తథా

యేనాపి సహ ప్రతిజ్ఞాయాః నవిశిష్టైకార్థప్రతిపాదకత్వం వహ్నిమతిపర్వతే ఉపనయార్థస్య సాధ్యవ్యాప్యహేతుమత్పక్షస్యాప్రాప్తతాదృశహేతుమత్త్వాంశఘటితతయా విధేయత్వసంభవేపి అనుమిత్యుపయోగినః పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టే హేతుమత్త్వస్యాకాంక్షయైవోపనయప్రతిపాదనాదనాకాంక్షితస్య పర్వతే పర్వతాభేదబోధస్య తాత్పర్యావిషయత్వాత్ *ఉదాహరణావయవాంతరయోరితి * ఉదాహరణఘటకయోర్యత్తత్పదఘటితభాగయోరపి నైకవిశిష్టార్థబోధకత్వం తత్ర ద్విరుక్తయత్పదేన మహానసత్వమహానసాన్యత్వాదినోద్దేశ్యోపస్థాపనాత్ తత్పదేనాపి తత్తద్రూపావచ్ఛిన్నపరామర్శాన్మహానసం ధూమవద్వహ్నిమచ్చ మహానసాన్యద్ధూమవద్వహ్నిమచ్చేతి వాక్యార్థచతుష్టయవిషయకసమూహాలంబనబోధస్యైవోదయాత్ ॥ నచ వీప్సయా వ్యాపకత్వబోధనాద్ధూమవాన్ధూమవ్యాపకవహ్నిమానిత్యాకారక ఏకవిశిష్టార్థబోధ ఏవ తతోత్పద్యత ఇతి వాచ్యమ్ ॥ యోయ ఇత్యాదేరనన్వితార్థకత్వప్రసంగాత్ ॥ నచ ద్విరుక్తయత్పదస్యైవ వ్యాపకత్వమర్థః సచ సాధ్యాంశే అన్వేతీతి వాచ్యం ॥ నామార్థయోర్భేదాన్వయబోధస్యావ్యుత్పన్నత్వాత్ ॥ వ్యాపకత్వావచ్ఛిన్నస్య తదర్థస్యాభేదేనాన్వయ ఇత్యపి నసంభవతి ॥ సుందరోదండీత్యాదౌ దండాద్యంశే సుందరాద్యభేదానన్వయవత్సమానవిభక్తికత్వాభావేన మత్వర్థీయప్రకృత్యుపస్థాప్యే అర్థే అసమస్తనామార్థాభేదాన్వయస్యాసంభవాత్ ॥ అభేదాన్వయప్రతియోగిసాపేక్షతయా అసామర్థ్యేన సాధ్యవాచకపదోత్తరం తద్ధితాసంభవాచ్చ, త

చ తాదృశశాబ్దబోధవిరహే తాత్పర్యవిరహ ఏవ బీజముచ్యతాం, కిం మధ్యయోజనావిరహకల్పనమితి భావః * అప్రాప్తేతి * ప్రతిజ్ఞావాక్యాజాతేత్యర్థః *విధేయత్వసంభవేపీతి *విధేయకోటావాధిక్యాత్ ద్వయోరవిధేయత్వాదపరార్థత్వాచ్చేతి భావః *తదర్థస్య* ద్విరుక్తతత్పదార్థస్య ప్రకృతిః దండవహ్న్యాదిపదమ్ ॥ సుందరదండీత్యాదావభేదబోధోదయాదసమస్తేతి * ప్రతియోగీతి* ప్రతియోగివాచకపదేత్యర్థః ॥ తృతీయార్థోఽభేదః ॥ సాపేక్షేణ, కృత్తద్ధితసమాసా ఇతి హి సూత్రమ్ ॥ సాపేక్షత్వమసమర్థత్వమ్ ॥ తచ్చ శాబ్దబోధప్రయోజకీభూతసమానవిభక్తికత్వాదిరాహిత్యమ్ ॥ యథాబుద్ధరాజమాతంగశాబ్దబోధే షష్ఠ్యంతరాజపదస్యాప్రయోజకతయాఽసామర్థ్యాన్న బుద్ధస్య రాజమాతంగ ఇత్యాది

త్సాధనస్యతావతాపి సాధర్మ్యాసంభవాచ్చ॥తస్మాద్యత్పదార్థే హేతోః తత్పదా
ర్థేచ తస్మిన్ సాధ్యస్య విధేయతయా భానమేవ సమూహాలంబనరూపం త
త్ర బోధ్యమితి ॥ తదుత్తరం వ్యాపకతాబోధో మానసః ॥ స ఏవ వా శాబ్దబోధః॥
సాధ్యవాచకపదస్య ప్రకృతసాధనవ్యాపకతావిశిష్టసాధ్యే లాక్షణికతయా తత్ప
దార్థే వ్యాపకతావిశిష్టసాధ్యసత్తామవగాహత ఇత్యుపేయం॥ఏవం సమభివ్యా
హారస్థలే వ్యాపకత్వతాత్పర్యస్యానాదితయా తాదృశలక్షణాయా నిరూఢలక్షణా
త్వేన వాదివాక్యతత్స్వీకారే క్షతివిరహాత్ ॥ నచ వ్యాపకతాబోధస్యావశ్యక
త్వే నానాహేత్వధికరణే వహ్న్యాదిమత్త్వబోధస్యాప్రయోజకతయా ధూమా
దికముద్దేశ్యతావచ్ఛేదకీకృత్య సమూహాలంబనాత్మక ఏవ వ్యాపకతావిశిష్టసా
ధ్యబోధ ఉపేయతాం యత్తత్పదం తు తాదృశలక్షణార్థ తాత్పర్యగ్రాహకమేవా
స్త్వితి వాచ్యం ॥ అర్థబోధకత్వసంభవే తత్పరిత్యాగాయోగాత్ యో యో నవహ్ని
మాన్ స న ధూమవానిత్యాదౌ వ్యతిరేక్యుదాహరణేఽపి వహ్న్యభావాదిహేతుకే ధూ

సమాసః ॥ విశేషణపదోత్తరవిభక్తిప్రయోజ్యానాం శాబ్దబోధప్రయోజకత్వేనవి
శేష్యపదోత్తరసమానవిభక్తిరపేక్షితా నను విశేష్యపదోత్తరవిభక్తిప్రయోజ్య
శాబ్దబోధే విశేషణ పదోత్తరసమానవిభక్తిః ॥ ఏవం భేదాన్వయబోధ ఇతి
శబ్దమణౌ విస్తరః ॥ సర్వమిదం నీల్యాదిరహస్థలపరత్వేనోక్తమత్వాహ * తావతా
పీతి * ఏవంచ క్వచిదపి వ్యాప్త్యధికరణే వ్యాపకాభావనిశ్చయాసంభవా
ద్వ్యభిచారజ్ఞానాభావసహిత సహచారదర్శనరూపసామగ్ర్యాః ఫలమాహ * త
దుత్తరమితి * నను సమాసవిషయకత్వమాత్రేణ విరోధిత్వే మానాభావాత్
మహానసత్వాదినా సకలవ్యక్తిషు వహ్న్యాదిమత్త్వబోధేపి ధూమవత్త్వాదినా
వహ్న్యాద్యభావశంకా మా భూదితి నోత్తరక్షణే వ్యాపకతా మానసబోధసంభ
వ ఇత్యత ఆహ * స ఏవ వేతి * మహానసం ధూమవద్ధూమవ్యాపకవహ్నిమచ్చ
మహానసాన్యద్ధూమవద్ధూమవ్యాపకవహ్నిమచ్చేతి సమూహాలంబన ఏవ వేత్యర్థః
తత్పదార్థే మహానస తదన్యయోరపి స్వప్రయోజ్యశాబ్దబోధధ్వంసకాలీన స్వ
ప్రయోజ్య శాబ్దబోధసామాన్యకత్వమనాదిత్వమ్ * వాదివాక్య ఇతి * అన్య
థా నీలపర్వతో వహ్నిమానిత్యాదేః ప్రతిజ్ఞాత్వానుపపత్తేః * ధూమవద్భే
దాదిసాధ్యక ఇతి * హ్రదో ధూమవద్భిన్నో వహ్నిమద్భేదాత్ ॥ యో యో నవ

షవద్వ్యాదిసాధ్యకేతాదృశాన్వయ్యుదాహరణేవాయత్తత్పదార్థావివక్షాయాం ప్రతియోగివాచకపదసమానవిభక్తికపదోపస్థాప్యస్యానుయోగినోఽప్రవేశేనవ ఘా తత్రాన్యోన్యాభావబోధనాసంభవాచ్చ॥ ఏవం చైతత్ప్రోజానాతికర్తృతావద్వి త్యాదౌ న్యాయాంతర్గతయోర్యః కరోతి సజానాతీత్యుదాహరణయోస్తత్పదార్థావివక్షాయాం ధర్మిణో లాఘవేన సాధ్యత్వాదాప్రయుక్తయోరుదాహరణాభాసతాప్రసంగాచ్చేతి॥ ఏవంచోదాహరణసముదాయస్యనయవాంతరేణ సమంవిశిష్టార్థప్రతిపాదకత్వం సుతరామేవ నసంభవతీతిభావః॥ ఏతేన హేతూదాహరణయోర్ధూమవాన్ధూమాద్ధూమవ్యాపక వహ్నిమానిత్యాద్యన్వయవిశిష్టార్థబోధజనకత్వసంభవాదుదాహరణావయవాంతరయోరాకాంక్షానుపపన్నమిత్యపి నిరస్తమ్॥

ప్రాగేవ సుతరామేవ నసంభవత్యేకార్థప్రతిపాదకత్వమిత్యనుషజ్యతే। ప్రతిజ్ఞాహేత్వోరిత్యత్రాపి నకారం వినేయ తాత్పర్యం పర్వతో ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యవహ్నిమానిత్యేతాదృశవిశిష్టజ్ఞానజననాదితిభావః॥ అత్ర ప్రతిజ్ఞావాక్యబోధానంతరంకు

హ్నిమాన్ నసధూమవానిత్యాద్యన్వయ్యుదాహరణవాక్యార్థః॥ ఏకలతా, అబోధకత్వమ్॥ అనుమేయవిషయకో నశాబ్దబోధోఽప్రసిద్ధః॥ జానాతీత్యాదావప్యత్రాప్రయుక్తయోరపి ఉదాహరణ పదసంభవతీతి భేదేనోపన్యాసః॥ మతుప్స్వార్థైక్యమతే యోయోధూమవానిత్యాదౌ సతద్వైకల్యమితితత్త్యాగః॥ *ఏతేన* అర్థబోధకత్వసంభవఇత్యాద్యస్య కథమిత్యపేక్షాయామ్॥ మహానసం ధూమవత్ ధూమాద్వహ్నిమచ్చేతి బోధసంభవేఽప్యవాదితాత్పర్యవిషయబోధాప్రయోజకత్వాదాహ* ఉదాహరణసముదాయస్యేతి *విశేషేతి* సంభూయైకార్థప్రతిపాదకత్వమిత్యనువర్తతఇత్యనేనాన్వయః *తాభ్యాం* ప్రతిజ్ఞాహేతుభ్యామ్॥ స్వార్థోపస్థితిద్వారేతి శేషః॥ యద్యపి పర్వతో ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యవహ్నిమానితిబోధే పర్వతో ధూమాద్వహ్నిమానిత్యాద్యానుపూర్వ్యపేక్షణాత్ప్రథమం తాభ్యామేకార్థబోధః॥ తథాపి తాదృశవిధేయతావచ్ఛేదకవిశిష్టస్యైవ తాదృశ విధేయోపస్థితయే తాదృశానుపూర్వ్యపేక్షణాత్ ప్రకృతే విధేయతావచ్ఛేదకత్వేన వహ్నిత్వమాత్రభానం కుత ఇత్యాకాంక్షాయాం తు విధేయవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నే ధూమాదిత్యస్యాన్వయ ఇత్యవగమాత్॥ నను వహ్నిః కిం జ్ఞానజ్ఞాప్య ఇత్యేవాకాంక్షా తథాచ పక్షవిశేషణతాపన్నసాధ్యే హేతుజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వస్యాన్వయాదేవ తన్నివృత్తిసంభవాత్తదాపన్నసాధ్యే తద్బోధనమనుపయోగీత్యాశంకతే * అథేతి *

తఇతి సాధ్యజ్ఞాపకాకాంక్షాయాం తన్నివర్తకం హేతువాక్యం ప్రయుజ్యతే తన్నివర్తకతా చ పక్షవిశేషతాపన్నసాధ్యాంశే హేతుజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వబోధనేనాపి నిర్వహతీతి పక్షాంశే హేతుజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వవిశిష్టసాధ్యవైశిష్ట్యావగాహిబోధస్యానుపయోగితయా న తాత్పర్యవిషయత్వమితి చేన్న ॥ పర్వతే వహ్నిబోధానంతరం పర్వతే యద్వహ్నిజ్ఞాపకం తత్రైవాకాంక్షా జాయతే తన్నివృత్తిశ్చ సా

వహ్నిమత్త్వం కుతఇతి చ నాకాంక్షా పక్షవిశేష్యక జ్ఞానవిషయత్వావిషయకత్వాత్ ॥ వివాదావిషయధర్మిణి సామాన్యతో వహ్నిజ్ఞాపకజ్ఞానస్య సిద్ధేశ్చ కిం తు పర్వతే వహ్నిమత్త్వం కుత ఇత్యాకారికైవ సా చ పర్వతపదవశాత్కించిజ్జ్ఞానజన్యపర్వతవిశేష్యకజ్ఞానవిషయో వహ్నిరిత్యాకారికా, ఏతాదృశాకాంక్షానివృత్తిశ్చ పర్వతవిశేషణతాపన్నసాధ్యహేతుజ్ఞానజన్యపక్షవిశేష్యక జ్ఞానవిషయత్వబోధనేనైవ సంభవతీతి తయోరేకవాక్యత్వమితి సమాధత్తే *పర్వత ఇతి* తత్రైవేతి *కుత ఇత్యాభాసోక్తాకాంక్షావ్యవచ్ఛేదార్థ ఏవకారః॥ తస్యాః కింజ్ఞానజన్యజ్ఞానవిషయతామాత్రావగాహితయా ధూమాదీన్యతరే సాధ్యముఖ్యవిశేష్యక ధూమజ్ఞానజన్యజ్ఞానవిషయతాబోధేపి పర్వతే వహ్న్యభానవ్యావర్తకవహ్నిమత్త్వసాధకాలాభాద్విప్రతిపత్త్యాదితః పక్షపరిగ్రహేణ ప్రతిజ్ఞాభిధానవైయర్థ్యాత్ ॥ ఏతదభిప్రాయేణైవ పర్వతే వహ్నిబోధానంతరమితి పునరుపాత్తమ్ ॥ యద్యపి వహ్నిమత్త్వం కుత ఇత్యతః పర్వతే వహ్నిజ్ఞానజనక జ్ఞానవిషయత్వవ్యాప్యధర్మజ్ఞానం భూయాదిత్యాకాంక్షైవోచ్యతే తథా చ వహ్నిజ్ఞాపకం కిమిత్యేవ యుజ్యతే సమభివ్యాహృతపదార్థతావచ్ఛేదకావాంతరధర్మప్రకారక జ్ఞానేచ్ఛాయాం కింపదశక్తేః ॥ తథాపి ప్రశ్నోత్తరభావానురోధేన తత్రపంచమ్యుపాదానమ్ ॥ యది యాదృశవిశేషణవిశేష్యభావాపన్నపదార్థవిషయకత్వేన జ్ఞానమిచ్ఛావగాహతే తాదృశవిశేషణవిశేష్యభావాపన్నతత్తద్విషయకత్వేన జ్ఞానజనకస్యైవోత్తరత్వమితి నియమః ॥ తథోత్తరానురోధే నేచ్ఛాయామేవ తుల్యమితి చేద్యత్వమ్ ॥ ఉత్తరార్థశబ్దబోధోత్తరమానసబోధస్యైవ తన్నివర్తకత్వముపేయమ్ ॥ తాదృశాకాంక్షాయాః ధూమాదిజన్యజ్ఞానవిషయత్వమాత్రప్రతిపాదనాన్న నివృత్తిరిత్యత ఆహ * నివృత్తిశ్చేతి * నివృత్తిరనుత్పాదః ॥ ధూమపదస్య ధూమజ్ఞానమర్థః॥ సమభివ్యాహృతప్రతిజ్ఞాదిఘటకపక్షపదార్థతావచ్ఛే

ధ్యే ధూమాదిజ్ఞానజన్యపర్వతవిశేష్యకజ్ఞానవిషయత్వప్రతిపాదనేనైవ ధూమా ద్వహ్నిమన్మహానసమిత్యాదివాక్యస్య పర్వతే వహ్నిమత్త్వం కుతఇత్యాకాంక్షానివర్తకత్వాభావాత్ ॥ పంచమీతస్తాదృశపర్వతవిశేష్యకజ్ఞానవిషయత్వభానంచ తద్విశేషణతాపన్నసాధ్యాంశ ఏవోక్తవాక్యాన్మహానసాదివిశేషణతయోపస్థితే తదప్రతీతేః ఏకధర్మిణి విశేషణతాపన్నే అన్యవిశేష్యకహేతుజ్ఞానాధీనజ్ఞానవిషయత్వబోధకతాయాః పంచమ్యా అవ్యుత్పన్నత్వాదితి ధూమాద్వహ్నిమాన్పర్వతఇతి విశిష్టవైశిష్ట్యబోధస్యావశ్యకత్వాత్ *కథంచిదితి* నిగమనేఽయం పదానుషంగపక్షే వహ్నివ్యాప్యధూమవత్పర్వతాదిరూపోపనయార్థేనిగమనార్థధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యవహ్నిమత్త్వాద్యన్వయసంభవాదితిభావః ॥ అనుషంగపక్షేతు తాదృశవహ్న్యాదిమత్పక్షరూపనిగమనార్థమాత్రబోధేనైవాకాంక్షానివృత్తేరుపనయార్థే విశిష్టపక్షే నిగమనార్థీభూతవిశిష్టపక్షబోధస్యానుపయుక్తస్య నతాత్పర్యవిషయతేతికథంచిదిత్యుక్తమ్॥ఇదంత్వవధేయమ్॥అననుషంగపక్షేపి ఉపనయైకదేశేఽయం పదార్థపక్షమాత్రే నిగమనార్థాన్వయమాత్రేణైవకృ

దకావచ్ఛిన్నవిశేష్యకజన్యజ్ఞానవిషయత్వం పంచమ్యర్థః ॥ ఏవకారేణచ పర్వతవిశేష్యకత్వాఘటితస్య కించిద్విశేష్యకత్వఘటితస్య చోక్తార్థస్య ప్రతిపాదనే తన్నివర్తకతావ్యవచ్ఛేదార్థః * ధూమాదితి * ధూమజ్ఞానజన్యమహానసవిశేష్యకజన్యజ్ఞానవిషయకత్వంతదర్థః ॥ ఆద్యే మహానసవిశేష్యకత్వస్యాధిక్యేప్యుక్తార్థభానమస్త్యేవేతిబోధ్యమ్ ॥ అథ ధూమజ్ఞానజన్యపర్వతవిశేష్యకజ్ఞానవిషయత్వం పక్షవిశేషణతానాపన్నసాధ్యే కుతోనభానతఇత్యాశంకాం తద్ధర్మివిశేషణతాపన్నఏవ సాధ్యే తద్విశేష్యకజ్ఞానవిషయత్వభానమితినియమమంగీకృత్య నిరాకురుతే * పంచమీతఇతి * ఉక్తనియమస్య ఫలాంతరమప్యాహ * ఉక్తవాక్యాదితి * పంచమ్యానానార్థత్వేపి తతో ధూమజ్ఞానజన్యపర్వతవిశేష్యకజ్ఞానవిషయ వహ్నిమన్మహానసమిత్యప్రత్యయార్థః ॥ ఏతత్ప్రదర్శనంచ కించిద్విశేషణతాపన్నఏవ సాధ్యే కించిద్విషయకజ్ఞానవిషయత్వభాననియమేనైవోపపత్తేస్తస్యైకధర్మి ఘటితత్వం వ్యర్థమిత్యాశంకావారణాయ కస్తాదృశ వహ్నిమానిత్యేవాకాంక్షా నతు కీదృశఇత్యభిప్రేత్య దీధితిందూషయతి * ఇదంత్వితి * నిగమనే తాదృశ ప్రతీతి జనకతాసత్త్వాన్న తద్వ్యవచ్ఛేదఇత్యతఆహ

తత్కృత్యతయా తత్సముదాయార్థవిశిష్టపక్షే నిగమనార్థవిషయకబోధేపి తాత్ప
ర్యమప్రామాణికమితి। నన్వేవం ప్రతిజ్ఞాదీనాం పంచానాం కథమేకవాక్యతా
వ్యవహార ఇత్యత ఆహ * ఏకేతి * విశిష్టేతి * విశిష్టార్థప్రతీతీచ్ఛాప్రయో
జ్యత్వమాత్రేణేత్యర్థః । మాత్రపదేన తాదృశప్రతీతిజనకత్వవ్యవచ్ఛేదః తాదృశీ
చ ప్రతిపత్తిర్నిగమనరూపచరమవాక్యార్థబుద్ధిరుదీచ్యానామేవ నయః పరామర్శః॥
తత్పరతాప తాంజనయతాం త్వన్యత్ర తద్వాక్యప్రయోజికా మాకాంక్షా ము
త్థాపయతః ప్రతిజ్ఞాదేరిహ ధూమవత్వాదివచసామానుమానికవహ్న్యాదిధీపరతా
వచ్చిష్టహారత్వేన తత్ప్రయోజకతయైవ॥ నను తావద్భిరవయవైః సంభూయైకమ
హావాక్యార్థబోధజననేపి పరామర్శప్రయోజకీభూతస్వీయస్వీయతత్తద్విశిష్టా
ర్థధీజనకతాయాః సర్వావయవేష్వసత్త్వేనానిరుక్తలక్షణసమన్వయో నానుప
పన్న ఇత్యత ఆహ * పరామర్శప్రయోజకత్వంచేతి * పరామర్శప్రయోజకజ్ఞా
నజనకత్వం [illegible] * [illegible] * పరామర్శవిషయేత్యర్థః (* తత్తత్పదార్థో
పస్థాపకతయేతి *) తత్తత్పదార్థోపస్థాపకతయేతి * అథ చేత్తృతీయా త
థాచ తదుపస్థాపకత్వరూపం [illegible] ॥ వివక్షితమితి శేషః ॥ తథాచ యాదృశయా
దృశవాక్యైః పరామర్శ[illegible] లపదార్థోపస్థాపనం తే తానత్సముదాయ
త్వం వివక్షితమితి [illegible] * ఉదాహరణోపనయయోరేవేతి * ఉపనయ
స్యవ్యాప్త్య[illegible] ఉదాహరణాంతర్భావః * తత్ * న్యా
యత్వమ * పంచవాక్యేతి * తాభ్యామేవ పరామర్శవిషయసకలపదార్థోప
స్థాపనాదితి భావః ॥ అథ యథాకథంచిత్పరామర్శానుకూలత్వం యాదృశయా
దృశవాక్యానాం తాదృశతాదృశవాక్యసముదాయిత్వం వివక్షితమతో నోదా
హరణోపనయమాత్రేఽతివ్యాప్తిరిత్యాశంకతే * అథేతి * తదానుకూల్యమా
త్రేణేతి * పూర్వవదథేదత్తృతీయా పరామర్శప్రయోజకత్వమిత్యనుషజ్యతే ॥

---

* ఉదీచ్యానామేవేతి * తత్పరతా * తాదృశేచ్ఛాప్రయోజ్యతా * ఇహేతి * వ్యాప్తి
స్మృత్యాదిసంభవాద్ధీపరతా * అనుమితీచ్ఛాప్రయోజ్యత్వమ్ * తత్ప్రయోజకత
యైవ * ప్రతిపత్తిప్రయోజకతయైవ * స్వీయస్వీయేతి * స్వఘటకపదైకవాక్య
తాపన్నైః ప్రతిజ్ఞాదిపంచభిః స్వస్వార్థజ్ఞానం జన్యత ఇతి న తద్విరోధః *
యాదృశవాక్యైరితి * యాదృశసముదాయత్వాశ్రయే పరామర్శవిషయీభూ

* ఇత్యాదేః * ఇత్యాదిసముదాయస్య * తథాత్వమ్ * న్యాయత్వం॥స్యాదితి శేషః॥ కౌనహ్నిమానిత్యాదివాక్యానామపి జిజ్ఞాసాజ్ఞాపనద్వారా అవయవప్రయోజకత్వేన యథాకథంచిత్పరామర్శానుకూలత్వసంభవాదితిభావః॥ ఇత్యాదీత్యాదిపదాత్ వ్యుత్క్రమప్రయుక్తప్రతిజ్ఞాద్యావతివ్యాప్త్యాదేః పరిగ్రహః॥

ఇతి గదాధరీయే న్యాయలక్షణమ్.

మూలోక్తావయవలక్షణే శాబ్దజ్ఞానస్యానుమితిచరమకారణలింగపరామర్శప్రయోజకశాబ్దజ్ఞానజనకత్వాభిధానం పంచవాక్యానామేకమహావాక్యార్థధీజనకత్వాభిమానేన ప్రతిజ్ఞాది ప్రతిపాద్య తత్తద్విశిష్టార్థగోచరశాబ్దధీవిశేషాణాం పరిచయాయైవ తేషాం నివేశస్తువిశిష్య తత్తదర్థవిషయకశాబ్దబుద్ధిత్వేన నతు తాదృశశాబ్దధీజనకత్వేన తథాసత్యేకైకావయవజన్యశాబ్దబుద్ధేఽపి పరామర్శప్రయోజకతయా తజ్జనకవాంతరవాక్యార్థజ్ఞానజనకావయవాఽవయవేతిప్రసంగస్య మర్వారత్వాత్॥ నచ సాధ్యవిశిష్టపక్షాదివిషయకశాబ్దబుద్ధిత్వేన బోధపంచకనివేశేఽననుగమః॥ జనకాంతస్య తత్తద్బోధజనకాన్యతమత్వాదిరూపానుగతధర్మావచ్ఛిన్నపరత్వాత్॥ సత్యేవం సతి న్యాయాంతర్గతే పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదివాక్యేఽతివ్యాప్తిః॥ వాక్యపదస్య న్యాయాంతర్గతత్వార్థకత్వాదిత్యభిప్రేత్య పర్యవసితం లక్షణార్థమాహ * న్యాయేతి *॥ (యద్యప్యుదాసీనే న్యాయాంతర్గతత్వఘటిత ప్రతిజ్ఞాద్యన్యతమత్వమేవనాస్తి, తథాపి తదఘటితప్ర

తా యావంతః పదార్థాః ప్రత్యేకం తదుపస్థాపకత్వం తాదృశసముదాయత్వమర్థః * వ్యుత్క్రమేతి * ఆదినా నానాన్యాయాంతర్గతప్రతిజ్ఞాదిపరిగ్రహః॥ అతివ్యాప్త్యాదినా కల్పద్వయేప్యసంభవపరిగ్రహః * అత్ర కేచిత్, వాక్యైకవాక్యతాయాం సమభివ్యాహారరూపాకాంక్షాదేరనపేక్షణీయత్వాత్॥ మహావాక్యార్థబోధఖండనమసంగతమేవేతి॥అపరేతు,అస్తుమహావాక్యార్థబోధః॥పరంతుతస్య తాత్పర్యవిషయత్వం నసంభవతీత్యేవభట్టాచార్యాణామాశయఇతి॥ వస్తుతస్తూదాహరణస్యైకార్థబోధకతాఖండనాన్మహావాక్యార్థబోధఖండనం జాతమేవేతి

ఇతి కృష్ణభట్టీయే న్యాయలక్షణమ్.

* మహేతి * ప్రథమశాబ్దజ్ఞానపదంతు నతావదర్థబోధపరంప్రత్యేకావయవార్థశాబ్దబోధస్య తదజనకత్వాత్ * అననుగమః * అనుగతావయ

తిజ్ఞాద్యుపాదానాభిప్రాయేణేదమ్) ॥ అథ కిమిదం న్యాయాన్తర్గతత్వం, న తావత్స్వవిషయక ప్రతీత్యవిషయన్యాయకత్వం ॥ ప్రతిజ్ఞాద్యవిషయక ప్రతీత్యాపి హేత్వాదిరూపన్యాయైకదేశస్య విషయీకరణాత్తద్ఘటితసముదాయాత్మకన్యాయే ప్రతిజ్ఞాద్యవిషయకప్రతీత్యవిషయత్వస్య దుర్ఘటత్వాత్ ॥ ఏకదేశవృత్తేర్వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నానుయోగితాకాభావానంగీకారాత్ ॥ నాపి న్యాయవిషయతావ్యాపకవిషయితాకత్వం, ఉచ్చారణభేదేనైకానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నవాక్యానామపి భేదాత్ కస్యాశ్చిదపి ప్రతిజ్ఞావ్యక్తేర్విషయితాయా ఏకవిధమపి న్యాయమవగాహమానేషు సర్వేషు జ్ఞానేషు వృత్త్యసంభవాత్ ॥ మైవమ్ ॥ స్వావిషయకప్రతీత్యవిషయన్యాయకత్వమేవ తత్ న్యాయత్వసామానాధికరణ్యమాత్రేణ తాదృశప్రతీత్యవిషయత్వం వివక్షణీయం ॥ ఏకైకప్రతిజ్ఞాదివ్యక్త్యవిషయకప్రతీత్యా వ్యక్త్యన్తరఘటితన్యాయస్య తన్న్యాయైకదేశహేత్వాదేశ్చావగాహనేపి న్యాయత్వాధికరణే తత్ప్రతిజ్ఞావ్యక్తౌ తత్ప్రతిజ్ఞాదివ్యక్త్యవిషయకప్రతీత్యవిషయత్వసత్త్వేన తాసాం తథాత్వమవ్యాహతమేవ ॥ అథవా న్యాయత్వాశ్రయత్వమేవ తథా, పర్యాప్త్యవివక్షయా ఏకదేశస్యాపి తథాత్వోపపత్తేః ॥ వస్తుతో న్యాయత్వఘటకస్య సముదాయత్వాంశస్యాత్ర నిష్ప్రయోజకత్వేనాని

వప్రవృత్తినిమిత్తాభావః * ఏకదేశవృత్తేరితి * స్వావిషయకప్రతీతీతి *విషయత్వమవ్యాసజ్యవృత్తిధర్మః ॥ సముదాయత్వరూపన్యాయత్వమ్ ॥ ఏకైకప్రతిజ్ఞాదివ్యక్త్యవిషయకప్రతీత్యా తాదృశప్రతిజ్ఞావ్యక్త్యన్తరఘటితన్యాయస్యవిషయీకరణాచ్చేత్యపిబోధ్యమ్ * నాపిన్యాయేతి * యత్కించిన్న్యాయవిషయితావ్యాపకవిషయితాకత్వోక్తావుదాసీన ప్రతిజ్ఞాదివ్యక్తిసమానాధికరణత్వాదినా న్యాయవిషయితాయాస్తద్వ్యాప్యత్వాదుదాసీనేఽతివ్యాప్తేః* స్వేతి *పర్యాప్త్యఘటితస్వరూపసంబంధేన ప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయస్తత్తద్వర్ణో వా స్వం, తేన న్యాయత్వాశ్రయప్రతిజ్ఞాదిభాగాదావపి ప్రతిజ్ఞాత్వాదిపర్యాప్త్యధికరణావిషయకప్రతీతివిషయత్వాభావాసత్త్వేపినదోషః ॥ ఉక్తనిరుక్తౌ పర్యాప్త్యఘటితస్వరూపసంబంధేన న్యాయత్వస్య నివేశ్యతయా లాఘవాదాహ * అథవేతి * సముదాయత్వాంశస్యేతి * స్వాశ్రయీభూతప్రతిజ్ఞాద్యవ్యవహితోత్తరత్వఘటస్య

వేశానుచితానుపూర్వీకత్వమాత్రం వివక్షితం తదేవచ న్యాయాంతర్గతత్వ మేకదేశసాధారణమ్ ॥ ఉచితానుపూర్వీకత్వంచ ప్రతిజ్ఞోత్తరహేత్వాది ఘటితవాక్యపంచకానుపూర్వీవిశేషావచ్ఛిన్న భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వం విశిష్టధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాః తద్ఘటకసముదాయపర్యాప్తతయా ఏకదేశస్యాపి తదాశ్రయత్వాత్ ప్రతిజ్ఞాదేస్తథాత్వమక్షతం ॥ ఉపనయవిశేషోత్తరత్వవిశిష్ట నిగమనత్వశరీరేచ వైశిష్ట్యఘటకతయా నిగమనస్యాప్యంతర్భావాత్తత్సాధారణ్యమక్షతమేవోక్తధర్మస్య॥ విశిష్టస్యావచ్ఛేదకతాస్థలే ఏకమవచ్ఛేదకమపరంచ తద్విశేషణం తన్నిష్ఠస్యావచ్ఛేదకత్వస్యావచ్ఛేదకం నతు సముదాయేఽవచ్ఛేదకత్వం పర్యాప్తమిత్యుపగమేచ తాదృశానుపూర్వీవిశేషప్రకారకనిశ్చయత్వసమనియతకారణతావచ్ఛేదక విషయతాకత్వంవివక్షణీయం ॥ తాదృశీచతాదృశవిశిష్టవైశిష్ట్యబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నకార్యతానిరూపితకారణతా,తదవచ్ఛేదకత్వంచ హేత్వాదినిష్ఠానంతర్యప్రకారతాపన్నప్రతిజ్ఞాదివిషయతానామప్యవ్యాహతమ్ ॥ వినిగమనావిరహాదితరవిషయతానిరూపితత్వేన నిశ్చయత్వవిశి

హేత్వాదివృత్తిభిన్నత్వవిశిష్టప్రతిజ్ఞాత్వాదిపర్యాప్త్యవచ్ఛేదక యత్కించిద్ధర్మపంచకవ్యాపకత్వవిశిష్టసముదాయశ్చాంశస్యేత్యర్థః॥ స్వాశ్రయీభూతైకాద్యనుచితానుపూర్వీకత్వోక్త్యాపుదాసీనేఽతివ్యాప్తేరాహ * ఉచితేతి * ప్రతిజ్ఞేతి * పర్వతోదహనవాన్పర్వతోవహ్నిమానిత్యానుపూర్వీభేదేనలక్షణభేదప్రత్యేకం పర్వతపక్షకవహ్నిసాధ్యక ధూమహేతుకావయవేఽవ్యాప్తిరతః పక్షసాధ్యవైశిష్ట్యావగాహి యత్కించిజ్జ్ఞానజనకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణప్రకారతాద్యాశ్రయత్వేన ప్రతిజ్ఞాదీన్ప్రవేశ్య ఏకవిధానుపూర్వీవిశేషావచ్ఛిన్నభేదమాదాయ సర్వత్ర లక్షణసమన్వయః ॥ ప్రాగుక్తైకపదంచైతాదృశప్రకారతానివేశసూచకం॥ వైశిష్ట్యంసామానాధికరణ్యమ్ * ఉక్తధర్మస్యేతి * సంసర్గసాధారణప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వం నివిష్టమితిభావః ॥ నను ఏతన్మతే నిగమనవిషయితాయాఏవ కారణతావచ్ఛేదకత్వం ఉపనయాదివిషయితానాం తదవచ్ఛేదకత్వమితి కథం ప్రతిజ్ఞాదినిష్ఠత్వముచితానుపూర్వీకత్వస్యేత్యతఆహ *వినిగమనేతి* (అథ హేతుప్రకారతాయాం ప్రతిజ్ఞాప్రకారతానిరూపితత్వోదాహరణ ప్రకారతానిరూపితత్వయోర్విశేషణత్వేఽవచ్ఛేదకతాయా వ్యాసజ్యవృత్తిత్వాపత్తిరత

ష్టత్వేనచ కారణీభూతజ్ఞాననిరూపితసకలవిషయితానాం కారణతావచ్ఛేదకత్వా
త్ ॥ ప్రతిజ్ఞోత్తరహేతుత్వాదివిశిష్టవైశిష్ట్యబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్న కార్యతానిరూ
పితాం ప్రతిజ్ఞోత్తరహేతురిత్యాదిజ్ఞానసాధారణీం తాదృశానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్న
వాక్యత్వవిశిష్టవైశిష్ట్యావచ్ఛిన్న కార్యతానిరూపిత తాదృశ వాక్యత్వాదిప్రకా
రకజ్ఞాన కారణతాంచాదాయోదాసీనాతిప్రసంగవారణాయ కారణతాయాంతా
దృశధర్మవ్యాప్యత్వవ్యాపకత్వయోర్నివేశనమ్॥ నచతాదృశానుపూర్వీవిశేషావ
చ్ఛిన్నవైశిష్ట్యావగాహిబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నకార్యతానిరూపితకారణతాయాఅపిన
తాదృశానుపూర్వీవిశేషప్రకారకనిశ్చయత్వసమనైయత్యసంభవః ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వా
దినా పదార్థాంతరావగాహి తాదృశానుపూర్వీప్రకారక జ్ఞాన సమానాకారక
జ్ఞానసాధారణత్వాత్ తాదృశజ్ఞానస్య వాస్తవప్రతిజ్ఞాద్యవిషయకత్వేనతద్ఘటితా
నుపూర్వ్యప్రకారత్వాదితివాచ్యమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వావచ్ఛిన్న ప్రకారతానిరూపి
తహేతుత్వావచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపితేతి క్రమేణ నిగమనత్వావచ్ఛిన్న విష
యతాపర్యంతనివేశ్యతచ్ఛాలినిశ్చయత్వసమనియతత్వస్యైవవివక్షితత్వాత్తాదృ
శనిశ్చయత్వస్యోక్తభ్రమసాధారణ్యేనక్షతివిరహాత్ ॥ నచైవముదాసీనప్రతిజ్ఞా
ద్యానంతర్యం హేత్వాద్యంశేఽవగాహతే యో భ్రమ స్తన్నిష్ఠతాదృశప్రతిజ్ఞాది
విషయితాయాఅపి నిరుక్తకారణతావచ్ఛేదకతయాఽతిప్రసంగోదుర్వార ఇతివా
చ్యమ్ ॥ భ్రమాన్యత్వవిషయితాయా ఏవనివేశనీయత్వాదితికృతంవిస్తరేణ॥ అవయ

స్సామానాధికరణ్యసమ్బంధేన ప్రతిజ్ఞాప్రకారతావిశిష్టోదాహరణప్రకారతావి
శిష్టహేతుప్రకారతేత్యాదిక్రమేణాధికస్య సామానాధికరణ్యాంశస్యానివేశ ఏవని
యామక ఇతిచేత్ ॥) సంశయసాధారణవిషయితాయా ఐక్యేనానతిప్రసక్తేర్నావ
చ్ఛేదకత్వసంభవ ఇత్యతః * నిశ్చయత్వేతి * నచ కారణతాభేదాపత్తిః ॥ అ
వచ్ఛేదకానామసమనైయత్యస్యైవ తద్భేదకత్వాత్ * ప్రతిజ్ఞోత్తరేతి * ప్ర
తిజ్ఞోత్తరహేతుమద్గగనమితి విశిష్టవైశిష్ట్యబుద్ధీత్యర్థః ॥ ఆనుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నేన
నిగమనేన భిన్నం సంభిన్నం వాక్యం ఉదాసీనప్రతిజ్ఞావాక్యమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞా
హేతూదాహరణోపనయనిగమనపర్వతోవహ్నిమానితివాక్యవద్గగనమితి విశిష్ట
వైశిష్ట్యబుద్ధీత్యర్థః ॥ తాదృశనిశ్చయత్వావచ్ఛిన్నకారణతానివేశేఽయమేవదో
షః ॥ నచ పర్యాప్తిర్నివేశ్యా ॥ ఏతన్మతే తాదృశపర్యాప్తేరసత్త్వాత్ * భ్ర

వైకదేశస్యైవయవద్వయాత్మకసముదాయస్యచవారణాయప్రతిజ్ఞాద్యన్యతమత్వమితి ॥ అథ ధూమాదాలోకవాన్పర్వతోవహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదిన్యాయాంతర్గతప్రతిజ్ఞైకదేశే ధూమాదిత్యాదిభాగేఽతివ్యాప్తిః ॥ తస్యాపి హేతుప్రతిపాద్యోయాదృశవిశిష్టార్థస్తన్మాత్రబోధకత్వేన హేతులక్షణాక్రాంతతయా ప్రతిజ్ఞాద్యన్యతమత్వాక్రాంతత్వాత్ ॥ నచ తద్ఘటకపంచమ్యాః ప్రకృతసాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకత్వాభావాన్నవక్ష్యమాణహేతులక్షణాక్రాంతత్వం తస్యేతివాచ్యమ్ ॥ ఏవమపి ధూమాద్వహ్నిమతః సధర్మా పర్వతోవహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాఘటకతాదృశభాగేఽతిప్రసంగస్య దుర్వారత్వాదితిచేన్న ॥ ప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేషణతాపన్నప్రకృతసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాన్వితస్వార్థబోధకత్వేసతి ప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నహేతువిశిష్ట హేతు

మావృత్తీతి * నిరుక్తానుపూర్వీప్రకారకజ్ఞానస్య అన్యాంశే భ్రమరూపత్వే కథమితిచేత్ ॥ భ్రమభిన్నవృత్తిత్వస్యోక్తత్వాత్ ॥ వాస్తవప్రతిజ్ఞాద్యానంతర్యవిషయితాయాభ్రమసాధారణవిషయితాత్వేనావచ్ఛేదకత్వాల్లక్షణసంగతేః ॥ * ప్రకృతేతి * సత్యంతోపాదానాద్ధేత్వర్థబోధకభాగవ్యుదాసః ॥ నన్విహ బోధకత్వం బోధజనకతావచ్ఛేదకయత్కించిజ్జ్ఞానవిషయితానిరూపకవర్ణసముదాయత్వమిత్యతిప్రసంగః ॥ నచ విషయితాయాం తాదృశబోధజనకతానవచ్ఛేదకవిషయితానవచ్ఛిన్నత్వంవిశేషణం సత్యంతం నదేయమితివాచ్యమ్ ॥ తథాపి హేత్వర్థబోధకభాగమాత్రవృత్తివిషయితామాదాయ తద్దోషస్య దుర్వారత్వాదితిచేన్న ॥ పక్షవిశేషణతాపన్నప్రకృతసాధ్యాన్వితస్వార్థవిషయితాయాంకార్యతావచ్ఛేదకీకృత్య హేత్వర్థబోధకభాగావృత్త్యానుపూర్వీ విశేష విషయితాయాఏవ జనకతావచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశిష్టహేతుత్వత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యకనిశ్చయత్వవ్యాపక ప్రతిబంధకతానవచ్ఛేదకత్వం బహిర్భూతత్వాంతార్థః ॥ ఏతేన సాక్షాత్పరంపరాసాధారణ తదనిరూపితత్వనివేశే నిగమనఘటకేతస్మాదితిభాగేఽతివ్యాప్తిః సాక్షాత్తస్మిన్నేవశేవహ్నిసామగ్రీమత్త్వాదిత్యాదావవ్యాప్తిరితినిరస్తమ్ ॥ అత్ర ప్రకృతపక్షవిశేషణతాపన్న ప్రకృత సాధ్యాన్వితహేతువిశిష్టహేతుత్వవిషయతాబహిర్భూతవిషయితాశూన్యశాబ్దజ్ఞానజనకవాక్యత్వం హేతుత్వం కుతోనోక్తమితినప్రష్టవ్యం ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదా

త్వవిషయతాబహిర్భూతవిషయితాసామాన్య బోధజనకవాక్యత్వరూప హేతుత్వ స్యైవ నివేశనీయతయానతిప్రసంగాత్ ॥ నిగమనఘటకస్య తస్మాదితిభాగస్యవా రణాయ విశేష్యదళం తజ్జన్యబోధే తాదృశవిశిష్టవిషయితా బహిర్భూతవ్యాప్త్యా దివిషయతాసత్త్వేన తద్వారణాత్ ॥ ************************

గ॥పా॥ నను ప్రతిజ్ఞాద్యన్యతమత్వం ప్రతిజ్ఞాదిభిన్నభిన్నత్వరూపం ప్రతిజ్ఞాద్యే కదేశసాధారణమపి భేదస్యావ్యాసజ్యవృత్తితయా సముదాయవృత్తిత్వే ఏకదె శవృత్తితాయాఅపి దుర్వారత్వాత్ ॥ అథప్రతిజ్ఞాదిభిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛే దకరూపవత్త్వంతత్, తాదృశంచరూపంప్రతిజ్ఞాత్వాదికమేవ తచ్చవ్యాసజ్యవృ త్తితి నతదెకదేశసాధారణం ప్రతిజ్ఞాద్యేకదెశపర్యాప్తం పర్వతపదత్వాదికంచ నప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకం ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛి న్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకతయా విరోధేన అతథాత్వాదితి చెన్న॥ప్రతిజ్ఞాద్యే కదెశె ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదసత్త్వేతాదృశభేదావచ్ఛిన్నభేదస్య ప్రతిజ్ఞా త్వాద్యవచ్ఛిన్నేపి సత్త్వాసంభవాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వపర్యాప్త్యధికరణ సముదా యస్యైకదెశానతిరిక్తత్వాత్ ॥ నచ ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదస్య ప్రతిజ్ఞా ద్యేకదేశే సర్వత్రతత్తదేకదెశపర్యాప్తధర్మావచ్ఛిన్నేసత్త్వేపివిరోధేనప్రతిజ్ఞా త్వాదేస్తదనుయోగితానవచ్ఛేదకతయా ప్రతిజ్ఞాద్యవచ్ఛిన్నే తదవచ్ఛిన్నభేదా వచ్ఛిన్నభేదసత్త్వమవిరుద్ధమితివాచ్యమ్ ॥ వ్యాసజ్యవృత్తి ధర్మావచ్ఛిన్నాను యోగితాకఏకదేశభేదస్యాప్రామాణికతయాఽనుపగమాత్ ॥ ఘటపటౌనఘట ఇత్యాదిప్రతీతేరసిద్ధేః ప్రతిజ్ఞాదిభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకం యద్యద్రూ పం తదవచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకధర్మవత్త్వవివక్షణె చప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిసముదాయేఽతివ్యాప్తిఃతాదృశసముదాయత్వాద్యవచ్ఛిన్నే ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదాసత్త్వాత్తాదృశసముదాయత్వస్య నిరుక్తరూపానం తర్గతత్వేన తాదృశసకలధర్మావచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేదప్రతియోగితావచ్ఛేద కత్వాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యనవచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకం

యేఽతివ్యాప్తేః ॥ తాదృశవిషయితాసామాన్యే యస్తాదృశస్వార్థబోధస్తజ్జనక త్వంతుసమ్యక్ ॥ పక్షవిశేషణతాబహిర్భూతత్వవారణాయ ధూమాదాలోకవా నిత్యాదౌ భాగవారణాయచ పక్షవిశేషణతానివేశః ॥ *************

యద్యత్తదవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వేనాపి తాదృశధర్మవిశేషణే చాతిగౌరవమతో లఘులక్షణాంతరమాహ * ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వే ఇతి * అత్రాపి న్యాయాంతర్గతత్వే సతీత్యనుషజ్యతే॥ అతో న్యాయబహిర్భూతవాక్యవ్యుదాసః ॥ ప్రతిజ్ఞాద్యేకదేశవారణాయ ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వనివేశనమ్ ॥ అథ తావద్వర్ణసముదాయిత్వరూపప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావద్వర్ణానాం భేదః ప్రతిజ్ఞాదౌ దుర్ఘటః ఏకదేశభేదస్య సముదాయేఽనభ్యుపగమే నైవైతల్లక్షణానుసరణాత్ ॥ నచ ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతానవచ్ఛేదకధర్మవత్త్వనివేశాన్న దోషః ప్రతిజ్ఞాత్వాదేః ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతానవచ్ఛేదకత్వేన తదుపాదాయ లక్షణసమన్వయాదితి వాచ్యమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞాదిశరీరే ప్రమేయత్వాదినా నివేశాత్ ॥ తస్య తద్ఘటకతానవచ్ఛేదకతయా తదుపాదాయైవైకదేశాతివ్యాప్తేః॥ నచ న్యాయాంతర్గతత్వే సతీత్యనుషంగేన తాదృశరూపస్య న్యాయత్వవ్యాప్యత్వలాభాత్ న ప్రమేయత్వాదికమాదాయ దోష ఇతి వాచ్యమ్ ॥ తథాసతి ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకపర్వతపదత్వప్రకారత్వాదీనాం న్యాయానంతర్గతతత్తద్వర్ణాదిసాధారణతయా న్యాయత్వవ్యాప్యతయైవ వారణాత్సత్యంతదలవైయర్థ్యాపత్తేః ॥ తావతాపి తత్తద్వర్ణనిష్ఠతద్వ్యక్తిత్వాదికమాదాయాతివ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాచ్చ ॥ ఏతేన వర్ణత్వవ్యాప్యతానివేశేన ప్రమేయత్వాదివారణమపి పరాస్తమ్ ॥ నచ ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకం యద్యద్రూపం తత్తదవచ్ఛిన్నభేదకూటసమానాధికరణన్యాయత్వవ్యాప్యధర్మవత్త్వనివేశేన సామంజస్యం తత్తద్వ్యక్తిత్వాదీనాం ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకతత్తద్వ్యక్తినిష్ఠవర్ణత్వవ్యాప్యవిశేషావచ్ఛిన్నభేదకూటసమానాధికరణత్వాత్తావచ్ఛేదకకూటస్యైకాధికరణాంతర్భావేన సామానాధికరణ్యాప్రసిద్ధావపి తావద్భేదానాం ప్రత్యేకసామానాధికరణ్యస్య ధర్మవిశేషణత్వాత్ప్రతిజ్ఞాత్వాదౌ భిన్నభిన్నాధికరణాంతర్భావేన తావద్భేదసామానాధికరణ్యసత్త్వేనోపపత్తిరితి వాచ్యమ్॥ ఏవమపి ప్రతిజ్ఞాదిఘటకవర్ణద్వయాదివృత్తిద్విత్వాదేర్భిన్నభిన్నాధికరణాంతర్భావేన తావద్భేదసమానాధికరణతయా వర్ణద్వయాదావతివ్యాప్తేః॥ నచ న్యాయఘటకతావచ్ఛేదకత్వేన ధర్మస్య విశేషణీయతయా నోక్తద్విత్వాదికమాదాయాతిప్రసంగః తాదృశద్విత్వాదినా తత్తద్వర్ణానాం న్యాయశరీరేఽనివేశేన తస్య న్యాయత్వఘటకతానవచ్ఛేదకత్వాదితి వాచ్యం॥

ఏవం సతి ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిసముదాయనిష్ఠవర్ణానాం ప్రతిజ్ఞాదిపంచకనిష్ఠస
ముదాయత్వరూపన్యాయత్వశరీరే ప్రతిజ్ఞాత్వాదినైవ నివేశే ప్రతిజ్ఞాద్యేకదేశ
పర్యాప్తధర్మస్య ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిసముదాయరూపన్యాయైకదేశపర్యాప్త
తాదృశసముదాయత్వస్య న్యాయఘటకతానవచ్ఛేదకతయైవ తాదృశసముదా
యేఽతివ్యాప్త్యప్రసక్త్యా విశేష్యదలవైయర్థ్యాదితి చేత్ ॥ మైవమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞాదిఘ
టకతానవచ్ఛేదకధర్మవత్త్వమేవ సత్యంతార్థః తద్ఘటకతావచ్ఛేదకత్వం చ న స్వావ
చ్ఛిన్నావిషయకప్రతీతివిషయతానవచ్ఛేదకప్రతిజ్ఞాత్వాదికత్వం అపి తు స్వాశ్ర
యావిషయకప్రతీత్యవిషయప్రతిజ్ఞాత్వాద్యాశ్రయకత్వమేవ తాదృశావచ్ఛేదకా
వచ్ఛిన్న భేదకూటసామానాధికరణ్యం తాదృశావచ్ఛేదకభేదకూటవత్త్వమేవ
వా ధర్మే నివేశ్యం ప్రతిజ్ఞాద్యేకదేశావిషయకప్రతీత్యా తదేకదేశాంతరస్యావ
గాహనేన ప్రతిజ్ఞాత్వావచ్ఛిన్నే తదవిషయకప్రతీతివిషయత్వాసత్త్వేఽపి ప్రతిజ్ఞా
త్వాద్యాశ్రయతత్తద్భాగస్య తత్తద్భాగావిషయకప్రతీత్యవిషయత్వసత్త్వాత్త
ద్భాగవృత్తిధర్మస్య స్వపదేనోపాదానసంభవాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛే
దకత్వం సుఘటం ఏవం చ యేన న్యాయేన ప్రతిజ్ఞాశరీరే తదేకదేశస్య న నివేశస్త
దేకదేశవృత్తి తాదృశరూపస్యాపి ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞా
దిఘటకవర్ణద్వయాదివృత్త్యన్యతరత్వాదేరపి తథాత్వేన తద్వృత్తిద్విత్వాదేస్త
దవచ్ఛిన్నభేదాసమానాధికరణత్వాత్తాదృశవర్ణద్వయాదివృత్తిద్విత్వాదీనామ
పి నిరుక్తప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకత్వేనావచ్ఛేదకభేదకూటవత్త్వాభావాచ్చ
న తద్వ్యత్యతిప్రసంగః ॥ అథ ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రతియోగితా
కభేదకూటసామానాధికరణ్యస్య ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకభేదకూటవత్త్వస్య
వా ధర్మవిశేషణత్వే ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిఘటకసముదాయత్వస్య స్వాశ్రయావి
షయకప్రతీత్యవిషయకప్రతిజ్ఞాదికతయా తద్ఘటకతావచ్ఛేదకత్వేన తాదృశసము
దాయత్వాశ్రయయావద్వర్ణవృత్త్యన్యతమత్వాదిరూపనిరుక్తప్రతిజ్ఞాదిఘటక
తావచ్ఛేదకతావద్ధర్మావచ్ఛిన్నభేదాసమానాధికరణత్వేన చ తద్వారణాయో
పాత్తస్య విశేష్యదలస్య వైయర్థ్యప్రసంగః ॥ యది చ నిరుక్తప్రతిజ్ఞాదిఘటక
తావచ్ఛేదకతావత్ప్రతిజ్ఞాదిఘటకయావద్వర్ణవృత్త్యవ్యాసజ్యవృత్త్యన్యతమ
త్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదసామానాధికరణ్యస్య తాదృశప్రతిజ్ఞాత్వాదిభేదస్య చ ప్రతి

జ్ఞాత్వాదావసత్త్వేనాసంభవప్రసంగాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాదిపర్యాప్త్యధికరణావిష
యకప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వమవశ్యం ఘటకతావచ్ఛేదకశరీరే నివేశనీయమ్ ॥
తాదృశప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వంచ తాదృశయత్కించిదేకప్రతీతివిషయతా
శూన్యావృత్తిత్వం ॥ తేన ప్రతిజ్ఞాదిఘటకయావద్వర్ణావృత్త్యన్యతమత్వ ప్రతిజ్ఞా
త్వాదినా ప్రతిజ్ఞాదిఘటకకతిపయవర్ణావిషయకప్రతీతివిషయత్వస్య స్వరూపస
మ్బన్ధరూపావచ్ఛేదకత్వస్య తాదృశాన్యతమత్వ ప్రతిజ్ఞాత్వాది సాధారణ్యేపి
న క్షతిః ॥ యత్కించిత్ప్రతీతివిశేషాత్ప్రతిజ్ఞాఘటకయావద్వర్ణేష్వేవ ప్రత్యే
కం ప్రతిజ్ఞాత్వాదిపర్యాప్త్యధికరణావిషయకప్రతీతివిషయత్వసత్త్వేన తాదృశ
విషయతాశూన్యాప్రసిద్ధావపి న క్షతిః ॥ ఏవంచ ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిసముదాయత్వ
స్య తాదృశసముదాయత్వవ్యాపకాన్యతమత్వస్యచ న ప్రతిజ్ఞాఘటకతావచ్ఛేదక
త్వం ప్రతిజ్ఞాత్వాదివత్ ప్రతిజ్ఞాత్వాదిపర్యాప్త్యధికరణావిషయకప్రతీతివిషయ
మాత్రావృత్తిత్వాదితి తాదృశసముదాయవారకతయా విశేష్యదలసార్థక్యమిత్యు
చ్యతే ॥ తథాపి ప్రతిజ్ఞాహేత్వాద్యుభయఘటితత్వముపేక్ష్య తదుభయఘటక
భాగద్వయాఘటితత్వపర్యన్తనివేశనమనర్థకమ్ ॥ తత్పర్యన్తనివేశనంహి ప్రతిజ్ఞా
హేత్వాద్యుభయఘటకకతిపయభాగఘటితసముదాయే సముదితతదేకతరాపర
కతిపయభాగఘటితసముదాయేచాతిప్రసంగభంగాయ ॥ తత్రచ ప్రథమసము
దాయత్వాదౌ ప్రతిజ్ఞాత్వహేతుత్వాద్యుభయపర్యాప్త్యధికరణావిషయకప్రతీ
తివిషయమాత్రావృత్తిత్వేన ప్రతిజ్ఞాహేత్వాద్యుభయఘటకతావచ్ఛేదకత్వాత్ ఉ
త్తరత్రచ తదేకతరఘటకతావచ్ఛేదకత్వాన్నాతిప్రసంగసంభవ ఇతి చేత్ ॥ స
త్యమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాదిపర్యాప్త్యధికరణవిషయకత్వాభావానాం ప్రతీతౌ పృథక్ప్ర
థఙ్నివేశ్య తద్విషయతావచ్ఛేదకభేదాః సధర్మేణ నివేశ్యన్తే, అపితు తత్తద్వి
షయకత్వాభావకూటవిశేషితప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకభేద ఏవ ॥ ఏవంచ ప్రతి
జ్ఞైకదేశహేతూభయసముదాయే హేత్వేకదేశప్రతిజ్ఞోభయసముదాయాదౌ
చాతిప్రసంగవారణాయ భాగద్వయనివేశనం ॥ అన్యథా తాదృశసముదాయత్వావ
చ్ఛిన్నావిషయకప్రతీతౌ ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యేకతరపర్యాప్త్యధికరణ విషయకత్వ
నియమేన తత్తత్పర్యాప్త్యధికరణవిషయకత్వాభావకూటవత్త్వవిరహేణ ప్రతి
జ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకత్వవిరహాత్ ॥ తత్సముదాయస్య ప్రతిజ్ఞాహేత్వాద్యుభ

యాఘటితత్వాచ్చ తత్రాతిప్రసంగస్య దుర్వారత్వాత్ ॥ అత్రైవం ప్రతిజ్ఞాదిఘ
టకతావచ్ఛేదకత్వస్య హేతుత్వాదిసాధారణ్యాత్తద్వారణాయోపాత్తం స్వాశ్ర
యావిషయకప్రతీత్యవిషయప్రతిజ్ఞాదికత్వ విశేషణమనర్థకం హేతుత్వాదేః ప్ర
తిజ్ఞాద్యవిషయకప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వేపి హేత్వాదివిషయకత్వాభావకూ
టవత్ప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వవిరహేణ నిరుక్తప్రతిజ్ఞాదిఘటకతానవచ్ఛేదక
త్వస్యాప్యక్షతత్వాదితి చేత్ ॥ పరిత్యాజ్యమేవ తత్ ॥ పరన్తు 'ధూమాదాలోకవాన్ ప
ర్వతో వహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞైకదేశహేతుసమానాకారకభాగే ప్ర
కృతహేతుతానవచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నహేతువిశేషితహేతుత్వ ప్రతిపాదకత్వరూప
న్యాయావయవత్వఘటిత హేతుత్వసత్త్వేన తత్ప్రతీతేర్హేతువిషయకత్వాభావ
కూటవత్త్వాత్ ప్రసక్తాతివ్యాప్తేర్వారణాయ తద్వ్యావృత్తం 'పూర్వోపదర్శి
తం హేతుత్వం నివేశనీయమ్ ॥ అథ ప్రతిజ్ఞాత్వాదిపర్యాప్తేః సముదాయే ఽస
త్త్వేన తదేకదేశస్యాపి తత్పర్యాప్త్యధికరణవిషయతాయా అక్షతత్వాత్తదేకదే
శవిషయకప్రతీతేస్తత్పర్యాప్త్యధికరణావిషయకత్వం దుర్ఘటమితి ప్రతిజ్ఞాత్వా
దివ్యాపకవిషయతాకాన్యత్వం ప్రతీతౌ నివేశ్యం తథాచైకైకప్రతిజ్ఞాదివ్యక్తిప
ర్యాప్తధీవిశేషవిషయతారూపప్రతిజ్ఞాత్వాదేరసంగ్రహః ఏకైకప్రతిజ్ఞాదివిషయి
కాయా అపి ప్రతీతేః ప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయవ్యక్త్యంతరవిషయకత్వేన ప్రతిజ్ఞాత్వవ్యా
పకవిషయతాకాన్యత్వేనోక్తప్రతిజ్ఞాత్వస్య తాదృశప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వం
దుర్వారమితి చేన్న ॥ స్వవిషయతానతిరిక్తవృత్తిప్రతిజ్ఞాత్వకాన్యత్వేన ప్రతీతేర్ని
వేశాత్ ప్రతిజ్ఞావ్యక్తిభేదేన ప్రతిజ్ఞాత్వస్య భేదేపి తత్తత్ప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయయా
వద్వర్ణవిషయకప్రతీతేః స్వవిషయతానతిరిక్తవృత్తితత్ప్రతిజ్ఞాత్వకతయా స
ర్వస్యైవ ప్రతిజ్ఞాత్వస్య నిరుక్తప్రతీతివిషయతానవచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ వస్తుతస్తు ప్రతి
జ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకత్వమేవ ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావ
చ్ఛేదకత్వం (సముదితప్రతిజ్ఞాహేత్వాద్యేకదేశాదివృత్తిసముదాయత్వస్యైకదే
శపర్యాప్తహేతుత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వేపి ప్రతిజ్ఞాత్వాద్య
వచ్ఛిన్నభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకత్వాసంభవేన తత్సముదాయత్వమాదా
యాతిప్రసంగవారకతయా విశేష్యదలభాగపర్యంతనివేశసార్థక్యమిత్యవధేయం)
ప్రతిజ్ఞాత్వపర్యాప్త్యధికరణహేత్వేకదేశ హేతుత్వపర్యాప్త్యధికరణప్రతిజ్ఞా

[నను ప్రతిజ్ఞాద్యన్యతమత్వం ప్రతిజ్ఞాదిభిన్నభిన్నత్వరూపంప్రతిజ్ఞాద్యేకదేశసాధారణమపి, భేదస్యావ్యాసజ్యవృత్తితయా సముదాయవృత్తిత్వే ఏకదేశవృత్తితాయాఅపిదుర్వారత్వాత్ ॥అథప్రతిజ్ఞాదిభిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకరూపవత్త్వం తత్ తాదృశంచరూపం ప్రతిజ్ఞాత్వాదికమేవ నతు తదేకదేశపర్యాప్తపర్వతపదత్వాదికం, తదవచ్ఛిన్నేవ్యాసజ్యవృత్తిప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదసత్త్వాదితిచేన్న ॥ ప్రతిజ్ఞాద్యేకదేశే ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదసత్త్వే తాదృశభేదావచ్ఛిన్నభేదస్య ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నేపిసత్త్వాసంభవాత్ ప్రతిజ్ఞాత్వపర్యాప్త్యధికరణసముదాయస్యైకదేశానతిరిక్తత్వాత్ ॥ నహి వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నానుయోగితాకైకదేశభేదః ప్రామాణికః, ఘటపటౌ నఘటఇత్యాది

ద్యేకదేశాదివృత్తిసముదాయత్వస్యైకదేశపర్యాప్తప్రతిజ్ఞాత్వ హేతుత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వాసంభవేన తత్సముదాయత్వమాదాయాతిప్రసంగస్య వారకతయా విశేష్యదలే భాగపర్యంతనివేశస్య సార్థక్యమిత్యవధేయమ్ ॥ నచ ప్రతిజ్ఞాఘటకయావద్వర్ణావృత్త్యవ్యాసజ్యవృత్తిధర్మస్య నప్రతిజ్ఞాభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వం అయమేకోనద్వావితిప్రతీతిబలాత్ న్యూనవృత్తిధర్మస్యైవ వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మాధికరణతావచ్ఛేదకత్వేన తదవచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వాదవ్యాసజ్యవృత్తేరవ్యన్యూనవృత్తిధర్మస్యాతథాత్వాత్ తథాచ తాదృశధర్మపర్యాప్త్యధికరణప్రతిజ్ఞైకదేశస్యనయమస్యనఘటరాపత్తిరితివాచ్యమ్ ॥ తాదృశధర్మస్య వ్యాసజ్యవృత్తిత్వేన విశేషణీయత్వాత్

నను ప్రతిజ్ఞాద్యన్యతమత్వమిత్యాద్యస్యవిశేషణీయత్వాదిత్యంతగ్రంథః గదాధరీయావయవద్వితీయలక్షణే [నను ప్రతిజ్ఞాద్యన్యతమత్వమిత్యారభ్యవిశేషణీయత్వాదిత్యంతస్యస్థానే ‡ కేషుచిత్కోశేషు పాఠాంతరత్వేన దృశ్యతే, సచనవ్యాఖ్యాతృభిమతఇతి ధ్యేయమ్ ॥

అవ్యాసజ్యవృత్తిప్రతిజ్ఞాత్వాదర్శనేపి తాదృశాన్యతమత్వంప్రతిజ్ఞాదావేవేతి దూషయతి *భేదస్యేతి* అన్యతమత్వరూపభేదస్యేత్యర్థః *నహీతి*నచతద్ధర్మాధికరణయత్కించిదవృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నభేదస్తద్ధర్మావచ్ఛిన్నయత్కించిదవృత్తిప్రతియోగితాకభేదోవా నతద్ధర్మావచ్ఛిన్నానుయోగితాక ఇతి ననియమభంగస్తాదృశభేదావచ్ఛిన్నభేదస్యోద్దేశ్యతావచ్ఛేదకరూపాక్రాంతత్వాదితివాచ్యమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞా

ప్రతీతేరసిద్ధేః॥ ప్రతిజ్ఞాదిభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకం యద్యద్రూపం తద
వచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకధర్మవత్త్వవివక్షణేచ ప్రతిజ్ఞా
హేత్వాదిసముదాయేఽతివ్యాప్తిః ॥ తాదృశసముదాయత్వావచ్ఛిన్నే ప్రతిజ్ఞా
త్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదాసత్త్వాత్తాదృశసముదాయత్వస్య నిరుక్తరూపానంతర్గత
త్వేన తాదృశసకలధర్మావచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేద ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వా
త్ ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకం యద్య
త్తదవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాక భేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వేనాపి తాదృశధర్మ
విశేషణేచాతిగౌరవమతో లఘులక్షణాంతరమాహ * ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వ ఇతి *
అత్రాపి న్యాయాంతర్గతత్వేనేత్యనుషజ్యతే అతో న్యాయబహిర్భూతవాక్య

త్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదావచ్ఛిన్న భేదవత్త్వం సకలస్య ప్రతిజ్ఞైకదేశస్య ప్రతి
యోగితావచ్ఛేదకీభూతతాదృశభేదవృత్తి ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదావచ్ఛిన్న
భేదనివేశకల్పమాశంక్య నహీత్యాదెరవతరణీయత్వాత్ * యద్యద్రూపమితి *
భాగవారణాయ వీప్సా, వ్యాపకత్వస్ఫోరకంచాతత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాదేర్భేదపంచ
కసామానాధికరణ్యాదసంభవః ॥ తత్సమానాధికరణభేదోక్తావప్యేకైకవర్ణాంత
ర్భావేణ భాగభేదమాదాయాతివ్యాప్తిరతోఽనవచ్ఛేదకతాద్వయనివేశః ॥ అ
త్ర తావద్వర్ణాన్యతమత్వవ్యుదాసః ॥ భాగవాక్యాంతరోభయభేదవారణాయ
ప్రతియోగితావచ్ఛేదకేతి ॥ ధర్మవత్త్వం పర్యాప్తిసంబంధేన ॥ తేనభాగే ప్రతి
జ్ఞాత్వాదిసత్త్వేఽపి నాతివ్యాప్తిః * ప్రతిజ్ఞాత్వాదీతి * ప్రతిజ్ఞాత్వాదిపంచకత్వ
ఘటః ॥ తేన హేతుత్వాదేః ప్రతిజ్ఞాదినిష్ఠభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వేఽపి నక్ష
తిః ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాదిసామానాధికరణ్యోక్తావసంభవః ॥ భేదసామానాధికరణ్యో
క్తౌచ ప్రతిజ్ఞాహేతు సముదాయాదావతివ్యాప్తిరతోఽనుయోగితావచ్ఛేదకతా
ద్వయనివేశః * యద్వదితి * తదవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదకూటనివేశలాభా
య, తేనైకావయవద్వయసముదాయత్వోపాదానే ఉపరావయవద్వయ ఘట
త్వాదికమాదాయ ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయాదిసామాన్యేనాతివ్యాప్తిః॥ ప్ర
తియోగితావచ్ఛేదకత్వం పర్యాప్తిసంబంధేననివేశ్యమ్ ॥ అన్యథాఽసంభవాప
త్తేః ॥ తాదృశభేదప్రతియోగిప్రతియోగికభేదనివేశే తాదృశభేదప్రతియోగివృత్తి
రూపవత్ప్రతియోగికభేదనివేశే ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నానుయోగి.తాకభేదప్రతి

యోగితావ్యాపకప్రతియోగితాకభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వోక్తావా ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిసముదాయేవాక్యాంతరోభయభేదమాదాయాతివ్యాప్తిః ॥ అథ ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయవారణార్థం భట్టాచార్యోక్తగురుతరదలప్రవేశమపేక్ష్య ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకాన్యత్వనివేశనమేవోచితమ్ ॥ నచ తత్ర ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వమేవ కుతో నోక్తం స్వల్పపదానివేశేన లాఘవాదితివాచ్యమ్॥ తథాసతి ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నానుయోగితాకఘటభేదమాదాయప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయాదావతిప్రసంగాత్ ॥ భేదకూటనివేశేచాతిగౌరవాత్ ॥ భట్టాచార్యమతే తద్దలే ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకసామాన్యభేదస్యైవ మన్మతేపి తాదృశావచ్ఛేదకత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదస్యైవ నివేశ్యతయా ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయత్వాదేస్తాదృశఘటభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకాన్యత్వేపి తాదృశసామాన్యధర్మావచ్ఛిన్నాన్యత్వాభావేన లాఘవానుపయోగాత్ ॥ నచైవం ప్రతిజ్ఞాద్యన్యతమత్వంపరిత్యజ్య లాఘవేన ప్రతిజ్ఞాదిభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకాన్యత్వమేవ ప్రవేశ్యమితివాచ్యమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞాదినిష్ఠతాదృశాన్యతమత్వలక్షణాయ వ్యాసజ్యవృత్తిత్వనివేశేఽతిలాఘవాభావాదితిచేన్న ॥ తస్యాపిలక్షణాంతరత్వాత్ ॥ యథాసన్నివిష్టార్థకస్య పదఘటితతయా వైయర్థ్యాభావాత్ ॥ లాఘవాదరేచ ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యన్యతమధర్మావచ్ఛిన్నత్వస్యైవ గ్రంథకారసమ్మతత్వాత్ ॥ తస్య జనకతాంతం నతన్నిష్ఠజనకాన్యతమపరం, కింతు తన్నిష్ఠజనకత్వాన్యతమపరత్వమేవేతి మూలలభ్యత్వాత్ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయవారణోక్తవిశేషణానావశ్యకత్వాచ్చ ॥ ఏతేన ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదానుయోగితావచ్ఛేదకీభూతో యోయోధర్మస్తదవచ్ఛిన్నానుయోగితాకప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నానుయోగితాకాన్యభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వనివేశేనైవ ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయత్వవారణంసంభవతి ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నానుయోగితాత్వేసతి హేతుత్వాద్యవచ్ఛిన్నానుయోగితాకో యస్తదన్యత్వమన్యంతార్థః ॥ అన్యథా తాదృశానుయోగితాకాన్యత్వపంచకనివేశేఽసంభవః ఏకైకభేదనివేశేఽతివ్యాప్తిః ॥ ప్రతిజ్ఞాభేదాదేః ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేదాత్మకత

యా తాదృశాన్యతమత్వకూటనివేశాపత్తేః ॥ నచాధికరణభేదేనాభావభేదాదే
కదేశవృత్తేః ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయత్వావచ్ఛిన్నభేదాదేః ప్రతిజ్ఞాద్యవచ్ఛి
న్నానుయోగితాకాన్యతయా తాదృశభేదప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వస్య ప్రతిజ్ఞా
హేతుసముదాయత్వాదిసాధారణతయా భేదే తద్విశేషణదానేపి భట్టాచార్యో
క్తదలస్యావశ్యకతేతి వాచ్యమ్ ॥ అధికరణభేదేనాభావభేదానుపగమాత్ ॥ అ
న్యథా గ్రంథకృతః ద్వితీయలక్షణవ్యాఖ్యానావసరే ప్రతిజ్ఞాది భేదపంచకాను
యోగితావచ్ఛేదకాన్యత్వనివేశే ప్రతిజ్ఞాఘటకతావద్వర్ణాన్యతమత్వవారణా
య వ్యాసజ్యవృత్తిత్వనివేశనం విరుధ్యేత ॥ తాదృశాన్యతమత్వరూపభేదస్య ప్ర
త్యేకం భిన్నతయా ప్రతిజ్ఞాదిభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకతయా తదన్యత్వా
భావాదేవ వారణాత్ ॥ తథాచ భట్టాచార్యాణాం దలద్వయఘటిత గురుతరా
రంభోవృథైవేతి పూర్వపక్షస్యానవకాశ ఇతి ॥ అథ వాధికరణాభావస్యాధి
కరణ స్వరూపతయా ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదస్య ప్రతిజ్ఞాహేతు సము
దాయభేదస్వరూపతయా తదన్యత్వాభావాదసంభవ ఇత్యప్యాహుః ॥ యత్తు
అధికరణభేదేనాభావభేదాభ్యుపగమేపి ప్రతిజ్ఞాత్వావచ్ఛిన్నానుయోగితాకభే
దానుయోగితావచ్ఛేదకత్వస్వరూపమన్యతమత్వం సువచమితి ॥ తన్న ॥ ప్రతి
జ్ఞానుయోగికఘటాదిభేదే హేత్వాద్యనుయోగికానాం తేషామన్యతమతయా తా
దృశావచ్ఛేదకత్వాన్యతమవద్ధర్మసత్త్వపర్యంతవివక్షయోదక్షరతాపాతాత్ ॥ ప
రేతు ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదపంచకానుయోగితానవచ్ఛేదకత్వే సతి ప్రతిజ్ఞా
త్వాద్యవచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేదప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వమేవసాధీయః వ
దర్శితదలద్వయోపాదానమపేక్ష్య లాఘవాత్ ॥ అథ స్వాన్యూనవృత్తిధర్మావ
చ్ఛిన్నానుయోగితాకభేదానభ్యుపగమేన తావద్వర్ణాన్యతమత్వేఽతి
వ్యాప్తిరతో యథోక్తార్థకం విశేషణదలమితిచేన్న ॥ ఏకత్వానవచ్ఛిన్నపర్యా
ప్తిసంబంధేన తాదృశధర్మత్వస్యావయవవ్యవహారవిషయతయా తథావిధాన్యతమ
త్వమేయత్వాదికమాదాయ తద్వ్యవహారాపాదనాసంభవేన యథోక్తార్థకవి
శేషణప్రవేశానుపగమాత్ ॥ ఏతేనోత్తరలక్షణస్య లాఘవేనైవావతరణీయత
యా గౌరవసంపాదనార్థమేవ యథోపదర్శితదలద్వయస్యైవ భేదకూటఘటిత
స్యోక్తిర్నయుక్తా యథాసన్నివేశేఽవైయర్థ్యాదితి నిరస్తమిత్యాహుః ॥ ఇదం

తుబోధ్యమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞాదిభేదపంచకానుయోగితానవచ్ఛేదకో వ్యాసజ్యవృత్తిర్యః
ప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయతదనాశ్రయాదిచతుష్టయాన్యవృత్తిర్యో ధర్మస్తద్వత్త్వరూపలక్షణే
విశేష్యదలస్థానే ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేద ప్రతియోగితానవ
చ్ఛేదకత్వం ప్రవేశ్య లఘులక్షణం సంభవతి ॥ ఇతోపిచ ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యన్యతమ
ధర్మవత్త్వరూపం లఘుజనకాంతం నతద్బోధజనకాన్యతమపరం కింతు తత్త
ద్బోధజనకత్వాన్యతమవత్పరమితిమూలలభ్యంచ ॥ తథాపి లక్షణాంతరత్వాద
దోషఇతి ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదపంచకాన్యతమభేదప్రతి
యోగితావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణధర్మవత్త్వం ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యన్యతమత్వమ్॥
యదిచాభావాధికరణకోఽభావోఽధికరణస్వరూపఇతి తాదృశభేదాన్యతమనిష్ఠప
ర్వతపదాదిభేదప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయభేదస్యాధికరణరూపస్య ప్రతియోగి
తావచ్ఛేదకపర్వతపదత్వమాదాయాతివ్యాప్తిః ॥ తదా ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నే
ప్రతియోగితాన్యతమప్రతియోగితావచ్ఛేదకధర్మవత్త్వం ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్న
విషయతాన్యతమ విషయతావచ్ఛేదక ధర్మవత్త్వంవా నివేశనీయమిత్యప్యా
హుః ॥ తదేతత్సర్వమభిప్రేత్యాతిగౌరవమిత్యుక్తమ్ ॥ నను ప్రతిజ్ఞాదిఘటక
తావచ్ఛేదకత్వమిత్యస్య స్వావచ్ఛిన్నవిషయితాశూన్యప్రతీత్యవృత్తిస్వాన్యప్రతి
జ్ఞాత్వాదిపర్యాప్త్యధికరణనిరూపితవిషయితాకత్వమిత్యర్థో వాచ్యః ॥ స్వాన్య
త్వం ప్రతిజ్ఞాత్వాదివారణాయేతితునయుక్తమ్ ॥ స్వపదేన ప్రతిజ్ఞాహేతుసము
దాయత్వాదేరప్యుపాదానసంభవేనోభయఘటకేత్యాదేర్వైయర్థ్యాపాతాత్ ॥
నచ స్వాశ్రయావిషయకప్రతీత్యవృత్తిప్రమేయత్వాదివారణార్థం తదితివాచ్యమ్॥
వ్యాసజ్యవృత్తిత్వేనతద్వారణాత్ ॥ యత్కించిదేకోభయావృత్తిత్వేనాపితద్వా
రణాచ్చ ॥ యత్తు ॥ స్వావచ్ఛిన్నవిషయతాశూన్యప్రతీతీత్యాదిస్తదర్థః ॥ తథా
చ తద్భిన్న ప్రమేయత్వాదికమాదాయ భాగేఽతివ్యాప్తిః ॥ నచ న్యాయాంత
గతత్వమిహ న్యాయత్వవ్యాప్యత్వమితి నదోషఇతివాచ్యమ్ ॥ తథాపి తత్త
ద్వ్యక్తిత్వాద్యవారణాత్॥ నచ ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకం యద్యద్రూపంప్ర
త్యేకం తత్తదవచ్ఛిన్నభేదకూటసమానాధికరణ న్యాయత్వవ్యాప్యత్వం ప్రథ
మదలద్వయార్థః ॥ ప్రత్యేకపదోపాదానాన్నభేదకూటాధికరణాప్రసిద్ధిః ॥
(న్యాయత్వవ్యాప్యత్వంచ న్యాయఘటకతావచ్ఛేదకత్వమ్) ॥ ధర్మశ్చ న్యా

వ్యుదాసః॥ప్రతిజ్ఞాద్యేకదేశవారణాయ ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వనివేశనం॥తదర్థశ్చప్ర
తిజ్ఞాదిఘటకతానవచ్ఛేదకధర్మవత్త్వం॥ తేన ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతదేకదేశభేదస్యప్ర
తిజ్ఞాత్వాదిరూపవ్యాసజ్యవృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నానుపగమేపినక్షతిః॥ప్రతిజ్ఞాదిఘటక
తావచ్ఛేదకత్వంచప్రతిజ్ఞాత్వాదిన్యూనవృత్తిత్వం॥తచ్చప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్న
భేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వేసతిప్రతిజ్ఞాత్వాదిసమానాధికరణత్వం॥తథాత్వంచ
తదేకదేశవృత్తిపర్వతపదత్వాదేః,తదవచ్ఛిన్నేప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదసత్త్వా
న్నతుప్రతిజ్ఞాత్వాదేః॥ హేతుత్వాదేఃప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావ
చ్ఛేదకత్వాత్తత్సంగ్రహాయ విశేష్యదలమ్॥నచ మిలితభేదపంచకానుయోగితావ
చ్ఛేదకభిన్నత్వనివేశే హేతుత్వాదేః హేతుత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదానుయోగితా
వచ్ఛేదకత్వవిరహాత్తాదృశానుయోగితావచ్ఛేదకభిన్నత్వమవ్యాహతమేవేతివిశే
ష్యదలమనర్థకమేవేతివాచ్యమ్॥ధూమాదాలోకవాన్పర్వతోవహ్నిమానిత్యాది
ప్రతిజ్ఞాఘటకధూమాదిత్వాదిభాగసాధారణస్యహేతుత్వస్యనివేశే తత్రాతిప్రసం
గభయేనమిలితభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకత్వస్యైకత్రనివేశాసంభవాత్॥
వస్తుతస్తు తద్వ్యావృత్తపూర్వోపదర్శితహేతుత్వనివేశేనైవ తాదృశభాగవార

యఘటకతావచ్ఛేదకత్వేనవిశేషణీయః ॥ తేన సప్రతిజ్ఞాది ఘటకవర్ణద్వయ
వృత్తిద్విత్వాదిసంగ్రహప్రసంగ ఇతివాచ్యమ్॥ ఉభయఘటకేత్యాదివిశేషణవైయ
ర్థ్యాపాతాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయత్వాదేర్న్యాయఘటకతానవచ్ఛేద
కత్వాదితి ॥ తత్రాప్రామాదికమ్॥ సముదాయత్వరూపపర్వతపదత్వాదేర్ద్విత్వాది
వత్స్వపదేనోపాదానాసంభవాత్ ॥ తస్య న్యాయఘటకతావచ్ఛేదకత్వాభా
వేనాపి వ్యుదాససంభవాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాఘటకత్వవైయర్థ్యాచ్చ ॥ యదప్యుభ
యఘటకేత్యాదేస్సాఫల్యాయ స్వపర్యాప్త్యధికరణత్వాద్యర్థవర్ణనమ్ ॥ తద
వ్యుదాసీన వర్ణప్రతిజ్ఞాఘటకభాగోభయత్వమాదాయ న్యాయాంతర్గతభా
గేఽతివ్యాప్తమ్ ॥ న్యాయత్వవ్యాప్యత్వాదేర్దూషితత్వాదిత్యత ఆహ * ప్రతి
జ్ఞాదీతి * ఏకత్రేతి * ప్రతిజ్ఞాత్వావచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వేసతి
ప్రతిజ్ఞాత్వసమానాధికరణం యత్తద్భిన్నత్వేసతి హేతుత్వావచ్ఛిన్నభేదానుయో
గితావచ్ఛేదకత్వేసతి హేతుత్వం సమానాధికరణం యత్తద్భిన్నత్వేసతీత్యాదిరీ
త్యోదాహరణోపనయనిగమనఘటకతావచ్ఛేదకే నిరుచ్య తద్భిన్నాన్యాయః ప్ర

ణాసంభవాన్మిలితభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకభిన్నత్వస్యైవ నివేశనీయతయా నోపాదేయమేవ విశేష్యదలమ్ ॥ మిలితభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకత్వస్య ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకత్వానాత్మకత్వే విశేష్యదలే ఉభయాఘటితత్వనివేశే నైవోపపత్త్యా తద్ఘటకభాగద్వయాఘటితత్వపర్యంతనివేశవైయర్థ్యాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాదిఘటకభాగద్వయఘటితవృత్తిసముదాయత్వస్య ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వేన ప్రతిజ్ఞాఘటకతానవచ్ఛేదకత్వదలేనైవ వారణసంభవాత్ ॥ మిలితభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకత్వస్య ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకత్వే తు ప్రతిజ్ఞాత్వపర్యాప్త్యధికరణహేత్వేకదేశహేతుత్వపర్యాప్త్యధికరణప్రతిజ్ఞైకదేశవృత్తిసముదాయత్వస్య ప్రతిజ్ఞాత్వహేతుత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదానుయోగితానవచ్ఛేదకతయా తత్సముదాయత్వమాదాయాతిప్ర

తిజ్ఞాత్వాదిరూపో ధర్మస్తద్వత్త్వం ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వం బోధ్యమ్ ॥ నిరుక్తప్రతిజ్ఞాత్వన్యూనవృత్తిత్వాద్యన్యతమానవచ్ఛిన్నైకభేదనివేశోఽపి సంభవతి ॥ పూర్వకల్పపరిత్యాగబీజం కల్పయతి * మిలితభేదేతి * ప్రతిజ్ఞాభేదస్య పర్వతపదేఽవ్యాప్యవృత్త్యనుయోగితాయా హేత్వాదౌ 'వ్యాప్యవృత్త్యనుయోగితాయాశ్చావచ్ఛేదకతయా ఏకజాతీయేత్యాశయేనేదమ్ ॥ అన్యథా తు ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదప్రతియోగితానిరూపితవిలక్షణానవచ్ఛేదకత్వాన్యతమవద్భేద ఏవ మిలితభేదపంచకసామానాధికరణ్యోక్త్యా న సంభవ ఇత్యతోఽవచ్ఛేదకతానివేశః * ఉపపత్త్యేతి * యద్యపి భాగపదముభయాఘటితత్వపర్యాప్తైర్నిష్ఫలత్వార్థమిత్యగ్రే వక్తవ్యం తత్ర తత్సార్థక్యచర్చా యుజ్యతే తథాప్యర్థవిశేషసూచకతా తస్యానవద్యైవేతి * ప్రతిజ్ఞాదీతి * ప్రతిజ్ఞాహేత్వేకదేశసముదాయత్వస్య హేతుత్వావచ్ఛిన్న భేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వే సతి హేతుత్వసమానాధికరణతయా ప్రతిజ్ఞైకదేశహేతూభయసముదాయత్వస్య ప్రతిజ్ఞాత్వావచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వే సతి ప్రతిజ్ఞాత్వసమానాధికరణతయా చ తద్వద్భేదాసత్త్వే నైవ వారణాదితి భావః ॥ ఇదం తు బోధ్యమ్ ॥ పర్వతో ధూమాద్వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాహేత్వేకదేశసముదాయత్వే హేత్వేకదేశోదాహరణసముదాయత్వే చ భాగసాధారణహేతుత్వావచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వాభావేన తద్వత్యతివ్యాప్తిరితి పూర్వకల్పేఽపి ప్రతిజ్ఞాహేత్వోర్హేతూదాహ

సంగస్య వారణాయ భాగద్వయపర్యంతనివేశసార్థక్యాత్ ॥ న చైకప్రతిజ్ఞాత్వవ్యక్తేరపరప్రతిజ్ఞాత్వవ్యక్త్యవచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకతయా ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకత్వందుర్వారమేవేతి వాచ్యమ్ ॥ స్వసమానాధికరణప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వస్యైవానుగతరూపావచ్ఛిన్న ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వస్య వా విశేషణీయత్వాత్ ॥ ఘటకతానవచ్ఛేదకధర్మశ్చ వ్యాసజ్యవృత్తిత్వేన విశేషణీయః, తేన ప్రతిజ్ఞాది

రణయోశ్చ ఘటకభాగద్వయాఘటితత్వపర్యంతం సార్థకముదాహరణోపనయయోరుపనయనిగమనయోశ్చ ఘటకభాగద్వయాఘటితత్వశరీరే తద్వైయర్థ్యేపినక్షతిః ॥ అక్షరలాఘవానురోధేన దీధితికృతా తథోక్తిరితి ॥ ప్రసిద్ధస్థలాభిప్రాయేణవా భాగపర్యంతసార్థక్యప్రకారః ప్రదర్శితఇతి *స్వసమానాధికరణేతి* స్వమనుయోగితావచ్ఛేదకమ్ ॥నను స్వసమానాధికరణప్రతిజ్ఞాత్వావచ్ఛిన్నభేదనివేశేన ప్రతిజ్ఞాదావవ్యాప్తివారణే ఉక్తరీత్యైకహేతుత్వవ్యక్తేరపరహేతుత్వవ్యక్తిత్వావచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వేన దోషఇతి స్వసమానాధికరణత్వస్య నివేశనీయతయా సామానాధికరణ్యనివేశేన పూర్వకల్పావవిశేషఇతి భాగద్వయపర్యంతనివేశవైయర్థ్యమితి చేన్న ॥ స్వసమానాధికరణ ప్రతిజ్ఞాత్వావచ్ఛిన్నభేద శుద్ధహేతుత్వాదిధర్మావచ్ఛిన్న భేదచతుష్టయైతత్పంచకం స్వసమానాధికరణహేతుత్వావచ్ఛిన్నభేదశుద్ధప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదచతుష్టయైతత్పంచకమేవంరీత్యోదాహరణాదిఘటితకం నివేశ్య పంచపంచఘటితకూటపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకత్వస్య మిలితభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకత్వేనేన వివక్షణీయతయా భాగద్వయపర్యంతసార్థక్యసంభవాత్ ॥ అత్ర తథావిధపంచవింశతిభేదానుయోగితావచ్ఛేదకాన్యత్వస్య నప్రవేశః ప్రతియోగ్యప్రసిద్ధేః ॥ కింతు ఏకైకపంచఘటితకూటానుయోగితావచ్ఛేదకత్వవదన్యత్వపంచకస్య తాదృశావచ్ఛేదకత్వాన్యతమవదన్యత్వస్యైవ నేత్యవధేయమ్ ॥ అథవా స్వసమానాధికరణన్యాయత్వ సమానాధికరణప్రతిజ్ఞాత్వావచ్ఛిన్న భేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకత్వస్య తేనవివక్షాసంభవాత్తత్సార్థక్యమ్ ॥ వస్తుతస్తు యత్కించిదనుగతరూపవిశిష్టప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్న భేదకూటానుయోగితావచ్ఛేదకత్వస్యైతత్ప్రతిజ్ఞాహేతూభయసముదాయత్వాదేః ప్రతిజ్ఞాహేత్వంతరావ్యాప్తితయాఽతి

ఘటకవర్ణాన్యతమత్వమాదాయ నతదేకదేశాతివ్యాప్తిః ॥ కేచిత్తు ప్రతిజ్ఞాది
ఘటకతావచ్ఛేదకత్వం స్వాశ్రయావిషయకప్రతీత్యవిషయప్రతిజ్ఞాదికత్వే సతి ప్ర
తిజ్ఞాద్యవిషయకప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వం। సత్యంతమనివేశ్య ప్రతిజ్ఞాదివిష
యకత్వాభావకూటవత్ప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వనివేశే ధూమాద్వహ్నిమత్తస్య
ధర్మాపర్వతో వహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదిన్యాయాంతర్గతప్రతిజ్ఞైకదేశే ధూమా
దిత్యాదిభాగేఽతివ్యాప్తిః॥తత్రప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశిష్టహేతు
త్వప్రతిపాదకత్వరూపహేతుత్వసత్త్వేఽపితత్ప్రతిజ్ఞాత్వవిషయకత్వఘటితాభావ
కూటవత్త్వాభావాత్, అతః ప్రతిజ్ఞాద్యవిషయకప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వహే
త్వవిషయకప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదకూటవద్ధర్మవత్త్వమేవ
ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వమిత్యనేన వివక్షణీయం॥ తథాచాసంభవవారణాయ సత్యం
తమవచ్ఛేదకవిశేషణం, ప్రతిజ్ఞాద్యేకదేశావిషయకప్రతీతివిషయత్వస్య ప్రతిజ్ఞా

వ్యాప్తిరతో యాదృశప్రతిజ్ఞాదిభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకత్వం తాదృశ
ప్రతిజ్ఞాత్వాదృశహేతూభయాన్యత్తిత్వస్యవా వివక్షణీయతయాఽశంకాయా ఏవా
సంగతేస్తత్త్వాన్నక్ష్యమితి * సత్యదేకదేశేతి * వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మాధికరణతా
నవచ్ఛేదకస్య వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మాన్యతదవచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదక
త్వం అన్యథా ఏకోఽసద్వావితి ఉభయోరన్యతరోఽసద్వావితి ప్రతీత్యాపత్తిరిత్యతి
ప్రసంగో నేత్యర్థః ॥ వ్యాసజ్యవృత్తిత్వం న్యాయాంతర్గతత్వంచ వక్ష్యమాణ
కేచిత్తుమతేఽపి నివేశ్యమ్ ॥ అత్ర సత్యంతమనివేశ్య విశేష్యమాత్రనివేశేఽసంభ
వో వాచ్యః ॥ నచ విశేష్యదలస్య ప్రతిజ్ఞాదిపంచకవిషయకత్వాభావకూటవ
త్ప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వేన సంభవతి పర్వతపదత్వాదేరేవ ప్రతిజ్ఞాదిపంచ
కవిషయకత్వాభావకూటవత్ప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వేన తద్భిన్నత్వస్య ప్రతి
జ్ఞాత్వాదావక్షతత్వాదిత్యాలోచ్యాన్యదృశార్థకవిశేష్యదలనివేశాసంభవం వ
క్తుం ప్రథమతఏతాదృశార్థనిరాకరణాయాతివ్యాప్తిమాహ * సత్యంతమితి * ప్ర
తిజ్ఞాదీతి * ప్రతిజ్ఞాత్వాదిపర్యాప్త్యధికరణవిషయకేత్యర్థః ॥ తేనభాగనాతి
వ్యాప్తిః ॥ పూర్వోక్తహేతుత్వనివేశే సత్యంతవైయర్థ్యాదాహ * ప్రకృతే
తి * అసంభవేతి * ప్రతిజ్ఞాత్వాదేర్హేత్వాద్యవిషయకప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదక
త్వాదితిభావః * సత్యంతమితి * తథాచ స్వాశ్రయావిషయకప్రతీత్యవిషయప్ర

త్వాద్యాశ్రయతదేకదేశాంతరేసత్త్వేన తదాశ్రయసముదాయస్య తాదృశప్రతీత్యవిషయత్వాసంభవేపి ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యాశ్రయతత్తదేకదేశస్య తత్తదేకదేశావిషయకప్రతీత్యవిషయత్వమేవ తత్తదేకదేశవృత్తిధర్మేణ సత్యంతనిర్వాహః ప్రతిజ్ఞాదిపదస్య పర్యాప్త్యతిరిక్తస్వరూపసంబంధేన ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యాశ్రయపరత్వాత్ ॥ సత్యంతస్థస్వపదేన ప్రతిజ్ఞాత్వాదేరవ్యుపాదాతుంశక్యతయా అసంభవఇతివిశేష్యదలమ్॥ తచ్చ ప్రతిజ్ఞాద్యేకదేశమాత్రవృత్తిపర్యాప్తపదత్వాదేరేవతదాశ్రయమాత్రవిషయకప్రతీతేస్తత్సముదాయరూపప్రతిజ్ఞాద్యవిషయకత్వస్యావ్యాహతత్వాత్ ॥ నతు ప్రతిజ్ఞాత్వాదేరేకదేశమాత్రవిషయకప్రతీతివిషయతాయామతిప్రసక్తస్య తస్యానవచ్ఛేదకత్వాసంభవాత్॥ నహ్యేకదేశమాత్రవిషయికాయాఅపి ప్రతీతేః ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యాశ్రయావిషయత్వాసంభవేన తదాశ్రయ సముదాయావిషయకత్వవివక్షణే ఏకైకప్రతిజ్ఞాదివిషయికాయాఅపి ప్రతీతేఃప్రతిజ్ఞాత్వాద్యాశ్రయావయవ్యక్త్యవిషయకత్వేన తదాశ్రయసముదాయావిషయకతయా ఏకైకప్రతిజ్ఞాదినిష్ఠపర్యాప్తప్రతిజ్ఞాత్వాదికం తాదృశప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వమేవ తదసతిప్రసక్తత్వాదితివాచ్యమ్ ॥ స్వాశ్రయావిషయకప్రతీత్యవిషయతా యాదృశప్రతిజ్ఞాత్వాద్యాశ్రయే తాదృశప్రతిజ్ఞాత్వాద్యాశ్రయవర్గసముదాయావిషయకప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వవివక్షయాప్రతిజ్ఞాదివిషయకసకలప్రత్యయానామేవతాదృశసముదాయవిషయకత్వేనాదోషాత్॥ అవచ్ఛేదకత్వంచేహానతిరిక్తవృత్తిత్వరూపమేవ నతు స్వరూపసంబంధవిశేషః, తేనప్రతిజ్ఞాత్వాదినా తదేకదేశమాత్రవిషయకజ్ఞానవిషయతాయాం ప్రతిజ్ఞాత్వాదేస్తథావిధావచ్ఛేదకత్వసత్త్వేపినక్షతిః ॥ తథావిధవిషయితాకించిదేకజ్ఞానవిషయతాత్వావచ్ఛిన్నానతిరిక్తవృత్తిత్వమిహ వివక్షణీయం, తేన ప్రతిజ్ఞాదిఘటకేషు సకలవర్ణేష్వేవ ప్రతిజ్ఞాద్యవిషయకప్రతీతివిషయత్వసత్త్వేన తాదృశవిషయతాసామాన్య

తిజ్ఞాకత్వేసతి ప్రతిజ్ఞావిషయకప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకం యద్యత్తద్భేదకూటవత్త్వేసతీత్యాదిక్రమేణ భేదకూటంనివేశ్యమితిభావః*అతిప్రసక్తస్యేతి*అగ్రిఽనతిరిక్తవృత్తిత్వరూపావచ్ఛేదకత్వస్యానుపదమేవ గ్రంథకారేణైవ వివక్షణీయాతిప్రసక్తేనతిరిక్తావృత్తిత్వరూపావచ్ఛేదకత్వంనసంభవతీత్యాశయః॥ తేనాతిప్రసక్తస్యాపి స్వరూపసంబంధరూపావచ్ఛేదకత్వేబాధకాభావాదిదమసంగతమి

తిసాంక్యమ్ ॥ యత్తు అతిప్రసక్తస్యేత్యస్యాతిప్రసక్తత్వేనభానస్యేత్యర్థాత్స్వరూపసంబంధరూపావచ్ఛేదకత్వమేవ నిరాకృతమిత్యాశయవర్ణనమితి ॥ తత్తుచ్ఛమ్ ॥ తథాసత్యగ్రే పారిభాషికావచ్ఛేదకత్వనివేశే సందర్భవిరోధాత్ ॥ స్వాశ్రయావిషయకప్రతీత్యవిషయ తాదృశప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయతాదృశప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయవర్ణసముదాయావిషయకేతి ॥ అథాత్ర పర్వతపదత్వస్య నిరుక్తఘటకతావచ్ఛేదకత్వం దుర్ఘటం స్వపదేన పర్వతపదత్వాదేరాదానేన తదాశ్రయావిషయణీయా వహ్నిమానితిప్రతీతిస్తాదృశప్రతీత్యవిషయతాచ పర్వతపదాద్యాత్మకప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయఏవ తాదృశప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయసముదాయస్య పర్వత ఇతిసముదాయఏవ తదవిషయకప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వంచ నపర్వతపదత్వస్యేతి చేన్న ॥ స్వాశ్రయావిషయకప్రతీత్యవిషయతాయా దృశప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయవర్ణసముదాయత్వాశ్రయే తాదృశప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయవర్ణసముదాయత్వావచ్ఛిన్నవిషయకప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వం ప్రతిజ్ఞాఘటకతావచ్ఛేదకత్వమితినిష్కర్షః ॥ వస్తుతస్తు ప్రతిజ్ఞాత్వస్య సముదాయత్వరూపతయా యాదృశత్వస్య ప్రతిజ్ఞాత్వవిశేషణతయా యత్ప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయే స్వాశ్రయావిషయకప్రతీత్యవిషయతాతాదృశ ప్రతిజ్ఞాత్వపర్యాప్త్యధికరణావిషయకప్రతీత్యాదిక్రమేణ నివేశాదయంపూర్వపక్షఏవ నావతరతీతి ॥ స్వాశ్రయావిషయకప్రతీతివిషయత్వాభావసమానాధికరణప్రతిజ్ఞాత్వపర్యాప్త్యధికరణావిషయకత్వాదిరీత్యాఽర్థే ప్రతిజ్ఞాత్వాభేదోపి నవివక్షణీయ ఇతితుబోధ్యమ్ ॥ యత్త్వేకదేశస్య పర్యాప్త్యనధికరణత్వే తద్ఘటితసముదాయస్య తదధికరణత్వం దుర్ఘటమిత్యతివ్యాప్తిగతిః ప్రతిజ్ఞాత్వవ్యాపకవిషయతాకాన్యత్వమర్థో వాచ్యః ॥ తత్రాపిచాలినీన్యాయేన తత్తత్ప్రతిజ్ఞావిషయతానాం ప్రతిజ్ఞాత్వవ్యాపకతాసంభవేత్యాశంక్య స్వవిషయతానతిరిక్తవృత్తిప్రతిజ్ఞాత్వకాన్యత్వమవిషయకాంతార్థ ఇతి సమాధానమ్ ॥ తత్తుచ్ఛమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వత్వసామానాధికరణ్యానానతిరిక్తవృత్తిత్వనివేశమపేక్ష్య విషయతాసమ్బంధేన యత్కించిత్ప్రతిజ్ఞానిష్ఠభేదప్రతియోగితానవచ్ఛేదకాః యాయాఃప్రతీతయస్తత్తద్భేదకూటసత్త్వమేవాన్యత్వాంతార్థః ॥ తచ్చ విషయతాభేదేపిన దుర్ఘటం ప్రతిజ్ఞాత్వస్య యత్కించిత్త్వఘటితత్వాచ్చ నయత్కించిత్త్వనివేశప్రసంగః ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వపర్యాప్త్యధికరణపర్యాప్తవిషయతాకత్వార్థాద్వా నప్ర

త్వైకమపి పర్యాప్తినిబంధనదోషః, ఏకదేశత్వానవచ్ఛిన్న పర్యాప్త్యపాదా
నాన్నోభయఘటకేత్యస్య వైయర్థ్యమితి ॥ వస్తుతస్తుపర్యాప్తిసంబంధేన య
దనుగతరూపోపలక్షితప్రతిజ్ఞాత్వాదివిశిష్టం విషయతాసంబంధేనతద్వద్భేదఏవని
వేశ్యతే తేనఘటమాత్రప్రతీతౌ ఘటపటోభయవద్భేదస్యైవ భాగమాత్రప్రతీతౌ
తాదృశప్రతిజ్ఞాత్వవిశిష్టవద్భేదోఽవ్యాహతఏవేతినోక్తదోషః ॥ నవాయత్కిం
చిత్ప్రతిజ్ఞాత్వపర్యాప్త్యధికరణావిషయకప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వస్య ప్రతి
జ్ఞాత్వాదౌసత్త్వస్యసంభవః । అనుగతరూపవత్త్వేచ జనకతావచ్ఛేదక య
త్కించిజ్జ్ఞానీయవిషయతాశ్రయవర్ణత్వవ్యాపకతాసంబంధసాధ్యకశాబ్దవత్త్వాత్
వస్తుతస్తు లాఘవాత్పక్షేసాధ్యవైశిష్ట్యావగాహిశాబ్దత్వావచ్ఛిన్నజనకతావచ్ఛేద
కవిషయతాశూన్యయత్కించిత్ప్రతీత్యాదిరర్థః ॥ ఏవంచ యాదృశప్రతిజ్ఞాత్వాశ్ర
యేత్యాది వివక్షణమపినకార్యమ్ ॥ తాదృశవిషయితాసామాన్యశూన్యత్వస్యైక
దేశప్రతీతావేనసత్త్వాత్ ॥ ఏతేన ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నవిషయతాశూన్యప్రతీ
తివిషయతావచ్ఛేదకత్వం కుతోనోక్తమ్ ॥ అవచ్ఛేదకతాద్వయం స్వరూపసం
బంధవిశేషః ॥ నచానుగతరూపవిశిష్టప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నవిషయతాశూన్య
త్వస్య నిరవచ్ఛిన్నప్రతిజ్ఞాత్వావచ్ఛిన్నవిషయతాశూన్యత్వస్యవానివేశేప్రతిజ్ఞా
త్వాదేరపి తాదృశప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వమేవేతివాచ్యమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వావ
చ్ఛిన్నవిషయతాసామాన్యశూన్యత్వస్య నివేశాదిత్యపి సమాహితుమ్ ॥ ఉభయ
ఘటకేత్యాదివిశేషణవైయర్థ్యాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయత్వాదేః స
ముదాయత్వవిశేషాత్మకప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నావిషయక ప్రతీతివిషయతావ
చ్ఛేదకత్వేనైనవారణాత్ ॥ నచానుపూర్వీరూపేణ ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయ
ప్రతీతేః సముదాయత్వాత్మకప్రతిజ్ఞాత్వపర్యాప్త్యధికరణవిషయకత్వేపి ఘటక
భాగనివేశనంవ్యర్థమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞైకదేశహేతుసముదాయప్రతీతేః ప్రతిజ్ఞాత్వ
పర్యాప్త్యధికరణవిషయకత్వాదితివాచ్యమ్ ॥ తథాపి విశేషణస్యావశ్యకత్వా
త్ ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వహేతుత్వపర్యాప్త్యధికరణోభయావృత్తిత్వమాత్రేణ ప్రతిజ్ఞా
హేతుసముదాయత్వవారణ సంభవేపి తత్ర పర్యాప్త్యనుధావనస్య నిష్ప్ర
యోజనకతాసూచనార్థం ఘటకభాగోపాదానాత్ ॥ తత్తద్భాగత్వే య
త్కించిద్విషయతా నతిరేకవృత్తిత్వాభావాదతివ్యాప్తిరతో విషయతాత్వేతి ॥

శూన్యాప్రసిద్ధావపి స్వవ్యాపకతాదృశవిషయతాత్వావచ్ఛిన్నకత్వస్య ప్రతిజ్ఞాత్వాదిసాధారణత్వేపి చ నక్షతిరితి వదంతి॥ తదసత్ ॥ఏతదపేక్షయోక్తప్రతిజ్ఞాద్యన్యతమత్వస్యైవ లాఘవాత్ తత్రాతినిర్భరస్య నిర్బీజతాపాతాత్ * ఏతేన ప్రతిజ్ఞాఘటకతావచ్ఛేదకత్వం స్వసమానాధికరణస్వానధికరణవృత్తిప్రతిజ్ఞాత్వాదికత్వమిత్యపి హేయం ॥ స్వత్వాననుగమేన తాదృశం స్వం యద్యద్విశిష్య తావతామ

---

* అప్రసిద్ధావపీతి * ప్రతిజ్ఞాఘటకవర్ణేషు ప్రతిజ్ఞాద్యవిషయకప్రతీతివిషయత్వోపపాదనేన తద్భిన్నపదార్థమాత్రే తత్సత్త్వేనచ జగన్మాత్రస్య తథాత్వాత్ * స్వేతి * స్వవ్యాపకతావచ్ఛేదకతాదృశవిషయతాకత్వమర్థః ॥ అత్ర వదంతి ॥ ప్రత్యేకం ప్రతిజ్ఞాత్వాదిపర్యాప్త్యధికరణావిషయకత్వం పృథక్ప్రతీతౌ ననివేశ్యతే భాగనివేశవైయర్థ్యాత్ ॥ కింతు ప్రతిజ్ఞాత్వపర్యాప్త్యధికరణవిషయకత్వాభావకూటవత్త్వమేవ ॥ ఏవంచ తథావిధకూటవిశిష్టప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వమేవార్థః ॥ ఏవంచ ప్రతిజ్ఞైకదేశహేత్వాదిసముదాయాదివారణాయ భాగనివేశనం సార్థకమ్ ॥ అథైవం ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకత్వస్య హేతుత్వాదిసాధారణ్యవారణాయోపాత్తస్వాశ్రయావిషయకప్రతీత్యవిషయ ప్రతిజ్ఞాదికత్వప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయవృత్తిత్వం వా విశేషణం వ్యర్థం హేతుత్వాద్యాశ్రయత్వాదివిషయకత్వాభావకూటవత్ప్రతీతివిషయతానవచ్ఛేదకత్వేనైవ వారణాదితిచేత్ ॥ పరిత్యాజ్యమేవహితత్ ॥ పరంతు ధూమాదాలోకవానిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాఘటకధూమాదితిభాగేఽతివ్యాప్తిః సత్ప్రతీతేర్హేతుతావచ్ఛేదకవిశిష్టహేతువిశిష్టహేతుత్వప్రతిపాదకత్వరూపన్యాయావయవత్వాద్యఘటితహేతుత్వవిషయకత్వేన తదభావఘటితకూటవత్త్వాభావాదతస్తద్వ్యావృత్త్యై పూర్వోపదర్శితహేతుత్వమేవనివేశ్యమితికృతం పల్లవితేనేతి * ఏతదితి * ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వేత్యర్థః ॥ ప్రతిజ్ఞాఘటకతావచ్ఛేదకానాం సత్యంతార్థ విశేషితప్రతిజ్ఞాఽవిషయకప్రతీతివిషయితావచ్ఛేదకత్వేన నివేశమపేక్ష్య తదవిశేషితప్రతిజ్ఞాభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వేననివేశేలాఘవమ్ ॥ ఏవం హేత్వాదిఘటకతావచ్ఛేదకానాం స్వాతంత్ర్యేణైకైకసత్యంతార్థవిశేషిత హేత్వాద్యవిషయకప్రతీతివిషయితావచ్ఛేదకత్వేన నివేశమపేక్ష్య తత్రైవ ప్రతిజ్ఞాభేదవతి హేత్వాదిభేదవత్త్వంనివేశ్యమిత్యతిలాఘవమ్ ॥ నచ ప్రతిజ్ఞాభిన్నం యద్ధేత్వాదిభిన్నం తదన్యత్వోక్తౌ ఏకదే

నంతభేదానాం నివేశనీయతయా మహాగౌరవాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిసముదా

శవారణంనాస్తీత్యుక్తమితివాచ్యమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞాదిభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేద
కాన్యత్వస్య వాచ్యత్వాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాదిభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకం య
ద్యత్తదవచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వోక్తావపి లాఘవా
నపాయాత్ ॥ ఏవంచోభయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వవిశేషణేన ప్రతిజ్ఞాహే
తుసముదాయాదేర్వారణాన్నాభాసోక్తగురుతరవిశేషణాంతరప్రవేశ ఇతిభావః॥
*గౌరవాదితి*ననుమిలితభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకంయద్యత్తత్తద్భిన్నత్వ
మిత్యాదినా భేదకూటనివేశస్య సిద్ధాంతకల్పేపిదుర్వారత్వాత్తుల్యమితిచేన్న ॥
ప్రతిజ్ఞాఘటకభాగధూమాదితిహేత్వవయవనోదాహరణఘటకభాగైతత్రితయా
దివృత్తిసముదాయత్వాదేస్స్వసమానాధికరణస్వానధికరణవృత్తిప్రతిజ్ఞాత్వాదిక
త్వసత్త్వేన తద్భేదస్యైవాప్రసక్తేః నివేశనీయతయాగౌరవమ్ ॥ భట్టాచార్యమతేత
త్సముదాయత్వస్య మిలితభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకత్వాభావేన తద్భేద
స్యానివేశాదితిగౌరవస్య నతుల్యతా ॥ నవ్యైతేనేత్యాదిమతే భాగద్వయేత్యస్యవై
యర్థ్యభియా స్వసమానాధికరణత్వస్థానేస్వవ్యాపకాధికరణతాకత్వస్యావశ్యం
నివేశనీయతయోక్తసముదాయత్వస్య స్వపదేన దుర్ధరతేతి తద్భేదనివేశేనగౌర
వం తుల్యమితివాచ్యమ్ ॥ ప్రయోజనాంతరాభావేన తథా వివక్షితుమశక్యత్వా
త్ ॥ భాగద్వయస్య తదేవ వైయర్థ్యమితిచేత్, ఏతన్మతే తదపిదూషణమస్తు॥వ
స్తుతస్తు భట్టాచార్యమతేపి భాగద్వయస్య విశేష్యనివేశేనాస్తీత్యగ్రేవ్యక్తం॥
ఉభయావృత్తిత్వాఘటకతాయామేవాగ్రేకరణాద్వ్యర్థత్వాఘటకాయ స్వవ్యాప
కాధికరణతాకత్వవివక్షణంస్యాదితిభావః ॥ యత్తు ఏతేనేత్యాదిమతే ఉభయా
వృత్తిత్వస్య కథంసార్థక్యమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞాహేతూభయసముదాయత్వాదేరపి స్వ
సమానాధికరణస్వానధికరణవృత్తిప్రతిజ్ఞాత్వాదికత్వేన ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛే
దకత్వాత్ ॥ ఏవంచ సమానానుపూర్వీకప్రతిజ్ఞాసామాన్యం తాదృశ హేతుసా
మాన్యోభయాదిసముదాయేపి నాతివ్యాప్తిః ॥ స్వాధికరణవృత్తిత్వస్వాధికరణా
వృత్తిసమానానుపూర్వీకప్రతిజ్ఞాసామాన్యతాదృశహేతుసామాన్యోభయవృత్తిభే
దప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వోభయసంబంధేన ప్రతిజ్ఞాత్వాదిమద్భిన్న ఇతి ॥ త
న్న ॥ దర్శితనిరుక్తౌ స్వానధికరణవృత్తిపర్యాప్తిప్రవేశే స్వపదేనప్రతిజ్ఞాత్వా

యవారణాయోభయేత్యాది, ఉభయఘటక భాగద్వయావృత్తిధర్మసత్త్వార్థకం
తథాచ ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతానవచ్ఛేదకత్వేసతి, ఉభయఘటకభాగద్వయావృత్తిర్యో
ధర్మస్తద్వత్త్వం దలద్వయార్థః ప్రతిజ్ఞాద్యేకైకావయవఘటకభాగద్వయస్యాపి
యత్కించిదుభయఘటకత్వాదసంభవ ఇత్యతః ప్రతిజ్ఞాహేత్వాద్యుభయచతుష్టయ
స్య విశిష్యోభయపదార్థతామాహ * ఉభయంచేతి * ఇతి విశిష్య వక్తవ్య
మిత్యగ్రిమేణాన్వయః * ఇతి * ఇతిరీత్యా ప్రతిజ్ఞాహేత్వాద్యోరపి ప్రతిజ్ఞాహే
తూభయత్వాదినా నఘటకత్వాంశేవిశేషణతా తాదృశోభయఘటకభాగాప్రసి
ద్ధేః కింతు. ప్రత్యేకం ప్రతిజ్ఞాత్వహేతుత్వాదినా ॥ తథాచ ప్రతిజ్ఞాఘటకో
యోభాగః యశ్చ హేతుఘటకః తదుభయాఘటితత్వమితి క్రమేణాఘటితత్వచ

దేరప్యసాదాసప్రసంగేనాసంభవ ఇతి ॥ తదనివేశే తత్సార్థక్యాత్ ॥ తాదృశప
రంపరాయాస్సంబంధత్వాభావాదదోష ఇతిచేత్ ॥ తదాప్యనివేశాదనంతాను
గతరూపవిశిష్టప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకాన్యత్వమేవ ల
ఘీయ ఇత్యత్రతాత్పర్యమ్ ॥ (కేచిత్తుస్వాధికరణవృత్తిత్వస్వాధికరణభేదప్రతియో
గితావచ్ఛేదకత్వోభయసంబంధేన ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నత్వస్యైక ఏవ భేద ఇతిచే
త్తదానుగతరూపవిశిష్టప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్న భేదానుయోగితావచ్ఛేదకాన్య
త్వమేవ లఘీయ ఇత్యాహుః) ॥ నను భాగద్వయాఘటితత్వం భాగద్వయావిష
యకప్రతీతివిషయత్వం ప్రతిజ్ఞాదేః ప్రతీతిమాదాయ ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయా
దావపీతి తాదృశయత్కించిత్ప్రతీతివిషయ పర్యాప్తధర్మవత్త్వం వాచ్యం
తచ్చ గుర్విత్యత ఆహ * భాగద్వయావృత్తీతి * ప్రమేయత్వాదికంచ నప్రతీతి
భేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకం ప్రతియోగ్యవృత్తేరేవానుయోగితావచ్ఛేదక
త్వాదితి తద్వ్యావృత్త్యుభయఘటకభాగద్వయావృత్తి పర్వతపదత్వమాదాయైకదేశేఽ
తివ్యాప్తిర్మిలితభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదక వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మనివేశే
ద్విధా ధర్మనివేశాపత్తిరతఏకధర్మం వివక్షతి * తథాచేతి * ఉక్తసముదా
యాదేః ప్రతిజ్ఞాత్వహేతుత్వాన్యతరధర్మవత్త్వాదాహ * యో ధర్మ ఇతి * వ
క్ష్యమాణాఘటితత్వచతుష్టయలాభాయాహ * ఇతిరీత్యేతి * ఘటకత్వాంశే *
ఆశ్రయత్వాంశే ॥ అవయవద్వయైకదేశ సముదాయస్య ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వా

తుష్టయం నివేశనీయం ॥ ప్రతిజ్ఞాహేత్వాద్యేకదేశఘటితసముదాయవారణాయ ఘటకభాగనివేశనం ప్రతిజ్ఞాదిఘటకత్వంచైకదేశసాధారణం ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యాశ్రయత్వం తథాచ ప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయహేతుత్వాశ్రయోభయావృత్తిత్వాదిరూపవిశేషణచతుష్టయంధర్మవిశేషణం పర్యవసితం ॥ నచైవంధూమాద్వహ్నిమతః సధర్మాపర్వతోవహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదిన్యాయఘటకప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః తస్య హేతులక్షణాక్రాంతభాగఘటితత్వాత్తద్వ్యావృత్తస్య పూర్వోపదర్శితహేతుత్వస్యనివేశేపి నిగమనేఽయంపదానుషంగపక్షేతత్రోపనయేచావ్యాప్తిర్దుర్వారైవ తస్యోపనయఘటకేనాయం పదేనోపనయస్యచ తద్ఘటకేన తేన ఘటితత్వాదితి వాచ్యమ్ ॥ అనుషంగపక్షే ఉపనయఘటకభాగనిగమనఘటకభాగద్వయాఘటితత్వశరీరే ఉపనయాఘటకత్వేన నిగమనఘటకస్యచ నిగమనాఘటకత్వేనచోపనయఘటకస్యభాగస్యవిశేష్యవాచకపదాతిరిక్తత్వేనవాభాగద్వయస్య విశేషణీయత్వాత్ ॥ అయంతస్మాదిత్యాదిభాగస్యచ సత్యంతేనైవ వారణాత్ ॥ స్వానాశ్రయాంతరితభాగద్వయవృత్త్యన్యత్వేనచ ధర్మో విశేషణీయః ॥ తేన హేత్వాద్యంశపరిత్యాగేన ప్రతిజ్ఞోదాహరణాదిసముదాయే న్యా

నైవవారణాదాహ * ప్రతిజ్ఞేతి * ఏకదేశేతి * ప్రతిజ్ఞాహేతూభయఘటకత్వం ప్రతిజ్ఞాత్వావచ్ఛిన్నభేదానుయోగిత్వేసతి హేతుత్వావచ్ఛిన్నభేదానుయోగిత్వం యదిస్యాత్తదా ప్రతిజ్ఞాఘటకభాగస్యాపి ప్రత్యేకం తాదృశభేదద్వయానుయోగితయా తదవృత్తిత్వం ప్రతిజ్ఞాత్వస్యాసంభవతీత్యతోఘటకత్వమేకదేశసాధారణముక్తమ్ * తథాచేతి * ప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయవృత్తిత్వహేతుత్వాశ్రయవృత్తిత్వోభయాభావాదిరర్థః ॥ తేన ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయత్వాదితః ప్రతిజ్ఞాహేత్వేకదేశసముదాయత్వాదేరన్యతయా ఏకరూపేణ నివేశాసంభవేపి నక్షతిః * ఉపనయాఘటకత్వేన*ఉపనయత్వానాశ్రయత్వేన, అనుషక్తస్య నిగమనాఘటకత్వంతుమతాంతరమ్ ॥ ఏతన్మతేచ నిగమనశరీరే విశిష్టహేతుజ్ఞానజ్ఞాప్య సాధ్యసంబంధ్యవగాహిశాబ్దబోధస్యైవ ప్రవేశఇతినదోషః ॥ నను అయంతస్మాదిత్యత్ర యథాశ్రుతే ఉపనయనిగమనఘటకత్వేనయాతివ్యాప్తిర్నష్టితా సాప్రకారద్వయేపి సంపాదితా అయం పదస్యోపనయఘటకనిగమనఘటకత్వాత్ ॥విశేష్యవాచకపదత్వాచ్చేత్యతఆహ * అయంతస్మాదితి * స్వేతి *నను స్వానాశ్రయాంతరితత్వంస్వానాశ్రయోత్పత్త్యధికరణక్షణవృత్తిధ్వంసప్రాగ

యాంతర్గతేనాతిప్రసంగః ॥ వస్తుతస్తు ప్రతిజ్ఞాహేతూ ఇత్యాదౌ హేత్వాదిపదం ప్రతిజ్ఞాద్యతిరిక్తపరం తథా చోదాహరణాదేః ప్రతిజ్ఞాద్యతిరిక్తత్వాన్న దోషః ప్రతిజ్ఞాద్యతిరిక్తఘటకత్వం చ ప్రతిజ్ఞాద్యేకదేశావ్యావృత్తం ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యనాశ్రయత్వమేవ పర్యవసితం బోధ్యమితి దిక్ ॥

భావాన్యతరప్రతియోగిత్వం వాచ్యమ్ ॥ తథా చ హేతుత్వాదేః స్వానాశ్రయప్రతిజ్ఞాద్యంతరితభాగద్వయవృత్తిత్వాదవ్యాప్తిః స్వానాశ్రయోత్పత్త్యధికరణైకక్షణవృత్తిధ్వంసప్రాగభావప్రతియోగిత్వోక్తౌ గౌరవాదితి చేన్న ॥ స్వాశ్రయీభూతైకభాగధ్వంసాధికరణక్షణోత్పత్తికత్వే సతి స్వాశ్రయభాగాంతరప్రాగభావాధికరణక్షణోత్పత్తికస్వాశ్రయప్రతియోగికధ్వంసాధికరణో యః స్వానాశ్రయప్రతియోగికప్రాగభావాధికరణస్తత్ప్రతియోగికో వా యః స్వానాశ్రయస్తత్త్వం యత్స్వం తదన్యత్వస్య విశేషణపదార్థత్వాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞోదాహరణసముదాయత్వం నిరుక్తస్వానాశ్రయహేతువాక్యత్వమేవేతి నాతిప్రసంగః ॥ విశేషణపూరణభయాదాహ * వస్తుతస్త్వితి * ఏకదేశేతి * తథా చ సప్రతిజ్ఞాత్వావచ్ఛిన్నభేదానుయోగిత్వనివేశనిబంధనోఽసంభవః ॥ నను హేతుత్వభిన్నం యద్ధేతుత్వాశ్రయవృత్తిసముదాయత్వం తద్భిన్నత్వే సత్యుపనయత్వభిన్నం యదుపనయత్వాశ్రయవృత్తిసముదాయత్వం తద్భిన్నత్వమేవ లాఘవాదుచితమితి చేన్న ॥ యది స్వానాశ్రయేత్యాదివిశేషణం తదా హేతుత్వాశ్రయతదనాశ్రయోభయావృత్తిత్వం ఉపనయత్వాశ్రయతదనాశ్రయోభయావృత్తిత్వమేవ చ సమ్యక్ ॥ వస్తుతః స్వానాశ్రయేత్యాదేః సర్వత్ర ఘటితత్వేన ప్రతిజ్ఞోదాహరణసముదాయప్రతిజ్ఞానిగమనసముదాయోదాహరణనిగమనసముదాయప్రతిజ్ఞోదాహరణనిగమనైతత్త్రయసముదాయప్రతిజ్ఞోదాహరణైకదేశసముదాయాదివారణాయ బహూని విశేషణాని ॥ తతః ప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయతదనాశ్రయోభయావృత్తిత్వం నిగమనత్వాశ్రయతదనాశ్రయోభయావృత్తిత్వం చ ద్వయమేవేతి దీధితికృతాం రమణీయః పంథాః * దిగితి * తాదృశధర్మస్య పర్యాప్తిసంబంధేనైవావయవపదప్రవృత్తినిమిత్తత్వాన్నైకదేశేఽవయవవ్యవహారః ॥ వాక్యాంతరసాధారణైకైకావయవవృత్తిసముదాయత్వస్య తాదృశధర్మతయాఽతివ్యాప్తిస్తు న్యాయాంతర్గతత్వవిశేషణేనైవ వార్యత ఇతి ॥ స్వనిష్ఠన్యూనవృత్తితానిరూపకాన్యత్వస్య దానేచాఘటిత

మూలస్థం శాబ్దజ్ఞానకారణశాబ్దజ్ఞానాత్మన్యతమత్వేనానుగతయాఽపేక్షావయవప్రతిపాద్య తత్తద్విశిష్టార్థవిషయకశాబ్దబోధపరమతోఽనానుగమః॥ తాదృశబోధజనకానాం వాక్యానామన్యతమత్వేనానుగమే వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నానుయోగితాకాన్యోన్యాభావానభ్యుపగమేపూర్వోపదర్శితానుపపత్తిప్రసంగాత్॥ శాబ్దబోధానామన్యతమత్వేనోపాత్తుంయుక్తత్వాదిత్యభిప్రాయేణమూలోక్తావయవలక్షణమన్యథావ్యాచక్షాణానాం కేషాంచిన్మతమాహ * ప్రతిజ్ఞాదిప్రతిపాద్యేతి * విశేష్యనివేశ్యానాం విశిష్టార్థవిశేషాణాంసాధ్యవిశిష్టపక్షాదీనాం పరిచాయకమాత్రమేతత్ ॥ నతు ప్రతిజ్ఞాదిప్రతిపాద్యత్వేన తేషాంనివేశః॥ విశిష్టార్థవిశేషమనంతర్భావ్యప్రతిజ్ఞాత్వాదీనాం దుర్నిర్వచనతయా తేషాం విశేష్యనివేశస్యావశ్యకత్వే తత్తద్విశిష్టార్థబోధజనకవాక్యప్రతిపాద్యత్వేన తత్తద్విశిష్టార్థనివేశస్య శిరోవేష్టనేన నాసికాస్పర్శతుల్యత్వాత్ ॥ ఏతత్సూచనాయైవ తత్తదిత్యుక్తమ్ ॥ నచాత్రనానావయవజన్యసమూహాలంబనబోధం ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిజన్య విశిష్టార్థబోధంచాదాయ తజ్జనకసముదాయేఽతివ్యాప్తిః, తత్తద్విశిష్టార్థబోధజనిష్ఠతదేకదేశబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతాశ్రయేఽవయవైకదేశేచాతివ్యాప్తిరితివాచ్యమ్ ॥ తత్తద్విశిష్టార్థవిషయక

త్వచతుష్టయంసదేయమితిపిగర్థః ॥ దీధితికారేణ జనకత్వాంశస్య పరిచాయకతయా ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధార్థ విశేష్యనివేశ్యవాక్యానామేవానుగమకేనాన్యతమత్వేన నివేశోఽంగీకృతః ॥ యేషు బోధానామేవాన్యతమత్వేన నివేశంసదంతి తన్మతమవతారయతి * మూలస్థమితి * దీధితికారమతంఖండయతి * తాదృశేతి * అనుపపత్తిరసంభవః ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యన్యతమత్వరూపపరిష్కారేచ పునఃపునర్జనకత్వనివేశేన గౌరవరూపోదోషఏవేతిభావః ॥ నన్వన్యతమబోధజనకైకవాక్యత్వమవయవలక్షణమ్॥ తథాచ న్యాయేనాతివ్యాప్తిస్తస్యైకవాక్యత్వాభావాదతఆహ * విశిష్టార్థబోధమితి * నను కేవలప్రతిజ్ఞాద్యర్థవిషయకజ్ఞానవ్యక్తిరేవోపాదాయ తాదృశజ్ఞానపంచకాన్యతమజనకత్వనివేశాన్నైషదోష ఇత్యతోవిభిన్నానుపూర్వీక ప్రతిజ్ఞాదిజ్ఞానజన్యజ్ఞానానామేకోపాదానేఽన్యానుపూర్వీక ప్రతిజ్ఞాదావవ్యాప్తిస్తస్య తజ్జ్ఞానాజనకత్వాత్సకలోపాదానేచాన్యతమత్వశరీరగౌరవమితి దోషం స్ఫుటతయోపేక్ష్య స్థలాంతరదోషమాహ * అవయవైకదేశేచేతి * నను వాక్యజ్ఞానస్య జనక

శాబ్దబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నజన్యతాన్యతమత్వేనోపాదానాయ తన్నిరూపితజనకతావచ్ఛేదకధర్మపర్యాప్త్యధికరణతాయా నివేశనీయత్వాత్, తాదృశో ధర్మః పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదివాక్యత్వమేవ, వాక్యత్వస్య వ్యాసజ్యవృత్తితయా నైకదేశేఽతివ్యాప్తిః, తాదృశశాబ్దబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నత్వం చ, తాదృశశాబ్దబుద్ధిత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకతాకత్వం, అతః ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయాదేస్సాధ్యవిశిష్టపక్షావగాహిశాబ్దత్వఘటితధర్మావచ్ఛిన్నజనకత్వేఽపి నాతిప్రసంగః ॥ వాక్యజ్ఞానస్య జనకతామతే తు తాదృశజనకతాయాం విషయితాసంబంధేన యాదృశధర్మావచ్ఛిన్నం యాదృశధర్మావచ్ఛిన్నవిషయకత్వం వా అవచ్ఛేదకం తాదృశధర్మపర్యాప్త్యాశ్రియత్వం వివక్షణీయమితి నాసంభవః, తాదృశోఽపి ధర్మః పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదివాక్యత్వమేవ ॥ అథాకాంక్షాదిమత్పదసమూహత్వరూపవాక్యత్వమేవ వ్యాసజ్యవృత్తి తదవచ్ఛిన్నవిషయకజ్ఞానత్వేన చ న శాబ్దబుద్ధిజనకత్వం సమూహత్వజ్ఞానస్యానుపయుక్తత్వాత్ ॥ కింత్వానుపూర్వీవిశేషాత్మకాకాంక్షావచ్ఛిన్నవిషయకజ్ఞానత్వేనైవ తథాత్వం, ఆనుపూర్వీవిశేషస్య, ఏకవర్ణనిష్ఠాపరవర్ణానంతర్యరూపస్య న వ్యాసజ్యవృత్తిరిత్యేకదేశాతిప్రసంగో దుర్వారః ॥ న చ తాదృశజనకతావచ్ఛేదకీభూ

తామతే ప్రతిజ్ఞాదివిషయకజ్ఞానత్వమేవ జనకతావచ్ఛేదకం తత్పర్యాప్త్యధికరణత్వస్య వాక్యేఽసత్త్వాదసంభవ ఇత్యత ఆహ * వాక్యజ్ఞానస్యేతి * విషయస్యానవచ్ఛేదకత్వాదాహ * యాదృశధర్మావచ్ఛిన్నవిషయకత్వం వేతి * అథ తాదృశశాబ్దత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకతాకజన్యతానివేశే సంభవః ॥ వ్యభిచారవారణాయ తాదృశతాదృశానుపూర్వీప్రకారకజ్ఞానోత్తరత్వస్యాపి జన్యతావచ్ఛేదకఘటకత్వాత్ ॥ న చ యత్కించిజ్జ్ఞానోత్తరత్వసహితతత్తదర్థశాబ్దత్వపర్యాప్తజన్యతావచ్ఛేదకతాకత్వం వాచ్యమ్ ॥ తాదృశతాదృశానుపూర్వీవిషయితాయా అపి జన్యతావచ్ఛేదకఘటకతయా తదనివేశే పర్యాప్త్యసంభవాదితి చేత్ ॥ అత్ర కేచిత్ ॥ యాదృశయాదృశానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నజ్ఞానస్య హేతుత్వం తాదృశతాదృశానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నజ్ఞానావ్యవహితోత్తరత్వసహితతత్తదర్థశాబ్దత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకజన్యతానామన్యతమత్వేన నివేశః ॥ న చ తాదృశతాదృశానుపూర్వీభేదేనాన్యతమత్వస్య శరీరగౌరవాత్తత్తదానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నజ్ఞానావ్యవహితోత్తరోత్పన్నజ్ఞానవ్యక్తీనాం తత్తద్వ్యక్తిత్వేనోపాదానముచితమితి వాచ్యమ్

కవిషయితానిరూపకవర్ణసముదాయత్వమేవవివక్షణీయమతో నాతిప్రసంగ ఇతి వాచ్యం ॥ తత్తత్ప్రతిజ్ఞాదివ్యక్తిభిన్నప్రతిజ్ఞాదిఘటకవర్ణానామపి తాదృశసము

తథాసత్యేకదేశేఽతివ్యాప్తిప్రసంగాదితి ॥ పరేతు యత్కించిజ్జ్ఞానావ్యవహితోత్తరత్వఘటితధర్మసహితతత్తదర్థవిషయకశాబ్దత్వపర్యాప్తావచ్ఛేదకతాకజన్యతానామన్యతమత్వేన నివేశ ఇత్యాహుః ॥ పరంతు మతద్వయేఽపి అవ్యవహితోత్తరత్వస్య నివిష్టతయా విషయవిషయిత్వస్య కార్యతావచ్ఛేదకకోటిప్రవేశో నిష్ఫల ఇతి కథం తాదృశవిషయితాఘటితధర్మేఽవచ్ఛేదకతాపర్యాప్తినివేశస్సంభవతీతి బోధ్యమ్॥ వస్తుతస్తు ప్రతిజ్ఞాదిప్రతిపాద్య తత్తదర్థశాబ్దత్వం కార్యతావచ్ఛేదకీకృత్య యావత్యః ప్రతిజ్ఞాద్యానుపూర్వ్యస్తదవచ్ఛిన్నవిషయతాన్యతమత్వేన కారణత్వోపగమాన్న విషయవిషయితాఘటితధర్మే కార్యతావచ్ఛేదకత్వపర్యాప్తిబాధ ఇతి సమ్యక్ ॥ కేచిత్తు తత్తదర్థవిషయకశాబ్దబోధవృత్త్యవయవద్వయాప్రయోజ్య యత్కించిజ్జన్యతాన్యతమజన్యతాశూన్యజ్ఞానవృత్తిజన్యత్వాదినిరూపితజనకతానివేశాన్నైకదేశేఽతివ్యాప్తిః ॥ అవయవద్వయాప్రయోజ్యత్వనివేశాన్న హేత్వర్థవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వావచ్ఛిన్నే జన్యతామాదాయ ప్రతిజ్ఞావానవ్యాప్తిః ॥ అవయవద్వయాదివారణంతు జనకతాద్వయశూన్యత్వాదినైవేత్యాహుః॥ యత్తు తత్తదర్థశాబ్దత్వవ్యాప్యజన్యతాన్యతమజన్యతానివేశః కార్యః ॥ ఉక్తరీత్యా విషయవిషయితాయా అనివేశేపి తద్వన్నిష్ఠభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వరూపవ్యాప్యత్వం సకలజన్యతాస్వక్షతమ్॥ లక్షణేఽవ్యవహితోత్తరత్వం న నివేశ్యతే వైయర్థ్యాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయాదేశ్చ జనకతాద్వయశూన్యత్వాదివిశేషణేన వారణమ్ ॥ నచ వహ్నిసంబంధిబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నజన్యతామాదాయైకదేశేఽతివ్యాప్తిః ॥ ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వంచైతన్మతే తద్విశేషణం నాస్తీతి వాచ్యమ్ ॥ తథాపి తాదృశశాబ్దాన్యాన్యవృత్తిత్వరూపవ్యాప్యత్వస్యైవ నివేశాత్ ॥ మహానసో వహ్నిమానితి శాబ్దబుద్ధిసాధారణ్యాః వహ్నిమత్త్వరూపానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నజ్ఞానావ్యవహితోత్తరత్వావచ్ఛిన్నజన్యతాయాస్సాధ్యవిశిష్టపక్షశాబ్దత్వవ్యభిచారిత్వాత్ ॥ అత్యంతాజన్యభిన్నవిషయకప్రత్యక్షాదిసాధారణ్యవారణాయ కార్యతావచ్ఛేదకకోటౌ శాబ్దత్వనివేశాన్న తత్కార్యతాయాస్తాదృశశాబ్దత్వవ్యభిచారిత్వేనాసంభవ ఇతి ॥ తన్న ॥ శాబ్దత్వనివేశేపి భూ

తాయఘటకతయా క్వచిదప్యవయవవ్యక్తౌ తాదృశసముదాయత్వాపర్యాప్తేః ప్రత్యేకమవయవవ్యవహారానుపపత్తేః ॥ మైవమ్ ॥ తాదృశ బోధజనకతావచ్ఛేదకీభూతయత్కించిజ్జ్ఞానీయవిషయతానిరూపకవర్ణసముదాయత్వస్యవివక్షణీయ

తలం ఘటవదిత్యానుపూర్వీ పర్వతోవహ్నిమానిత్యానుపూర్వీజ్ఞానోత్తరం భూతలే ఘటశాబ్దబోధఏవ ప్రతిబంధకవశేనచ పర్వతేవహ్నిశాబ్దబోధోనజాతస్తత్ర కార్యతానత్త్వేనాసంభవాత్ ॥ యదపి సమానాసమానానుపూర్వీక సమానార్థక ప్రతిజ్ఞాధీనజన్యతాయాం తథావిధహేత్వధీనజన్యత్వాదౌచ వైలక్షణ్యం స్వీకృత్య తత్తదర్థశాబ్దబోధవృత్తివిలక్షణజన్యతాన్యతమనివేశః కార్యఇతి ॥తత్తుచ్ఛమ్ ॥ కార్యతావచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛేద్యత్వాదన్యస్య జన్యతావైలక్షణ్యస్యాప్రామాణికత్వాత్ ॥ అన్యథాజగతీతలే యావంతో బోధాస్తత్తజ్జన్యతావైలక్షణ్యమాదాయ న్యాయాదేరననుగతత్వాపత్తేః * తాదృశేతి * అత్ర తాదృశైకదేశార్థబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నజనకతామాదాయ పూర్వోక్తజన్యతాత్వనివేశోబోధ్యః ॥ పూర్వోక్తపర్యాప్తిమభిప్రేత్య సమాధత్తే * తాదృశబోధేతి * అథ తాదృశజనకతాశ్రయయత్కించిజ్జ్ఞానవిషయవర్ణసముదాయత్వమేవాస్తు కిమవచ్ఛేదకత్వోపాదానేన యత్కించిత్త్వనివేశేన ప్రత్యేకమవయవవ్యవహారోపపత్తేః ॥ యత్త్వేవంసతి ప్రతిజ్ఞాహేత్వేకదేశసముదాయాదావతివ్యాప్తిః తజ్జ్ఞానస్యతథావిధజనకతాద్వయశూన్యత్వాత్ ॥స్వావచ్ఛేదకవిషయితాయాం తథావిధజనకతావచ్ఛేదకత్వస్య నివేశ్యతయాతద్విశిష్టతాదృశజనకతాశూన్యత్వాచ్చేత్యవచ్ఛేదకత్వముక్తమితి ॥ తన్న ॥తాదృశసముదాయత్వన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వఃనివేశ్యైతత్ఫలస్యాపవాహయితుంశక్యత్వాత్ ॥ మైవమ్ ॥ తాదృశాన్యతమబోధస్వరూపయోగ్యావయవసంగ్రహాయావచ్ఛేదకత్వనివేశాత్ ॥ కేచిత్త్వవచ్ఛేదకత్వానుపాదానేపర్వతోవహ్నిఃసంబంధీతి నిరాకాంక్షవాక్యేతాదృశవర్ణత్వసమనియతసముదాయత్వపర్యంతోక్తౌతు తద్ఘటితసముదాయేతివ్యాప్తిః ॥ స్వావచ్ఛేదకతథావిధజనకతావచ్ఛేదకవిషయితాశూన్యప్రతిజ్ఞావిషయకతద్విషయకజ్ఞానవిషయత్వాత్ ॥ నచ తాదృశప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయనిరాకాంక్షోత్తరహేతూక్తిరేత్యాద్యానుపూర్వీవిశేషావచ్ఛిన్నభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్య నిరాకాంక్షేసత్త్వాత్ ॥ సాధ్యవిశిష్టపక్షబోధకతావచ్ఛేదకవిషయితా

త్వాత్ ॥ తాదృశంచజ్ఞానం తథావిధజనకతాద్వయశూన్యత్వేన విశేషణీయం, తేన ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిసముదాయేనాతివ్యాప్తిః ॥ నచైవం హేత్వర్థప్రతిపాదకభాగఘటితప్రతిజ్ఞావిశేషేఽవ్యాప్తిః, తద్విషయకజ్ఞానే హేత్వర్థబోధకతానియమాదితి వాచ్యం ॥ వ్యాప్యవ్యాపకభావానాపన్నజనకతాద్వయశూన్యతాయా నివే

శఘటితముచితానుపూర్వీకత్వం నివేశ్యం తథాచోక్తనిరాకాంక్షస్య న్యాయాంతర్గతత్వాభావాద్వారణే కిమవచ్ఛేదకత్వనివేశనేతి వాచ్యమ్ ॥ ఏవముచితానుపూర్వీఘటకహేతుత్వాదిశరీరేఽవచ్ఛేదకత్వనివేశమపేక్ష్యైకత్రైవ తన్నివేశే లాఘవాదిత్యాహుః॥ తన్న॥ అవచ్ఛేదకత్వాఘటితోచితానుపూర్వీకత్వనివేశే ఉదాసీనేఽతివ్యాప్తేః॥ తదుక్తనిరాకాంక్షహేత్వాదివాక్యానుపూర్వ్యా ఉచితత్వాత్ ॥ ఇదంతుబోధ్యమ్ ॥ తథాప్యనయుక్తైకదేశవారణాయ తాదృశవర్ణత్వవ్యాపకత్వం నివేశ్యమ్ ॥ ఏవమపి ప్రతిజ్ఞోదాసీనసముదాయేఽతివ్యాప్తిః॥ న్యాయాంతర్గతత్వేన తద్వారణమితి చేత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాహేతుఘటకవృత్తిసముదాయత్వమాదాయాతివ్యాప్తిః ॥ అనిరూపకత్వాంతేన వారణంచేత్తర్హి తథావిధజనకతాద్వయశూన్యత్వాదివైయర్థ్యమితి ॥ యదపి వర్ణసముదాయత్వస్యైకదేశసత్త్వాత్ వర్ణత్వసమనియతసముదాయత్వం నివేశ్యం తత్ర ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయత్వాదేస్తథావిధజనకతాద్వయశూన్యత్వావచ్ఛిన్నజ్ఞానవిషయవర్ణత్వవ్యాపకత్వాదతివ్యాప్తిః వ్యాప్యత్వాంతనివేశే ఏవంచ వ్యాప్యత్వతథావిధజనకతాద్వయశూన్యత్వాదివైయర్థ్యేఽపి వ్యాపకదలితత్వానర్థక్యం ఏకత్రైవ వర్ణత్వాంతనివేశాద్వ్యర్థత్వానర్థక్యమితి ॥ తదపి న సత్ ॥ అనిరూపకత్వాంతనివేశేనైవోపపత్తౌ వ్యాప్యత్వాంతనివేశస్య తథావిధజనకతాద్వయశూన్యత్వాదిసార్థక్యస్య చానుపయుక్తత్వాదితి ॥ నచానిరూపకత్వాంతనివేశే హేత్వర్థబోధకభాగఘటితప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వస్య ధూమాదితి భాగమాత్రవృత్తిహేతుత్వనిష్ఠస్యానవృత్తిత్వనిరూపకత్వాదితి వాచ్యమ్ ॥ యత్కించిత్తాదృశసముదాయత్వసమానాధికరణభేదప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వే సతి తద్భిన్నత్వస్యైవ నిరూపకత్వాంతార్థత్వాత్ ॥ నన్వేవమపి పర్వతో ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యవహ్నిమానితి బోధమాదాయ ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయేఽతివ్యాప్తిరత ఆహ * తాదృశేతి * వ్యాప్యవ్యాపకభావానాపన్నతథావిధజనకతాద్వయత్వంచ యు

ణీయత్వాత్ ॥ వస్తుతస్తు స్వానవచ్ఛేదకవిషయితావిశిష్టజనకతానాశ్రయత్వం జ్ఞానే విశేషణం దేయం, స్వం, జనకతా, ప్రతిజ్ఞాహేతూభయాదివిషయకజ్ఞానం చ, ప్రతి

త్కించిత్తాదృశజనకతా స్వానాశ్రయవృత్తిత్వ స్వసమానాధికరణ భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వోభయసంబంధేన తద్విశిష్టజనకత్వోభయత్వమ్ ॥ ఏతద్విశేషణంచ పర్యాప్త్యుపాదానే వ్యస్తమత్వేననుగతజన్యతానిరూపితజనకభావావచ్ఛేదకవిషయితాత్వేన విషయితామాదాయ ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిసముదాయవారణాయావశ్యకమితి ॥ తన్నివేశస్య పర్యాప్త్యుపాదానే ప్రయోజనం వక్ష్యతే ॥ తత్తద్భాగవిషయితావచ్ఛిన్నజనకతామాదాయాసంభవవారణాయ తథావిధపదమ్ ॥ ననూదాహరణేకథం లక్షణసమన్వయః ॥ తజ్జ్ఞానస్య వ్యాప్యవ్యాపకభావాపన్నతాదృశజనకతాద్వయశాలిత్వాత్ ॥ మైవమ్ ॥ ఉదాహరణార్థబోధీయ జనకతాసముదాయాన్యత్వేన తాదృశజనకతాద్వయస్య విశేషణీయత్వాత్ ॥ హేతూదాహరణసముదాయే చ హేత్వర్థబోధజనకతోదాహరణార్థబోధీయైకజనకతైతద్వయస్య తాదృశసముదాయాన్యత్వేన నాతిప్రసంగః ॥ అవయవఘటకతానవచ్ఛేదకీభూత యత్కించిజ్జ్ఞాన సముదాయత్వసమానాధికరణ భేదప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వే సతి తద్భిన్నత్వస్యైవ నిరూపకాంతార్థత్వాత్ ॥ వస్తుతోఽవయవఘటకతానవచ్ఛేదకీభూతత్వం న దేయమ్ ॥ నాపి హేతుతావచ్ఛేదకవిశిష్టహేతువిశిష్టవిషయకత్వావచ్ఛిన్నాన్యత్వం అనిరూపకత్వాంతదలం నివేశ్యతే ॥ నిష్ప్రయోజనకత్వాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞైకదేశహేతూభయత్వవారణంతు తత్సముదాయత్వభేదనివేశేనైవ ॥ తావతాపి లాఘవానపాయాత్ ॥ ఉదాహరణసంగ్రహాయ చ నిరూపకయత్కించిత్తాదృశసముదాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తితానిరూపకత్వే సత్యుదాహరణభిన్నత్వం నిరూపకత్వాంతార్థః ॥ తస్మాద్వర్ణపర్యాప్తిసముదాయత్వమర్థ ఇత్యలం పల్లవితేన ॥ యద్వా తథావిధయత్కించిజ్జనకత్వవదనాశ్రయత్వేనానుగతజన్యతావృత్తితత్సమానాధికరణ భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకతథావిధజనకత్వోభయశూన్యత్వపరం వ్యాప్యవ్యాపకభావేతి విశేషణార్థః తత్రావ్యాప్తికరోభయాభావేనఘటకస్వానవచ్ఛేదకేత్యాద్యగ్రిమవిశేషణయోదాహరణార్థబోధీయజన్యతేద్విత్వేననివేశ్యతదీయజనకతేతి, అపరేణాపాదేయే ఇతి నతత్రావ్యాప్తిః * స్వానవచ్ఛేదకేతి * తాదృశహేత్వాదివిషయితాస్త

జ్ఞాద్యర్థబోధజనకతానవచ్ఛేదకీభూత హేత్వాదివిషయతావిశిష్టతాదృశజనకతాశ్రియ ఏవ, ధూమాదాలోకవాన్పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞామాత్రవిషయకజ్ఞానం చ, న తాదృశవిశిష్టజనకతాశ్రయః, తన్నిష్ఠహేత్వర్థబోధజనకతావచ్ఛేదకవిషయతాయా అపి విశిష్టప్రతిజ్ఞార్థబోధజనకతాయామవచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ ఏతేన వ్యాప్యవ్యాపకభావానాపన్నతథావిధజనకతాద్వయశూన్యత్వప్రవేశే ధూమాదాలోకవాన్పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాది సముదాయేఽతివ్యాప్తిః తాదృశసముదాయవిషయకజ్ఞాననిష్ఠప్రతిజ్ఞార్థబోధజనకతా హేత్వర్థబోధజనకతయోర్వ్యాప్యవ్యాపకభావసత్త్వాత్ వ్యాప్యవ్యాపకభావానాపన్నతథావిధజనకతాద్వయశూన్యత్వాదితి నిరస్తమ్ ॥ తాదృశవాక్యవిషయకజ్ఞానీయప్రతిజ్ఞాఘటకహేతుసమానాకారకవాక్యవిషయతాయా విశిష్టప్రతిజ్ఞార్థబోధజనకతావచ్ఛేదకత్వేఽపి ప్రతిజ్ఞావాక్యవిషయతానంతఃపాతిన్యా హేతువిషయతాయాస్తాదృశజన

మానాధికరణాయాః ప్రతిజ్ఞాజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నజనకతాయాః కేవలప్రతిజ్ఞాదిజ్ఞానే సత్త్వాదసంభవ ఇతి విశిష్టపదమ్ ॥ అథ ప్రతిజ్ఞావిషయకసమూహాలంబనస్య విశిష్టజనకతాశూన్యత్వాభావేన ప్రతిజ్ఞాదౌ కథం లక్షణగమనమితి చేన్న ॥ యత్కించిత్త్వస్య జ్ఞానవిశేషణతయా ప్రతిజ్ఞామాత్రవిషయకమేకం జ్ఞానమాదాయేతి గృహాణ ॥ అథ ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయేఽతివ్యాప్తివారణాయ స్వానవచ్ఛేదకవిషయితావిశిష్ట తాదృశజనకతాశూన్యత్వస్య జ్ఞానే నివేశే ధూమాదాలోకవాన్పర్వతో వహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః ॥ తాదృశప్రతిజ్ఞాజ్ఞానస్యాపి ధూమాదిత్యానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్న జనకతాకత్వాత్ ॥ తాదృశజనకత్వస్య నిరుక్తాన్యతమజన్యతానిరూపితత్వాత్ ॥ స్వానవచ్ఛేదకీభూతపర్వతాదిపదవిషయితావత్త్వాచ్చేతి చేన్న ॥ తాదృశాన్యతమజన్యతానిరూపితాయా జనకతాస్వానవచ్ఛేదకవిషయితావిశిష్టతాదృశజనకతాశూన్యజ్ఞానీయస్వావచ్ఛేదకవిషయితానిరూపకవర్ణసముదాయత్వమర్థః ॥ తాదృశజ్ఞానీయత్వస్వావచ్ఛేదకత్వోభయసంబంధేన జనకతావిశిష్టవిషయితాకేతి యావత్ ॥ తథా చ స్వపదం యజ్జనకతావ్యక్తిమాదాయ యదా లక్షణసమన్వయః కర్తవ్యస్తదా తత్పరమ్ ॥ ఏవం చ ధూమాదాలోకవాన్పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నాయా జనకతా తదవచ్ఛేదకవిషయతావిశిష్టతాదృశజనకతాశూ

న్యత్వం ప్రతిజ్ఞాజ్ఞానస్యాస్త్యేవేతిలక్షణసమన్వయసంభవాన్నానుపపత్తిః॥ అన్య
తమనిరూపితజనకతామాత్రపరత్వేతు జ్ఞానజ్ఞాప్యత్వం ధూమీయమితిబోధజనక
తాయామపి తథాత్వేన తదనవచ్ఛేదకీభూతపర్వతోవహ్నిమానితిభాగవిషయితా
విశిష్టజనకతావత్త్వేన తాదృశప్రతిజ్ఞాజ్ఞానాసంగ్రహాపత్తేః॥ నచాత్రతాదృశవి
షయివిషయితాశూన్యత్వమేవ నివేశ్యతాం కిం తాదృశజనకతాప్రవేశనేనేతివా
చ్యమ్॥ తథాసతి తాదృశాన్యతమజన్యతానిరూపితాయాజనకతా తదనవచ్ఛేదక
విషయితాశూన్యత్వనివేశేనైవోపపత్తౌ విషయితాయాంపునస్తాదృశాన్యతమజ
న్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకత్వరూపవిశేషణదలవైయర్థ్యాపత్తేః॥ అస్మా
కంత్వేకదేశజ్ఞానస్యాపి తాదృశతాదృశాన్యతమజన్యతానిరూపితజనకతానవచ్ఛే
దకవిషయతావిశిష్టతాదృశజనకతాశూన్యత్వాత్॥ ఏకదేశవారకతయైవతద్దలసా
ఫల్యాత్॥ అన్యథా పరస్పరనిరూప్యనిరూపకభావాపన్న సకలవిషయితా
నాం తాదృశజనకతావచ్ఛేదకత్వేనైకదేశమాత్రవిషయకజ్ఞానీయవిషయతాయా
అతథాత్వేనజనకతానవచ్ఛేదకతయా తత్రాతివ్యాప్త్యభావాద్విశేషణదలవైయ
ర్థ్యాపాతాత్॥ అతఏవ తాదృశపదమప్యావశ్యకం, అన్యథైకదేశజ్ఞానస్యాపి
తాదృశవిషయితావిశిష్టయత్కించిజ్జనకతాశాలిత్వేన తద్దలవైయర్థ్యాపాతా
త్॥ యత్తు తాదృశవిషయతాశూన్యత్వనివేశేవిషయతాయాఅవ్యాప్యవృత్తిత్వే
నావ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వమితిజనకతోపాదానమ్॥ విషయితావిశిష్టజనకత్వంచ నా
వ్యాప్యవృత్తీతిసమాధేయమితి॥ తన్మందమ్॥ తథాసతి ప్రమేయత్వసాధారణతాదృ
శవిషయితావిశిష్టత్వనివేశ్య తదవచ్ఛిన్నత్వస్యైవ నివేశేనోపపత్తౌ తాదృశజనక
తాపర్యంతనివేశవైయర్థ్యస్య దుష్పరిహరత్వాత్॥ నన్వేవం స్వానవచ్ఛేదకవిషయ
తావదన్యత్వస్యైవ సమ్యక్త్వే విశిష్టజనకతాశూన్యత్వనివేశోనతిప్రయోజక ఇతి
చేత్॥ తర్హ్యగ్రిమదూషణగణమధ్యే పతిష్యద్దూషణస్యాపి గణనే శాఖాయాః, ఏ
వం ప్రాతిస్వికరూపేణ తాదృశజనకత్వస్య నివేశేఽసంభవసమాధానవైశిష్ట్యావచ్ఛిన్న
తాదృశజనకతాభావనివేశేఽపి తాదృశజనకత్వం స్వరూపమిత్యపిదూషణమనవసర
మధ్యపతిత॥ పరేతు॥ స్వత్వస్యాననుగతతయాప్రాతిస్విక్యమాదాయానుగతలక్షణా
నిర్వాహ ఇతి స్వానవచ్ఛేదకవిషయితావిశిష్టతాదృశజనకతాతికయద్యద్వంతి
తత్తదభావకూటవత్త్వమేవజ్ఞానేనివేశనీయం తాదృశంచప్రతిజ్ఞాహేతూభయజ్ఞానా

దాప్రసిద్ధః తత్ర చ హేతుజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నా జనకతా న ప్రవేశ్యతే॥ కింతు తదన్య
చతుష్టయీతి న ధూమాదాలోకవాన్పర్వతో వహ్నిమానిత్యాది ప్రతిజ్ఞాయామ
వ్యాప్తిః॥ ఏవంచ జనకత్వనివేశఖండనమప్రసక్తమేవేత్యాహుః॥ తదపి నాతీవ
సందర్భశుద్ధం ప్రతిభాతి॥ ఈదృశరీత్యైవ ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయాదివారణే త
త్తదర్థవిషయకశాబ్దత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకతానివేశస్య వ్యర్థతాపత్తేః॥ అస్మాకం
తు ప్రతిజ్ఞాహేతుజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నజనకత్వం స్వపదేనోపాదాయ లక్షణసమ
న్వయసంభావనావారణాయ పర్యాప్తినివేశస్యావశ్యకం స్వత్వాననుగమదోష
స్తు యత్కించిత్త్వేన దేతల్లక్షణేఽస్వరసమధ్య ఏవేతి॥ అత్ర వదంతి॥ ప్రతిజ్ఞై
కదేశహేతుఘటితసముదాయవారణాయ పర్యాప్తినివేశస్యావశ్యకం॥ అన్యథా త
త్సముదాయత్వే హేత్వర్థవిషయకశాబ్దత్వఘటితధర్మావచ్ఛిన్న జన్యతానిరూపి
తాయాస్తద్విషయకత్వావచ్ఛిన్నా జనకతా తదవచ్ఛేదకవిషయతానిరూపకసర్వా
త్తిత్వస్య వహ్నిమత్త్వదవిషయితాయాశ్చ ప్రతిజ్ఞైకదేశహేతుజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్న
జనకతావచ్ఛేదకతయా జ్ఞానే తాదృశజనకత్వాభావకూటవత్త్వస్య చ సత్త్వేనా
తివ్యాప్తేః॥ పర్యాప్తినివేశే చ హేత్వర్థవిషయకశాబ్దత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకతా
కజన్యతాకజనకతా హేతుజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నైవ॥ తదన్యస్యావచ్ఛేదకవహ్నిమ
త్త్వదవిషయతావిశిష్టతథావిధజనకతాశూన్యస్య కృతజ్ఞానీయ తదవచ్ఛేదకవిషయ
తానిరూపకవర్ణసముదాయత్వాసత్త్వేన నాతివ్యాప్తిః॥ ఏవం ధూమాదాలో
కవాన్పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదౌ ధూమాదాలోకవాన్పర్వత ఇత్యాదిభాగేఽతి
వ్యాప్తిః॥ ధూమాదాలోకవాన్పర్వత ఇతి భాగజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నజనకతాయా
హేత్వర్థవిషయకశాబ్దత్వఘటితధర్మావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితత్వసత్త్వేన తజ్జ్ఞా
నే తాదృశజనకత్వాభావకూటవత్త్వసత్త్వే న చ తత్ర తదవచ్ఛేదకవిషయతానిరూ
పకవర్ణసముదాయత్వసత్త్వాదితి॥ అత్ర తథాపి ప్రతిజ్ఞైకదేశే ధూమాదితి భా
గేఽతివ్యాప్తిః॥ తత్ర హేత్వర్థవిషయకశాబ్దత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకతాక జన్య
తానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకవిషయతానిరూపకవర్ణసముదాయత్వసత్త్వాత్॥
తజ్జ్ఞానే తాదృశజనకత్వాభావకూటవత్త్వాచ్చేతి భట్టాచార్యాణామస్వరససంగ
తిరితి॥ నచ స్వానవచ్ఛేదకవిషయతాబహిర్భూతాయా తత్తదర్థవిషయకశాబ్ద
త్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాకజన్యతాన్యతమజన్యతానిరూపిత జనకతావచ్ఛేదకవిషయ

జ్ఞా తన్నిరూపకసముదాయత్వమేవ సముదితార్థః ॥ తత్ర విశేష్యదలే పర్యాప్తిర్న ప్రవేశ్యతే ॥ కింతు యాం జనకతావచ్ఛేదకవిషయతామాదాయ లక్షణసమన్వయః పర్యాప్తిఘటితార్థకతజ్జనకతాం స్వపదేనోపాదాయ తస్యాం తదవచ్ఛేదకవిషయతాన్యత్వమపేక్షితమ్ ॥ తథాచ హేత్వర్థవిషయకశాబ్దత్వఘటితధర్మావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతానవచ్ఛేదకవిషయతాయాస్తద్విషయకశాబ్దత్వపర్యాప్త్యనవచ్ఛేదకతాకజన్యతానిరూపితజనకతానవచ్ఛేదకీభూతవహ్న్యాలోకాదిమత్పదవిషయతాన్యత్వాభావాన్నోక్తస్థలేఽతివ్యాప్తిరితి ॥ ఏవంసత్యనుగమేన ప్రతిజ్ఞాహేతువిషయితే ఉపాదాయ ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయేఽతివ్యాప్తిస్తు నశంక్యా ॥ స్వానవచ్ఛేదకవిషయితాన్యత్వకూటనివేశాత్ ॥ విషయితాయాయి జ్ఞానవృత్తిస్తద్వృత్తిర్యా జనకతా స్వపదేన తస్యా ఏవోపాదానాన్న ప్రతిజ్ఞావిషయిత్వాదౌ హేతుజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నజనకతామాదాయాతివ్యాప్తిరితి వాచ్యమ్ ॥ తస్య లక్షణాంతరత్వాత్ ॥ ప్రకృతలక్షణపరిష్కారరూపత్వే స్వపదేన ప్రతిజ్ఞార్థవిషయకశాబ్దత్వపర్యాప్త్యనవచ్ఛేదకతాకజన్యతానిరూపితజనకతైవ హేతౌ లక్షణగమనాయ హేత్వర్థవిషయకశాబ్దత్వపర్యాప్త్యనవచ్ఛేదకతాకజన్యతానిరూపితజనకతాయా అన్యస్యాదేయతయా హేతుజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నజనకతా న ప్రవేశ్యతే కింత్వన్యచతుష్టయాంత్యస్యాసంగతేః ॥ అత ఏవాత్ర స్వపదేన హేతుజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నజనకతా గృహ్యతే తథాచ స్వానవచ్ఛేదకవహ్న్యాలోకపదాదివిషయితావిశిష్టహేతుజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నజనకతావత్త్వస్య తాదృశజ్ఞానస్య తత్కూటవత్త్వాభావాదేవ నాతివ్యాప్తిరితి పర్యాప్త్యనుపాదానస్యార్థమితి సమాహితమ్ ॥ స్వపదేన హేతుజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నజనకత్వస్యోపాదానే ధూమాదాలోకవాన్పర్వతో వహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తేశ్చ ॥ తజ్జ్ఞానస్య హేత్వర్థవిషయకశాబ్దత్వపర్యాప్త్యనవచ్ఛేదకతాకజన్యతానిరూపితజనకతానవచ్ఛేదకపర్వతపదాదివిషయితావిశిష్టజనకతావత్త్వాత్తాదృశకూటాభావాదితి ॥ యది చ స్వానవచ్ఛేదకేతి స్వపదేన ప్రత్యేకం తాదృశజనకతాపంచకమపి గృహ్యతే హేతుజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నజనకతా న గృహ్యత ఇతి తు యథాశ్రుతహేతుత్వాభిప్రాయేణ యోజ్యతే ॥ న చైవం నిరుక్తప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః ॥ తజ్జన్యశాబ్దబోధస్య వివక్షితహేత్వర్థావిషయకత్వాత్ ॥ తథాచ న కోఽపి దోష ఇతి విభావ్యతే

కతానవచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ యదిచోదాసీనపదార్థవిషయితానియతవిషయితాశా
వయవవ్యక్తిః ప్రామాణికీ ॥ తదా స్వానవచ్ఛేదకవిషయితా తథావిధ జనకతా
వచ్ఛేదకత్వేన విశేషణీయా, తాదృశావయవవ్యక్తివిషయకజ్ఞానే అవయవాంతర
విషయతా నైయత్యస్య ప్రామాణికత్వేత్వగతిరేవేతిధ్యేయమ్ ॥ సమానాకా

తదాప్రతిజ్ఞైకదేశహేత్వాదివారణాత్ ॥ స్వానవచ్ఛేదకేత్యాది భట్టాచార్యో
క్తవిశేషణవైయర్థ్యే ఇష్టాపత్తిరితి మంతవ్యమ్ ॥ నను యథాశ్రుతమతే స్వా
నవచ్ఛేదకత్వం స్వానతిరిక్తవృత్తిభిన్నత్వం తథాచ, హేతుజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నజ
నకతావిపాదానేపి ప్రతిజ్ఞావిషయితాయాస్తదనతిరిక్తవృత్తితయా తద్భిన్నవిషయి
తావిశిష్టజనకత్వాఘటితసాటమక్షతమితిచేత్తర్హి హేతువిషయితాయాః
ప్రతిజ్ఞాజనకతాతిరిక్తవృత్తిత్వాదవ్యాప్తిరితిదిక్ ॥ యత్తు స్వస్య స్వధర్మితా
వచ్ఛేదకత్వవారణాయ ప్రతిజ్ఞాజ్ఞానే పత్వాదిప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతా
యా అప్యుపగమే తాదృశప్రకారతాయాః స్వానవచ్ఛేదకవిషయితాఘటకత్వవి
రహేణ ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిర్జనకతానివేశేచావచ్ఛిన్నత్వసంబంధేన తద్వి
శిష్టత్వాభావాన్నదోషఇతి ॥ తదసత్ ॥ అవచ్ఛిన్నత్వసంబంధేన తాదృశవిష
యితావైశిష్ట్యనివేశే యదిచేత్యాది గ్రంథవిరోధాత్ ॥ ఉదాసీన పదార్థవి
షయితాయాః స్వానవచ్ఛేదకత్వేపి తాదృశజనకత్వస్య తదనవచ్ఛిన్నతయా ఽ
వ్యాప్త్యయోగేన విషయితాయాం తాదృశస్యలిఙ్గజనకతానవచ్ఛేదకత్వస్యాన్య
త్రప్రలపితత్వాపత్తేరితి ॥ యాదృశప్రతిజ్ఞావిజ్ఞానముదాసీనపదార్థవిషయకమే
వజాయతే తాదృశప్రతిజ్ఞావిష్యత్వానవ్యాప్తిమాశంకతే * యదిచేతి * సమాధత్తే
* తదేత్యాది * ఏవంచ స్వానవచ్ఛేదకాయా తథావిధజనకతావచ్ఛేదకవిషయి
తా తద్విశిష్టతాదృశజనకతాశూన్యత్వం జ్ఞానవిశేషణమిత్యర్థః ॥ అత్ర స్వానవ
చ్ఛేదకతాదృశజనకతావచ్ఛేదకవిషయితాశూన్యత్వమేవాస్తు భాగవిషయితా
యాస్తాదృశజనకతానవచ్ఛేదకత్వేన తత్రాతివ్యాప్తేర్విశేష్యదలసార్థక్యసం
భవాదితితు బోధ్యమ్ * అగతిరేవేతి * ఇదంచాత్రాలోచనీయమ్ ॥ స్వానవ
చ్ఛేదకతాదృశజనకతావచ్ఛేదకవిషయితావిశిష్ట స్వన్యూనవృత్తి జనకతాశూన్య
త్వంగతిః ॥ పంచానామప్యవయవానాం విషయితానైయత్యోపగమేపి స్వన్యూ
నవృత్తిజనకతాస్థానే స్వన్యూనవృత్తిస్వానవచ్ఛేదకవిషయితానివేశ్యా ॥ వస్తుత

శప్రతిజ్ఞాద్వయాద్యాత్మక సముదాయస్యావయవత్వపర్యాప్త్యాశ్రయత్వమిష్ట
మేవ, తస్యాతథాత్వే తద్వారణప్రకారోఽపి చింతనీయః ॥ న్యాయాంతర్గతత్వ
స్యాపి నివేశనీయతయానోదాసీనవాక్యసాధారణ్యమిత్యపి బోధ్యమ్ ॥ అత్రయ

స్తు స్వానవచ్ఛేదకేత్యాదికమపహాయ స్వాశ్రయత్వస్వసమానాధికరణభేదప్రతి
యోగితావచ్ఛేదకవిషయితోభయాభావవత్త్వేన జ్ఞానం విశేష్యం స్వానవచ్ఛే
దకతథావిధజనకతావచ్ఛేదకవిషయితానిరూపకత్వేనవాసర్గో విశేషణీయ ఇతి ॥
అసమానాకారకప్రతిజ్ఞాద్వయే జన్యతాభేదమతే దోషాప్రసక్తేస్సమానేతి * ఇ
ష్టమేవేతి * ఏకప్రతిజ్ఞాప్రతిజ్ఞాద్వయం నైతిప్రత్యయసంభవేఽపి నావయవ ఇతి
ప్రత్యయాసంభవాత్ * తస్యాతథాత్వే * ప్రతిజ్ఞాద్వయస్యావయవత్వాస్వీకారే
* పరిచింతనీయ ఇతి * ప్రతిజ్ఞాద్వయస్యాలక్ష్యతాపక్షే తాదృశసముదాయత్వనిష్ఠ
న్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వం దేయమిత్యభిప్రాయః ॥ నన్వేతేనైవ ప్రతిజ్ఞాహే
తుసముదాయాతివ్యాప్తివారణే స్వానవచ్ఛేదకేత్యాదిదలవైయర్థ్యప్రసంగ ఇతి
చేత్, ఏతత్కల్ప ఇష్టత్వాత్ ॥ అత్రాయం భట్టాచార్యాణామాశయః ॥ ప్రతిజ్ఞై
కదేశవర్ణన్యూనవృత్తిసముదాయత్వవారణాయ తాదృశయత్కించిజ్జ్ఞానీయవిషయి
తానిరూపకవర్ణత్వసమనియతసముదాయత్వనివేశాన్న ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదా
యాదావతివ్యాప్తిర్నవా స్వానవచ్ఛేదకేత్యాదివిశేషణవైయర్థ్యమ్ ॥ ఏవం ప్ర
తిజ్ఞాద్వయాదివారణాయ తత్తత్సముదాయత్వభిన్నత్వమేవ నివేశ్యమ్ ॥ న చైవ
స్వనిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వం సమ్యక్, లాఘవాత్ ॥ వర్ణత్వసమనైయ
త్యనివేశనేనాతివ్యాప్తిం సంపాద్య స్వానవచ్ఛేదకేత్యాదేస్తత్సముదాయత్వ
భిన్నత్వస్య చ ప్రవేశే మహాగౌరవాదితి వాచ్యమ్ ॥ ధూమాదాలోకవానితి ప్ర
తిజ్ఞాయామవ్యాప్తేస్తన్నిష్ఠసముదాయత్వే ధూమాదితిభాగమాత్రవృత్తినిరుక్తస
ముదాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తితానిరూపకత్వాత్ ॥ ఉదాహరణనిష్ఠసముదాయ
త్వస్య తదేకదేశవృత్తితథావిధయత్కించిత్సముదాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తితానిరూ
పకత్వాత్ ॥ ధూమాదితిభాగమాత్రవృత్తిసముదాయత్వస్య నిరుక్తసముదాయత్వ
రూపతయా ప్రతిజ్ఞానిష్ఠసముదాయత్వస్య తన్నిష్ఠన్యూనవృత్తితానిరూపకత్వేనా
వ్యాప్తేరుక్తకల్పస్యైవ సాధీయస్త్వాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాద్వయస్యాలక్ష్యత్వమంగీకృత్యైవా
తద్వారకముక్తవిశేషణం హేయమ్ ॥ ఇత్థం చావచ్ఛేదకత్వనివేశనమపి సార్థకమ్ ॥

త్కించిత్త్వనివేశాదననుగమోదుర్వారః ॥ ఏవం ప్రతిజ్ఞాదిఘటకహేత్వర్థప్ర
తిపాదకభాగేఽతివ్యాప్తిః ॥ ఏవముదాహరణస్య వాక్యద్వయాత్మకస్య సంగ్ర

అన్యథా హేతుప్రతిజ్ఞైకదేశజ్ఞానస్య స్వావచ్ఛేదకతాదృశాన్యతమజన్యతాని
రూపితజనకతావచ్ఛేదకవిషయితావిశిష్టజనకతాశూన్యతయా తత్సముదాయేఽతి
ప్రసంగాదితి తద్విశేషణమండనమ్॥వస్తుతస్తు తత్తదర్థశాబ్దత్వపర్యాప్తావచ్ఛేదక
తాకజన్యతాన్యతమజనకతాశ్రయయత్కించిజ్జ్ఞానవిషయవర్ణత్వ వ్యాపకసము
దాయత్వంవాచ్యం తత్రచ పూర్వోక్తస్వనిష్ఠన్యూనవృత్తితానిరూపకత్వం నివే
శ్యం ప్రతిజ్ఞాద్వయాదికమలక్ష్యం అవచ్ఛేదకత్వంచ త్యాజ్యమ్ ॥ ఏవంతాదృశ
జనకతాద్వయశూన్యత్వాపేక్షం తత్తత్సముదాయత్వభిన్నత్వంచవ్యర్థమితి తత్ఖండ
నమ్॥నను యత్కించిత్త్వంపకమాత్రవృత్తిధర్మః తథాచాధేయతాసంబంధేన జ్ఞాన
వ్యతిరేకమాత్రావృత్తిర్యోధర్మః తద్విశిష్టాయాస్స్వాధికరణయత్కించిద్వృత్తిత్వ
సంబంధేన జ్ఞానత్వవిశిష్టవిషయితాయావాన్నివేశాన్నదోషఇత్యతఆహ * ఏవమి
తి * దోషద్వయం జన్యతానివేశపక్షే భాగ ధూమాదాలోకవాన్పర్వతఇతిప్ర
తిజ్ఞాఘటకధూమాదిత్యేకదేశేసతు పర్వతోవహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞాఘటక పర్వత
పదే తన్మాత్రజ్ఞానస్య తథావిధ జనకతానాశ్రయత్వాదతఉక్తం హేత్వర్థే
తి ॥ ప్రతిజ్ఞాదీత్యాదినా ధూమాద్వహ్నిసాధ్యకోదాహరణాదపరిగ్రహః ॥ నన్వ
త్ర సాధ్యవిశిష్టపక్షవిషయిత్వావ్యన్యతమనిష్ఠప్రయోజ్యతానిరూపిత ప్రయోజక
తావచ్ఛేదక యత్కించిద్విషయితాకవర్ణసముదాయత్వంవాచ్యం తత్రచ ప్రకృ
తపక్షవిశేషణతాపన్నప్రకృతసాధ్యాన్వితప్రకృతహేతువిశిష్టహేతుత్వవిషయితా
నివేశాన్నప్రతిజ్ఞాదిఘటకహేత్వర్థబోధకభాగేఽతివ్యాప్తిః ॥ యాదృశానుపూ
ర్వీప్రకారకజ్ఞానాంతరం కదాపి తాదృశసాధ్యాన్వితహేతుత్వవిషయితాశాలికా
ర్యానుదయః తన్ముఖ్యవిశేష్యతాయా అపి తాదృశసాధ్యవిషయతానిరూపితత్వో
పలక్షిత తాదృశహేతుత్వవిషయతాంప్రతి ప్రయోజకత్వాసంభవాత్॥ తాదృశవి
షయతాశాలిబోధే ప్రతిజ్ఞోత్తరహేతుజ్ఞానత్వేనహేతుత్వేపి హేత్వవయవస్యత
త్ప్రయోజకత్వం॥హేతుస్స్వార్థవిషయితాప్రయోజకఇతివ్యవహారాత్॥ హేతువి
షయతాయాం వ్యాప్త్యాదివిషయిత్వానిరూపితత్వం దేయమ్ ॥ తేననిగమనఘటక
తస్మాత్పదేనాతివ్యాప్తిరిత్యతఆహ*ఏవమితి*వాక్యద్వయాత్మకస్యేతి*వాక్యచతు
ష్టయాత్మకస్యేత్యర్థః ॥ ననుసపక్షతావచ్ఛేదకాద్యవచ్ఛిన్నహేతుసాధ్యవైశిష్ట్యా

హేయతత్ప్రతిపాద్య సాధ్యవిశిష్టధర్మి విషయకశాబ్దబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నజన్యతా తథావిధహేతువిశిష్టధర్మి విషయకశాబ్దబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నజన్యతా చాన్యతమజన్యతాగర్భైనివేశనీయా॥ తథాచ తద్ఘటకప్రత్యేకవాక్యేఽతివ్యాప్తిః॥ ఏతాదృశార్థద్వయవిషయకబుద్ధిత్వంచ న సముదాయస్యాపి జన్యతావచ్ఛేదకమితి తదవచ్ఛిన్నైకజన్యతానివేశాసంభవాత్ ॥ నచ జనకతా ఏవాన్యతమత్వేన నివేశనీయాః, తచ్ఛరీరే చోదాహరణప్రతిపాద్య తత్తద్విశిష్టార్థబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్ననిరూపితజనకతాద్వయం ద్విత్వేన నివేశనీయం, అతః ఏకైకజనకతాశ్రయప్రత్యేక భాగవిషయకజ్ఞానమాదాయ న ప్రత్యేకభాగేఽతివ్యాప్తిరితి వాచ్యమ్ ॥ ఉభయభిన్నత్వస్య ప్రత్యేకముభయోస్సత్త్వాదుభయభిన్న భిన్నత్వస్యోభయత్రాసంభవాదన్యతమత్వేనోభయోపాదానాసంభవాత్, వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నానుయోగితాకభే

నగాహి శాబ్దత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకతాకజన్యతామాశంక్యార్థసమాజరూపబాధకేన నిరాకరోతి * తాదృశార్థద్వయేతి * (తథాచేతి * ననూదాహరణేఽవ్యాప్త్యకథనాన్న్యూనతా వ్యాప్యవ్యాపకభావాపన్నజనకతాద్వయసత్త్వాత్స్వానవచ్ఛేదకవిషయితావిశిష్టతాదృశజనకతాకత్వాచ్చేతి చేన్న ॥ తథావిధయత్కించిజ్జనకత్వతదనాశ్రయవృత్తి తత్సమానాధికరణభేద ప్రతియోగితావచ్ఛేదకజనకత్వోభయశూన్యత్వం వ్యాప్యవ్యాపకభావేతివిశేషణార్థః ॥ ఉదాహరణే చ తథావిధం జనకతాద్వయమేవ ద్విత్వేనోదాహరణార్థబోధీయజన్యతాద్వయ నివేశాత్తథావిధజనకతాద్వయశూన్యత్వపంచక నివేశాద్వానావ్యాప్తిః ప్రతిజ్ఞాహేతుజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నజనకత్వద్వయం చ సఘటనం శక్యమితి నాతివ్యాప్తిః ॥ స్వానవచ్ఛేదకత్వాదివిశేషణే వహ్నిత్వేనోదాహరణార్థబోధజన్యతేప్రవేశ్యతదీయజనకత్వే స్వపదేనోపాదేయే తాదృశజనకతాచోదాహరణజ్ఞానీయజనకతయోర్భేదో నివేశ్య ఇతి) * ద్విత్వేనేతి * ఉదాహరణఘటకవాక్యచతుష్టయవిషయకప్రత్యేకజ్ఞానచతుష్టయనిష్ఠజనకతా ఆదాయ తన్నిష్ఠచతుష్టయావచ్ఛిన్నభేదస్యైవాన్యతమత్వరూపస్య నివేశాత్తాదృశజనకతాచతుష్టయావచ్ఛేదకవిషయితానిరూపకవర్ణసముదాయత్వస్య సంపూర్ణ ఏవ సత్త్వాన్నైకదేశేఽతివ్యాప్తిరితి భావః ॥ యద్యపి ద్విత్వేననివేశేపి వాక్యచతుష్టయసముదాయత్వసంగ్రహః I తథాపి తథానివేశే తస్యవాక్యద్వయవృత్తిసముదాయత్వనిష్ఠ న్యూనవృత్తితాని

దోపగమేత్తు తాదృశాన్యతమత్వాశ్రయప్రత్యేకజనకతామాదాయాతిప్రసంగస్య దుర్వారత్వాత్ ॥ పూర్వకల్పేతు ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వవిశేషణేనైవనాతిప్రసంగావకాశః, యోయోధూమవానిత్యాదిప్రత్యేకవాక్యస్యవాక్య(సముదాయా)ద్వయాత్మకోదాహరణఘటకత్వాత్ ॥ నచవాక్యద్వయపర్యాప్తముదాహరణత్వందుర్వచమ్ ॥ స్వఘటకయత్పదోపస్థాప్యధర్మిణి హేతుమత్తాబోధకం యద్వాక్యం యచ్చతదనంతరప్రయుక్తం స్వఘటకతత్పదోపస్థాప్య తాదృశధర్మిణి సాధ్యవత్తాబో

రూపకత్వమితి చతుష్టయానుధావనం * దుర్వారత్వాదితి * అన్యతమత్వస్యావ్యాసజ్యవృత్తితయాపర్యాప్తివివక్షాయాః అసంభవాత్ ॥ ఇదంతుబోధ్యమ్ ॥ తథావిధజనకతాత్వావచ్ఛిన్నభేదాన్యతమభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకధర్మ పర్యాప్త్యధికరణావచ్ఛేదకవిషయితేత్యాదిక్రమేణ నివేశే ఉదాహరణేనావ్యాప్తిః ॥ తదేకదేశేనాతివ్యాప్తిశ్చ ॥ భేదాన్యతమమధ్యే ఉదాహరణప్రతిపాద్యతత్తద్విశిష్టార్థబుద్ధిజనకతాద్వయభేదనివేశాత్ ॥ యద్వా ప్రతిజ్ఞాప్రతిపాద్యతద్విశిష్టార్థబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నజన్యతాహేతుప్రతిపాద్యతద్విశిష్టార్థబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నజన్యతోపనయనిగమనప్రతిపాద్య తత్తద్విశిష్టార్థబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నజన్యతేతి జన్యతాచతుష్టయమన్యతమత్వేన నివేశ్య తన్నిరూపితజనకతావచ్ఛేదకవిషయితానిరూపకవర్ణసముదాయత్వోదాహరణత్వాన్యతరవత్త్వంలక్షణమ్ ॥ ఉదాహరణత్వంచాగ్రిమమనుగతమితినకోపిదోషఇతి ॥ నను దీధితికృన్మతేప్యుభయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వస్యైకదేశసాధారణతయాఽతివ్యాప్తిర్దుర్వారేత్యతఆహ * పూర్వేతి * నన్నూదాహరణత్వస్య దుర్వచతయా కథంతద్భేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వమిత్యాశయేనశంకతే * నచేతి * దుర్వచమితి * ఇతరావయవానన్వితస్వార్థబోధకత్వం నేహోదాహరణత్వమాత్రాశ్రయాత్ ॥ అతఃవ్యాప్యత్వాభిమతవన్నిష్ఠవ్యాపకత్వాభిమతసంబంధబోధకత్వముదాహరణత్వమితిమూలోక్తలక్షణం పరిష్కరోతి * స్వఘటకేతి * స్వంవాక్యమ్ ॥ స్వఘటకయత్పదోపస్థాప్యతావచ్ఛేదకదృష్టాంతతావచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపితప్రకృతహేతుప్రకారతాశాలిశాబ్దబోధజనకతావచ్ఛేదకత్వతథావిధ తదవచ్ఛిన్నభేదావచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపితప్రకృతహేతుప్రకారతాశాలిశాబ్దబోధజనకతావచ్ఛేదకతోభయవత్ప్రకారతాశ్రయానుపూర్వీఘటకవర్ణత్వ వ్యాపక

తదాశ్రయాధికరణకాలధ్వంసోత్పత్త్యధికరణక్షణధ్వంసోత్పత్త్యధికరణక్షణోత్పత్తికధ్వంసప్రతియోగిక్షణవృత్తివృత్తిస్వఘటకతత్పదోపస్థాప్యతావచ్ఛేదకదృష్టాంతతావచ్ఛేదకధర్మతదవచ్ఛిన్నభేదావచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూ: తత్ప్రకృతసాధ్యప్రకారతాద్వయశాలిశాబ్దబోధజనకతావచ్ఛేదకప్రకారతాశ్రయానుపూర్వీఘటకవర్ణత్వవ్యాపకం సముదాయత్వమిత్యర్థః ॥ స్వమానుపూర్వీ ॥ మహానసత్వవత్పరత్వాదినా భానేతు తాదృశభేదానుయోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విశేష్యతానివేశ్యా ॥ ఉచితానుపూర్వీక హేతుసాధ్యవిశిష్టధర్మిబోధకద్వయకసముదాయత్వమప్యేతదేవ ॥ యద్యపి ప్రకృతహేతువిశిష్టతత్తదన్యప్రకృతసాధ్యవిశిష్టతత్తదన్యధర్మివిషయకసమూహాలంబనబోధీయ యావత్కారణతావచ్ఛేదకయత్కించిద్విషయతాశ్రయవర్ణత్వవ్యాపకసముదాయత్వముపాధ్యాయానాముదాహరణత్వంసంభవతి ॥ తథాపి సవహ్నిమాన్ యోయో ధూమవానితివాక్యస్య వారణాయ స్వాశ్రయీభూతసాధ్యవిశిష్టబోధక వాక్యాన్యసహితోత్తరత్వ శూన్యహేతువిశిష్టబోధకవాక్యవృత్తి యత్సముదాయత్వం తద్భిన్నత్వనివేశే గౌరవాత్తన్నోక్తమ ॥ ఇదంతు బోధ్యమ్ ॥ స్వఘటకయత్పదోపస్థాప్యధర్మిణియో హేతుమత్త్వబోధః యస్య హేతౌతాదృశధర్మిబోధకః తదన్యతరబోధజనకం యద్వాక్యం యచ్చ యదనంతరప్రయుక్తం స్వఘటకతత్పదోపస్థాప్యధర్మిణి సాధ్యవత్త్వబోధః యస్య సాధ్యే తాదృశధర్మిబోధ స్తదన్యతరబోధజనకం యద్వాక్యం తదుభయసముదాయత్వం ॥ తేనయత్ర ధూమ స్తత్రాగ్నిరిత్యుదాహరణస్యావ్యాప్తిః ॥ ప్రకృతేతుబోధే హేతుసాధ్యాంశే స్పష్టమేవ స్తుతిస్తుహేతుమత్త్వబోధకేత్యత్ర ధర్మివిషయతానిరూపితహేతువిషయతాకత్వేనబోధయోరనుగమస్తత్ర ధర్మివిషయతాయా హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నాధేయతాసంబంధానవచ్ఛిన్నప్రకారతాన్యత్వనివేశాద్ధూమోయద్వానితిబోధస్య హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధానవచ్ఛిన్నప్రకారతాన్యత్వనివేశాద్ధూమోయోయ ఇతిబోధవ్యుదాసః ॥ అయం హేతుమత్త్వబోధకాంతార్థః ॥ సాధ్యవత్త్వబోధకాంతస్యాప్యేవమేవార్థః ॥ ఏవంసాధ్యవత్త్వబోధకేత్యత్ర తథావిధసాధ్యవిషయతాకబోధత్వేనానుగమః ॥ తత్ర సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నాధేయతాసంబంధానవచ్ఛిన్నప్రకారతాన్యత్వం సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధానవచ్ఛిన్నప్ర

ధకం యద్వాక్యం తదుభయత్వస్యైవ తథాత్వాత్ ॥ అథాత్రాపి ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వం నివేశనీయమితి చేత్, తర్హి గురుశరీరస్య తాదృశవిషయతానిరూపక వర్ణసముదాయత్వస్య నివేశాపేక్షయా నిరుక్తోభయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వనివేశనమేవోచితమిత్యరుచిబీజమవసేయమ్ ॥ నను న్యాయజన్యజ్ఞానస్య వ్యాపనయార్థవ్యాప్యవత్పక్షావగాహితయా పరామర్శరూపత్వాత్పరామర్శజనకవాక్యత్వమేవ న్యాయత్వం కుతో నోచ్యతే ॥ ఏవం తాదృశవాక్యఘటకవాక్యత్వమేవావయవత్వమస్తు కిముక్తగురుతరన్యాయతదవయవలక్షణానుసరణేనేతి

కారతాన్యత్వం విషయితయోర్విశేషణమితి విశేషః ॥ యో ధూమవాం స్తత్ర వహ్నిరిత్యాదేర్వారణీయత్వాత్తు తత్సముదాయత్వభేదో నివేశ్యః ॥ మతుప్ప్రత్యయాదేరర్థవత్త్వేతు యత్పదోపస్థాప్యయాదృశధర్మిహేతూభయఘటితానాం తత్పదోపస్థాప్య తాదృశధర్మిసాధ్యోభయఘటితానాంచ యాదృశయాదృశవిశిష్టార్థానాం బోధకాన్యుదాహరణఘటకాని సాంప్రదాయికాని తాదృశతాదృశవిశిష్టార్థబోధానామేవ నివేశః ॥ నను యాదృశపక్షసాధ్యహేతుకాని యాదృశే యాదృశే ధర్మిణి యాదృశయాదృశవిశిష్టార్థవత్త్వసమూహాలంబనబోధజనకాన్యుదాహరణాని తాదృశాని ॥ తావద్బోధానాం వ్యుత్క్రమోక్తస్వఘటకభాగకసముదాయవారణాయ తత్తత్సముదాయత్వభేదఘటితస్య నివేశనీయతాపత్తేః ॥ ఏవం స్వఘటకయత్పదోపస్థాప్యధర్మిణి సాధ్యసామాన్యాభావసాధ్యవద్భేదబోధౌ తాదృశాభావే తాదృశభేదే ధర్మిబోధశ్చ నివేశ్య పూర్వప్రయోగాహార్యం తద్ఘటకమ్ ॥ ఏతాదృశరీత్యోత్తరప్రయోగాహార్యంచ తద్ఘటకంనిరుచ్య వ్యతిరేక్యుదాహరణలక్షణం కార్యమ్ ॥ అత్యంతాభావసాధ్యకేతు తాదృశధర్మిణి ప్రతియోగితావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నవత్తాబోధః ప్రతియోగిని తాదృశధర్మబోధశ్చాధికో నివేశ్యః ॥ భేదసాధ్యకేచ తాదృశధర్మిణి ప్రతియోగితావచ్ఛేదకబోధః ॥ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకేచ తాదృశధర్మిబోధోఽధికః ॥ మతుప్ప్రత్యయాదేరర్థవత్త్వపక్షేతూహ్యమ్ ॥ ఏవమితరభేదాదిసాధ్యకేపి ॥ వ్యతిరేకిన్యాయత్వం వ్యతిరేక్యవయవత్వంచ భిన్నమేవేతి కృతమధికేన ॥ ననూదాహరణైకదేశవారణాయ మయాపి ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వం నివేశ్యత ఇత్యత ఆహ * అత్రాపీతి * గుర్వితి * నచ ఉపాధ్యాయానాం ఉదాహరణాఘటకత్వమాత్రం దీధితికృతాం

ప్రతిజ్ఞాదిపంచకస్య విశిష్టైకార్థప్రతిపాదకత్వాభిమానినామాశంకాం మూల
కృన్నిరాకరోతి * అతఏవేతి* తాదృశలక్షణముపేక్ష్య యథోక్తలక్షణానుస
రణాదేవేత్యర్థః*పరామర్శస్య* పరామర్శమాత్రస్య*పరామర్శజనకస్య*పరా
మర్శజనకమాత్రస్య మాత్రపదాత్పూర్వోపవర్ణితన్యాయతదవయవలక్షణఘ
టక శాబ్దబోధవిశేషా క్రమేణ వ్యవచ్ఛేద్యా ॥ సముదాయస్యేవప్రత్యేకవా
క్యస్యాపి న్యాయత్వమిష్టమేవ పరామర్శప్రయోజకవాక్యఏవన్యాయవ్యవహా
రాత్తత్వస్య సముదాయవత్ప్రత్యేకమాత్రేపి సత్త్వాచ్చ ॥ ఏవంచ పరామర్శ

తు ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వచతుష్టయాదికం ఏవముభయఘటకేత్యత్ర జనకతాప్రభృ
తిసముదాయిత్వాంతాష్టకముపాధ్యాయానాంతు తదేకమేవేతి విపరీతగౌరవం
స్వానవచ్ఛేదకేత్యాదివిశేషణఘటకస్య విషయితాంతస్య ఘటద్వయాత్మకస్యచ
విశేష్యఘటకస్య తస్య, పచతుష్టయస్య, ఘటద్వయాత్మకాన్యతమత్వస్యైవచ
వ్యాపకతాఘటకతావచ్ఛేదకవిషయతాదిసముదాయత్వస ప్రకాశకత్వాదితి వా
చ్యమ్ ॥ స్వానవచ్ఛేదకేత్యత్ర స్వత్వస్యఘటకతయా విశేష్యచతుష్టయస్యాన్య
తమత్వగర్భస్య నివేశేన గౌరవస్య దుర్వారత్వాత్ ॥ న్యాయజన్యజ్ఞానస్యేత్యా
ద్యాశంకామిత్యంతస్యాక గురుతరలక్షణద్వయముపేక్ష్య పరామర్శప్రయోజక
వాక్యత్వం న్యాయత్వం తథావిధవాక్యఘటకవాక్యత్వమవయవత్వమితిక్రమేణ
న్యాయావయవలక్షణలాఘవాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాదిపంచవాక్యజన్యమహావాక్యార్థ
బోధస్యోపనయార్థవిషయకత్వేన పరామర్శరూపతయా న్యాయాదౌ క్రమే
ణ లక్షణసమన్వయఇత్యాశంకామిత్యర్థః * నిరాకరోతీతి *తస్మిన్ నిరాకృతే
స్వీయలక్షణద్వయస్యాతివ్యాప్తిం నిరాకరోతీత్యర్థః ॥ తథాచమూలస్థాతివ్యాప్తిప
దస్య పరామర్శప్రయోజకవాక్యత్వస్యన్యాయత్వమతేవహ్నివ్యాప్యధూమవాన
యమితివాక్యేఽతివ్యాప్తిః ॥ ఏవం తాదృశవాక్యఘటకత్వస్యావయవలక్షణత్వ
మతే తదేకదేశేతివ్యాప్తిరిత్యర్థః॥ స్వమతేతివ్యాప్తిశంకైవనాస్తీత్యాహ ॥మూ
లే * తేనేతి * నను తేనేత్యాదిమూలమసంగతంయథోక్తలక్షణాసత్త్వస్యా
లాభాదిత్యతో మాత్రపదంపూరయతి *పరామర్శమాత్రస్యేతి *విశేషావితి*ప్ర
యోజకాంతపరిచయావితి శేషః ॥ తథాచ యథోక్తలక్షణాసత్త్వలాభః * త
త్త్వస్యేతి *తథాచవ్యవహర్తవ్యతావచ్ఛేదకసత్తానిబంధనోవ్యవహారోభ్యుపే

ప్రయోజకవాక్యత్వమేవన్యాయలక్షణమితికేచిత్తన్మతముపన్యస్యతి * యత్త్వి
తి * సంక్షేపతః * లాఘవతః సాపిన్యాయఏవేత్యనేనాన్వయః * పరామర్శ
ప్రయోజకేతి * వహ్నివ్యాప్యధూమవానయమితివాక్యస్యాపీత్యాదిః * విశే
షేతి * వాక్యపంచకాత్మకసముదాయాదిత్యాదిః యాదృశవాక్యప్రయోగోనా
థాంతరాదినిబంధననిగ్రహాప్రయోజకఃతదేవన్యాయవ్యవహారవిషయఇతినియ
మాభిప్రాయేణదూషయతి *తన్నేతి*కథాయామ్*విచారసమయే *ఆకాంక్షా
క్రమేణైవాభిధానం*నిగ్రహాప్రయోజకమితిశేషః* ఇతి * అతఃతదభిధానేనిగ్ర
హాదిత్యగ్రిమేణాన్వయః *విశిష్టవైశిష్ట్య*పక్షస్యవ్యాప్తివిశిష్టహేతుమత్త్వ*ఆ
కాంక్షా*జిజ్ఞాసా*నాస్తీతి*విప్రతిపత్తితఃసాధ్యతదభావసంశయనతఃతదేకతరకో
టికజిజ్ఞాసాప్రథమముదేతి తతః ప్రతిజ్ఞావాక్యాత్తన్నిశ్చయే తద్ధేతౌతత్ప్రతీతౌ
చ తద్గమకత్వోపయుక్తవ్యాప్తౌ తదనంతరమేవపక్షస్య తాదృశహేతుమత్త్వఇతి
భావః *తదభిధానే*విశిష్టవైశిష్ట్యప్రతిపాదకవాక్యోచ్చారణే ॥ అత్రాపి ప్రథ
మమిత్యనుషజ్యతే *అన్యథా*లాఘవమాత్రమాదృత్య తస్య లక్షణత్వోపగమే
*పరామర్శజనకతయేతి*లాఘవాద్వాక్యత్వమప్యనంతర్భావ్యపరామర్శప్రయో
జకత్వమాత్రస్య లక్షణత్వేచేత్యాదితిభావః॥నను మధ్యస్థాకాంక్షా యత్రా నివ
ర్తతే సఏవ న్యాయః సాచ శాబ్దత్వ ప్రకారికావిషయసిద్ధినిర్వాహకసిద్ధాదేవ

యతఇతిభావః *లాఘవతః*సంగ్రాహకలాఘవాత్ *న్యాయఏవ* న్యాయవ్య
వహారవిషయఏవ, సాపీత్యస్యాపసమోపిన్యాయోఽతః పరామర్శనియంపూరయతి ॥
* వహ్నీతి * అవయవాపేక్షాంనిరస్యతి * వాక్యేతి * తథాచవిశేషణంన్యాయవ్య
వహార్యతావ్యావర్తకస్తదవచ్ఛిన్నభేదవ్యాపన్నః తదెప్రతియోగిత్వరూప పంచ
మ్యర్థాన్వయోబోధ్యః ॥ అన్యాదృశన్యాయవ్యవహారవిషయాసత్త్వమూషణాసం
గతిరతోయాదృశేతినియమంలఘుయితుంవిధేయంపూరయతి * నిగ్రహేతి *
విశిష్టేతి సమూహాలంబనత్వస్యార్థసమాజగ్రస్తతయా కస్యచిత్కార్యతావ
చ్ఛేదకత్వాద్విశిష్టబోధఆవశ్యకః * తద్ధేతావితి * జిజ్ఞాసోదేతీత్యనువర్తతే ॥ఏ
వమగ్రేపి ॥ ఉపనయప్రయోగానుపపత్తింనిరస్యతి * అత్రాపీతి * వన్యాపకాం
క్షావిరహఇతి మూలాసంగతిః ॥ చక్షురాదేర్వహ్నివ్యాప్యవత్త్వాబోధకవా
క్యస్యైవజిజ్ఞాసితవిషయకత్వాదిత్యతస్తన్మూలమవతారయతి * నన్వితి * అవతర

నివర్తేత నతు ప్రమాణాంతరాదితి నచక్షురాదేర్న్యాయత్వమిత్యతఆహ *ఆకాంక్షేతి * ఆకాంక్షానివృత్తివిరహ ఇత్యర్థః *తుల్యఏవేతి*వ్యాప్యవత్తాబోధకవాక్యస్య ప్రథమం ప్రయోగేపి సాధ్యసందేహాద్యధీనానాం మధ్యస్థాకాంక్షాణామనివృత్తేరితిభావః *మర్శిరూపం* అసంభవి,జనకతాయాఅవచ్ఛేదక నియ

గానుసారేణార్థమాహ * ఆకాంక్షానివృత్తీతి * నను విజాతీయ బోధజనకత్వమేవన్యాయత్వం విజాతీయ బోధజనకత్వమేవచ ప్రతిజ్ఞాత్వాదికమ్ ॥ ఏతాదృశవైజాత్యస్య పరామర్శాదావకల్పనాన్నోపపద్యతేతివ్యాప్తిరిత్యస్యేషాంమతముపన్యస్యతి*మూలేఅన్యేత్వితి* విజాతీయబోధజనకత్వస్య న్యాయపదశక్యతావచ్ఛేదకతయా తత్కుక్షినిక్షిప్తత్వేన వైజాత్యప్రసిద్ధిః ॥ ఏవం పర్వతో వహ్నిమానితివాక్యనిష్ఠం యద్విజాతీయబోధజనకత్వం తదేవ ప్రతిజ్ఞాపదశక్యతావచ్ఛేదకమిత్యాశయః ॥ అత్ర ప్రతిజ్ఞాపదవాచ్యానాం పర్వతోవహ్నిమానిత్యాదివాక్యానాం తత్తద్వ్యక్తిత్వేన కారణత్వే చాలినీన్యాయేన వ్యభిచారాత్ ॥ అనుగతానతిప్రసక్తరూపస్య మిలితతయా విజాతీయ బోధజనకత్వస్యైవాసంభవితత్వేన తస్య ప్రతిజ్ఞాపదశక్యతావచ్ఛేదకత్వాభావేన తద్ఘటకతయా వైజాత్యసిద్ధేరసంభవాత్తద్ఘటితలక్షణమసంభవగ్రస్తమిత్యాశయేన దూషయతి *తత్రిజ్ఞానేతి*నను మర్శిరూపమితిమూలమసంగతం జనకతానిరూపణేఽనుగతరూపానపేక్షణాదత్యాపత్తే*గావాధర్వ్యం అసంభవేతి* తథాచ కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నజనకతానిరూపితకార్యతావచ్ఛేదకతయైవ వైజాత్యసిద్ధేర్వక్తవ్యతయా కారణతావచ్ఛేదకత్వస్య మర్శిరూపత్వే వైజాత్యసిద్ధ్యసంభవేనలక్షణమసంభవగ్రస్తమితిభావః *తజ్జ్ఞానస్యేతి* తథాచ తాదృశరూపగ్రహమంతరేణ జనకత్వం దుర్గ్రహమితిమూలార్థః ॥ ఇదమాపాతతః ॥ తాదృశరూపగ్రహమంతరేణాపి జనకతాయాస్సుగ్రహత్వాత్ ॥ తద్ధర్మావచ్ఛిన్నత్వవిశిష్టజనకతాగ్రహ ఏవ విశేషణజ్ఞానవిధయా తద్ధర్మగ్రహస్య హేతుత్వాత్ ॥ అతఏవ దండత్వాగ్రహేపిద్రవ్యే ఘటకారణతాగ్రహనిర్వాహః ॥ నను పర్వతోవహ్నిమానిత్యనంతవాక్యనిష్ఠానుపూర్వీమత్త్వస్యైవానుగతానతిప్రసక్తస్య మిలితతయాతద్రూపేణ విజాతీయబోధంప్రతి జనకతాసంభవాత్తథావిధజనకత్వస్య న్యాయాదిపదశక్యతావచ్ఛేదకత్వంభవిష్యతీత్యతఆహ * మూలేతత్స్యేవకారఇతి *తస్యైవ*

తత్వాత్తజ్జ్ఞానస్యావచ్ఛేదకజ్ఞానాధీనత్వాదితిభావః॥ లక్షణాంతరసంభవస్య లక్షణాంతరాదూషకతయా తస్యైవలక్షణత్వాదితిమూలమసంగతమతో దీధితికృత్త్వ్యాఖ్యానమాచష్టే * తథాచేతి * తాదృశానుగతరూపస్వీకారేచేత్యర్థః *సాధకాభావఇతి*తాదృశధర్మస్యైవ న్యాయాదిపదప్రవృత్తినిమిత్తత్వసంభవేన తత్ప్రవృత్తినిమిత్తతయాజ్ఞాననిష్ఠజాతివిశేషసిద్ధ్యసంభవాత్, యుక్త్యంతరస్యచాసత్త్వాదితిభావః ॥ బాధకమిత్యస్య ప్రతిజ్ఞాదిజన్యతావచ్ఛేదకజాతావిత్యాదిః, తేన వక్ష్యమాణసంకరస్య న్యాయజన్యతావచ్ఛేదకజాతావసంభవేపినక్షతిః ॥ అన్యథేతి మూలస్య ప్రతిజ్ఞాదిజన్యతావచ్ఛేదకజాతిస్వీకారేసంకీర్ణజాతిస్వీకారప్రసంగఇత్యర్థకత్వమభిప్రేత్య సంకరంవివృణోతి * న్యాయేతి * న్యాయజన్యంచజ్ఞానం విశిష్టైకార్థవిషయకం తావద్వాక్యార్థవిషయక సమూహాలంబనరూపంచేత్యన్యదేతత్ *పంచేతి* జాతయఇత్యగ్రిమేణాన్వయః॥తథాచ తత్రైవప్రతిజ్ఞాదిజన్యతావచ్ఛేదకపంచజాతీనాం సమావేశఇతిభావః ॥ అన్యత్రాపిసామానాధికరణ్యమాహ * ద్విత్రాదీతి * మిథోవ్యభిచారితామాహ * ఏకైకేతి * నన్వేకైకజన్యనానావయవజన్యబోధగతతత్తదవయవజన్యతావచ్ఛేదకజాతీనాంనా

తాదృశానుపూర్వీమత్త్వస్యైవ॥ఏనకారేణవైజాత్యఘటితస్య లక్షణత్వవ్యవచ్ఛేదః ॥ గాదాధర్యామ్ * లక్షణాంతరేతి * ఉభయోరపిలక్షణత్వంసంభవతీతిభావః * న్యాయాదీతి * లాఘవాదిత్యాదిః ॥ ఏవంచ విజాతీయబోధజనకత్వస్య తథాత్వం నోపగమ్యతఇతి తద్ఘటకతయా వైజాత్యసిద్ధ్యభావాత్ ॥ (తథాచ తాదృశానుపూర్వ్యాఏవలక్షణత్వసంభవే కిముక్తవైజాత్యఘటితత్వలక్షణేనేతి ॥ నను లక్షణస్య లక్షణాంతరాదూషకతయోభయోరపి లక్షణత్వమితిచేన్న ॥ అనుగతానుపూర్వికతాయాఆవశ్యకత్వేన తస్యాఏవలాఘవేన ప్రతిజ్ఞాపదశక్యతావచ్ఛేదకత్వసిద్ధౌ విజాతీయబోధజనకత్వస్య తథాత్వేనోపగమ్యతేయేనతద్ఘటకతయా వైజాత్యసిద్ధిస్స్యాదేవంచ) వైజాత్యఘటితలక్షణమసంభవదుక్తికమితిభావః ॥ నను ప్రతిజ్ఞాదౌ విజాతీయబోధజనకత్వస్యానుపూర్వీరూపధర్మయోరుభయోరపి వినిగమనావిరహేణ శక్యతావచ్ఛేదకతాయాఆవశ్యకతయా వైజాత్యాసిద్ధిర్దుర్వారైవేత్యాశంక్య తత్స్వీకారేబాధకం మూలేవక్ష్యతి * అన్యథేతి * నను వైజాత్యస్య నానాత్వస్వీకారాన్నసంకరావకాశఇతిచేన్న॥ తథా

జాత్యుపగమాన్న సంకరానవకాశ ఇత్యత ఆహ * తత్రతత్రేతి * సుతరాం సాధకాభావ ఇతి * ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదినానావయవజన్యబోధనిష్ఠప్రతిజ్ఞాదిజన్యతావచ్ఛేదకజాతేర్హేత్వాదిజన్యతావచ్ఛేదకతయా హేత్వాదావపి ప్రతిజ్ఞాదిలక్షణాతివ్యాప్త్యా తాదృశజాతిఘటితలక్షణకరణాసంభవేన తాదృశజాతౌ లక్షణానురోధ

సతి ప్రతిజ్ఞాహేతూభయజన్యబోధే ప్రతిజ్ఞాజన్యతావచ్ఛేదకవైజాత్యస్వీకారాపత్తేః ॥ అన్యథా తత్ర తాదృశప్రతిబంధకతాకల్పనారూపగౌరవాపాతాత్ ॥ తథాచ తదవచ్ఛిన్నబోధజనకత్వస్య హేతావతిప్రసక్తిః ॥ ఏతద్భయేన గురుభూతమపి ప్రతిబంధకత్వముపగమ్య తత్ర వైజాత్యానుపగమే తత్ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః ॥ నచ తాదృశబోధే తాదృశవైజాత్యానుపగమేపి న క్షతిః విజాతీయబోధజనకతారూపలక్షణే జనకత్వం సఫలోపధానమపితు స్వరూపయోగ్యతేతి కేవలప్రతిజ్ఞావ్యక్త్యంతరజన్యబోధం ప్రతి తత్తత్ప్రతిజ్ఞావ్యక్తేః ఫలోపహితత్వాభావేపి స్వరూపయోగ్యతాసద్భావేన లక్షణసమన్వయాదితి వాచ్యమ్॥ స్వరూపయోగ్యతా హి తాదృశవైజాత్యావచ్ఛిన్నబోధజనకతావచ్ఛేదకధర్మవత్త్వం, ఏవంచ కారణతావచ్ఛేదకత్వేనాభిమతస్య ధర్మస్యైవ లాఘవేన లక్షణత్వస్య ప్రతిజ్ఞాపదశక్యతావచ్ఛేదకత్వస్యచ సంభవాదుక్తవైజాత్యావచ్ఛిన్న బోధజనకతావచ్ఛేదకధర్మవత్త్వస్య గురుతయా లక్షణత్వస్య శక్యతావచ్ఛేదకత్వస్యవాసంభవాత్తద్ఘటకతయా వైజాత్యసిద్ధేరభావాన్న వైజాత్యస్య నానాత్వస్వీకారస్సముచిత ఇతి భావః ॥ యత్తు తత్స్వీకారేత్వితి ప్రతిజ్ఞాదిపదశక్యతావచ్ఛేదకతయా సిద్ధవైజాత్యాదేః కారణతావచ్ఛేదకస్య సునిరూపతయా నానుగతరూపస్య దుర్నిరూపతేతి భావ ఇతి ॥ తన్న ॥ తథాసతి తస్యైవలక్షణత్వాదిత్యస్య తథాచ సాధకాభావ ఇతి దీధిత్యసంగతేః ॥ ఉక్తరీత్యా ప్రతిజ్ఞాపదశక్యతావచ్ఛేదకతయా సిద్ధవైజాత్యస్యైవ శాబ్దనిష్ఠవైజాత్యసాధకత్వసంభవాత్ ॥ కేచిత్తు తస్యైవేతి ॥ తథాచ సునిరూప్యత్వే తస్యైవలక్షణత్వాపత్తిభయేన సునిరూపితత్వస్య వక్తుమశక్యతయా తద్దుర్నిరూపమేవేతి భావః ॥ కారణతావచ్ఛేదకస్యదుర్నిరూపత్వేపి జాతిసిద్ధిస్వీకారేబాధకమాహ * అన్యథేతి * ఏతదేవ దీధితికృతా కేచిత్త్విత్యాదినాఽభిధాస్యతే * యుక్త్యంతరస్యేతి *ప్రవృత్తినిమిత్తానుపపత్తిభిన్నయుక్తేః ॥ మానాభావరూపయుక్త్యభావ ఇత్యాహ * ప్రతిజ్ఞేతి *

రూపయుక్త్యనవకాశాత్ ॥ ఏకైకావయవజన్య బోధవృత్తిజాతిరుపాదా
య స్వరూపయోగ్యతాఘటితలక్షణస్య నిర్దోషత్వేపి ఉభయాదిజన్యబోధేత
జ్జాత్యభావనిర్వాహకప్రతిబధ్యప్రతిబంధకతాకల్పనే మహాగౌరవాత్ ॥ తత్త
జ్జాత్యవచ్ఛిన్నజనకతావచ్ఛేదకత్వేనాభిమతానాంగురుశరీరాణాం యథోక్తధ
ర్మాణాం ప్రతిజ్ఞాదిపదప్రవృత్తినిమిత్తత్వౌచిత్యేన తజ్జాతికల్పనే ప్రవృత్తినిమి
త్తలాఘవరూపాయా అపియుక్తేరనవకాశాదితిభావః ॥ అననుగమేన తత్తజ్జాతి
ఘటితలక్షణాసంభవాత్ లక్షణానుపపత్తిరూపయుక్తేస్సుమారపరాహతత్వాదితి
భావవర్ణనమనుపాదేయమ్ ॥ ఏకైకజన్యబోధవృత్తిజాతిమాదాయైవ స్వరూప
యోగ్యతాఘటితలక్షణసంభవాత్ ॥ అన్యథేత్యాదిమూలమన్యథావ్యాచక్షాణానాం
మతమాహ * కేచిదితి * తదేత్యంతమన్యథేత్యస్యార్థః * కదాచిదితి * హేత్వాదిజన్య
ఇత్యత్రాప్యనుషజ్యతే ॥ తేన పరస్పరవ్యభిచారలాభః * స్యాదితి * ఏతైరేవేత్యర్థః ॥
నియామకాభావాదితిభావః ॥ నను నియమేన సర్వత్రైవ ప్రతిజ్ఞాదిజన్యబోధే
హేత్వాదిజన్యస్య కిప్రవృత్తిపాతిమత్త్వాసంభవేన పరస్పరవ్యభిచారితాయా దుర్ఘట
త్వాన్నసంకరావకాశ ఇత్యత్ర బాధకాంతరంపూరయతి * సర్వేషామితి * సర్వ
త్ర సర్వజాతిసత్త్వే జాతీనాం సమనైయత్యాద్భేదవిలయలఙ్ఘ ఇతి సర్వజాతీయత్వ
ప్రసంగోఽసంగత ఇత్యాశయేనాహ * ఏకేతి * ఇత్థంచ విజాతీయశాబ్దబోధజనక
త్వఘటితప్రతిజ్ఞాదిలక్షణమసంభవదుక్తికమేవేతి భావః ॥ అత్రచానుగతకారణా

న్యాయజన్యేతియావత్ * స్వరూపేతి * తత్తదర్థోపస్థాపధానేపి ప్రతిజ్ఞాదివ్య
వహారసిద్ధమౌచిత్యేనేతి ॥ తథాచ ధర్మాణామావశ్యకతయా వైజాత్యఘటిత
విజాతీయజ్ఞానజనకత్వం స్వీకృత్య తత్ర ప్రవృత్తినిమిత్తోపగమే గౌరవాదితిభా
వః ॥ మానాభావ ఇత్యస్య తాత్పర్యాంతరంవదతాం మతముత్థాపయతి * అనను
గమేనేతి * వైజాత్యే కోఽనుగతలక్షణం స్యాత్తదేవతు నేత్యర్థః ॥ అయంచాసంభ
వేహేతుః ॥ ఏకవైజాత్యఘటితలక్షణస్యాన్యప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిరిత్యాశయః ॥
* ఏకైకేతి * అనేకావయవజన్యతావచ్ఛేదకజాతిఘటితలక్షణాదావవయవాంత
రాన్యత్వప్రవేశే గౌరవమ్ ॥ యద్యపి ప్రసంజకజాతిఘటితావయవాంతరలక్షణంభవ
తి పరంతు తదా ఏతదవయవలక్షణమపి తథావిధంభవతీతి బోధ్యమ్ ॥ కదాచిత్ ॥
క్వచిత్ * స్యాదితి * సంభావనామాత్రాన్న వ్యభిచారిత్వలాభ ఇత్యతోవర్ణితేతి ॥

భావేష్వననుగతకారణఘటితసామగ్రీణాం జాతివిశేషనియామకత్వం సంభవతీతి నోక్తరీత్యా జాతిసంకరాద్యవకాశః ॥ అన్యథాఽనుమితిత్వాదిజాతేరప్యనియమేన ప్రత్యక్షాదిసాధారణ్యాపత్తేః ॥ తత్రాపి వహ్నివ్యాప్యవత్తా పరామర్శాదీనామననుగతత్వాత్ ॥ అనుగతస్య కస్యచిత్కారణస్య సంభవేపి తస్యాతిప్రసక్తత్వాత్తాదృశస్య ప్రకృతేపి సంభవాచ్చ ॥ నచ వ్యభిచారేణ తాదృశజాత్యవచ్ఛిన్నశాబ్దబోధం ప్రతి అననుగతస్య కారణత్వాసంభవాత్తాదృశ జాతీనాం కారణనియమ్యత్వం నసంభవతీత్యేకస్యాన్యజాతీయతాప్రసంగో దుర్వార ఇతి వాచ్యమ్ ॥ అనుమితౌ పరామర్శస్యేవాననుగతకారణస్య కార్యతావచ్ఛేదకసంకోచేన వ్యభిచారవారణసంభవాదిత్యస్యానభిజ్ఞమవసేయమ్ ॥ నచాననుగతనియామకాభావస్య కించిత్కరత్వేఽనుగతాసతిప్రసక్తరూపమంతరేణ దుర్నిరూపమితి మూలాసంగతిరితి వాచ్యమ్ ॥ స్వమతేఽనుగతనియామకాభావే, సనిర్భరేఽపితు న్యాయజన్యబోధే సంకరరూపబాధకప్రసక్తిసత్త్వేనైక్యతయా తాదృశబాధకస్య విచారాసహత్వేపి క్షతివిరహాత్ ॥ ఇదముపరిహాసధేయమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞాద్యవయవవాక్యాదిత్వస్య విమూలాంశజాతివిశేషఘటితప్రతిజ్ఞాలక్షణాభిప్రాయకత్వే తథా సతి తాదృశప్రతిజ్ఞాదిలక్షణస్య తైర్నిరాకృతత్వేన ప్రతిజ్ఞాదిగ్రంథే ప్రతిజ్ఞాదిజన్యవిజాతీయజ్ఞానమిత్యాదినా జాతిఘటితప్రతిజ్ఞాదిలక్షణమూలం క్వాపినేనైసదో

కస్యచిత్ * మనసి దేః * తాదృశస్య * అతిప్రసక్త్యా వ్యనుగతస్య ॥ తాదృశజాతిః ॥ జాతివిశేషః * అనుగతేతి * దుర్నిరూపమితి దూషణమితి శేషః * అపిత్వితి * తథాచాన్యథా శత్వావిమూపణమేవ మనీక్షితాం నిష్ఫలత్వార్థః ॥ ప్రతిజ్ఞాద్యవయవాదితి మూలస్య ప్రతిజ్ఞాదిలక్షణపరతాం దీధితికారోక్తాం తజ్జనకేతి మూలపాఠమాలంబ్య ఖండయతి * ఇదమిత్యాదినా * అనేనైవేతి * దోషభేదప్రయుక్తాపౌనరుక్త్యశంకానిరాకరణాయ కింత్వితి న్యాయపదాదేర్నానార్థత్వే మానాభావాజ్జగతీతలే యావంతో విభిన్నపక్షసాధ్యకహేతుకన్యాయాస్తేషాం సర్వేషామనుగతలక్షణం కార్యమ్ ॥ తచ్చ న్యాయసామాన్యావయవనైర్మల్యాత్తైవ కస్వమూహాలంబనాత్మకో బోధో జాయతే ॥ తత్ర ఏకం వైజాత్యం స్వీకృత్య తాదృశవైజాత్యావచ్ఛిన్నబోధజనకత్వం న్యాయసామాన్యలక్షణం ఏవం జగతి విద్యమానావయవసామాన్యలక్షణమపీతి మూలకృదాశయమభిప్రేత్య ॥ అత్ర ప్ర

షేణతన్నిరాకరణస్య పౌనరుక్త్యాపత్తేః ॥ కింత్వవయవసామాన్యలక్షణపరం వ్యాఖ్యా
క[illegible]స్యావయవాంతరాసహకారిత్వాదిత్యర్థః ॥ తేన న్యాయజన్యబోధతో వాక్యైక
కవాక్యతాధీనప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిజన్యబోధతశ్చ వైలక్షణ్యాలాభేన తదాత్మకసము
దాయేఽతివ్యాప్తిశంకానిరాసః ॥ విజాతీయత్వంచ ప్రతిజ్ఞాద్యేకదేశజన్యబోధా
వృత్తిజాతిమత్త్వమ్ ॥ ఏతేనావయవైకదేశేఽతివ్యాప్తిశంకానిరాసః ॥ మూలేతజ్జనక
శబ్దత్వం తల్లక్షణమితిపాఠః ॥ తల్లక్షణమిత్యస్యావయవలక్షణమిత్యర్థః ॥ ఏవం
చాన్యథేత్యాదిమూలస్య ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిజన్యతావచ్ఛేదకజాతీనాంపరస్పరసం
కరపరత్వంసంఘటతఇతి ॥ యదిలక్షణానురోధమాత్రేణజాతిస్వీకారస్తదాతత్సాధ్య
పక్షహేతుకన్యాయాదిలక్షణానురోధేనాపి విభిన్నసాధ్యాదికన్యాయజన్యబో
ధేషు విభిన్నానాం ప్రతిజ్ఞాద్యేకదేశజన్యబోధావృత్తినానాజాతీనాం స్వీకరణీ
యతయా తాసాంచ తథావిధద్విత్వాదిన్యాయజన్యబోధే సమావేశేన సంకీర్ణ
జాతిస్వీకారప్రసంగఇతి తాత్పర్యం మూలార్థః ॥ యదిచ సంకరరూపబాధకభయే
న జాతికల్పనాసంభవాజ్జాతిఘటితన్యాయవిశేషాదిలక్షణం నసంభవతీత్యస్య
హైవ తత్సాధ్యపక్షహేతుకన్యాయాదయోఽసిద్ధిపదనీయా ఇత్యుచ్యతే ॥ తదావ్యా
ప్త్యాదిపదవత్ న్యాయాదిపదస్యాపి నానార్థకత్వేక్షతివిరహాత్ స్వసాధారణన్యా
యత్వాదినిర్వచనానురోధేన జాతిస్వీకారోఽప్యనుచితఇతిభావః ॥ దీధితికారాస్తు త
త్తద్ధీజనకవాక్యత్వం తత్తల్లక్షణమితి మూలపాఠాభిప్రాయేణ ప్రతిజ్ఞాహేత్వా
దిజన్యతావచ్ఛేదకజాతీనాం న్యాయజన్యబోధే సంకరాపత్తయా జాతిసంక
రప్రసంగఇతి మూలం వ్యాఖ్యాతవాన్ ॥ తాదృశసాంకర్యస్యావయవసా
మాన్యలక్షణపరతాఽనుపపత్తేః ॥ ఏవంచ సర్వత్రైవ భిన్నవాక్యస్థాపేక్షా

త్వైకమిత్యాదేర్వైయర్థ్యమాశంక్యార్థకథనపూర్వకం పరిహరతి * ప్రత్యేక
మితి * నన్వేవం న్యాయాదిసామాన్యలక్షణస్యాన్యథేత్యాదినాసమాపనంఘటతీ
త్యతఆహ * ఏవంచేతి * తదేతి * ఏవంరీత్యా సామాన్యలక్షణసిద్ధౌ తై
జాత్యంతరస్వీకారమపి స్వీకృత్య న్యాయవిశేషలక్షణమపి కార్యమితి విశే
షలక్షణానురోధేన భిన్నభిన్నవైజాత్యస్వీకారేసంకరః ॥ ఏవమవయవసామా
న్యలక్షణతయోక్తత్వేన తద్విశేషేపిసంకరఇత్యర్థః ॥ జాతిస్వీకారో సంకీర్ణ
త్వాదిః * అనుచితఇతి * ఏవంచేదానీం ప్రతిజ్ఞాసామాన్యలక్షణస్యానుక్తత్వా

ఽఘటితప్రతిజ్ఞాలక్షణంవిస్మృత్య ప్రతిజ్ఞాగ్రంథే పునస్తదాశంకేతి యథాకథం
చిదగ్రిమగ్రంథానతారో బోధ్యః ॥ ************************

ఇతి గదాధరీయోఽవయవలక్షణమ్.

సాధ్యపదమనుమితివిధేయవాచకమిత్యభిప్రాయేణ మణికారదూషి
తం సూత్రకారీయ ప్రతిజ్ఞాలక్షణం సాధ్యపదస్య ప్రకృతానుమితివిధేయవిశి
ష్టార్థపరతామస్వీకృత్య పరిష్కర్తుమారభతే * సాధ్యేతి * సామాన్యతో
విధేయత్వస్య ధర్మిత్వస్యచ కేవలాన్వయితయా ఽవయవాంతరేఽవిధేయ
విశిష్టధర్మిబోధకత్వమతిప్రసక్తం ॥ ఏవం ప్రతిజ్ఞాసమానాకారన్యాయబ
హిర్భూతవాక్యేఽతివ్యాప్తేః సాధ్యపదస్య తద్విశేషపరత్వం నిర్దేశపదస్యచ బో
ధజనకన్యాయావయవరూపవాక్యవిశేషపరత్వమనుసృత్య పర్యవసితార్థమాహ
* తథాచేతి * పక్షతావచ్ఛేదకసాధ్యతావచ్ఛేదకయోర్భిన్నత్వేనసినాశః ॥ అపి
తు విశిష్యైవేతి సూచనాయ పర్వతాద్యుద్దితి వహ్నిత్వాదీతిచ ॥ తాదృశవిశిష్టవై
శిష్ట్యావగాహిశాబ్దబోధత్వావచ్ఛిన్న జనక యత్కించిజ్జ్ఞానీయ వర్ణసముదా
యత్వమిహవివక్షితమ్ ॥ అతో హేత్వర్థాదివిషయకప్రతిజ్ఞార్థబోధజనకతా
యా హేత్వవయవాదిమాత్రవిషయకబోధసాధారణ్యేఽపి న హేత్వవయవాదావతి

నాగ్రతల్లక్షణోక్తౌ నపౌనరుక్త్యమితిభావః * కథంచిదితి * తథాచ మూల
కృతామేవ విస్మరణంపునఃకథనబీజం నతు తత్తత్సమాలోచయ తాం దీక్షితకా
రాణామితిభావః ॥ ***************************

ఇతి కృష్ణభట్టీయోఽవయవలక్షణమ్

విషయోవిధేయః ॥ క్వచిత్తథైవసాతః * అవయవాంతరే * ధూమాదితి హే
త్వవయవాదౌ తస్యాపి హేతుత్వోద్దేశ్యక ధూమవిధేయకబోధాదిజనకత్వాత్
* తద్విశేషపరత్వం * సాధ్యవత్పక్షపరత్వమ్ ॥ బోధజనకేత్యత్ర తదేకదేశే
బోధే విషయితాసంబంధేన సాధ్యవత్పక్షాన్వయః ॥ ఏవంచ సాధ్యవత్పక్షవిష
యకబోధజనకత్వేసతి న్యాయావయవత్వమితినిష్కర్షః * నతత్త్వేనేతి * త
థాసతి న్యాయత్వఘటకప్రతిజ్ఞాయాంవిశిష్యతన్నివేశేఽవయవాంతరేఽతివ్యా
ప్తిః పక్షతావచ్ఛేదకత్వాదేః కేవలాన్వయిత్వాత్ * అతః * విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహి
త్వావచ్ఛిన్నజనకతానివేశాత్ * హేత్వితి * తస్య ప్రతిజ్ఞాసహకారేణ హే

వ్యాప్తిః ॥ న్యాయాంతర్గతత్వముపేక్ష్య న్యాయావయవత్వ నివేశాత్ప్రతిజ్ఞార్థబోధజనకప్రతిజ్ఞాహేత్వాదివిషయకజ్ఞానమాదాయ ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిసముదాయే నాతివ్యాప్తిః ॥ పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టత్వాదినివేశనప్రయోజనమాహ * ఉదాహరణాచ్చేతి * యద్యపి సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యజ్ఞానజనకత్వమాత్రస్యైవ నివేశే ఉపనయనిగమనయోరప్యతివ్యాప్తిః ॥ తథాపి యత్కించిద్ధర్మ

త్వాదిజన్యత్వాత్ ॥ఇదంతుబోధ్యమ్॥ పరస్పరవ్యభిచారవారణాయ కారణతానంతర్యస్యావశ్యకతయా సవిషయవిషయిత్వనివేశసంభవః ॥తాదృశశాబ్దత్వస్యన్యూనవృత్తేర్వ్యాప్యపి కార్యాకార్యతాయానివేశే ప్రథమేఽవయవాంతరే ద్వితీయే హేత్వర్థఘటితప్రతిజ్ఞాస్థలీయహేతావతివ్యాప్తిః ॥ తత్సమనియతాయాస్సాధ్యవిశిష్టపక్షేతరవిషయకబోధావృత్తేర్వా తస్యానివేశేచాప్రసిద్ధిః ॥ తాదృశపక్షేతరవిషయకత్వానవచ్ఛిన్నాయాస్తస్యానివేశేత్వవయవాంతరేఽతివ్యాప్తిః ॥ తజ్జన్యతాయాఅపి విషయవిషయితానవచ్ఛిన్నత్వాత్ ॥ తాదృశపక్షవిషయితావఘటకవిషయితాశూన్యబోధోక్తావపి హేత్వర్థభాగఘటితప్రతిజ్ఞాదౌ హేత్వాదావతివ్యాప్తిః ॥ తస్మాత్తాదృశతాదృశానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నజ్ఞానస్యప్రకృతసాధ్యవిశిష్టపక్షబోధకత్వం తత్తు తత్త్వావచ్ఛిన్నజన్యతాన్యతమజన్యతానివేశ్యా ॥ వస్తుతస్తు తాదృశతాదృశానుపూర్వీవిషయితాన్యతమవిషయితాశాలిత్వేన జనకత్వోపగమాన్నకారణతానంత్యనివేశప్రసక్తిరితి తాదృశవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిశాబ్దత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానివేశస్సమ్యక్ ॥ నన్వేవమేకదేశార్థబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నజన్యతావారణాన్నైకదేశవారణాన్న్యాయాంతర్గతత్వమేవాస్త్విత్యతఆహ * న్యాయేతి * ప్రతిజ్ఞాఘటేతి * పర్యాప్తినివేశేన పర్వతోధూమాద్వహ్నిమానితిబోధవారణసంభవాత్ * నిగమనేతి * (నచ మతుపోనిరర్థకతయాకేవలనిగమనాన్నసాధ్యవిశిష్టవైశిష్ట్యానవగాహిబోధసంభవః ॥ యద్యప్యయమాదినిగమనాన్తభాగేఽతివ్యాప్తిస్సంభవతి॥తథాపిఅనుషంగపక్షానురోధేనవిశేష్యవాచకపదాన్యోపనయనిగమనఘటకభాగద్వయాఘటితత్వస్యవాచ్యత్వాత్ ॥ వస్తుతస్తు ఏతదవయవత్వశరీరేప్రతిజ్ఞాహేతూభయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వమాత్రంనివేశ్యం॥ నత్వన్యత్ ॥ తథాచ పక్షతావచ్ఛేదకనివేశేపిఅనుషంగపక్షేఏతద్దోషతాదవస్థ్యాత్ నేదానీం తదతివ్యాప్తిరుద్భావయితుంశక్యేతివాచ్యమ్॥ అననుషంగపక్షఏవ

విశిష్టే శుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యజ్ఞానజనకత్వనివేశనే, న తత్రాతిప్రసంగః ఉపనయజన్యబోధే ఉపనయార్థవ్యాప్తిశరీరఘటకసాధ్యస్య ధర్మితావచ్ఛేదకాప్రవేశాత్ ॥ నిగమనజన్యబోధేచ సాధ్యాంశే హేతుజ్ఞాపకజ్ఞాప్యత్వస్యాధికస్యభానాత్ ॥ అన్యథా పక్షతావచ్ఛేదకాంతర్భావేప్యనుషంగపక్షేఽ నిస్తారా

తస్యోక్తత్వాత్ ॥ తతోపనయార్థధర్మికనిగమనార్థసాధ్యవైశిష్ట్యావగాహితజ్జనకత్వస్య ఉపనయసాధారణ్యేపి న్యాయావయవత్వవిశేషితం తాదృశజనకత్వం నిగమనస్యైవేతి నాతివ్యాప్తిః ॥ ఇదానీంచ తథావిధయత్కించిజ్జ్ఞానవిషయవర్ణసముదాయత్వం నవివక్షితమిత్యాశయః ॥ యద్వా మతుప్సార్థక్యమతే నిగమనేఽతివ్యాప్త్యభిధానమ్ ॥ అన్యథా పక్షతావచ్ఛేదకాంతర్భావేపి అనుషంగపక్షఇతి పఙ్క్తిసూచననైరర్థక్యాపత్తేః ॥ అథవా మతుప్సార్థక్యమతే ప్రతిజ్ఞాయాం వ్యాప్త్యంశే సాధ్యస్య యాదృశం విశేషణత్వం తాదృశవిశేషణత్వాలాభాత్ ॥ పరంతు సమాధానే కించిద్ధర్మవిశిష్టసాధ్యవిశేషణత్వమాత్రంనివేశః నతు ప్రతిజ్ఞా సాధ్యస్య యాదృశంవిశేషత్వం తన్నివేశః ॥ మతుప్సార్థక్యేపి నిగమనేఽతివ్యాప్త్యసత్త్వేనసద్ధత్వవైయర్థ్యాత్ ॥ ఏతల్లక్షణే సాక్షాత్పరమ్పరాసాధారణప్రకృతపక్షవిషయత్వేన సామాన్యవిషయత్వంతు ననివిష్టమ్ ॥ మతుప్ నిరర్థకతాయామేవ అస్వీకారాత్ ॥ అన్యథాతథావిధవిశేషణత్వేనైవోక్తౌ వా ఉపనయవారణాయ కించిద్ధర్మవిశిష్టస్యాస్య వైయర్థ్యాపత్తేరితి ధ్యేయమ్) ॥ అననుషంగపక్షే ॥ అన్యథాత్వయమపి నిగమనాంశభాగేఽనుషంగపక్షానురోధేన విశేష్యవాచకపదాన్యోపనయనిగమనోభయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వస్యవాచ్యత్వాత్ ॥ వస్తుతస్తు ఏతన్న్యాయావయవత్వశరీరే ప్రతిజ్ఞాహేతూభయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వమాత్రంనివేశ్యం నత్వన్యత్ ॥ లఘుత్వేఽశుద్ధత్వనివేశనేపి తద్దోషస్య సంవారత్వాత్తేన మతుపోనిరర్థకతయా కేవలనిగమనాత్సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిబోధాజననేపినక్షతిః ॥ (*అనుషంగపక్షఇతి* పక్షతావచ్ఛేదకాంతర్భావేపి జ్ఞానజన్యత్వస్య క్రియాత్వాదిత్యాదౌ జ్ఞాప్యతాయాః పంచమ్యర్థత్వాత్తత్ర ప్రకృతపక్షే సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వేపి ముఖ్యవిశేష్యతానివేశేనాపి హేతోరవారణాత్ నశుద్ధత్వస్యావశ్యకత్వమిత్యేతదనుధావనమ్) ॥ * వ్యాప్తీతి * సాధ్యాధికరణత్వేనసాధ్యస్యైవవా

దుక్త్యుదాహరణమాత్రానుసరణం॥ తదప్యుదాహరణజన్యబోధేవ్యాపకత్వం న విధేయతావచ్ఛేదకఘటకతయాభాసతే॥ అపితు శుద్ధవహ్నిత్వాద్యవచ్ఛిన్నమేవ సకలహేత్వధికరణేభాసతఇతి ప్రాచీనమతమనుసృత్య

రూపేణాధికరణస్యనివేశాత్ ॥ సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వరూపవ్యాప్త్యావభావరూపసాధ్యధర్మితావచ్ఛేదకప్రవేశాచ్చ ॥ నన్వుదాహరణస్యవ్యాపకత్వేన సాధ్యబోధకతయా శుద్ధత్వనివేశాదేవ వారణే కింపక్షతావచ్ఛేదకనివేశేనేత్యతఆహ * తదపీతి * సకలేతి * యత్తద్భ్యవశే నేత్యాదిః ॥ యత్ర యావతాం హేత్వధికరణానాంసంభవః తత్రతానతాం తేషాం విభిన్నవిషయతాలాభార్థం యత్పదంవివక్షితం నతిదర్థస్య మహానసత్వాదేరపిభానమ్ ॥ నన్వత్ర శుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వం నతానత్సాధ్యతావచ్ఛేదకనిష్ఠనిరవచ్ఛిన్నప్రకారతానచ్ఛేదకతాకత్వమ్ ॥ తథాసతి నిగమనేఽతివ్యాప్తేరవారణాపత్తేః॥ తత్రజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వధర్మితావచ్ఛేదకసాధ్యతావచ్ఛేదక నిష్ఠావచ్ఛేదకతాయానిరవచ్ఛిన్నత్వాత్ ॥ నాపి సాధ్యతావచ్ఛేదకేతరధర్మానవచ్ఛిన్న ప్రకారతాకత్వముపనయేచ వ్యాపకతావచ్ఛేదకసాధ్యతావచ్ఛేదకభావాదేతిదక్షతమితియత్కిఞ్చిద్ధర్మవిశిష్టఇత్యుక్తమితివాచ్యమ్ ॥ తథాసతి ధూమవాన్ ధూమవ్యాపకవహ్నిమానిత్యుదాహరణజన్యబోధమాదాయాతివ్యాప్తేస్సంగమయితుం శక్యతయా పక్షతావచ్ఛేదకనివేశేన తత్పరిహారస్యసుకరతయాచ ప్రాచీనమతానుధావనాసంగతేరితిచేత్ ॥ అత్రకేచిత్ ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకతావిశిష్టప్రకారతాకత్వం తద్వివక్షితమ్ ॥ వైశిష్ట్యంచ ॥ స్వపర్యాప్త్యనవచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతానిరూపకత్వస్వసామానాధికరణ్యావచ్ఛేదకతానిరూపకత్వోభయసమ్బంధేన॥ స్వం సాధ్యతావచ్ఛేదకతా,నిగమనేచస్వపర్యాప్త్యనవచ్ఛేదకధర్మోజ్ఞాప్యత్వమేవేతి నాతివ్యాప్తిః ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకేతరధర్మానవచ్ఛిన్నసాధ్యప్రకారతాకత్వనివేశేలాఘవేపి ప్రకృతపక్షనివేశవిద్వేషిభిరుదాహరణేవ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వవిశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేదకభానమతే తద్వారణార్థమగత్యా గౌరవస్యాప్యంగీకారాత్ నిరవచ్ఛిన్నసాధ్యతావచ్ఛేదకత్వాన్యావచ్ఛేదకత్వానిరూపకప్రకారతానివేశసంభవాచ్చ ॥ ఏవంచోదాహరణేఽతివ్యాప్తిసంగమనార్థం ప్రాచీనమతానుసరణమావశ్యకమితి ॥ హేత్వధీనస్య హేతుత్వం ధూమీయమితి

బోధస్య వారణాయ ద్వితీయసంబంధనివేశః ॥ ఏతేన పర్వతో జ్ఞానవిషయవాని త్యాదిస్థలీయనిగమనేఽతివ్యాప్తిః ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకవిషయత్వస్య విషయతా త్వేనైవభానాత్ ॥ అవచ్ఛేదకత్వానిరూపకత్వదలే సాక్షాత్పరంపరాసాధార ణావచ్ఛేదకతానివేశేన ప్రకారతాయాస్తాదృశజన్యతావిధర్మావచ్ఛిన్నావచ్ఛేద కతానిరూపకత్వేనతదతివ్యాప్తివారణేచ పర్వతోవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నవానితిప్రతి జ్ఞాయాంవహ్నిప్రకారతాయాస్తాదృశవహ్నిత్వత్వఘటకధర్మావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదక త్వనిరూపకత్వాదవ్యాప్తిః ॥ స్వానవచ్ఛేదకేత్యత్రాపి సాక్షాత్పరంపరాసాధా రణావచ్ఛేదకతానివేశేతు పర్వతోధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యవాన్ ధూమాదిత్యాదిస్థలీయ నిగమనేఽయంపదానుషంగపక్షేతివ్యాప్తిర్దుర్వారైవేతిప్రత్యుక్తమ్ ॥ తాదృ శవ్యాప్త్యాద్యవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతానిరూపకత్వాత్ ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకతాప ర్యాప్త్యనవచ్ఛేదకధర్మానవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వానిరూపక సాధ్యతావచ్ఛేదకా వచ్ఛిన్నప్రకారతాకత్వం శుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వమిత్య ర్థః ॥ యత్తు శుద్ధత్వాదేరవచ్ఛేదకతావిశిష్టాన్యసాధ్యతావచ్ఛేదకనిష్ఠావచ్ఛేద కతాకప్రకారత్వమర్థః ॥ అవచ్ఛేదకతావైశిష్ట్యంచ స్వనిరూపితప్రకారతాని రూపితత్వస్వభిన్నత్వోభయసంబంధేన తేనోపనయవారణం ఉపనయేవ్యాపక తావచ్ఛేదకత్వేన సాధ్యతావచ్ఛేదకభానాదతో యద్ధర్మవిశిష్టేత్యస్యసార్థక్యమి తి॥ తన్న ॥ ఉదాహరణాదిష్వేవసాధ్యతావచ్ఛేదకభానేనాతివ్యాప్తిసంగతేః ప్రా చీనమతానుధావనంవ్యర్థంస్యాత్ ॥ యదిచ తత్ర వ్యాపకత్వధర్మితావచ్ఛేదకత యా తద్భానం ప్రతియోగితాఘర్మికనాభావకత్వమాలంబ్యబ్రూయాత్ ॥ తదో పనయేపి తథా భానాద్యత్కించిద్ధర్మవిశిష్టేత్యస్యవైయర్థ్యమ్ ॥ వస్తుతస్తత్రా పి హేతుమత్త్వభాన ప్రతియోగిసామాన్యాభావీయ సాధ్యతాఘటకసంబం ధావచ్ఛిన్న వ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వనిష్ఠప్రతియోగితాశ్రయానవచ్ఛేద్యతాకత్వ రూపదలస్యైవ నివేశేనేతి ॥ అన్యేతు నిరవచ్ఛిన్నసాధ్యతావచ్ఛేదకనిష్ఠావచ్ఛేద కత్వాన్యావచ్ఛేదకత్వానిరూపక ప్రకారత్వాది వివక్షణాన్నకోపి దోషఇత్యా హుః ॥ తన్న ॥ యత్కించిద్ధర్మవిశిష్టేత్యస్య నైరర్థ్యాపాతాత్ ॥ నన్వేవ ముపనయార్థస్య వ్యాపకసామానాధికరణ్యరూప వ్యాప్తిఘటితతయా వ్యాపక తావచ్ఛేదకతాయాస్సాధ్యతావచ్ఛేదకాంశవిశేషణత్వేన శుద్ధత్వనివేశాదేవోప

నయస్యాపి వారణాసంభవాద్యత్కించిద్ధర్మవిశిష్టత్వస్య వైయర్థ్యమ్। నచానను
షంగపక్షే శుద్ధత్వస్య త్యాజ్యతయా తత్పక్షే ఉపనయవారణార్థమేవ తదావ
శ్యకముపనయస్య పక్షద్వయేపి వారణీయత్వాదితి వాచ్యమ్ ॥ అగ్రి తత్త్యాగస్య
చింతనీయతాభిధానాదితి చెన్న ॥ ఉపనయార్థే సాధ్యవదన్యావృత్తిత్వరూపవ్యా
ప్తిఘటితేత్యభిప్రాయేణ తదుపాదానాల్ (నతు సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వరూ
పావ్యాప్తిరభావత్వరూపసాధ్యధర్మితావచ్ఛేదకప్రవేశాదనుయోగితాయామేవసా
ధ్యీయత్వనివేశాచ్చ హేతుత్వం ప్రమేయం ప్రమేయాదిత్యాదౌ హేతువారణాయ
సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధస్య నివేశనీయత్వాల్) ॥ ఉపనయార్థే సాధ్యసంబంధి
తావచ్ఛేదకరూపవత్త్వవ్యాప్తిఘటితేతి కేచిల్ ॥ నన్వేవం విపక్షవ్యావృత్తత్వ
స్యోదాహరణార్థతాయాః పూర్వమభిధానేన సాధ్యవదన్యావృత్తిత్వస్యైవో
దాహరణార్థఘటకతాసంభవాద్భట్టాచార్యాణాం ప్రాచీనమతేనోదాహరణం
వ్యర్థమితిచేన్న ॥ ఉదాహరణార్థవ్యాప్తిర్న ఘటికా కింతూపనయార్థ ఏవ తత్రత
ద్భానే ధూమవాన్ వహ్నిమద్భిన్నో నవేతి సంశయాపసారణార్థం విశిష్యోపస్థితసక
లహేత్వధికరణవహ్నిమత్త్వాబోధస్యోదాహరణార్థవ్యాప్తిప్రవేశే తద్భా
నార్థముక్తబోధస్యావశ్యాపేక్షణీయత్వాదితి ప్రాచీనమతాదరణం సమ్యగేవ ॥
యద్యపి వహ్నిమత్కాలీనపర్వతపక్షకే ఉపనయార్థే వ్యాపకసామానాధికరణ్య
రూపవ్యాప్తిధానేపి యత్కించిద్ధర్మవిశిష్టత్వస్య సార్థక్యమ్ ॥ నచ సాధ్యతావ
చ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపితముఖ్యవిశేష్యతావచ్ఛిన్నత్వపర్యంతనివేశే
న తత్ప్రయోజనం గతార్థం సతు విశేష్యతాయాం కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నత్వపర్య
న్తస్యేత్యాశయ ఇతి వాచ్యమ్ ॥ తథాసతి సాధ్యవదన్యావృత్తిత్వరూపవ్యాప్తిధా
నేపి తావత్పర్యంతం ప్రయోజనాలాభాల్ ॥ తథాపి [illegible] వ్యాప్తిని
వేశేనైవ ప్రయోజనమితి బోధ్యమ్ ॥ వహ్నిమన్మహానసకాలీనపర్వతపక్షకోపన
యేత్వగతిరేవ ॥ మహానసత్వావచ్ఛిన్నే శుద్ధవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నప్రకారకబోధ
జనకత్వాల్ ॥ యదిచ యత్కించిద్ధర్మవిశిష్టే సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకా
రతాయాం ధర్మితావచ్ఛేదకతాన్యత్వవిశేషణం, సాధ్యస్య హేత్వాది విశేషణ
త్వే వ్యాప్తిధర్మితావచ్ఛేదకత్వేన వారణం తథాచ కోపనయోఽగతిరిత్యుచ్య
తే తదా విశేషణాంతరపూరణం ॥ యద్వా వ్యాపకసామానాధికరణ్యరూప

వ్యాప్తేర్న కాప్యుపనయార్థఘటకతా తథాచోపనయసామాన్యేనాతివ్యాప్తిరి
త్యాశయః ॥ వస్తుతస్తు యత్కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నత్వేననిర్భరః నిర్భరస్తుముఖ్యత్వ
ఏవ ॥ ఏవంచోపనయే సాధ్యవదన్యావృత్తిత్వఘటనేన వహ్నిమన్మహానసస్యపక్ష
ఘటకత్వేవా నకాప్యపిదోషఇతి ॥ కేచిత్తు ॥ దీధితావుదాహరణసామాన్యేపక్షతా
వచ్ఛేదకసాధ్యనివేశప్రయోజనందర్శితమ్ ॥ తదుపర్యుపనయార్థే వ్యాపకసా
మానాధికరణ్యస్యైవ ప్రవేశేపి భేదఃప్రతియోగితానంబంధేన వహ్నిమానిత్యా
త్రైకోపనయేవ్యాపకతావచ్ఛేదకవహ్నిత్వఘటనే దర్శితావచ్ఛేదకఘటకవహ్ని
తరావృత్తిత్వే స్వరూపతో వహ్నిత్వఘటనాత్సాధ్యతావచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛి
న్నశుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రకారతాసత్త్వాదతివ్యాప్తిమాశంక్య య
త్కించిద్ధర్మవిశిష్టేతి నివేశ్యసమాధీయతే ॥ తథాచ సంయోగేనవహ్న్యాదిసా
ధ్యకోపనయసామాన్యే సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన శుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకావ
చ్ఛిన్నప్రకారతావిరహేణాతివ్యాప్త్యసత్త్వేపిసక్షతిరిత్యాహుః ॥ అత్రవదంతి॥
ఉపనయవాక్యాద్వ్యాపకత్వస్య వ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వవిశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేద
కస్యఘటనేపి సాధ్యతావచ్ఛేదకపర్యాప్తావచ్ఛేదకతాకసాధ్యప్రకారతాక బోధ
జనకత్వం తత్రాస్త్యేవ వ్యాపకతావచ్ఛేదకతాయాఅవచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకత్వా
త్ ॥ ఉదాహరణవాక్యత్తాదృశవ్యాపకత్వఘటనేపి పక్షతావచ్ఛేదకనివేశనైవ
తద్వారణమితి ప్రాచీనమతానుసరణంవ్యర్థమితి ॥ వస్తుతస్తు తాదాత్మ్యేనసా
ధ్యసాధనభావస్థలీయదన్యవద్వ్యాప్య ధూమవానయమిత్యుపనయవారణాయ
యత్ర యాదృశంసాధ్యతావచ్ఛేదకం తత్రతాదృశసాధ్యతావచ్ఛేదకపర్యాప్తప్ర
కారతావచ్ఛేదకతాకబోధత్వమేవ శుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహి
బోధత్వంవాచ్యమ్ ॥ తథాచ ప్రాచీనమతానుసరణమావశ్యకమితి ॥ కేచిత్తు మ
హానసం తద్భిన్నంచ ధూమవద్వహ్నిమచ్చేతిబోధః పరంతు నవ్యమతేఽభేదే
ననంబంధినః ప్రకారత్వాన్నాతివ్యాప్తిరతిః ప్రాచీనేత్యుక్తమిత్యాహుః ॥ సా
ధ్యసంబంధే స్వరూపసంబంధరూపం హేతుమత్త్వానచ్ఛేదన్యత్వం భాసతఇత్యర్థ
మప్యాహుః ॥ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నైక్యస్యానివేశే యత్కించిద్ధర్మావచ్ఛి
న్నే సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న సాధ్యావగాహిత్వనివేశే సాధ్యే శుద్ధ
త్వానివేశేపి నిగమనేఽనుషంగపక్షే నాతివ్యాప్తిరనుషంగపక్షస్యావలంబనీ

నిగమనే అయంపదానుషంగపక్షే శుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టత్వం న నివిష్టం విశే
షణాంతరావచ్ఛిన్నవహ్న్యాదిసాధ్యకన్యాయాంతర్గతప్రతిజ్ఞాయాం శుద్ధవహ్ని
త్వావచ్ఛిన్నసాధ్యకప్రతిజ్ఞాలక్షణాతిప్రసక్తేః ప్రకృతన్యాయాంతర్గతత్వాభావే
నైవవారణాదిత్యభిప్రాయకమిదం ॥ అతో వ్యాపకత్వస్యాధికస్యోదాహరణజన్య
బోధే ఽ నేపి న క్షతిరితి కేచిత్ ॥ తన్న తేన నిగమనాపేక్షాబీజం చింతనీయమ్ ॥ యత్త
త్పదస్యోదాహరణస్థస్య న పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నపరత్వమ్ ॥ అపితు పక్షాన్య
సాధ్యవత్సాధారణరూపావచ్ఛిన్నపరత్వమేవ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నే హేతు

యత్వాత్ ॥ కేవలనిగమనాచ్ఛాబ్దబోధ ఏవ న జాయతే నిర్ధర్మితావచ్ఛేదకశాబ్ద
బోధానంగీకారాత్ ॥ పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాదౌ మతుపో నిరర్థక
త్వేపి పర్వతపదేన భేదాకాంక్షానిర్వాహాత్ తత్ర శాబ్దబోధోపపత్తేరిత్యుదాహ
రణమాత్రాభిధానమితి వదతాం మతమాహ * నిగమన ఇతి * శుద్ధత్వానివేశే ప
ర్వత ఆర్ద్రేంధనప్రభవవహ్నిమానితి వాక్యే ఽతివ్యాప్తిమాశంక్య నిరాకరోతి * వి
శేషణాంతరేతి * ప్రతిజ్ఞాయామితి * స చ తత్ర యో యో ధూమవాన్ స ఆ
ర్ద్రేంధనప్రభవవహ్నిమానిత్యుదాహరణం వాచ్యమ్ ॥ తథాచ నాతివ్యాప్తిః ॥
యద్రూపావచ్ఛిన్నసాధ్యకోదాహరణాది ఘటితన్యాయాంతర్గతత్వం శుద్ధత
ద్రూపవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిబోధజనకత్వరూపప్రతిజ్ఞాలక్షణే శుద్ధత్వానివేశేప్య
క్షతేరితి వాచ్యమ్ ॥ పర్వత ఆర్ద్రేంధనప్రభవవహ్నిమాన్ ధూమాత్ యో యో
ధూమవాన్ స వహ్నిమానిత్యాదిపంచవాక్యాంతర్గతప్రథమవాక్యస్య ప్రతిజ్ఞాప
దేనోక్తత్వాత్ * ప్రకృతేతి * తద్ధర్మావచ్ఛిన్నసాధ్యకోదాహరణాదిఘటిత
న్యాయశరీరే శుద్ధతద్ధర్మావచ్ఛిన్నవైశిష్ట్యావగాహిబోధజనకవాక్యత్వరూప ప్ర
తిజ్ఞాత్వనివేశాత్ ॥ తాదృశన్యాయాంతర్గతత్వాభావేనేత్యర్థః ॥ తావతైవా
తిప్రసంగవారణాద్దలాంతరే శుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వనివే
శో వ్యర్థ ఇతి భావః * చింతనీయమితి * అననుషంగపక్షే కేవల నిగమనాన్న
శాబ్దబోధః ॥ కింతూపనయార్థేన సమమేవేతి నిగమనేప్యతివ్యాప్తిసంభవాద్దీధి
తికారాణాముదాహరణమాత్రానుసరణమనర్థకమేవ ఏవమననుషంగపక్షే కేవల
నిగమనాద్ధూమాద్వహ్నిరిత్యేవం శాబ్దబోధః ॥ మతుపః సార్థక్యసంప్రదాయాను
సారేణ తథాప్యుపనయార్థధర్మికస్వార్థబోధవ్యక్తిమాదాయ నిగమనేతివ్యా

వత్త్వస్య తల్లాభే ఉపనయానుత్థానాత్ తదవచ్ఛిన్నే సాధ్యవత్త్వస్య చ ప్రతిజ్ఞాత ఏవ లాభేనానాకాంక్షితత్వాచ్చేతి పక్షతావచ్ఛేదకప్రవేశేనోదాహరణాతిప్రసఙ్గః ॥ అత్ర యత్కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నవిశేష్యక సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవైశిష్ట్యావగాహిబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నజనకత్వముదాహరణైకదేశే సవహ్నిమానిత్యాదివాక్య ఏవ న తు తస్య న్యాయావయవత్వం తచ్చ సముదాయ ఏవ న తత్ర తాదృశజనకత్వమితి విశిష్య పక్షతావచ్ఛేదకానన్తర్భావేఽపి నోదాహరణాతిప్రసఙ్గ ఇతి నాశంకనీయమ్ ॥ జనకత్వస్య జనకయత్కించిజ్జ్ఞానవిషయవర్ణసముదాయత్వరూపస్య వివక్షితత్వాత్ ॥ ఉదాహరణసముదాయవిషయజ్ఞానమాదాయోదాహరణసముదాయ ఏవాతిప్రసక్తేః ॥

త్తిః ॥ యద్యప్యుపనయవిషయకజ్ఞానస్యైవ హేతుతా తథాపి ఉపనయజ్ఞానాన్తరనిగమనజ్ఞానమాదాయాతివ్యాప్తిర్భవత్యేవేతి చిన్తాబీజం బోధ్యమ్ ॥ సాధారణం రూపం సాకల్యం తచ్చ తత్సమానాధికరణయావద్ధర్మాశ్రయత్వం వా హేతుమత్త్వం వా యథామతం బోధ్యమ్ * ఉపనయేతి * వ్యాప్త్యాః పక్షధర్మత్వాకాంక్షావిరహాత్ * అనాకాంక్షితత్వాదితి * కోసి వహ్నిమానిత్యాకాంక్షాయా అసంభవాత్ ॥ శబ్దజనకతామతే పక్షతావచ్ఛేదకప్రవేశవైయర్థ్యం శంకతే * అత్రేతి * న చ జనకతాయాః ప్రత్యేకపర్యవసాయితయా తాదృశజనకతాశ్రయవర్ణత్వవ్యాపకసముదాయత్వం వివక్షణీయం తథా చోదాహరణాతివ్యాప్తిర్దుర్వారైవ స్వనిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వనివేశేన తద్వారణే ఉభయఘటకత్వాదివిశేషణవైయర్థ్యాపాతాదితి వాచ్యమ్ ఉభయఘటకత్వాదివిశేషణస్య త్యాజ్యత్వాత్ ॥ అత ఏవ సమాధానే తన్నివేశయిష్యతి ॥ ఏతేన తే యత్కించిత్త్వాద్యనివేశే వేత్యసంభవో న వాచ్యః ॥ జ్ఞాయమానశబ్దస్య హేతుత్వాంశే తత్సదప్రామాణికత్వాభిప్రాయేణ సమాధత్తే * జనకత్వస్యేతి * తాదృశవర్ణవృత్తిసముదాయత్వమర్థః ॥ న తు తాదృశవర్ణత్వసమనియతసముదాయత్వం ఉభయఘటకత్వాదివిశేషణేన ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిసముదాయస్యైకదేశస్య ప్రతిజ్ఞాత్వఘటకత్వేన వారణాత్ ॥ యత్కించిత్త్వం చ ప్రత్యేకం ప్రతిజ్ఞాత్వన[illegible]దయే అన్యథా సమానానుపూర్వీకసకలప్రతిజ్ఞాసు ఏకజనకతాశ్రయజ్ఞానవిషయత్వేనైకప్రతిజ్ఞావ్యవహారాపత్తేః * అతిప్రసక్తేరితి * తద్వారణాయ చ పక్షతావచ్ఛేద

కావచ్ఛిన్నత్వనివేశఆవశ్యక ఇతి శేషః ॥ అథైతత్కల్పేఉభయఘటకభాగద్వయా
ఘటితత్వంవ్యర్థం సమానానుపూర్వీకప్రతిజ్ఞాద్వయగతసముదాయత్వావచ్ఛి
న్నేతిప్రసంగవారణాయ తాదృశయత్కించిచ్ఛాబ్దత్వావచ్ఛిన్నకార్యతానిరూపి
తకారణతాశ్రయీభూత యత్కించిజ్జ్ఞానవిషయితానిరూపక వర్ణసముదాయ
త్వనిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వస్యావశ్యకతయా తేనైవ ప్రతిజ్ఞాహేతుసము
దాయేఽతివ్యాప్తివారణసంభవాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞామాత్రజన్యబోధీయకారణతాశ్ర
యీభూతయత్కించిజ్జ్ఞానవిషయితానిరూపకవర్ణసముదాయత్వనిష్ఠన్యూనవృ
త్తినిరూపకత్వస్యైవ ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయత్వేసత్త్వాత్ ॥ నచ తర్హ్యుభ
యఘటకభాగద్వయాఘటితత్వంనదీయతామితివాచ్యమ్ ॥ తథాసతి పక్షతావ
చ్ఛేదకనివేశవైయర్థ్యాత్ ॥ కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నవిశేష్యకసాధ్యతావచ్ఛేద
కావచ్ఛిన్నప్రకారక శాబ్దబోధత్వావచ్ఛిన్న కార్యతానిరూపిత కారణతాశ్ర
యీభూత యత్కించిజ్జ్ఞానీయవిషయితానిరూపకవర్ణసముదాయత్వస్య సవ
హ్నిమానితి సముదాయనిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వనిరూపకతాయా ఉదాహరణగత స
ముదాయత్వేసత్త్వాత్ ॥ ఇత్థంచజనకత్వస్యేత్యాద్యతిప్రసక్తేరిత్యంతసందర్భ
సంగతిః ॥ నచ నిరుక్తావయవత్వరూపం యత్తాదృశశాబ్దత్వావచ్ఛిన్నజన్యతాని
రూపితజనకతాశ్రయీభూత యత్కించిజ్జ్ఞానవిషయితానిరూపక వర్ణసముదా
యత్వం తన్నిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వనివేశాన్నాసంగతిః ॥ సవహ్నిమా
నితి సముదాయత్వే నిరుక్తావయవత్వరూపత్వాభావేన తథావిధసముదాయత్వ
నిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వస్యోదాహరణేసత్త్వేన పక్షతావచ్ఛేదకనివేశా
వశ్యకత్వాదితివాచ్యమ్ ॥ న్యాయావయవత్వాత్మకం తాదృశసముదాయత్వవిశే
షణంప్రవేశ్య తన్నిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వేనాతివ్యాప్తింసంపాద్య పున
స్తద్వారణాయ పక్షతావచ్ఛేదకనివేశస్య ప్రక్షాలనాద్ధీతి న్యాయపరాహతత్వా
త్ ॥ తథావిధైకదేశత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకతయాఽసంభవస్య వర్ణత్వ
వ్యాపకత్వవివక్షయైవవారణాచ్చ ॥ ప్రతిజ్ఞామాత్రఘటకతానవచ్ఛేదకంయత్తాదృ
శసముదాయత్వం తన్నిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వంవాచ్యమ్ ॥ నచ పక్షతా
వచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నే సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారక యత్కించిచ్ఛాబ్దబు
ద్ధిత్వావచ్ఛిన్నకార్యతానిరూపితకారణతాశ్రయీభూత యత్కించిజ్జ్ఞానీయ విష

యితానిరూపకవర్ణసముదాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వమేవ న్యాయావయవత్వం తథాచ నసందర్భాసఙ్గతిరితివాచ్యమ్ ॥ దీధితికృతైవ ప్రతిజ్ఞాహేతూ ఇత్యాదినా స్వయముభయపదార్థస్య దర్శితత్వాత్ ॥ వస్తుతస్తూభయఘటకేత్యాదివిశేషణం నైవప్రవేశ్యతే కింతుకించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నే సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారకయత్కించిచ్ఛాబ్దబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నకార్యతానిరూపిత కారణతాశ్రయీభూతయత్కించిజ్జ్ఞానీయవిషయితానిరూపకవర్ణత్వవ్యాపక సముదాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వరూపలఘుతరవిశేషణమేవ, తేనైవసకలదూషణవారణాత్ ॥ ఏతేన ప్రతిజ్ఞాద్వయాత్మకసముదాయే ప్రతిజ్ఞాత్వవ్యవహారేణ తస్యాపి లక్ష్యతయా తద్వారణాయ తాదృశవిశేషణం న దేయమితి సమాధానంపరాస్తమ్ ॥ అత్రేదంసమాధానమ్ ॥ తథాసతి వహ్నిమన్మహానసకాలీనపర్వతో వహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః యత్కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నవిశేష్యకవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నప్రకారకశాబ్దత్వావచ్ఛిన్నకార్యతానిరూపితకారణతాశ్రయీభూతయత్కించిజ్జ్ఞానీయవిషయతానిరూపక వర్ణసముదాయత్వవ్యాపకం వహ్నిమన్మహానసమితిసముదాయత్వం తన్నిష్ఠ న్యూనవృత్తితా నిరూపకత్వస్య తాదృశప్రతిజ్ఞాత్వేసత్త్వాత్ ॥ తద్ఘటకీభూతశాబ్దబోధే పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యకత్వనివేశేపి వహ్నిమత్పర్వతకాలీన పర్వతో వహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిరతో ఽనిరూపకత్వాన్తంపరిత్యజ్య ఉభయఘటకేత్యాది విశేషణఘటితన్యాయావయవత్వనివేశే ఉదాహరణేఽతివ్యాప్తిః పక్షతావచ్ఛేదకానుసరణసంగతిరితి ॥ (యద్వా ఉక్తాతివ్యాప్తివారణాయ నిరూపకత్వాన్తి ఘటకశాబ్దబోధే పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యకత్వోపాదానాత్సవహ్నిమానితిభాగవృత్తి సముదాయత్వవారణాదుదాహరణాతివ్యాప్తీసం[illegible] రనిరూపకత్వాంతప్రవేశాచ్చ ప్రతిజ్ఞాద్వయవ్యుదాస ఇతి) ॥ నన్వ[illegible] భట్టాచార్యైర్జనకతాశ్రయయత్కించిజ్జ్ఞానమేవోక్తం తథాచ తేషాం విషయితాయాం తాదృశజనతావచ్ఛేదకతాపర్యంతం నవివక్షణీయం ప్రయోజనాభావాదిత్యభిప్రాయో లక్ష్యతే ॥ ఇదంతుచింత్యతే॥ప్రతిజ్ఞాసహకారేణావయవాంతరస్యాపి తాదృశశాబ్దబోధత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతాశ్రయీభూతసమూహాలంబనజ్ఞానవిషయతయా హేత్వవయవేఽతివ్యాప్తిరతో విషయితాయాం జనకతావచ్ఛేదకత్వమావ

ష్యకం తాదృశజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకవిషయితాచ ప్రతిజ్ఞానిరూపితా న హేత్వవయవనిరూపితేతి న తత్రాతిప్రసంగః ॥ ఇత్థంచ పక్షతావచ్ఛేదకానివేశేపి నోదాహరణాతివ్యాప్తిః ॥ కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నవిశేష్యకసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రకారకశాబ్దత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితోదాహరణజ్ఞాననిష్ఠజనకతాయాంస వహ్నిమానిత్యేకదేశవిషయితైవావచ్ఛేదికానతూదాహరణవిషయితేతి తాదృశవి షయితానిరూపకవర్ణత్వే సతి సముదాయత్వస్య తత్రాభావాత్, ఏవంసత్యుభయఘ టకేత్యాదివిశేషణం త్యాజ్యం తాదృశవిషయితానిరూపకవర్ణసముదా యత్వప్రవేశే ఉదాహరణస్య తాదృశవర్ణావృత్తిత్వేనాతివ్యాప్తిరితి సాధ్యసా ధనవిశిష్టపక్షబోధకవాక్యద్వయఘటకభాగాఘటితత్వమపి విశేషణం తథా సతి జ నకతావచ్ఛేదకత్వస్యైవ [illegible] దాహరణవారణాదితి చేత్ ॥ అత్ర కేచిత్ ॥ జనకతావచ్ఛేదకత్వ [illegible] విషయితాయాం న దేయమేవ కింతు యత్కించిజ్జ్ఞానత్వేనా వయవాంతరావిషయకజ్ఞానమేవ [illegible] హేత్వవయవేన అతివ్యాప్తిరితాద్వా [illegible] దాహరణజ్ఞానస్య [illegible] విషయకత్వాద్య త్కించిజ్జ్ఞాన [illegible] తివ్యాప్తి [illegible] వచ్ఛేదకతాయత్వస్య వ్యావర్తకత్వాత్ ॥ [illegible] నోదాహరణమిత్యే కదేశస్య [illegible] విశేషణాయాధ్యాహారాచ్చ వస్తుతస్తు [illegible] వచ్ఛేదకత్వేనైవ ప్రతిజ్ఞా [illegible] సవచ్ఛేదకత్వే సమప్రవేశ్యమే వ ॥ కింతు [illegible] యత్కించిజ్జ్ఞానీయసం సర్గ [illegible] సముదాయత్వమేవ వివక్షణీ యమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞా [illegible] ప్రతిజ్ఞాఘటకతావచ్ఛేదకత్వముదా యత్వభిన్న [illegible] ప్రతిజ్ఞాఘటక [illegible] భాగప్ర తిజ్ఞా [illegible] సముదాయవారణాయోభయఘటకేత్యాది విశేషణసాఫ ల్యము దాహరణాతివ్యాప్తి [illegible] యద్వాప్తి [illegible] దాహరణఘటకభాగద్వయాఘ టితత్వము [illegible] వచ్ఛేదక [illegible] త్యాహుః ॥ జనకతావచ్ఛేద కత్వం విషయితాయాం హేతువారణాయ నివేశ్యమ్ ॥ తాదృశవిషయితానిరూ పకవర్ణావృత్తిసముదాయత్వపక్షే ఉభయేత్యాదివిశేషణసార్థక్యమిత్యపి కేచిత్ ॥

॥అత్రోపాధ్యాయాః ॥ ప్రతిజ్ఞా సహకారేణావయవాంతరస్యాపి తాదృశ బో
ధజనకత్వాత్తత్రాతివ్యాప్తివారణాయ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యకసాధ్య
తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారకశాబ్దబోధత్వావచ్ఛిన్నకార్యతానిరూపిత కారణ
తా యాదృశానుపూర్వీ ప్రకారకజ్ఞానత్వేనావచ్ఛిద్యతే అవయవతావచ్ఛేదక
తాదృశానుపూర్వీమత్త్వం ప్రతిజ్ఞాత్వమిత్యేవ సూత్రార్థోఽభ్యుపేయః ॥అ
త్రావచ్ఛేదకత్వమనతిరిక్తవృత్తిత్వమ్ ॥ పర్వతోవహ్నిమాన్ పర్వతోదహనవా
నిత్యాదివాక్యజ్ఞానానాం విభిన్నకారణతాపక్షే ఏకైకానుపూర్వీప్రకారక జ్ఞా
నత్వస్యావ్యాపకతయాఽసంభవఇత్యతఏకకారణతాపక్షోఽవలంబనీయః॥ తథా
చ నిగమనానుపూర్వీసాధారణాన్యతమప్రకారకజ్ఞానత్వస్య ప్రకృతపక్షప్రకృత
సాధ్యప్రకారకశాబ్దబోధజనకతావ్యాపకతయానిగమనేఽతివ్యాప్తిరతోఽనతిరిక్తవృ
త్తిత్వనివేశః॥తథాచ ప్రతిజ్ఞామాత్రవృత్తిసకలానుపూర్వ్యన్యతమప్రకారక జ్ఞాన
త్వస్య తత్సమనియతతయా తాదృశాన్యతమవత్త్వమాదాయలక్షణసమన్వయః॥
పక్షతావచ్ఛేదకానివేశే నిగమనేయత్కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నే సాధ్యతావచ్ఛేదకా
వచ్ఛిన్నప్రకారకశాబ్దబోధత్వావచ్ఛిన్నకారణతాయాస్సత్త్వేన ప్రతిజ్ఞాజ్ఞాన
త్వాసత్త్వేనవాఽసంభవఇత్యతః పక్షతావచ్ఛేదకప్రవేశః ॥ ఏవం సాధ్యతావ
చ్ఛేదకానుసరణస్యాపి కృత్యంబోధ్యమ్ ॥ అనుషంగపక్షేతుశుద్ధసాధ్యతావచ్ఛే
దకావచ్ఛిన్నప్రకారకత్వమానవ్యకం తేననిగమనజ్ఞానమాదాయనాసంభవః ॥అ
థవా అవచ్ఛేదకత్వం స్వరూపసంబంధవిశేషఏవ పరంత్వస్యానతిరిక్తవృత్తి
ధర్మఏవ స్వీక్రియతే ఏవంచ పక్షతావచ్ఛేదకాద్యననుసరణే ప్రతిజ్ఞానుపూర్వీప్ర
కారకజ్ఞానత్వాపేక్షయా తాదృశకారణతాయాఅతిప్రసక్తత్వేన తత్రస్వరూపస
మ్బంధరూపావచ్ఛేదకత్వంనసంభవతీత్యసంభవవారణాయ తదనుసరణమిత్యా
హుః ॥ అత్రేదంద్రష్టవ్యమ్ ॥ న్యాయావయవత్వమత్ర న్యాయాంతర్గతత్వే
సతి ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వమాత్రంనతూభయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వంప్రయో
జనాభావాత్ప్రతిజ్ఞానిగమనసముదాయనిష్ఠానుపూర్వీప్రకారకజ్ఞానత్వస్యతాదృశ
కారణతాన్యూనవృత్తిత్వే నానవచ్ఛేదకతయాఽతివ్యాప్తేరభావాత్ తాదృశ
కారణతాయాః ప్రతిజ్ఞామాత్రజ్ఞానేపి సత్త్వాత్ ప్రతిజ్ఞాఽఘటకత్వమపి మతం
గఙ్గానీలఇత ప్రతిజ్ఞైకదేశవారణాయ (వాచ్యం తదతిక్లిష్టం అన్యతమత్వ

ప్రకారకజ్ఞానత్వనివేశాద్గజోనీలఇత్యానుపూర్వ్యా అన్యతమాంతర్గతతయా త
ద్వ్యచ్ఛేదవిరహాత్ ॥ కేచిత్తుదర్శితరీత్యా నిష్కర్షేఽనవచ్ఛేదకత్వమన్యూనవృత్తి
త్వమాత్రం విభిన్నకారణతాపక్షే ఏకైకకారణతా ఏకైకానుపూర్వీప్రకారక
జ్ఞానత్వవ్యాప్త్యైవమతంగజోనీలఇతి ప్రతిజ్ఞాయాం గజోనీలఇతిభాగజ్ఞానేపి తా
దృశకారణతాయాస్సత్త్వేన తత్ర మతంగజోనీలఇతిప్రతిజ్ఞామాత్రవృత్త్యానుపూ
ర్వీప్రకారకజ్ఞానత్వస్యాసత్త్వాదవ్యాప్తిరితితద్వారణం ప్రబలసాధ్యమిన ధాతీ
త్యాహురితిదిక్) ఏవమపి మతంగజోనీలఇతి ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తివారణంప్ర
లయసాధ్యమిత్యాహ ॥ గజోనీలఇతిభాగజ్ఞానేపి తాదృశకారణతాయాస్సత్త్వేన
సతత్ర మతంగజోనీలఇతి ప్రతిజ్ఞామాత్రవృత్త్యానుపూర్వీప్రకారకజ్ఞానత్వస్య స
త్త్వాదితిదిక్ ॥ అత్ర హేత్వవయవాదివారణాయ విషయితాయాం తాదృశకారణ
తావచ్ఛేదకత్వప్రవేశేపి సపక్షతావచ్ఛేదకానుసరణస్యావశ్యకత్వమితథాపి ॥
అనవచ్ఛేదకత్వమనతిరిక్తవృత్తిత్వం తద్భావకారణతాతిరిక్తవృత్తి విషయితాని
రూపకవర్ణసముదాయత్వాదిత్వమిత్యభిప్రాయేణ ప్రతిజ్ఞావాక్యసముదాయస్యా
నుపూర్వీవిషయితాయాస్తాదృశకారణతావచ్ఛేదకత్వేపి తాదృశనియామకతాకారణతానతి
రిక్తవృత్తిత్వాత్తత్రావ్యాప్తివారణాయోపన్యస్తవైశిష్ట్యవిశేషణమనావశ్యకం ॥
ఉదాహరణవిషయితాయాస్తు కిఞ్చిద్భాగావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాసాధ్యతావచ్ఛేదకావ
చ్ఛిన్నప్రకారకశాబ్దబుద్ధిత్వవ్యాప్యత్వ తాదృశతానియామకతాకారణతానతిరిక్త
త్వాత్తత్రావ్యాప్తిరతః పక్షతావచ్ఛేదకానుసరణమావశ్యకమ్ ॥ మతంగజోనీ
లఇతి ప్రతిజ్ఞాయామపి నావ్యాప్తిః ॥ తద్విషయితాయాస్తాదృశకారణతానతిప్రస
క్తత్వాత్ ॥ తదేకదేశే గజోనీలఇత్యత్రాతివ్యాప్తిస్తు ప్రతిజ్ఞామాత్రాఘటకత్వం
ప్రవేశ్య వారణీయేతి భట్టాచార్యాణామాశయఇతి ప్రదర్శనాయ [illegible]
తు ॥ నన్వేవమపి ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వస్యవ్యర్థం భాగవారణాయ లాఘవేన తాదృ
శవర్ణత్వసమవ్యాపకసముదాయత్వస్యావశ్యకత్వాత్ ॥ ఏవం పర్వతోవహ్నిమా
నిత్యనంతవాక్యఘటితసముదాయస్యైవ తాదృశసముదాయత్వం నప్రతిజ్ఞామా
త్రస్యేత్యసంభవాఽతోజ్ఞానే యత్కించిత్త్వనివేశః ॥ ఏవంచ యాదృశప్రతిజ్ఞా
జ్ఞానం హేత్వాదివిషయకమేవ తజ్జ్ఞానవిషయితాయా ఉభయత్రాపి సత్త్వాన్న
కేవలప్రతిజ్ఞామాత్రవృత్తిసముదాయత్వస్య తద్వ్యాపకతాసంభవతీత్యాశయాత్వా

ఏవమేతల్లక్షణప్రవిష్టన్యాయావయవత్వశరీరే ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిసముదాయేఽతిప్రసంగవారణాయోభయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వమేవ నివేశనీయమ్ ॥ న తు ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వమపి ప్రయోజనాంతరవిరహాత్ ॥ ఉదాహరణైకదేశే తాదృశవాక్యేఽతిప్రసంగస్య లఘుతరప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకవైశిష్ట్యనివేశేనై

జనకతావచ్ఛేదకమత్ప్రతిజ్ఞానీయవిషయితాయాః అనన్యనివేశ్యతయా నోదాహరణాతివ్యాప్తిః ప్రసజ్యత ఇత్యత ఉదాహరణాదిత్యస్య తదేకదేశాదిత్యర్థమభిప్రేత్య సవహ్నిమానిత్యేకదేశే తాదృశవిషయితానిరూపకత్వసత్త్వాదతివ్యాప్తిం ప్రదర్శయతి * ఏవమితి * ఉభయేతి * యత్తు పూర్వకల్పే ఏతత్కల్పే చోభయేత్యాదివిశేషణమననుషంగపక్ష ఏవ, అనుషంగపక్షే తు సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నే శబ్దత్వోపాదానాదేవ వారణాదితి ॥ తన్న ॥ అనిరూపకత్వాంతనివేశస్య దూషితత్వాత్పక్షతావచ్ఛేదకనివేశోత్తరం ప్రయోజనాభావేన వ్యాపకత్వమాత్రస్య హేయత్వాత్కేవలప్రతిజ్ఞాద్యవరోధమాదాయ కల్పద్వయేఽపి ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయవారణాయానుషంగపక్షేఽప్యుభయేత్యాదివిశేషణస్యావశ్యకత్వాత్ ॥ అననుషంగపక్షే తు అయమనుగమనాంతర్గవారణాయ శబ్దత్వనివేశ ఆవశ్యకః ॥ విశేష్యవాచకపదాఘటితోభయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వాదితి ॥ వస్తుతస్త్వేతల్లక్షణే పక్షవిశేష్యకసాధ్యప్రకారకశాబ్దబుద్ధిత్వపర్యాప్తజన్యతావచ్ఛేదకతానివేశః తత్పక్షే విశేష్యవాచకపదాన్యత్వస్య వైయర్థ్యాత్పరిత్యాగోపతి న తాదృశాభాసేఽతివ్యాప్తిరితి దిక్ ॥ నను ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వనివేశేఽపి సవహ్నిమానితి భాగోఽవ్యాప్తి ఇతి పక్షతావచ్ఛేదకం వ్యర్థమిత్యత ఆహ * నత్వితి * ఏవం చ గురుతరప్రతిజ్ఞాఘటకత్వనివేశోఽన్యాయ్య ఇతి భావః ॥ అథ న్యాయావయవత్వేన న్యాయాంతర్గతత్వే సత్యుభయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వమాత్రనివేశే, పరమాధవః పూజ్యః, సదాశివో నంద్యః, ఇతి ప్రత్యేకదేశే మాధవః పూజ్యః శివో నంద్య ఇతి భాగేఽతివ్యాప్తిః ॥ పరమాధవాదిప్రతిపాద్యస్యైవ మాధవాదిప్రతిపాద్యత్వాత్తాదృశశాబ్దత్వావచ్ఛిన్నజనకతావచ్ఛేదకవిషయితాకత్వస్య తాదృశభాగే సత్త్వాత్ ॥ న చైతల్లక్ష్యే మేయపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యకసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారకశాబ్దత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతాశ్రయసముదాయ ఏవ ప్రతిజ్ఞాత్వవ్యవహారేణ తాదృశసముదాయేఽపి నియామకసత్త్వేన తద్వ్య

వవారయితుముచితత్వాత్ ॥ యద్యప్యేవం నీలపర్వతో వహ్నిమానిత్యాది ప్రతి

వ్యవహారస్యేష్టత్వాదితి వాచ్యమ్ ॥ తస్య లక్ష్యత్వే తత్రావయవలక్షణలక్ష్యతాయా ఆవశ్యకతయా అవయవలక్షణావ్యాప్తిః ॥ రమాధవః పూజ్య ఇత్యాది సముదాయత్వావచ్ఛిన్నభేదస్య మాధవః పూజ్య ఇతి భాగే సత్త్వేన స్వస్మిన్ స్వభేదాసత్త్వేన ప్రతిజ్ఞాద్యన్యతమత్వరూపావయవత్వాభావాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వఘటితావయవత్వాభావాచ్చ ॥ నహి స భాగస్తన్న్యాయాన్తర్గతప్రతిజ్ఞాద్యన్యతమన్యాయావయవ ఇతి సంగచ్ఛతే ॥ తస్మాద్యాదృశానుపూర్వీవిశిష్టవాక్యే న్యాయావయవత్వస్య వ్యవహారస్తాదృశన్యాయావయవవిశేష ఏవ ప్రతిజ్ఞేతి వక్తవ్యమ్ ॥ ఏవంచ రమాధవః పూజ్య ఇత్యానుపూర్వీవిశిష్ట ఏవ వాక్యే న్యాయావయవత్వవ్యవహారేణ తస్యైవ తదవయవత్వం నతు తదేకదేశస్య తాదృశానుపూర్వీవిశిష్టవాక్య ఏవ ప్రతిజ్ఞాత్వమితి వక్తవ్యమితి తదేకదేశస్య ప్రతిజ్ఞాలక్షణాలక్ష్యతయా తత్రాతివ్యాప్తిర్వజ్రలేపాయితైవ ॥ అత ఏవ నను మతంగజో నీల ఇతి న్యాయాన్తర్గతస్య గజో నీల ఇతి భాగస్య న్యాయాన్తర్గతప్రతిజ్ఞాత్వవ్యవహారానిమిత్తత్వేన తత్రాతివ్యాప్తిరతో లక్షణాన్తరమాహ ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వ ఇతి గోపాలనాథానాం ద్వితీయావయవలక్షణావతరణమపి సంగచ్ఛతే ॥ అన్యథా ప్రతిజ్ఞైకదేశస్య ప్రతిజ్ఞాలక్షణస్యేవావయవలక్షణస్యాపి లక్ష్యత్వేన తత్రాతివ్యాప్తికథనమసఙ్గతమేవ స్యాదితి ॥ న చాత్ర ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వనివేశాన్నాతివ్యాప్తిరితి వాచ్యం నను ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వమపీతి సందర్భవిరోధాత్ ॥ ఏవంచ వహ్నిమానిత్యుదాహరణైకదేశస్య తత ఏవ వారణే పక్షతావచ్ఛేదకానుసరణవైయర్థ్యాచ్చేతి చేన్న ॥ ఈదృశైకదేశవారణాయ ప్రతిజ్ఞామాత్రాఘటకత్వమేవ నివేశ్యం సతూదాహరణాఘటకత్వమపి ప్రయోజనాభావాదుదాహరణైకదేశస్య లఘుతరపక్షతావచ్ఛేదకనివేశేనైవ వారణాదితి భట్టాచార్యాణామాశయాదితి ॥ నను యది ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వం సన్నివేశ్యతే తదా నీలపర్వతో వహ్నిమానిత్యాదిస్థలీయప్రతిజ్ఞాలక్షణస్య పర్వతో వహ్నిమానితి తదేకదేశేఽతివ్యాప్తిః ॥ న చ ప్రతిజ్ఞామాత్రాఘటకత్వముక్తమేవేతి వాచ్యమ్ ॥ యత్ర భాగతద్వతోస్సమానార్థతయా పక్షతావచ్ఛేదకనివేశేఽపి నాతివ్యాప్తిర్వారయితుం శక్యతే తత్రత్యప్రతిజ్ఞావిశేష ఏవ తదుపాదానం న సర్వత్రేత్యాశయేనాశంకతే * యద్యపీతి * నన్వనుషంగప

జ్ఞైకదేశే 'పర్వతో వహ్నిమా'నిత్యాదిభాగేపి వ్యావృత్తిస్సంభవతి ॥ తథాపిస
కలప్రతిజ్ఞైకదేశే న తథాతివిశేషాపాదనే ప్రయాసాధిక్యాన్నోదాహరణాను
ధావనమితిధ్యేయమ్ ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారకత్వనివేశ ప్రయోజ
నమాహ *ఉపనయాచ్చేతి* సాధ్యవైశిష్ట్యమాత్రనివేశేపి పర్వతోద్రవ్యవాన్
ధూమాదిత్యాదిన్యాయాంతర్గతె ఉపనయే తత్స్థలీయప్రతిజ్ఞాలక్షణాతివ్యాప్తిరి
తి సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వనివేశఇత్యవధేయమ్ ॥ ******

ఇతి సూత్రకారీయప్రతిజ్ఞాలక్షణమ్.

యథాశ్రుతసత్యన్తార్థస్యౌదాసీనవాక్యసాధారణ్యమక్షతమేవ న్యాయాన్తర్గతవా
క్యజన్యస్యైవతదనంతర్గతతాదృశవాక్యజన్యస్యాపిశాబ్దబోధస్యోపనాయకజ్ఞానా

త్మేనిగమనైకదేశేఽయంవహ్నిమానితిభాగేఽతివ్యాప్తేస్సర్వత్రాపి ప్రతిజ్ఞాద్యఘ
టకత్వంనివేశనమావశ్యకమితి చెన్న ॥ పక్షవిశేష్యకసాధ్యప్రకారకబోధేఽయం
వహ్నిమానిత్యానుపూర్వీప్రకారకజ్ఞానస్యైవ హేతుతయా నిగమనేతాదృశాను
పూర్వ్యావాభావేనానతిప్రసంగాద్యథాశ్రుతాభిప్రాయేణవేదం *సకలేతి*
పర్వతోవహ్నిమానిత్యాదిస్థలీయప్రతిజ్ఞాలక్షణస్య తదేకదేశే గీర్వాణగురుణా
ప్యుపపాదయితుమశక్యత్వాదితిభావః ॥ ఇదంతుబోధ్యమ్ ॥ తాదృశ జనకతావ
చ్ఛేదకవిషయితానిరూపకవర్ణత్వవ్యాపకసముదాయిత్వనివేశేపిప్రతిజ్ఞోదాసీ
నసముదాయేఽతివ్యాప్తిః ॥ న్యాయాంతర్గతత్వేన తద్వారణేపి ప్రతిజ్ఞాహే
తుఘటకసముదాయేఽతివ్యాప్తిః ॥ తద్వారణాయ తాదృశ సముదాయిత్వనిష్ఠ
న్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వం ననివేశయితుంశక్యతె ప్రాగ్దూషితత్వాత్ కింతూ
భయఘటకేత్యేవ ॥ ఏవంసతి ప్రతిజ్ఞాద్వయేఽతివ్యాప్తిరవశిష్యతె సాపియత్కి
ఞ్చిత్ప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయతదన్యాశ్రయోభయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వం ప్రవేశ్య
వారణీయేతి * ఉపనయఇతి * ద్రవ్యవ్యాప్యధూమస్యాపి ద్రవ్యత్వేన సాధ్య
త్వాదితిభావః ॥ విషయితాసమవాయాభ్యాం సాధ్యసాధనభావస్థలే జ్ఞానవ్యా
ప్యజ్ఞానవానిత్యుపనయైకదేశేఽతివ్యాప్తిరతస్సాధ్యతావచ్ఛేదకరూపవైశిష్ట్యమే
వనివేశ్యమ్ ॥ ఇదమత్రావధాతవ్యమ్ ॥ పర్వతోవహ్నిమానితిప్రతిజ్ఞేత్యాదావన్వ
యితావచ్ఛేదకమేవ తథావిధవిషయితానిరూపకవర్ణత్వవ్యాపకసముదాయత్వ

ద్వివిధయాపరామర్శప్రయోజకత్వాదతస్తదర్థమాహ*ప్రకృతేతి*వహ్నివ్యాప్యధూ
మసాధ్యకానుమితేరపకదాచిదుద్దేశ్యతయా వక్ష్యమాణాతిప్రసంగవారణాసంభ
వాదుద్దేశ్యపదంప్రకృతార్థకతయావ్యాచష్టే*ఉద్దేశ్యేతీతి*వహ్నిసాధ్యకోపనయ
స్య*తత్సాధ్యకన్యాయాంతర్గతోపనయస్య॥ఏతేనసత్యన్తదలసత్త్వమావిష్కృతం॥
వహ్నివ్యాప్యధూమసాధ్యకేత్యాదిన ఉన్యసాధకానుమితిమాదాయ విశేష్యదల

త్వేనప్రతీయతే ॥ తద్ధర్మంధర్మితావచ్ఛేదకీకృత్య ప్రతిజ్ఞాపదస్య తాదృశసము
దాయత్వత్వేన తద్ధర్మబోధకత్వాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞానైకదేశఇతి వ్యవహారేతు ప్రతి
జ్ఞాత్వే ఏకదేశత్వానవచ్ఛేదకత్వమేకదేశత్వేప్రతిజ్ఞాత్వాద్యనవచ్ఛేద్యత్వంవాప్ర
తిజ్ఞాత్వసామానాధికరణ్యస్యైకదేశభేదోవా,పర్వతపదంప్రతిజ్ఞేతిప్రయోగస్తూద్దే
శ్యతావచ్ఛేదకవ్యాప్యత్వవిశిష్టపర్యాప్తిసంబంధేన విధేయాన్వయాదపి వాక్యతే
పర్వతపదె ప్రతిజ్ఞాత్వమితితు విధేయతావచ్ఛేదకవ్యాప్యత్వవిశిష్టపర్యాప్తిసం
బన్ధావచ్ఛిన్నవిధేయతాసంబన్ధేనవిధేయాన్వయాదితి,ప్రతిజ్ఞాఽఽదిత్యత్యాదా
స్వసమానాధికరణ స్వవిషయకకృతిధ్వంసాసమానకాలీన కృతేర్విషయత్వ జన్య
త్వాభావస్య యః అవ్యవహితోత్తరకాలత్వాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాభావప్రతీత్యా
తో ప్రతిజ్ఞాప్రాగభావప్రతియోగ్యత్వప్రతీకత్వం భవిష్యత్వం తచ్చ ప్రతియో
గిత్వ స్వాధికరణకాలధ్వంస ప్రతియోగి ప్రాగభావప్రతియోగిత్వ త్రి సర్గాధీన
శాబ్దబోధానుకూలత్వేధయసంబంధేన ప్రాగభావవత్త్వం, ప్రతిజ్ఞాధ్వస్తే
త్యాదౌ ప్రతియోగిత్వస్వప్రతియోగివర్ణాధికరణకాలధ్వంసాధికరణకాలోత్ప
న్నవర్ణాభంశాబ్దబోధానుకూలత్వేధయసంబంధేన ధ్వంసవత్త్వమితిదిక్ ॥

ఇతి మాథురీయప్రతిజ్ఞాలక్షణమ్

* తదర్థమితి* ప్రయోజకాంతప్రతిజ్ఞావప్రతిపాద్యవిశిష్టార్థబోధపరిచాయకమా
త్రమ్ ॥ వాక్యపదంబోధయోగ్యఘటకభాగద్వయాఘటితత్వ సత్యానుపూర్వ
కాపయవాఘటకపరమ్ ॥ యద్యపి వాక్యస్యార్థఇతివిగ్రహే సర్వథాపి ఫలతో వా
క్యభేదస్య జనకే లాభాత్తల్లాభప్రయత్నో విశేష్యభాగస్యవైయర్థ్యాత్పరిత్యాగః॥
* అన్యేతి * ఉద్దేశ్యత్వమిచ్ఛావిషయత్వం తథాచ పర్వతేవహ్నివ్యాప్య ధూ
మసాధ్యకానుమితిముద్దిశ్య తద్విరోధివ్యాపకాభావవత్తాగ్రహనివృత్త్యర్థం క
థం దత్వా యత్ర పర్వతపక్షకవహ్నిసాధ్యకధూమహేతుక న్యాయప్రయోగస్త

సత్త్వం స్ఫుటీకృతం * వారణాయ * ప్రతిజ్ఞావ్యవహారవిషయతావారణాయ * ప్రకృతద్వయం * ప్రకృతప్రతిజ్ఞాపదార్థఘటకన్యాయానుమిత్యోః ఏకసాధ్యకత్వప్రతిపాదకం ప్రకృతిపదద్వయం (సాధ్యపక్షవిశేషనియన్త్రితార్థకం ప్రకృతపదద్వయం) ప్రకృతన్యాయావయవత్వపర్యన్తానివేశే వహ్నివ్యాప్యధూమసాధ్యకప్రతిజ్ఞానురోధేన తత్సాధ్యకానుమితేరపి ప్రకృతపదేన వివక్షణీయతయా తామాదాయ దర్శితోపనయే, ప్రకృతానుమితిపర్యన్తానివేశే వహ్నిసాధ్యకన్యాయస్యాపి ప్రకృతన్యాయేత్యనేన వివక్షణీయతయా తదవయవత్వమాదాయ తత్ర ప్రతిజ్ఞావ్యవహారస్య దుర్వారత్వాదుభయత్ర ప్రకృతత్వనివేశః ॥ (తథా చ సతి తత్పక్షసాధ్యకన్యాయాన్తర్గతత్వఘటితప్రతిజ్ఞాపదార్థగర్భే తత్సాధ్యపక్షకానుమితేరేవాన్తర్భావాన్నాతిప్రసఙ్గః ఏతదేవ) తథా చ సతి అభిన్నసాధ్యపక్షకన్యాయానుమిత్యన్తర్భావే యాదృశో లక్షణార్థస్తం స్ఫుటయతి * తథా చేతి * యత్తు తాదృశోపనయే వహ్నివ్యాప్యధూమసాధ్యకప్రతిజ్ఞావ్యవహారవారణాయ

త్రితయోపనయే వహ్నివ్యాప్యధూమసాధ్యకప్రతిజ్ఞావాక్యతోభిన్నత్వేన సామాన్యతోపి ప్రతిజ్ఞావ్యవహారాభావాదతివ్యాప్తిరిత్యర్థః * ప్రతిజ్ఞావ్యవహారేతి * పక్షసాధ్యవిశేషానియన్త్రితసామాన్యప్రతిజ్ఞావ్యవహారేత్యర్థః ॥ దీధితికారైస్త్వేకదైవ ప్రకృతపదద్వయప్రయోజనం దర్శితం నతు ప్రత్యేకం పృథగేకత్రయాదృశత్యస్య నిష్కాసనేన్యత్ర తాదృశస్యాపి నిష్కాసనాత్ ॥ అతస్స్వయం పృథక్ప్రకృతపదయోః ప్రయోజనమభిధాయైకదేవైకత్రయాదృశత్యస్యాన్యత్ర తాదృశత్యస్య చ ప్రవేశపర్యవసానమాహ * ప్రకృతన్యాయేత్యాదినా * ప్రతిజ్ఞాద్యనురోధేన * ప్రతిజ్ఞాయాం లక్షణగమనానురోధేన ॥ అత్ర భట్టాచార్యైః ప్రతిజ్ఞాసామాన్యలక్షణాభిప్రాయకతయా దీధితిర్గాపితా[1] యేతు ప్రతిజ్ఞావిశేషలక్షణాభిప్రాయకతయా దీధితిం లాపయన్తి తన్మతముత్థాపయతి * యత్త్వితి * భట్టాచార్యమతే ప్రకృతపదయోరుపాదానేప్యభిన్నపక్షసాధ్యకార్థకతయా ఏకత్ర తన్నిష్కాసనేఽన్యత్ర తన్నాస్తి ఏతన్మతే చ తత్సాధ్యపక్షకానుమితౌ న్యాయే చ ద్విధా నివేశనైకత్ర ప్రకృతత్యస్య నిష్కాసనేప్యన్యత్ర తత్త్వమేవేతి రీత్యా ప్రథమదీధితిఫక్కికాలాపనే దూషణమాహ * తత్సాధ్యేత్యాదినా * ప్రతిజ్ఞేతి * తథా చ పర్వతే పక్షే వహ్నిసాధ్యే పర్వతో వహ్నిమానితి వా

న్యాయే, వహ్నిసాధ్యకప్రతిజ్ఞావ్యవహారవారణాయానుమితౌ ప్రకృతత్వనివేశన
మితి ప్రకృతద్వయమిత్యర్థ ఇతి ॥ తచ్చింత్యమ్ ॥ తత్సాధ్యపక్షకప్రతిజ్ఞావ్యవహా
రవిషయస్యాత్ర నిర్వాచ్యత్వే ప్రతిజ్ఞాపదార్థఘటకన్యాయానుమిత్యోరుభయత్ర
సమభివ్యాహృతసాధ్యపక్షాన్వయనివేశసూచనాయ ప్రకృతద్వయం తత్సాధ్య
పక్షార్థకమిత్యస్యైవాభిధాతుముచితతయా తదుపేక్ష్య ప్రతిజ్ఞావ్యవహారవిష
యతావచ్ఛేదకీభూతైకధర్మశరీరే ద్విధానివిష్టయోస్సాధ్యపక్షయోరభేదమాత్రలా
భాయ తథాచేత్యభిధానేసందర్భవిరోధాత్ ॥ యాదృశేత్యాదేః స్వస్యేత్యాదిః ॥
తాదృశేత్యాదేః స్వనిష్ఠమిత్యాదిః * పర్యవసితోఽర్థః * ప్రతిజ్ఞాపదప్రతిపాద్యతావ
చ్ఛేదకతయా మూలాభిప్రాయవిషయః ॥ ఏవంచసతి ప్రతిజ్ఞాదిపదస్య నానార్థ
త్వం నహోపాయ గత్యంతరవిరహాదితి (ప్రా)గవోక్తం గ్రంథకృతైవ ॥ తత్సాధ్య
తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నతత్సాధ్యకత్వస్య న్యాయావయవాంశేఽనివేశనే ఉక్తోపనయప
వాతిప్రసంగః ॥ యత్పక్షకానుమితిసమానవిషయకత్వంతత్పక్షకన్యాయాంతర్గ

క్యం ప్రతిజ్ఞేతి భవత్సమ్మతే వ్యవహారేఽనుమిత్యన్యూనానతిరిక్తవిషయకజ్ఞానజనక
త్వే సతి న్యాయావయవత్వఘటకయోర్న్యాయానుమిత్యోః పర్వతపక్షకత్వవహ్ని
సాధ్యకత్వయోరన్వయాన్న పర్వతే పక్షే వహ్నౌ వహ్నివ్యాప్యధూమే వా సాధ్యే వ
హ్నివ్యాప్యధూమవానయమితి ప్రతిజ్ఞావ్యవహార ఇతి భావః * సమభివ్యాహృతేతి *
సమభివ్యాహృతస్యోపస్థాప్యేత్యర్థః ॥ ఏవం ప్రకృతపదద్వయమ్ * అభిధాతు
మితి * తథాచానుమితౌ న్యాయేచప్రకృతపదయోస్తత్సాధ్యపక్షకత్వనివేశార్థ
కత్వే తత ఏవోపనయే తత్త్రీయప్రతిజ్ఞావ్యవహారవారణసంభవాత్ ॥ యాదృ
శపక్షకేత్యాదినా సామాన్యరూపేణానుమితిన్యాయఘటకశాబ్దబోధవిషయసా
ధ్యాదీనామైక్యవివక్షాయా నిర్బీజత్వాపత్తేరితి భావః ॥ నన్వేవం కథముపనయ
వారణం సతిసప్తమ్యర్థాభావేన పూర్వదలస్య యత్రకుత్రచిత్సత్త్వే తత్రోత్తరదల
సత్త్వాత్ ॥ యత్రకుత్రచిదుత్తరదలసత్త్వే తత్రపూర్వదలసత్త్వంచేత్యతస్స్వ
స్యేతి స్వనిష్ఠమితిచపూరితమ్ ॥ ఏవం ప్రతిజ్ఞాత్వేనాభిమతమ్ ॥ ఇదానీం పృ
థక్ యాదృశసాధ్యకేత్యస్య వ్యావృత్తిమాహ * యత్సాధ్యకత్వస్యేతి * యా
దృశసాధ్యకత్వస్య న్యాయాంశేఽనివేశేఽనుమితావపి తాదృశసాధ్యకత్వం నా
స్త్యేవ ఏకత్రైవ తస్యనివేశనీయత్వాత్ ॥ తథాచ యాదృశంలక్షణమవశిష్టం తా
దృశలక్షణముపనయవాక్యే ఉపపాదయతి * యత్పక్షకేతి * నను యత్పక్షకా

తత్వస్యాక్షతత్వాదితి తన్నివేశనమ్॥ ద్రవ్యవ్యాప్యధూమవానయమిత్యాకారక ద్రవ్యత్వావచ్ఛిన్నసాధ్యకోపనయవారణాయ సాధ్యతావచ్ఛేదకనివేశనమ్ ॥ ఏతల్లక్షణఘటకన్యాయావయవత్వశరీరే ఉదాహరణాద్యఘటకత్వనివేశస్య సిషాధయిషాధీనన్యాయప్రయోగానంగీకారపక్షే ప్రయోజనాంతరవిరహాత్ప్రతిజ్ఞాఘటకత్వమాత్రస్య తదేకదేశసాధారణస్యనివేశనీయతయా వహ్న్యాదిసాధ్యకన్యాయాంతర్గతస్య యత్కించిద్ధర్మికవహ్న్యాదిసాధ్యకానుమిత్యన్యూనానతిరిక్తవిషయకబోధజనకస్య సవహ్నిమానిత్యుదాహరణైకదేశస్యవారణాయైకధ

న మితిసమానవిషయకత్వం శాబ్దబోధపక్షే కథమక్త్రోపనయేఽతివ్యాప్తిరితిచేన్న వ్యాపారానుబంధివిషయతయా తద్విషయకత్వోక్తేః ॥ యద్వాసమానవిషయకత్వమిత్యస్యసమానవిషయకశాబ్దబోధజనకజ్ఞానవిషయత్వమిత్యర్థః॥ ద్రవ్యేతి॥ ద్రవ్యవ్యాప్యధూమోపి ద్రవ్యత్వేనసాధ్యఇతిభావః॥ ఏకధర్మావచ్ఛిన్నపక్షకత్వనివేశస్య వ్యావృత్తిం వక్తుం భూమికామారచయతి ॥ ఏతదితి ॥ సిషాధయిషయా న్యాయప్రయోగాంగీకారే యోయోధూమవాన్ సవహ్నిమాన్ యథాపర్వతఇత్యుదాహరణసంభవేన సవహ్నిమానితిభాగస్యాపిపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నే ప్రకృతసాధ్యప్రకారకబోధజనకత్వసత్త్వేనైకధర్మావచ్ఛిన్నపక్షకత్వనివేశేప్యతివ్యాప్తిరతఉదాహరణాఘటకత్వస్యావశ్యకత్వే సతినైకధర్మావచ్ఛిన్నపక్షకత్వనివేశవ్యావృత్తిస్సంభవత్యేవేత్యతస్తదనంగీకారపక్షానుసరణమ్ ॥ ఏవంచతత్పక్షే ప్రయోజనాభావేన తదనివేశాదుదాహరణైకదేశేఽతివ్యాప్తివారణాయైకధర్మావచ్ఛిన్నపక్షకత్వనివేశనమితిభావః ॥ న్యాయఘటకత్వమాత్రస్యేతి ॥ నచ రమాధవఃపూజ్యోమాధవత్వాదిత్యాదౌ మాధవఃపూజ్యఇతిభాగేఽతివ్యాప్తిః ॥ అగ్రిమసమాభాస్యమానత్వాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాఘటకమాత్రేతిపాఠే మాత్రపదంన్యూనాతిరిక్తబోధజనకహేతూపనయనిగమనాఘటకత్వస్యవైయర్థ్యం వక్తుమ్ ॥ తదేకదేశేతి ॥ ప్రతిజ్ఞాఘటకతానవచ్ఛేదకధర్మవత్త్వమితియావత్। ఘటకతావచ్ఛేదకత్వంచ ప్రతిజ్ఞాత్వన్యూనవృత్తిత్వేసతి ప్రతిజ్ఞావృత్తిత్వంతేన ప్రతిజ్ఞాభేదానుయోగితానవచ్ఛేదకత్వోక్తౌ ప్రకృతపక్షకత్వవైయర్థ్యేఽపినక్షతిః ॥ సవహ్నిమాన్ యథాపాషాణమయఇత్యుదాహరణైకదేశవారణాయైకధర్మేతి ॥ అగ్రేఽన్యత్రైవలక్షణంపరిష్కృత్యపక్షతావచ్ఛేదకాదినివేశప్రయోజనస్య ప్రద

ర్థావచ్ఛిన్నపక్షకత్వనివేశనమ్॥ వస్తుతో౽నుమిత్యన్యూనానతిరిక్తవిషయకత్వం
ప్రకృతపక్షేప్రకృతసాధ్యవైశిష్ట్యావగాహిన్యసతితాదృశవైశిష్ట్యవిషయతావిలక్ష
ణవిషయతాశూన్యత్వరూపమనుమితిమనంతర్భావ్యైవాగ్రేనిర్వచనీయమ్ ॥ త
త్ర ప్రకృతపక్షాదినివేశవ్యావృత్తిరగ్రేదర్శనీయేతి కింవ్యావర్త్యస్థలాంతరాను
సరణేన ॥ యత్తు ॥ పక్షవిశేషమనంతర్భావ్యానతిప్రసక్తస్య న్యాయత్వస్యదు
ర్వచతయా పక్షప్రవేశనమితి తదసత్ ॥ తథాసతి హేతువిశేషమనంతర్భావ్యా
పి తస్య దుర్వచతయా యాదృశహేతుకేత్యస్యాపి వక్తుముచితత్వాత్ ॥ యదిచ
న్యాయపదోపాదానాదేవ తద్ధేతునియంత్రితన్యాయలాభ ఇతి నతదభిహితమి
త్యుచ్యతే తదా పక్షప్రవేశస్యానన్యకత్వేపి న్యాయపదాదేవ పక్షవిశేషనియ
న్త్రితన్యాయలాభ ఇతి యాదృశపక్షక ఇత్యభిధానస్యానుపయుక్తతేతి * హేతోర్వ్యా
రణాయేతి * అనతిరిక్తవిషయకత్వం పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టే యత్సాధ్యతావచ్ఛేద
కవిశిష్టవైశిష్ట్యవిషయకత్వం తద్విలక్షణవిషయితాశూన్యత్వం సతు ప్రకృతాను
మిత్యవిషయావిషయకత్వం స్వయమేవాగ్రేనిరూపణీయత్వాత్ తాదృశవిషయ

ర్శనీయత్వాత్, మాస్త్విదానీం తదాన్యూనత్వ[illegible]మిత్యాశయేనాహ * వస్తుత ఇతి *
పక్షేతి * కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నవిశేష్యకానుమిత్యాదిఘటితస్య సన్న్యాయత్వఘటక
ప్రతిజ్ఞాత్వఘటకానన్యూనానతిరిక్తవిషయకత్వనిర్వాహః ॥ నిష్కర్షితావచ్ఛేద
కకస్యత్వస్యపరోక్షజ్ఞానాభావాత్ ॥ అనతిప్రసక్తస్య మానసం వహ్నిమది
త్యాదిన్యాయానృత్తే సథాపర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాత్ యోయోధూమవాన్
సవహ్నిమాన్ వహ్నివ్యాప్యధూమవానయమితి మానసాదిపదేదంపదఘటితపం
చకస్య న్యాయత్వాపత్త్యా తదాద్యవాక్యే ప్రకృతలక్షణాతివ్యాప్తేర్బోధ్యా ॥ త
స్యాలోకాత్ యోయోధూమవాన్ సవహ్నిమానిత్యాదివాక్యపంచకఘటక
వాక్య వ్యావృత్తస్య యత్కించిద్ధర్మవిశిష్టహేతుత్వప్రతిపాదకత్వాది రూప
యత్కించిద్ధర్మవిశిష్టఘటితహేతూదాహరణాదిలక్షణసత్త్వాత్ ॥ తథాచ పర్వ
తోవహ్నిమాన్ ధూమాత్ యోయఆలోకవాన్ సవహ్నిమానిత్యాదివాక్యఘ
టకాద్యవాక్యే౽తివ్యాప్తిః ॥ అనతిరిక్తవిషయకత్వేనాన్యథాసిద్ధింనిరస్యతి * అ
నతిరిక్తేతి * ప్రకారాంతరేణ తన్నివేశనేవక్ష్యమాణరీత్యా౽తివ్యాప్త్యలగ్న
తాపత్తిరతస్తంనిషేధతి * నత్వితి * అనతిరిక్తవిషయకత్వమిత్యనుషజ్యతే ॥

తావిలక్షణత్వంచ, తాదృశవిషయతాశాలినిశ్చయత్వావచ్ఛిన్నానివర్త్య సంశయనివర్తకతావచ్ఛేదకత్వరూపంనిర్వక్ష్యతే ఏవంచోక్తహేత్వవయవజన్యబోధస్యానుమిత్యవిషయవహ్నినిష్ఠధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వవిషయకత్వేపి తాదృశ విషయతావిలక్షణవిషయతాశూన్యత్వమక్షతమేవేత్యతిప్రసక్తేరితిభావః * నిగమనవారణాయేతి * నిగమనజన్యబోధస్యాపి పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టేసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వేనాన్యూనవిషయకతయాఽతివ్యాప్తిప్రసక్తేరితిభావః * నిగమనే * తస్మాద్వహ్నిమానిత్యాదివాక్యసన్నిధానే * సాక్షాదితి * అవయవాంతరబహిర్భావేనేత్యర్థః * సమాప్యత ఇతి * తథాచ కథంతజ్జన్యబోధస్యాన్యూనవిషయకత్వమితిభావః * న్యూనతాభంగాయ * ఆకాంక్షాపూరణాయ ॥ పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టపక్షే తాదృశసాధ్యవత్తాబోధనే కస్తాదృశవహ్నిమానితి జిజ్ఞాసా నివర్తతే వహ్నిమానిత్యభిధానేన తాదృశాకాంక్షోత్పత్తేరభావాత్ ఇత్యనుభవసిద్ధమేవేతిభావః * అనుషంగాదితి * నిగమనసమభివ్యాహృతత్వేనానుసంధానోపగమాదిత్యర్థః ॥ తథాచతదంతర్భావేనైవనిగమనాన్వయసత్వాదన్యూనత్వస్యాన్యూనవిషయకబోధజనకన్యాయాన్వయసత్వమాదాయ తాదృశసముదాయాతివ్యా

---

* ఉక్తేతి * ప్రకృతానుమిత్యవిషయావిషయత్వేపి ప్రకృతానుమితావాలోకనిష్ఠంజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వంభాసతే సవహ్నినిష్ఠఇతి హేతుజన్యబోధస్య తద్విషయకత్వాభావోనాస్తీత్యవ్యాప్త్యలగ్నకత్వాపత్తావపీత్యర్థః * తాదృశేతి * హేతౌధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వ వహ్నినిష్ఠత్వాభిధానేన వహ్నౌ తాదృశధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వసంశయనివర్తకతావచ్ఛేదకవిషయతాశూన్యత్వాదితిభావః ॥ అయం పదాంతర్భావేనైవ నిగమనత్వస్య వక్తవ్యతయా వ్యాచష్టే * తస్మాదితి * అన్వయాంతరబహిర్భావః ॥ స్వభిన్నాన్వయవాఘటకత్వమ్ ॥ ఏతచ్చ వహ్నివ్యాప్యధూమవానయమయం తస్మాద్వహ్నిమానితివహ్నివ్యాప్యధూమవానయంతస్మాద్వహ్నిమానితివానకథకసంప్రదాయాయ ఇతిసూచనాయ * క ఇతి * ఏతాదృశప్రశ్నప్రతిపాదాకించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నపక్షోద్దేశ్యకతాదృశవహ్నివిధేయకజ్ఞానేచ్ఛా పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నోద్దేశ్యకధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యవహ్నివిధేయకబోధవిషయిణీతితాదృశబోధజనకాదేవ నివర్తతే నాన్యస్మాదితిభావః ॥ నను వహ్నివ్యాప్యాలోకవాన్పర్వతోవహ్నిమానిత్యాదావిశిష్టపర్వతేవహ్నిజ్ఞాపకఃకిమిత్యాకాంక్షాప్రసజ్జ ఇత్యతఉక్తం

ప్తిప్రసక్తిరితి భావః ॥ నిగమనంచ నపరామర్శహేతురితి యథాశ్రుతగ్రంథ
మూలగ్రంథస్య సత్యంతదలవిరహేణ నిగమనేనాతివ్యాప్తిరిత్యర్థపరత్వం ప్రతీ
యతే తచ్చనఘటతే సత్యంతస్య న్యాయావయవత్వరూపత్వాత్తస్యచ నిగ
మనసాధారణత్వాత్ యథాశ్రుతస్యాపి సత్యంతార్థస్య ప్రతిజ్ఞాయామివతత్
రాప్యక్షతత్వాత్ అనతిరిక్తవిషయకత్వవిశేషణేనైవ తద్వారణాచ్చేత్యనతి
రిక్తవిషయకత్వవిశేషణస్య నిగమనాతివ్యాప్తివారకతాపరత్వేన తాదృశగ్రం
థమత్రైవ వ్యాఖ్యాతుం భూమికామారచయతి * ఇత్థమేవచేతి * అన్యూనాన
తిరిక్తేతి * తథాచ న్యాయావయవత్వపర్యవసితనిరుక్తపరామర్శప్రయోజక శా
బ్దజ్ఞానజనకత్వస్య తత్త్వవ్యన్యూనానతిరిక్తవిషయకజ్ఞానజనకత్వం నాస్తీతి పర్యవసి
తార్థః ॥ అబాధితత్వాదివిషయతాయాః ఉదీచ్యతిప్యాపకేనాపి నిర్వాహాన్నిగమనజ
న్యశాబ్దబోధే తద్భానార్థం లక్షణాదికోపియుక్త ఇతి కేనాప్యుక్తం తద్విషయక

గతేఇతి॥ తత్ర తాదృశాకాంక్షాసజాయతే ప్రతిజ్ఞాతులోపస్థితా తదుత్తర
మానసజ్ఞానేనాపి తద్విషయసిద్ధేరితి భావః ॥ కస్మాదృశసమ్మానిత్యాకాంక్షా
యానియతత్వాత్ ॥ సామాన్యతఆకాంక్షోత్థాపకతాస్వభిచారో దర్శితః ॥ య
ద్వా తత్రసామగ్రీవశేన ప్రతిజ్ఞానంతర్మేవోద్దేశ్యప్రతీతిప్రసక్తేరపిబోధసత్త్రా
ఉపనయార్థబోధేవ్యాప్త్యాదివిశిష్టహేతుజ్ఞానస్యసమ్మానాపత్తేరితిమానసం త
త్ర నతాదృశాకాంక్షేతి ॥ ఉత్పన్నగమనాపిబాధః॥ (ప్రమితిత్వావచ్ఛేదకవిషయ
కసాధ్యప్రకారకమానససామగ్ర్యాసత్త్వంవా ॥ తేనసిగమనఘటవిషయకసాధ్య
వత్తాబోధేపి తథావిధమానసస్యైవ తాదృశాకాంక్షానివర్తకస్వోపనక్షతిః) ॥
నన్వేవంకోరక్తదండవానితి సమవాయేన రక్తత్వవిశేషితదండవిశిష్టజ్ఞానయా
రక్తాభిన్నదండబోధకప్రతిజ్ఞానిష్ప్రత్యయవప్రత్తిరితిచేన్న॥తత్రనాయత్త్వాదిద్య
మానసబోధస్యైవనివర్తకత్వాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాయాశ్చ మానసజ్ఞానావయికపదా
ర్థోపస్థాపకత్వాదితి ॥ మణికారస్యాప్యయుపదానుషంగస్వారస్యేఽస్తీత్యభిప్రా
యకమిత్థంచేతి దీధితిమవతారయతి * నిగమనంచేతి * సత్యంతస్య నిగమనాతి
వ్యాప్తివారకత్వాసంభవే కథం తద్వారణమిత్యాశంకాయాం పూర్వోక్తవిశేషణా
దిత్యాహ * అనతీతి * ఏతద్విశేషణమేవాతివ్యాప్తివారణక్షమమితి * అబా
ధితత్వాదీతి * అబాధితత్వాదీతి మణిసందర్భలభ్యం విశేషణైర్వత్యేవకారణా

తయాతిరిక్తవిషయకత్వం నవిచారసహం ఏవం పంచమ్యంతభాగార్థస్యాతిరిక్త స్య విషయతయా తథాత్వప్రతిపాదనేన న్యూనత్వంచేత్యతః పూరయతి * త ద్బోధౌపయికేతి * అబాధితత్వాదిబోధౌపయికేత్యర్థః * విశిష్టహేతుసంబంధ స్య*వ్యాప్తిపక్షధర్మతావిశిష్టహేతుజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వస్య॥ తస్యచాబాధితత్వాదివ్యా ప్యతయా తద్బోధౌపయికత్వంబోధ్యమ్॥మిశ్రమతముపన్యస్యతి *యత్త్వితి *

న్యూనవిషయకత్వదలేన వారణం నాస్తీతిలభ్యతే తచ్చాబ్యయంపదానుషంగమావే దయతీతిరీత్యా మణికారస్వరసలాభః ॥ నను మూలకృతానిగమనస్యాబాధితత్వా దిబోధజనకత్వం ప్రదర్శ్యాతివ్యాప్తిర్వారితా॥ఇదంచనయుక్తం నిగమనేతద్బో ధకపదాభావాల్ ॥ నచాబాధితత్వప్రతీతీచ్ఛయోచ్చరితత్వనిర్వాహాయ సాధ్య పదలక్షణయా తద్బోధఇతివాచ్యమ్ ॥ వహ్నిప్రతీతీచ్ఛయా ధూమపదోచ్చారి తత్వస్యైవాదీప్యమానసాదిబోధేనైవ తన్నిర్వాహే లక్షణాస్వీకారస్యాయుక్త త్వాదిత్యాహ * అబాధితేతి * లక్షణాదరః * లక్షణావృత్తేరాదరః ॥ నతు ల క్షణాస్యాదరఇత్యర్థః ॥ సందర్భవిరోధాల్ ॥ అబాధితత్వం సాధ్యనిష్ఠ పక్షనిష్ఠా భావాప్రతియోగిత్వపక్షావృత్తిసాధ్యాభావవ్యాపకత్వరూపాసత్ప్రతిపక్షితత్వ మాదిపదగ్రాహ్యమ్ *వ్యాప్యతయేతి *సంబంధోపదస్థనమబాధితత్వాదిస్మృతి ద్వారా తన్మానసజననాయ ॥ వస్తుతస్తు సామానాధికరణ్యాదిమాత్రస్యైవ స్మార కసంబంధేనాసంభవాద్వ్యాప్యత్వపర్యంతానుధావనమ్ ॥ తదనుమానలాభాయ ఏవంచ హ్రదోవహ్నిమాన్ జలాద్ధూమాద్వేత్యాదావబాధితత్వాదివ్యభిచారా త్ వ్యాప్తిపక్షధర్మతయోర్నివేశసంగతిరితిబోధ్యమ్ ॥ కేచిత్తు ॥ నిగమనఘటకత త్పదస్యాబాధితత్వాదివిశిష్టహేతౌ లక్షణా, తథాచాబాధితత్వాదిహేతుజ్ఞానజ్ఞా ప్యవహ్నిప్రకారకస్తతోబోధః, యద్వానిగమనాద్వ్యాప్తివిశిష్టహేతుజ్ఞాన జ్ఞాప్యత్వేన వహ్న్యాదేర్బోధస్తత్ఏకవాక్యతయా ప్రతిజ్ఞాహేతుభ్యాం బోధి తస్య వహ్నౌ ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వస్య బోధనే కింప్రయోజనమిత్యాకాంక్షా యామబాధితత్వాదిబోధస్య తత్ప్రయోజకత్వంకల్ప్యతే, తథాచనిగమనస్యాబా ధితత్వాదిబోధౌపయికవిశిష్టహేతుసంబంధబోధజనకత్వాదితిమూలార్థః ॥ అత్ర నైగమనబోధస్యాబాధితత్వాదిబోధౌపయికత్వంకథమితినశఙ్క్యమ్ ॥ హేతు రబాధితత్వాదిమాన్ సాధ్యనిష్ఠహేతుజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వబోధకవాక్యానంతరోత్ప న్నవాక్యబాధితసాధ్యనిష్ఠహేతుజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వఘటకహేతుత్వాదిత్యనుమానస్యం

పృథివీతరేభ్యోభిద్యత ఇత్యసమస్తం ఇతరపదం పృథివీతరపరం ఇతరాదిసంబం ధికార్థబోధకపదానాం సమభివ్యాహృతత త్తత్పదోపస్థాప్య తత్తదర్థేతరత్వా దినా నిరూఢలక్షణా అతో వాదివాక్యస్యారసిక ప్రలక్షణావిరహేపి న క్షతిః ॥ ప్రతిజ్ఞాదౌ సర్వత్రైకేనైవ పదేన సాధ్యాదినిర్దేశ ఇతి న నియమః॥ తేనాగ్రేయ

భవాదిత్యాహుః ॥ ఇతరత్వస్య కేవలాన్వయితయా బాధమాశంక్యాహ * ఇత రాదీతి * పూర్వకల్పే ఉపస్థితేపి బాధితత్వేమానసస్య నిశ్చయత్వసంపాదకం వ్యాప్యత్వమితి) * నిరూఢేతి * నీలపర్వతో వహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాద్యను రోధేన వాదివాక్యే నిరూఢలక్షణాస్వీక్రియతే ॥ నను పృథివీతరేభ్య ఇత్యస్యాస మస్తత్వే ప్రతిజ్ఞాదిఘటకసాధ్యవాచకపదసమానానుపూర్వికసాధ్యవాచకపదేనై వోదాహరణాదిప్రయోగ ఇతి నియమాద్యన్నేతరేభ్యోభిద్యత ఇత్యాకారకప్ర దర్శనస్య యుక్తతయా తథాసతి న్యాయ యన్న పృథివీతరేభ్యోభిద్యతే ఇత్యస్యా నుపూర్వీప్రకారేణ సాధ్యనిర్దేశో సంగత ఇత్యత ఆహ * ప్రతిజ్ఞాదావితి * ఏకేనైవ సమానానుపూర్వీకపదేనైవ సాధ్యాదినిర్దేశ ఇతి నియమో న సర్వత్రే త్యర్థః ॥ సర్వత్రేత్యుక్తేః క్వచిత్తు [illegible] సంభవేపి సర్వత్ర [illegible] తథా ప్ర[illegible]తే యదితి తత్ [illegible] పృథివీతరేభ్యో భిద్యత ఇత్యాదౌ యన్నే తరభిన్నం తన్న పృథివీత్యాద్యుదాహరణాదౌ [illegible] సంప్రదాయ [illegible] ద్ధత్వాత్ ॥ అన్వయ్యుదాహరణాదౌ [illegible] ప్రయుక్తా [illegible] ఘటితవ్యుదాసా[illegible] కనే త్యాదినియమః ॥ [illegible] ॥ [illegible] సమపద ద్వయమేవ [illegible] ॥ తేన ప్రతిజ్ఞావాక్యే ఇతరేభ్యోభిద్యత ఇతి పదద్వయేన సాధ్య నిర్దేశేపి న క్షతిః ॥ [illegible] వ్యాఖ్యానమస ద్గం తథాసతి [illegible] (ప్రా)క్ప్రతిజ్ఞాదావితి [illegible] సంగతిప్రసంగా త్ ॥ పదద్వయేన సాధ్య[illegible] నియమ [illegible] యన్న పృథివీతరేభ్య ఇత్యాదిపృథివీపద[illegible] దాహరణ[illegible] తాయా [illegible] ॥ సాధ్యవాచకపద ద్వయస్య (ప్రా)థమికత్వేన [illegible] తాయా [illegible] రాకరణస్యాను పయుక్తత్వాచ్చ ॥ నను లక్షణాయా నిరూఢత్వం న వాదివాక్యే తదుపగమబీజం కింతు స్వాయత్తే శబ్దప్రయోగ ఇతి న్యాయ ఏవ, నహిం నిరూఢలాక్షణికనీలాదిపదే తరపదేన నీలపర్వతాదిపక్షకప్రతిజ్ఞాసుకరా, ఇహతు తథావిధేతరపదాన్యపృథివీ

న్న పృథివీతరేభ్యో భిద్యత ఇత్యుదాహరణప్రయోగావిరోధః ॥ విశేష్యవాచకం పృథివీతిపదాంతరం పూరణీయం శ్రుతపదం సమస్తమిత్యేవవా * ఉదాహరణవారణాయేతి * తజ్జన్యబోధేపి పక్షసాధ్యాశ్రయత్వాత్మకతత్సంబంధరూపానుమితివిషయసకలపదార్థభానేనాన్యూనవిషయకత్వసత్త్వాదిత్యభిమానః * తత్ * అనతిరిక్తేతిపదమ్ ॥ అన్యూనవిషయకత్వం హి సప్రకృతానుమితివిషయతావ్యాపకవిషయతాకత్వం సర్వస్మాత్కాలత్వవానయం కాలపరిమాణవాన్ సర్వస్మాదిత్యత్ర హేత్వవయవేఽతివ్యాప్తేః ॥ నాపి పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టపక్షవిషయకత్వం హేతుత్వం ప్రమేయాద్వాచ్యత్వవత్ప్రమేయాదిత్యాదౌ హేత్వవయవేఽతివ్యాప్తేః ॥ నాపి పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టపక్షవిషయకత్వే సతి సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్ట సాధ్యవిషయకత్వం తద్వైశిష్ట్యవిషయకత్వం వా ప్రమేయనిష్ఠహేతుత్వం ప్రమేయం ప్రమేయాదిత్యత్ర హేతావతివ్యాప్తేః ॥ తజ్జన్యబోధే ప్రమేయత్వత్వరూప సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టస్య ప్రమేయపదార్థతావచ్ఛేదకస్య ధర్మిణి వైశిష్ట్యభానాదితి పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టే సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వం తద్వాచ్యం తథాచ నోక్తోదాహరణేఽతివ్యాప్తిరిత్యాశయేనాశంకయతి * తత్రేచ్ఛామితి * నను భ్రాంతిః పృథివీపదస్య విశేష్యపరత్వం ఇతరపదస్య పృథివీతరపరత్వమనగత్య తాదృశోదాహరణాత్పృథివీత్వవిశిష్టసాధ్యవత్త్వం ప్రత్యేతీతిత

తరపదఘటితానుకరణేతి విశేషం మనసికృత్యాహ * విశిష్యేతి * ప్రకృతానుమిత్యనివర్త్యసంశయానివర్తకత్వరూపస్యానతిరిక్తవిషయకత్వస్య సత్త్వదశాయాం కిం పృథివీమన్యూనవిషయకత్వం నివర్త్యత ఇతి పృచ్ఛతి * అన్యూనవిషయకత్వం హీతి * సర్వస్మాదితి * పక్షతావచ్ఛేదకకోటౌ సర్వస్మాదిత్యస్య నివేశే హేత్వవయవేనాతివ్యాప్తిస్సంభవతి ॥ తజ్జన్యబోధే సర్వజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వస్యాతిరిక్తస్యాభానాత్ ॥ అతస్తత్ర సర్వస్మాదితి నిర్దేశః ॥ ఏవంచ ప్రకృతానుమితావపి సర్వజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వభానాద్ధేతుజన్యబోధేపి తద్భానేష్వనతిరిక్తవిషయకత్వమక్షతమితి భావః ॥ ఏవమగ్రేపి ॥ పంచమ్యంతస్య పక్షతావచ్ఛేదకకోటినివేశస్యేదమేవ ప్రయోజనం ద్రష్టవ్యమ్ ॥ కాలికసంబంధేన హేతుతయా విభక్త్యర్థే హేతుత్వాన్వయాయ కాలత్వేతి ॥ ప్రమేయహేతుత్వే ప్రమేయం తాదాత్మ్యేన పక్షతావచ్ఛేదకం బోధ్యమ్ ॥ ప్రమేయనిష్ఠహేతుత్వమితిపాఠాంతరం ప్రమేయాదిత్య

ప్రాతివ్యాప్తిరిత్యతఆహ * తాత్పర్యభ్రమణేతి * తాదృశేతి * అన్యూనవిషయకేత్యర్థః * అతిప్రసక్తత్వాత్ * తథాచాయమిత్యాకారక సాధ్యవత్త్వతాత్పర్యభ్రమవిషయసర్వనామపదఘటితోపనయేఽతివ్యాప్తత్వాత్ ॥ తాత్పర్యభ్రమదశాయామపి నాతివ్యాప్తిప్రసక్తిరిత్యాహ *నచతావతాపీతి*ఉదాహరణస్య* ఉదాహరణత్వపర్యాప్త్యధికరణస్య * యన్నేత్యాదేః* యన్నేత్యాదిభాగార్థస్య*అనన్వయాత్ *పృథివీతరేభ్యోభిద్యతఇత్యేతాదృశబోధేఽప్రవేశాత్ ॥తథాచాన్యూనవిషయకతాదృశబోధజనకత్వమేకదేశస్యైవ నతు యన్నేత్యాదిఘటితసముదాయస్య ఏకదేశస్యతున్యాయావయవత్వాభావాదేవ నాతిప్రసంగశఙ్కా, న్యాయాంతర్గతత్వస్యైకదేశసాధారణస్యనివేశేచానతిరిక్తవిషయకత్వనివేశేపి తాదృశోదాహరణైకదేశఏవాతివ్యాప్తిరితిభావః ॥ తాత్పర్యభ్రమేణ యన్నేత్యాదికమంతర్భావ్య యద్భిన్నా పృథివీ ఇతరేభ్యోభిద్యత ఇత్యన్వయబోధస్సంభవతీతినాశంకనీయం ॥ జలం సద్ద్రవ్యం గంధవదిత్యాదౌ జలభిన్నద్రవ్యం గంధవదిత్యన్వయబోధస్యానుభవవిరుద్ధతయా నఞర్థోద్దేశ్యతావచ్ఛేదకకబోధస్యావ్యుత్పన్నత్వాత్ ॥ యదితరభిన్నపృథివ్యస్యదిత్యాకారకో యదర్థవిశేష్యకబోధోపినసంభవతి ॥ అయంనపచతిపురుషఇత్యత్ర ఇదంపదార్థే పాకకర్తృపురుషభేదబోధస్యానుభవవిరుద్ధతయా అభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వేనాఖ్యాతార్థభానస్య, పచతిచైత్రఇవాయమిత్యాదితఃపాకకర్తృచైత్రాదిసాదృశ్యబోధస్యానుభవేనేతరవిశేషణవిశేషణతయా తద్భానస్యైవవాఽవ్యుత్ప

త్ర జ్ఞాపకత్వం పంచమ్యర్థ ఇతిమతే తస్య విశేష్యత్వేనైవభానాత్ ॥ ప్రమేయనిష్ఠహేతుత్వం తదర్థో బోధ్యః ॥ తథాపదం సాధ్యం బోధయత్వితి తాత్పర్యభ్రమసంభవార్థం సర్వనామేతి ॥ సాధ్యవ్యాప్యబోధజనకత్వేన తాత్పర్యవిషయం చేదం తథాపదమితి తథాభ్రమసంభవః ॥ యేతు తాత్పర్యభ్రమం ప్రకారేణ కల్పయిత్వోక్తోదాహరణేఽనతిరిక్తవృత్తిత్వవిషయకత్వపదానివేశేఽతివ్యాప్తిం సంగమయంతి తన్మతాన్యనుక్రమేణదర్శయతి * తాత్పర్యభ్రమణేతి * నఞ్పదం యత్పదార్థజలాదివిశేషితస్వార్థం బోధయత్వితి తాత్పర్యభ్రమేణేత్యర్థః ॥ భూతల యద్భిన్నం తమానయేత్యాదౌ తాత్పర్యం ప్రసిద్ధమ్ * ఇతరేతి * నన్వేవంపశ్యమృగోధావతీత్యాదౌ దర్శనవిశేషణమృగవిశేషణతయాఽ

న్నత్వాత్ ॥అత్ర కేచిత్॥ అన్యూనవిషయకత్వం పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టవిషయక
త్వే సతి సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవిషయకత్వమేవ, నతు పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టే సా
ధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వం ఏవంచ దర్శితవ్యతిరేక్యుదాహరణజన్య
బోధస్యాపి తాదృశాన్యూనవిషయకత్వాదతివ్యాప్తిః ప్రసజ్యతే ॥ న చైవమపి
సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టసాధ్యపక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టపక్షఘటితైక వాక్యార్థబోధ
కత్వముదాహరణైకదేశస్యైవ నతు తస్య పృథివీత్యాదిభాగఘటితసముదాయ
స్యేత్యవయవత్వవిశేషణప్రవేశాదేవ నాతివ్యాప్తిశఙ్కేతి వాచ్యమ్॥ తాదృశాన్యూ

ఖ్యాతార్థభానస్యానుభవసిద్ధస్య విలోపప్రసంగః ॥ ధావతి మృగస్తం పశ్యేత్యా
దిశాబ్దబోధోపక్రమే వాక్యభేదో దుర్వారః ॥ అథ మృగకర్తృకం యద్ధావ
నం తత్పశ్యేతి బోధో వ్యుత్పత్తిసిద్ధ ఇత్యాశ్రయేత్ ॥ నీలో ఘటో భవతీత్యాదౌ నీలక
ర్తృకం యదసాధారణధర్మాత్మకం భవనం తదాశ్రయో ఘట ఇతి శాబ్దబోధస్యాన్య
త్రస్వయం స్వీకారాదితి చేన్న ॥ ఆమంత్రయ శిష్యా ధావతి అస్తి తండులః పచ
తీత్యాదౌ తథాప్యగతిరేవేతి చేన్న॥ ధాత్వర్థేఽర్థవిశేషణతావచ్ఛేదకతయాఽ
ఖ్యాతార్థభానస్యానభ్యుపగమాత్ ॥ ప్రకృతేచ ధావనాశ్రయమృగాదేః స్వక
ర్తృకత్వసంబంధేన దర్శనాద్యన్వయః ॥ ఏతత్ప్రయోగస్య (పచ) త్వప్రత్యయోత్తం
డులః పచతీతి ప్రయోగవారణాయ చాఖ్యాతార్థవిశేషిత నామార్థక్రియయోః సా
క్షాదన్వయబోధానంగీకారాత్ ॥ క్రీడాదముం నారద ఇత్యబోధి స ఇత్యాదౌ ధా
త్వర్థజ్ఞానే నారదస్య కర్మతాసంబంధేన నసాక్షాదన్వయః కింతు తాదాత్మ్యస
మ్బంధావచ్ఛిన్నప్రకారితారూపే ఇతిపదార్థే స్వాన్వయి నస్తస్యాన్యేనాభి
ధానాన్నారదపదాత్ప్రథమా ప్రాతిపదికార్థమాత్రే తదనుశాసనాత్ ॥ తాదృశ
ప్రకారితాయా మేవాక్యలిజ్ఞానప్రయోజ్యత్వంక్రియాత్వదార్థేఽన్వేతీతి నకో
పిదోషః ॥ అతఏవ చైత్రో ధావతి మృగః పశ్యతీత్యాదికా ప్రతిజ్ఞా ॥ నచ పు
ష్పం జిఘ్రతి చైత్ర ఇత్యాదావాత్మనశ్చైత్రపదార్థత్వేపి పశ్య చైత్రః పు
ష్పం జిఘ్రతీత్యాదౌ శరీరవిశేష ఏవ తదర్థో వాచ్యః ॥ ఆత్మనస్తదర్థత్వే అస్తిసార
భం పశ్యేతి ప్రయోగవారణాయ లౌకికవిషయితాయా ఏవ సంబంధత్వాదయో
గ్యతాపత్తేః ॥ తథాచ సమవాయేన తత్ర ధాత్వర్థాశ్రయత్వాన్వయో దుర్ఘట
ఇతి వాచ్యమ్ ॥ అవచ్ఛేదకతాసంబంధావచ్ఛిన్నాశ్రయత్వాదేరాఖ్యాతార్థత్

సవిషయకత్వఘటితగర్భావచ్ఛిన్ననిరూపితజనకతాపర్యంతానివేశాత్ ॥ వాక్యార్థద్వయవిషయకసమూహాలంబనబోధజనకతామాదాయాతివ్యాప్తేః ప్రసంజనాత్ నహి తాదృశసమూహాలంబనబోధజనకత్వమేకదేశేపర్యవస్యతి అపితు స

స్య గంధలౌకికసాక్షాత్కారానుకూలఘ్రాణసమీపపుష్పనయనాదేర్వా జిఘ్రత్యర్థత్వస్యాపగమేనాదోషాత్ ॥ అథైవమిదంగురుభ్యఃపూర్వేభ్యోనమోవాకం ప్రశాస్మహే ॥ వందేమహీవతాంవాచమమృతామాత్మనఃకలామిత్యాదౌ నైయాయికానాం కాగతిః ॥ శాబ్దికానాం వాణీప్రాప్తిరూపేదం పదార్థవిషయకాయాః స్వసమానకర్తృకాయానమఃపదఘటితవాక్యప్రయోగోత్తరకాలీనతయా బోధసంభవాదితిచేన్న ॥ వాక్యాంతరార్థఘటకతయాతత్క్రియాపదస్యైవం పదస్య తతోఽనుసంధానవైయర్థ్యస్యాశావిశేషణేనేదంపదార్థప్రకారకతత్క్రియావిశేష్యకబోధప్రసంగస్యచవారణాయ తత్ర శాబ్దికానాం వాక్యభేదస్యేష్టతయా నైయాయికానామదోషాత్ ॥ పచతిభవతీత్యాదౌ పాకః కృతిభావనాశ్రయతేతినబోధః ॥ పచతిపదేఽఖ్యాతార్థానర్థక్యప్రసంగాత్ ॥ నాపి పాకకర్తాభావనాశ్రయఇతిబోధః ॥ ఆఖ్యాతార్థస్యోద్దేశ్యత్వాభావాత్ ॥ కింతు పాకకృతిరుత్పత్త్యాశ్రయతేత్యాకారః ॥ నను పాకకృతిరుత్పత్త్యాశ్రయ ఇత్యేవ బోధోఽస్త్వితిచేన్న ॥ ప్రత్యయార్థయోరన్వయస్యావ్యుత్పన్నత్వాత్ ॥ అథైకకర్తృకపాకకర్తృకం భవనమిత్యేవబోధోఽస్త్వితిచేన్న ॥సంఖ్యాకాలాన్యప్రత్యయార్థస్య విశేష్యత్వేనైవ ప్రకృత్యర్థేఽన్వయాత్ ॥ నపచతిభవతీత్యాదిస్తు ఆధేయతారూపవృత్త్యనియామకసంబంధావచ్ఛిన్నాభావాసత్త్వాదేవసప్రయోగః ॥ చైత్రఃపచతి భవతిత్వంపచసి భవసీత్యాదిప్రయోగానాం ప్రామాణికత్వే స్వకర్తృకత్వసంబంధేనైవ చైత్రసంబోధ్యాదీనాం పాకాదావన్వయ ఇతిదిక్ * అనివేశాదితి * పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టే సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిశాబ్దత్వస్య కదాచిత్కార్యతావచ్ఛేదకత్వేఽపి నిరుక్తాన్యూనవిషయకశాబ్దత్వస్యాతథాత్వేనవా నివేశాసంభవాదిత్యర్థః ॥ నను ప్రమేయనిష్ఠహేతుత్వంప్రమేయం ప్రమేయాదిత్యాదౌ హేత్వవయవేఽతివ్యాప్త్యాఽయంకల్పః పూర్వమేవ దూషితః తదిదానీంతత్కల్పమనుసృత్యాతివ్యాప్తిలాపనేసందర్భసంగతిరిత్యతఆహ * అథవేతి * అథాత్ర ప్రథమకల్పపరిష్కారప్రకారః ॥ కిమనతిరిక్తవిషయకత్వం నతావత్ప్రకృతపక్షే సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన ప్ర

కృతసాధ్యనిశ్చయానివర్త్యసంశయానివర్తకత్వం ప్రమేయనిష్ఠహేతుత్వం ప్రమేయం ప్రమేయాదిత్యాదౌ హేతావతివ్యాప్తేః ॥ పక్షసాధ్యవిషయతాన్యవిషయతాశూన్యత్వోక్త్యా సంసర్గతామాదాయాసంభవ ఇతి చేన్న ॥ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపితసాధ్యప్రకారతాశూన్యత్వస్యోక్తత్వాత్ ॥ ధూమాద్వహ్నిమగస్సధర్మేత్యాదిప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తేర్వారణాయ ప్రకృత పక్షాఘటకత్వేన ప్రకృతసాధ్యప్రకారతానివేశ్యా విశిష్టహేతుసంబంధఘటకసాధ్యప్రకారతాయాం తాదృశవిశేష్యతానిరూపకత్వాన్న నిగమనేఽతివ్యాప్తిః ॥ పర్వతః ప్రమేయకాలీనవహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞాసంగ్రహాయ సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రకారతాప్రవేశ్యా హేతుత్వం ప్రమేయవద్ధేతుత్వాజ్జ్ఞేయత్వాద్వేత్యాదౌ హేత్వవయవవారణాయాన్యాసదలే సాధ్యతావచ్ఛేదకనివేశః ॥ హేతుత్వం ప్రమేయం వా ప్రమేయం ప్రమేయాదిత్యాదౌ ధర్మితావచ్ఛేదకాప్రవేశేన తాదృశవిశేష్యతానిరూపితసాధ్యప్రకారతాసత్త్వాన్నాతివ్యాప్తిప్రసంగః ॥ పర్వతో వహ్నిమాన్ వహ్నిమత్పర్వతాన్యతిధర్మశూన్యత్వాదిత్యాదౌ హేత్వవయవే ధర్మితావచ్ఛేదకప్రవేశేఽప్రకృతపక్షముఖ్యవిశేష్యకత్వం వాచ్యమ్ ॥ తచ్చ స్వనిరూపకత్వస్వాన్యసాధ్యాఘటకపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయత్వానిరూపకత్వోభయసంబంధేన తాదృశముఖ్యవిశేష్యతావత్త్వం తేన హేతుత్వం ప్రమేయం ప్రమేయత్వత్వవద్ధేతుత్వాన్యతిధర్మశూన్యత్వాదిత్యాదిహేతౌ నాతివ్యాప్తిః ॥ సాధ్యాఘటకత్వనివేశాత్పర్వతః పర్వతకాలీనవహ్నిమానిత్యాదౌ నావ్యాప్తిః (ప్రకృతపక్షఘటకవ్యతిరేకవ్యాప్తిఘటకప్రకృతసాధ్యాభావవ్యాపకత్వానవగాహిత్వం ప్రవేశ్యం, తేన సాధ్యాఘటితవ్యతిరేకవ్యాప్తిబోధకనిగమనవ్యుదాసః) ॥ న్యాయావయవశబ్దోపాదానాత్తదేకదేశవ్యుదాసః ॥ అథవా ప్రకృతపక్షే ప్రకృతసాధ్యవిషయకత్వం యద్బహిర్భూతవిషయితాశూన్యత్వం తత్ ॥ తాదృశవిషయతాశాలినిశ్చయత్వవ్యాపకప్రతిబంధకతానవచ్ఛేదకత్వం బహిర్భూతత్వం తదర్థః ॥ వహ్నిసామగ్రీతదాలోకవాన్పర్వతో వహ్నిమాన్ వహ్నిసామగ్ర్యా ఇత్యాదౌ తాదృశానతిరిక్తవిషయకప్రకృతసాధ్యశాబ్దబోధజనకస్య హేతుత్వం ప్రమేయం ప్రమేయాద్వాచ్యత్వవత్ప్రమేయాదిత్యాదౌ తథావిధప్రకృతపక్షశాబ్దబోధజనకస్య హేతోర్వారణాయాన్యూనవిషయకత్వఘటకదలద్వయనివేశః ॥ నచ

ముదాయమేవ ॥ అథవా న్యాయాంతర్గతత్వమేవ సత్యంతార్థః ॥ అతఏవ మి
శ్రాణాం ఘటశబ్దో గుణః ద్రవ్యకర్మాన్యత్వే సతి సత్త్వాదిత్యత్రోదాహరణే య
దిప్రతిజ్ఞారూపశబ్ద ఏవ దృష్టాంతత్వేన ఉపాదీయతే తదా తత్రాఽతివ్యాప్తివార
ణార్థత్వాదిత్యాదినా శాబ్దజ్ఞానపదస్య వ్యావృత్తిదానసంగతిః తదదానే తత్రాతివ్యా

ప్రమేయనిష్ఠం హేతుత్వం ప్రమేయం ప్రమేయాదిత్యాదౌ హేతావతివ్యాప్తిః ॥
పక్షసమానార్థకాయే హేతవస్తదన్యత్వస్య వాచ్యత్వాత్ ॥ ఉత్తరకల్పేసిద్ధా
న్తకల్పేచ హేతుత్వే ఆధేయతాసంబంధేన ప్రమేయస్య సాధ్యత్వే స్వరూపా
దిసంబంధేన ప్రమేయాదితి హేతావతివ్యాప్తేస్తదన్యత్వం వినా ఉపాదానాచ్చ ॥ ర
గనేపి సత్వత్వేనాధేయతాసత్త్వాత్కాలికసంబంధేనవా హేతుత్వేన్న దోషః ॥
స్వస్య స్వధర్మితావచ్ఛేదకత్వవారణాయ నిరవచ్ఛిన్నవిశేష్యతాంతరోపగమే
చ తాదృశవిషయితానవచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకత్వం నివేశ్యమ్ ॥ యద్యపి తా
దృశబహిర్వ్యాప్తలింగవిషయితానిరూపితత్వమగ్రేవక్తవ్యం పూర్వోక్తవహ్నిసామ
గ్రీ ఇతి హేతౌ ఇదం జలం నిస్నేహత్వప్రకారకప్రమావిషయత్వవదన్య
త్వాదిత్యాదౌ యన్న జలం తన్నిస్నేహత్వప్రకారకప్రమావిషయ ఇత్యుదా
హరణస్య హేతుత్వం ప్రమేయాన్యత్వవత్ప్రమేయాదిత్యాదౌ చ హేతౌ
ర్వారణాయ నిరుక్తాన్యూనవిషయకత్వనివేశ ఇతి సువచం ॥ తథాప్యన్యూనానతి
రిక్తపదం విహాయైతిమూలానురోధాత్త్యాగ ఇతి పరైః పరిశీలితోఽయం పంథాః * అతఏ
వేత్యాది * ఘటశబ్ద ఇత్యాద్యవ్యవారణార్థత్వాదిత్యంతో మిశ్రగ్రంథః ॥ ఘటశబ్ద ఇతి శ
బ్దపదం ఘోత్తరాకారోత్తరటకారోత్తరాకారత్వరూపానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నస్య
పక్షత్వస్ఫోరకం నతు నివిష్టం వైయర్థ్యాత్ * ప్రతిజ్ఞారూపశబ్ద * తదాకారకశ
బ్దః ॥ ప్రతిజ్ఞాయతేఽనేనేతి వ్యుత్పత్తేః ॥ తేన ప్రతిజ్ఞాశబ్దస్యోదాహరణైక
దేశత్వాభావేపి న క్షతిః ॥ తదాకారకశబ్దత్వేన తదుపాదానమితి యావత్ ॥ ఘ
టశబ్దో గుణ ఇతి ప్రతిజ్ఞాబోధస్య ఘటశబ్దో గుణ ఇతి శబ్దశబ్దస్యేత్యర్థః ॥ అత్ర
చానుమిత్యన్యూనానతిరిక్తవిషయకశాబ్దబోధజనకత్వమిత్యత్ర శాబ్దపదం వ్య
ర్థమ్ ॥ అనుమిత్యన్యూనానతిరిక్తవిషయకజ్ఞానజనకత్వస్యైవ సమ్యక్త్వాదితి య
ద్యుచ్యేత తదా ఘటశబ్దో గుణ ఇతి ప్రతిజ్ఞాఘటితన్యాయఘటకోదాహరణైకదె
శే యోయో ద్రవ్యకర్మాన్యత్వే సతి సత్తావాన్ స గుణో యథా ఘటశబ్దో
గుణ ఇతి శబ్దరూపదృష్టాంతఘటకీభూతఘటశబ్దేఽతివ్యాప్తిస్తద్విశేష్యకగుణత్వా

వనీతభానరూపశ్రావణప్రత్యక్షే ఘటశబ్దో గుణ ఇత్యాకారకతాదృశశబ్దస్య విషయవిధయా జనకత్వాత్ ॥ దృష్టాన్తఘటకశబ్దస్యాపి ప్రతిజ్ఞాఘటకశబ్దసమానానుపూర్వీకతయా శ్రావణస్య తాదృశానుపూర్వీరూపపక్షతావచ్ఛేదకప్రకారకత్వేన గుణత్వరూపసాధ్యప్రకారకత్వేన చ ప్రకృతానుమిత్యన్యూనానతిరిక్తవిషయకత్వాచ్చ సత్త్వాదిభానవిరోధిసామగ్రీవశాద్వా సత్త్వాద్యభానాదనుమిత్యన్యూనానతిరిక్తవిషయకత్వమ్ ॥ అత్ర ప్రతిజ్ఞాప్రత్యక్షమాదాయ తద్ఘటకయావద్వర్ణేషు నాతివ్యాప్తిరభిహితా తస్యాగ్రిమవర్ణద్వయావగాహిత్వేనాతిరిక్తవిషయకత్వాత్ ॥ నన్వేవమపి ప్రతిజ్ఞాఘటకీభూతఘటశబ్దే వాతివ్యాప్తిః కుతో నాభిహితా తస్యాపి గుణత్వేనరూపేణ స్వవిషయకప్రత్యక్షజనకత్వాదిత్యుదాహరణాభిధానం నిర్బీజమితి చేన్న ॥ గుణత్వేన ప్రతిజ్ఞాఘటకశబ్దప్రత్యక్షం నోత్పత్తుమర్హతి ప్రతిజ్ఞాశ్రవణాత్పూర్వం గుణత్వరూపవిశేషణోపస్థితేరభావాత్ విశిష్టబుద్ధౌ విశేషణజ్ఞానస్య కారణత్వాత్ ॥ ఉదాహరణఘటకస్య తు ఘటశబ్దస్య గుణత్వేన ప్రత్యక్షం సంభవతి ॥ తత్పూర్వం ప్రతిజ్ఞయైవ గుణత్వోపస్థితేరితి తావత్పర్యన్తానుసరణమ్ ॥ న చ తర్హి ప్రతిజ్ఞయైవ గుణత్వోపస్థితేస్తేన రూపేణ ప్రతిజ్ఞాఘటకఘటశబ్దప్రత్యక్షం సంభవతీతి తావత్పర్యన్తానుసరణం కిమర్థమితి వాచ్యమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞావాక్యశ్రవణాత్పూర్వం నియమతో జిజ్ఞాసాయాస్సర్వత్ర సత్త్వే మానాభావాత్ ॥ అత ఏవ జిజ్ఞాసావిరోధకవాక్యనిషేధాయ పఞ్చవాక్యానామేవ న్యాయత్వమురరీకృతం నవీనైః ॥ నను ఘటత్వాదీనాం ప్రతిజ్ఞాయాః కథం శ్రావణం ఘటత్వాదీనాం పూర్వమనుపస్థితేరితి చేన్న ॥ అనుపస్థితస్య గుణత్వస్య భానానఙ్గీకారేప్యనుపస్థితానాం ఘటత్వాదీనాం భానస్య సిద్ధాన్తసిద్ధత్వాత్ ॥ ప్రత్యక్షభిన్నఘటత్వాదినా శబ్దజ్ఞానేఽపి విశేషణజ్ఞానముద్రయా ఘటత్వాదిజ్ఞానస్య హేతుత్వాత్ ॥ ఇహాపి ఘటత్వాదినిర్వికల్పకమేవ కార్యమితి ॥ ఇదం తు బోధ్యమ్ ॥ ఉత్తరత్వం ధ్వంసస్య స చానుపస్థితోఽపి పూర్వవర్ణస్య సంసర్గః ॥ ఉత్తరవర్ణప్రత్యక్షం తత్సంసర్గేణ పూర్వవర్ణోపనీతభానాత్మకమ్ ॥ ఏవం పూర్వవర్ణవిశిష్టోత్తరవర్ణోపనీతభానాత్మకం తృతీయవర్ణప్రత్యక్షోత్తరమితిరీత్యా చరమవర్ణప్రత్యక్షమిత్యేకః పన్థాః ॥ ధ్వంసస్య సంసర్గత్వే మానాభావాత్తదప్రత్యక్షే ఆనుపూర్వీనభానే కింతు ధ్వంసజ్ఞానాద్ధ్వంసరూపపూ

తిప్రసక్తిః విషయవిధయా శ్రావణప్రత్యక్షజనకత్వాత్తాదృశ దృష్టాంతరూపశబ్దస్యేతి, పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టవిషయకత్వమేవాన్యూనవిషయకత్వం ఏవంచతాదృశోదాహరణైకదేశాతివ్యాప్తివారణాయైవ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన సాధ్యతావచ్ఛేదకమాత్రవిశిష్టసాధ్యప్రకారకత్వార్థకమనతిరిక్తవిషయకత్వమితితజ్జన్యబోధస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన సాధ్యాప్రకారకత్వాత్ ॥ మాత్రపదాన్తర్భావాన్నిగమనవ్యుదాసః తజ్జన్యబోధే విశిష్టహేతుసంబంధస్యాధికస్య సాధ్యాంశే భానేన శుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నసాధ్యాప్రకారకత్వాత్ ॥ ఏవం వహ్నివ్యాప్యధూమవానయమిత్యాద్యుపనయజన్యబోధస్య వ్యాప్తిఘటకాధికరణాంశే సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారకత్వేపి సాధ్యాంశే వ్యాపకత్వస్యాధికస్య భానేన తత్రాపి నాతిప్రసంగః ॥ నచైవమపి యన్నపృథివీతరాన్యదిత్యుదాహరణైకదేశేఽతిప్రసంగః తజ్జన్యబోధే పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టపక్షవిషయకత్వస్య శుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టప్రకారకత్వస్యచ సత్త్వాదితివాచ్యమ్ ॥

శ్రవణోత్తరత్వప్రకారకం మానసమిత్యపరః పంథా ఇతి * దృష్టాంతరూపశబ్దస్యేతి * ననూదాహరణఘటకస్య ఘటశ్శబ్దో గుణ ఇతి వాక్యస్య ప్రతిజ్ఞావాక్యరూపదృష్టాంతబోధకత్వస్యైవసత్త్వేనకథంతద్వ్యాపత్వమితిచేన్న ॥ దృష్టాంతో రూప్యతేఽనేనేతివ్యుత్పత్త్యా దృష్టాంతరూపేత్యస్య దృష్టాంతబోధకేత్యర్థాత్ శాబ్దపదేనచ శాబ్దబోధస్య హేతువైశిష్ట్యావగాహిత్వాన్నాతివ్యాప్తిరిత్యుపష్టంభకనిగర్వః * సాధ్యేతి * అభావే ప్రతియోగితాసంబంధేనభేదస్యభానాత్ * మాత్రేత్యాది * నన్వన్వయవ్యాప్తివిశిష్టసంబంధబోధస్థలే హేతువ్యాపకతావచ్ఛేదకవహ్నిత్వభానాత్సాధ్యతావచ్ఛేదకేతరానవచ్ఛిన్నప్రకారకత్వంనిగమనేఽక్షతమితిచేన్న ॥ నిరవచ్ఛిన్నసాధ్యతావచ్ఛేదకాపర్యాప్తావచ్ఛేదకతానిరూపకత్వస్య తదర్థత్వాత్ ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నప్రకారతానివేశాదేవ వ్యతిరేకవ్యాప్తేస్సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వరూపవ్యాప్తేర్వా నిగమనార్థఘటకత్వేఽదోషాత్ ॥ యత్రచ యాదృశంసాధ్యతావచ్ఛేదకం తత్పర్యాప్తః సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రకారతావచ్ఛేదకతాకత్వంవా వివక్షితమ్ ప్రకృతపక్షవిశేష్యకత్వావచ్ఛిన్నే ప్రకృతసాధ్యప్రకారకత్వాభావాదేవవ్యతిరే

పక్షతావచ్ఛేదకత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యకత్వావచ్ఛేదేనతాదృశసాధ్యప్రకారకత్వస్య దలద్వయనిష్కృష్టార్థత్వాత్ తాదృశోదాహరణభాగజన్యబోధస్యైతంభేదాంశే నిర్ధర్మితావచ్ఛేదకతయా తాదృశప్రకారకత్వవిరహాత్ ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకసమ్బంధనివేశనంచ యత్ర కాలికసంబంధేన కాలపరిమాణస్పందత్వాదేస్సాధ్యతాసమవాయేనచ తస్యైవహేతుతా తత్రత్యోపనయీయవ్యాప్త్యంశాతిరిక్తభాగవారణాయ ॥ సిషాధయిషయాచ న్యాయప్రయోగో నాభ్యుపేయత ఇతి యత్రసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టసాధ్యస్యసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన హేతుతా తత్రత్యోపనయీయ తాదృశభాగేఽతిప్రసంగఇత్యస్య నావకాశః ॥ నచైవమపి నిగమనీయ తస్మాదిత్యంశాతిరిక్తాంశేఽతివ్యాప్తిర్దుర్వారైవేతి వాచ్యమ్ ॥ తస్మాదిత్యంశార్థమనంతర్భావ్య వ్యవహితయోఃపక్షసాధ్యవద్వాచకపదయోరన్వయబోధాజనకత్వాదితిరీత్యా ఉక్తస్థలేపివ్యావృత్తిదానంసంగమయంతి ॥ అయంపదానుషంగపక్షే నిగమనేఽనతిరిక్తవిషయకత్వవ్యావృత్తిర్నసంగచ్ఛత ఇత్యాశంకతే *యదిచేతి* అయమాదీత్యాదినా ఇదమాదిపరిగ్రహః * వాక్యైకవాక్యతయేతి*ఉపనయనిగమనవాక్యయోరేకవాక్యతయేత్యర్థః *విశిష్టలాభాత్*ప

కినిగమనవారణమ్ * పక్షతేతి * అన్యూనవిషయకం సదనతిరిక్తవిషయకమిత్యుద్దేశ్య విధేయభావమహిమ్నాఽవచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావలాభః * తాదృశేతి * శుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టేత్యర్థః ॥ శుద్ధస్యమనుషంగపక్షే నిగమనవారణాయ ॥ నన్వేవం దర్శితసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధోపాదానఫలంనసంభవతీత్యత ఆహ * సాధ్యతేతి * తత్రత్యేతి * కాలపరిమాణవ్యాప్య కాలపరిమాణవానయమిత్యాద్యుపనయీయశుద్ధహేతుమత్తాబోధకస్య కాలపరిమాణవానయమితి భాగస్యవారణాయేత్యర్థః * తస్మాదితి * అయంతస్మాద్వహ్నిమానితి నిగమనస్యాయంవహ్నిమానిత్యంశఇత్యర్థః ॥ పక్షపదార్థోపస్థిత్యవ్యవహితసాధ్యోపస్థాపకత్వరూపాసత్త్యభావేనేత్యాశయః ॥ ఇదమాదీత్యాదినా నచ నాత్ర గంధఇత్యాదావత్రేత్యాదిపరిగ్రహః * వాక్యయోరితి * యద్యప్యగ్నిహోత్రం జుహోతి యవాగూంపచతీత్యాదౌ అగ్నిహోత్రహోమసాధనీభూత యవాగూపాకానుకూలకృతిమానిష్టసాధనాగ్నిహోత్రహోమక ఇతిబోధస్స్వీకార్యః, అన్యథా యవాగూపాకస్య వైయర్థ్యప్రసంగాత్ ॥తత్రాదృష్టానంగీకారాత్ ॥ ఏవంచ

క్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టే సాధ్యవత్త్వాలాభాద్విశేషాకాంక్షానివృత్తేః ॥ నచ పక్షవా
చకపదాననుషంగే తస్మాన్నేతరాణీత్యాదినిగమనవిరోధః అనుయోగ్యమిశ్రిత
నఞర్థశాబ్దబోధస్యాఽవ్యుత్పన్నతయా తస్మాదిత్యస్యాబోధకత్వేన వాక్యత్వాభా
వాదితి వాచ్యం॥ ఏతన్మతే తాదృశనిగమనానభ్యుపగమాత్ ॥ యద్యప్యనతిరిక్త
విషయకత్వానివేశే అన్యూనవిషయకబోధజనకత్వం తజ్జనకజ్ఞానవిషయత్వం వా
న్యాయావయవత్వవిశేషితం ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిజన్యబోధమాదాయ హేత్వాదా
వతిప్రసక్తం॥ తథాపి ప్రకృతపక్షే ప్రకృతసాధ్యవైశిష్ట్యావగాహిత్వరూపాన్యూన
విషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకయత్కించిజ్జ్ఞానవిషయ
తావద్వర్ణసముదాయత్వనివేశేనాయం దోష ఇతి స్థలాంతరే వ్యావృత్తిమాహ * త
చేత్యాదినా * భానే * జ్ఞానే, సామాన్యతః * అధికరణత్వరూపసామాన్యధర్మావచ్ఛి
న్నే విశేషరూపానవచ్ఛిన్నే ఇతి వా * సాధ్యవత్త్వభానాత్ * సాధ్యవత్త్వవిషయక

తత్తద్వాక్యార్థజ్ఞానసహితం యోగ్యతాజ్ఞానం, ఏకవాక్యార్థవిశిష్టాప
రవాక్యార్థప్రతీతిఘటితతాత్పర్యజ్ఞానంచ కారణమ్ ॥ తత్తద్వాక్యార్థజ్ఞానోప
యుక్తాకాంక్షావాక్యద్వయసన్నిధానంచోపయుజ్యతే ॥ నతు వాక్యద్వయాకాం
క్షా ॥ తథాచోక్తమ్ “స్వార్థబోధేసమాప్తానామంగాంగిత్వాద్యపేక్షయా ।
వాక్యానామేకవాక్యత్వం పునస్సంహత్య జాయతే” ఇతి ॥ తథాప్యత్ర ప్రతివాది
తాత్పర్యాద్వాక్యైకవాక్యతా నానుమానాంతరేణేతి బోధ్యమ్॥ ఏకవాక్యతాచ
యత్కించిదేకవిషయతాప్రయోజకత్వం విషయతాంతరనిరూపితత్వస్య తద్విశేష
ణత్వాత్ * విశిష్టేతి * శుద్ధపర్వతత్వావచ్ఛిన్నే తాదృశవహ్నిత్వానవచ్ఛిన్న
బోధేచ్ఛాయా విశిష్టపర్వతత్వావచ్ఛిన్నతద్బోధజనకేన నివృత్త్యసంభవాద్వి
ధితా యదిచేతి * తాదృశేతి * తస్మాదితరేభ్యోభిద్యత ఇత్యేవ నిగమనోపగ
మాత్ ॥ ఇయం తస్మాన్నేతరాణీతితు నపక్షపదఘటితతయా సంప్రదాయవిరో
ధాత్ ॥ న్యూనతాం శంకతే * యద్యపీతి * భానమ్, విషయతా, తథాచ భా
నే భానాదిత్యత్రాన్వయాదాహ * జ్ఞానఇతి * సాధ్యసామానాధికరణ్యఘ
టకాధికరణస్య సాధ్యాధికరణత్వేననివేశేఽధికరణత్వావచ్ఛిన్నే సాధ్యభానం
వ్యత్యాద్య సాధ్యేనరూపేణ నివేశే నిరవచ్ఛిన్నే తద్భానమాహ * విశేషేతి *

త్వాత్ ఉపనయస్య వారణాయ తదితియోజనా ॥ పక్షేసాధ్యవైశిష్ట్యానగాహిత్వ
మేవాన్యూనవిషయకత్వం నతు పక్షతావచ్ఛేదకవైశిష్ట్యాంతర్భావఇత్యభిప్రాయే
ణేదం॥ ప్రమేయావాచ్యత్వవానయం ప్రమేయఃప్రమేయాదిత్యాదివక్ష్యమాణ
హేతువారణాయ పక్షతావచ్ఛేదకవైశిష్ట్యాంతర్భావఆవశ్యకఇతి తదంతర్భావా
భిప్రాయేణ స్థలాంతరేవ్యాప్తిమాహ * యత్రేతి * పక్షేతి * పక్షస్యతా
దూప్యేణ పక్షతావచ్ఛేదకప్రకారేణదృష్టాంతతయా యత్రోపన్యాసః తత్రో
దాహరణస్య, సాధ్యస్య తాద్రూప్యేణ సాధ్యతావచ్ఛేదకప్రకారేణ హేతుత
యా యత్రోపన్యాసః తత్రోపనయస్యచవారణాయతదిత్యర్థః ॥ రూపాంత
రేణపక్షసాధ్యయోర్దృష్టాంతహేతుత్వేనోపన్యాసేదన్యూనాన్యూనవిషయకత్వా
సంభవఇతి తాద్రూప్యేణేతి ॥ నను పక్షే సాధ్యనిశ్చయదశాయామేవ తాదృశ

ఉపనయస్యేతి* నిగమనేపతస్యాపీతి తత్ప్రదర్శనాయ వ్యాప్తిర్నభాసతఇత్యాశయః॥
పక్షఇతి * అవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేనోద్దేశ్యత్వేఽవగాహకపక్షేపి వ్యాప్తిరిత్యపి
ద్యా ॥ ప్రాచాంపక్షైకదేశాన్యదృష్టాంతత్వాశయమితి ॥ హేతోస్సాధ్యతావ
చ్ఛేదకావచ్ఛిన్నఘటితత్వలాభాయ ప్రమేయత్వస్య సాధ్యతానుసరణమ్ * వ
క్ష్యమాణేతి * సాధ్యతావచ్ఛేదకనివేశవ్యావృత్తిప్రదానాయ పంచమ్యర్థఃపక్ష
కప్రతిజ్ఞాస్థలఇత్యాదినా హేతుత్వ ప్రమేయావాచ్యత్వవత్ప్రమేయాదితియో
హేతుత్వస్యతత్సాధ్యవతః పక్షత్వేనోద్దేశ్యావేవ పక్షతావచ్ఛేదకనివేశవ్యా
వృత్తిరిత్యర్థః ॥ యద్వా పక్షముఖ్యవిశేష్యకత్వనివేశాన్న్యూనమితి ॥తన్న॥
ప్రమేయావాచ్యత్వవద్ధేతుత్వపక్షః తాదాత్మ్యేన స్వరూపసంబంధేన వా
ప్రమేయంసాధ్యం స్వరూపసంబంధేన తాదాత్మ్యసంబంధేనవా ప్రమేయంహే
తు స్తత్రప్రమేయాదితి హేతువచనేఽతివ్యాప్తిః ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధ
స్యైతత్స్థలేఽనివేశస్య వక్ష్యమాణత్వాత్ ॥ అస్యన హేతు పక్షతావచ్ఛేదక ప
ర్యాప్తవిశేష్యతావచ్ఛేదకతాకత్వనివేశాన్నాతివ్యాప్తిః ॥ కించ జన్యజ్ఞానవిష
యతాత్వవాచ్యత్వవజ్జన్యజ్ఞానవిషయతా జన్యజ్ఞానవిషయతాత్వప్రమాజన్యజ్ఞా
నవృత్తినిరూపితత్వసంసర్గకప్రతిజ్ఞాయాం జన్యజ్ఞానవిషయతాత్వాదితి జన్య
జ్ఞానవిషయతాత్వప్రమాజన్యజ్ఞానవిషయతేతిపక్షముఖ్యవిశేష్యకబోధజనకహే
తావతివ్యాప్తిః ॥ జన్యజ్ఞానవిషయతాత్వప్రమాజన్యజ్ఞానవిషయతేతిబోధస్యసా

దృష్టాంతహేతుత్వసంభవ ఇతి సంశయాభావాన్న్యాయ ఏవ నసంభవతీత్యత ఆహ
* తాదృశసిషాధయిషయేతి * జల్పస్థలే సంశయస్యావశ్యకత్వేపి వాదస్థలే నతథే
తి సంశయమంతరేణాపి అనుమిత్స్వాధీనానుమితినిర్వాహాయ ప్రయోగసంభవా
దితిభావః ॥ నను సిషాధయిషయా న్యాయప్రయోగోపగమే పంచమ్యర్థహేతు
త్వే యాదృశసంబంధేన ప్రకృత్యర్థస్యాన్వయస్తత్సంబంధేన వహ్నిసాధ్యక
హేతుత్వపక్షకవహ్నిహేతుకన్యాయాంతర్గతహేత్వవయవేఽతివ్యాప్తిర్దుర్వా
రైవేతి సిషాధయిషయా న్యాయప్రయోగో నాంగీకర్తవ్య ఇత్యతఉక్తవ్యావృత్తి
ర్నసంగచ్ఛతే ఇత్యతస్స్థలాంతరమనుసరతి * యత్రచేతి * పర్వతత్వసామానా
ధికరణ్యేన సాధ్యసిద్ధేర్యత్రోద్దేశ్యతా తత్ర తత్పర్వతత్వేనాపి దృష్టాంతతా న
సంభవతి ఏతత్పర్వతత్వేన సాధ్యసత్తానిశ్చయస్యాపి తాదృశానుమితివిరోధిత్వా

ధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన జన్యజ్ఞానవిషయతాత్వప్రమాజన్యజ్ఞానరూపసాధ్యప్ర
కారకత్వాత్ ॥ పర్వతోధూమవాన్ వహ్నేరిత్యాదివారణాయ ప్రమాభిన్నజ్ఞాన
జన్యజ్ఞానవిషయత్వస్య ప్రమాభిన్నత్వఘటితస్య పంచమ్యర్థత్వాత్ ॥ యదిచజ్ఞాన
జ్ఞాప్యత్వేనైవ ప్రకృత్యర్థభానం తదా స్వవిషయకప్రమాజన్యజ్ఞాననిరూపితత్వస
మ్బంధేన జన్యజ్ఞానవిషయతాత్వసాధ్యకోక్తహేతావతివ్యాప్తిరితి ముఖ్యత్వ సా
ధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధయోర్నివేశేపి పర్యాప్తినివేశశ్చావశ్యక ఇతిపక్షతావచ్ఛే
దకనివేశోదుర్వారః * సంశయేతి * సంశయేసత్యేవజిజ్ఞాసోదయాత్ ॥ సంది
గ్ధేర్థే న్యాయః ప్రవర్తత ఇతి సిద్ధాంతాత్ ॥ విపరీతోద్భావకపరవిజిగీషయా న్యా
యప్రయోగో జల్పః * వాదేతి * ప్రథమతః సంశయనివర్తకసాధ్యనిశ్చయసత్త్వే
పి అనుమిత్సైవానుమితిచరమకారణపరామర్శప్రయోజకన్యాయసంపాదికేతి
భావః ॥ జగదీశేనతు న్యాయలక్షణే సాధ్యసంశయకాలీనత్వం విశేషణముపా
త్తం తచ్చ సిషాధయిషాస్థలే ప్రతిజ్ఞాదివాక్యపంచకస్యాలక్ష్యత్వమభిప్రేత్య ॥
పరేతు తస్యలక్ష్యత్వమభిప్రేత్య సిషాధయిషాసాధ్యసాంశయికవిప్రతిపత్త్యన్య
తరకాలీనత్వం తదర్థ ఇత్యాహుః ॥ ఏవం సిద్ధిసత్త్వే సిషాధయిషావిరహే ప్రతి
జ్ఞాదిపంచవాక్యేఽతివ్యాప్తివారణాయ సిషాధయిషాకాలీనత్వం దేయమితి తేనో
క్తం తత్ర సిద్ధ్యసత్త్వే న్యాయేఽవ్యాప్తిరతః పక్షతాకాలీనత్వం తదర్థ ఇతి త
దుభయమపి వృథేత్యుపేక్షితమ్ * యాదృశేతి * హేతుత్వం వహ్నిమద్వహ్ని

దతః పర్వతత్వావచ్ఛేదేనేతి * తత్రోదాహరణస్యేతి * యద్యపి పర్వతత్వావ
చ్ఛేదేన వహ్నిమత్త్వావగాహిన్యామనుమితౌ పర్వతత్వవ్యాపకత్వస్యాధికస్య
వహ్న్యంశే భానాత్తాదృశదృష్టాంతఘటితోదాహరణజన్యబోధేచ తదభానాద
స్యానుమితిన్యూనవిషయకత్వమేవ ॥ తథాపి పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టే సాధ్యతావ
చ్ఛేదకవిశిష్ట వైశిష్ట్యానవగాహిత్వరూపం నిర్వాచ్యముద్దేశ్యానుమిత్యన్యూన
విషయకత్వమవ్యాహతమేవేతి భావః ॥ యద్యపి పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవి
శేష్యకసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవైశిష్ట్యావగాహిత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపి
తజనకతావచ్ఛేదకవిషయతానివేశే ఉదాహరణైకదేశఏవ తాదృశవిషయతా న
తు సముదాయ ఇతి న్యాయావయవత్వనివేశాన్నాతివ్యాప్తిప్రసంగః ॥ తథాపి
ప్రతిజ్ఞామాత్రఘటకత్వగర్భ న్యాయావయవత్వంప్రకృతలక్షణే ప్రవిష్టం తద్వయ

రిత్యాదౌ నిరూపితత్వంసంబంధః * పర్వతత్వావచ్ఛేదేనేతి * అనవచ్ఛేదకావ
చ్ఛేదేన హేతుమత్తాబోధకత్రయోపనయః, ఉదాహరణమప్యవ్యపక్షతావ
చ్ఛేదకావచ్ఛిన్నేతరత్వగ్రాహకో దృష్టాంతప్రయోగ ఏవ, ప్రతిజ్ఞయా యాదృశ
బోధో జన్యతే సదృష్టాంతేనైనేనోదాహరణేన తాదృశబోధస్య జన్యత్వేన
నాకాంక్షితత్వాత్ ॥ తేనసన్ప్రాప్యగ్రంథవిరోధః ॥ తత్ర సామానాధికరణ్యేన ప్ర
తిజ్ఞాయాముదాహరణస్య తాదృశబోధానుకూలత్వేన యుక్తత్వాదితి * నిర్వాచ్యమితి *
అన్యూనవిషయకత్వశరీరే సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వస్యానివేశాది
తి భావః * జన్యేతి * ఉదాహరణవాక్యనిష్ఠాయా జన్యతావిషయితయోర్నిరూపణః ॥
* ప్రతిజ్ఞామాత్రేతి * ప్రతిజ్ఞాత్వసమానాధికరణత్వసతి ప్రతిజ్ఞాత్వానవచ్ఛిన్న
భేదానుయోగితానవచ్ఛేదకధర్మవత్త్వమర్థః ॥ హేత్వాద్యఘటకత్వంతు ననివేశ్య
తే ప్రయోజనాభావాదితి భావః ॥ అత్రాభిధానాతిరిక్తవిషయకత్వనివేశాపేక్షా సాధ్య
తావచ్ఛేదకసంబంధవిషయకతాదృశనిశ్చయానివర్త్యసంశయానివర్తకత్వం తద
గ్రేవివక్షణీయమ్ ॥ తావతైవచసామానాధికరణ్యేన తత్సాధ్యకప్రతిజ్ఞాయాంస్వా
ర్థమాత్రబోధమాదాయ దర్శితోదాహరణైకదేశేచ నావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన త
త్సాధ్యకప్రతిజ్ఞాలక్షణాతివ్యాప్తిః ॥ అథావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన సాధ్యాభావసంశ
యస్యాపి తాదృశశాబ్దబోధనివర్త్యతయా కథంనాతివ్యాప్తిః ॥ నచ తాదృశని
శ్చయనివర్త్యతావచ్ఛేదకతానవచ్ఛేదకం యత్సంశయప్రవృత్తివిషయితాప్రవృత్తిరూ

పం తద్విశిష్టావచ్ఛిన్ననిరూపితప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకవిషయితాశూన్యత్వంతద
ర్థః ॥ తాదృశంచ పక్షతావచ్ఛేదకవ్యాపకతావిశిష్టసాధ్యాభావప్రకారితాత్వ
మితినదోషఇతివాచ్యమ్ ॥ ఏవమప్యవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన సాధ్యాభావసంశయ
ప్రతిబంధకతాయాఅపి తథావిధనిశ్చయత్వవ్యాపకతయోక్తరూపస్యతన్నివర్త్య
తావచ్ఛేదకతానవచ్ఛేదకత్వాసంభవాదితిచేన్న ॥ తాదృశనిశ్చయత్వవ్యాపికా
సాధ్యసామానాధికరణ్యేన సాధ్యవత్తానిశ్చయత్వావ్యాపికాయాప్రతిబంధకతాత
దనిరూపకసంశయః అవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన సాధ్యాభావసంశయస్తమాదాయ
అనతిప్రసంగాత్ ॥ అత్రాపి తన్నిరూపితనివర్త్యతావచ్ఛేదకానవచ్ఛేదకత్వా
దిప్రాగుక్తవివక్షణమావశ్యకమన్యథోక్తసంశయస్య సామానాధికరణ్యేనసాధ్యా
భావసంశయత్వేన తన్నివర్త్యతయాఽసంగ్రహాపత్తేః ॥ తాదృశనిశ్చయత్వవ్యా
పకప్రతిబంధకతాకత్వసామానాధికరణ్యేన సాధ్యావగాహిత్వావచ్ఛిన్నప్రతిబ
ధ్యత్వోభయశూన్యసంశయపర్యవసాయివేద్యః ॥ అనవచ్ఛిన్నత్వం స్వరూపసంబన్ధవి
శేషః ॥ నచైవమప్యసంభవఇతివాచ్యమ్ ॥ అవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన సాధ్యావగా
హితావిరహవిశిష్టతత్ప్రతిబన్ధకతావచ్ఛేదకవిషయితాశూన్యత్వస్య వాచ్యత్వాత్
సామానాధికరణ్యేన ప్రతిజ్ఞాయాం తజ్జన్యబోధస్య దైవాదవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన
సాధ్యావగాహిత్వేఽతివ్యాప్తిర్దుర్వారేతిచేత్తర్హి తాదృశానవగాహితాబహి
ర్భూతతాదృశవిషయితాశూన్యత్వస్యవాచ్యత్వాత్ ॥ ఉక్తసమూహాలంబనబోధే
చ తాదృశబహిర్భూతసామానాధికరణ్యేన సాధ్యానవగాహితాయాస్సత్త్వేనదో
షః ॥ తద్బహిర్భూతత్వంచ పక్షే తాదృశసాధ్యానవగాహిత్వానవచ్ఛిన్నప్రతిబన్ధ
కతావచ్ఛేదకత్వం తదవచ్ఛిన్నప్రతిబన్ధకతానవచ్ఛేదకత్వంవా యథాయథము
పాదేయమ్ ॥ నచైతాదృశప్రయాసఃకిమర్థఇతివాచ్యమ్ ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకసం
బన్ధశ్చాన్యూనవిషయకత్వదలేన ప్రవిష్టః ప్రయోజనాభావాదిత్యగ్రిమగ్రంథద
ర్శనేనైతాదృశరీతేరేవాభిప్రేతత్వాత్ ॥ నచ సగ్రంథః సామానాధికరణ్యేన
ప్రతిజ్ఞాపర ఇత్యవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన ప్రతిజ్ఞాలక్షణే తద్దలే తన్నివేశే నబాధ
కమితివాచ్యమ్ ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధనివేశస్య ప్రయోజనసత్త్వేన తద
భావకథనాసంగతేః ॥ తద్దలే సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధవివక్షాయాఅవచ్ఛేదకా
వచ్ఛేదేన ప్రతిజ్ఞాలక్షణేఽత్యావశ్యకత్వే తాంవిస్మృత్యదీధితికృదుక్తపూర్వప్ర

భాయాం పర్వత ఇత్యుదాహరణైకదేశేపీత్యాశయః ॥ అవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన సాధ్యసాధనకన్యాయనివిష్టప్రతిజ్ఞాలక్షణేఽవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేనసాధ్యవైశిష్ట్యావగాహిత్వరూపాన్యూనవిషయకత్వ నివేశే నైతద్వ్యావృత్తిసంగతిరిత్యపరితోషేణ వ్యావృత్త్యంతరమాహ * సత్యంతస్యవేతి * అత్రాయమాశయః॥ఏతల్లక్షణఘటకన్యాయావయవత్వశరీరే ఉభయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వం ననివేశనీయం

యోజనం లాపయిత్వా తత్స్మరణమాత్రేణ తన్నిరస్య దీధితికృతాం ప్రయోజనాన్తరాభిధానస్య ప్రామాదికత్వాపత్తేశ్చ ॥ యద్యపి సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధవిషయకతాదృశనిశ్చయానివర్త్య సంశయానివర్తకబోధసామానాధికరణ్యేన సాధ్యానవగాహిత్వేన విశిష్యోక్తప్రయాసమంతరేణైవావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన తత్సాధ్యకప్రతిజ్ఞాలక్షణంసువచమ్ ॥ తథాపివిశేషణాంతరపూరణముపేక్ష్యావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన సాధ్యావగాహిత్వఘటితాన్యూనవిషయకత్వదలప్రవేశఏవ స్యాదితి తదుపేక్షేతి ॥ సామానాధికరణ్యేన తత్సాధ్యకప్రతిజ్ఞాలక్షణస్యావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన తత్సాధ్యకప్రతిజ్ఞాయాంతు నాతివ్యాప్తిః ॥ శుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధవిషయకప్రతిజ్ఞాఘటనిశ్చయే సామానాధికరణ్యమాత్రేణ సాధ్యాభావసంశయవిరోధితాయా అసత్త్వేనైవాదోషాత్ ॥ ఏవంచేదానీమన్యూనవిషయకత్వదల ఏవానాయత్యా సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వం సాధ్యప్రకారతాయాంనివేశ్యమ్ ॥ తథాచపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన తత్సాధ్యకప్రతిజ్ఞావారణాయ అనవచ్ఛిన్నసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నసాధ్యావగాహిత్వంనివేశ్యసామానాధికరణ్యేన తత్సాధ్యకప్రతిజ్ఞాయాస్సామానాధికరణ్యేన ప్రతిజ్ఞాయామతివ్యాప్తివారణాయ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నసాధ్యావగాహిత్వం నివేశ్యావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన తత్సాధ్యకప్రతిజ్ఞాయాశ్చలక్షణంఫలితం న్యాయత్వఘటకప్రతిజ్ఞాయామేతన్నివేశే ఉదాహరణైకదేశానవార్యత ఇతి విశేష్యదలే తన్నివేశ్యమిత్యాశయేనాహ * అవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేనేతి * యద్వేతిక్వచిత్పాఠః ॥ అన్యూనవిషయకత్వదలే ఆపాతతస్సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధంనివేశ్యదర్శితవ్యావృత్తినిరాకరణమయుక్తమిత్యాశంక్య ఉభయఘటకేత్యాదివిశేషణసత్త్వే పూర్వవ్యావృత్తిస్తత్పరిత్యాగేచాగ్రిమాపీత్యాశయవానాహయద్వేత్యవతారణీయమ్ ॥ నను హేత్వర్థవిశిష్టసాధ్యవైశిష్ట్యబోధనమాత్రాయ ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయేఽతివ్యా

అనతిరిక్తవిషయకత్వవిశేషణేనైవ తాదృశభాగద్వయఘటితసముదాయాతిప్రసంగవారణాత్ ॥ నచ శబ్దజ్ఞానస్యైవ శాబ్దబోధజనకతయా జనకత్వమత్ర జనకజ్ఞానవిషయత్వమేవ వాచ్యం ఏవంచ తాదృశ సముదాయవిషయకజ్ఞానమప్యేకదేశప్రతిజ్ఞావిషయకత్వేన తథావిధబోధజనకమితి సముదాయేఽతిప్రసంగ ఇతి వాచ్యం॥ తాదృశబోధజనకతావచ్ఛేదకీభూతయత్కించిదేకజ్ఞానవిషయతానిరూపకవర్ణసముదాయత్వస్యైవ వివక్షణీయత్వాత్ ॥ నచ తాదృశవర్ణసముదాయత్వం తాదృశవర్ణత్వవ్యాపకసముదాయత్వం తాదృశంచ ప్రతిజ్ఞాహేతుసము

ప్తిరతఆహ * అనతీతి * సముదాయః ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయః ॥ తథావిధబోధః ప్రతిజ్ఞామాత్రార్థబోధః ॥ సచ ప్రతిబంధకవశాద్ధేత్వర్థావిషయకో బోధ్యః * తాదృశబోధేతి * ప్రతిజ్ఞామాత్రవిషయితాయా ఏవావచ్ఛేదకత్వేన తాదృశసముదాయవిషయితాయా అనవచ్ఛేదకతయాఽతివ్యాప్త్యభావాదితి భావః ॥ * తాదృశేతి * ప్రతిజ్ఞామాత్రఘటకత్వనివేశకల్పే హేత్వర్థబోధకభాగఘటితప్రతిజ్ఞామాత్రార్థబోధవృత్త్యేకదేశార్థబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్న జన్యతానిరూపిత జనకతాయాః సముదాయ హేత్వవయవైకదేశేఽతివ్యాప్తిరతో వ్యాపకత్వనివేశః * తాదృశేతి * ప్రతిజ్ఞాహేతువిషయకజ్ఞానజన్యప్రతిజ్ఞామాత్రార్థవిషయకశాబ్దబోధనిష్ఠజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకవిషయితా ప్రతిజ్ఞామాత్రనిరూపితైవ తన్నిరూపకవర్ణత్వసమనైయత్యస్య తాదృశసముదాయత్వేఽసత్త్వాన్నాతివ్యాప్తిః ప్రతిజ్ఞాహేతుజన్యప్రతిజ్ఞాహేత్వర్థశాబ్దబోధనిష్ఠ జన్యతానిరూపిత జనకతావచ్ఛేదికా ప్రతిజ్ఞాహేతునిరూపితవిషయితాపి భవతీతి తన్నిరూపకవర్ణత్వసమనియతత్వస్య తత్సముదాయత్వేసత్త్వాదతివ్యాప్తిరతోఽనతిరిక్తేతిపదసార్థక్యం ఏవంచ తాదృశబోధస్యాతిరిక్తవిషయకత్వాన్నాతివ్యాప్తిరితి ॥ నచ ప్రతిజ్ఞాహేత్వంతరజన్యశాబ్దబోధనిష్ఠహేతువిశేషితహేతుత్వవిషయకశాబ్దబోధత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకవిషయితానిరూపకవర్ణత్వసమనియతసముదాయత్వస్య హేత్వవయవేసత్త్వాత్తత్రాతివ్యాప్తివారణాయానతిరిక్తపదసార్థక్యసంభవాద్యథాశ్రుతన్యాయావయవత్వపరిత్యాగో వ్యర్థ ఇతి వాచ్యమ్ ॥ అనతిరిక్తపదానుపాదానే నిరుక్తాన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతాయాః హేతుజ్ఞానేఽసత్త్వేనాతివ్యాప్త్యభావాత్ ॥ హేత్వంతసముదాయ

దాయత్వమపీతి తత్సముదాయాతిప్రసంగ ఏవేతి తాదృశభాగద్వయాఘటితత్వ మవశ్యమేవనివేశ్యమితివాచ్యమ్ ॥ అనతిరిక్తపదసార్థక్యాయ తాదృశయత్కించిదేకజ్ఞానవిషయితాశాలివర్ణత్వసమనైయత్యమేవ నివేశ్య ప్రతిజ్ఞాహేత్వాది సముదాయత్వస్యవారణీయత్వాత్ ॥ సమానార్థకప్రతిజ్ఞాద్వయాది విషయక యత్కించిజ్జ్ఞానవిషయతాశ్రయవర్ణత్వసమనైయత్యస్య తాదృశ ప్రతిజ్ఞాద్వ

స్య ప్రకృతపక్షవిశేష్యకహేతుజ్ఞానజ్ఞాప్య ప్రకృతసాధ్యప్రకారకశాబ్దబోధత్వస్యైవ జన్యతావచ్ఛేదకతయా తద్ఘటకాన్యూనవిషయకత్వస్యాపి తథాత్వేనతదవచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదికాసముదాయనిరూపితవిషయితాఽభవతీతి తత్రాతివ్యాప్తివారణాయానతిరిక్తపదసార్థక్యాదితి * నివేశ్యేతి * అన్యథా ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయస్యోక్తరీత్యైవవారణె తన్నివేశనమనర్థకంస్యాదిత్యర్థః ॥ అత్రేదంబోధ్యమ్ । ఏతత్కల్పె ఉభయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వచతుష్టయంతు ననివేశార్హం ప్రయోజనాభావాత్ ॥ కింతు ప్రతిజ్ఞాహేతూభయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వమాత్రం తథాచయద్యపి తదుపాదానేప్యయమాది నిగమనాంతవారకతయాఽనతిరిక్తవిషయకత్వసార్థక్యసంభవాద్ద్విత్వంతావారణెపినక్షతిరితితత్త్యాగప్రదర్శనంవ్యర్థమ్ ॥ తథాపి తేనైవ హేత్వంతవారణొత్పశ్చాత్తద్వైయర్థ్యమభిప్రేత్య ప్రథమతఏవ తత్త్యాగోదర్శితః ॥ యద్యప్యయమాది నిగమనాంతేఽనతిరిక్తవిషయకో బోధో నాస్త్యేవాయం వహ్నిమానితిభాగస్యాబోధకత్వాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాయాంతుసాస్తీతితమాదాయ తజ్జనకతావచ్ఛేదకవిషయితానిరూపకవర్ణత్వవ్యాపకసముదాయత్వమాదాయోక్తా ప్రతిజ్ఞాహేతూభయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వమావశ్యకమ్॥ ప్రతిజ్ఞోదాహరణసముదాయత్వాదివారణాయ ప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయతదనాశ్రయేత్యాద్యర్థకశ్చ॥ తథాపియథాశ్రుతదీధితేస్తథాలాభాత్ప్రకారాంతరస్యాఽమానకత్వాద్వా సమనైయత్యమేవనివేశితమితి॥నన్వేవం సమానార్థకప్రతిజ్ఞాద్వయాదివిషయకజ్ఞానస్య నిర్వక్తవ్యాన్యూనానతిరిక్తవిషయకయత్కించిచ్ఛాబ్దబోధజనకతయా తత్రాతివ్యాప్తిరిత్యాశంక్యామిష్టాపత్త్యానిరాకురుతే * సమానార్థకేతి * ఉభయఘటకత్వాదివిశేషణనివేశనకల్పేపి తస్య లక్ష్యతాయాఏవస్వీకార్యత్వాత్ ॥ తాదృశసముదాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తితానిరూపకత్వరూపవిశేషణంతు అనతిరిక్తపదవైయర్థ్యభి

యాదిపర్యాప్తసముదాయత్వేన తత్త్వేపి న క్షతిః తదుభయాదపి ప్రతిజ్ఞావ్యవహా
రాత్ ॥ అపితు ప్రతిజ్ఞైకదేశస్యాపి తాదృశబోధనిష్ఠవహ్నిసంబంధిబుద్ధిత్వా
ద్యవచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకీభూతయత్కించిదేకజ్ఞానవిషయతా
శ్రయవర్ణసముదాయత్వమాదాయైవ ప్రతిజ్ఞాత్వప్రసంగ ఇతి ప్రతిజ్ఞాద్యఘటక
త్వం ప్రతిజ్ఞామాత్రాఘటకత్వమేవ వా నివేశనీయమ్ ॥ అన్యూనానతిరిక్తవిషయకశా
బ్దబుద్ధిత్వస్య కించిజ్జన్యతానవచ్ఛేదకతయా తదవచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతా
నివేశాసంభవాత్ ॥ ఇత్థం చాసనుషంగపక్షేప్యయం తస్మాద్వహ్నిమానితి భాగే ప్ర

యాసమర్థకృత్స్నమతమితి భావః * తాదృశబోధనిష్ఠేతి * ప్రకృతానుమిత్య
న్యూనానతిరిక్తవిషయకప్రతిజ్ఞాప్రతిపాద్యసంపూర్ణార్థవిషయకబోధనిష్ఠేత్య
ర్థః * ప్రతిజ్ఞామాత్రాఘటకత్వమేవేతి * ప్రతిజ్ఞాత్వసమానాధికరణత్వే సతి ప్ర
తిజ్ఞాత్వావచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకో యో యస్తద్భిన్నధర్మవత్త్వమేవే
త్యర్థః ॥ న చైతత్కల్పే ఉదాహరణాదిఘటకసవహ్నిమానిత్యాదిభాగవారణమశ
క్యమితి వాచ్యమ్ ॥ పూర్వకల్పే స్వరూపయోగ్యతారూపజనకతానివేశేప్యేతత్క
ల్పే ఫలోపధానరూపజనకతాయా నివేశనీయత్వాత్ ॥ నన్వన్యూనానతిరిక్తవిష
యకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానివేశేనైకదేశాతివ్యాప్తివారణసంభవే ప్రతిజ్ఞామా
త్రాఘటకత్వమపి న నివేశ్యతే ప్రయోజనాభావాదిత్యాశంకాం నిరస్యతి * అన్యూ
నేతి * నను ప్రతిజ్ఞామాత్రాఘటకత్వే సతి అన్యూనాతిరిక్తవిషయకశాబ్దబోధ
వృత్తిజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకవిషయితానిరూపకవర్ణత్వసమనియతస
ముదాయత్వం పర్యవసితం తత్ర వ్యాపకత్వం స్వార్థం హేత్వర్థబోధకభాగఘటిత
ప్రతిజ్ఞాస్థలే హేతుజ్ఞానస్య తాదృశబోధానుపధాయకత్వాదితి చేన్న ॥ అతిసా
న్నిధ్యేన తద్విషయకప్రతిజ్ఞావిషయకసమూహాలంబనే ఫలోపధానం సంభవతీతి
హేత్వేకదేశేఽతివ్యాప్తిర్నతూదాహరణాదిఘటకవహ్నిమస్మహానసాదివిషయక
ప్రతిజ్ఞావిషయకజ్ఞాన ఇత్యభిప్రాయాత్ ॥ అత్రచ హేత్వర్థబోధకభాగఘటితప్ర
తిజ్ఞాయామపి ప్రతిజ్ఞామాత్రార్థబోధ ఏవాభిసంధిస్తేన తత్ర ప్రతిజ్ఞాహేత్వర్థ
బోధమాదాయ హేతౌ సంపూర్ణలక్షణోపరి అతివ్యాప్తేరగ్రాభిధానేపి న సం
దర్భాసంగతిః ॥ అన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానివేశేన తద్వారణాత్తత్ప
క్షే అవయవాఘటకత్వస్య వైయర్థ్యమ్ ॥ తత్రచ స్వరూపయోగ్యతారూపజన

తిజ్ఞాదిహేత్వంతభాగేపివ్యావృత్తిస్సంభవతీతి * అవయవాఘటకేతి * నచ తదుపాదానేపి ధూమాదాలోకవాన్పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞార్థమాత్రవిషయక బోధనిష్ఠ ధూమవిశేషిత హేతుత్వవిషయక శాబ్దత్వావచ్ఛిన్న కారణధూమాదిత్యాది హేతువిషయక జ్ఞానవిషయతామాదాయా వయవాఘటకేతాదృశ హేతావతివ్యాప్తివారణాయానతిరిక్తవిషయక బోధనిష్ఠ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యకసాధ్యతావచ్ఛేదక విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వరూపాన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకయత్కించిజ్జ్ఞానవిషయతానిరూపకవర్ణసముదాయిత్వనివేశస్యావశ్యకతయా అవయవాఘటకత్వనివేశనంనిష్ప్రయోజనమితివాచ్యమ్ ॥ తాదృశ హేతువారణాయ అవయవాఘటకేత్యనేన అవయవైకదేశమాత్రవిషయకజ్ఞాననిష్ఠజనకతావ్యావృత్తావయవత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకయత్కించిద్ధర్మవ్యాపకవిషయతాకాన్యజ్ఞానవృత్తిత్వావచ్ఛిన్నభేదస్యైవాన్యూనానతిరిక్తవిషయకబోధజనకతాయాం వివక్షణీయత్వాత్ ॥

కతాయామేవ ప్రవేశాత్ప్రతిజ్ఞైకదేశవారణాయ వ్యాపకత్వం హేత్వంతరవారణాయ వ్యాప్యత్వమనతిరిక్తవిషయకత్వంచ నివేశనీయమితిభావః ॥ అవయవాఘటకత్వం ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వం ప్రతిజ్ఞామాత్రాఘటకత్వంవా, అత్రానతిరిక్తవిషయకత్వోపాదానేప్యన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానివేశావశ్యకతాంప్రదర్శ్యావయవాఘటకత్వనివేశవైయర్థ్యమాశంకతే * నచేతి * అన్యూనవిషయకత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాకత్వమేవ జన్యతాయాం నివేశ్యం నత్వవచ్ఛేదకతాపర్యాప్తిరితినష్క్రతే ॥ అన్యథా ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయేఽతివ్యాప్త్యాప్రసక్తేః ॥ తాదృశసముదాయజనితో యోవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిబోధస్తన్నిష్ఠవిశిష్టవైశిష్ట్యావచ్ఛిన్నజన్యతాయానిరుక్తాన్యూనవిషయకత్వపర్యాప్తజన్యతావచ్ఛేదకతాకత్వాభావాత్ ॥ వ్యావృత్తాన్తంచోపలక్షణంనతులక్షణఘటకమ్ ॥ ఏకదేశవారణాయ పర్యాప్తినివేశః ॥ అత్ర ప్రతిజ్ఞాత్వహేతుత్వాదీనాంపంచానామేవావయవత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకతయా తాదృశపంచధర్మవ్యాపకం న్యాయత్వమేయత్వాద్యవచ్ఛిన్నవిషయత్వమేవేతి తాదృశవిషయతాకాన్యత్వస్య కేవలం ప్రతిజ్ఞాదివిషయకజ్ఞానేపిసత్త్వేనాసంభవఇత్యతోయత్కించిద్ధర్మేతి ॥ తాదృశ విషయతాకం యజ్జ్ఞానంతదన్యేత్యర్థః ॥ ఏవంచ ప్రతిజ్ఞాత్వావచ్ఛిన్నవిషయతాయాః

అవయవత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకీభూత ప్రతిజ్ఞాత్వరూప యత్కిఞ్చిద్ధర్మ వ్యాపకత
యాప్రతిజ్ఞాజ్ఞానే తాదృశవిషయతాకత్వసత్త్వేన నతాదృశవిషయతాకాన్యత్వమ
స్తీతిభావః ॥ హేత్వాదినిష్ఠసముదాయత్వవ్యాపకవిషయతాక భేదకూటనివేశా
న్నాసంభవః ॥ నచ పూర్వోక్తప్రతిజ్ఞామాత్రాఘటకత్వశరీరే ప్రతిజ్ఞాత్వసా
మానాధికరణ్యాప్రవేశాన్నాతివ్యాప్తిప్రసక్తిరితి కింతథావివక్షణేనేతివాచ్యమ్ ॥
ఏవమపి తథావివక్షణే ప్రతిజ్ఞామాత్రాఘటకత్వంసంపూర్ణమేవ నివేశ్యమిత్య
భిప్రాయాత్ ॥ నిష్ప్రయోజనమితి ప్రతిజ్ఞైకదేశస్య తావతాపివారణాత్ ప్ర
తిజ్ఞాత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకత్వనివేశే ప్రతిజ్ఞాత్వమాత్రనివేశేనైవ నిర్వాహే
శేషవైయర్థ్యంస్యాదతో విషయత్వపర్యాప్త్యుపాదానమ్ ॥ తేనాయమాదినిగ
మనాంతభాగేప్యతివ్యాప్తిసంగతిః ॥ అసంభవవారణాయ వ్యాపకత్వనివేశః ఆ
నుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నవిషయతాయావ్యాపకత్వానవచ్ఛిన్నవిషయతాకాన్యత్వనివృ
త్తిః ॥ నను తథాపి ధూమాదాలోకవాన్ పర్వతఇత్యాదౌ ధూమాదితి హేత్వ
వయవేఽతివ్యాప్తిః ॥ ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వవిషయకశాబ్దబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్న జన్య
తానిరూపితజనకతాయాఅపి తత్రహేతుత్వరూపయత్కిఞ్చిద్ధర్మవ్యాపకవిషయి
తాకాన్యజ్ఞానవృత్తిత్వావచ్ఛిన్నభిన్నత్వాత్ ॥ మైవమ్॥ హేత్వవయవసమానా
కారప్రతిజ్ఞాఘటకధూమాదితిభాగస్య వివక్షితహేతుత్వానాక్రాంతత్వేనతద్విష
యజ్ఞానస్య హేతుత్వవ్యాపకవిషయతాకాన్యత్వాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాఘటకధూమాదితి
భాగజ్ఞానవృత్తిజనకతామపేక్ష్య ధూమాదితిహేత్వవయవవిషయకజ్ఞానవృత్తిజన
కత్వస్యాభిన్నత్వాత్ ॥ తథాచోక్తం తాదృశధర్మశ్చ హేత్వవయవాదివృత్తి
సముదాయత్వం తత్రచ నప్రతిజ్ఞాద్యేకదేశమాత్రవిషయకజ్ఞానవిషయత్వం ఆ
నుపూర్వీసామ్యేపి సముదాయత్వస్య భిన్నత్వాదితి ॥ అత్రేదంచింత్యంతే దీధితి
కృతాం నైతాదృశోఽభిప్రాయః ॥ అన్యూనపదవైయర్థ్యాత్ ॥ తత్పదంవినా
పి తత్స్థలీయహేత్వవయవేఽతివ్యాప్తివారణసంభవాత్ ॥ హేత్వవయవజ్ఞానని
ష్ఠజనకత్వస్య ప్రతిజ్ఞాఘటకధూమాదితిభాగజ్ఞానవృత్తిజనకతాజన్యత్వాదితి ॥ కే
చిత్తు పర్వతత్వావచ్ఛేదేన వహ్నిసాధ్యత్వే ఉదాహరణఘటకేనవహ్నిమాన్
యథాపర్వతఇతిభాగేఽతివ్యాప్తిః ॥ ఉదాహరణాఘటకత్వమపినివేశ్యావయవత్వ
పర్యాప్త్యవచ్ఛేదకంనిరుచ్య తాదృశావచ్ఛేదకం యత్తాదృశభాగత్వం తదుపా

దాయ తాదృశజ్ఞానే ఉక్తవిశేషణస్యోపపాదనాత్ ॥ సామానాధికరణ్యేనవహ్ని
శాబ్దబోధజనకతాయాఽన్యూనపదేన వారణాచ్చేత్యాహుః ॥ వస్తుతస్తు కార
ణత్వం కారణతావచ్ఛేదకధర్మభేదేనభిద్యతే ॥ తాదృశధర్మశ్చానుపూర్వీవిశేషఏ
వ॥ ఏవంచావయవాఘటకేత్యస్యావయవత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకేత్యాద్యర్థకరణే
పి నాన్యూనపదవైయర్థ్యం వహ్నిస్సంయోగవత్సధర్మా పర్వతస్సంయోగీదహ
నాదిత్యాదౌ హేత్వవయవవారణాయ తత్సార్థక్యసంభవాత్ అన్యథా హేతు
మాత్రాజన్యాన్యతిరిక్తవిషయకహేతువిశేషితహేతుత్వవిషయక శాబ్దబుద్ధిత్వావ
చ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకవిషయతానిరూపక వర్ణసముదాయ
త్వస్య హేతౌసత్త్వాదతివ్యాప్తేః ॥ అన్యూనపదదానేచ తాదృశశాబ్దబోధస్య
నిరుక్తాన్యూనవిషయకత్వాభావాన్నాతివ్యాప్తిః ॥ తాదృశాన్యూనవిషయక శా
బ్దబోధకజనకతావచ్ఛేదకత్వస్య ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకభాగవిషయితాయామేవ స
త్త్వేన హేత్వవయవవిషయతాయామసత్త్వాత్ తత్రతాదృశభాగహేత్వవయవయో
రానుపూర్వీ భేదేన తదవచ్ఛిన్న విషయితయోర్భేదాత్ ఏవం ప్రతిజ్ఞాఘ
టకభాగజ్ఞాననిష్ఠాయానిరుక్తానతిరిక్తవిషయకశాబ్దబోధనిష్ఠజన్యతానిరూపితజన
కతాయాఅవయవత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకయత్కించిద్ధర్మవ్యాపక విషయితాకస్య
వృత్తిత్వేపి హేత్వవయవజ్ఞాననిష్ఠజనకతాతద్భిన్నైవ దహనాదితి హేత్వవయవ
జ్ఞాననిష్ఠజనకతాయాం దహనపదోత్తరపంచమీపదత్వరూపానుపూర్వ్యేవా
వచ్ఛేదకతయావహ్నిపదోత్తరపంచమీపదత్వరూపవహ్నేరితిభాగవృత్త్యానుపూ
ర్వీరూపావచ్ఛేదకస్య తదన్యతయా కారణతావచ్ఛేదభేదేన కారణతాభేదాది
తినాన్యూనపదవైయర్థ్యమ్ ॥ నచైతత్స్థలీయహేతువారణాయాన్యూనపదనివే
శే ధూమాదాలోకవానితి దీధితివిరోధఇతివాచ్యమ్ ॥ తత్రేత్యాదిపదేనైతద్గ్ర
హణే తద్విరోధాభావాత్ ॥ నచ తథాప్యత్రైవ ప్రతిజ్ఞాహేత్వోభయవిష
యకసమూహాలంబనబోధస్యాన్యూనాతిరిక్తవృత్తేర్జనకతయా హేతావతివ్యా
ప్తిర్దుర్వారైవేతివాచ్యమ్ ॥ ముఖ్యవిశేష్యతాద్వయానిరూపకత్వేన బోధవి
శేషణాత్ ॥ యత్రాత్రైవ ప్రతిజ్ఞాహేతూభయవిషయకజ్ఞానాత్కథంచిత్ప్రతిజ్ఞా
ర్థమాత్రబోధస్తత్ర ప్రతిజ్ఞామాత్రవిషయితైవ జనకతావచ్ఛేదికేతి నప్రతి
జ్ఞాహేతుసముదాయే హేతావాఽతిప్రసంగః ॥ సాంప్రదాయికాస్తుప్రతిజ్ఞాఘ

టకభాగసాధారణహేతుజ్ఞానకారణతాయా హేతుత్వవ్యాపకవిషయతాస్వజ్ఞాన వృత్తిత్వేనైవ హేతువారణాదన్యూనపదవైయర్థ్యమితి నశంక్యమ్ ॥ తద్దలవివక్షణీయైతాదృశార్థే ఽవయవాఘటకపదస్యాస్వరసతః సంపాదకత్వాత్ ॥ తాదృశానవచ్ఛిన్నజన్యతాఘటితస్య లక్షణాంతరత్వాత్ ఏతదస్వరసేనైవా కల్పాంతరానుసరణాదిత్యాహుః ॥ యత్తు కైశ్చిచ్ఛంకితం తాదృశాన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతాభిధానే హేతుముపేక్ష్య ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయేఽనతిరిక్తవిషయకత్వదలవ్యావృత్తిదానేసందర్భవిరోధః ॥ హేత్వంతార్థవిషయకశాబ్దబోధనిష్ఠహేతువిశేషితహేతుత్వవిషయకశాబ్దబోధత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకవిషయితానిరూపకవర్ణసముదాయత్వస్య హేతౌసత్త్వాత్తత్రాతివ్యాప్తేః ॥ అనతిరిక్తపదోపాదానేచహేత్వంతార్థవిషయకశాబ్దబోధస్యాతిరిక్తవిషయకతయా తద్వారణాసంభవాచ్చ తస్మాత్సందర్భవిరోధపరిహారాయాన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్న జన్యతావివక్షణస్యావశ్యకతయాఽవయవాఘటకత్వంవ్యర్థమితి ॥ తదపేశలమ్ ॥ అన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానభిధానే కీదృశబోధమాదాయ హేతావతివ్యాప్తిఃప్రసజ్యతే, హేత్వర్థవిషయకసమూహాలంబనబోధస్యోక్తవిశేషణేన వారణాద్ధేత్వర్థవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిబోధమాదాయేతిచేత్ ॥ ఉక్తవిశేషణస్థానే పక్షముఖ్యవిశేష్యతాభిన్నముఖ్యవిశేష్యతానవచ్ఛిన్నత్వవిశేషణంప్రవేశ్యాతివ్యాప్తివారణస్యసుకరత్వాత్ ॥ ఏవంచావయవాఘటకత్వం వహ్నిమత్పదవారణాయావశ్యకమ్ ॥ హేతుత్వంప్రమేయం ప్రమేయాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాహేత్వర్థబోధమాదాయహేతావతివ్యాప్తావపి సహేతుసామాన్యేనేతి ॥ వస్తుతస్తూపేక్షాబీజవిశేషణస్య నావశ్యకతాహేతుమాత్రాతివ్యాప్తిరాదాధ్యర్థప్రకాశనార్థత్వాదితి కథమవయవాఘటకత్వంవ్యర్థంస్యాదితివదంతి ॥ అత్రాన్యూనపదదానే లాఘవేనాన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్న జన్యతానివేశాదవయవాఘటకత్వంవ్యర్థమిత్యాశయేనవస్తుతస్త్వితిగ్రంథావతారః ॥ సంప్రదాయమతే దీధితికారాణాంపక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టఇత్యాదినిర్వచనవిరోధోప్యవతారతఇతిబోధ్యమ్ ॥ కేచిత్త్వన్యూనానతిరిక్తవిషయకశాబ్దబోధనిష్ఠజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకవిషయితేత్యత్రావచ్ఛేదకత్వమనతిరిక్తవృత్తిత్వంబోధ్యమ్ ॥ తేనానతిరిక్తపదానుపాదానే

న్యూనాతిరిక్తవిషయకహేత్వంతార్థవిషయకశాబ్దబోధనిష్ఠహేతువిశేషితహేతుత్వవిషయకశాబ్దత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకయత్కించిజ్జ్ఞానవిషయితానిరూపకవర్ణసముదాయత్వస్య హేత్వవయవే సత్త్వాత్తత్రైవాతివ్యాప్తిః కుతో నోక్తేతి దూషణం సమాహితం ॥ హేతుమాత్రజన్యహేత్వర్థమాత్రవిషయకశాబ్దబోధనిరూపితజనకతా నతు హేతుమాత్రవిషయకజ్ఞానే హేతువిషయితాయాస్సత్త్వేప్యన్యూనవిషయకశాబ్దబోధజనకతాయా అసత్త్వేన తస్యాస్తదనవచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ అతఏవ దీధితికారాణాం హేతుముపేక్ష్య ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయేఽనతిరిక్తపదోపాదానవ్యావృత్తేఽపి సాధుసంగచ్ఛతే ॥ సముదాయవిషయకజ్ఞానమాత్రేఽన్యూనవిషయకశాబ్దబోధజనకతాయాస్సత్త్వేన సముదాయవిషయతాయాస్తదవచ్ఛేదకతయా తత్రాతివ్యాప్తివారణాయానతిరిక్తపదసార్థక్యసంభవాత్ ॥ జనకత్వంచాత్ర స్వరూపయోగ్యత్వం వివక్షితం సతు ఫలోపహితమ్ ॥ తేన ప్రతిజ్ఞాజ్ఞానాత్కదాచిత్తాదృశశాబ్దబోధాజననేపి తద్విషయితాయా జనకతానతిరిక్తవృత్తిత్వరూపావచ్ఛేదకత్వక్షతిః ॥ నచైకదేశమాత్రవిషయకజ్ఞానజనకతావ్యావృత్తిత్వం కుతఉక్తమితివాచ్యమ్ ॥ తథాసతి ధూమాదాలోకవానిత్యాదౌ ధూమాదితి హేత్వవయవేఽతివ్యాప్తేస్తాదృశాన్యూనానతిరిక్తశాబ్దబోధనిష్ఠజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకవిషయితానిరూపకవర్ణసముదాయత్వస్య తత్ర సత్త్వాత్ ॥ తద్విశేషణేచ ప్రతిజ్ఞాఘటకభాగజ్ఞానవృత్తిత్వావచ్ఛిన్నభేదస్య హేత్వవయవజ్ఞాననిష్ఠజనకతాయామసత్త్వాదతివ్యాప్త్యభావాత్ ॥ తత్ర కారణతావచ్ఛేదకధర్మభేదాభావేన కారణతాయా ఐక్యాత్ ప్రతిజ్ఞాఘటకధూమపదోత్తరపంచమీత్వముపేక్ష్య హేత్వవయవనిష్ఠధూమపదోత్తరపంచమీత్వరూపానుపూర్వ్యా అభిన్నత్వాత్ ॥ నచాన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానివేశాదేవ హేతోర్వారణాదవయవత్వపర్యాప్తీత్యాది వ్యర్థమితివాచ్యమ్ ॥ అనతిరిక్తవిషయకశాబ్దబోధనిష్ఠనిరుక్తాన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకవిషయతాశ్రయవర్ణసముదాయత్వస్య వాచ్యతయా ప్రకృతే ప్రతిజ్ఞాఘటకహేతుసమానానుపూర్వీకభాగవృత్త్యానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నవిషయితాయా అపిఘటకవిషయతాత్వేన తాదృశాన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకతయా తన్నిరూపకవర్ణసముదాయత్వస్య

హేత్వవయవేపి సత్త్వేనాతిప్రసంగసత్త్వాత్ ॥ హేత్వవయవానుపూర్వ్యపేక్షయా ప్రతిజ్ఞాఘటకనిష్ఠానుపూర్వ్యాః భేదాభావేన తద్విషయతాయా ఐక్యాదతోఽవయవత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకేత్యస్యావశ్యకత్వాత్ ॥ అతఏవ తదుపాదానేపీత్యాదినాఽఽశంక్యైకదేశవ్యావృత్తజనకతాం నివేశ్య భట్టాచార్యైస్సమాహితం నతు నిరుక్తాన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతా తత్రనాస్తీతి వదంతి॥ అత్రైతన్మతే వహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదౌ హేత్వవయవాపేక్షాబీజమసంగతమ్॥ హేతుమాత్రవిషయకజ్ఞానేపి హేత్వర్థావగాహ్యన్యూనవిషయకశాబ్దబోధస్వరూపయోగ్యతారూపజనకతాసత్త్వాదితిచేన్న ॥ అన్యూనానతిరిక్తవిషయకశాబ్దబోధజనకతానతిరిక్తవృత్తివిషయితానిరూపకవర్ణత్వసమనియతసముదాయత్వం సముదాయార్థః ॥ తత్రానతిరిక్తపదానుపాదానేఽన్యూనవిషయకో యో యో బోధస్తజ్జనకతా తాదృశబోధజనకతాసామాన్యం వా యాదృశానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నయత్కించిద్విషయితావ్యాపకం తాదృశానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నవిషయితానిరూపకవర్ణత్వసమనియతేత్యాద్యర్థాభిప్రాయేణ తదుక్తేః ॥ అతఏవ చాంతేఽన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్ననిరూపితజనకతాయా హేతుప్రతిజ్ఞాఘటకభాగసాధారణానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నవిషయితావ్యాపకత్వాసంభవేపి యత్కించిద్విషయితావ్యాపకత్వసంభవాత్తాదృశవివక్షయా హేత్వవయవో నవారయితుం శక్య ఇత్యభిధానసంగతిః ॥ నహి హేతుప్రతిజ్ఞాఘటకభాగవిషయితయోరైక్యం సంభవతి ॥ ప్రథమవిషయితాయాః పదాంతరవిషయిత్వానిరూపితత్వాత్ ॥ ద్వితీయవిషయితాయాస్తు తన్నిరూపితత్వాదితి ॥ ఏతచ్చాపేక్షాబీజముత్పాదయితుమేవ అనతిరిక్తపదోపాదానేతు న వివక్షా నిష్ప్రయోజనత్వాత్॥ నాపి సామాన్యపదార్థవివక్షా ॥ తథాసతి తథాపి ధూమాదాలోకవానిత్యగ్రిమగ్రంథాసంగతేః ॥ సామాన్యాంతఃపాతిప్రతిజ్ఞాజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నజనకతాయా హేత్వవయవవిషయిత్వావ్యాపకత్వాత్ ॥ అనతిరిక్తవృత్తిత్వరూపమవచ్ఛేదకత్వమస్తి తదపి వా నాస్తి స్వరూపసంబంధరూపమేవ తన్నివిష్టమ్ ॥ ఏతదభిప్రాయేణైవ అతఏవేత్యాద్యుపష్టంభకాభిధానమ్ ॥ తత్రాద్యే హేత్వర్థవిశిష్టవైశిష్ట్యబోధజనకతాయాః ప్రతిజ్ఞాహేత్వానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నవిషయితావ్యాపకత్వేపి అన్యూనానతిరిక్తవిషయకబోధజనకతాయాం ప్రతిజ్ఞానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నవిషయి

అవయవత్వం చేదం న్యాయాంతర్గతత్వవిశేషణశూన్యం॥ తేన ప్రతిజ్ఞాసమానా
కారోదాసీనవాక్యజ్ఞానే ప్రతిజ్ఞాజ్ఞానీయకారణతాయాస్సత్త్వేపి తత్సంగ్రహః

తావ్యాపకత్వసద్భావేన తాదృశవిషయితావసమనైయత్యాన్నాతివ్యాప్తిః ॥ య
త్కించిజ్జ్ఞానవిషయతాయాం స్వసామానాధికరణ్యనివేశాచ్చాలినీన్యాయేన త
త్తత్ప్రతిజ్ఞాత్వస్య తత్తజ్జ్ఞానవిషయతాశూన్యవృత్తిత్వేపి నాసంభవః ॥ ద్వితీయ
పక్షేతు అంతిమాన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్న జన్యత్వానివేశేన నిరాకాంక్షగ్రంథో
పేయః ॥ హేత్వవయవవిషయితాయాస్తాదృశజనకతావచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ య
ద్వా హేతూపేక్షాబీజం ప్రాగ్వత్ ॥ అనతిరిక్తపదోపాదానేతు అన్యూనానతి
రిక్తవిషయకశాబ్దబోధజనకతానతిరిక్తవృత్తివిషయితానిరూపక వర్ణత్వవ్యాప
కసముదాయత్వమేవార్థః ॥ అనతిరిక్తపదానుపాదానేచ ప్రతిజ్ఞాహేతుజన్య
బోధమాదాయైవాతివ్యాప్తిరలక్ష్యస్సన్నివేశః ॥ యద్యపి తదుపాదానేపి ప్రతిజ్ఞా
మాత్రజన్యశాబ్దబోధజనకతాప్రతిజ్ఞాహేతూభయవిషయితావ్యాపికేతి పునరతి
వ్యాప్తిస్తథాపి ఏతదస్వరసాదేవాయమాదినిగమనాంతాతివ్యాప్తివారణఫలక
త్వమనతిరిక్తపదస్య॥ హేత్వంతరవారణంతు తాదృశసముదాయత్వనిష్ఠన్యూ
నవృత్తితానిరూపకనివేశాదేవ భట్టాచార్యాణాం సమనైయత్యాభిధానంచయ
థాశ్రుతాభిప్రాయేణేతి ప్రతిభాతి ॥ నన్వవయవత్వం న్యాయాంతర్గతత్వఘటి
తం తత్పర్యాప్త్యవచ్ఛేదకంచ నపర్వతోవహ్నిమానితి వాక్యత్వం తస్యోదాసీన
సాధారణ్యాత్ ॥ కింతు తత్తద్వాక్యత్వం తథాచ తత్తత్ప్రతిజ్ఞావిషయతానా
మేవ తద్వ్యాపకత్వాత్తన్నిరూపకాన్యజ్ఞానవృత్తిత్వస్యోదాసీన జ్ఞానసాధార
ణకారణతాయాం సత్త్వాదసంభవ ఇత్యత ఆహ * అవయవత్వంచేతి * ప్రతిజ్ఞా
ద్యఘటకత్వదలసత్త్వేన ధూమాదిత్వైకదేశసముదాయత్వస్యావయవత్వపర్యా
ప్త్యవచ్ఛేదకత్వేపి తద్వ్యావృత్తిః ॥ నచోదాసీనవాక్యవృత్తివిషయతాయామ
పి తాదృశానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నవిషయతాత్వేన వ్యాపకత్వసంభవాన్న్యాయాం
తర్గతత్వోపాదానేపి నక్షతిరితి వాచ్యమ్ ॥ ఏకదేశవిషయతాయా విషయతాత్వేన ప్ర
తిజ్ఞాఘటకధూమాదితిభాగవిషయతాయా వా తాదృశానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నవిషయ
తాత్వేన వ్యాపకత్వాదతిప్రసంగ ఇతి॥ స్వవిషయతాత్వేన వ్యాపకత్వనివేశాద్వా
వాక్యభేదేన విషయతాభేదాత్ ॥ కేచిత్తు తాదృశజనకతాయామేవావయవాఘ

తాదృశోదాసీనవాక్యేపి తథావిధావయవత్వపర్యాప్తేః ॥ వస్తుతస్తు అవయవ
త్వఘటకవిశేష్యదలపరిత్యాగమాత్రేణైవ వ్యావృత్తిస్సంగచ్ఛత ఇతి తాదృశ
జనకతావర్యంతనివేశనే ప్రతిజ్ఞాఘటకత్వదలపరిత్యాగసంభవేపి తత్పరిత్యాగస్య
ప్రకృతానుపయుక్తత్వమిత్యేతల్లాభాయైవ అవయవాఘటకేత్యభిహితమితి ॥ కే
చిత్తు యత్ర ప్రతిజ్ఞైకదేశస్యాపి కథంచిత్ప్రతిజ్ఞాసమానార్థకత్వం సంభవతి
తత్రైకదేశేఽతిప్రసంగవారణాయావయవాఘటకత్వ నివేశన మావశ్యకమిత్యా
హుః ॥ తదసత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాప్రతిపాద్య విశిష్టార్థబోధకతాయా ఏకదేశే సంభవేపి
తన్మాత్రస్య తథావిధబోధపరత్వాభావాత్ తథాత్వే సముదాయప్రయోగా

ఘటకత్వం తచ్చ తాదృశబోధవృత్తియత్కించిజ్జ్ఞానజన్యతాశూన్యజ్ఞానవృత్తిజన్య
తాఽనిరూపకత్వం ప్రతిజ్ఞైకదేశధూమాదితి పదజ్ఞానవృత్తిజనకతాయాం తా
దృశజన్యతాశూన్యధూమవిశిష్టహేతుత్వమాత్రజ్ఞానవృత్తిజన్యతానిరూపకత్వా
న్నాతిప్రసంగ ఇతి ప్రాహుః ॥ నన్వేవమగ్రేపక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టేసాధ్యతావచ్ఛే
దకవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వమిత్యన్యూనవిషయకత్వనిర్వచనవిరోధ ఇత్యత ఆహ॥
* వస్తుతస్త్వితి * విశేష్యదలేతి * ఉభయఘటకేత్యాదిదలేత్యర్థః * ప్రకృతా
నుపయుక్తత్వమితి * తథాచావయవాఘటకేత్యపిస్వార్థమేవ పరంత్విదానీము
భయఘటకేత్యాదిదలవైయర్థ్యకథనేన వ్యావృత్తిస్సంభవతీతి అవయవాఘటక
త్వవైయర్థ్యసంభవేపి తత్కథనమిదానీమనుపయుక్తం తదకథనేపి వ్యా
వృత్తిసంభవాదిత్యర్థః ॥ అదితిః పుత్రవతీత్యాదౌ దితిః పుత్రవతీత్యాద్యేకదేశవా
రణాయసమానేతి ॥ రమేశ్వరః పూజ్యపాదామినీద్రవ్యమిత్యాదౌ మేశ్వరః పూ
జ్యపాదామినీద్రవ్యమిత్యాది తథావిధబోధజనకతావచ్ఛేదకత్వేన తత్రేచ్ఛావిష
యవిషయితాం నివేశ్యమూషయతి * ప్రతిజ్ఞేతి * (మతంగజో నీల ఇతి వాక్యాద్గజే
నీలత్వబోధో జాయతామితి వక్తృతాత్పర్యం వాచ్యమ్ ॥ తథాచాశ్రయత్వస్వ
ప్రకారకవక్తృ ఇచ్ఛావిషయత్వోభయసంబంధేన పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నే ప్ర
కృతసాధ్యప్రకారకత్వావచ్ఛిన్నశాబ్దబోధజనకతావచ్ఛేదకతావిశిష్టాయాయత్కిం
చిజ్జ్ఞానీయవిషయతాతన్నిరూపకవర్ణపర్యాప్తసముదాయత్వమర్థః ॥ మతం
గజవిషయతానిరూపితాగజశబ్దవిషయితైనోభయసంబంధేనావచ్ఛేదకతాయా
ఆశ్రయోనతు తదనిరూపితగకారాదివిషయతేతి. ననుగజో నీల ఇతి వాక్యాదు

నుపపత్తేః ॥ కథంచిత్ప్రయోగేఽపి వైయర్థ్యేన తత్ర సముదాయమంతర్భావ్య
న్యాయత్వానంగీకారాత్ ॥ అప్రకృతార్థపరవాక్యవారణాయ వాస్తవతథావిధ
తాత్పర్యసత్తాయా లక్షణే నివేశనీయతయా ఏకదేశమాత్ర
స్య తాదృశార్థపరత్వాభావే నాతిప్రసంగానవకాశాదితి * హేత్వంతస్యేతి *
కథితాన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతానివేశేన తత్తద్భాగ
ప్రతిపాద్య విశిష్టార్థబోధజనకత్వమాదాయ కేవలహేత్వాదావతివ్యాప్తిర్నసం
భవతీతి నిగమనమాత్రం హేతుమాత్రం చోపేక్షితం ॥ అన్యూనానతిరిక్తవిషయక
త్వస్య ప్రకృతానుమితివిషయస్యాన్యూనవిషయస్సన్ననతిరిక్తో విషయో యస్యే
తి వ్యుత్పత్తేరనుమితివిషయనిష్ఠభేదప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వే సత్యనుమితివిష
యాతిరిక్తావృత్తియద్విషయత్వం తత్త్వమితి యథాశ్రుతార్థమాక్షిపతి * యద్యపీతి *

క్తబోధో జాయతామితీచ్ఛయా మతంగజో నీల ఇతి ప్రయోగో భవత్యేవ వినాపి
వక్తృచ్ఛాం శుకాదేః ప్రయోగదర్శనాత్ర గజో నీలో మతంగజో నీల ఇతి వాక్యయో
ర్నాకాంక్షాభేదః, యతస్తస్యాం మతం శబ్దఘటకచరమవర్ణోత్తరత్వేగకారో
న విశేషణీయః కింతు తాదృశవర్ణోత్తరవర్ణాంతరానుత్తరత్వేన జనకతా, యద్వా నీల
పదస్య గజపదవిషయతానిరూపితతాదృశవిషయితానిరూపితవర్ణాంతరవిషయతావ్ని
రూపితగకారవిషయితాఘటితవిషయితాత్వేన గజో నీల ఇతి వాక్యవిషయతాసాధా
రణ్యాన్నైవ ॥ యద్వా నీలపదస్య గజపదసమభివ్యాహారో విశేషవ్యాపకయా గజో
నీల ఇత్యానుపూర్వ్యా మతంగజో నీల ఇత్యాదిసాధారణాకాంక్షాత్వేన, ఏవంచ
నర్థితతాత్పర్యజ్ఞానతాదృశాకాంక్షాజ్ఞానయోరపి పరస్పరసహకారిత్వసంభవా
న్నాత్రసార్థక్యమిత్యాశంకాం నిరాకరోతి * కథంచిదితి * మతంగజో నీల ఇతి వా
క్యాధీనశాబ్దబోధోపయికాకాంక్షాయాః ఫలతోఽసత్త్వవ్యంజకం) ॥ యది మహేశ్వ
రః పూజ్య ఇతి వాక్యాత్తాదృశబోధో జాయతామితీచ్ఛయామపి మహేశ్వరః పూజ్య
ఇతి ప్రతిజ్ఞాతత్ర తత్సార్థక్యశంకాం నిరాచష్టే * కథంచిదితి * న్యాయత్వానంగీకా
రాదితి * తథా చావయవాఘటకత్వం వ్యర్థమేవేతి భావః ॥ నను తత్పరత్వానివేశే తత్ప
దసార్థక్యం స్యాదిత్యతస్తత్పరత్వస్యావశ్యకతామాహ * అప్రకృతార్థపరేతి * తచ్చనా
నార్థకహర్యాదిపదఘటితం లక్షణయా జలాద్యర్థకనద్యాదిపదఘటితం చ బోధ్యం
తత్తద్భాగేతి * ప్రతిజ్ఞాఘటకహేతుసమానార్థకభాగేత్యర్థః ॥ తథా చాన్యూనా

యద్యపి ప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న పక్షక ప్రకృత సాధ్యతావచ్ఛేద
కావచ్ఛిన్నసాధ్యక యత్కించిదనుమిత్యవిషయవిషయకత్వం పర్వతోవహ్నిమా
నిత్యాది ప్రతిజ్ఞాజన్యనిఖిలబోధానామేవేతి తాదృశానుమితివిషయత్వ సామా
న్యాభావో వివక్షణీయః తథాచ కేవలాభిధేయత్వాద్యవచ్ఛిన్నపక్షకస్థలేప్య
తిరిక్తాప్రసిద్ధిరస్త్యేవ॥ తథాప్యప్రసిద్ధిం స్ఫుటీకర్తుం అభిధేయత్వాద్యవచ్ఛిన్నపక్ష
కప్రమేయత్వాదిసాధ్యకస్థలే విశ్వమేవానుమితివిషయ ఇత్యేతల్లాభాయ సర్వమి
త్యుక్తమ్ ॥ సర్వేభ్యోదర్శపూర్ణమాసావిత్యత్రేవ ప్రక్రాంతకతిపయపదార్థ
మాత్రవృత్తిసర్వత్వావచ్ఛిన్నతాత్పర్యేణాపి విశేష్యవాచకపదాంతరాసమభి

నతిరిక్తవిషయకత్వాదినిరుక్తౌ తాదృశవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యత్వోపాదాన
స్యావశ్యకతయానతిరిక్త విషయకత్వానుపాదానే నకుత్రాపి హేతావతివ్యా
ప్తిరిత్యర్థః ॥ తత్తద్భాగేత్యస్య తత్తద్ఘటితేతి వార్థః ॥ ఏతచ్చ ప్రతిజ్ఞాద్యఘటక
త్వకథనం నిరుక్తాన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానివేశలాభాయైవ ॥ తత్ర
పర్యాప్త్యనివేశాన్నాతిరిక్తపదవైయర్థ్యమితిభావేనాన్యూనవిషయక బోధ
వృత్తిజనకతానివేశేచ తాదృశ ప్రతిజ్ఞార్థబోధవృత్తిహేతువిశిష్టహేతుత్వబోధ
త్వావచ్ఛిన్నజనకతామాదాయ హేత్వవయవే హేతువిశిష్టసాధ్యమాత్ర బోధ
త్వావచ్ఛిన్నజనకతామాదాయనిగమనేచాతివ్యాప్తిస్స్యాదిత్యర్థః ॥ ఏతచ్చావ
తారికాయాముక్తమ్ ॥ సర్వమభిధేయం ప్రమేయమితి దీధితికృదుక్తసర్వపద
వైయర్థ్యంశంకతే * యద్యపీతి * అనుమితివిషయాతిరిక్తావిషయకత్వస్య య
త్కించిదనుమితేర్విషయతాభావవన్నిష్ఠవిషయతాకత్వస్యానుమితేర్విషయత్వం
యల్ యత్కించిత్తదభావవన్నిష్ఠవిషయతాకత్వస్యవాఽభావరూపత్వే విషయ
తాయాః స్వరూపసంబంధరూపత్వేనాసంభవ ఇతి తత్సామాన్యాభావనివేశే స
ర్వపదవైయర్థ్యమిత్యర్థః * కేవలేతి * అభిధేయత్వసామానాధికరణ్యేన తత్త
దభిధేయేనానుమితిసంభవేపి తాదృశానుమితివిషయత్వసామాన్యాభావస్యాప్ర
సిద్ధిరిత్యర్థః * స్ఫుటీకర్తుం * సామాన్యాభావపర్యంతాదివక్షణేపి శిష్యేణ గ్రా
హయితుం ॥ సర్వమభిధేయమిత్యత్రాభిధేయపదప్రయోజనమాహ * సర్వేభ్య
ఇతి * పుత్రపౌత్రాదిస్వర్గపశ్వాదిసర్వఫలోద్దేశేనేత్యర్థః ॥ కర్తవ్యావితి శే
షః * ప్రక్రాంతేతి * పూర్వవాక్యజన్యశాబ్దబోధవిషయత్వం పూర్వోపస్థిత

వ్యాహృతే సర్వపదప్రయోగసంభవాత్సర్వం ప్రమేయమిత్యత్రానుమితివిషయతాయా కేవలాన్వయిత్వాలాభాదభిధేయమిత్యుక్తమ్ ॥ ఏవంచ కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నాంశేఽభేదేన స్వార్థవిశేషణకబోధపరసర్వశబ్దస్య తద్ధర్మవ్యాపకవిధేయవ్యాప్య సర్వత్వబోధకతావ్యుత్పత్తేరభిధేయత్వవ్యాపకసర్వత్వలాభాన్నానుమితేః కతిపయవస్తుమాత్రవిషయకత్వశంకేతి భావః * అతిరిక్తాప్రసిద్ధిః * ప్రకృతానుమితివిషయాతిరిక్తాప్రసిద్ధిః ॥ ప్రమేయత్వం పక్షనిష్ఠాభావప్రతియోగి నవేతి సంశయస్య ప్రభవ ఇత్యత్ర సత్త్వం గ్రహీయానుమ్యానాతిరిక్తవిషయకత్వమన్యథానిర్వక్తి * ప్ర

త్వంవా ప్రక్రాంతత్వం ॥ యద్యపి మిలితానాం తావత్ఫలానాం సదర్శపౌర్ణమాసకర్తవ్యతాప్రయోజకకామనావిషయకత్వం సర్వపదేన మిలితత్వేన ఫలానుపస్థానాత్ ॥ తథాపి యావద్ధర్మావచ్ఛిన్నాః ప్రక్రాంతాః ప్రత్యేకం తావద్ధర్మావచ్ఛిన్నానామేవోపస్థితౌ వాక్యభేదప్రసంగ ఇతి తావత్సముదాయత్వరూపసర్వత్వేనోపస్థితిమాత్రం ఫలతాత్పర్యేతి స్వీకృతేతి బోధ్యమ్ ॥ ఉద్దేశ్యతావచ్ఛేదకవ్యాపకసర్వత్వే తాత్పర్యాసంభవసూచనాయ కతిపయేతి ॥ విధేయవ్యాప్యత్వం వ్యభిచారితాసంబంధేన విధేయశూన్యత్వం ఉద్దేశ్యతావచ్ఛేదకవ్యాపకసర్వత్వమాత్రబోధకత్వే సర్వోఽపి ఘటస్సుందర ఇతి ప్రయోగప్రసంగః నిఖిలఘటవృత్తిసర్వత్వస్య ఘటత్వవ్యాపకత్వాదితి విధేయవ్యాప్యత్వముక్తమ్ ॥ తథాచ తత్ర సౌందర్యవ్యాప్యత్వాభావాన్న తత్ప్రయోగః ॥ ఏవం వ్యాప్యత్వమాత్రోక్తౌ ఘటచతుష్టయమాత్రవృత్తిసర్వత్వమాదాయ దర్శితప్రయోగప్రసంగతాదవస్థ్యమితి ఉద్దేశ్యతావచ్ఛేదకవ్యాపకత్వనివేశః ॥ తాదృశసర్వత్వస్య చోద్దేశ్యతావచ్ఛేదకఘటత్వావ్యాపకత్వాన్నోక్తాపత్తిః ॥ ప్రకృతే చాభిధేయపదసమభివ్యాహృతసర్వపదస్యాభిధేయత్వవ్యాపకసర్వత్వబోధకత్వముక్తవ్యుత్పత్తేరితి జగన్మాత్రవృత్తిసర్వత్వమేవాభిధేయత్వవ్యాపకం నకతిపయమాత్రవృత్తిసర్వత్వమితి తాదృశసర్వపదస్య నకతిపయవృత్తిసర్వత్వబోధకత్వమితి భావః ॥ యద్యపి సర్వం గగనం శబ్దవదితి వ్యవహారవారణాయ తద్ధర్మసమానాధికరణభేదప్రతియోగిత్వమపి ప్రవృత్తినిమిత్తశరీరే ప్రవేశ్యం భేదశ్చ సామానాధికరణ్యనిరూపకత్వోభయసంబంధేన ప్రతియోగితావిశిష్టాన్యో గ్రాహ్యః ॥ తేన ద్విత్వావచ్ఛిన్నభేదసత్త్వేఽపి న క్షతిః ఏకధర్మం పరిత్యజ్య చ నాపరధర్మావచ్ఛిన్నతాత్పర్యేణ తాదృశప్రయో

కృతేతి * స్వవిషయతావ్యాపకప్రకృతానుమితివిషయతావ్యాపక విషయితా
కత్వమిత్యర్థః ॥ స్వవిషయేఽనుమితివిషయాన్యూనత్వస్య స్వవిషయత్వేతద్విష
యతావ్యాపకత్వపర్యవసితత్వాత్ స్వవిషయేఽనుమితివిషయానతిరిక్తత్వస్యచ
తద్విషయత్వే స్వవిషయతావ్యాపకత్వపర్యవసితత్వాదితిభావః ॥ యద్యపి స
మూహాలంబనాత్మకప్రకృతపక్షకవహ్నివిధేయకానుమితివిషయతాయాఃవిశ్వవృ
త్తితయాపర్వతోవహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధో నతాదృశానుమితివిషయతా
సమనియతవిషయతాకః వాక్యాంతరసహితతజ్జన్య సమూహాలంబనబోధజనక
యత్కించిజ్జ్ఞానవిషయవర్ణసముదాయత్వం నతస్మాత్ప్రత్యాప్తం యత్కిం
చిత్ప్రకృతానుమితివ్యక్తివిషయతాసమనైయత్యస్య వివక్షణేపిచ నిగమనాద్యతి
వ్యాప్తిర్దుర్వారైవ తజ్జన్యబోధస్యాపి పర్వతోవహ్నిమాన్ ధూమజ్ఞానజ్ఞా
న్య వహ్నిమాంశ్చేత్యాకారకసమూహాలంబనానుమితి విషయతాసమనియతవి
షయతాకత్వాత్ ॥ తథాపి ప్రకృతపక్షకప్రకృతసాధ్యవ్యాప్యవత్తా పరామర్శ
త్వావచ్ఛిన్నజనకతానిరూపితజన్యతావచ్ఛేదకవిషయతాకత్వేన యద్విషయతా

గః ॥ తథాపి తద్ధర్మవ్యాపకవిధేయవ్యాప్యపర్యాప్తికధర్మత్వేన ప్రవృత్తినిమి
త్తత్వపక్షఏవ తత్ప్రవేశః నత్వేతత్పక్షఇత్యాశయః ॥ ద్వేధానుమితివిషయతా
నివేశే గౌరవాదాహ * స్వేతి * స్వంశాబ్దబోధః అనుమితివిషయతావ్యాపక
త్వసంపత్తయే ప్రకృతేతి * సమూహేతి * పర్వతోవహ్నిమాన్ సర్వం ప్రమే
యమిత్యాకారికేత్యర్థః ॥ సమూహాలంబనశాబ్దబోధవిషయతాయాస్తత్సమనై
యత్యేప్యాహ * వాక్యాంతరసహితతదితి * యత్కించిదితి * అసమూహాలం
బనప్రకృతానుమితిః * యదితి * ప్రతిజ్ఞాజన్యశాబ్దబోధసామాన్యపరం ॥ తేన
తత్తచ్ఛాబ్దబోధవిషయతాయాః పరామర్శజన్యతావచ్ఛేదకవిషయతాత్వవ్యా
పకత్వేపినక్షతిః ॥ తాదృశపరామర్శజన్యతావచ్ఛేదకవిషయతావ్యాపకతావచ్ఛే
దకస్వనిరూపకవృత్తివిషయతాత్వకత్వోక్తౌవా ఏకైకశాబ్దబోధపరం ॥ ఇదంతు
చింత్యతే ॥ పరామర్శవైశిష్ట్యస్యైవకార్యతావచ్ఛేదకత్వం నతు విషయవిషయి
కత్వస్యాపి తత్ప్రవేశః ॥ యత్తుపక్షతాకార్యతావచ్ఛేదకవిషయతాత్వేన సమ
నైయత్యమితి ॥ తన్న ॥ ధూమలింగకేచ్ఛావిరహవిశిష్టసిద్ధివిశిష్టాన్యానుమితిత్వ
స్యైవ తత్కార్యతావచ్ఛేదకత్వాత్తత్రాపితదప్రవేశాత్ ॥ బాధాభావజన్యతా

సమనైయత్యంతత్త్వస్యవివక్షితత్వాన్న దోషః ॥ నన్వేవంసత్యుక్తస్థలీయోపనయ
ఽతివ్యాప్తిః తజ్జన్యబోధస్యాపి విశ్వవిషయకత్వేన తథావిధానుమితివిషయి
తాసమనియతవిషయతాకత్వాదిత్యతో విషయతాపదస్య ప్రకారత్వాభిప్రాయే
ణాన్యథా తదర్థంనిర్వక్తి * ప్రకృతేతి * తాదృశోపనయజన్యబోధే ప్రకారీభ
వతోఽభావత్వాదేస్తాదృశానుమితావప్రకారత్వాన్న తత్ప్రకారతాయాస్సమనై
యత్యమితి నాతివ్యాప్తిరితి భావః * సకలేతి * సకలాభిధేయవృత్తిధర్మవదిదం
ద్రవ్యమితి యోజనా ॥ తాదృశానుమితావివ తత్స్థలీయోపనయజన్యబోధే విశ్వ
స్యైవాభిధేయత్వేన ప్రకారతయా తత్ప్రకారతాయాస్సమనైయత్యమక్షతమే
వేత్యతివ్యాప్తిరితి భావః ॥ నను విశేషణానవచ్ఛిన్నప్రకారతానాం సమనై
యత్యం వివక్షణీయమతో నాతివ్యాప్తిః ॥ ఉపనయజన్యబోధేఽభావత్వాదౌ
తాదృశప్రకారతాసత్త్వాదుక్తానుమితౌ తాదృశప్రకారతాయాశ్చ త(త్రా)సత్త్వా
దిత్యతోఽనుమితావపి తేషాం తథావిధప్రకారతాఘటనాయ స్థలాంతరేఽతివ్యా
ప్తిమాహ * సకలాభిధేయేతి * అ(త్రా)భావత్వప్రతియోగిత్వత్వాదీనాం స్వరూపత్వా

వచ్ఛేదకవిషయతాత్వేన సమనైయత్యమితి కేచిత్ ॥ వస్తుతస్తు వ్యాప్యవత్తావగా
మక్షత్వేతిలిఖనస్వరసాత్ వ్యాపకసామానాధికరణ్యస్య వ్యాప్తిత్వే హేతు
తావచ్ఛేదకధర్మసంబంధభేదేఽపి స్వావచ్ఛిన్నవ్యాపకసామానాధికరణ్యస్వాశ్రయ
త్వోభయసంబంధేన ధర్మవత్త్వం వ్యాప్యత్వమనుగతం ॥ సాధ్యాభావవదవృత్తి
త్వస్య వ్యాప్తిత్వేఽపి హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధస్య హేతుప్రతియోగికసంబంధా
నవచ్ఛిన్నత్వస్య పరిచాయకతయా హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధవిషయతాయాః
కారణతావచ్ఛేదకకోటినివేశే ప్రయోజనాభావాన్న కోఽపి దోషః ॥ ఏవం లింగ
భేదానియంత్రిత పక్షతాకల్పే పక్షతాకార్యతావచ్ఛేదకత్వమపి సంభవతీతి ॥ స
కలాభిధేయోత్యనేన గగనస్యాపి సంగ్రహః * విశ్వస్యైవేతి * వ్యాప్తిఘటకీ
భూతాభావత్వాదీనామపి అభిధేయత్వేనానుమితౌ ప్రకారత్వమితి సూచనా
య దృష్టాంతకథనం కేవలాన్వయ్యనురోధేనచేత్స్వ(త్రా)పిసాధ్యే పక్షనిష్ఠాభా
వప్రతియోగిత్వధీరేవ బాధస్తదా విశేషణానవచ్ఛిన్నేతి విశేషణపదం అవచ్ఛిన్న
త్వసామాన్యాభావలాభాయ * తేషాం * అభావత్వాదీనాం ॥ నను నిరవచ్ఛిన్న
ప్రకారతా సమనైయత్యవిశేషణేఽత్యంతాభావాప్రతియోగ్యాకాశాభావవ

పక్షతావచ్ఛేదకత్వాద్భవతి తథాత్వమితిభావః ॥ ద్రవ్యమితి విపరీతకోటిప్రసి
ద్ధ్యర్థం*విశిష్టపక్షబోధక ఇతి* ఉపనయస్థేదంపదేనవిశేష్యమాత్రపరామర్శేఽ
న్యూనవిషయకత్వం నసంభవతీతి భ్రమనిరాకరణాయ॥వ్యాప్తిశరీరే సాధనసా
ధ్యప్రకారేణైవ తదధికరణాంతర్భావః నత్వధికరణత్వేనాపీత్యనుమితౌ తస్యత
త్త్వస్యవా స్వరూపతఃప్రకారత్వవిరహేఽపి నాసంగతిః ॥ హేతుగవ్యత్రేదంత్వం
సమవాయేన ద్రవ్యమేవవాబోధ్యః॥ గుణాదేస్తథాత్వే హేతుతావచ్ఛేదకగుణ
త్వాదేః స్వరూపతః ఉపనయజన్యబోధే భానేకథితప్రకారతాసమనైయత్యాను
పపత్తేః ॥ నచాభేదేన విషయతాసమనైయత్యోక్తావనుమితివిషయతాత్వసమని

యత్త్వేన పక్షత్వేపి ఉపనయాతివ్యాప్తిసంభవాత్సకలాభిధేయనిష్ఠేతివ్యర్థమ్ ॥మై
వమ్ ॥ కేవలవిషయతానాం సమనైయత్యపక్షేప్యుపనయాతివ్యాప్తింవక్తుంతదు
పాదానం ॥ ప్రమేయత్వానుషంగత్యాగబీజమాహ * ద్రవ్యమితి * అన్యూన
విషయకత్వమ్* అనుమితివిషయతావ్యాపకవిషయతాకత్వం సమనైయత్యఘటి
కమ్॥ ననునిరవచ్ఛిన్నప్రకారతానాంసమనైయత్యనివేశపక్షేకథముక్తోపనయేఽ
తివ్యాప్తిః॥తస్యవ్యాప్తిబోధకత్వేనతద్ఘటకహేతుసామానాధికరణ్యసాధ్యసామా
నాధికరణ్యఘటకాధికరణానాం హేత్వధికరణత్వేనసాధ్యాధికరణత్వేనైవనివేశే
తాదృశాధికరణత్వస్యాధికరణతాత్వస్యవా స్వరూపతోపనయజన్యబోధేభానే
నానుమితౌత్వభానేన నిరవచ్ఛిన్నప్రకారతాసమనైయత్యాభావాదిత్యాశంకాం
సాధ్యేనసాధనేనైవవాధికరణప్రవేశంస్వీకృత్యనిరస్యతి*వ్యాప్తీతి*అత్రసకలాభి
ధేయనిష్ఠాత్యంతాభావాప్రతియోగ్యాకాశాభావవదిదం ద్రవ్యమిత్యత్రానుమితౌ
ద్రవ్యత్వం స్వరూపతోనప్రకారః సాధ్యతావచ్ఛేదకరూపేణైవ ప్రకారత్వాది
త్యాశయేనేదంత్వముక్తం ఇదంత్వస్య స్వరూపతఏవ పక్షతావచ్ఛేదకత్వే ఉద్దే
శ్యవిధేయభావస్ఫూరకత్వేన ఘటకత్వేవా తస్యహేతుత్వేవా తస్యహేతుత్వస్వ
రూపతఇదంత్వస్యవానుమితానభావాత్ సాధ్యతావచ్ఛేదకీభూత ద్రవ్యేతరావృ
త్తిత్వఘటకతయా స్వరూపతోద్రవ్యత్వంభాసతఇతిద్రవ్యంహేతూకృతమ్ ॥ ద్ర
వ్యత్వంనహేతుః ॥ సిషాధయిషయా న్యాయప్రయోగాపత్తేః * కథితేతి * అ
నుమితౌ స్వరూపతో గుణత్వాద్యభానేనోపనయబోధేచ తథాతద్భానేనాతి
వ్యాప్తేరలగ్నకతాపత్తిరితిభావః ॥ ఉక్తోపనయేతివ్యాప్తింనిరసితుంశంకతే * న
చేతి * ఏవంచానుమితివిషయతోపనయజన్యబోధవిషయత్వయోర్నిరూప్య

యతస్స్వవిషయతాత్వకత్వోక్త్యా నాయందోషఇతివాచ్యమ్ ॥ హేత్వర్థఘటితార్థకప్రతిజ్ఞాఘటకన్యాయాంతర్గత హేతుజన్యబోధవిషయతాయామనుమితినిరూపితవిషయతాత్వాభావాదనుమితివిషయతాత్వవ్యాప్యస్వవిషయతాత్వకత్వాభావాదేవ తాదృశబోధవారణసంభవేనాన్యూనవిషయకత్వాంశవైయర్థ్యాపత్తేః ॥ నహి సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నసాధ్యవిశిష్టప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతాబహిర్భూతవిషయతా అనుమితినిరూపితా ॥ సమూహాలంబనానుమితినిరూపితత్వమాదాయ నాతిప్రసంగావకాశః ప్రకృతపరామర్శజన్యతావచ్ఛేదకవిషయతాత్వస్యైవ నివేశనీయత్వాదన్యథాఽసంభవాపాతాదితి ॥ ఉపనయవిశేషాతివ్యాప్త్యభిధానంచోపలక్షణపరం అన్యూనవిషయకేత్యస్య నిరుక్తా

నిరూపకభావభేదేన మహానేవ భేదఇతినసమనైయత్యమితినాతివ్యాప్తిరితిభావః॥ * హేత్వర్థేతి * ధూమాదాలోకవాన్ పర్వతోవహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదిన్యాయస్థలీయహేతుజన్యేత్యర్థః * అన్యూనేతి * నిగమనార్థబోధస్య సర్వస్యాప్యనుమితివిషయతాశాలిత్వే బాధకాభావాదన్యూనవిషయకత్వ మాత్రోపాదానే నిగమనవారణాసంభవాత్ అనతిరిక్తవిషయకత్వమావశ్యకమిత్యాశయేనాన్యూనవిషయకత్వమాత్రవైయర్థ్యాభిధానంబోధ్యమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞార్థహేత్వర్థసమూహాలంబనమాదాయ హేత్వంతవారణాయవానతిరిక్తవిషయకత్వసార్థక్యంబోధ్యమ్ * సమూహేతి * హేతుజన్యబోధమాదాయ దీక్షితరీత్యాఽతిప్రసంగందర్శయితుం సమూహాలంబనానుధావనమ్ ॥ అనతిరిక్తవిషయకత్వోపాదానేపి ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతాకమాదాయ దోషోఽస్తీతి తత్త్యాగః * ప్రకృతేతి * యద్యపి యత్కించిదనుమితివిషయతాత్వసమవ్యాపకస్వవిషయితాత్వకత్వనివేశాన్నన్యూనవిషయకత్వవైయర్థ్యం హేతుప్రతిజ్ఞార్థసమూహాలంబనమాదాయ హేత్వంతవారణాయానతిరిక్తవిషయకత్వస్యావశ్యకత్వాదిత్యేతదారంభోఽవ్యర్థస్తథాపి సమూహాలంబనానుమితిశాబ్దబోధావాదాయ ధూమాదాలోకవానిత్యాదౌ హేతావతివ్యాప్తిస్సదుపేక్షితమ్ ॥ అసంభవః పూర్వోక్తసమూహాలంబనానుమితిమాదాయ న్యూనతాభంగాయ ॥ అన్యూనవిషయకత్వవ్యాఖ్యాబీజంపూరయతి * ఉపనయేతి * దోషద్వయమపియథాశ్రుతనిష్కృష్టానతిరిక్తవిషయకత్వకల్పయోర్బోధ్యమ్ ॥ హేత్వవయవజన్యబోధ

ర్థకత్వే సర్వస్మాత్కాలత్వవానయం కాలపరిమాణవా సర్వస్మాదిత్యత్ర హేత్వవయవేఽతివ్యాప్తిరబాధ్యా తజ్జన్యబోధవిషయతాయాః విశ్వవృత్తిత్వేనానుమితివిషయతావ్యాపకత్వాత్ ॥ ఏవం తాదృశాన్యూనానతిరిక్తవిషయకత్వస్య కించిజ్జన్యతానవచ్ఛేదకత్వేన తదవచ్ఛిన్నజన్యతావివక్షణాసంభవేన ప్రతిజ్ఞాహేతుజన్యసమూహాలంబనబోధమాదాయ తన్నిష్ఠహేత్వర్థవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతాశ్రయే, ధూమాదాలోకవాన్పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ హేత్వవయవేఽతివ్యాప్తిర్దుర్వారా తస్యానవచ్ఛిన్నప్రకారతావ్యాపకప్రకారతాకత్వవివక్షయాపి వారణాసంభవాదిత్యపిబోధ్యం ॥ ఏతద్దోషవారణాయ ప్రథమతోఽనుమిత్యన్యూనవిషయకత్వమన్యథానిర్వక్తి * తథాపి ప్రకృతేతి * ఏతచ్చ పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టార్థకం తదనుపాదానే ప్రమేయాద్వాచ్యత్వవానయం ప్రమేయః ప్రమేయాదిత్యాదౌ హేత్వవయవే, యత్కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నత్వోపాదానేపి ఘటాన్యత్వవద్ప్రఘటాన్యతరస్మాత్ ఘటాన్యత్వవ

విషయతాయా ఆలోకాద్యవృత్తిత్వాద్ధూమాదాలోకవానిత్యాదిప్రసిద్ధహేత్వవయవోపేక్షా ॥ పూర్వోక్తసమూహాలంబనమాదాయ దూషణాంతరమాహ * ఏవమితి * ప్రమేయాదిత్యాకారకహేతువాక్యఘటక ప్రమేయ ఇత్యేకదేశ ఇత్యర్థః * ప్రమేయాదిత్యాదావితి * హేత్వవయవ ఇత్యనేనాన్వయః ॥ ప్రతిజ్ఞార్థబోధమాదాయ దోషస్తుఫలోపధాననివేశేపి సువార ఇతి సమూహాలంబనానుధావనం ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధహేత్వర్థవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతావత్త్వే ఇతిద్యోతనాయేత్యన్యే ॥ తజ్జన్యబోధే చ పంచమ్యర్థే ప్రమేయభానే ప్రమేయత్వస్యాపి భానేన సాధ్యతావచ్ఛేదకీభూత ప్రమేయత్వత్వవిశిష్టప్రమేయత్వరూపసాధ్యస్య ప్రమేయరూపపక్షే వైశిష్ట్యావగాహిజనకత్వస్య ప్రమేయాదితి వాక్యఘటకే ప్రమేయేతి భాగే సత్త్వాద్భవత్యతివ్యాప్తిరితి భావః ॥ వస్తుతస్తు తాదాత్మ్యేన ప్రమేయస్య సాధ్యత్వే ప్రమేయాదితి హేతావతివ్యాప్తిః ॥ అన్యూనవిషయకత్వదలే సంబంధానివేశస్య వక్ష్యమాణత్వాత్ ॥ నను హేతుజన్యబోధస్య ప్రమేయాంశే నిర్ధర్మితావచ్ఛేదకతయా కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నవిశేష్యకత్వం నివేశ్యాపి హేతావతివ్యాప్తిర్నశక్యతేవారయితుమిత్యతః స్థలాంతరే వ్యావృత్తిమాహ * యత్కించిదితి * ఘటాన్యత్వం కపాలేవర్తతే తత్ర కపాలరూపం ఘటశ్చవర్తతే ఏవంచ స్వరూప

శ్చేత్తర్హి ఘటో ఘటాన్యత్వవానిత్యాకారికాయా సామానాధికరణ్యసంబంధేన ఘటాన్యత్వసాధ్యకప్రతిజ్ఞాతద్ఘటితన్యాయాన్తర్గతేరూపఘటాన్యతరత్వావచ్ఛిన్నాంశే సామానాధికరణ్యసంబంధేన విశేషణతాపన్నఘటాన్యత్వఘటితతాదృశసంబంధావచ్ఛిన్నహేతుతాకే విశిష్టాన్యతరరూపహేతుప్రతిపాదకే హేత్వవయవేఽతివ్యాప్తిః ॥ ఘటత్వాదౌ సామానాధికరణ్యసంబంధేన రూపవతి వ్యభిచారవారకతయా ఘటాన్యత్వాత్మకవిశేషణస్య ధర్మిభేదేన విశేష్యస్య

సమవాయోభయఘటితసామానాధికరణ్యసంబంధేన ఘటాన్యత్వవిశిష్టంఘటరూపాన్యతరత్కపాలీయరూపఘటాన్యతరదేవ తాదృశాన్యతరత్వావచ్ఛిన్నజ్ఞానజ్ఞాప్యఘటాన్యత్వస్య సామానాధికరణ్యసంబంధేన పక్షతావచ్ఛేదకఘటకత్వంబాధవారణాయసమవాయస్వరూపఘటితసామానాధికరణ్యస్య సాధ్యతాఘటకసంబంధత్వమ్ ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన ప్రకృతసాధ్యావగాహిత్వపర్యంతసత్త్వేపివ్యాప్త్యభిధానాయ వక్ష్యమాణాసతిరిక్తవిషయకత్వరక్షణాయచ తస్య హేతుఘటకసంబంధత్వం స్వరూపాసిద్ధ్యాదివారణాయ తస్యైవహేతుతాఘటకసంబంధత్వంచోక్తమ్ ॥ తాదృశహేతుమేవదర్శయతి * రూపఘటాన్యతరత్వావచ్ఛిన్నాంశఇతి * హేత్వవయవే ఘటాన్యత్వసద్రూపఘటాన్యతరస్మాదిత్యాదౌ ॥ నను కేవలరూపఘటాన్యతరస్యైవ సామానాధికరణ్యసంబంధేన హేతుత్వమస్త్విత్యాశంక్య ఘటాదిరూపస్యాప్యన్యతరాంతర్గతతయాసామానాధికరణ్యేన తస్య ఘటత్వాదౌ సత్త్వేనవ్యభిచారమాహ * ఘటత్వాదావితి* ఘటాన్యత్వరూపవిశేషణప్రవేశేచ తద్వైశిష్ట్యం కపాలరూపస్యైవ తస్యసామానాధికరణ్యసంబంధేన ఘటత్వాదావసత్త్వాన్నవ్యభిచారః ॥ నను ఘటాన్యత్వస్యైవ ఘటాన్యత్వవిశిష్టరూపస్యైవవా స్వరూపసమవాయోభయఘటితసామానాధికరణ్యసంబంధేన హేతుతాఽస్తు కిం విశేషదలప్రవేశేనేత్యతఆహ *ధర్మిభేదేనేతి * రూపభిన్నస్య ఘటస్యాపి ప్రవేశేనేత్యర్థః *విశేష్యస్య*రూపఘటాన్యతరస్య ॥ ఘటమాత్రవిశేష్యత్వే ఘటాన్యత్వంవ్యర్థం రూపమాత్రవిశేష్యత్వే పక్షవిశేష్యకత్వనివేశేనాపి వారణంసంభవతీత్యన్యతరదుపాత్తమ్ ॥ తథాచవ్యభిచారావారకత్వేపి వహ్నిమాన్ వహ్నిమదన్యావృత్తేరితివద్ధర్మిభేదాన్నవైయర్థ్యమిత్యర్థః ॥ ఘటాన్యత్వంతునహేతుః ! సిషాధయిషాయాఅనుసరణావత్త్వాత్ ॥

ఘటాన్యత్వసమానాధికరణసత్తాసమానాధికరణే ఘటరూపాదౌ వ్యభిచారవారకతయాచ విశేష్యతావచ్ఛేదకస్య సార్థక్యమిత్యవధేయమ్ ॥ సామానాధికరణ్యసంబంధస్య వృత్త్యనియామకతయా వ్యాపకత్వాఘటకత్వేపి నిత్యద్రవ్యావృత్తిధర్మశూన్యత్వాన్నిరవయవం గగనం నిత్యం నిత్యద్రవ్యావృత్తిధర్మశూన్యత్వాత్ వహ్నిమత్పర్వతావృత్తిధర్మశూన్యత్వాదాలోకవాన్పర్వతో వహ్నిమాన్వహ్నివిశిష్ట పర్వతావృత్తిధర్మశూన్యత్వాదిత్యాదౌ హేత్వవయవేఽతివ్యాప్తివారణాయ పక్షతావచ్ఛేదకవైశిష్ట్యనివేశనమావశ్యకమ్ ॥ అఖండాభావఘటకతయా హేతుఘటకద్రవ్యత్వపర్వతత్వాదీనాం న వైయర్థ్యమ్ ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టసాధ్యనివేశనప్రయోజనమాహ *పంచమ్యర్థేతి* హేతుత్వం ప్రమేయాద్వా

నను సామానాధికరణ్యేన ఘటాన్యత్వవిశిష్టస్యైవ హేతుత్వమస్తు ఏవంచ రూపఘటాన్యతరస్యైవ ఘటాన్యత్వవైశిష్ట్యేన రూపేణ హేతుత్వసంభవే కిమన్యతరత్వేన రూపేణ హేతుత్వేనేత్యాశంకాం తథాసతి సత్తాయా అపి కపాలాంతర్భావేణ ఘటాన్యత్వవిశిష్టతయా తస్య ఘటత్వఘటరూపాదౌ సత్త్వేన వ్యభిచారస్స్యాదితి మనసికృత్య పరిహరతి * ఘటాన్యత్వేతి * ఘటాన్యత్వవిశిష్టస్యైవ హేతుత్వేతు సామానాధికరణ్యసంబంధేనాపి నఘటరూపాదౌ వ్యభిచారఇత్యుపలక్షితస్య హేతుత్వం బోధ్యమ్ ॥ విశిష్టహేతుకే చ న ప్రయోజనమితి తత్త్యాగః * విశేష్యతావచ్ఛేదకస్య* రూపఘటాన్యతరత్వరూపస్య *వ్యాప్తీతి* సామానాధికరణ్యసంబంధేన సాధ్యత్వే వ్యాప్తిరేవ న సంభవతి తస్య వృత్త్యనియామకతయా హేతుసమానాధికరణాభావీయతత్సంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగిత్వాప్రసిద్ధేరిత్యుదాహరణాభావాన్నన్యాయ ఇత్యాశయః ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన ప్రతియోగివైయధికరణ్యఘటితాయా వ్యాప్తేర్నిష్కృష్టతయా తత్కల్పే ఉదాహరణం సంభవతీత్యాశయేనాహ * వ్యాపకత్వాఘటకత్వ ఇతి * విశేష్యతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్తిపర్యంతవ్యావృత్తిదానాయాహ * వహ్నిమదితి* పక్షముఖ్యవిశేష్యతాననివిష్టేత్యాశయః *హేత్వవయవే* హేత్వవయవైకదేశే ॥ నను నిత్యావృత్తిధర్మశూన్యత్వాదిత్యస్యైవ సమ్యక్త్వే ద్రవ్యపదమనర్థకమ్ ॥ ఏవం వహ్నిమదవృత్తిధర్మశూన్యత్వాదిత్యస్యైవ సమ్యక్త్వే పర్వతపదమనర్థకమిత్యత ఆహ * అఖండేతి * ప్రమేయాద్వాచ్యత్వవదితి * అత్ర వాచ్యస్యైవ సాధ్య

వ్యత్వవత్ప్రమేయాదిత్యాదౌ హేతుజన్యబోధస్య విభక్త్యర్థహేతుత్వే ప్ర
మేయాద్యాత్మకప్రకృత్యర్థవైశిష్ట్యావగాహిత్వేపి ప్రకృతసాధ్యతావచ్ఛేదకవి
శిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వాభావాన్నాతివ్యాప్తిరితి భావః ॥ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవి
శేష్యతానిరూపితసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారతాకత్వమేవ పర్యవసితా
ర్థః ॥ సంబంధవిశేషశ్చేత్తద్దలేనప్రవేశ్యః ప్రయోజనవిరహాదతః పంచమ్యర్థ
ప్రకృత్యర్థస్య యాదృశసంబన్ధేనాన్వయస్తస్యవృత్త్యనియామకతయా వ్యాపక

త్వం నతువాచ్యత్వస్య తథాసతి జన్యత్వపక్షకోక్తసాధ్యహేతుకస్థలేఇత్యనేన
వాచ్యత్వసాధ్యకస్థలస్యైవ పరామర్శే తత్థలీయహేతౌ వ్యాప్తిదానాసంగ
తిస్స్యాత్ ॥ ప్రమేయాదిత్యస్య ప్రమేయపదస్య లక్షణయా ప్రమేయజ్ఞానబో
ధకతయా వాచ్యత్వబోధకత్వాసంభవాత్ ॥ వాచ్యస్యసాధ్యత్వేతు ప్రమేయ
జ్ఞానస్యాపివాచ్యతయా సాధ్యబోధకత్వంసంభవతీతిభావః ॥ అత్ర ప్రమేయా
ద్వాచ్యత్వసమానాధికరణధర్మస్సాధ్యః ॥ అన్యథాహేత్వేకవాక్యత్వాభావేన
న్యాయానవతారాత్ ॥ ప్రమేయాద్వాచ్యత్వవదిత్యత్ర పాఠే వాచ్యత్వే ప్రమే
యాదిత్యస్యాన్వయేపి తద్వత్ ॥ తాదాత్మ్యసంబంధేన సాధ్యంతత్రైవచ హే
తువాక్యార్థాన్వయఇతి తాదృశధర్మస్యసాధ్యత్వానుపగమేపి నక్షతిరిత్యపి
సుభవతి * పక్షతేతి * ప్రమేయనిష్ఠహేతుత్వం ప్రమేయం ప్రమేయాదిత్యా
దౌ హేతువారణాయ నిరూప్యనిరూపకభావనివేశః ॥ నన్వత్ర సాధ్యతావచ్ఛే
దకవైశిష్ట్యనివేశోవ్యర్థః ॥ స్వరూపసంబంధేన వాచ్యసాధ్యకస్థలే హేతావ
తివ్యాప్తివారణాయ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన సాధ్యప్రకారతాయాఏవ నివే
శ్యత్వాత్ ॥ నచోక్తసంబంధానివేశేపి పంచమ్యర్థే ప్రకృత్యర్థస్య నిరూపి
తత్వసంబంధేనైవాన్వయాత్తేనసంబంధేన ప్రమేయాద్వాచ్యసాధ్యకే ప్రమే
యాదితిహేతావతివ్యాప్తిః ॥ తస్య ప్రకృతపక్షే సాధ్యతావచ్ఛేదకీభూతనిరూపి
తత్వసంబంధేన సాధ్యవత్త్వబోధకత్వాదితి సాధ్యతావచ్ఛేదకనివేశఆవశ్యకఇతి
వాచ్యమ్ ॥ తత్సంబంధస్య వృత్త్యనియామకతయా తత్సంబంధావచ్ఛిన్నప్రతి
యోగిత్వాప్రసిద్ధ్యా న్యాయస్యైవాభావాదిత్యాశంకాంనిరస్యతి * సంబంధవి
శేషశ్చేతి * ప్రకృత్యర్థస్సాధ్యః ॥ నను జ్ఞాప్యత్వంప్రమేయం ప్రమేయత్వా
దిత్యాదౌ స్వరూపసంబంధకాలికవిశేషణతాభ్యాం సాధ్యసాధనభావేహేతావ

త్వాఘటకత్వేపి నైతదవ్యాప్త్యసంగతిః ॥ యది చ జన్యగ్రాహ్యవిషయత్వరూప పంచమ్యర్థైకదేశజన్యత్వే ప్రకృత్యర్థస్య హేతుజ్ఞానస్యాన్వయః న తు వరం పరాసంబన్ధేన తాదృశవిషయత్వే॥ తదాజన్యత్వపక్షోక్తసాధ్యహేతుకస్థలేవ్యా వృత్తిరోపచ్ఛాయా ॥ పక్షముఖ్యవిశేష్యకత్వపర్యంతానివేశాత్ న తు తాదృశవిషయత్వత్వావచ్ఛిన్నపక్షకస్థలె హేతుజన్యబోధస్య తాదృశవిశిష్టపక్షే ఇతరవైశిష్ట్యానవగాహిత్వాత్ ✱ తాదృశవిషయతావిలక్షణేతి ✱ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రకారతా నిరూపిత పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతావిలక్షణేత్యర్థకం ॥ తద్విలక్షణత్వం న తద్భిన్నత్వం ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధీయసాధ్యాదివిషయతాయాస్తద్భిన్నత్వేనాసంభవాపాతాత్ ॥ తాదృశవిష

తివ్యాప్తిః॥ న చ స్వరూపాసిద్ధిః ॥ విషయతాయా అనియతత్వాత్ ॥ సమానకాలీనత్వస్య సాధనతాఘటకసంబంధత్వాద్వేతి తత్సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధనివేశ ఆవశ్యక ఇతి చేన్న ॥ ఉత్తరదలాసత్వాత్ ॥ ననూక్తస్థలీయహేతౌ సాధ్యతావచ్ఛేదకవైశిష్ట్యనివేశవ్యావృత్తిర్న సంగచ్ఛతే యతః ప్రమేయాదిత్యత్ర ప్రమేయపదం లక్షణయా ప్రమేయజ్ఞానపరం జన్యజ్ఞానవిషయత్వం పంచమ్యర్థస్తదేకదేశజన్యత్వే ప్రమేయజ్ఞానరూపసాధ్యవైశిష్ట్యబోధకత్వేపి పక్షతావచ్ఛేదకీభూతవిషయతాత్వావచ్ఛిన్నే సాధ్యవత్త్వబోధకత్వాదిత్యాశంకతే ✱ యది చేతి ✱ వరంపరాసంబన్ధేన ✱ స్వజన్యజ్ఞాననిరూపితత్వసంబన్ధేన ✱ వ్యావృత్తిరితి ✱ కేచిత్తు పూర్వం ప్రమేయాద్వ్యావృత్తవేవ సాధ్యం ప్రమేయాదిత్యేవ హేతుస్తత్ర ప్రమేయపదస్య ప్రమేయజ్ఞానపరత్వేపి ధర్మిపారతంత్ర్యేణ ప్రమేయస్య జన్యత్వేఽన్వయ ఇత్యభిప్రేత్యేదమిత్యాహుః ॥ పక్షముఖ్యవిశేష్యత్వోపాదానేపి వ్యావృత్తిరిత్యభిమానం నిరాకరోతి ✱ న త్వితి ✱ ఇతరేతి ✱ సాధ్యేత్యర్థః ॥ పక్షతావచ్ఛేదకే విశేష్యతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్తిసత్త్వేనేదం ॥ వస్తుతస్తు కేవలవిషయతాత్వావచ్ఛిన్నపక్షకోక్తస్థలేపి నైకప్రకారతాభంగాపత్త్యా తత్ర జన్యజ్ఞానాత్మకసాధ్యవైశిష్ట్యస్యాభానాదితిసూచనాయేతరపదం, ఏవం చ తాదృశవిశిష్టపక్ష ఇతి విశిష్టపదమనతిప్రయోజనం వైశిష్ట్యానవగాహిత్వ ఏవ నిర్భరాత్ ✱ తద్భిన్నత్వేన ✱ పక్షనిష్ఠవిశేష్యతాభిన్నత్వేన ॥ ప్రకారతాయా విశేష్యతాన్యత్వనియమాత్ ✱ తాదృశేతి ✱ పక్షతావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతాయా

యతాభిన్నముఖ్యవిశేష్యతాశూన్యత్వనివేశేన సంభవోద్ధారే నిగమనాతివ్యాప్తితాదవస్థ్యాత్ ॥ అన్యూనవిషయకత్వదలవైయర్థ్యాచ్చ ధూమావాలోకవాన్పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ హేత్వవయవజన్యబోధీయహేతుత్వనిష్ఠముఖ్యవిశేష్యతాయాస్తాదృశవిషయతాభిన్నత్వాత్ ॥ ఏతేన తాదృశవిషయతానంతఃపాతిత్వం ప్రకృతపరామర్శజన్యతానవచ్ఛేదకత్వం వా తదిత్యపి నిరస్తం ॥ ఉక్తస్థలే ఆలోకాద్యంశే హేతుత్వప్రకారతాయా ఏవ తాదృశవిషయతాంతఃపాతిత్వాత్ ప్రకృతపరామర్శజన్యతావచ్ఛేదకత్వాచ్చ హేతుజన్యబోధీయ తద్విషయతాయా అతథాత్వాత్ ॥ నచ తథావిధవిషయతావచ్ఛేదకకోట్యప్రవిష్టధర్మావచ్ఛిన్న

అతిరిక్తత్వమతే తద్భేదోపి నివేశ్యః ॥ అన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్న జన్యతాయాం తాదృశముఖ్యవిశేష్యకత్వానవచ్ఛిన్నత్వం వా నివేశ్యం పూర్వమనతిరిక్తవిషయకత్వోపాదానేఽయం పదానుషంగస్తు నిగమనేఽవ్యాప్త్యుక్తిరుక్తత్వాదిదానీం తన్నివేశేపి తద్దోషతాదవస్థ్యమేవేత్యాహ * తాదవస్థ్యాదితి * నను ప్రకారతావచ్ఛేదకతా పర్యాప్తినివేశాన్నిగమనవ్యాప్తిరిత్యత ఆహ * అన్యూనేతి * నిగమనవారకం ప్రకారాంతరమపి నిరస్యతి * ఏతేనేతి * కేచిత్తు తాదృశవిషయతాశాలినిశ్చయత్వావచ్ఛిన్నకారణతానవచ్ఛేదకత్వమనంతఃపాతిత్వం ఏవం చ నాన్యూనవిషయకత్వదలవైయర్థ్యం న వా నిగమనాదిష్వతివ్యాప్తిరిత్యాహుః ॥ తదసత్ ॥ వహ్నివ్యాప్యధూమావాలోకవత్సగర్భపర్వతో వహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదౌ నిగమనేఽతివ్యాప్తేః ॥ నచ జ్ఞాప్యత్వవిషయతానిరూపితనిరుక్తవహ్నివిషయిత్వైవ నేతి వాచ్యం ॥ వహ్నివిషయతాయా అపి వహ్నిమాన్పర్వత ఇతి విశిష్టబుద్ధినిరూపితకారణతావచ్ఛేదకత్వాత్ తాదృశకారణతాయాశ్చ తథాత్వాత్ ॥ అతః కారణతాయాం తత్సమనియతత్వం దేయం తథాచాన్యూనదలవైయర్థ్యమ్ ॥ అనంతఃపాతిత్వమఘటకత్వమ్ ॥ స్వవిషయితాశూన్యప్రతీతివృత్తితద్విషయతాకత్వమవ్యాపకత్వమితి యావత్ * తద్విషయితాయా అతథాత్వాత్ * అనంతఃపాతిత్వాత్ జన్యతానవచ్ఛేదకత్వాచ్చ ॥ నచ తాదృశవిషయతాశూన్యత్వస్య తాదృశప్రతిజ్ఞాజన్యబోధస్యైవ స్వరూపయోగ్యతామాదాయ హేతావతివ్యాప్తిరితి తాదృశావగాహిత్వాత్తత్కాన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్న జన్యతానివేశ ఆవశ్యక ఇతి వాచ్యమ్ ॥ జన్యతాయాం గురుతరతాదృశావచ్ఛిన్నత్వనివేశమపేక్ష్య లాఘ

విషయతాశూన్యత్వనివేశాన్న దోష ఇత్యపి సాధు, యత్ర ప్రమేయసామాన్యస్య పక్షతావచ్ఛేదకాదిఘటకతా తత్ర తాదృశవిషయతావచ్ఛేదకకోట్యప్రవిష్టాప్రసిద్ధేః విలక్షణావచ్ఛేదకతానివేశేపి ద్రవ్యవ్యాప్యధూమాదాలోకవాన్ పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ న్యాయాంతర్గతనిగమనాదావతివ్యాప్తిః సంశయబోధ విషయతావచ్ఛేదక ధూమత్వాదేస్తాదృశవిషయతావచ్ఛేదక కోటిప్రవిష్టత్వనియమాత్ ॥ అపితు తాదృశవిషయతాశాలినిశ్చయత్వావచ్ఛిన్ననివర్త్యసంశయనివర్తకతావచ్ఛేదకత్వమేవ తత్ ॥ నిగమనాదిజన్యబోధీయజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వాదివిషయతాయాస్తాదృశనిశ్చయత్వావచ్ఛిన్ననివర్త్యజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వాదిసంశయప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకతయా తద్వారణం ॥ ఉక్తహేత్వవయవజన్యబోధనివర్త్యస్య హేతుత్వం ధూమీయం నవేత్యాదిసంశయస్య ధూమాదిజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వఘటిత పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నపక్షకసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారకనిశ్చయ నివర్త్యతే

వేన తాదృశవిషయతానవచ్ఛిన్నత్వనివేశేనైవ విషయతాత్వేన ముఖ్యవిశేష్యత్వావచ్ఛిన్నజన్యతాక హేతువారణసంభవాత్ ॥ యథాసన్నివేశే వైయర్థ్యాపత్తిస్స్యాదతిప్రయోజకతయా న్యూనతానుద్ధారాదితి * యత్ర * సకలాభిధేయవృత్తి ధర్మవదిత్యాదౌ * విలక్షణేతి * వైలక్షణ్యం నిరవచ్ఛిన్నం తథాచ తాదృశవిషయతానిరూపితనిరవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వశూన్యధర్మనిష్ఠ నిరవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకవిషయతాశూన్యత్వమర్థః ॥ ప్రమేయావచ్ఛిన్నవిషయతావారణాయ ద్వితీయవైలక్షణ్యనివేశః ॥ నచ తాదృశధర్మనిష్ఠనిరవచ్ఛిన్న విషయతాశూన్యత్వమేవాస్తు ॥ పర్వతత్వప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతామాదాయాసంభవాత్ । ధూమవానాలోకవానిత్యాదిస్థలీయనిగమనే వ్యాప్త్యాదివిషయతాసత్త్వాత్సకలాభిధేయనిష్ఠాభావప్రతియోగ్యాకాశాభావవదితినిగమనేచ జ్ఞాప్యత్వాదివిషయతాసత్త్వాదాహ *ద్రవ్యేతి* నైగమనేబోధేఽబాధితత్వాదిభానం నాస్తీత్యాశయేనేదమ్ ॥ నచ నిగమనవారణాయ తథావిధవిషయతావచ్ఛేదకతాన్యావచ్ఛేదకతాకవిషయతాశూన్యత్వమేవాస్తు ॥ ధూమవ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వావచ్ఛిన్నవహ్నిత్వవిషయతాయాస్తాదృశద్రవ్యత్వవిషయతాన్యత్వాదితి వాచ్యం ॥ అన్యూనవిషయకత్వవైయర్థ్యాత్ *ఉక్తేతి* ధూమాదాలోకవానిత్యాదిస్థలీయేత్యర్థః ॥ యది విషయవిశేషే ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధానాం న సర్వసంశయవిరోధివిషయతా తదా తాదృ

యా తాదృశ బోధవిషయతాయా నతథావిధ విషయతావిలక్షణత్వేన్యూనవ దస్య వ్యావృత్తిసంగతిః ॥ సర్వేషామేవ సంశయానాం స్వవిరోధి విషయకత థావిధ విషయతాశాలి సమూహాలంబన నిశ్చయనివర్తనీయతయా తాదృశ నిశ్చ యానివర్త్య సంశయాప్రసిద్ధిరతః తాదృశ నిశ్చయత్వావచ్ఛిన్నేతి ॥ ఇత్థం చాధిక మవగాహమానేపి నిగమనజన్యబోధే సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న సా ధ్యవిశిష్ట పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న పక్షవిషయకత్వస్యాక్షతతయా ధూమజ్ఞా నజ్ఞాప్యత్వాదిసంశయస్య తాదృశవిషయతాశాలినిశ్చయనివర్త్యత్వానుపపత్తిరి త్యపి సమాహితం ॥ అవచ్ఛిన్నత్వంచాన్యూనవృత్తిత్వం వ్యాపకత్వపర్యవసితమ తో జ్ఞానజ్ఞాప్యత్వం ధూమీయం నవేతి సంశయనిరూపిత ప్రతిబంధకతాయాం ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వాతిరిక్తప్రతిజ్ఞాప్రతిపాద్యభాగవిషయతాఘటితధర్మస్య స్వ రూపసంబంధరూపావచ్ఛేదకత్వవిరహేపి నాన్యూనపదవ్యావృత్త్యసంగతిః ॥

శనిశ్చయానివర్త్యసంశయప్రసిద్ధేరాహ * ఇత్థంచేతి * నాన్యూనపదవ్యావృ త్త్యసంగతిరితి * అత్రేదంబోధ్యమ్ ॥ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాని రూపితసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారతానిష్ఠావచ్ఛేదకతాకప్రతిబంధకతా నివేశనే ధూమాదాలోకవాన్ పర్వతో వహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః ॥ హేతుత్వం ధూమీయం నవేత్యాదిసంశయస్య తన్నిరూపిత ప్రతిబధ్యతాశూన్య త్వాత్ ॥ ఉత్తరకల్పేచ వహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాయామపి పర్వతత్వావచ్ఛిన్న విశేష్యతానిరూపితవహ్నిసంబంధావచ్ఛిన్నప్రకారతానిష్ఠావచ్ఛేదకతాకప్రతిబ న్ధకతాయా ఏవ లక్షణఘటకతయా సంబంధీవహ్నిమాన్న వేతిసంశయస్యతన్నిరూ పితప్రతిబధ్యతాశూన్యత్వాత్ ॥ ఏవం సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారతాని రూపితపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విశేష్యత్వావచ్ఛిన్న ప్రతిబంధకత్వాద్యుపా దానేప్యూహ్యమ్ ॥ ఏతాదృశదోషవారణాయైవ వ్యాపకత్వరూపమవచ్ఛిన్న త్వంనివేశ్యం నత్వన్యూనపదవ్యావృత్త్యసంగతిపరిహారాయేతి ॥ అథ దీధితికా రోక్తాన్యూనపదవ్యావృత్త్యసంగతావపినక్షతిః ॥ ధూమాదాలోకవానిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాహేతూభయార్థబోధనిష్ఠహేత్వర్థవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపి తజనకతావచ్ఛేదకవిషయతానిరూపకవర్ణసముదాయత్వమాదాయహేతుమా త్రేఽతివ్యాప్తేర్వారణాయ స్వవిషయమన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్న జన్యతానివేశ

అప్రామాణ్యజ్ఞానాస్కందితస్య నిగమనాదిజన్యబోధస్య సంశయాప్రతిబంధకత
యా తజ్జనకత్వమాదాయాతిప్రసంగస్యవారణాయ తాదృశసంశయానివర్తకత్వ
ముపేక్ష్య తన్నివర్తకతావచ్ఛేదకవిషయతాశూన్యత్వేన బోధో విశేషితః॥ ప
క్షతావచ్ఛేదకాద్యనివేశే తదనవచ్ఛిన్నపక్షాదివిషయతాశాలినిశ్చయసముదాయ
స్యైకమపిసంశయంప్రత్యప్రతిబంధకతయాతాదృశనిశ్చయత్వావచ్ఛిన్ననివర్త్యసం

లాభార్థతయా తత్ప్రవేశోపాదానస్యావశ్యకత్వాదితి చేన్న ॥ ఏవమపి స్వరూప
సంబంధరూపప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకతానివేశనే ధూమాదాలోకవాన్పర్వతో
వహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాత్ ॥ నిరుక్తావచ్ఛేదకని
వేశే కేవల ప్రతిజ్ఞార్థబోధవత్ప్రతిజ్ఞాహేతూభయార్థబోధస్యాపి తద్ఘటితా
నతిరిక్తవిషయకత్వాభావేన దర్శితాతివ్యాప్తేరసత్త్వాచ్చ ॥ నను తథాపి తాదృశ
విషయత్వావచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతానిరూపితప్రతిబధ్యతాశూన్యసంశయప్రతిబంధ
కతావచ్ఛేదకవిషయితాశూన్యత్వమేవ కుతో న కృతమ్ ॥ అవచ్ఛిన్నత్వం స్వరూప
సంబంధవిశేషః ॥ తథా సత్యనాహార్యాప్రామాణ్యజ్ఞానానాస్కందితనిశ్చయత్వా
నివేశేన చ లాఘవాత్ ॥ ధూమాదాలోకవానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాయాశ్చ సంగ్రహార్థం
విషయితాయాం స్వాశ్రయత్వస్వానాశ్రయవిషయితానిరూపకత్వోభయసంబ
న్ధేన ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వస్య తత్ర నివేశ్యత్వాదిత్యన్యూనవిషయకత్వం
వ్యర్థమితి చేన్న ॥ తథాసతి నిగమనేఽతివ్యాప్తేః వహ్నిజ్ఞానజ్ఞాప్యో న వేతి
సంశయస్య తాదృశాప్రతిబధ్యత్వేఽపి స్వరూపసంబన్ధేన తత్ప్రతిబంధకతావచ్ఛేద
కత్వవత్త్యావిషయితాయా అభావాత్ ॥ ధూమజ్ఞాజ్ఞాప్యవహ్నిమాన్న వేతి సంశ
యప్రతిబంధకతాయాశ్చ తాదృశవిషయత్వావచ్ఛిన్నత్వాత్ ॥ యది చ ప్రతిబం
ధకతాయాం తాదృశవిషయిత్వానంతఃపాతివిషయిత్వావచ్ఛిన్నత్వం విశేష ము
చ్యతే॥ తదా సిద్ధమన్నమితి న్యాయాపాతాద్గ్రంథకారో వ్యాపకత్వరూపమవచ్ఛి
న్నత్వమన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతాం చ వ్యాచకార్తైవేతి న కించిదేతత్
తన్నివర్తకతానవచ్ఛేదకవిషయిత్వోక్త్యా న నిగమనవారణమితి తదవచ్ఛేదకవిష
యితాశూన్యత్వముక్తమ్ * వ్యాపకత్వేతి * తాదృశనిశ్చయత్వవ్యాపకప్రతిబం
ధకత్వశూన్యేత్యర్థః * సముదాయస్యేతి * కేవలపక్షవిషయకత్వస్య ద్రవ్య
త్వపృథివీత్వమియత్త్వాదినా పక్షవిషయకజ్ఞానసాధారణతయా తాదృశపక్షవిష

శయాప్రసిద్ధిరత స్తస్మిన్ వేశ ఇతి, ఇత్థంచానతిరిక్తవిషయకత్వఘటకసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నసాధ్యవిశిష్టపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతాయాం స్వనిష్ఠత్వనివేశేనైవ న్యూనవిషయకదర్శితహేతుజన్యబోధవారణసంభవే పృథగన్యూనవిషయకత్వవిశేషణమనర్థకమిత్యపి సమాహితం॥తాదృశవిషయతాయాం స్వనిష్ఠత్వవిశేషణే నిగమనాదిజన్యబోధస్యజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వవిశేషితసాధ్యవిశిష్ట పక్షవిషయతాశాలిత్వనియమాత్ స్వనిష్ఠనిరుక్తవిషయతాశాలి నిశ్చయత్వవ్యాపకప్రతిబంధకతాకజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వాదిసంశయాన్యసంశయాప్రతిబంధకతయాఽనతిరిక్తవిషయతాకత్వాపత్తేర్దుర్వారత్వాత్ ॥ సత్యంతస్య న్యాయావయవత్వమర్థః నిగమనేచ పక్షవాచకపదమనుషజ్యతే ఇతి తద్వారణమనతిరిక్తవిశేషణప్రయోజనమితి మతమనుసృత్య లఘుశరీరమనతిరిక్తవిషయకత్వం నిర్వక్తి * ప్రకృతేతి * ప్రకృతహేతుకాయాప్రకృతసాధ్యసిధ్యౌపయికావ్యాప్తిస్తద్విషయకత్వమిత్యర్థః, యద్రూపావచ్ఛిన్నవిశేషితప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నహేతువిశిష్టప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయకనిశ్చయత్వంప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నపక్షకప్రకృతసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నసాధ్యకానుమితిజనకతానతిరిక్తవృత్తి, తద్రూపావచ్ఛిన్నవిషయకత్వమితితుపర్యవసితం॥తాదృశంచరూపం తద్ధేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నతద్ధేతువ్యాపకప్రకృత సాధ్యసామానాధికరణ్యత్వం తత్తత్సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నసాధ్యాభావవ్యాపకాభావప్రతియోగితాత్వంచ॥నిగమనస్థతత్పదస్యచవ్యాప్తిపక్షధర్మతావిశిష్టహేతుపరతయా తజ్జన్య

యకనిశ్చయత్వవ్యాపకప్రతిబంధకత్వాప్రసిద్ధిరిత్యర్థః*ఇత్థంచ*గ్రన్థదూషణస్యాభిధానీయత్వేచ। స్వపదంయాదృశశాబ్దబోధమాదాయలక్షణంసంగమనీయంతాదృశశాబ్దబోధపరంనిగమనజన్యబోధవృత్తిత్వవిశిష్టతాదృశప్రకారతామాదాయ దూషయతి*తాదృశేతి* నిగమనాదీతి*నిగమనజన్యబోధీయసాధ్యాదివిషయతాయా అన్యత్రాభావాత్ । వ్యాప్త్యవిషయకత్వకల్పే హేత్వంతేఽతివ్యాప్తిశంకాం పరిహర్తుంతంకల్పమవతారయతి *సత్యంతస్యేతి*నిగమనేచేతి* తథాచాన్యూనవిషయకత్వనిర్వాహః* యద్రూపేతి *నచ యద్రూపావచ్ఛిన్న ప్రకారతానిరూపిత ప్రకృతహేతుప్రకారతానిరూపితప్రకృతపక్షవిశేష్యత్వం తాదృశజ

బోధస్య తాదృశరూపావచ్ఛిన్నవిషయకత్వాన్నాతివ్యాప్తిః అన్వయవ్యతిరేక వ్యాప్త్యోర్విశిష్టైకతరనివేశే అన్వయిని వ్యతిరేకిణి వానిగమనేఽతివ్యాప్తిరితిని రుక్తరూపావచ్ఛిన్నత్వేనద్వయోరనుగమః॥యదిచయత్త్వతత్త్వయోర్నివేశాన్నా నుగమస్సకృత్యఇతిభావ్యతే॥తదాఅభావద్వయమేవబోధేనివేశనీయంఏతల్లాభాయై వచోపయికాంతమితిధ్యేయం॥ యద్యప్యుదాహరణజన్యబోధస్య ననిరుక్తరూ

నకతాయాః స్వరూపసంబంధరూపావచ్ఛేదకత్వవదిత్యేవోచితం నిశ్చయతావ ద్యనివేశే నలాఘవాదితివాచ్యం । వహ్నిసమానాధికరణధూమకాలీనపర్వతోవ హ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ తథావిధాం సాధ్యసామానాధికరణ్యతావచ్ఛి న్న హేతుప్రకారతానిరూపితపక్షవిశేష్యతామాదాయాతివ్యాప్తేః * అభావ ద్వయం * అన్వయవ్యాప్త్యవిషయకత్వవ్యతిరేక వ్యాప్త్యవిషయకత్వోభయం ఏతత్కల్పేఔపయికాన్తవైయర్థ్యమాశంక్యాహ * ఏతదితి * కేచిత్తుప్రకృత పక్షవిశేష్యతానిరూపితసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నధర్మితానిరూపితయత్కిం చిత్ప్రకారతాశూన్యత్వమనతిరిక్తవిషయకత్వమ్ । నచపర్వతోధూమాద్ధూమ ప్రాగభావాద్వావహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ అవ్యాప్తిః సన్నికృష్టబోధస్య తా దృశజ్ఞాప్యత్వప్రకారతాకత్వాదితివాచ్యం । సాధ్యతావచ్ఛేదకపర్యాప్తధర్మి తావచ్ఛేదకతానివేశాత్ । ఏవంచ తాదృశధర్మితాత్వేనతన్నిరూపితప్రకారతా నివేశాన్నావ్యాప్తిః । యద్యపినిగమనేజ్ఞాప్యత్వప్రకారతానిరూపకత్వేసాధ్య ధర్మితాత్వేనైవ నతుపక్షవిశేష్యతా నిరూపితసాధ్యధర్మితాత్వేన కించపక్ష విశేష్యతానిరూపిత సాధ్యధర్మితాకత్వమప్రసిద్ధం తథాపిపక్షవిశేష్యతా ని రూపితనిష్ఠసాధ్యధర్మితాత్వనివేశాన్నదోషః । నిగమనేప్రకారతాద్వయమితి రీ త్యానవహ్నిత్వజ్ఞాప్యత్వయోర్భానసంభవఇతివదంతి । హేత్వజన్యత్వఘటిత ని రుక్తౌతేనోదాహరణాదివ్యావానఇతిమూలానురోధాదగత్యా వ్యాపకత్వమేవా నుగమనీయం। అత్రతువ్యాప్త్యనుగమేపి తన్మూలసంగతింస్ఫుటయతి*యద్యపీ త్యాదినానాతిప్రసంగఇత్యంతేన *తథాచైతత్కల్పే యోయోధూమవాన్ సవ హ్నిమాన్ యథాపర్వతఇత్యుదాహరణం నస్వీకార్యం అన్యథాతస్యనిరుక్తాన్యూ నవిషయకత్వేన వ్యాప్తిబోధనేతాత్పర్యాభావాదతివ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాపా తాదితి । అతఏవానుపదంసిషాధయిషాధీనన్యాయప్రయోగానువగమఇతివక్ష్యతి

హావచ్ఛిన్నవిషయకత్వం॥తథాపిసిషాధయిషాధీనన్యాయప్రయోగానుపగమేన
తత్ర పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేదక విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వరూపా
న్యూనవిషయకత్వవిరహాదేవనాతిప్రసఙ్గః, హేత్వన్తభాగేచసత్యన్తాభావాన్నాతి
వ్యాప్తిరిత్యవధేయం॥వహ్నివ్యాప్తివిశిష్టస్యాలోకస్యపర్వతత్వావచ్ఛిన్నవిశేషణ
త్వే (సిషాధయిషయాన్యాయప్రయోగానుపగమే) తద్విశిష్టేపిపర్వతే తద్వృత్తి
ర్ధర్మలాభేనార్థతస్తత్ర ప్రకృతపక్షేప్రకృతసాధ్యగమకతాలాభాన్నహేత్వవ
యవాభిధానప్రయోజకాకాఙ్క్షావసరఇత్యతస్సధర్మేతి*తస్యాః*ప్రతిజ్ఞాయాః॥న
న్వేవమపి యత్రప్రకృతహేతుకప్రకృతసాధ్యకవ్యాప్తిరేవాంశతః పక్షగర్భేత
త్రత్యప్రతిజ్ఞాయామసఙ్గ్రహ ఇత్యాశఙ్కాంపరిహరతి*వహ్నీతి*విశిష్టేతి*పక్షతా
వచ్ఛేదకవిశిష్టపక్షేత్యర్థః*తాదృశవ్యాప్తీతి*ప్రకృతహేతుకప్రకృతసాధ్యసిద్ధ్యు
పయికవ్యాప్తీత్యర్థః *ఉదాహరణేతి *యద్యపి దర్శితస్థలే విశిష్టపక్షోపస్థాపక
పదాత్ప్రకృతహేతౌ విశిష్టపక్షవృత్తిత్వస్యార్థతః ప్రతీత్యా ఉపనయాదిప్ర
యోజకాకాఙ్క్షాయా అప్యనవకాశః॥తథాపి ధూమవత్త్వస్థానే ధూమవత్త్వాసధర్మ్య
ప్రవేశనే తస్యాస్సంభవ ఇతి ఉదాహరణమాత్రోపాదానం*అన్యథా*ఆకాఙ్క్షా
దివిరహేప్యభిధానే*అతిప్రసంగాత్* హేతుద్వయాదేరప్యభిధానప్రసంగాత్

---

* సిషాధయిషేతి * తదుపగమేతు । అనాయత్యా ఉదాహరణఘటకత్వం అ
నుగతవ్యాపకత్వావిషయకత్వే సత్యన్యూనవిషయకత్వం వా నివేశ్యమితిభావః ।
న్యాయాంతర్గతత్వోపేక్షాబీజమాహ * హేత్వంతేతి * తస్యశుద్ధపర్వత వృ
త్తిత్వ లాభేపి నప్రకృతపక్షవృత్తిత్వలాభ ఇత్యత ఆహ విశిష్టేతి । తద్వృత్తివిశిష్టా
లోకవృత్తిర్నతు శుద్ధాలోకవృత్తిః । శాబ్దబోధే తుల్యవిత్తివేద్యత్వాప్రసరేపి
మానసస్తద్బోధ ఇత్యావేదనార్థమర్థత ఇత్యుక్తం * అర్థత ఇతి * ప్రకృత
సాధ్యవ్యాప్తివిశిష్టప్రకృతపక్షవృత్తిత్వంచ తాదృశగమకత్వాభావవ్యావర్తకత
యా తథావిధగమకతామానసేప్యుపయుజ్యతే ॥ ఇదముపలక్షణం ॥ తాదృశస్థలే
సందేహాభావాన్న్యాయాసంభవోపి ద్రష్టవ్యః *సధర్మేతి* ఏతేనవ్యాప్తివిశిష్ట
స్యాలోకాదేర్విశిష్టపక్షావృత్తిత్వశంకానుచ్ఛేదాద్ధేత్వాకాంక్షేతిసూచితం *త
స్యాః ప్రతిజ్ఞాయా ఇతి * ప్రకృతహేతుసాధ్యకశాబ్దజ్ఞానజనకత్వానుమిత్యావ
యికత్వఘటకతయాతత్రప్రయోజనతాత్పర్యంతస్యాఃఆకాంక్షాయాఃఉక్తరీత్యా

అతఏవ అనాకాఙ్క్షితానభిధానాదేవ *ఏకదా* ఏకస్యాయప్రయోగదశాయాం
ఉభయవ్యాప్తీతి అన్వయవ్యాప్తివ్యతిరేకవ్యాప్తిద్వయమిత్యర్థః ॥ వ్యాప్తిద్వయ
స్యక్రమేణైవాభిధాతుం శక్యతయా ప్రథమోపన్యస్తవ్యాప్తిప్రతీత్యైవ సమీహి
తనిర్వాహేణ వ్యాప్త్యంతరాకాంక్షానుదయాదితి భావః ॥ ఏతేనాన్వయవ్యతిరే
కోదాహరణాకాంక్షాఘటితాన్వయవ్యతిరేకిహేతులక్షణానంతరమపరతల్లక్షణ
మభిధాస్యతో మణికృతః ప్రథమలక్షణానిర్భరబీజమావిష్కృతం, అతఏవైతాదృ
శాతిప్రసంగస్యపృథగభిధానం॥ (౪౨)॥ వహ్న్యాదిసాధ్యకప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్త్యాయు
ధోపవర్ణితలక్షణమాక్షిపతి *యదిచేతి* అత్రాసంభవాసంభవమావిష్కర్తుం
కతిపయప్రతిజ్ఞాజన్యబోధస్య యథోపవర్ణితానుమిత్యన్యూనానతిరిక్తవిషయ
కత్వం వ్యవస్థాపయతి *తత్రేత్యాదినా *అయంగౌరిత్యత్ర గోత్వస్య సా
ధ్యత్వేపక్షే సాధ్యతానచ్ఛేదకగోత్వత్వవిశిష్టప్రకారకజ్ఞానజనకత్వాసమ్భవా
దాహ *తాదాత్మ్యేనేతి * నను భవతు గోసాధ్యకప్రతిజ్ఞాతాదృశీ తథాపియ
ది సమవాయేన గోత్వస్య సాధ్యత్వేపి తథావిధప్రతిజ్ఞాసమ్ప్రదాయానుమతా
తదా తత్సాధ్యకతాదృశప్రతిజ్ఞాయాదర్శితబోధజనకత్వాసమ్భవాత్ సామాన్య
తస్తథాకారప్రతిజ్ఞాయాస్తథాత్వాభిధానమసంగతమిత్యాశంకాయాం తస్యాః
గోత్వాదిసాధ్యకత్వంనిరాకరోతి *గోత్వత్వాద్యనుపస్థిత్యేతి *తాదృశప్రతిజ్ఞావా
క్యాదిత్యాదిః, తత్రేతి శేషః *అనుపపత్తేరితి * ప్రతిజ్ఞాయాః సాధ్యతావచ్ఛేదకో

పనయాకాంక్షాసత్వాదాహ *ఉదాహరణమాత్రేతి* అతివ్యాప్తిభానస్యైవత
త్ప్రయోజ్యత్వాత్ *ఏతేన* ఏకదానవ్యాప్తిద్వయాభిధానమితిదీధితికారోక్తే
న* అన్వయేతి * అన్వయవ్యతిరేకోదాహరణాకాంక్షాజనకశాబ్దజ్ఞానజనకావ
యవత్వరూపం *తల్లక్షణం* హేతులక్షణం। పక్షసపక్షసత్వే విపక్షాసత్వే హే
తోర్వచనమిత్యేవంరూపమ్ । అన్యథేత్యాదినా దోషకథనేనాతఏవేత్యాదినా
దోషాంతరకథనమసంగతమిత్యాశంకాంవారయతి * అతఏవేతి *నన్వితి * అ
యంగౌరితి ప్రతిజ్ఞాయాగోసాధ్యకత్వం యదుక్తంతదేవదీధితికారస్స్వయమేవ
ద్రఢయతీతినన్విత్యవతారణతాత్పర్యంయాదృశప్రతిజ్ఞావాక్యాద్గోత్వత్వోపస్థితిస్త
త్రగోత్వస్యసాధ్యత్వసంభవాద్గోత్వాదేరిత్యసంగతమిత్యాశంకాంనిరస్యతి *త
త్రేతి * ననుప్రతిజ్ఞాయాః సాధ్యతావచ్ఛేదకరూపేణసాధ్యబోధకత్వ నియ

పకత్వనియమాత్ అన్యథా సుందరవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నసాధ్యకస్థలేపి వహ్నిమానిత్యాకారకప్రతిజ్ఞాప్రసంగాదితి భావః॥ యద్యపి, సమవాయేన రక్తత్వవిశిష్టదండావచ్ఛిన్నసాధ్యకే రక్తదండిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాయా న సమవాయేన రక్తత్వవిశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేదకబోధకతాసమ్భవః॥ తథాపి, తత్ర సాధ్యతావచ్ఛేదకఘటకపదార్థానామేవ విశకలితానాం తాదృశప్రతిజ్ఞావాక్యాదుపస్థితేః తదధీనసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టసాధ్యవిషయకమానసబోధేనాపి, తత్ర విశిష్టసాధ్యసంశయప్రయోజ్యజిజ్ఞాసావిషయసిద్ధిసమ్భవః ప్రకృతేతు విశకలితానామపి గోత్వత్వాదిఘటకపదార్థానాం నోపస్థితిరితి విశేషః ॥ గోత్వాదేస్స్వరూపత్వే దోషాంతరమాహ * పదార్థేతి * జాతేః పదార్థతావచ్ఛేదకత్వం పదార్థాంతరాన్వయిత్వాసమ్భవప్రయోజకత్వేనాభిహితం ॥ ఇదముపలక్షణం ॥ అన్వయితావచ్ఛేదకరూపేణానుపస్థితత్వమపి తథా బోధ్యం ॥ నను పర్వతో వహ్నిమానిత్యాద్యాకారకప్రతిజ్ఞా నవహ్నిసాధకా అపి త్వభేదేన వహ్నిమత్సాధికైవ తథా చ తజ్జన్యబోధ

మోఽసంగతః । యత్ర సమవాయేన రక్తరూపవిశిష్టదండాదేః సాధ్యతావచ్ఛేదకత్వం తత్స్థలీయాయాః ప్రతిజ్ఞాయా రక్తరూపసంబంధ్యభిన్నదండబోధకత్వాత్ । అన్యథా నామార్థయోరితి వ్యుత్పత్తిభంగాపత్తేః తాదృశదండస్తు న సాధ్యతావచ్ఛేదక ఇత్యాశయేనాశంకతే * యద్యపీతి * ప్రతిజ్ఞాయా ఇతి * రక్తాభేదావగాహిశాబ్దబోధజనకత్వ ఇతి శేషః । అనుమానే విలంబాన్మానసానుభావనమ్ । ఈదృశస్థలే తాత్పర్యవిషయీభూతసాధ్యతావచ్ఛేదకోపస్థితిమాదాయ తత్ప్రయోజకస్యాపి జిజ్ఞాసానివర్తకత్వముపేయమ్ । అనన్యగతికత్వాత్ । పదార్థాంతరం జ్ఞానజ్ఞాప్యత్వం ఇతరపదార్థప్రకారకశాబ్దబోధం ప్రతి స్వాతంత్ర్యేణోపస్థితేః కారణత్వేపి ససంబంధికస్థలవదనుభవానురోధేనైతాదృశస్థలేపి కథంచిదుపస్థితేరుపయోగ ఇత్యుక్తానప్యాహ * ఇదమితి * తథా పదార్థాంతరాన్వయిత్వాసంభవప్రయోజకమ్ । అన్యథా బాధాప్రతిబధ్యతాపత్తేః । తథా చ గోత్వస్య జాతిరూపత్వేన స్వరూపతో భానే స్వరూపతో భాసమానపదార్థే పదార్థాంతరస్య జ్ఞానజ్ఞాప్యత్వస్యాన్వయో న సంభవతీత్యర్థః । ఇదం తు బోధ్యమ్ । పదార్థతావచ్ఛేదకజాతావితి జాతిపదముపాదదతా దీధితికృతైవ స్వరూపతో భాసమానతయా ఇతరపదార్థాన్వయో దుర్వచ ఇత్యుక్తమితి భట్టాచార్యా

విషయతాయాః అభేదేన వహ్నిమత్సాధ్యకానుమితివిషయతాతో నవైలక్షణ్యమవగాహనతత్ప్రత్యావృత్త్యవకాశః ఇత్యత ఆహ * తథైవేతి * తాదృశప్రతిజ్ఞాయా వహ్నిసాధ్యకత్వేనైవేత్యర్థః *ఇత్యుపనయసంగమాత్ *ఇత్యాకారకస్యోపనయస్య తాదృశప్రతిజ్ఞాఘటితన్యాయాంతర్గతత్వోపపత్తేః, వహ్నిమత్సాధ్యకత్వేన వహ్నిమద్వ్యాప్యవానిత్యాకారకస్యైవోపనయస్య సమ్భవాదితి భావః * శాబ్దజ్ఞానే * వహ్నిమానిత్యేతాదృశప్రతిజ్ఞావాక్యజన్యజ్ఞానే * అభేద ఇతి * భానత ఇత్యనుషజ్యతే సతు వహ్నేస్సంయోగ ఇతి శేషః నామార్థయోర్భేదాన్వయబోధస్యావ్యుత్పన్నత్వాదితి హృదయం॥ తథాచ తాదృశప్రతిజ్ఞాజన్యబోధే నిరుక్తమన్యూనవిషయకత్వమనతిరిక్తవిషయకత్వంచ నసమ్భవతీతి భావః * భేదే * శుద్ధప్రతియోగివిశేషితే వా * ఇత్యాదౌ * ఇత్యాదిప్రతిజ్ఞానాం ఆదిపదాదితరేభ్యో భిద్యతే ఇతరభిన్నమిత్యాదిపరిగ్రహః * వైలక్షణ్యం * అనుమితిపలక్షణబోధజనకత్వం॥ శుద్ధభేదసాధ్యకానుమితౌ భేదస్యానుయోగితయా, ఇతరావచ్ఛిన్నభేదసాధ్యకానుమితౌ అనుయోగితయా తద్విశేషితస్య తస్య విశేషణతావిశేషేణ, భిద్యత ఇతి ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధేవ ఆఖ్యాతాంతోపస్థాప్యభేదాశ్రయత్వస్య, ఇతరేభ్యో భిద్యత ఇత్యాది జన్యే పంచమ్యంతార్థేతరప్రతియోగికత్వవిశేషిత భేదాశ్రయత్వస్య తేనసమ్బంధేన, భిన్నమిత్యాది జన్యేచ నిష్ఠాంతోపస్థాప్య భేదాశ్రయత్వావచ్ఛిన్నస్య, ఇతరేభ్యో భిన్నమిత్యాదిజన్యే చేతరప్రతియోగికత్వవిశేషిత

ణాం పునస్తత్కథనమనుచితమితి । నహిజాతేః కించిద్రూపేణభానమప్రసిద్ధం యేనజాతావిత్యుక్తిమాత్రేణస్వరూపతోభాసమానత్వం లభ్యేతేతి భట్టాచార్యాణాం నతత్కథనాసంగతిః । ఏకవాక్యతాజ్ఞానహానంప్రత్యేవవ్యాఖ్యానాదరుపయోగాదిత్యన్యే * వహ్నిమత ఇతి * ప్రతిజ్ఞోపనయయోరేకరూపావచ్ఛిన్నసాధ్యబోధకత్వనియమాత్ । హృదయమిత్యస్వరససూచనాయ నచ ‘‘తదస్యాస్త్యస్మిన్నితి మతుప్’’ ఇతిసూత్రేఽస్యాస్మిన్నిత్యనేన నార్థే వికల్ప్యతే । పౌనరుక్త్యప్రసంగాత్ । నచ సంబంధవాన్ సంబంధావచ్ఛిన్నాధికరణత్వవాంశ్చ ప్రథగర్థౌ తాదృశాధికరణతాయాః సంబంధరూపత్వాత్ । తస్మాన్మతుపోఽభేద సంబంధేనాన్వయప్రయోజకాకాంక్షాఘటితమాత్రస్యాపిలాభాయాస్మిన్నితి తత్రోక్తం । తదర్థశ్చ సమభివ్యాహృతపదోపస్థాప్యాధికరణే భేదసంబంధేనాన్వయ్య

ఖేదాశ్రయత్వావచ్ఛిన్నస్య, ఇతరభిన్నమిత్యాదిజన్యేచాభేదేన ఇతరప్రతియోగికవిశేషితభేదాశ్రయత్వావచ్ఛిన్నస్య, ఇతరేభ్యోఽన్యదిత్యాదిజన్యేచ ఇతరప్రతియోగికత్వవిశేషితభేదావచ్ఛిన్నస్య, ఇతరాన్యదిత్యాదిజన్యేచ అభేదేనేతరప్రతియోగికవిశేషితభేదావచ్ఛిన్నస్య, అభేదేనపక్షాంశేవిశేషణత్వాదితిఅనుమితేస్తాదృశబోధవైలక్షణ్యాదితిభావః ॥ఇదముపలక్షణం॥ ఈదృశదిశాప్రకృతేవిధేయాంశేధానఇవఉద్దేశ్యతావచ్ఛేదకాంశేభానేపి వైలక్షణ్యమవసేయం॥గంధాద్యవచ్ఛిన్నపక్షకానుమితౌ గంధాదేస్సాక్షాద్విధేయధర్మితావచ్ఛేదకత్వాత్ గంధవతీఇతరేభ్యోభిద్యతే ఇత్యాద్యాకారకతాదృశప్రతిజ్ఞాజన్య బోధేచగంధాదిసంబంధస్యైవతథాత్వాదితి॥ ఉద్దేశ్యానుమితిపదస్య యాదృశవిశిష్టార్థబోధఃప్రతిజ్ఞయాజన్యతే తాదృశ విశిష్టార్థబోధపరతేత్యభిప్రేత్యసమాధత్తే * యాదృశేతి* యాదృశరూపావచ్ఛిన్నపక్షకయాదృశరూపావచ్ఛిన్నసాధ్యకసమ్ప్రదాయసిద్ధప్రతిజ్ఞాః యాదృశరూపావచ్ఛిన్నపక్షే యాదృశ రూపావచ్ఛిన్న ప్రకారక బోధజనికాః తాదృశరూపావచ్ఛిన్నే తాదృశరూపావచ్ఛిన్నప్రకారకబోధానివర్త్యసంశయానివర్తకతాదృశబోధాన్యతమ బోధజనకత్వేసతి తాదృశ

ర్థబోధకాన్తతుప్స్యాదితి । చైత్రోధనీత్యాదావప్యేతదర్థేమతుప్ నాస్తిన్నిత్యర్థేఇతిప్రవాదస్సంబంధసంసర్గకశాబ్దనానానుపగమపరః। అన్యథాచైత్రో నధనీత్యాదౌవృత్త్యనియామకసంబంధావచ్ఛిన్నాభానప్రత్యయాపత్తేః । ప్రతియోగ్యన్వయసత్వాత్ ।యద్యపిసంబంధపారతంత్ర్యేణ తత్సంబంధేన వహ్న్యాభానమభిప్రేత్యైవమణికృతానిరుక్తాసన్యానానతిరిక్తవిషయకత్వనివేశే నైతాదృశపూర్వపక్షానవతారఏవేతి ।తథాపి పర్వతోవహ్నిసంబంధీనవేతిసంశయస్యపక్షేసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన సాధ్యవత్తానిర్ణయానివర్త్యస్యనివర్తకత్వాదవ్యాప్తేః । యత్రవిషయవిశేషే నియమతః సంయోగసంబంధావచ్ఛిన్నతదంకురాభావరూపబాధగ్రహోత్తరమేవపక్షేతదంకురసంబంధ్యభేదబోధస్తత్రప్రతిజ్ఞాయామన్యూనవిషయకబోధజనకత్వాసత్వేనావ్యాప్తేశ్చప తేనవ్యాప్త్యవిషయకత్వరూపానతిరిక్తవిషయకత్వనివేశోపినశంక్యః । ఏవంపాకకృతిమానిత్యాదౌభావకృతాంనిరర్థకత్వమూహ్యం । భేదస్యవిశేషణతావిశేషేణపక్షాంశేవిశేషణత్వాదిత్యస్యాయః ఏవంతస్యేత్యాదావపి శాబ్దబోధస్యభేదాశ్రయత్వప్రకారకతయానుమిత్యపేక్ష

రూపావచ్ఛిన్నపక్షక తాదృశరూపావచ్ఛిన్నసాధ్యకన్యాయాంతర్గతత్వం ప్రతిజ్ఞాత్వమిత్యర్థః, అత్రచజనకా ఇత్యంతం బోధవిశేషస్య పరిచాయకమాత్రం నతు తదర్థస్య లక్షణనివేశః॥ బోధాశ్చ విషయవిశేషానివేశ్యవిశిష్యైవోపాదేయాః అతోనాత్మాశ్రయశంకావకాశః- ఏవంచ ప్రతిజ్ఞాప్రతిపాద్యవిశిష్టార్థానామననుగమేన ఏకధర్మావచ్ఛిన్నపక్షసాధ్యకనిఖిలప్రతిజ్ఞాసాధారణమపి ప్రతిజ్ఞాత్వం నైకం సంభవతీతి బోధానామన్యతమత్వేనానుగమః తేనరూపేణజనకతాంశ ఏవ బోధానాం విశేషణతా నతునివర్త్యతాంశేపి బోధానామననుగమేపి తాదృశతాదృశ బోధనివర్త్యతాభావకూటఘటితధర్మస్యానుగతత్వాత్ తాదృశతాదృశభేదకూటవచ్ఛిన్నత్వేనరూపాద్యన్యతమత్వవన్నివర్త్యత్వసామాన్యాభావస్థలే తాదృశతాదృశబోధనివర్త్యతాభావకూటస్యలాఘవేననివేశయి

యోపకం వైలక్షణ్యమపరంచ పంచమ్యర్థఘటితేతరప్రతియోగికత్వ ప్రకారకత
యేత్యాదికమూహ్యమ్ । ఏవమన్యాభేదవతీ ఇతరేభ్యోభేదవతీ ఇతరభేదవతీత్యాది ప్రతిజ్ఞార్థబోధః అనుషంగపక్షేనేతరాణీతి ప్రతిజ్ఞార్థబోధశ్చద్రష్టవ్యః । యాదృశపక్షోపాదానప్రయోజనం పూరయతి ✱ ఇదమితి ✱ ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధజనకత్వస్య ప్రతిజ్ఞాత్వే ఆత్మాశ్రయాదాహ ✱ అత్రచేతి ✱ బోధేతి ✱ ప్రతిజ్ఞాజన్యత్వేన తాదృశబోధపరిచయస్తజ్జనకత్వం ప్రతిజ్ఞాత్వం తథాచదీధితిస్థం యాదృశపక్షకేత్యారభ్యసంప్రదాయసిద్ధా ఇత్యంతం పరిచాయకమితిభావః ✱ ఏవంచేతి ✱ భిద్యతేభిన్నమిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞార్థబోధానాం విశిష్యోపాదానే చేత్యర్థః । అన్యతమత్వేనానుగమః సఫలోభవతీతి శేషః। అన్యథాప్రతిజ్ఞార్థత్వేనానుగమయ్య తాదృశార్థవిషయకశాబ్దబోధానివర్త్యసంశయానివర్తకప్రతిజ్ఞార్థబోధజనకత్వమిత్యస్యైవసమ్యక్త్వేఽన్యతమత్వనివేశోవ్యర్థ ఏవస్యాదితిభావః ✱ ఏకేతి ✱ విభిన్నసాధ్యాదిస్థలీయ ప్రతిజ్ఞాసాధారణమనుగతం లక్షణం తునాస్త్యేవ ఇదానీమేకధర్మావచ్ఛిన్నసాధ్యకనిఖిలప్రతిజ్ఞాసాధారణలక్షణమప్యనుగతం నిర్వక్తుమశక్యమేవస్యాదతోఽన్యతమత్వనివేశనమిత్యర్థః ✱ కూటఘటితధర్మస్యేతి ✱ తాదృశకూటవత్సంశయప్రతిబంధకత్వసామాన్యాభావవిశిష్టబోధనిష్ఠస్యతాదృశబోధనిష్ఠపక్షృమాణజన్యతానిష్ఠస్యవాన్యతమత్వస్యేత్యర్థః ✱ తాదృశేతి ✱ సచోక్తరీత్యాతాదృశాన్యతమబోధనిష్ఠనివర్తకతాకత్వసామాన్యాభావవత్సంశయస్యాప్రసిద్ధిః। ఏవంతాదృ

తుమశక్యత్వాత్ । ఏవంచ తాదృశాభావకూటనివేశసూచనాయైవాన్యతమేనాపీ
త్యుక్తం ॥ ఏతేన సామాన్యాభావనివేశసూచనాయాపి కారఇతి కస్యచిద్వ్యా
ఖ్యానమనాదేయం॥ విశేష్యదలే అన్యతమత్వనివేశనమపి యత్ర ప్రతిజ్ఞార్థా

తాన్యతమత్వ వ్యాపకప్రతిబంధకతానివేశోఽపినసంభవతీతివాచ్యమ । తాదృశతా
దృశవిశిష్టార్థనిశ్చయత్వ వ్యాపకతాన్యతమవ్యాపకతాశ్రయ ప్రతిబంధకతాక
త్వసామాన్యాభావస్య పర్యవసితవ్యాపకతాభేదకూటవద్భిన్నత్వఘటితస్య కిం
వాతాదృశనిశ్చయత్వవ్యాపక ప్రతిబంధకతాన్యతమనివర్తకతాకత్వ సామాన్యా
భావస్య ప్రతిబంధకతాభేదకూటవద్భిన్నత్వఘటితస్యాభిప్రేతత్వాత్ । నచైవ
మపితాదృశతాదృశబోధభేదకూటవద్భిన్నత్వరూపేతిగ్రంథాసంగతిరితివాచ్యం॥
అన్యతమత్వస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకరూపత్వాత్।
నివర్త్యత్వ సామాన్యాభావస్యనివర్త్యత్వ నిష్ఠాన్యతమత్వావచ్ఛిన్నాభావరూ
పత్వాదిత్యసంగత్యభావాత్ । వస్తుతస్తుతాదృశతాదృశబోధః ప్రతిజ్ఞార్థమా
త్రబోధస్తద్వ్యక్తిత్వేనైవాన్యతమత్వఘటకఇతి అన్యతమనిరూపితనివర్త్యత్వ
సామాన్యాభావఇతియథాశ్రుతమేవసమ్యక్ నచస్వనివర్తకతాన్యూనవృత్తితా
దృశతాదృశనిశ్చయాన్యతమత్వకత్వంనివర్త్యత్వ సామాన్యాభావాంతార్థః। సంశ
యవిశేషణంఏవంచతత్తద్వ్యక్తిత్వేనసంశయాదీనాముపాదానాత్తత్తదనివర్తక
త్వ కూటనివేశాన్నాననుగమఇతివాచ్యమ్ ॥ తథాపిసంబంధీవహ్నిమాన్నవేతి
సంశయస్యస్వపదేనోపాదానసంభవాదవ్యాప్తేః * తాదృశేతి * తాదృశతా
దృశనిశ్చయత్వ వ్యాపకప్రతిబంధకతానిరూపితప్రతిబధ్యత్వాభావకూటస్యైవే
త్యర్థః * అన్యతమేనాపీతి * అన్యతమమధ్యే కేనాపీత్యర్థాత్తాదృశకూటలా
భః ॥ ఏతేనతాదృశబోధనివర్త్యత్వేసతి తాదృశశాబ్దబోధనివర్త్యత్వం య
ద్యన్యతమబోధనివర్త్యత్వంతదాసకలసంశయాసంగ్రహేణాసంభవఇత్యపాస్తమ్
* ఏతేనేతి * వ్యుత్పత్తిబలాదేవసామాన్యాభావబలాదపి కారవైయర్థ్యం చే
త్యపిబోధ్యం ॥ అన్యతమత్వ ఘటితలక్షణంతుభేదాదిసాధ్యకస్థలఏవాదరణీయం
నతువహ్న్యాదిసాధ్యకస్థలేపి తత్రతాదృశశాబ్దబోధానివర్త్యసంశయానివర్తక
త్వ బోధజనకత్వస్యైవసమ్యక్త్వాత్। అన్యథాతాదృశశాబ్దబోధాన్యతమత్వాప్ర
సిద్ధ్యాఽవ్యాప్తిరిత్యాహ * విశేష్యదలఇతి * అన్యతమబోధదలఇత్యర్థః ॥

ణాం నానాత్వం తత్రైవ, పర్వతాదిపక్షకే వహ్న్యాదిసాధ్యకస్థలే పర్వతో వహ్న్యాదిమదభేదరూపైకైకవిధబోధస్యైవ ప్రతిజ్ఞయా జననాన్నతత్ర తన్నివేశః ॥ ఏతేనైకవిధబోధమాదాయాన్యతమత్వస్యాసంభవేఽపి నక్షతిః శబ్దాభేదస్యాప్రయోజకత్వాత్ ॥ వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నసాధ్యకప్రతిజ్ఞయా ఘటవద్భూతలాదిఘటితధర్మావచ్ఛిన్నవిశేష్యకః పర్వతత్వావచ్ఛిన్నపక్షకప్రతిజ్ఞయా చ తాదృశధర్మావచ్ఛిన్నప్రకారకోఽపి బోధో జన్యతే తన్నివృత్త్యర్థఞ్చ భూతలం ఘటవన్నవేత్యాదిసంశయోఽపీతి ప్రతిజ్ఞాయాం ప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నపక్షకత్వస్య ప్రకృతసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నసాధ్యకత్వస్య వానుపాదానే తావద్బోధానివర్త్యసంశయాప్రసిద్ధిరతస్తదుపాదానం॥ యత్కించిద్రూపావచ్ఛిన్నపక్షసాధ్యకప్రతిజ్ఞాదిప్రతిపాద్యవిశిష్టార్థబోధజనకత్వస్య యత్కించిద్రూపావచ్ఛిన్నపక్షసాధ్యక న్యాయాంతర్గతత్వస్య నివేశనేఽతిప్రసంగః ప్రాగుపదర్శితఏవేతి యాదృశరూపావచ్ఛిన్నపక్షసాధ్యక ప్రతిజ్ఞాప్రతిపాద్యవిశిష్టార్థబోధానివర్త్యసంశయానివర్తకబోధజనకత్వం తాదృశరూపావచ్ఛిన్నపక్షసా

ధూమాదాలోకవానిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞార్థవిషయకనిశ్చయత్వవ్యాపకప్రతిబంధకతాకత్వాభావఏవనివేశ్యం నతుతద్ఘటితం ఏవంచ పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదావగ్రనిరూప్యనిరూపకభావాపన్నవిషయకత్వ నివేశనంతదుభయత్రతత్ప్రయోజనాభిప్రాయేణ నిరూప్యనిరూపకభావపర్యంతనివేశప్రయోజనస్య ధూమాదాలోకవానిత్యాదావపి సంభవాదితిబోధ్యమ్ ॥ పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ న్యూనవిషయకత్వమపి హేయమితి బోధ్యం । అతో యాదృశపదసాధ్యకా ఇత్యాదిపరిచాయకఘటకస్య ప్రకృతపక్షసాధ్యకార్థకత్వ ఏవతత్ర యాదృశరూపావచ్ఛిన్నపక్షే యాదృశరూపావచ్ఛిన్నప్రకారకబోధలాభాన్నివర్తకత్వాన్వయినాం జనకతాన్వయినాంచ బోధానాంయాదృశ రూపావచ్ఛిన్నసాధ్యపక్షవిషయకత్వస్యలాభఇతి ప్రథమతః పరిచాయకప్రవిష్టయోః ప్రకృతపక్షసాధ్యయోః ప్రత్యేకప్రయోజనమాహ * వహ్నిత్వేతి * పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వానివేశే ఘటవద్భూతలసమానకాలీనః పర్వతో వహ్నిమానితి సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వానివేశే పర్వతో ఘటవద్భూతలకాలీనవహ్నిమానితిచబోధే ఇత్యర్థః * సంశయోఽపీతి * సంశయాప్రసిద్ధౌహేతుః । ననుప్రకృ

వ్యక్ సాధ్యయోరంతర్గతత్వం నివేశితం ॥ అధికం త్వితి న్యాయేన సాధ్యాంశే ప్ర-
తిజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వమవగాహమానేపి నిగమనాదిజన్యబోధే ప్రతిజ్ఞాప్రతిపాద్యవి-
శిష్టార్థవిషయకత్వస్యాక్షతతయా నిగమనాద్యతివ్యాప్తివారణాయ తద్రూపా-
వచ్ఛిన్నవిశేష్యక తద్రూపావచ్ఛిన్నప్రకారకబోధానివర్త్యసంశయానివర్త-
కత్వరూపతాదృశబోధానతిరిక్తవిషయకత్వం బోధవిశేషణం ॥ ఇత్థం చ ప్రతిజ్ఞాజ-
న్యబోధానివర్త్యస్య వహ్నిధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యో న వేత్యాదిసంశయస్య నివర్తక-
తయా తాదృశబోధవారణం ॥ న చ ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధస్య పర్వతత్వాద్యవచ్ఛిన్నవి-
శేష్యకవహ్నిమత్త్వాద్యవచ్ఛిన్నప్రకారకబోధస్యైవోపాదేయతయా నిగమ-
నాదిజన్యబోధస్యాపి తథాత్వాత్ తన్నివర్త్యత్వముక్తసంశయస్యాక్షతమేవే-

---

తిపక్షసాధ్యయోరేకతంస్య నివేశితాదృశశాబ్దత్వావచ్ఛిన్న నివర్తకతానిరూపి-
తావచ్ఛిన్నత్వం వ్యాపకత్వమేన వాచ్యమ్ । ఏవం చ తాదృశ బోధత్వవ్యాపక ని-
వర్తకతాయా అప్రసిద్ధిరేవాభిమానిసియానతు సంశయాప్రసిద్ధిరితి చేన్న ॥ నివర్త-
కతాయాం స్వరూపసంబంధరూపావచ్ఛిన్నత్వం నివిష్టమిత్యభిప్రాయాత్ * ప్రా-
గుపదర్శితఏవాతిప్రసంగ ఇతి యోజనా * వహ్నిసాధ్యకోపనయస్య వహ్నివ్యా-
ప్యధూమసాధ్యకప్రతిజ్ఞార్థబోధకత్వాద్వహ్నిసాధ్యకన్యాయాంతర్గతత్వా-
త్వాచ్చ ప్రతిజ్ఞాత్వాపత్తిరూపోఽతిప్రసంగ ఇత్యర్థః । సన తాదృశాన్యతన-
బోధజనకత్వమేవాస్తు ఇత్యత ఆహ * అధికం త్వితి * అక్షతమేవేతి * పర్యాప్త్య-
నివేశాదితి భావః । నిగమనాదీత్యాదినాఽనతిరిక్తవిషయకత్వఘటక సాధ్యతావ-
చ్ఛేదకసంబంధనివేశవ్యావృత్తిస్థలస్య హేతుత్వం ప్రమేయం ప్రమేయాదిత్యా-
దౌ పాత్వనయనస్య పరిగ్రహః * సంశయాప్రసిద్ధిరితి * న చైవం నిగమనాతి-
వ్యాప్తిశంకాయాః అనవకాశ ఇతి వాచ్యం । దత్తోత్తరత్వాత్ ॥ యత్తు, పర్వతత్వా-
ద్యవచ్ఛిన్న విశేష్యతానిరూపిత సంబంధప్రకారతానిరూపిత వహ్నిత్వావచ్ఛి-
న్నప్రకారతావచ్ఛిన్న నివర్తకతాయా ఉపాదానే నిగమనజన్యబోధీయతాదృ-
శవహ్నిత్వావచ్ఛిన్న ప్రకారతాయా అపి వహ్నిత్వావచ్ఛిన్న విశేష్యతాకస్వ-
స్వరూపసంబంధరూపనివర్తకతావచ్ఛేదకత్వమితి, తన్న, నిగమనార్థఘటక-
వ్యాప్త్యాదిఘటకైకపదార్థైస్తథావిధాపరపదార్థాభావ సంశయస్య వహ్నిసం-
బంధివహ్నిమాన్న వేతి సంశయస్య చ తాదృశనిశ్చయత్వావచ్ఛిన్ననివర్త్యత్వా-

తివాచ్యః॥ అప్రామాణ్యజ్ఞానానాస్కందితతాదృశవిశిష్టార్థవిషయక నిశ్చయత్వావచ్ఛిన్నానివర్త్యత్వస్యైవ నివేశనీయత్వాత్ ఉక్తసంశయస్య ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వావిషయకవహ్నిమత్పర్వతనిశ్చయానివర్త్యత్వేన తథావిధ నిశ్చయత్వావచ్ఛిన్నానివర్త్యత్వాక్షతేః॥ ఏతేన సర్వేషామేవసంశయానాం వహ్నిమత్పర్వతాదివిషయకసమూహాలంబనాత్మకస్వవిరోధినిశ్చయనివర్తనీయతయా తాదృశబోధానివర్త్యసంశయాప్రసిద్ధిరిత్యపి నిరస్తం॥ తాదృశనిశ్చయత్వనిష్ఠనివర్తకతావచ్ఛేదకత్వంచ నస్వరూపసంబంధరూపంకింత్వనతిరిక్తవృత్తిత్వం తేన సంబంధీ వహ్నిమాన్నవేత్యాద్యాకారకైకదేశసంశయంప్రతి వహ్నిసంబంధ్యభిన్నపర్వతాదినిశ్చయత్వేనాప్రతిబంధకత్వేపి తాదృశసంశయనివర్తకప్రతిజ్ఞాజన్యబోధస్యానాసంగ్రహః॥ అతఏవ ధూమాదాలోకవాన్ పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదౌ హేతుజన్యబోధనివర్త్యం హేతుత్వంధూమియం నవేతిసంశయంప్రతిప్రతిజ్ఞాప్రతిపాద్య విశిష్టార్థవిషయకనిశ్చయత్వేనాప్రతిబంధకత్వేపి నవిశేష్యదళవైయర్థ్యం॥ వహ్నిమత్త్వాద్యవచ్ఛిన్నప్రకారకనిశ్చయత్వావచ్ఛిన్ననివర్త్యస్య పర్వతత్వాద్యవచ్ఛిన్నవిశేష్యకనిశ్చయత్వావచ్ఛిన్న నివర్త్యస్యచాప్రసిద్ధిరతోవిశేష్యవిశేష్యప్రకారోభయనివేశనం॥ యద్యప్యత్రప్రతిజ్ఞాప్రతిపాద్యస్య విధేయవిశిష్టధర్మిణఏవ యాదృశవిశిష్టార్థేత్యుపాదానసంభవఇతియాదృశ విశిష్టార్థబోధికా ఇత్యుపేక్ష్య విశేష్యప్రకారయోః ఖండశఉపాదాన

త్ ॥ విశేష్యదలం తాదృశశాబ్దబోధస్యేతమదలం * వహ్నిమత్త్వాదీతి *పూర్వమేకతరధర్మావచ్ఛిన్నవిషయతాకత్వనివేశేహ్యుక్తిః అయంచ ధర్మద్వయస్యప్రత్యేకావచ్ఛిన్నవిషయతయోర్నివేశఇతి భేదః ॥ యద్వా పూర్వమేకతరధర్మావచ్ఛిన్న విషయతాకత్వావచ్ఛిన్న నివర్తకతాయా ఇదానీంచ తాదృశ విషయతాకత్వవ్యాపకనివర్తకతాయా నివేశఇతి భేదః ॥ నన్వభేదసంబంధేన సాధ్యవద్విశిష్ట పక్షవిషయకత్వ రూపవిశిష్టవిషయకత్వమేవానతిరిక్తవిషయకత్వ ఘటకబోధవిశేషణమితి భ్రమసాధారణనిరూప్య నిరూపకభావాపన్నవిషయితాశాలిత్వేన బోధ్యానాం నివేశస్య పక్షే యాదృశ విశిష్టవత్త్వబోధికాఇతి గ్రంథేన దీధితికృతాం ప్రదర్శనవైయర్థ్యమిత్యాశంకతే * యద్యపీతి * యాదృశ విశిష్టార్థబోధజనకా ఇత్యుక్త్యా వాస్తవ విశిష్ట విష

సూచనాయ పక్షే యాదృశ విశిష్టార్థబోధకతా ఇత్యభిధానమనుచితమ్ । తథాపి ధూమాదాలోకవాన్పర్వతో వహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞార్థహేత్వర్థవిషయకసమూహాలంబనబోధజనకహేత్వంశే హేతౌ వా న్యాయావయవత్వంపరిత్యజ్య న్యాయాంతర్గతత్వనివేశనపక్షే ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధనిష్ఠైకదేశవిషయకబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతామాదాయైకదేశే చాఽతిప్రసంగవారణాయ విశిష్టార్థవిషయకబోధత్వావచ్ఛిన్నజన్యతాప్రతియోగికజనకత్వనివేశే పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాయా అసంగ్రహః వహ్న్యాదిశూన్యపర్వతాదౌ వహ్నిమత్త్వాద్యవగాహిభ్రమాత్మకశాబ్దబోధసాధారణ్యానురోధేన తత్తత్పదార్థానాం పరస్పరముపశ్లేషావగాహిత్వస్యైవ తాదృశప్రతిజ్ఞాజన్యతావచ్ఛేదకత్వోపగమాత్ తత్తద్విశిష్టార్థవిషయకత్వస్యాతథాత్వాదితి ॥ అనతిరిక్తవిషయకబోధనిష్ఠతాదృశపరస్పరోపశ్లేషావగాహిత్వావచ్ఛిన్న జన్యతా ప్రతియోగిజనకతాయా నివేశసూచనాయ తథాభిధానం తాదృశ పరస్పరోపశ్లేషావగాహిశాబ్దత్వే జన్యతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యనివేశాన్నానతిరిక్తవిషయకత్వదళవైయర్థ్యమిత్యవధేయం ॥ భేదాదిసాధ్యకస్థలే పృథివీతరేభ్యో భిద్యతే ఇ

యితాశాలిబోధప్రదర్శనే జనకతాస్వపి బోధేపి వాస్తవవిశిష్టవిషయితాశాలిత్వలాభాదసంభవం వక్తుం భూమికామారచయతి ॥ తథాపీత్యాదినా ॥ హేత్వర్థమాత్రవిషయకబోధోపాదానే తస్య వాస్తవప్రతిజ్ఞార్థవిషయకత్వేనాన్యతమాంతర్గతత్వాభావ ఇత్యగ్రిమరీత్యా హేత్వర్థవిశిష్టసాధ్యవైశిష్ట్యావగాహి బోధస్యానతిరిక్తవిషయకత్వమితి సమూహాలంబనానుసరణమ్ ॥ న్యాయావయవత్వముభయఘటకేత్యాదివిశేషణాఘటితమిత్యాశయేన హేత్వంశే తన్నివేశమభిప్రేత్య చ హేతావిత్యుక్తం ॥ ఏకదేశేప్యతివ్యాప్తిమాహ * ప్రతిజ్ఞాజన్యేతి * ఏకదేశే చేతి * ప్రతిజ్ఞాఘటకే ధూమాదిభాగే ఆలోకవానితి భాగే వహ్నిమానితి భాగే చేత్యర్థః * అతథాత్వాదితి * యేనరూపేణ విషయితాయా అవచ్ఛేదకత్వం తస్యాస్తేనైవ రూపేణ స్వరూపసంబంధరూపావచ్ఛేదకతయా నివేశః। అన్యథా విశిష్టవిషయితానివేశే కథంతా స్యాత్తన్నివేశేప్యగ్రిమాయా యోగ్యతాయా నిర్వహ్నిపర్వతపర పర్వతో వహ్నిమానితి వాక్యవారణాయావశ్యకత్వాదితి బోధ్యమ్ ॥ * వైయర్థ్యమితి * పర్యాప్త్యుపాదానే చ నిగమనజన్యబోధస్యాధికావగాహి

త్వాదిప్రతిజ్ఞాప్రతిపాద్యభేదాశ్రయత్వాదిరూపయత్కించిదేకార్థవిషయకనిశ్చ యాప్రతిబధ్యభేదాదికోటికసంశయం ప్రతి పృథివీనేతరాణీత్యాదిప్రతిజ్ఞాజన్య భేదాదిప్రకారకనిశ్చయస్య ప్రతిబంధకతయా నకస్యాశ్చిదపి ప్రతిజ్ఞాయాస్తాదృ శసంశయానివర్తకబోధజనకత్వమత స్తద్విశిష్టార్థనిశ్చయ నివర్త్యత్వాభావకూ టనివేశనం ॥ ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధస్య స్వసమానాకారానుమితౌ సిద్ధివిధయా ప్రతి బంధకత్వాత్ తాదృశానుమితేశ్చ సిషాధయిషాకాలీన తాదృశబోధాప్రతిబధ్య తయా తాదృశాప్రామాణ్యజ్ఞానానాస్కందితప్రతిజ్ఞాప్రతిపాద్యవిశిష్టార్థనిశ్చ యత్వావచ్ఛిన్న ప్రతిబంధకతాన్యత్వాదసంభవ ఇత్యతో జ్ఞానసామాన్యముపే క్ష్య సంశయపర్యంతానుధావనమ్ ॥ నచానుమితేస్తాదృశ నిశ్చయత్వావచ్ఛిన్న ప్రతిబంధకతాకాన్యత్వేపి తదప్రతిబంధక సిషాధయిషాకాలీన బోధజనకత్వ మాదాయ ప్రతిజ్ఞాయాం లక్షణసమన్వయస్సంభవతీతి సంశయపదమనర్థకం

త్వాత్తద్వైయర్థ్యం స్యాదితి భావః ॥ నను పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదాలోక వాన్ పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయేఽతివ్యా ప్తిః పర్యాప్తేరేవ తాదృశవాక్యద్వయజన్యవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిబోధనిష్ఠహేత్వ ర్థవిశిష్టప్రతిజ్ఞార్థవిషయకత్వావచ్ఛిన్న జన్యతాయాః ప్రతిజ్ఞార్థవిషయక త్వావచ్ఛిన్నతయా తన్నిరూపితజనకతాశాలిత్వాత్ । నచ తాదృశవిశిష్టవైశిష్ట్య బోధో నానతిరిక్తవిషయకః । వహ్నిధూమవజ్జ్ఞానజ్ఞాప్యవానితి సంశయస్యైవ ప్రతిజ్ఞాద్వయజన్యబోధానివర్త్యతయా తన్నివర్తకత్వాదితి వాచ్యమ్ ॥ ఏవమపి ధూ మాద్వహ్నిమతః సధర్మా పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ హేత్వంశేఽతి వ్యాప్తేః । విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిబోధనివర్త్యత్వస్య వహ్నిధూమవజ్జ్ఞానజ్ఞా ప్యవానితి సంశయే సత్త్వేన తదనివర్త్యసంశయానివర్తకత్వస్యాక్షతత్వాదితి చేన్న ॥ ఏవమపి తాదృశప్రతిజ్ఞార్థవిషయకనిశ్చయత్వవ్యాపకనివర్తకతాకస్య పర్వ తో ధూమవజ్జ్ఞానజ్ఞాప్యవహ్నిమాన్నవేతి సంశయస్య నివర్తకతయైవాదోషాదితిన పర్యాప్తినివేశ ఆవశ్యక ఇతి ॥ నను ధూమాద్వహ్నిమత్పర్వతసధర్మా పర్వతో వ హ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ హేత్వంశేఽతివ్యాప్తిః । తత్ర విశిష్టవైశిష్ట్యావగా హిబోధనివర్త్యతాయా ఉక్తసంశయేఽక్షతత్వాదితి చేన్న । ఉపనయానుత్థా పనతాదృశప్రతిజ్ఞాయా ఏవాసత్త్వాత్ । నను పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యా

స్వరూపయోగ్యతారూపజనకతాయా ఏవ నివేశనీయతయా ఽవ్యాప్తేరప్యనవకాశా దితి వాచ్యం ॥ అనివర్తకత్వం హి ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకీభూతవిషయితాశూన్యత్వం న తు ప్రతిబంధకత్వాభావః తథా సతి అప్రామాణ్యజ్ఞానాస్కందిత బాధమాదాయ నిగమనాతివ్యాప్తితాదవస్థ్యాత్ తథా చ సిషాధయిషాకాలీనసిద్ధేర ప్రతిబంధకత్వేపి ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకీభూత విషయితాశాలిత్వేనానుమిత్యనివర్తకత్వాసంభవాత్ ॥ న చ సిద్ధేః పూర్వం పరతో వా సిషాధయిషాయా ఉత్పాదస్థలే ద్వితీయక్షణే ప్రథమక్షణే వా సిషాధయిషావిరహవిశిష్టత్వమక్షతమేవేతి సిషాధయిషాయామపి సిద్ధా అనుమితిప్రతిబంధకత్వమక్షతమేవేతి కథం తస్యాప్రామాణ్యజ్ఞానానాస్కందితతాదృశవిశిష్టార్థనిశ్చయత్వావచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతాకాన్యత్వమితి వాచ్యం ॥ యాదృశసిద్ధేః పూర్వం పరతశ్చ సిషాధయిషోత్పాదః తాదృశసిద్ధేరేవాప్రతిబంధకత్వాత్ ॥ ప్రత్యక్షనిశ్చయేపి విశేషదర్శనకాలీనవిపరీతనిశ్చయస్యాప్రతిబంధకతామతే తస్యాపి ప్రతిజ్ఞార్థనిశ్చయత్వావచ్ఛిన్నాప్రతిబధ్యతయా ఉక్తదిశా సంభవ ఇతి ప్రత్యక్షసామాన్యముపేక్ష్య సంశయపర్యంతానుధా

వో హేత్వర్థవిశిష్టప్రతిజ్ఞార్థవిషయకబోధజనక హేత్వంతే ఽతివ్యాప్తిరేవ నాస్తి సాధ్యతావచ్ఛేదకప్రకారతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్తినివేశాదితి చేన్న ॥ అనతిరిక్తవిషయకత్వదలేనైవ వారణాత్తత్పర్యాప్తిరపి న నివేశ్యత ఇత్యభిప్రాయాత్ । * అవ్యాప్తేరపీతి * సిషాధయిషావిరహకాలీనబోధజనకే ఇత్యాదిః * సిద్ధేః * ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధస్య * అప్రతిబంధకత్వేపి * అనుమిత్యప్రతిబంధకత్వేపి । పునః సంశయత్వనివర్తకప్రయోజ్యత్వాశంకతే * న చేతి * తస్యాః * అనుమితేః * తస్యాపి * ప్రత్యక్షస్యాపి । ప్రతిజ్ఞార్థనిశ్చయసత్త్వేపి తద్భేదవ్యాప్యవత్తానిశ్చయాదినా జనితతద్భేదప్రత్యక్షే తాదృశప్రతిబంధకతాకాన్యత్వం బోధ్యమ్ । నను ప్రతిబంధకత్వాభావస్యైవ నివేశః సమ్యక్ । ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకవిషయితాపర్యంత నివేశేఽసంభవాత్ । వహ్నిమత్త్వావచ్ఛేదేన ఘటాభావావగాహిగ్రాహ్యేణ వహ్నిమత్త్వావచ్ఛేదేన ఘటవ్యాప్యవత్త్వావగాహిగ్రాహ్యేణ వా సహితస్య ప్రతిజ్ఞార్థబోధస్య పర్వతో ఘటవాన్న వేతి సంశయనివర్తకత్వాత్ । గ్రాహ్యత్వస్య కేవలాన్వయితయా గ్రాహ్యాభావావగాహిత్వేనాననుగమేన చ తత్తదభావావగాహిత్వేన ప్రతిబంధకత్వనివేశాసంభవాత్ । ప్రతిబంధకత్వాభావనివేశేత్వవచ్ఛేదకధర్మా

వచనం । అత్ర చ తత్తద్విశిష్టార్థవిషయకనిశ్చయత్వావచ్ఛిన్నసంశయప్రతిబంధక
త్వశూన్యత్వస్య జ్ఞానవిశేషణత్వోపగమే నైవాతిరిక్తవిషయకస్య *హేత్వంతాది
భాగజన్యబోధస్య తథావిధధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వాదిసంశయప్రతిబంధకతాశ్రయ
స్య వారణసంభవాత్తాదృశ ప్రతిబంధకతాత్వేనైవ తథావిధ నిశ్చయత్వావ
చ్ఛిన్నప్రతిబంధకతాకాన్యసంశయప్రతిబంధకతానివేశః నతు తథావిధనిశ్చయ
త్వావచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతాకాన్యసంశయప్రతిబంధకతాత్వేనైవ గౌరవాదిత్యవ

ర్శనశూన్య కాలీనప్రతిజ్ఞాజన్యబోధమాదాయలక్షణసమన్వయసంభవాదితి। నై
వం। జ్ఞానవైశిష్ట్యావచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతాయా ఏవోపాదానాత్ । పరే తు తా
దృశసంశయప్రతిబంధకత్వాభావవిశిష్టాప్రామాణ్యగ్రహాభావ విశిష్టబోధజనక
త్వమర్థః । అప్రామాణ్యగ్రహాభావనివేశాత్తాదృశనిగమనవ్యుదాసః ॥ నచై
వం ప్రత్యక్షసామాన్యోపాదానేపి తాదృశబోధానివర్త్యస్య విశేషదర్శనకా
లీనవిపరీతనిశ్చయస్యాప్రతిబంధకంయద్విశేషదర్శనకాలీనజ్ఞానంతత్స్వరూపయో
గ్యత్వసత్త్వేన లక్షణసమన్వయసంభవాత్సంశయపర్యంతానుధావనవైయర్థ్యమి
తివాచ్యం । విశేషదర్శనకాలీనస్వార్థబోధజనకత్వమాదాయనిగమనాతివ్యా
ప్తేరతస్తాదృశప్రతిబంధకాప్రామాణ్యగ్రహాభావవిశిష్ట విశేషదర్శనాభావ విశిష్ట
బోధజనకత్వస్య వాచ్యతయాసంశయపదసార్థక్యాదితి ప్రతిబంధకత్వాభావనివే
శపక్షంరోచయంతోఽత్రసంశయాంశేవిశిష్టభేదకూటనివేశమపేక్ష్యప్రతిబంధక
తాయాం తాదృశనిశ్చయత్వావచ్ఛిన్నత్వ నివేశేలాఘవమాదర్శయంతి *అత్ర
చేత్యాదినా * అనవచ్ఛిన్నత్వమవ్యాపకత్వం తాదృశతాదృశనిశ్చయ నిష్ఠభేద
ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వకూటంకూటోపాదానప్రయోజనంస్ఫుటమేవ। స్వరూ
పసంబంధావచ్ఛిన్నత్వాభావనివేశే విశేష్యదలవైయర్థ్యాపత్తేః। సంబంధీ వ
హ్నిమాన్న వేత్యాదిసంశయప్రతిబంధకతామాదాయావ్యాప్తేశ్చ, జ్ఞానంబోధః॥
* హేత్వంతాదీతి * నిగమనఘటకహేతుభాగ ఇతి తు సార్థః ॥ తత్రాన్యూన
విషయకత్వాభావాత్ । కేచిత్తు, అప్రామాణ్యగ్రహాభావవిశిష్టతాదృశతాదృశ
శాబ్దత్వవ్యాపకప్రతిబంధకతాకాన్యసంశయాప్రతిబంధకత్వం నిరుక్త శాబ్దత్వా
వ్యాపక సంశయప్రతిబంధకత్వాభావో వా యుక్తః । అనాహార్యనిశ్చయత్వ
యోరనివేశేన లాఘవాదితి పరిష్కుర్వంతి తేషామనుపశ్చాన్నితిజ్ఞానమితి

ధేయం ॥ ఉక్తహేతువారణాయ తాదృశబోధాన్యతమేతి ॥ ప్రకృతప్రతిజ్ఞాజన్య
తావచ్ఛేదకీభూతం యాదృశయాదృశబుద్ధిత్వం తాదృశతాదృశబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నా
న్యతమజన్యతానిరూపితజనకతాపర్యంతస్య వివక్షణీయతయోక్తసమూహాలంబ
నబోధమాదాయ నతత్రాతిప్రసంగ ఇత్యుక్తప్రాయమ్ *గవాభేదస్యేత్యాది* సక
లషష్ఠ్యంతైస్సమం బోధావిశేష్యార్థతావ్యా ఇత్యగ్రిమస్యాన్వయః ॥ యద్యపి తా
దాత్మ్యసంబంధేన గోసాధ్యకస్థలే అనుమిత్యన్యూనానతిరిక్తవిషయక బోధ
జనకత్వం ప్రతిజ్ఞాయాస్సంభవతీతి ప్రాగభిహితం తావతైవ గవాభేదః ప్రతిజ్ఞా
ప్రతిపాద్య ఇత్యస్య లాభాత్తత్ర తాదృశబోధమాదాయ లక్షణం కర్తవ్యమితి
స్ఫుటమేవ ॥ తథాపి తత్ర తాదృశ ఏవ బోధో లక్షణఘటకః నత్వన్యవిధో బోధ
ఇతి స్ఫుటీకర్తుం తదుపాదానమ్ ॥ తాదాత్మ్యేన వహ్నిసాధ్యేఽయం వహ్ని
రిత్యేవ ప్రతిజ్ఞా జాయతే తత్ర చ న వహ్నిమదభేదబోధో లక్షణఘటకః ఇత్యత
స్సంయోగేన సమవాయేన వేతి ॥ తాదాత్మ్యాతిరిక్తసంబంధేనేత్యర్థః ॥ వహ్నివి
త్యాదిసప్తమ్యంతత్రయం సాధ్య ఇతి ప్రాక్తనేనాన్వితం *వహ్నిమదభేదస్యేతి*
అత్రాప్యేతాదృశబోధస్య తాదృశప్రతిజ్ఞాజన్యతాయాః ప్రాగుపదర్శితత్వేపి

వ్యుత్పత్తివిరోధః । మితిపదస్య శాబ్దత్వేనావాచకత్వాత్ । శాబ్దబోధాదేరపి
నవ్యమతే సంశయాదిరూపతయా యథాస్థితస్యైవ జ్యాయస్త్వాచ్చ * ఉక్తేతి *
ధూమాదాలోకవానిత్యాదిస్థలీయేత్యర్థః ॥ నను బోధాన్యతమత్వనివేశే హే
త్వర్థబోధకభాగఘటితప్రతిజ్ఞాస్థలీయహేతావతివ్యాప్తిరతస్తత్పరిత్యజ్య జన్య
తాన్యతమత్వం నివేశయతి * ప్రకృతేతి * పక్షే సాధ్యవైశిష్ట్యావగాహిత్వం నా
న్యూనవిషయకత్వం కింతు తాదృశతాదృశబుద్ధిత్వమితి భావః * ఉక్తేతి * ధూ
మాదాలోకవాన్ పర్వతో వహ్నిమాన్ హేతుత్వంచ ధూమీయమిత్యుక్తేత్యర్థః
జన్యతాయాం తాదృశవిషయతావచ్ఛిన్నత్వం నివేశ్యమితి పూర్వాభిధానే
నైవ జన్యతాస్వన్యతమత్వం లబ్ధమితి ప్రాయపదమ్ । నత్వన్యవిధ ఇతి స్ఫుటీక
రణాదేతాదృశస్థలేఽన్యతమత్వం న లక్షణఘటకమితి దీధితికృతైవ వ్యంజితమ్ । తా
దాత్మ్యేతి కాలికాదిసంబంధసంగ్రహాయ *పక్తేతి* పచతీత్యాదౌ కాలో నభా
సతే । అతీతత్వాద్యవినష్టాయామేవ వర్తమానే లడిత్యనుశాసనప్రవృత్తేః । అ
తఏవాపాక్షీత్ పక్ష్యతీతి తత్ర న ప్రతిజ్ఞా । ఏవం త్వం పచసీత్యాదికాసా భవిష్యతి

అన్వయవిధబోధాసంభవమావిష్కర్తుమేతదుపాదానమ్ *పాకకృతిమత్త్వస్యేతి॥ పాకకృతిసమవాయస్యేత్యర్థః॥పచతీతిప్రతిజ్ఞాతస్తద్బోధాదితిభావః* పాకకర్త్రభేదస్యేతి* పాకకృత్యవచ్ఛిన్నాభేదస్య పాకకృతిమత్త్వావచ్ఛిన్నాభేదస్యేత్యర్థః ॥ పక్తాపాకకృతిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాతః తద్బోధాదితిభావః ॥ *ఇతరభేదవత్త్వవత్త్వస్యేతి* ఇతరభేదాశ్రయతాసంబంధస్యేత్యర్థః॥ ఇతరేభ్యోభిద్యతఇత్యాదితః తాదృశబోధోదయాదితిభావః* ఇతరాన్యాభేదస్యేతి* ఇతరభేదావచ్ఛిన్నాభేదస్యేత్యర్థః॥ఇతరాన్యేతిప్రతిజ్ఞాతస్తద్బోధాదితిభావః *ఇతరభేదవత్త్వస్యేతి*ఇతరభేదసంసర్గస్యేత్యర్థః నేతరాణీత్యతః తద్బోధాదితిభావః * ఇతరభిన్నాభేదస్యేతి * ఇతరభేదాశ్రయత్వావచ్ఛిన్నాభేద

నతుపచతీతి యుష్మదర్థకృత్యోర్మధ్యమాద్యుపస్థాపితత్వేపి ఉద్దేశ్య విధేయభావేన ఉద్దేశ్యవాచకపదస్య విధేయవాచకపదపూర్వవృత్తిత్వాన్యకత్వాత్ । అన్యథా శాలాదిపదాద్యేకస్మాద్వృక్షాదౌ శాలాదిబోధాపత్తేః ॥ కథంచిదేకత్రాపరబోధేపి వివిక్తపక్షానుపస్థానాత్ । ఏవమేకవిభక్త్యంతపదరూపోపి విభక్త్యంతం పక్షీకృత్య క్రియానామార్థసాధ్యైకా పచతి రాజ్ఞఇత్యాదికాననేతిబోధ్యమ్ *ఇతరేతి*ఇతరేభ్యోన్యాఇతరేభ్యోభిన్నాఇతరభేదవతీతరేభ్యోభేదవతీనేతరాణీతిచద్రష్టవ్యమ్ *భిద్యఇతి*భిదధాతోరకర్మకతయాతదుత్తరభావాఖ్యాతోనర్థకఇతితునశంక్యమ్ । భేద్యతే అథాదివాదుసూలఇతి ప్రయోగవశాత్తస్యసకర్మకత్వాత్ । ఏవం భేదప్రయోజకోవ్యాపారఏవధాత్వర్థః । భేదస్త్వవయవవిభాగః । అతఏవభిద్యతేకుసూలః స్వయమేవేతికర్మకర్తృప్రయోగఇత్యపి నశంక్యమ్ । వ్యావర్త్యవ్యావర్తకయోర్భిద్యభేదకవ్యవహారదర్శనేన అన్యోన్యాభావప్రయోజకవ్యాపారేపి తచ్ఛక్తిసిద్ధేః । అతఏవభిద్యతే హృదయగ్రంథిరితివచనేచిజ్జడతాదాత్మ్యాభిమాననివర్తకం జ్ఞాయమానభేదమపి వ్యాపారవిశేషప్రయోజ్యం ధాత్వర్థంమేనిరేసాంఖ్యాః । వ్యాపారప్రయోజ్యత్వాద్యంశస్తు ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధేన భాసతేతాత్పర్యాగోచరత్వాత్ । నచ ఫలమాత్రతాత్పర్యేణగమ్యతే గ్రామఇతిప్రయోగప్రసంగః । భిద్యతఇత్యాదౌ వ్యాప్త్యాదివిశిష్టహేతుమత్వరూపవ్యాపారస్యవిషయితయా భేదావచ్ఛిన్న జన్యతాప్రయోజకత్వేన తత్ప్రయోజకస్యోపనయాంతనిర్వాహ్యతయా భాక్తదర్శనేపిగ

స్యేత్యర్థః ॥ ఇతరభిన్నేత్యాదిప్రతిజ్ఞాత స్తద్బోధాదితిభావః ॥ అనతిరిక్తవిషయకత్వదళార్థః పూర్వపదేవ అన్యూనవిషయకత్వం తావద్బోధనివర్త్యయావత్సంశయనివర్తకత్వం దర్శితహేతుజన్యబోధస్య జ్ఞానజ్ఞాప్యత్వం ధూమియం నవేత్యాదిప్రతిజ్ఞాజన్యబోధనివర్తనీయసంశయప్రతిబంధకత్వేపి తాదృశయావత్సంశయాంతర్గతపర్వతో వహ్నిమాన్నవేత్యాది సంశయానివర్తకత్వేన వారణసంభవాదితిపదతో మతమాహ * తావదితి * తత్తద్విశిష్టార్థవిషయకేత్యర్థః * తావద్బోధనివర్త్య యావత్సంశయేతి * తత్తద్విశిష్టార్థబోధాన్యతమయత్కించిద్బోధనివర్త్య యావత్సంశయేత్యర్థః ॥ తేనభేదాదిసాధ్యకస్థ

మ్యతఇత్యాదౌ తదభావస్యనిర్బీజత్వాత్ । వ్యాపారావిశేష్యఫలబోధనేకర్మప్రత్యయోర్దుర్ఘటఇత్యపి న, ఫలవ్యాపారయోఃపృథగ్ధాత్వర్థతామతేఫలవిషయకవ్యాపారవిషయకబోధంజనయత్వితిశక్తింనివేశ్య ఫలవాచకాత్కర్మప్రత్యయముపగమ్య ఫలమాత్రతాత్పర్యఘటితసామగ్ర్యంధాతుకర్మప్రత్యయయోరానుపూర్వీజ్ఞానస్యప్రవేశ్యత్వాదితిదిక్ । మతాంతరమవతారయతి * అనతీతి * పూర్వపదేవేతి * తావద్బోధానివర్త్య యావత్సంశయానివర్తకేతి। యావత్పదఘటితపాఠే సామాన్యాభావనివేశేనలాఘవేనోచితః ఇతిబోధ్యమ్ * దర్శితహేత్వితి * ధూమాదాలోకవానిత్యాదినేత్యాదిః । నను తావద్భిర్బోధైర్నివర్త్యాసంశయాయావంతః ఇత్యర్థే వక్ష్యమాణదోషాదాహ * తత్తద్విశిష్టార్థేతి * ఘటవద్భూతలాదిసంశయానామపి ఘటవద్భూతలాదివిషయకప్రతిజ్ఞార్థబోధనిష్ఠనివర్తకతాకత్వేన తత్సంశయనివర్తకబోధానాంనాతిరిక్తవిషయకత్వం నివర్తకతాయాంచాన్యతమబోధత్వవ్యాపకత్వంనివేశయితుమశక్యమేవ అతోయత్కించిత్సముక్తమ్ । నచ యత్కించిద్బోధత్వవ్యాపకత్వనివేశేపి భేదసాధ్యక యావత్ప్రతిజ్ఞాసులక్షణసమన్వయసంభవః పృథివీతరభిన్నేతి ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధస్య పృథివీతరేభ్యోభిద్యతఇతిప్రతిజ్ఞాదిప్రతిపాద్యార్థబోధనివర్త్యసంశయానివర్తకత్వాదితివాచ్యమ్ ॥ యత్కించిత్పదేనాన్యతమబోధఘటకీభూత యావద్బోధానామపి ప్రత్యేకం సంగ్రహాసంభవేన సకలప్రతిజ్ఞాసంగ్రహాసంభవాత్ । యత్తునిరుక్తాన్యూనానతిరిక్తవిషయకస్యసకలప్రతిజ్ఞార్థావగాహి సమూహాలంబనబోధస్య తాదృశత్వాల్లక్షణసమన్వయఇతి॥తత్తుచ్ఛమ్

లే భేదతదాశ్రయత్వాదికోటికనానావిధసంశయానామేవ ప్రకృతసాధ్యపక్షః ప్రతిజ్ఞార్థబోధనివర్త్యయావత్సంశయాంతర్గతతయా (తావత్సంశయనివర్తకతాయాః పృథివీనేతరాణి పృథివీతరేభ్యోభిద్యత ఇత్యాది ప్రత్యేకప్రతిజ్ఞాజన్యబోధేఽసత్త్వేపి నక్షతిః । తాదృశసకలవాక్యజన్యసమూహాలంబనబోధస్య తావత్సంశయనివర్తకత్వాత్) ॥ తావత్సంశయనివర్తకత్వం నకస్యాపీతి నిరస్తం। తావత్సంశయనివర్తకతాయాః పృథివీనేతరాణిపృథివీఇతరేభ్యోభిద్యతఇత్యాది ప్రత్యేకప్రతిజ్ఞాజన్యబోధేఽసత్త్వేప్యతాదృశ సకలవాక్యజన్యసమూహాలంబన బోధస్య తావత్సంశయనివర్తకత్వాత్ ॥ తత్రచ నిరుక్తానతిరిక్త విషయకత్వస్యాపిసత్త్వాత్ తజ్జనకత్వమాదాయైవప్రత్యేకప్రతిజ్ఞాసు లక్షణసమన్వయో(వా)బోధ్యః॥ అత్రచ స్వమతాపేక్షయా గౌరవమేవాస్వరసబీజంబోధ్యమ్ ॥

తథాసతితావత్ప్రతిజ్ఞార్థవిషయకబోధత్వవ్యాపకనివర్తకతాకయావత్సంశయనివర్తకత్వేనైవ ఘటవద్భూతలాదిసంశయమాదాయ దోషవారణాదన్యతమ యత్కించిత్త్వయోర్వైయర్థ్యాత్ । అథ సమూహాలంబనబోధాప్రసిద్ధిస్థలే లక్షణసమన్వయార్థం తథాకృతం । ఏవం తత్తద్బోధనివర్త్యతాకూటవద్యావత్సంశయనివర్తకత్వమపి సమూహాలంబనసంశయాప్రసిద్ధిస్థలగ్రస్తత్వాన్నకృతమితిచేదుక్తరీత్యా తత్ర కథంలక్షణసంగతిరితి । ధూమాదాలోకవాన్పర్వతో వహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదౌ హేత్వవయవవారణాయ సంశయే యావత్వనివేశః * నానావిధేతి * ఘటవద్భూతలాదివిషయకనానావిధోదాసీనసంశయానామిత్యర్థ ఇతి కేచిత్ తదసత్ । ఉదాసీనవిషయకత్వస్యావ్యాప్తివారణసంభవాత్ * గౌరవమేవేతి ॥ అత్ర ధూమాదాలోకవాన్పర్వతోవహ్నిమానిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాహేత్వర్థసమూహాలంబనబోధస్య నిరుక్తాన్యూనానతిరిక్తవిషయకతయా తజ్జనకే హేత్వవయవేఽతివ్యాప్తిః । తస్య ధూమీయహేతుతాబోధకతయా హేత్వవయవస్యాపి తజ్జనకత్వాత్ । తత్తద్విశిష్టార్థబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నత్వస్య జన్యతాయాం నివేశేఽననుగమాత్ । అతోఽన్యతమత్వేన తాదృశజన్యతానుగమస్యావశ్యకత్వే నిరుక్తాన్యూనవిషయకత్వరూపబోధవిశేషణంవ్యర్థమితిబోధ్యమ్। అత్రనిష్కర్షానుసారిణః। తేనభేదతదాశ్రయత్వాదికోటికనానావిధసంశయానామేవ ప్రకృతపక్షసాధ్యకప్రతిజ్ఞార్థబోధనివర్త్యతయా తావత్సంశయనివర్తకతా

యాః ప్రత్యేకం ప్రతిజ్ఞాదిజన్యబోధేఽసత్త్వేఽపి సకలవాక్యజన్యస్య సమూహా
లంబనబోధస్య తావత్సంశయనివర్తకత్వాత్ తత్ర చ నిరుక్తానతిరిక్తవిషయక
త్వసత్త్వాత్తజ్జనకత్వమాదాయైవ ప్రత్యేకం ప్రతిజ్ఞాసు లక్షణసమన్వయో బోధ్య
ఇతి పాఠః । నన్వేవమపి ధూమాదాలోకవాన్ పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాది
త్యాదౌ హేత్వంతే హేతౌ వాతివ్యాప్తిర్దుర్వారైవ తస్యాపి నిరుక్తాన్యూనానతి
రిక్తవిషయకప్రకృతప్రతిజ్ఞార్థహేత్వర్థోభయవిషయక సమూహాలంబనబో
ధజనకత్వాత్ । నచాన్యూనానతిరిక్తవిషయకబోధస్య ప్రకృతప్రతిజ్ఞాప్రతిపా
ద్యార్థవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానవచ్ఛేదకవిషయితాశూన్యత్వేన విశేష
ణాన్న దోష ఇతి వాచ్యమ్ । తథాసతి భేదసాధ్యకప్రతిజ్ఞాసు తత్తత్స్థలీయ నిఖిలప్ర
తిజ్ఞార్థవిషయకసమూహాలంబనబోధమాదాయైవ లక్షణసమన్వయస్య వాచ్య
తయా తాదృశసమూహాలంబనబోధస్య నిఖిలజన్యతామాదాయ పరస్పరానవ
చ్ఛేదకవిషయితాశూన్యత్వేనావ్యాప్తేరితి చేన్న । ఉక్తభేదాదిసాధ్యకస్థల ఏవా
న్యతమత్వఘటితం లక్షణం తత్రైవచ తాదృశవిషయితాశూన్యత్వనివేశోఽసంభ
వతి । ధూమాదాలోకవానిత్యాదౌ తు బోధే తాదృశవిషయితాశూన్యత్వమావ
శ్యకం లక్షణస్యాన్యతమత్వాఘటితత్వాత్ । గంధాదిమతీ పృథివీ ఇతరేభ్యో భి
ద్యత ఇత్యాదౌ తు తత్తత్ప్రతిజ్ఞాప్రతిపాద్యార్థవిషయకత్వాన్యతమావచ్ఛిన్నజ
న్యతానవచ్ఛేదకవిషయితాశూన్యత్వం నివేశ్యం । నతూక్తభేదాదిసాధ్యకే తన్నివే
శః వైయర్థ్యాత్, నాపి ధూమాదాలోకవానిత్యాదౌ, అన్యతమవిషయత్వాప్ర
సిద్ధేః ఉభయత్రాపి విషయితాశూన్యత్వం విషయిత్వావచ్ఛిన్నత్వ రూపం జన్య
తావిశేషణం కార్యం తేన ప్రతిజ్ఞార్థమాత్రబోధమాదాయ ధూమాదాలోక
వానిత్యాదౌ హేతౌ నాతివ్యాప్తిః । లక్ష్యభేదేన లక్షణభేదస్యేష్టత్వాత్ । న
న్వేవం విశేషణదానే నిరుక్తాన్యూనవిషయకత్వనివేశే వైయర్థ్యమితి చేదన్యూనవి
షయకత్వదలేనాస్యైవ వివక్షణాత్ । స్వరూపసంబంధరూప ప్రతిజ్ఞార్థవిష
యకత్వావచ్ఛిన్నత్వ నివేశాన్నిగమనేఽతివ్యాప్తిరతః నిరుక్తానతిరిక్తవిషయక
త్వనివేశ ఇత్యాహుః ॥ వస్తుతస్తు, నిరుక్తాన్యూనానతిరిక్తవిషయకబోధత్వవ్యాప
కముఖ్యవిశేష్యతావచ్ఛిన్న జన్యతానిరూపిత జనకతాశాలివాక్యత్వమేవ లక్ష
ణమిదం చ సర్వానుగతం । ధూమాదాలోకవాన్పర్వతో వహ్నిమానిత్యాది స్థలే

ననువిషయతాసంబంధేన పాకాద్యవచ్ఛిన్నకృత్యాదేర్యత్ర సాధ్యతా తత్రకీదృశో
పనయః న తావత్పాకకృతివ్యాప్యవానిత్యాకారకః తత్ర తత్పురుషఘటకపాకాదిపద
స్య పాకాదివిషయకాదిలాక్షణికతయా పాకవిషయతాభిన్నకృతిత్వావచ్ఛిన్న
నిరూపితవ్యాప్తేరేవ లాభాత్ ప్రకృతసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న నిరూపితాయా
వ్యాప్తేరలాభేనార్థాంతరప్రసంగాదిత్యత ఆహ * చైత్ర ఇతి * సాధ్య * విశిష్టసా
ధ్యశరీరే * విషయిత్వానుయోగిత్వయోరితి * కృతిభేదాంశ ఇత్యాదిః ॥ సంబంధవిధ
యైవేత్యేవకారేణ విశేషణవిధయాన్వయవ్యవచ్ఛేదః ॥ విషయిత్వాద్యుపస్థాపకపదాభా
వేన తయోర్విశేషణత్వాసంభవాదితి భావః ॥ నిపాతార్థేన నామార్థస్య భేదా
న్వయధియో వ్యుత్పత్తివిరుద్ధతయా నేతరాణీత్యాదౌ ప్రథమాయా అనుయోగి

యప్రతిజ్ఞాహేత్వర్థవిషయకసమూహాలంబనబోధీయహేత్వర్థముఖ్యవిశేష్య
తాతు న తాదృశబోధత్వవ్యాపికా కేవలప్రతిజ్ఞార్థబోధే తదభావాత్ । ఇతి తా
దృశసమూహాలంబన విషహేత్వర్థ విషయకత్వావచ్ఛిన్న జన్యతాయా లక్షణాఘ
టకత్వాన్న హేతావతివ్యాప్తిః ॥ న చైవమన్యూనవిషయకత్వం వ్యర్థం ॥ తస్య
హేయత్వాదిః (తస్య లక్షణాంతరత్వాదితి) ననుచైత్రః పచతీత్యాదేరుపనయస్య
దుర్వచత్వేన న్యాయాభావాత్ప్రతిజ్ఞాత్వమేవ న సంభవతీతి దీధితికృతాం తత్రోల్ల
ఖోపవర్ణనమసంగతమిత్యభిప్రాయేణాశంకతే * సన్నితి * అర్థాంతరేతి *
యద్రూపావచ్ఛిన్న సాధ్యబోధికా ప్రతిజ్ఞా తద్రూపావచ్ఛిన్న సాధ్యవ్యాప్య
స్యైవ పక్షే ఉపనేయత్వాదితి భావః * నిపాతార్థేనేతి * నిపాతాతిరిక్తనామా
ర్థస్య తాదృశనామార్థే భేదసంబంధేనాన్వయోఽవ్యుత్పన్నమితి సఞో నిపా
తత్వేన తదర్థాభావే నేతరపదార్థాన్వయే బాధకాభావాత్ । హృదయమిత్య
స్వరసః । న చానుయోగితాయాస్సంసర్గతావాదినా అనుయోగితా నేతరీయాతి
భేదానుయోగిత్వాభావవానితి ద్వివిధబోధం ప్రతి తత్సంసర్గకశాబ్దసామగ్ర్యాః
ప్రతిబంధకత్వం కల్ప్యమితి గౌరవం । తత్ప్రకారతావాదినా తు భేదానుయోగి
తాసంబంధావచ్ఛిన్నేతరాభావవానిత్యేకవిధబోధం ప్రత్యేవేతి లాఘవమితి ॥
యః పాకకృతిసామగ్రీమాన్ సః పాకకృతిమానిత్యుదాహరణోపదర్శితపాక విష
యతాభిన్నకృతి వ్యాప్యత్వవిశిష్టపక్షధర్మతోపదర్శకః పాకకృతివ్యాప్య
వానిత్యుపనయః సువచ ఇత్యాశంకాం వారయితుమస్య తత్రానుదాహరణత్వం

కార్థకత్వమసిద్ధమితిహృదయమ్ * యథోపదర్శితేతి * ప్రతిజ్ఞోపస్థాపితేత్య
ర్థః * ఉపనేయత్వాత్ * ఉపనయేనబోధనీయత్వాత్ తాదృశవ్యాప్తేరేవాకాంక్షి
తత్వేన యఃపాకకృతిసామగ్రీమాన్సపచతీత్యుదాహరణేన ప్రతిపాదనాత్తాదృ
శవ్యాప్తివిశిష్టస్య పక్షధర్మతాకాంక్షయైవోపనయప్రయోగ ఇతిభావః * సువచ
ఏవేతి * తథాశబ్దేన తాదృశవ్యాప్తివిశిష్టహేతుమత ఏవోపస్థాపనాదితిభావః ॥ న
ను మణికృతా తథాప్రత్యయార్థం వితర్క్య తస్మాత్తథేతినిగమనస్య నిరాకర
ణీయతయా తథా పదఘటితోపనయేపి తద్దోషగ్రాస ఇత్యస్యాసనుమతత్వాత్తాదృ
శోపనయ ఇత్యత ఏతన్మతమనుసృత్యాహ * నవ్యానామితి * నను తత్పదేనయ
థోపదర్శితసాధ్యస్యైవ తాదృశసాధ్యవ్యాప్తివిశిష్టహేతోరపి పరామర్శసంభవ
ఇతి వ్యాప్త్యాదిపదప్రయోగవైయర్థ్యమిత్యాశయేనాహ * తద్వాస్త్వితి * న
ను పక్షాదేరపి ప్రక్రాంతత్వాత్తస్యైవ కథం నోపనయస్థ తచ్ఛబ్దేన పరామర్శ
ఇత్యత ఆహ * యోగ్యతేతి * తాత్పర్యవశాదిత్యర్థః ॥ వ్యాప్తివిశిష్టహేతుమ
త్వస్యైవాకాంక్షితత్వేన తత్పరతాయా ఏవ తత్ప్రగ్రహాదితిభావః * తదా * తచ్ఛబ్దేన

సూచయన్నాహ * ప్రతిజ్ఞోపస్థాపితేతి * అన్యసాధ్యేష్వయః । రక్తదండాది
సాధ్యకోపనయాదిసంగ్రహాయ ప్రకృతసాధ్యాపేక్షా * వితర్క్యేతి * యదిత
థాశబ్దస్య ప్రక్రాంతం యద్విశేష్యం స ఏవార్థస్తదోపనయజన్యబుద్ధౌ హే
తుమత ఏవ విశేష్యత్వాత్తస్మాద్ధేతుమానిత్యర్థః స్యాత్ । హేతుమతి చ హేతౌ
వా హేతుమజ్జ్ఞానజ్ఞాప్యత్వాన్వయో న సంభవతి । అననుభవాత్ । యది ప్రక్రాం
తప్రకారోర్థస్తదోపనయజన్యబోధవిశేష్యస్య పక్షస్య సామాన్యతోఽన్వయ
వ్యాప్త్యప్రవేశేన ప్రకారతయోక్త ఏవ దోషః । యది ప్రక్రాంతసాదృశ్యం । తదా
కేవలాన్వయిని ప్రక్రాంతాయ ఉపనయజన్యబోధవిశేష్యస్తత్సాదృశ్యాప్రసిద్ధి
రితి నిగమననిరాకరణేన ప్రక్రాంతం దృష్టాంతరూపం విశేష్యం తదభేదస్య బా
ధాత్ । కేవలాన్వయినితత్సాదృశ్యాప్రసిద్ధేశ్చోపనయనిరాకరణసిద్ధేరితి * ప్ర
క్రాంతత్వాదితి * వ్యాప్తివిశిష్టహేతుమత్పక్షబోధకః స ఇత్యేవోపనయః కు
తో నేతి తు న శంక్యం । తథా ప్రక్రమాభావాత్ ॥ ఏవం తాదాత్మ్యసంబన్ధేన హే
తౌ తద్వానిత్యేవోపనయః న తు సచాయమిత్యనుమితావ్యక్తీకృతమ్ । యోగ్య
తాయా ఏకతరార్థబోధకత్వాసంభవాదాహ * తాత్పర్యేతి * శాబ్దబోధే తు వ

సాధ్యస్యేతి ప్రథమకల్పం *తద్వ్యాప్యస్యేతి* ద్వితీయకల్పమభిప్రేత్య ॥ పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదేర్న్యాయస్య వహ్నిసాధ్యకత్వం నిరాకృత్య వహ్నివ్యాప్యధూమవాంశ్చాయమిత్యాద్యాకారకోపనయం నిరాకుర్వతాం మతమాహ * కేచిత్త్వితి * విప్రతిపత్తౌ కోటిత్వం తజ్జన్యస్మృతివిషయత్వం తజ్జన్యప్రత్యేకశాబ్దబోధప్రకారత్వం వా న తు తదధీనసంశయప్రకారత్వం ॥ అతో న సంశయోచేత్యస్య వైయర్థ్యం ॥ తత్ప్రదర్శనంచ సంశయే కోటితానిర్వాహకత్వేన తస్య స్వతో జిజ్ఞాసాయామతంత్రత్వాదిత్యవధేయమ్ ॥ యద్యపి వహ్నిమత ఉపస్థితిదశాయాం వహ్నేరప్యుపస్థితతయా తాదృశవిప్రతిపత్తివాక్యాద్వహ్నికోటికసంశయో భవితుమర్హతి ॥ తథాపి స్వాతంత్ర్యేణ కోట్యుపస్థితిస్సంశయే ప్రయోజకేత్యభిప్రాయేణేదమిత్యవధేయమ్ ॥ అథవా విప్రతిపత్తివాక్యాచ్ఛాబ్ద ఏవ సంశయ ఇతి మతానుసారేణేదం ॥ వస్తుతో వహ్న్యభావస్య కోటితాయామేవ వహ్నికోటి

హ్నిమతోఽభేద ఇతి మతేఽన్యూనానతిరిక్తవిషయకత్వం యథాశ్రుతమస్తీతి స్వరసత్వైవ దీధితికృతా కేచిత్త్విత్యుక్తం తదవతారయతి * పర్వత ఇతి * తత్తద్విశిష్టార్థబోధగర్భలక్షణం తు ప్రతిజ్ఞార్థానాం నానాత్వ ఏవేత్యాశయః ॥ * వహ్నీతి * వహ్నిమతః సిద్ధావర్థత ఏవ వహ్నిసిద్ధేర్వహ్న్యభావసంశయనివృత్త్యాదిసంభవాత్ । నచ యద్రూపావచ్ఛిన్నప్రకారప్రదర్శికా ప్రతిజ్ఞా తద్రూపావచ్ఛిన్నప్రకారఘటితార్థతాత్పర్యక ఏవోపనయ ఇతి నియమాత్ప్రతిజ్ఞాయా వహ్నిసాధ్యకత్వానిరాకరణేఽపి ఉపనయస్య తథాకారత్వం నిరాకృతమేవేతి వాచ్యం । మతుపో నిరర్థకత్వాదిసంప్రతి ఉక్తనియమానంగీకర్తృతత్సార్థక్యవాదిసంప్రతి చ ప్రతిజ్ఞాయాస్తథాత్వనిరాకరణాత్ । వాక్యద్వయాభిప్రాయేణాహ * తజ్జన్యేతి * యథాశ్రుతార్థం నిరస్య * నత్వితి * నను విప్రతిపత్తౌ కోటిప్రదర్శనం కిమర్థమిత్యత ఆహ * తత్ప్రదర్శనంచేతి * తథాచ సాధారణధర్మాద్యసత్త్వేపి న క్షతిః * తస్య * విప్రతిపత్తికోటిత్వస్య ॥ * స్వాతంత్ర్యేణేతి * తద్విశిష్టబుద్ధౌ తన్ముఖ్యవిశేష్యకజ్ఞానత్వేన హేతుత్వాదితి భావః । నను శాబ్దబోధజనకవహ్నిపదార్థోపస్థితేరేవ స్వాతంత్ర్యేణ కోట్యుపస్థితిరూపాయాస్సత్త్వాత్కుతో న వహ్నికోటికసంశయ ఇత్యత ఆహ * అథవేతి * విప్రతిపత్తికోటిత్వంచ శబ్దఘటకపదజన్యస్మృతికోటిత్వం । పరోక్షజ్ఞానం నిశ్చయాత్మకమేవేతి సిద్ధాంతమనురుధ్యాహ * వస్తుత ఇతి * నను తథాపి వహ్నిమద్భే

కసంశయఉపపద్యతే ॥ నతు వహ్నిమద్భేదస్య స్వస్వాభావప్రకారకజ్ఞానస్యై
వ స్వసంశయత్వాత్ ప్రకృతేచ వహ్న్యభావానుపస్థితేః అపితు తద్వద్భేదమ
వేతి వహ్న్యభావస్య కోటిత్వాసంభవాత్ వహ్నిసంశయోనసంభవతీత్యభిప్రా
యః ॥ ఏతత్సూచనాయైవచ వహ్నిమద్భేదస్య కోటిత్వమభిహితమ్ ॥ తదభి
ధానస్య ప్రయోజనాంతరాభావాత్ ॥ యద్వా ధర్మిణితత్ప్రకారకబోధోపయి
కాకాంక్షావత్పదజన్య తదుపస్థితిరేవధర్మిణి తత్కోటికసంశయజనికా పర్వతో
వహ్నిరభావఇత్యాదితో వాక్యాద్వహ్న్యద్యుపస్థితౌ పర్వతాదౌ వహ్న్యాదిసంశ
యానుదయాత్ తథాచ పర్వతోవహ్నిమానిత్యాది వాక్యస్థవహ్న్యాదిపదమపి
నపర్వతాదౌ వహ్న్యాదేర్భేదాన్వయోపయికాకాంక్షావదితి నతాదృశవిప్రతి
పత్తివాక్యాద్వహ్న్యాదికోటికసంశయఇతిపరమార్థః ॥ నవీనమతమనుసృత్యా
హ * వహ్నిమద్వ్యావృత్తేతి * ప్రాహురితి * ప్రకృష్టేనాత్రాస్వరసాభావస్సూ
చితః ॥ ఫలోపధాయకతారూపజనకతానివేశశంకయా ప్రసక్తాం తాదృశశాబ్ద
బోధానుపధాయకప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిం యోగ్యతావివక్షయానిరాకరోతి *
యత్రచేతి * అంతరేతి * యోగ్యతాదివిషయకశాబ్దబోధసామగ్ర్యనుత్తర
మిత్యర్థః ॥ ఏతేన ఫలోపధానవిపక్షావాఽవయవాంతరార్థవిషయకశాబ్దబో
ధమాత్రోపధాయకప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః ప్రసజ్యతే అనతిరిక్తవిషయకశాబ్ద
బోధానుపధాయకత్వాదితి నిరాకృతమ్ * తాదృశేతి * తాదృశ శాబ్దబోధజనక
జ్ఞానవిషయేత్యర్థః ॥ ఆకాంక్షానివేశాత్ పర్వతోవహ్నిస్సంబద్ధేత్యాదినిరా
కాంక్షవాక్యవ్యుదాసః ॥ నచ పర్వతోవహ్నిమానిత్యాదిశాబ్దప్రతినిరాకాం

దంకోటింకృత్వా వహ్నికోటికసంశయోనానుపపన్నైబాధకాభావాద వహ్న్య
భావమహానసీయవహ్నికోటికసంశయనదలఆహ * యద్వేతి * ననుయయాప్ర
తిజ్ఞయాఽవయవాంతర సహకారేణైవ బోధోజనితః తాదృశప్రతిజ్ఞాయామతిరి
క్తవిషయకబోధజనకత్వాత్తత్రావ్యాప్తిర్దీధితావకథనాన్యూనతేత్యాశంక్య
తత్సంగ్రహార్థమంతరాపదస్యార్థమాహ * హేత్వాదేరితి * ఏవంచవిశేషా
భావవతాం మధ్యేసామాన్యాభావవతోపి ప్రవిష్టత్వమితి అజనితాన్వయబోధ
కప్రతిజ్ఞాయా అసంగ్రహః । న్యూనతాంస్ఫుటీకరోతి * ఏతేనేత్యాదినా * ని
రాకాంక్షేతి * నను నిరాకాంక్షవాక్యస్య కథంన్యాయాంతర్గతత్వమితి చేత్

క్షతాదృశవాక్యవిషయకజ్ఞానత్వేనాజనకత్వాత్తాదృశశాబ్దబోధజనకతావచ్ఛేద కవిషయతాకత్వనివేశనే నైవోపపత్త్యాऽऽకాంక్షానివేశనమఫలమితి వాచ్యమ్ ॥ ప ర్వతో వహ్నిమానిత్యాదివాక్యానుపూర్వీప్రకారకభ్రమమాత్రతాదృశనిరాకాం క్షవిషయకజ్ఞానస్యాపి తథావిధశాబ్దధీజనకతయా తదీయవిషయతాయా అపి జన కతావచ్ఛేదకత్వేన తజ్జనకతావచ్ఛేదకప్రకారతాశ్రయానుపూర్వీరూపాకాం క్షాశాలిత్వనివేశస్యావశ్యకత్వాత్ ॥ తచ్ఛాలిత్వంచ తద్ఘటితవర్ణసముదాయ త్వం తజ్జనకతావచ్ఛేదకీభూతభ్రమాన్యయత్కించిజ్జ్ఞానవృత్తివిషయతానిరూప కవర్ణసముదాయత్వమితి తు పర్యవసితోऽర్థః ॥ హ్రదో వహ్నిమానిత్యాదిభ్ర మానుమితిసమానవిషయకతాదృశబోధజనకవాక్యస్య వారణాయ యోగ్యతాని వేశనీయా ॥ యోగ్యత్వంచాబాధితార్థకత్వం ప్రకృతసాధ్యవిశిష్టప్రకృతపక్షబోధ కత్వమితి యావత్ ॥ వైశిష్ట్యంచ వాస్తవం న తు వైజ్ఞానికమ్ ॥ యద్యపి స్వాతంత్ర్యే ణ యోగ్యతానివేశో నిరర్థకః అన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్న జన్యతాప్రతి యోగికజనకతాయా అవశ్యం వివక్షణీయతయా వాస్తవవైశిష్ట్య ఘటితసాధ్యవిశి

ఉపనయఘటకవహ్నిపదసంబంధిపదాయంపదానామేవ న్యాయాంతర్గతత యా తత్పూర్వానుపూర్వీభ్రమస్యాభిప్రేతత్వాత్ । ఏతేన ప్రతిజ్ఞావిషయకనిరా కాంక్షవిషయకభ్రమపరత్వం నసంభవతీతి నిరాకాంక్షవిషయతాయా జనకతా నవచ్ఛేదకత్వాదితి ప్రత్యుక్తం । తచ్ఛాలిత్వస్యాంత్యవర్ణ ఏవ విశ్రాంతేరాహ * తచ్ఛాలిత్వంచేతి * అనుపూర్వీఘటకవర్ణత్వవ్యాపకసముదాయత్వంచ న ప్రత్యేకం ప్రతిజ్ఞాసు తథాసతి యత్కించిజ్జ్ఞానవిషయవర్ణత్వవ్యాపకత్వమేక దేశేపీత్యతః ప్రతిజ్ఞాఘటకవర్ణే తద్ఘటకవర్ణత్వభ్రమమాత్రకాకాంక్షావారణా య భ్రమాన్యత్వం ప్రాగుక్తరీత్యా యత్కించిత్ప్రకారతాస్థానే విషయతాంచ ని వేశయన్ గురుతరమాకాంక్షాఘటకత్వం పరిత్యజ్యతి * తజ్జనకేతి * భ్రమావృ త్తిత్వనివేశే విశిష్టప్రతిజ్ఞావిషయతాయా అపి భ్రమవృత్తిత్వాదసంభవ ఇతి భ్రమా న్యేతి । యత్కించిత్త్వనివేశవ్యావృత్తిః పూర్వవత్ । అన్యూనవిషయకత్వదలేవా స్తవవైశిష్ట్యనివేశే భ్రమసాధారణజన్యతాకప్రతిజ్ఞాయా మసంభవమాహ * అ న్యూనేతి * యద్యపి వాస్తవవైశిష్ట్యఘటితాన్యూనవిషయకత్వేపి యాదృశవిశి ష్టార్థవిషయితానిరూపితయాదృశవిశిష్టార్థవిషయితాత్వేన స్వరూపసంబంధ

ష్టపక్షవిషయకత్వరూపన్యూనవిషయకత్వనివేశాసంభవేపి అయోగ్యవాక్యప్రతిపాద్యవిశిష్టార్థాప్రసిద్ధ్యా సంప్రదాయసిద్ధప్రతిజ్ఞాప్రతిపాద్యవిశిష్టార్థబోధానివర్త్యసంశయానివర్తకత్వరూపానతిరిక్తవిషయకత్వఘటితలక్షణస్య తత్రాతివ్యాప్త్యప్రసక్తేః ॥ తథాపి వాస్తవవైశిష్ట్యఘటితానతిరిక్తవిషయకత్వనివేశసూచనాయ యోగ్యతోపాదానం॥ ఆదిపదాత్తాత్పర్యవిశేషపరిగ్రహః తేన నిస్తాత్పర్యకస్య శుకాద్యుచ్చరితప్రతిజ్ఞాసమానాకారకవాక్యస్యార్థాంతరపరతాదృశవాక్యస్య చ వ్యుదాసః ॥ నన్వాకాంక్షాదినివేశే శాబ్దవాక్యపదయోర్వైయర్థ్యం ఆకాంక్షాదేర్జ్ఞానాంతరావిషయకత్వవిరహాత్ వాక్యాతిరిక్తేఽసత్త్వాచ్చ అనుమితిజనకపరామర్శాదౌ శాబ్దధీజనకయోగ్యతాజ్ఞానాదావతిప్రసంగానవకాశాదిత్యత ఆకాంక్షాదిమత్త్వలాభార్థకతయా తాదృశపదోపాదానం సార్థకయతి * తల్లాభశ్చేతి * తల్లాభః శాబ్దబోధం ప్రతి ఆకాంక్షాదిమత ఏవ వాక్యస్య జనకతయా ఆకాంక్షాదిమత్త్వలాభః॥ తాదృశపదద్వయోపాదానాదితి భావః ॥ శాబ్దపదస్య యోగేన శబ్దజన్యార్థకత్వే న తల్లాభః ఆకాంక్షాదిరహితస్యాపి శబ్దస్య శబ్దజన్యం ప్రతి హేతుత్వాదతో జాతివిశేషోపస్థాపకేతి ॥ యాదృశానుభవనిష్ఠశాబ్దత్వరూపజాత్యవచ్ఛిన్నోపస్థాపకార్థకం॥ శాబ్దబోధం ప్రతి ఆకాంక్షాదిరహితస్యాపి యోగ్యతాజ్ఞానాదేర్హేతుతయా వాక్యపదానుపాదానే కేవలశాబ్దపదాన్న తల్లాభ ఇతి వాక్యపదోపాదానమపేక్షితమితి భావః ॥ యత్తు తల్లాభశ్చేతి అన్యూన(నానతిరిక్త)విషయకశాబ్దత్వావచ్ఛిన్నవిషయకాకాంక్షాదిమత్త్వలాభ

రూపావచ్ఛేదకత్వం సంభవతి ॥ తథాపి తద్విషయాయా న వ్యుత్పత్తిబలలభ్యతా అన్యూనవిషయకబోధజనకతాపదాత్ తదప్రతీతేః కింతు స్వారసిక లక్షణాదిలభ్యేతి తత్పరిత్యాగః ॥ విశిష్టార్థబోధస్య ప్రమాత్వేపి * తాదృశవాక్యం * ప్రతిజ్ఞాసమానాకారకవాక్యం । వాక్యపదేనాకాంక్షాదిమత్త్వలాభే శాబ్దపదాపేక్షా దీధితికృతైవోపవర్ణితా తాం స్ఫుటీకరోతి * శాబ్దేతి * స్వయం శాబ్దపదస్య తల్లాభే వాక్యపదాపేక్షాం వ్యుత్పాదయతి * శాబ్దబోధం ప్రతీతి * జ్ఞానాదేః * యోగ్యతాజ్ఞానాదేః । ఏవంచ భట్టాచార్యవ్యాఖ్యాయాం శాబ్దవాక్యపదయోరుభయోరేవాకాంక్షాదిమత్త్వలాభార్థకత్వం యత్త్వితి మతేచ వాక్యపదాదాకాంక్షాదిలాభః । శాబ్దపదాద్విజాతీయశాబ్దలాభ ఇత్యేవమతయోర్భేద ఇతి బోధ్యం ॥

శ్చేత్యర్థః ॥ శాబ్దపదస్యావయవశక్త్యా శబ్దజన్యజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నార్థకత్వే శాబ్దజన్యతావచ్ఛేదకజాతివిశేషానుపస్థిత్యా తదవచ్ఛిన్నజన్యతావత్త్వే యౌగికజనకతాలాభోన భవతీత్యత ఉక్తం జాతివిశేషోపస్థాపకేతి ॥ తథాచ శాబ్దాదిశ్శాబ్దపదేన శాబ్దత్వజాతేః కారణదిశిచ వాక్యపదేనాకాంక్షాదిమత్త్వస్య లాభాత్తాదృశశాబ్దత్వావచ్ఛిన్నాన్వయి కాకాంక్షాదిమత్త్వలాభ ఇతిభావ ఇతి వ్యాఖ్యానమ్ ॥తదసత్ । అవచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యనివేశాన్నిరుక్తాన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానివేశమాత్రేణైవోపపత్త్యా శాబ్దత్వనివేశనే ప్రయోజనాభావాత్తదుపస్థితేరప్రయోజకత్వాత్ ॥నచ తత్తదర్థవిషయకత్వస్య శాబ్దత్వనిష్ఠజన్యతావచ్ఛేదకతాయామేవావచ్ఛేదకతయా జన్యతాయాం తదవచ్ఛిన్నత్వవిరహాత్ అన్యూనవిషయకశాబ్దత్వావచ్ఛిన్నత్వేనైవ జన్యతానివేశనీయేతివాచ్యమ్॥ వినిగమనావిరహేణ శాబ్దత్వవిశిష్టతత్తదర్థవిషయకత్వస్యాపి జన్యతావచ్ఛేదకత్వాత్ ।(౫౬) ॥నన్వన్యూనానతిరిక్తపదపరిత్యాగే అనుమితివిషయకశాబ్దధీజనకమిత్యవశిష్యతే తథాచ పర్వతోవహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞావాక్యస్యానుమిత్యబోధకతయా

జాత్యుపస్థాపకేతి వక్తవ్యే విశేష పదోపాదానఫలం దర్శయతి * శాబ్దపదస్యేతి * ఆకాంక్షాదికం చోచితానుపూర్వీకత్వఘటకప్రతిజ్ఞాయాం వా విశేష్యదలే వా నివేశ్యం । ఇదం తు బోధ్యం । ప్రతిజ్ఞోత్తరహేతూత్తరోదాహరణోత్తరోపనయోత్తరనిగమనత్వావచ్ఛిన్నభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వం నోచితానుపూర్వీకత్వం కింతు నిగమన పూర్వోపనయపూర్వోదాహరణ పూర్వహేతుపూర్వత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాక భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వం హేతు పూర్వత్వాంతం వా ప్రతిజ్ఞాత్వనివేశనలాఘవాత్ । ఏవంచ పర్వతోవహ్నిః సంబంధీతి నిరాకాంక్షవాక్యవ్యుదాస ఇతి పఙ్క్త్యర్థః ప్రాచీనసంగచ్ఛతే । న్యాయాసంతర్గతతాదృశవాక్యేప్యుచితానుపూర్వీకత్వసంభవాత్ । నచ ప్రాగభావానుపగమే తత్పూర్వత్వం తదుత్పత్తిక్షణోత్పత్తికధ్వంసప్రతియోగిత్వముత్పత్తిఘటితతయా గుర్వితివాచ్యమ్ । సంసర్గతయా తన్నివేశేన లక్షణగ్రహస్య తద్గ్రహం వినాపి భావాత్ । సామాన్యలక్షణాయాముత్పత్త్యనుగమప్రకారస్య దర్శితత్వాచ్చ । తస్మాద్విశేష్యదల ఏవ నివేశః ॥(౫౬)॥ ఉక్తరీత్యా కారణానంతర్యస్య జన్యతావచ్ఛేదక కోటిప్రవేశమతే న్యూనవిషయకత్వస్యాపి నజన్యతావచ్ఛేదకత్వ

వ్యాప్తిః స్వాశంకాం పరిజిహీర్షురనుమితిః షష్ఠీవిషయో యస్యేతి మధ్యమపద లోపిసమాసాభిప్రాయేణ సముదితలక్షణపర్యవసితార్థం వ్యాచష్టే * తథా చేతి * దృష్టాంతవత ఇతి * అసాధ్యగ్రిమేణోదాహరణస్యేత్యాదినాఽన్వయః । అన్వయ్యుదాహరణస్య లింగబోధకత్వాద్వ్యతిరేకిపర్యంతానుధావనమ్ ॥ యో యో ధూమవాన్ స వహ్నిమానితి వ్యతిరేక్యుదాహరణస్య వహ్న్యభావాదిరూపలింగాబోధకత్వాత్ పక్షవిషయకత్వమాత్రనివేశే నైవ తాదృశోదాహరణవారణసంభవేన పక్షముఖ్యవిశేష్యకత్వపర్యంతస్య వివక్షణీయస్య వ్యావృత్తిదానాయ యథా హ్రదభిన్నమిత్యాదిదృష్టాంతఘటితతదనుసరణం ॥ దృష్టాంతాఘటితోదాహరణవ్యావృత్తిమాహ * హ్రదావృత్తీతి * ఉపనయవారణాయేతి * పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నపక్షవిశేష్యకత్వనివేశస్య ప్రయోజనాంతరవిరహేప్యతదర్థమేవ తన్నివేశేఽనుషంగపక్షే నిగమనాతివ్యాప్తిర్న సంభవతీత్యభిప్రాయేణ నిగమనోపేక్షా ॥ తస్మాత్ ఇతరేభ్యోభిద్యత ఇత్యాదినిగమనస్య పక్షవిశేష్యకబోధజనకత్వాభావాన్నిగమనసామాన్యే, నాతివ్యాప్తిస్సంభవ ఇత్యభిప్రాయేణ వా ॥ వస్తుతః పక్షముఖ్యవిశేష్యకత్వనివేశేపి గోత్వం సాస్నాభావవత్ గోత్వాభావాదిత్యత్ర యత్ర సాస్నా తత్ర గోత్వమిత్యుపోదాహరణే పక్షముఖ్యవి

మిత్యనుశయేనాన్యానతిరిక్తపదం విహాయేతి మూలమ్ * అవ్యాప్తిరితి * అనుమితిజ్ఞానమిత్యాది ప్రతిజ్ఞాయాం లక్షణాగమనాత్ * ప్రయోజనాంతరేతి * లింగావిషయకత్వనివేశాత్పశ్చాదితి శేషః । పక్షతావచ్ఛేదకనివేశేపి లింగావిషయకోక్తోదాహరణాతివ్యాప్తేర్ముఖ్యత్వనివేశతద్వైయర్థ్యాత్ * ఏతదర్థమేవ * నిగమనాతివ్యాప్తివారణార్థమేవ నిగమనే మతుబర్థసంబంధిత్వేన పక్షభానమభిప్రేత్యేదం । ఉపనయాతివ్యాప్తేరేతద్వివక్షయా ద్వారత్వానూచనాయైవకారః * పక్షేతి * ఇతరభేదాశ్రయత్వేనైవ బోధః । ఆఖ్యాతార్థాశ్రయతాయా ఏవ ముఖ్యవిశేష్యత్వాత్ । నతు ధర్మిణో నివేశః । ఉపనయసామాన్యే త్వతివ్యాప్తిర్భవత్యేవేతి భావః । పూర్వం నిగమనేఽతివ్యాప్తిర్నాస్తీతి వక్తుం ప్రయోజనాంతరాభావేపి ఏతద్వారణార్థమేవ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యత్వం దేయమిత్యుక్తమ్ ॥ ఇదానీం పక్షతావచ్ఛేదకవైశిష్ట్యనివేశస్య ప్రయోజనాంతరం దర్శయన్నేవ నిగమనాతివ్యాప్తిర్నాస్తీత్యాహ * వస్తుత ఇతి * ఏనం చ నిగమనవిశే

శేషవ్యబోధజనకేఽతివ్యాప్తిర్దుర్వారైవ. పక్షమాత్రముఖ్యవిశేష్యకత్వనివేశే
చవిశ్వపక్షకస్థలే, మాత్రార్థాప్రసిద్ధ్యాఽవ్యాప్తిరితి పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛి
న్న ముఖ్యవిశేష్యతానిరూపకత్వమేవవివక్షణీయం తథాచ నిగమనేననుషం
గపక్షేఽతివ్యాప్తిర్నసంభవత్యేవేత్యవధేయం లింగత్వస్య కేవలాన్వయితయాసా

ష్యపి నాతివ్యాప్తిరితిభావః *పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ముఖ్యవిశేష్యతాని
రూపకత్వమేవేతి* ముఖ్యత్వనివేశఫలంసుగమమ్ । అత్రేదంబోధ్యమ్ । యత్ర
సమవాయసంబంధావచ్ఛిన్న గోత్వాభావస్సాధ్యః కాలికసంబంధావచ్ఛిన్న
గోత్వాభావో హేతుస్తత్ర యత్ర గోత్వం తత్ర గోత్వమిత్యుదాహరణేఽతి
వ్యాప్తిః । తత్రైవముఖ్యవిశేష్యతాద్వయస్యపక్షతావచ్ఛేదకీభూత గోత్వతావ
చ్ఛిన్నత్వాసంభవాత్ । నను సమవాయావచ్ఛిన్నగోత్వాభావస్య సాధ్యత్వే
కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నగోత్వాభావో వ్యభిచారీతివ్యతిరేక్యుదాహరణాభావా
త్ క్వాతివ్యాప్తిః । నచ కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నగోత్వాభావఏవసాధ్యః సమ
వాయావచ్ఛిన్నగోత్వాభావో హేతుస్తత్ర సవ్యభిచారఇతివాచ్యమ్ । తాదృశ
సాధ్యస్య కేవలాన్వయితయా సాధ్యవద్భేదాప్రసిద్ధ్యా ప్రతియోగివైయధికర
ణ్యవిశిష్టసాధ్యాభావఘటితవ్యతిరేకవ్యాప్త్యప్రసిద్ధేః । తద్ఘటితసాధ్యాభావఘ
టితతద్వ్యాప్త్యప్రసిద్ధేశ్చ । ఘటాదేరపి కాలికసంబంధేన గోత్వవత్తయా
తత్ర సమవాయేనతదసత్త్వాత్ । మైవమ్ । సమవాయతాదాత్మ్యఘటిత సామా
నాధికరణ్యసంబంధేన గోత్వాభావస్య హేతుత్వాత్ । యద్వావిశుద్ధసమవాయ
సంబంధావచ్ఛిన్నగోత్వాభావఏకః గోత్వత్వవిశిష్టగోత్వనిరూపితసమవాయస
మ్బంధావచ్ఛిన్నగోత్వాభావోఽపరః । నచవిశేషణరూపేణసంసర్గతాస్వీకా
రాపత్తిరితివాచ్యమ్ । విశిష్టవైశిష్ట్యబోధస్థలానురోధేన తాదృశవిశిష్టసమవా
యస్య సంసర్గతాయాస్సర్వైరుపగమాత్ । అథవాసమవాయావచ్ఛిన్నాధా
రతాసంబంధావచ్ఛిన్నగోత్వాభావోఽపరస్తత్రైకస్య సాధ్యత్వేఽన్యస్య హే
తుత్వంద్రష్టవ్యమ్ ॥ యద్వా గోభేదస్సాధ్యః సమవాయావచ్ఛిన్న గోత్వాభా
వో హేతుస్తత్రోక్తోదాహరణేఽతివ్యాప్తిః । యదిచ గోత్వవద్భేదో నాస్తి గు
రుధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వాత్ । యద్రూపావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాక
భేదస్సాధ్యః కించిద్రూపావచ్ఛిన్నతద్రూపబోధకంచ నోదాహరణమితిమన్యే

తే తదా పరమమహద్భేదస్సాధ్యః పరమమహత్త్వాభావో హేతుః పరమమ
హత్త్వం పక్షః తత్ర యత్ర పరమమహత్త్వం తత్ర పరమమహత్త్వమిత్యుదా
హరణేఽతివ్యాప్తిర్దుర్వారైవ । పరమమహత్త్వత్వస్య జాతిత్వాన్న గురుధ
ర్మావచ్ఛిన్నభేదస్వీకారప్రసంగః । అత్ర కేచిత్సమాదధతి । ముఖ్యవిశేష్య
తాద్వయశూన్యత్వం తద్దలార్థ ఇతి॥ తదపరే న క్షమంతే॥ తథాసతి నిగమనాపే
క్షానిర్బీజాస్యాదితి । తదపరే న మృష్యంతి । నహి విశేష్యతాద్వయశూన్యత్వం
ద్విత్వావచ్ఛిన్నతదభావః । కింతు ఏకవిశేష్యతాశూన్యత్వే సత్యపరవిశేష్యతా
శూన్యత్వం ఏకవిశేష్యతాశపక్షనిష్ఠైకముఖ్యవిశేష్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాప
రముఖ్యవిశేష్యతాశూన్యత్వే సతి పక్షతావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్న ముఖ్యవిశేష్యతా
శూన్యో యో బోధస్తజ్జనకత్వం పర్యవసితార్థః । అత్ర యత్ర గోత్వం తత్ర
గోత్వమిత్యుదాహరణవారణాయ సత్యంతమ్ । యత్ర సాస్నా తత్ర గోత్వమిత్యు
దాహరణవారణాయ విశేష్యమ్ । అత్ర నియతసమూహాలంబనం నాస్త్యేవేతి హృ
దయమ్ । తేనోదాసీనప్రతిజ్ఞావిషయకజ్ఞానజన్యశాబ్దబోధస్యోదాసీనవాక్యార్థ
విషయతానియతప్రతిజ్ఞార్థవిషయతాకత్వేఽపి న క్షతిః । ఇత్థం చ నిగమనజన్యబో
ధస్య తాదృశవిశేష్యతాశూన్యత్వాభావాన్నిగమనాపేక్షాసంభవతీతి న కించిదను
పపన్నమితి । అపరే తు సమాదధతి । స్వాన్యముఖ్యవిశేష్యతానిరూపకత్వసం
బంధేన పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాకత్వం । స్వాన్యముఖ్యవిశేష్యతా
నిరూపకత్వసంబంధేన స్వీయపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యతావదన్యత్వం
స్వీయపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నయత్కించిద్విశేష్యతాభిన్నముఖ్యవిశేష్యతా
నిరూపకత్వం వా తద్దలార్థః । అతో న తాదృశోదాహరణేఽతిప్రసంగః । అస
మ్భవవారణాయ భేదప్రతియోగివిషయతాయాం స్వీయత్వనివేశః । ఏవం చ నిగ
మనాపేక్షాపీతి । నచ యత్కించిత్పక్షవిశేష్యతాభిన్నముఖ్యవిశేష్యతానిరూ
పకత్వాభావనివేశేనైవ విశ్వపక్షకేఽప్రసిద్ధివారణ సంభవే పక్షతావచ్ఛేదకని
వేశనం నావశ్యకమితి వాచ్యమ్ । అఖండాభావఘటకత్వేన సార్థక్యాదితి । అ
త్ర కేచిత్ । యత్కించిత్పక్షవిశేష్యతాభిన్నముఖ్యవిశేష్యతానిరూపకత్వమేవ
సమ్యక్ । నతు పక్షతావచ్ఛేదకస్యాప్యవశ్యనివేశః ప్రయోజనాభావాత్ । య
త్ర గోత్వం తత్ర గోత్వం యత్ర గోత్వం తత్ర సాస్నేత్యుదాహరణాదేస్సేనైవ వార

ణాత్ । విశిష్టపక్షకస్థలప్రతిజ్ఞాజన్యబోధస్య యత్కించిద్విశేష్యతాభిన్న ఘట త్వావచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యత్వమాదాయ తదనిరూపకత్వ సత్త్వేనానుపపత్త్య భావాత్ । నిగమనవారణాయ తన్నివేశేఽపి సందర్భ ఇతి వస్తుతస్త్విత్యాదినా భ ట్టాచార్యాణాం నిగమనోపేక్షాబీజవర్ణనం సందర్భవిరుద్ధమేవేత్యాహుః । త దపరే నమృష్యంతి । యత్కించిత్పక్షవిశేష్యతాభిన్నముఖ్యవిశేష్యతాత్వానిరూ పకత్వస్య తద్దలార్థత్వే వహ్నిమత్పర్వతకాలీనః పర్వతో వహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞా యామవ్యాప్తిః । పక్షతావచ్ఛేదకఘటకీభూతపర్వతస్యవిశిష్టపర్వతాభిన్నత్వేన పక్షతయా తన్నిష్ఠవిశేష్యతాన్యముఖ్యవిశేష్యతాకత్వాభావస్య తజ్జన్యబోధే సత్త్వాత్ । నచ భేదప్రతియోగివిశేష్యతాయామపి ముఖ్యత్వం నివేశ్యత ఇతి న దోష ఇతి వాచ్యమ్ । దలద్వయే ముఖ్యత్వమపేక్ష్య తస్యాం పక్షతావచ్ఛేదకా వచ్ఛిన్నత్వనివేశ ఏవ లాఘవాత్ । అస్తు వా ముఖ్యవిశేష్యతాద్వయనివేశః తథా పి స్వస్య స్వధర్మితావచ్ఛేదకత్వవారణాయ ధర్మితావచ్ఛేదక ప్రకారతాని రూపితవిశేష్యతాంతరమావశ్యకం తథాచాసంభవః । పర్వతో వహ్నిమానితి బో ధస్యాపి విశేష్యతాద్వయశాలిత్వాత్ । అతః పక్షతావచ్ఛేదకనివేశ సమావశ్య కమ్ । నచ పక్షతావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నవిశేష్యతామాదాయ స ఏవ దోష ఇతి వా చ్యమ్ । పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నయత్కించిద్విశేష్యతాభిన్నకించిద్ధర్మావచ్ఛి న్నముఖ్యవిశేష్యతానిరూపకత్వస్యైవ వివక్షణీయతయా అనుపపత్త్యభావా త్ ॥ పక్షతావచ్ఛేదకానివేశే చాసంభవతాదవస్థ్యాదితి ॥ ధర్మితావచ్ఛేదకావ చ్ఛిన్నవిశేష్యతాతో ధర్మితావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతాయా అ న్యత్వే విధేయకోటిప్రవిష్టపదార్థీయప్రకారతా చేత్యాది అగ్రిమభట్టాచార్యలే ఖ ఏవ ప్రమాణమితి దిగితి ॥ అన్యేతు సమాదధతి ॥ స్వనిరూపకత్వస్వభిన్న పక్షతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యతానిరూప కత్వోభయసంబంధేన పక్షతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నము ఖ్యవిశేష్యతావదన్యత్వమపి బోధవిశేషణం దేయమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞాసామాన్యసంగ్ర హాయ స్వనిరూపకత్వేతి ॥ ధూమాదాలోకవాన్ పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదా వాలోకప్రకారతానిరూపితపర్వతత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాం స్వపదేనోపాదా యావ్యాప్తిరితి భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకకోటౌ పర్యాప్తినివేశః । తత్రైవ వి

శిష్టపర్వతత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాం స్వపదేనోపాదాయ తదన్యాలోకప్రకార
తానిరూపితతేనలపర్వతత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాసత్త్వేనాఽవ్యాప్తిరితి ద్వితీయసం
బంధే పర్యాప్తినివేశః ॥ నచ ప్రమేయగోత్వత్వేన పక్షతాయాం పూర్వవద్ధే
త్వభావస్య సాధ్యతాపాతుకాచ తత్ర వ్యతిరేక్యుదాహరణేఽభయసంబంధేన
పక్షతావచ్ఛేదకపర్యాప్త్యధికరణధర్మానవచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యతాపదన్యత్వేన
త్వాదతివ్యాప్తిరితివాచ్యమ్ ॥ భట్టాచార్యోక్తపక్షతావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నేత్యాది
దలస్య పక్షతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణధర్మానవచ్ఛిన్నవిశేష్యతావచ్ఛి
న్నతాదృశధర్మానవచ్ఛిన్నవిశేష్యత్వానిరూపకత్వమర్థః ॥ ఏవంచ నిరుక్తో
దాహరణజన్యబోధస్య పక్షతావచ్ఛేదకైకదేశగోత్వత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యతా
శాలిత్వేపినాతివ్యాప్తిః ॥ ధూమాదాలోకవాన్పర్వతోవహ్నిమానిత్యాదౌ కే
వలపర్వతత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యతామాదాయావ్యాప్తిరతః సాధ్యమితానవచ్ఛిన్నా
న్తనివేశః । ప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నవిశేష్యతామాదాయాసంభవో
తో ద్వితీయానవచ్ఛిన్నాంతనివేశః ॥ తత్రైవ ప్రమేయగోత్వపక్షకవ్యతిరేక్యుదా
హరణవారణాయ పర్యాప్తినివేశఇతి ॥ పరంతు సంబంధిత్వావచ్ఛిన్నః వ
హ్నిసాధ్యకనిగమనవారణం లింగవిషయకత్వంవినాఽశక్యమేతేబోధ్యమ్ ॥ అ
త్ర విధేయకోటావధికావగాహిశాబ్దబోధానుపగమపక్షముపగమ్య సంబంధీవ
హ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞానుపగమసంభవాన్నతుపౌనిరర్థకత్వమతే ఉపనయార్థః ని
గమనార్థయోర్ద్వయోరేవబోధాదనుషంగపక్షీయనిగమనాపేక్షా [illegible]
తిరితిబోధ్యమ్ ॥ పరేతుసమాదధతి ॥ పక్షతావచ్ఛేదకపర్యాప్త్యావచ్ఛేదకతాకా
న్యముఖ్యవిశేష్యత్వానిరూపకత్వమేవ తద్దలార్థః ॥ యత్రగోత్వం తత్ర గో
త్వమిత్యాదౌ వ్యాపకత్వభానస్వీకారాద్గోత్వవ్యాపకత్వవిశిష్టగోత్వస్యైవవిశే
ష్యతయా తస్యాః పక్షతావచ్ఛేదకపర్యాప్త్యావచ్ఛేదకత్వాభావేనైవ తద్వ్యుదా
సఇతి ॥ యత్తు ॥ ఏవంసతి పక్షతావచ్ఛేదకపర్యాప్త్యావచ్ఛేదకతాక ముఖ్యవిశే
ష్యతాకత్వనివేశేనైవ యత్రగోత్వం తత్రసాస్నేత్యాద్యుదాహరణవారణసంభ
వాత్పక్షతావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యత్వానిరూపకత్వపర్యంతవిశేషణా
యథ్యాదితి ॥ తన్న ॥ యత్రగోత్వం తత్రగోత్వమిత్యాదౌ తథావిధగోత్వ
విశేష్యత్వాంతరమాదాయాతివ్యాప్తేః ॥ గోత్వాభావవాన్ సాస్నాభావాత్

మాన్యతో లి గాదిష యకత్వ జ్ఞానేఽప్రసిద్ధమితి ప్రకృతలింగావిషయకత్వం
... తీయం ... నని ... ఇత్యాశయేనాహ *యద్యపిప్రకృతేతి *లింగతావచ్ఛే
దకసన్నిభిన్న విషయకత్వవిశేషణే పృథివీఇతరేభ్యోభిద్యతఇత్యాది ప్రతిజ్ఞా
యాః నాసంగ్రహః తజ్జన్యబోధేస్వరూపతఏవపృథివీత్వాదిరూపలింగ భానాది
త్యాశయేన స్థలాంతరేదోషమాహ *గంధవతీతి *తథేతి *తథా *ఇతరేభ్యోభిద్యతే
*ఉపనయాసంభవఇతి *తథాచతాదృశప్రతిజ్ఞాదిఘటితన్యాయఏవనసంభవతీతిక్వా
వ్యాప్తిశంకేతిభావః *ఇదమా *ఇదంశబ్దేన *గన్ధవత్వేనేతి *ఉపనయస్థేదంశబ్దస్య
ప్రతిజ్ఞోపదర్శితపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నపరత్వాదితిభావః *గంధవత్వాన్వయ
తి *గన్ధవద భేదాన్వయస్యార్థః *అయోగాదితి *ఉద్దేశ్యత్వవిధేయత్వావచ్ఛేదక
యోరైక్యేఽభేదాన్వయబోధస్యావ్యుత్పన్నత్వాత్ అన్యథాఘటోఘటఇత్యాదా
వప్యన్వయబోధప్రసంగాదితిభావః *సాధ్యాభావేతి *సాధ్యాభావవ్యాపకో
యోగంధాభావః తదభావత్వేనేత్యర్థః తథాచభిన్నరూపేణ గంధాదేరుద్దేశ్య
త్వాదౌ యత్రగోత్వం తత్రసాస్నేత్యాదౌ సాస్నాత్వవ్యాపకత్వాభావేపి గో
త్వే సాస్నావ్యాపకత్వాలాభేన అతివ్యాప్తిశ్చేతి తత్ర అలోకవాక్ పర్వతో
... ... వ్యాప్తిః ॥ ఇదంతుసమాధానంభవిష్యతి ॥ ప
... ఘవితా ... ముఖ్య ... విశేష్య ... రూపకత్వేదంస్య పక్షతావచ్ఛేదక
... యత్కించిదవచ్ఛేదకత్వప్రయోజకప్రయోజ్యముఖ్యవిశేష్యతాన్ని
రూపకత్వమర్థః ॥ యత్రగోత్వం తత్రగోత్వమిత్యుదాహరణే తత్పదసమభి
వ్యాహృతగోత్వేఽదం యత్పదసమభివ్యాహృతగోత్వపదాదికంభిన్నభిన్నమేవ
భిన్నభిన్నగోత్వత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతానిరూపక విశేష్యతాప్రయోజకమితి నాతి
వ్యాప్తిః ॥ విశిష్యపక్షతావచ్ఛేదకనిష్ఠావచ్ఛేదకతాప్రయోజకతాయాః గోత్వప
దయోః సత్వాదతివ్యాప్తిరితి యత్కించిదితి ॥ తచ్చ ప్రయోజకతావిశేషణం
తేన యత్ర గోత్వం తత్రగోత్వమిత్యాదౌ విశేష్యతాద్వైక్యేపి ప్రయోజకతా
భేదాన్నక్షతిరితి ॥ మతుపస్సార్థక్యస్య వ్యవస్థాపనాయాహ *గంధవదభేదే
తి *గంధాభావఇతి *సాధ్యాభావవ్యాపకీభూతో యో హేతుతావచ్ఛేదకావ
చ్ఛిన్నప్రతియోగిత్వంవ్యాప్తిః ॥ అన్యథాధూమవాన్వహ్నేరిత్యాదౌ
ధూమాభావవ్యాపకో యోవహ్నిధూమోభయాభావస్తత్ప్రతియోగిత్వాదతివ్యా

త్వ విధేయతావచ్ఛేదకగర్భేఽన్తర్థాభావాన్వయబోధానుపపత్తిరితి భావః నను హేత్వభావాభావత్వేన హేతూపస్థాపకపదాభావాత్కథముపనయవాక్యాత్తేన రూపేణ పక్షే హేతుభానమత ఆహ * అత ఏవేతి * సాధ్యాభావవ్యాపకతావచ్ఛేదకహేత్వభావత్వావచ్ఛిన్నాభావత్వేన హేతోరన్వయబోధే తాత్పర్యః * నచ నేయం పృథివీతి * నఞ్ద్వయేనాభావాభావత్వేన హేతుబోధనాదితి భావః ॥ యద్యపి పృథివీత్వ హేతుకస్థలే తాదృశోపనయప్రయోగో నయుజ్యతే పృథివీ పదాత్స్వరూపత ఏవోపస్థితస్య పృథివీత్వరూపపదార్థతావచ్ఛేదకస్య నఞర్థాభావేఽన్వయాసంభవేన హేత్వభావాభావత్వేన హేత్వలాభాత్ ॥ నచ హేతుమద్భేదాభావోఽపి హేతురేవాన్యోన్యాభావాభావస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకరూపత్వాత్ ఏవం(చ) హేతుమద్భేద ఏవ సాధ్యాభావవ్యాపకతా ఇత్యత్ర నేతరభేదవన్నేయం పృథివీత్యుదాహరణేన బోధ్యా ఇతి పృథివీభేదాభావత్వేన పృథివీత్వబోధకస్తాదృశోపనయో యుజ్యత ఏవేతి వాచ్యం ॥ ఏవమపి పృథివీత్వాదితి హేతువాక్యోపస్థితపృథివీత్వత్వవిశిష్టహేతుకానుమితౌ తాదృశరూపవిశిష్టవద్భేదత్వావచ్ఛిన్నే సాధ్యాభావవ్యాపకతాయా ఏవాకాంక్షితతయా తస్యా ఏవోపనయతో ఇతరభేదాభావస్తన్న పృథివీత్యుదాహరణే నోపదర్శనీయతయా తద్రూపవిశిష్టవద్భేదత్వావచ్ఛిన్నాభావత్వేన హేతుమత్తాయా ఏవోపనేయత్వాత్తా

త్పైః ॥ వ్యాపకత్వస్యోపనయవాక్యార్థాఘటకత్వలాభాయ వ్యాపకతావచ్ఛేదకేతి * తాదృశేతి * నచ నేయం పృథివీత్యాకారకేత్యర్థః * స్వరూపత ఏవేతి * ఏతేనాన్వయితావచ్ఛేదకరూపేణానుపస్థితేస్తస్యాభావాంశేఽనుయోగినా సంబంధేనాన్వయ ఇతి సూచితమ్ * పదార్థతావచ్ఛేదకస్యేతి * ఏతేనైకత్రాన్వితస్యాపరత్రాన్వయో న సంభవతీతి సూచితమ్ ॥ నన్వేవమపి యత్ర నేతరభేదస్తత్ర సపృథివీత్వమిత్యుదాహరణే సపృథివీత్వాభావే న సాధ్యాభావవ్యాపకతా బోధాత్తత్ర తాదృశోపనయాసంగతిదుర్వారైవేత్యాశఙ్క్య నన్విత్యాదినా తాదృశోదాహరణస్థలే తం సంగమయతి * ఏవమితి * యత్ర నేతరభేదవన్న పృథివీత్యుదాహరణం తస్య నిరాకాంక్షత్వాదవ్యాదృశసాకాంక్షోదాహరణే తదసంగతిమాహ * ఏవమపీతి * ఆకాంక్షితతయేతి * తద్రూపావచ్ఛిన్నహేతుకానుమితౌ తద్రూపావచ్ఛిన్నత్వవిశేషిత తదవచ్ఛిన్నవద్భేదే సాధ్యాభావవ్యాపకతావిషయకపరామ

దృశోపనయాసంగతేః అన్యథాపృథివీతరేభ్యోభిద్యతే గంధసమవాయికారణ
తావచ్ఛేదకరూపవత్త్వాదిత్యాదావపి తథోపనయప్రయోగాపత్తేరితి॥ తథాపి తా
దాత్మ్యేనపృథివీహేతుకస్థలాభిప్రాయోపాదానం॥ ఆదిపదాన్నచనేయం గంధవతీ
త్యాకారకస్య నచనాత్రగంధఇత్యాకారకస్యోపనయస్యపరిగ్రహః॥ అత్రహే
త్వభావాదౌ సాధ్యాభావవ్యాపకత్వాభానేపి నక్షతిః ప్రాచీనమతే ఉదాహర
ణాదేవవ్యాప్తిలాభేన పక్షధర్మతామాత్రస్యఉపనేయత్వా దతఏవ ప్రాగామి
త్యుక్తం॥ సాధ్యాభావవ్యాపకత్వాదౌచవ్యాపకాంతముపలక్షణార్థకం॥ నను
నచ నేయం పృథివీత్యాదికఃప్రాచీనానుమతోపనయోసంగతఃపక్షధర్మతాభావస్య

ర్నాస్త్యేవ జనకత్వాదితిభావః * తాదృశోపనయేతి * పృథివీత్వత్వానుపస్థాపకో
పనయేత్యర్థః * అన్యథా * యేనరూపేణ యస్య హేతుత్వాద్యుపస్థితిస్త
ద్రూపావచ్ఛిన్నత్వావిశేషిత తదవచ్ఛిన్నభేదేసాధ్యాభావవ్యాపకతాయాఏవా
కాంక్షితత్వావగమే యత్ర నేతరభేదస్తన్నపృథివీత్యుదాహరణద్వారేతి శే
షః * తాదాత్మ్యేనేతి * నచ పృథివ్యాఏవ హేతుత్వేపి పృథివీభేదాభావస్య
ప్రతియోగితావచ్ఛేదకపృథివీత్వరూపతయా కథంపృథివీభేదాభావత్వేన పృథివీ
భానమితివాచ్యమ్॥ భేదాభావస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకరూపత్వవత్ప్రతియో
గిరూపత్వస్యాపి స్వీకారాత్॥ అతఏవ మథురానాథేనాపి అన్యోన్యాభావా
భావస్య ప్రతియోగిరూపత్వం స్వీక్రియతఇతి నాపసిద్ధాంతః॥ గంధవద్ధేతు
కోపనయంప్రదర్శ్య గంధహేతుకంతమాహ * నచనాత్రేతి * నన్వేవమపి న
చనేయంపృథివీత్యుపనయోఽసంగతః॥ సాధ్యాభావవ్యాపకతాయాః బోధక
శబ్దాభావేప్యభానాదిత్యతఆహ * అత్రేతి * ప్రాచీనేతి * యథాన్వయ్యుపనే
యం పక్షధర్మతామాత్రం తథావ్యతిరేక్యుపనేయమపి తదేవేతిభావః। నవ్యమ
తేచ వ్యాప్యః పక్షేవర్తతేనవేతి ఆకాంక్షానురోధేన వ్యాప్తివిశిష్టవైశిష్ట్యబో
ధకఏవోపనయః॥ ఇదంతుబోధ్యమ్॥ స్వతంత్రహేతుప్రధానధర్మికసాధ్యాభా
వవ్యాపకతాగ్రహవిశిష్టతదభావవ్యాప్తిగ్రహద్వయసాధారణకారణతాయావ్యవస్థా
పనాద్ధేతుత్వభావాభావః పక్షేవర్తతేనవేతి ఆకాంక్షయైవ నవీనానాం దర్శితో
పనయః సువచఇతి॥ నను దీధితౌ సాధ్యాభావవ్యాపకేత్యసంగతమతఆహ॥
* సాధ్యాభావేతి * ఉపలక్షణార్థకమితి * ప్రతియోగితావచ్ఛేదకకోట్యప్రవి

ప్రతియోగ్యనుయోగ్యుపరాగేణైవ శాబ్దానుభవేభానాదన్యోన్యాభావబోధే సమానవిభక్తికప్రతియోగ్యనుయోగివాచకపదసమభివ్యాహారస్య సంసర్గాభావబోధేచ సప్తమ్యన్తానుయోగివాచకపదసమభివ్యాహారస్యాపేక్షితత్వాత్ ప్రకృతేచానుయోగివాచకపదాభావేన పృథివీభేదగంధాభావాదిబోధాసంభవాదితి నవీనానుమతఇతరత్వవ్యాపకీభూతాభావప్రతియోగి పృథివీత్వవతీత్వాద్య తిగంధవతీచేయమిత్యాద్యాకారకోపనయఏవాదరణీయః తత్రహేతోః పక్షతావచ్ఛేదకత్వే దర్శితవ్యుత్పత్తివిరోధోదుష్పరిహరఏవేత్యాలోచ్యనవ్యమతసమాధానమాహ * యదిచేతి * ఉచ్యతఇత్యగ్రిమేణాన్వయః * త[illegible] తద్ధర్మధర్మితావచ్ఛేదకీకృత్యేతరావిశేషిత ధర్మావచ్ఛిన్న[illegible] బోధస్యైవ వ్యుత్పత్తివిరుద్ధత్వాదిత్యర్థః * నానుపపత్తిరితి * [illegible] తావచ్ఛేదకాద్యఘటకవ్యాప్తేర్విధేయతావచ్ఛేదకఘటక[illegible] తథాచ గంధవతీతరేభ్యోభిద్యతే గంధాదిత్యాదిన్యాయస్యాపి నిష్ప్రత్యూహ[illegible] యా లింగవిషయకతాదృశన్యాయాంతర్గతప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిర్దుర్వారైవే

ష్టముదాహరణార్థమాత్రమిత్యర్థః *నఞర్థేతి* నచ నేయంపృథివీత్వాదిత్యాదౌ నఞ పృథివీ నేయమితియోజనా। తత్ర నచ పృథివీత్యత్రనఞ్పృథివీపదయోః ప్రథమాంతానుయోగివాచకపదాభావాత్ ॥ నేయమితినఞర్థో నాత్యంతాభావః ॥ సప్తమ్యంతానుయోగివాచకపదాభావాదిత్యర్థః ॥ ఇద[illegible]బోధ్యం। నచ నేయంపృథివీత్యాదావన్వయబోధనిరాకరణమసంగతమ్ ॥ప్రతియోగ్యభావాన్వయినోస్తుల్యయోగక్షేమావితివ్యుత్పత్తేః । ఇయంనపృథివీతిప్రతియోగ్యన్వయసత్త్వదభావాన్వయరూపత్వాచ్చ అతో నఞర్థాంతరవిశేషణతాపన్నాన్యోన్యాభావబోధేనఞర్థాంతరవిశేష్యతాపన్నసంసర్గాభావబోధే చోక్తవ్యుత్పత్తిః । అన్యోన్యాభావాత్యంతాభావబోధేచాన్యోన్యాభావప్రతియోగివాచకపదతదత్యంతాభావానుయోగివాచకపదయోః సమానవిభక్తికత్వమ్ ॥ అత్యంతాభావాత్యంతాభావబోధేచాత్యంతాభావప్రతియోగివాచకస్య ప్రథమాంతత్వం తదత్యంతాభావానుయోగివాచకస్యసప్తమ్యంతత్వంచావశ్యకం తేన నచ నేయం పృథివీ నచనాత్రగంధఇత్యుభయోర్నకోపివ్యుత్పత్తిభంగః ॥ అన్యథా బహుతరనఞ్ద్వయప్రయోగవ్యాకోపాపత్తేరితిదిక్ *దర్శితవ్యుత్పత్తిః *ఉద్దేశ్యతావచ్ఛే

తిభావః॥ నను పక్షావిశేషణతయా యల్లింగవిషయత్వం తచ్ఛూన్యత్వం వివక్షణీయమతో నోక్తావ్యాప్తిరుక్తస్థలే పక్షవిశేషణతయైవ లింగవిషయతాసత్త్వేన విశిష్టాభావసత్త్వాదిత్యత ఆహ * పక్షావిశేషణత్వేనేతి * అయంవహ్నిసామగ్రీమాన్వహ్నేరిత్యాదావితి * అవ్యాపకమిత్యగ్రిమేణాన్వయః॥ అథపక్షావిశేషణత్వం పక్షనిరూపిత విశేషణతాభిన్నత్వం తస్యలింగవిషయతావిశేషణత్వే చాయంవహ్నిసామగ్రీమాన్వహ్నేరిత్యాదావవ్యాప్త్యవకాశః తత్రాపి పక్షవిశేషణతాపన్నసాధ్యనిరూపితవిశేషణతాత్మకలింగవిషయతాయాః పరంపరయాపక్షనిరూపితత్వాత్ గంధవతీపృథివీతరేభ్యోభిద్యత ఇత్యాదావపి మత్వర్థసంబంధాంశే విశేషణీభూతగంధవిషయతాయాః గంధసమానకాలీన రూపవతీపృథివీతరేభ్యోభిద్యత ఇత్యాదౌ తద్విషయతాయాః సాక్షాత్పక్షనిరూపిత విశేషణతాత్మకత్వేన సాక్షాత్పరంపరాసాధారణనిరూపితత్వస్యైవ నివేశనీయత్వాదితి చేన్న పక్షావిశేషణత్వం యద్యుక్తార్థకం తదా నిగమనాతివ్యాప్తేః॥ నచ నిగమనే అయం పదానుషంగపక్షే ఉక్తయుక్త్యా పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ముఖ్యవిశేష్యతాకాన్యత్వపర్యంతస్యైతదనురోధేనైవ వా పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యకత్వస్య విషయకాంతార్థస్య వివక్షణీయతయా నాతివ్యాప్తిరితి వాచ్యం॥ ఏవమప్యనుషంగపక్షే తత్రాతివ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాత్ అతః పక్షతావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపకవిశేష్యతానిరూపితప్రకారతాకాన్యత్వమేవ తదర్థో వాచ్యః పక్షతా

ధకవిధేయయోరైక్యేన శాబ్దబోధ ఇతి వ్యుత్పత్తేః * పక్షనిరూపితేత్యాది * యత్సాక్షాత్పరంపరాసాధారణపక్షవిషయతానిరూపితత్వవద్విశేషణత్వం తద్భిన్నం యల్లింగవిషయత్వం తచ్ఛూన్యత్వమర్థః ॥ మతుపో నిరర్థకత్వపక్షేప్యాహ * గంధసమానేతి * తదానిగమనేతి * అననుషంగపక్షేపి సంబంధిత్వేన పక్షభానాత్ ॥ ఉపనయనిగమనయోరేకవాక్యతయైవ బోధాచ్చ । అథాత్రైకిముపనయోపేక్షాబీజమ్ । నహివ్యాపకత్వనిరూపకతయా హేతువిషయకత్వం తస్యాపి పరంపరయా పక్షవిశేషణత్వాత్ ॥ యది నిరూపితనిరూపితమాత్రసాధారణమేవ పక్షనిరూపితత్వం నత్వధికపరంపరాసాధారణమపి నివేశ్యత ఇత్యుచ్యతే॥ తదా నిగమనే విశిష్టహేతుసంబంధభానే వైశిష్ట్యఘటకవ్యాపకత్వనిరూపకతయా పక్షావిశేషణలింగవిషయతాసత్త్వేనాతివ్యాప్త్యసంగతేః॥ తాదృశలింగవిషయతాయా

వచ్ఛేదకప్రకారతాంతఃపాతినీ సత్యైవ ప్రకారతా తాదృశవిశేష్యతానిరూపితా
యాస్తు విశేషః క్వచిత్సాక్షాత్క్వచిత్పరంపరయా తథేతి విధేయ కోటిప్రవిష్ట ప
దార్థప్రకారతా చ న ధర్మితావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతానిరూపి
తా విధేయనిరూపితవిశేష్యతాయా ధర్మితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నతయా ధర్మితావ
చ్ఛేద ప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతాయాశ్చ స్వస్య స్వధర్మితానవచ్ఛేదకత్వే
న తదనవచ్ఛిన్నతయా విధేయత్వధర్మితావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపకవిశేష్య
తయోర్భేదాదితి నిగమనాదిజన్యబోధీయ విధేయకోటిప్రవిష్ట లింగవిషయతాన
పక్షతావచ్ఛేదక ప్రకారతానిరూపకవిశేష్యతానిరూపితవిశేషణతాత్రికేతి న ని
గమనాద్యతివ్యాప్తిః ఏవంచ వహ్నిసామగ్రీమాన్వహ్నిరిత్యాదావవ్యాప్తిః ॥

వ్యాపకతాఘటకాధికరణాత్మకపక్షనిరూపితత్వే తత్ర తత్సంగతిరిత్యుక్తావుపన
యాపేక్షాదుర్ఘటా, ఏవముక్తార్థకపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నావిశేషణత్వరూప
పక్షావిశేషణత్వోక్తావపి అధికానధికపరంపరానిరూపితత్వయోరేకతరనివేశేఽ
నుషంగపక్షే నిగమనసంగ్రహః ॥ ఉపనయపరిహారశ్చ న సంభవతి ॥ వస్తుతస్తు గం
ధవ్యాపకసత్తాసమానకాలీనరూపవతీతరేభ్యోభిద్యతే గంధాదిత్యాదిప్రతిజ్ఞాసం
గ్రహాయాతిపరంపరాసాధారణనిరూపితత్వప్రవేశే తదుపేక్షాదుర్ఘటైవ ఏతే
నాన్వయవ్యాప్తిఘటకహేతుసామానాధికరణ్యఘటకహేతువిషయతాతథావిధవి
షయతాభిన్నేత్యుపనయోపేక్షేత్యపాస్తమితి మైవమ్ ॥ అతివ్యాపకంచోపనయ
స్యేతి యథాశ్రుతగ్రంథాలోచనమేవేతి * పక్షతావచ్ఛేదకేతి * పక్షతావచ్ఛే
దకవిషయతా ద్వివిధా విధేయధర్మితానవచ్ఛేదకతాత్మికా తదన్యా చ ॥ తత్ర ప్రకా
రతావచ్ఛేదకతాఽన్యైవ అన్యథా నిగమనాతివ్యాప్తేః ॥ విధేయప్రకారతాయాః
పక్షతావచ్ఛేదకనిష్ఠావచ్ఛేదకతారూపప్రకారతానిరూపక విశేష్యతా నిరూపక
విశేష్యతానిరూపితత్వాత్ ॥ అత్ర తదన్యలింగవిషయతావచ్ఛేదకతాన్యా నివే
శ్యా అన్యథాఽవచ్ఛేదకతామాదాయ ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తేః । తథా చ పక్షతా
వచ్ఛేదకనిష్ఠప్రకారతానిరూపకవిశేష్యతానిరూపిత ప్రకారతాన్యధర్మితావ
చ్ఛేదకతాభిన్నలింగవిషయతాశూన్యత్వం పర్యవసితార్థః ॥ ఏవంచ విశేష్యతా
వచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకగంధత్వాదావపి విషయతాద్వయమితి లింగపదోపాదానం
తు విధేయప్రకారతామాదాయాసంభవవారణాయ విధేయప్రకారతాయాంత *

ప్రసజ్యత ఏవేతి ఏతేన పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాది ప్రసిద్ధన్యాయాంతర్గతోపనయేఽతివ్యాప్తిప్రసంజకత్వేన నైతద్విలక్షణం శంకాప్రథమారోహతి॥ న చాయం దోషోఽతివ్యాపకం చోపనయస్యేత్యనేన స్వయమేవ వక్ష్యత ఇతి నానుపపత్తిరితి వాచ్యం॥ ఉపనయవారణార్థకతయైవ లింగావిషయకత్వవిశేషణస్య స్వయం ప్రాగ్వ్యాఖ్యాతతయా ఉపనయమాత్రస్యైవ యాదృశవివక్షాయామతివ్యాప్తిస్తాదృశవివక్షాయాం సందర్భవిరోధస్య జాగరూకత్వాదిత్యపి సమాహితం నచైవమతివ్యాపకం చోపనయస్యేతి గ్రంథాసంగతిః॥ తాదృశగ్రంథస్య ధూమవాన్వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదిన్యాయాంతర్గతోపనయవిశేషపరత్వాత్ తత్ర హేతోరేవ పక్షతావచ్ఛేదకతయా పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాంశే యద్విశేషణత్వం తస్యాపి పక్షతావచ్ఛేదక ప్రకారతానిరూపకవిశేష్యతానిరూపితత్వాత్ ఏవం

పరంపరానిరూపితత్వమపీత్యాహ *విధేయేతి* నధర్మితేతి* కింతుధర్మితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపితైవేతి శేషః *స్వస్యేతి* నచ ధర్మితావచ్ఛేదకతాప్రకారతావచ్ఛేదకతయోరైక్యేపి నక్షతిః తదవచ్ఛిన్నవిశేష్యతాత్వేన తన్నిష్ఠప్రకారతానిరూపితత్వానుపగమేనాదోషాదితి వాచ్యమ్ ॥ గౌరవాపత్తేః। పక్షవిశేషణత్వం యథాశ్రుతమిత్యభిమానేన కేషాంచిద్దూషణముద్ధరతి * ఏతేనేతి * ఏతేన నిరవచ్ఛిన్నవిశేష్యతాం వ్యవస్థాప్య పక్షవిశేషణత్వస్య నిరుక్తార్థత్వస్వీకారేణేత్యర్థః *సమాహితమితి* ఉక్తరీత్యా ప్రసిద్ధోపనయవారణాత్ ॥ నను తాదృశవిశేష్యతాస్వీకారేఽతివ్యాపకం చేత్యుపనయాతివ్యాప్తిప్రదర్శకదీధితిరసంగతిరిత్యాశంకతే * నచైవమితి * పక్షతావచ్ఛేదకేతి * విధేయతాత్మకేత్యాదిః ॥ తథాచ విధేయభూతధూమస్య పక్షతావచ్ఛేదకతయా పక్షతావచ్ఛేదకనిష్ఠప్రకారతైక్యేన ధూమనిష్ఠవిధేయతాయా గ్రహణసంభవాదితి భావః ఏకేన స్వస్య స్వధర్మితావచ్ఛేదకతావారక ప్రకారతాశ్రయత్వేనాపి నక్షతిః॥ ఏవముపనయార్థఘటకవ్యాపకతాఘటకసామానాధికరణ్యఘటక ధూమప్రకారతామాః పక్షతావచ్ఛేదకనిష్ఠప్రకారతాశబ్దేనోపాదానమాహ * ఏవమితి * అన్యవిధేయతాన్యత్వం ॥ పక్షతావచ్ఛేదకనిష్ఠప్రకారతాయాం విశేషణం తేన విధేయతాన్యపక్షతావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతానిరూపకప్రకారతాన్యత్వస్య విధేయతాయాం సత్త్వాన్నాతివ్యాప్తిరితి న శంక్యమ్ ॥ భట్టాచార్యాణాం ప్ర

వ్యాపకనిరూపకతయా హేతువిషయతాయామపి సాధ్వాత్మక పక్షతావచ్ఛేదకప్ర
కారతా నిరూపకాధికరణ నిష్ఠవిశేష్యతానిరూపిత ప్రకారతా త్మకతయా అతి
వ్యాప్తిసంగతేః ॥ యత్తుపక్షతావచ్ఛేదక హేతుకవ్యతిరేక్యుపనయపర్యంతపరత
యా తాదృశగ్రంథసంగమనమప్యన్వయ్యుపనయజన్యబోధేవ్యాప్తిఘటకతయా
లింగవిషయత్వసత్త్వేనాతివ్యాప్తిర్న సంభవతీత్యభిమానేన కేషాంచిన్మతం॥ తదేత
దనశ్రద్ధేయం *పక్షావిశేషణత్వేన సాధ్యావిశేషణత్వేనచేతి* పక్షతావచ్ఛేదక

తే ప్రకారతావిధేయతయోర్నాభేదః । కింతు సాహచర్యమాత్రమిత్యస్య పక్ష
తాగ్రంథేవ్యక్తత్వాత్ ॥ విధేయనిష్ఠప్రకారతాయామపి విధేయతాన్యత్వాత్ ॥
(నచ తాదృశప్రకారతాన్యత్వం విధేయతాయామవ్యాహతమితివాచ్యం॥ విధేయ
తాప్రకారతయోరేకవిశేష్యతానిరూపితతయా తాదృశవిశేష్యతానిరూపక విష
యతాన్యత్వస్యాసత్త్వాదన్యతరాభావప్రతియోగికోటౌ ప్రకారత్వనివేశాత్ ॥ వ
స్తుతస్తు ధర్మితావచ్ఛేదకతాభేదనివేశాత్పక్షతావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపితసం
సర్గనిరూపకత్వాన్నైతివ్యాప్తిదుర్వారైవేతి) *వ్యతిరేక్యుపనయేతి * గంధ
వతీతరేభ్యోభిద్యతే గంధాదిత్యాదావితరత్వవ్యాపకీభూతాభావప్రతియోగిగన్ధ
తీయమితి వహ్న్యభావవాన్ ధూమాభావవాన్ వహ్న్యభావాదిత్యాదౌ ధూమ
వ్యాపకవహ్న్యభావవానయమిత్యాద్యుపనయేత్యర్థః ॥ ఏతేన ఏవమప్యాదినా
హేతోరన్వయివ్యాప్తిఘటకత్వేపి తస్య పక్షావిశేషణతాం నిరాకృత్యాన్వయ్యు
పనయాతివ్యాప్తిసంభవేన తథాచ వ్యతిరేక్యుపనయపర్యంతానుసరణవైయర్థ్య
మశ్రద్ధాబీజంబోధ్యమ్ ॥ యత్తు కిం తావత్పక్షావిశేషణత్వేన లింగావిషయత్వం
నతావత్పక్షవిశేషణతాన్యలింగవిషయత్వాభావః గంధవతీతరేభ్యో భిద్యత ఇత్యా
దౌ ప్రతిజ్ఞాయాం పక్షవిశేషణతాన్యత్వస్య గంధత్వాంశే విశేష్యత్వరూపలింగ
విషయత్వస్య సత్త్వేనావ్యాప్తితాదవస్థ్యాత్ ॥ ప్రకారతావిశేష్యత్వయోరేవమి
థోనిరూప్యనిరూపకభావో నతువిశేష్యత్వయోరితి పక్షనిష్ఠవిషయతానిరూపి
తలింగవిషయత్వాభావస్యాపి వక్తుమశక్యత్వాత్ । నాపి పక్షవిశేషణతాతిరిక్తం
యద్ధేతుతావచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్నవిషయత్వం తదభావోర్థః । ఉక్తప్రతిజ్ఞాయాం
గంధత్వాంశవిశేష్యత్వస్య గంధత్వానవచ్ఛిన్నత్వాన్నావ్యాప్తిరితిన శంక్యమ్ ।సు
రభిగంధవతీతరేభ్యో భిద్యతే గంధాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తేః । సార

ప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతానిరూపితప్రకారతాభిన్నత్వేసతిసాధ్యతావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతానిరూపితప్రకారతాభిన్నంయల్లింగవిషయత్వంత

థాంశే గంధత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యత్వసత్త్వాత్ । ప్రకృతపక్షవిషయతావ్యాపకలింగవిషయత్వాభావోఽర్థ ఇత్యపిన ॥ ప్రమేయత్వనిష్ఠహేతుత్వం ప్రమేయం ప్రమెయాదిత్యాదౌ హేతావతివ్యాప్తేః హేతుజన్యబోధీయలింగవిషయత్వస్య పక్షవిషయతావ్యాపకత్వాభావాత్ । జ్ఞానభేదేనవిషయతాభేదవిరహాత్ ।ఏవంచక్షిద్రవ్యమిత్యాదిప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్త్యభిధానాసంగతిశ్చ । పక్షవిషయతావ్యాపకత్వేసతి సాధ్యవిషయతావ్యాపకం యల్లింగవిషయత్వంతదభావసత్త్వాత్ ॥ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతావచ్ఛేదకతాభిన్నం యత్సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విషయతావచ్ఛేదకతాభిన్నం యల్లింగవిషయత్వం తదభావఇత్యపినసత్ ॥ అతివ్యాపకంచోపనయస్యేతిగ్రంథాసంగత్యాపత్తేరితిప్రకాశికాకారేణ మహతాప్రబంధేనాభ్యధాయి॥ తదప్యేతేనపరాస్తమ్ ॥ నచ తథాపిప్రమేయత్వనిష్ఠహేతుత్వంవాచ్యంప్రమెయత్వాదిత్యాదౌ హేతావతివ్యాప్తిర్దుర్వారైవేతి వాచ్యమ్ । హేతువాక్యజన్యబోధే హేతుప్రకారతాయాహేతుత్వత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాయాఏవనిరూపితత్వం నతు హేతుత్వత్వప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతాయాఇతిసామంజస్యాత్ ॥నచప్రమెయవద్వాచ్యంప్రమేయాదిత్యాదౌహేతావతివ్యాప్తిః । ప్రమేయవిషయతాయాః పక్షతావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతానిరూపిత ప్రకారతాన్యత్వాభావాదితివాచ్యమ్ । ప్రకృతపక్షవిశేష్యకత్వదలేన తద్వారణాదితి । అథాత్ర గంధవతీతరేభ్యోభిద్యతఇత్యాది ప్రతిజ్ఞాసు గంధత్వనిరూపితవిశేష్యతాయాః ప్రకారత్వానన్యత్వమతే తదన్యత్వముక్తం తథాచ గంధవతీతరేభ్యోభిద్యతఇత్యాదౌ ప్రకారతావిశేష్యతయోర్భిన్నత్వమతే తథావిధలింగవిశేష్యతామాదాయావ్యాప్తిః । తదనవచ్ఛిన్నత్వనివేశేచ తథావిధ గంధప్రకారతాయాః ప్రకారతానవచ్ఛిన్నత్వాదవ్యాప్తిః । వస్తుతోదండిపురుషవద్భూతలమితరేభ్యోభిద్యతఇత్యాదావవ్యాప్తిః । పురుషత్వావచ్ఛిన్నవిషయతాయాః పక్షతావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపకవిశేష్యతానిరూపిత ప్రకారతాన్యత్వాత్ । అతఏవ తాదృశప్రకారతాన్యలింగతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయత్వవివక్షణెపిననిస్తారః॥మైవమ్। గంధవతీత్యాదౌపక్షతావచ్ఛేదకవృత్తిప్రకారతా

చ్ఛాన్యత్వమిత్యర్థః॥సాధ్యావిశేషణతయేత్యస్యయథాశ్రుతార్థకత్వేనిగమనేపర
మ్పరయాసాధ్యవిశేషణతయైవలిఙ్గభానాదతివ్యాప్త్యాపత్తేః॥నచైవమపిజ్ఞానవిష
యవాన్ ధూమాదిత్యాదిన్యాయాంతర్గతనిగమనేతివ్యాప్తిస్తదవస్థైవజ్ఞానవిషయ
త్వరూప సాధ్యతావచ్ఛేదక ప్రకారతానిరూపకవిశేష్యతానిరూపితత్వస్యహేతు
ప్రకారతాయాంసత్త్వాత్ ఏవంవహ్నిసాధ్యకేనిగమనజన్యబోధీయహేతుజ్ఞానజ్ఞా

యాఏవ నిరవచ్ఛిన్నవిశేష్యతావచ్ఛిన్నత్వం తన్నిష్ఠావచ్ఛేదకతాయాస్తుగంధ
త్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాకత్వమేవేతి ఏవం ద్వితీయేపి ప్రకారత్వం పురుషత్వావచ్ఛి
న్నవిశేష్యతావచ్ఛిన్నంతత్రోభయత్రగంధతావచ్ఛిన్న విశేష్యతాయా అ
సత్త్వాన్నదోషః । తాదృశవిశేష్యత్వం తద్వారణాయ తాదృశవిశేష్యతాని
రూపితప్రకారతాన్యత్వం తాదృశప్రకారతాత్వ విశిష్టభిన్నత్వంవైశిష్ట్యంచస్వా
శ్రయత్వ స్వాశ్రయీభూతప్రకారత్వావచ్ఛేదకవిశేష్యతాత్వాన్యతర సంబన్ధే
నేతి నదోషః *యథాశ్రుతార్థేతి*సాక్షాత్సాధ్యనిరూపితవిశేషణతాభిన్నత్వో
క్తౌవహ్నికాలీనద్రవ్యసామగ్రీమాన్ వహ్నేరిత్యాదావవ్యాప్తేః। సాక్షాత్పరం
పరాసాధారణనిరూపితత్వం నివేశ్యదర్శితార్థకత్వేచ సాధ్యతావచ్ఛేదకఘటక
ప్రకారతామాత్రఏవసాధ్యతావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపక విశేష్యతానిరూపిత
త్వం నతు తద్ఘటకవిధేయభూతపంచమ్యంతార్థ నివిష్టప్రకారతాసుస్వస్య స్వ
ధర్మితావచ్ఛేదకత్వవారణాయాంతరా ధర్మితావచ్ఛేదక వృత్తిప్రకారతాని
రూపితవిశేష్యతాస్వీకారాదితినాతిప్రసంగః * సత్త్వాదితి * యద్యపి పంచ
మ్యర్థజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వాంశే ధూమస్యవిధేయతయోక్తయుక్త్యాజ్ఞాప్యత్వత్వ ప్రకా
రతానిరూపకవిశేష్యతానిరూపితత్వం హేతుప్రకారతాయాంనసంభవతి ॥ తథా
పి ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతానిరూపితత్వేబాధకాభావా
ద్ధూమాన్వితపంచమ్యర్థాభానాచ్చాతివ్యాప్తిసంగతిః ॥ ఏవం జన్యజ్ఞానవిష
యత్వసాధ్యకేపిబోధ్యమ్ ॥ పక్షనిష్ఠాభావప్రతియోగిత్వంనసాధ్యేఽబాధితత్వ
మసంభవాత్ ॥ కింతు తాదృశాభావప్రతియోగితానవచ్ఛేదక సాధ్యతావచ్ఛే
చ్ఛేదకవత్త్వం ఏవంచ ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వమాత్రం నతదున్నాయకమ్॥ ఆలో
కాదిసాధారణతయా తద్వ్యభిచారిత్వాత్ ॥ అపితు తద్విశిష్టవహ్నిత్వాదికమే
వేతి నిగమనే తద్భానమేవ స్వీకార్యం వహ్నిత్వాప్రవేశాచ్చ నవైయర్థ్యమ్

వ్యత్వవిశిష్టవహ్నిత్వాదిప్రకారకవిషయతాయాంసాధ్యతావచ్ఛేదకాదిప్రకారతాత్వస్యాధికంత్విత్యాదిన్యాయేనాక్షతతయాతాదృశప్రకారతాఘటకహేతువిషయతాయాఃనిరుక్తవిశేష్యతానిరూపితప్రకారతాకాన్యత్వవిరహాత్తత్రావ్యతివ్యాప్తితాదవస్థ్యమితివాచ్యం॥శుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపకవిశేష్యతాయా

వహ్న్యనుయోగికత్వవిశిష్టసమవాయేన తద్విశిష్టధర్మః ॥ తాదాత్మ్యసంబంధేన తద్విశిష్టవహ్నిత్వాత్తదున్నాయకః ॥ అథవా వహ్నిత్వే యా ఆధేయతావ్యక్తిస్తద్ఘటితసామానాధికరణ్యసంబంధేన తాదృశజ్ఞాప్యత్వవిశిష్టధర్మో వహ్నిత్వమేవ తథాచ నిగమనసామాన్యేఽతివ్యాప్తిరిత్యాహ * ఏవమితి * సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాది నిరూపిత ప్రకారతాత్వస్యైక్యైతదుపాదానంచ విధేయకోటిప్రవిష్టత్వేపి సాధ్యతావచ్ఛేదకవృత్తి ప్రకారతాశబ్దేన విశిష్ట వహ్నిత్వవృత్తి ప్రకారతాగ్రహో భవత్యేవేతి సూచనాయ ॥ (అత్ర వహ్నిత్వాదిప్రకారఘటక విషయితాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాది నిరూపితప్రకారతాలభ్యేతి దశాంతరేప్యేవమేవ విశిష్ట హేతువిషయత్వావచ్ఛిన్న జనకతానిరూపితజన్యతావచ్ఛేదకవిషయితాయా ఆలోకాదౌ వ్యభిచారాభావాన్నిగమనసామాన్యేఽతివ్యాప్తిశ్చిన్త్యా) * శుద్ధేతి * ఉక్తస్థలేచ సాధ్యరూప జ్ఞానవిషయాంశే ధూమాదిత్వంతాదృగ్ధూమజ్ఞానజన్యజ్ఞానవిషయత్వరూపధూమాదివిశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపకవిశేష్యతానిరూపితత్వస్య హేతుప్రకారతాయాం సత్త్వాన్నదోషః ॥ శుద్ధత్వంచ యత్ర యాదృశం సాధ్యతావచ్ఛేదకం తత్రతాదృశతత్పర్యాప్తత్వంఫలతః ప్రకారతావిశేషణం తేనజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వరూపపంచమ్యర్థైకదేశజ్ఞానే ప్రకృత్యర్థాన్వయపక్షేపి నక్షతిః ॥ ధూమజ్ఞానజన్యజ్ఞానవిషయత్వాద్ధూమాదిత్యాదౌ నిగమనేఽతివ్యాప్తిస్తునశంక్యా॥నిగమనజన్యబోధేవ్యాప్తిభానేనశుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకప్రకారకత్వాత్ ।తుల్యవిత్తివేద్యత్వాదినాధూమేజ్ఞాపకతాయాఅవగమాత్పక్షత ఇత్యాకాంక్షానుపగమాచ్చ *ద్వ్యణుకేతి*ద్రవ్యత్వవ్యాప్యవ్యాప్యతయా దధిత్వస్యనపరమాణువృత్తిత్వంమూర్తత్వం తునజాతిరితిభావః॥ నను నిరుక్తపక్షావిశేషణత్వేన నిరుక్తసాధ్యావిశేషణత్వేనచ యల్లింగప్రకారత్వం తచ్ఛూన్యత్వస్య వాచ్యత్వాన్నదధిద్రవ్యం దధ్న ఇతిదోషత్రయస్యాప్యవకాశ ఇతిచేన్న । సిషాధయిషయాన్యాయప్రయోగోపగమే దధిప

ఏవవివక్షణీయత్వాత్ ॥ ననుపక్షధర్మలింగావిషయకత్వవివక్షణాదధిద్రవ్యం ఓ
ధ్న ఇత్యాదౌ నావ్యాప్త్యవకాశః దధిద్రవ్యమితిబోధస్యదధిద్వ్యణుకవిషయ
కస్య దధిసమవేతధర్మవిషయకత్వసంభవాదతః స్థలాంతరమాహ * ప్రమేయ
త్వమితి * ననుప్రమేయత్వంప్రమావిషయత్వం తచ్చ విషయభేదాద్భిన్నం ఏవం
చ ఘటాదినిష్ఠప్రమేయత్వ విషయకస్యప్రమేయత్వ మభిధేయమితిబోధస్యప్ర
మేయత్వరూప పక్షనిష్ఠప్రమేయత్వా విషయకస్యసంభవాన్న తత్రావ్యాప్తిర
తః స్థలాంతరమనుసరతి *గోత్వాభావ ఇతి * ననుపక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టపక్షవిష
యతానంతర్గతలింగవిషయతాశూన్యత్వనివేశేనోపదర్శిత హేతుపక్షకప్రతి
జ్ఞాయా అసంగ్రహః తదంతర్గతత్వంచ పక్షతావచ్ఛేదక ప్రకారతానిరూపిత
సంసర్గతానిరూపకత్వం పక్షతావచ్ఛేదక ప్రకారతాపక్షవిశేష్యతాసాధారణ
మిత్యాలోచ్య అతివ్యాప్తిమాహ * అతివ్యాపకంచేతి * పక్షతావచ్ఛేదకవిశి

ష్టిమద్దన్న ఇత్యాదౌ సమవాయేనసాధ్య సాధనభావే తథావిధ సాధ్యప్రకారతా
మాదాయావ్యాప్తిః । తదనుపగమేపి కాలికసంబంధేన దధనిసాధ్యే కాలికసమ
వాయోభయసామానాధికరణ్యేన దధిని హేతావుక్తక్రమేణావ్యాప్తిః । పక్షధ
ర్మికహేతుతావచ్ఛేదక సంబంధేనహేతుమత్తాగ్రహస్య పక్షేసాధ్యతావచ్ఛేద
కసంబంధేనసాధ్యవత్తానిశ్చయరూపసిద్ధిభిన్నత్వాదితి * ననుపక్షతేతి * ప్రకా
శికాకారేణేదంపూర్వమేవవివక్షితం తత్రచ దధిద్రవ్యమిత్యాదిగ్రంథాసంగతిరితి
స్వయంతద్గ్రంథంయోజయిత్వైవదమభిహితమితి ధ్యేయం ॥ నన్వనంతః పాతిత్వమ
వ్యాపకత్వం తథాచ ప్రమేయత్వనిష్ఠహేతుత్వంప్రమేయం ప్రమేయత్వాదిత్యా
దౌ హేతావతివ్యాప్తిరితి తద్వ్యాచష్టే * పక్షతావచ్ఛేదకేతి * నన్వయమా
భాసోసంగతః । దధిద్రవ్యమిత్యాదిస్థలత్రయేపి దధిత్వాదిప్రకారతానిరూపిత
సంసర్గతానిరూపకతాకత్వస్య దధిత్వాద్యవచ్ఛిన్న విశేష్యతాయా మసత్త్వా
దవ్యాప్తేరవారణాదితి చేన్న ॥ దధిత్వాదినిష్ఠావచ్ఛేదకత్వాపేక్షయా ప్రకారతా
యాః అవచ్ఛిన్నవిశేష్యతాపేక్షయా అనవచ్ఛిన్నవిశేష్యతాయాశ్చ భిన్నత్వే
పి తత్రప్రకారతానిరూపకావచ్ఛేదకతానిరూపకసంసర్గతావ్యక్త్యైక్యేభేదోనాం
గీక్రియతే తథాచతాదృశసంసర్గతానిరూపకవిషయతాభిన్నలింగవిషయతాశూ
న్యమక్షతమేవేతితత్సంగతిః । నచైవంసర్వస్య స్వధర్మితావచ్ఛేదకత్వాపత్తిః ।

ఽవచ్ఛిన్నవిశేష్యతాయాస్తాదృశసంసర్గతానిరూపితత్వాదితి వాచ్యమ్ ॥ తథా
సత్యపి ధర్మితావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపితత్వాభావే సాదోషాత్ ॥ అథవా
సంసర్గతావ్యక్త్యభేదేపి తన్నిష్ఠా అవచ్ఛిన్నవిశేష్యతా నిరూపకతావచ్ఛే
దకనిరవచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపకతావచ్ఛేదకధర్మాద్భిన్నా స్వీక్రియతే
తథాచ ధర్మితావచ్ఛేదకనిష్ఠప్రకారతాయాం అనవచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూ
పకతావచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్నసంసర్గతానిరూపకత్వస్యైవ సత్త్వేన నిరవ
చ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపకతావచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్నసంసర్గతానిరూపితత్వా
భావాన్నస్వస్య స్వధర్మితావచ్ఛేదకత్వాపత్తిః । తాదృశధర్మశ్చధర్మితావ
చ్ఛేదకప్రకారతానిరూపితత్వాదిః । నచైవం పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్య
తాద్వారా హేతువిషయతాయామపి తాదృశసంసర్గతానిరూపితత్వేనోపనయ
సామాన్యనిగమనసామాన్యయోరతివ్యాప్తేః సందర్భవిరోధ ఇతి వాచ్యమ్ ॥ తా
దృశసంసర్గతానిరూపితత్వస్య సాక్షాన్నిరూపితత్వరూపస్య నివేశాత్ । గం
ధసమానకాలీనరూపవతీత్యాదౌ గంధాదేః పక్షతావచ్ఛేదకఘటకస్యాపి పక్షతా
వచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ అన్యథా పక్షతావచ్ఛేదకశబ్దేన పక్షతావచ్ఛేదకఘటకస్యైవ
వివక్షణాదితి ॥ వస్తుతస్తు సంసర్గతాభేదేపి న క్షతిః ॥ ధర్మితావచ్ఛేదకఘటక
ప్రకారతానిరూపిత సంసర్గతానిరూపక విషయతాన్యత్వే సతి సాధ్యతావచ్ఛే
దకావచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపితసంసర్గతానిరూపకవిషయతాన్యత్వే సతి సంస
ర్గతాన్యా యా సాధ్యతావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతానిరూపకవిషయ
తాన్యా లింగవిషయతా తదన్యత్వం వివక్షితమ్ ॥ ఉక్తస్థలే చ దధిత్వప్రకారతానిరూ
పితసంసర్గతానిరూపకవిషయతా దధిత్వప్రకారతానవచ్ఛిన్నదధివిశేష్యతా చ త
దన్యా సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపితసంసర్గతానిరూపకవిష
తా సాధ్యప్రకారతా పక్షతావచ్ఛేదకీభూతదధిత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యతా చ తదన్యా
చ యల్లింగవిషయతా తచ్ఛూన్యత్వమాదాయాభాససంగతిరితి దిక్ ॥ అతివ్యాప
కం చేతి ప్రదర్శితార్థకం ధూమవాన్వహ్నివ్యాప్యధూమవానిత్యుపనయే పక్ష
తావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపితసంసర్గత్వానిరూపకలింగవిషయత్వం కేవలధూ
మ ఇతి జ్ఞానీయమేవ హేతుత్వం ప్రమేయం హేతుత్వాదిత్యాదౌ తాదాత్మ్య
న హేతౌ నాతివ్యాప్తిః ॥ తాదాత్మ్యేన వ్యాప్త్యనంగీకారాత్ ॥ హేత్వన్యత్వా

ష్టేతి * పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న పక్షవిశేష్యతానిరూపితాయా సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న సాధ్యప్రకారతానిరూపిత వైశిష్ట్యవిషయతా తద్బహిర్భూతలింగవిషయతా శూన్యత్వమిత్యర్థః ॥ అథ తద్బహిర్భూతత్వం చసాక్షాత్పరంపరాసాధారణం యత్తన్నిరూపకత్వం తచ్ఛూన్యత్వం ॥ పక్షతావచ్ఛేదకప్రకారతాయా ఉక్తయుక్త్యా తదనిరూపకత్వాత్ కథంచిన్నిరూపకత్వోపపాదనేపి యత్ర సంయోగేనవహ్నిస్సాధ్యతా వహ్నిసంయోగత్వేన హేతుతా తత్రత్య ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః । హేతుభూతవైశిష్ట్యవిషయతాయాః స్వనిరూపకత్వవిరహాత్, ఏవంసాక్షాత్పరంపరాసాధారణానుగతనిరూప్యనిరూపకభావోపిదుర్వచః పరంపరయానిరూపితత్వస్య తన్నిరూపిత నిరూపితత్వాద్యాత్మకత్వాత్ ॥ ఏతేనతాదృశవైశిష్ట్యవిషయతానిరూపకవిషయత్వానిరూపితత్వం తాదృశవిషయతాబహిర్భూతత్వం తచ్చ వైశిష్ట్యవిషయతాసాధారణం తన్నిరూపకప్రకార

భావాచ్చ ఏతేన హేతుఃప్రమేయం ధూమాదిత్యాదౌ పంచమ్యర్థప్రకారకో హేతుజన్యోబోధః ప్రామాణిక స్తదా హేతావతివ్యాప్తిః పరాస్తా * పక్షతేత్యాది* గోత్వాభావాదిపక్షకోక్తప్రతిజ్ఞాసంగ్రహాయప్రథమంనిరూపితత్వాంతం ఉక్తవహ్నిసామగ్రీసాధ్యకాయా అత్మాజ్ఞానవాన్ జ్ఞానాదిత్యాదివిషయతాసంబంధేన జ్ఞానసాధ్యకాయాశ్చ తస్యాస్సంగ్రహాయద్వితీయంతత్ ॥ పర్వతో వహ్నిమాన్ వహ్నిసంయోగాదిత్యాదేః సంగ్రహాయవైశిష్ట్యనివేశః * నిరూపకత్వమితి * వైశిష్ట్యవిషయతానిరూపకత్వమర్థః ॥ గోత్వాభావే పృథివ్యాదిపక్షకోక్తప్రతిజ్ఞయోః సంగ్రహాయ సాక్షాత్పరంపరయేత్యుభయోపాదానమ్ *పక్షతేతి* ధర్మితావచ్ఛేదకతాభిన్నత్వాదితిభావః * కథంచిదితి * స్వనిరూపకవిషయతాద్వారా అగ్రిమరీత్యా స్వతంత్రప్రకారతాయాఅనుగమేనవా * స్వనిరూపత్వేతి * స్వస్మిన్పరంపరయాపి స్వనిరూపకత్వానంగీకారాత్ ॥ నను లింగతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతాప్రవేశ్యా సంసర్గతావచ్ఛేదకసంయోగత్వాదేరభానాన్నదోషః ॥ యది అవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన వహ్నిసాధ్యకప్రతిజ్ఞాయాం పక్షతావచ్ఛేదకవ్యాపకతావచ్ఛేదకసంసర్గతావచ్ఛేదకరూపలింగతావచ్ఛేదకంభాసతే ॥ తదా విషయతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్తిర్నివేశ్యేత్యతఆహ * ఏవమితి * పర్వతోవహ్నిమాన్ వహ్నిసంయోగాదిత్యాదావవ్యాప్తిముద్ధరతాం మతమాహ * ఏతేనేతి * తాదృశనిరూప్యనిరూపకభావస్య దుర్వచత్వేనేత్యర్థః *తచ్చ*తా

తావిశేష్యతా నిరూపితత్వమాదాయతన్నిరూపకవిశేష్యతాప్రకారతాసాధార
ణం చేత్యుక్తావపిననిస్తారఇతిచేన్న ॥ తథావిధవైశిష్ట్యవిషయతాశాలినిశ్చయత్వ
సమనియత ప్రతిబంధకతానవచ్ఛేదకత్వమేవ తద్బహిర్భూతత్వం ॥ నిగమనజ
న్యబోధీయ హేతువిషయతాచ యాదృశ ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకకోటౌ నివే
శ్యతే తాదృశీనకాపిప్రతిబంధకతాతథావిధనిశ్చయత్వ వ్యాపికా హేత్వవిషయ
క తాదృశవైశిష్ట్య విషయతాశాలిజ్ఞానసాధారణ్యాత్ అతస్తథావిధహేతువిష
యతాయాస్తద్బహిర్భూతత్వోపపత్తిరిత్యనుషంగపక్షేపి ననిగమనాతివ్యాప్తిః

దృశవైశిష్ట్యవిషయతానిరూపకత్వంచ *ననిస్తారఇతి* విషయత్వానిరూపితత్వేత్యత్ర
నిరూపితనిరూపితత్వాదిప్రవేశే పృథివ్యాదిపక్షకప్రతిజ్ఞాయాం సాక్షాన్నిరూపిత
త్వప్రవేశే గంధసమానకాలీనరూపవదాదిపక్షకప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిరిత్యర్థః
* తథావిధేతి * అవచ్ఛేదకత్వం స్వరూపసంబంధవిశేషః ॥ అత్ర తథావిధవైశి
ష్ట్యవిషయత్వావచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతాప్రవేశే నిశ్చయత్వాద్యనివేశేన లాఘవేపి
అధికంత్వితి న్యాయేననిగమనేపి వైశిష్ట్యవిషయతావచ్ఛిన్నాయాః పక్షస్తస్మాద్వ
హ్నిమాన్నవేతి సంశయప్రతిబంధకతాయాః అవచ్ఛేదకైవ లింగవిషయతేతి ని
గమనాతివ్యాప్తేః ॥ నను ధూమాదాలోకవానిత్యాదావవ్యాప్తిః హేతుత్వం
ధూమీయం నవేతి సంశయప్రతిబంధకతాయా వైశిష్ట్యవిషయతానవచ్ఛిన్నత్వేపి
లింగవిషయతాయాం పక్షోవహ్నిమాన్నవేతి సంశయప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వ
సత్త్వాత్ ॥ ఏవం తాదృశనిశ్చయత్వవ్యాప్యప్రతిబంధకతానివేశే ధూమజ్ఞానజ్ఞా
ప్యవహ్నిమాన్నవా పర్వతఇతిసంశయప్రతిబంధకతాయాస్తాదృశనిశ్చయత్వవ్యా
ప్యతయా తదనవచ్ఛేదకీభూతలింగవిషయతాశూన్యబోధమాదాయ నిగమనేతి
వ్యాప్తిరతోవ్యాపకత్వనివేశఇత్యాహ *నిగమనఇతి* నచతదనవచ్ఛిన్నప్రతిబం
ధకతావచ్ఛేదకత్వం బహిర్భావః కుతోనోక్తఇతివాచ్యమ్ ॥ స్వరూపసంబంధ
రూపావచ్ఛిన్నత్వప్రవేశేధూమాదాలోకవాన్ పర్వతఇత్యాదావవ్యాప్తేః ॥ న
చ తాదృశవైశిష్ట్యవిషయతాంతఃపాతివిషయతావచ్ఛిన్నత్వనివేశేననిస్తారః ॥ త
త్రైవహేతావతివ్యాప్తేః ॥ ఏతేనతాదృశనిశ్చయత్వావ్యాపకప్రతిబంధకతాయా
స్తాదృశనిశ్చయత్వావ్యాపకత్వేసతి తాదృశనిశ్చయత్వావ్యాప్య ప్రతిబంధకతా
యాశ్చ నివేశోఽపాస్తః ॥ తాదృశనిశ్చయత్వవ్యభిచారిప్రతిబంధకతానివేశేతు

తాదృశనిశ్చయత్వ వ్యాపకత్వమాత్రస్య ప్రతిబంధకతావిశేషణత్వే ధూమాదా
లోకవాన్ పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యత్ర హేత్వవయవేఽతివ్యాప్తిః తా
దృశహేతునిష్ఠాయాః హేతుత్వం ధూమీయం నవేతిసంశయప్రతిబన్ధకతావచ్ఛే
దకతాదృశబోధవిషయతాయా నిరుక్తవిషయతాబహిర్భూతత్వానుపపత్తేః అత
స్తాదృశనిశ్చయత్వవ్యాప్యత్వమపి ప్రతిబన్ధకతావిశేషణం॥ నచ పక్షతావచ్ఛేద
కావచ్ఛిన్న ముఖ్యవిశేష్యతాకత్వ నివేశస్యావశ్యకతయా నైతాదృశాతివ్యాప్తి
సంభావనేతివ్యర్థం వ్యాప్యత్వనివేశనమితి వాచ్యం॥ తథాప్యనుషంగపక్షే ధూ
మాద్వహ్నిమతస్సధర్మా పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాది న్యాయస్థలీయ
నిగమనే హేతుత్వం ప్రమేయాద్వాచ్యత్వవత్ ప్రమేయాదిత్యాదిన్యాయస్థలీయ

ధూమాదాలోకవానితి ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః॥ హేత్వవ్యాప్యత్వనివేశస్యాన్యూ
నానతిరిక్తవిషయకాంతభాగత్యాగపటీయస్త్వాదేతత్పక్షే సమవ్యాపకత్వమభి
ప్రేతం తత్ర వ్యాప్యత్వాంశపహానప్రయోజనమాహ * తాదృశ నిశ్చయత్వ
వ్యాపకత్వమాత్రస్యేతి * తాదృశో ధూమాదిరూపః *తథాపీతి* నిగమనఘ
టక తచ్ఛబ్దస్య లింగమాత్రపరత్వం సాధ్యవదన్యావృత్తిత్వ రూపావ్యాప్తి
స్సఘటకేతివాఽభిప్రేత్యేదమతివ్యాప్త్యభిధానం ధూమాదాలోకవానిత్యా
దౌచ ఆలోకో ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యో నవేతి సంశయస్యైవ హేతుత్వం ధూమీ
యం నవేత్యాలోకనిష్ఠవిశేష్యతాక సంశయస్యాపి ప్రతిబంధకతాయాః
వ్యాపకత్వేఽపి నిషేధకోటిప్రవిష్టవహ్నినిష్ఠధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వవిషయితాశ్చేదనవ
చ్ఛేదికత్వేన సమానవిషయకత్వేన ప్రతిబంధకతామత ఇతితదపేక్షా॥ నను వహ్ని
ర్ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్య ఇతినిశ్చయేఽపి వహ్నివ్యాప్తివిశిష్ట పక్షధర్మతావిశిష్ట ధూ
మజ్ఞానజ్ఞాప్యో నవేతి సంశయో జాయతే తదుచ్ఛేదాయచ తస్మాద్వహ్నిమానితి త
త్పదస్య వ్యాప్త్యాదివిశిష్టార్థకత్వమావశ్యకం తథాచ వ్యాప్తిఘటకధూమాధిక
రణత్వత్రధూమవిషయతాయా స్తద్భిన్నతయా నాతివ్యాప్తిర్మణికృద్భిస్తత్ప
దస్య వ్యాపకసామానాధికరణ్య రూపవ్యాప్యత్వవిశిష్ట హేతుపరతాయా ఏవా
వలంబనీయత్వాదిత్యత ఆహ * హేతుత్వమితి* ఇదముపలక్షణమ్ ॥ ప్రమేయా
ద్వాచ్యత్వ సమానాధికరణజ్ఞేయత్వాదేః సాధ్యత్వే ఉక్తహేతురపిబోధ్యః। యు
క్తపిసమవ్యాపకత్వ మపేక్ష్యలాఘవాత్ తాదృశనిశ్చయత్వపర్యాప్తితావచ్ఛే

దకతాక ప్రతిబంధకతైవప్రవేశ్యా॥తథాపి నిగమనాదేవారణాసంభవాత్ ॥ అ
త్రావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన సాధ్యవత్తానిశ్చయత్వం పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశే
ష్యతానిరూపితవిశేషణతా సంబంధావచ్ఛిన్నసాధ్యాభావ ప్రకారతాశూన్య
త్వేసతి తాదృశవిశేష్యతా నిరూపితపక్షతావచ్ఛేదకవ్యాపకతావిశిష్ట సాధ్యతా
వచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛిన్న సాధ్యప్రకారతాశాలిజ్ఞానత్వం సామానాధికరణ్యే
న సాధ్యవత్తానిశ్చయత్వంచ తాదృశవిశేష్యతానిరూపితపక్షతావచ్ఛేదకవ్యాప
కత్వవిశిష్టవిశేషణతాసంబంధావచ్ఛిన్న సాధ్యాభావప్రకారతాశూన్యత్వేసతితా
దృశవిశేష్యతా నిరూపితసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్న సాధ్యప్రకారతా
శాలిజ్ఞానత్వం నతుస్వావచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతానిరూపితప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకత్వ
స్వసమానాధికరణత్వోభయసంబంధేన విషయితావిశిష్టవిషయితాశూన్యత్వంఏక
ధర్మికవిరుద్ధకోటిద్వయ ప్రకారకాన్యజ్ఞానత్వంవానాహార్యత్వానివేశేనలఘు॥
తత్రస్వరూపసంబంధరూపావచ్ఛేదకత్వాభావాత్ । నచతార్ణవహ్న్యాదిసా
ధ్యకప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః । తాదృశనిశ్చయత్వస్యతార్ణవహ్నిమాన్ వహ్ని
సామాన్యాభావవాన్ నవేతి సంశయసాధారణ్యాత్ ॥ పర్యాప్తిమప్రవేశ్యసా
ధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావనివేశేపర్వత స్తార్ణవహ్నిమాన
తార్ణవహ్నిమాన్నవేతి నిశ్చయాసంగ్రహః,సాధ్యతావచ్ఛేదకాన్యధర్మానవచ్ఛి
న్నాభావనివేశే అంతతః పర్వతఃతార్ణవహ్నిమానభావవాంశ్చేతి నిశ్చయాసం
గ్రహఇతివాచ్యం । నిశ్చయవిశేషసామాన్యాభావాప్రకారకత్వస్యాపి నివేశా
త్ ॥ భేదాదికోటికసంశయవారణంతూహ్యం । సాధ్యవత్తానిశ్చయస్యనివర్త్య
త్వేసతి నివర్తకో యో నిశ్చయ స్తద్విషయతావచ్ఛేదకం యద్రూపావచ్ఛిన్నా
భావత్వం తద్రూపావచ్ఛిన్నాభావత్వావచ్ఛిన్నప్రకారకత్వం వానుగతంనివే
శ్యం । ఏవంసాధ్యవిశిష్టశుద్ధపర్వతావగాహ్యనవగాహినోః నీలపర్వతోవహ్ని
మాన్నవేతిసంశయయోః సంగ్రహాసంగ్రహప్రకారఃపరిచింతనీయః । వైశిష్ట్యవ
దోపాదానేనచ తాదృశవైశిష్ట్యవిషయతా ఘటితనిశ్చయత్వస్య తత్రతత్రా
లాభః॥తథాపి పర్యాప్త్యర్థపర్యాలోచనాయాంమహాగౌరవంద్రష్టవ్యం ॥ కిం
చభ్రమసాధారణధర్మస్యైవ పర్యాప్త్యధికరణతయా తన్నివేశే హ్రదోవహ్ని
మానిత్యాదావతివ్యాప్తిః । సాధ్యవత్పక్షావగాహిజ్ఞానవృత్తిత్వస్య ప్రతిబంధక

హేత్వవయవేచాతివ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాత్తన్నివేశస్యావశ్యకత్వాదితి ॥ నచధర్మితావచ్ఛేదకనిష్ఠంప్రకారత్వం నప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకమపితుతత్తన్నిష్ఠవిశేష్యతావచ్ఛేదకత్వమేవ తథాచ గంధవతీతరేభ్యోభిద్యతే ఇత్యాదిప్రతిజ్ఞాజన్యబోధీయహేతు ప్రకారతాయాస్తద్బహిర్భూతత్వాదవ్యాప్తిరితివాచ్యం॥ విశేష్యతావచ్ఛేదకతాయా ఏవప్రకారతాత్వోపగమేన తాదృశబోధేతదన్యప్రకారతానభ్యుపగమాత్ ॥ఏవంసతిప్రసక్తస్యభూతలంఘటవదిత్యాది జ్ఞానస్యభూతలత్వాంశేతద్ధర్మితావచ్ఛేదకత్వస్యప్రకారాంతరేణవారణసంభవాత్ ।అస్తువా విశేష్యతావచ్ఛేదకతాఖ్యవిషయతాప్రకారతాత్వాన్నైవతథాపినక్షతిఃతాదృశవిషయతాబహిర్భూతవిషయతాశూన్యత్వంజ్ఞానవిశేషణముపేక్ష్యతాదృశబహిర్భూతవిషయతానవచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతాయావాక్యవిశేషణత్వోపగమేన

తాయాం నివేశేమహాగౌరవం।అత్రపర్వతోధూమాద్వహ్నిమానితిప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః। ధూమాద్వహ్నిమాన్ వహ్నిసామాన్యాభావవాన్నవేతిసంశయానురోధేనతాదృశనిశ్చయత్వావచ్ఛేదకతాపర్యాప్తిర్నేతినశంక్యం।ధూమాద్వహ్నిమానితి(వహ్న్యభావవానితి)విశిష్టబుద్ధిప్రతిబంధకతామాదాయపర్యాప్త్యుపపత్తేః। అత్రేదంచింత్యతే ॥ సమనైయత్యోపాదానేపిహేతుత్వంవహ్నిమద్వహ్నేరిత్యాదౌ హేతువారణాయైతత్కల్పేహేత్వన్యత్వమావశ్యకంతథాచతేనైవోక్తహేతువారణాత్ వ్యాప్యత్వవివక్షణంవ్యర్థం। తథాచసాధ్యవిశిష్టపక్షవిషయకనిశ్చయత్వవ్యాపకత్వమాత్రనివేశేనైవోపపత్తౌ పృథగ్యోగ్యతాపినవివక్షణీయా (సమనైయత్యపక్షే సాధ్యవిశిష్టపక్షవిషయకత్వనివేశాసంభవేనసాధ్యవత్పక్షావగాహిత్వస్య పృథఙ్నివేశాపత్తేరితి) ॥ ఇదం పునరిహావధేయమ్ ॥ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విశేష్యతానిరూపిత సాధ్యతావచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛిన్న సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రకారతాసామాన్యావచ్ఛిన్న ప్రతిబంధకతైవ నివేశ్యతావత్యైవ దర్శితహేతునిగమనయోర్వారణసంభవాన్నిశ్చయత్వానివేశ లాఘవందుర్వారం। ప్రకృతసాధ్యవిశిష్టప్రకృతపక్షవిషయతాసామాన్యావచ్ఛిన్నత్వం వావివక్షణీయమితి నయోగ్యతానివేశః। హేతుత్వం వహ్నిమద్వహ్నేరిత్యాదౌ దోషస్తుసమానఇతి *నప్రతీతి* కేవలగంధవతీతి జ్ఞానస్యకుత్రాప్యప్రతిబంధకత్వాత్ *తదితి* భూతలత్వేత్యర్థః। ప్రకారాంతరంచస్వధర్మితావచ్ఛేదక

త్వంస్వప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతానిరూపితస్వాన్యవృత్త్యవచ్ఛేదకత్వంస్వప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతానిరూపితత్వావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతాత్వావచ్ఛిన్నాశ్రయత్వం వానిరూపితత్వస్యావ్యాసజ్యవృత్తిత్వేనస్వనిష్ఠప్రకారతాత్వేనైవతాదృశవిశేష్యతానిరూపితత్వం నత్వవచ్ఛేదకతాత్వేనేతి । స్వప్రకారతానిరూపితత్వేనస్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాత్వస్యనానవచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావఇతివా॥ ననుస్వస్యస్వధర్మితావచ్ఛేదకత్వావగమేకోదోషఇతిచేత్ ॥ ఇచ్ఛాసత్త్వేభూతలంఘటవదిత్యాదిలో భూతలంభూతలంనవేతిసంశయాపత్తేః । అస్మాకంతుసామగ్రీఘటకబాధనిశ్చయాసత్త్వాన్నదోషః । నను ఇచ్ఛాయాఅసత్త్వేతాదృశబాధవశాదుక్తసంశయాదుపపత్తిస్తుసస్వస్యాహార్యత్వేనైవతదాపత్త్యనుపపత్తేః భూతలేభూతలత్వప్రకారకజ్ఞానానువ్యవసాయాపత్తేశ్చ । ననుయదిధర్మితావచ్ఛేదకతాయాః ప్రకారతారూపత్వం తదోద్దేశ్యతావచ్ఛేదకతానిరూపకసంసర్గతానిరూపకవిషయతాన్యత్వేసతి సాధ్యతావచ్ఛేదకనిష్ఠవిధేయతావచ్ఛేదకతానిరూపితసంసర్గతానిరూపకవిషయతాన్యత్వేసతి సంసర్గతాన్యలింగవిషయతాశూన్యత్వమేవాస్తాం । బహిర్భూతత్వానివేశేనలాఘవాత్ । ఉద్దేశ్యతావిధేయతావచ్ఛేదకతే సాక్షాత్పరంపరాసాధారణ్యా సంసర్గతానిరూపకత్వంతు సాక్షాదేవ । అన్యథానిగమనజన్యబోధీయలింగవిషయతానాం విశేష్యతాదిద్వారా తన్నిరూపకతయా బహిర్భావానుపపత్తేః । గంధవతీగంధసమానకాలీనరూపవతీత్యాదేః । దధిద్రవ్యందధ్నఇత్యాదేశ్చ సంగ్రహాయపృథగుపన్యస్తత్వాత్ । తాదృశసంసర్గతానిరూపకత్వస్యావచ్ఛేదకతావిశేష్యతయోః సత్త్వాత్ । ప్రకారతాయాదాయావ్యాప్తివారణాయావచ్ఛేదకతాప్రకారతయోరైక్యమతానలంబః । వహ్నిసామగ్ర్యాదిసాధ్యకప్రతిజ్ఞాసంగ్రహాయద్వితీయంసత్యంతమ్॥ తత్రనిగమనేజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వవిశిష్టవహ్నిత్వాదేర్విధేయతావచ్ఛేదకతయాతివ్యాప్తిరతః సాధ్యతావచ్ఛేదకనిష్ఠేతి ఏవంచ కపాలంఘటవదిత్యాదౌ కాలికసమవాయసంబంధాభ్యాం సాధ్యతాధనభావే ప్రలయఃప్రలయత్వాదిత్యాదౌ కాలికదైశికవిశేషణతాభ్యాంచ తత్రనావ్యాప్తిః । సాధ్యవిధేయతాయాః సంసర్గతానిరూపకత్వాత్ । పర్వతోవహ్నిమాన్ వహ్నిసంయోగాదిత్యాదావవ్యాప్తిరతః సంసర్గతాన్యత్వనివేశః । వస్తుతః శాబ్దబోధేవహ్నిమతోఽభేదఇతిసిద్ధాంతితత్వాత్ ప

విశేష్యతావచ్ఛేదకతాభిన్నగన్ధాదివిషయతాయాః ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధే సత్త్వేపి త-
స్యాః ప్రతిజ్ఞాజన్యతావచ్ఛేదకకోటిప్రవేశే ప్రయోజనాభావేన తన్నిష్ఠధర్మితా-
వచ్ఛేదకతాయా ఏవ తత్ర నివేశనీయతయా అవ్యాప్త్యనవకాశాత్ ॥ తాదృశబహి-
ర్భూతవిషయతాసామాన్యశూన్యత్వనివేశే అనుమితిసమానవిషయకత్వనివేశ-
నస్య మూలోపాత్తస్య వైయర్థ్యప్రసంగః ఇతి తాదృశలింగవిషయతాశూ-
న్యత్వనివేశనం ॥ అఖండాభావస్య ఘటకతయా న లింగాంశవైయర్థ్యం ॥ ఉక్తరీత్యా
బహిర్భూతత్వనిర్వచనాయ సవిశేషణకల్పాంతరమాశ్రయతే * వస్తుత ఇతి *

త్వాంశే ఽభేదసంబంధేన విశేషణతాపన్నాంశే విషయతాన్యత్వం వివక్షణీయమ్ ॥
ఏవం పృథివీతరేభ్యో భిద్యత ఇత్యాదేః సంగ్రహాయ యాదృశపక్షసాధ్యక ప్రతి-
జ్ఞాయద్రూపావచ్ఛిన్నే యద్రూపావచ్ఛిన్నబోధకత్వం తద్రూపవన్నిష్ఠత్వం సాధ్య-
తావచ్ఛేదకనిష్ఠత్వశబ్దేన వివక్షణీయమ్ ॥ అత్ర ప్రసకలప్రతిజ్ఞాసంగ్రహః ॥ తత్-
ద్రూపనిష్ఠవిధేయతావచ్ఛేదకతానియామకసంసర్గతానిరూపకవిషయతాన్యత్వ
కూటనివేశాత్ । ఏవం చ ధూమవాన్ వహ్నివ్యాప్యధూమవానిత్యుపనయేపి
నాతివ్యాప్తిరితి ॥ మైవమ్ ॥ ఉద్దేశ్యతాదినిరూపితావచ్ఛేదకత్వనివేశస్య సాక్షాత్ప-
రంపరాసాధారణనిరూపితత్వస్య దూషణగ్రస్తత్వాత్ ॥ నను నిరుక్తవిషయతా-
బహిర్భూతే విషయతాశూన్యత్వస్యైవ సామంజస్యే లింగపదం వ్యర్థమిత్యత
ఆహ * తాదృశేతి * అనుమితీతి * పక్షముఖ్యవిశేష్యత్వాద్యపేత్యర్థః * వై-
యర్థ్యేతి * హ్రదో నిర్ధూమో నిర్వహ్నిత్వాదిత్యాద్యుక్తోదాహరణజన్య-
బోధస్య నిరుక్తప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకవిషయితాశాలిత్వేన వారణసంభవాత్
అఖండాభావఘటకతయా లింగనివేశేతు తత్సార్థక్యమిత్యాహ * తాదృశేతి *
కల్పాంతరమవతారయతి * ఉక్తేతి * విశేషాదితి * ఉత్తరకల్పే తాదృశవి-
షయతాత్వేన పక్షవిశేషణతాపన్నేతి కారణతావచ్ఛేదకగ్రాహకప్రమాణేన కా-
రణవిశేషణతాపన్న ఏవ కారణతావచ్ఛేదకత్వస్య తద్విశేషణతాపన్న ఏవ తదవచ్ఛే-
దకత్వస్య విషయీకరణాత్ ॥ తద్గ్రాహకమానం చ తాదృశవిశిష్టం కారణమితి
జ్ఞానం అసతి బాధకే ఉద్దేశ్యతావచ్ఛేదకే విధేయతావచ్ఛేదకత్వభానాత్ ప్రకృతే
ప్యుద్దేశ్యతావచ్ఛేదకాదౌ విధేయతావచ్ఛేదకత్వభానాదిత్యభిప్రాయః బహి-
ర్భూతత్వాన్తాపూరణేన తన్నిర్వచనాయాసో నేతి భావః ॥ లింగత్వం హేతుత్వం త

లింగత్వమితి వ్యాప్తిరిత్యర్థః॥ నన్వత్రానుగతయోరన్వయవ్యతిరేకవ్యాప్త్యోస్తద్ఘటకవ్యాపకత్వయోర్వా ఏకతరమాత్రవిషయితాయా ఉపాదానేఽన్యతరబోధకోపనయాదావతివ్యాప్తిరిత్యాశంకయా తాదృశవ్యాప్తిఘటకవ్యాపకత్వద్వయవిషయత్వయోరనుగతరూపేణాభావం నివేశయతి *తథా చేతి* ప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నస్యేతి గమకత్వాన్వితం॥ వ్యాప్తివిషయకత్వమిత్యత్ర వ్యాప్తిపదం వ్యాపకత్వవిషయతానిష్ఠసాధ్యతావచ్ఛేదకాదివిషయతావ్యావృత్తవిలక్షణౌపయికతానివేశసూచనాయ॥ అథ కిమిదం తాదృశగమకతౌపయికత్వం న తావత్ప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నహేతుకప్రకృతసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నసాధ్యకానుమితిత్వావచ్ఛిన్నజనకతావచ్ఛేదకత్వం, పక్షధర్మతావిషయకోదాహరణజన్యబోధీయవ్యాపకత్వాదివిషయతాయా అనుమితిజనకతావచ్ఛేదకకోట్యప్రవిష్టతయా తత్ర(త్రా)తివ్యాప్తేః॥ న చ హేతువ్యాపకత్వాదివిషయతాత్వేనైన తద్విషయతానాం జనకతావచ్ఛేదకకోటౌ నివేశాదనుమిత్యజనకస్యాపి తాదృశజ్ఞానస్య విషయతానాం తాదృశరూపాక్రాన్తానాం తథాత్వమక్షతమేవేతి వాచ్యం॥ తాదృశవిషయతాత్వేన పక్షవిశేషణతాపన్నహేతువిశేషణతాపన్నసామానాధికరణ్యవిశేషణతాపన్నసాధ్యాదివిషయతానిరూపితవ్యాపకత్వవిషయతాయా ఏవ కారణతావచ్ఛేదకఘటకత్వాత్తాదృశ్యాస్తదవచ్ఛేదకత్వాభావాత్॥ యద్రూపావచ్ఛిన్నవిషయితాజనకతావచ్ఛేదికా తద్రూపావచ్ఛిన్నవిషయితాశూన్యత్వనివేశే చ సాధ్యతావచ్ఛేదకాద్యవచ్ఛిన్నవిషయతాయా అప్యనుమితిజనకతావచ్ఛేదకకోటిప్రవిష్టతయా తాదృశవిషయతాశూన్యత్వస్య తాదృశప్రతిజ్ఞాజన్యబోధేఽప్యసత్త్వాదసంభవః॥ యద్రూపావచ్ఛిన్ననిరూపితవ్యాపకత్వవిషయితాజనకతావచ్ఛేదికా తద్రూపావచ్ఛిన్ననిరూపితవ్యాపక

చ్చ వ్యాప్తిరేవ న తు వ్యాప్తిపక్షధర్మతాకత్వం ఉదాహరణజన్యబోధే పక్షధర్మతాభానాదిత్యాశయేనాహ *వ్యాప్తిరితీతి* నను వ్యాప్యవిషయకత్వానివేశే స్వవ్యయ్యుదాహరణేఽతివ్యాప్తిః ఏతత్కల్పే పక్షవిశేష్యకత్వాసత్త్వాదత ఆహ *తద్ఘటకేతి* అసంభవవారణాయ వ్యావృత్త్యన్తం వైలక్షణ్యం హేతుగర్భం గమకత్వమనుమితిజనకత్వం ఔపయికత్వమవచ్ఛేదకత్వమిత్యాశయేనాహ *న తావదితి* *తత్రేతి* ఏతత్కల్పే పక్షముఖ్యవిశేష్యకత్వస్యానివేశనీయత్వా

త్వానవగాహిత్వనివేశే చ కించిద్రూపావచ్ఛిన్నవ్యాపకత్వంసాధ్యస్యపక్షస్య వా
ఘటకంయత్రతత్రస్థలీయప్రతిజ్ఞాయా అసఙ్గ్రహః॥ యత్త్వతత్త్వనివేశాదనుగమానవ
కాశశ్చేతిచేన్న—॥పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యతానిరూపితవిషయ
తానిరూపితాయా విషయతాతన్నిరూపితవిషయతానిరూపితవిషయతాంశవిశేష
ణవిధయాప్రకృతానుమితి జనకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతాయాః పర్యాప్త్యధికర
ణధర్మవత్త్వేన హేతువ్యాపకతా విశిష్టసాధ్యవిషయత్వ సాధ్యాభావవ్యాపకత్వ
విశిష్టహేత్వభావవిషయత్వేనుగమయ్యతదభావస్యనివేశనేనానుపపత్త్యభావాత్

త్ । పక్షేత్యాదికథనం తాదృశవిషయతాయా అతిరిక్తత్వ సూచనాయ *కించిది
తి* పర్వతఆలోకవ్యాపకద్రవ్యకాలీనవహ్నిమాన్ ఆలోకవ్యాపకద్రవ్యవాన్
పర్వతోవహ్నిమానిత్యాదావిత్యర్థః । నను తథాపి చతుర్థవిషయతానిరూపితయ
ద్రూపావచ్ఛిన్న విషయతానిరూపితయ(ద్రూ)పావచ్ఛిన్నవ్యాపకత్వానవగాహి
త్వం ప్రకృతానుమితిజనకతానతిరిక్తవృత్తితదవచ్ఛేదకం వా తద్రూపావచ్ఛిన్న
విషయతానిరూపితతద్రూపావచ్ఛిన్న వ్యాపకతానవగాహిత్వం వివక్షితమ్ ॥
వహ్నిధూమవ్యాపక ఇతిజ్ఞానమాదాయ తాదృశవ్యాపకతావగాహితాయా అ
తిరిక్తవృత్తిత్వేపి తాదృశవిషయతానిరూపితత్వేన విశేషణీయత్వాన్నదోష ఇ
త్యతఆహ * యత్త్వతత్త్వేతి * పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నేత్యాది* యత్తువిశే
షణ విధయేత్యస్యానుపాదానేపి తాదృశానుమితిజనకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదక
తాపర్యాప్త్యధికరణత్వేన ధర్మానుగమః కార్య ఇతి తత్తుచ్ఛమ్ ॥ తథాసతి ప
క్షాదివిషయతానిరూపితత్వసహిత హేతువ్యాపకసాధ్యవిషయతాత్వస్యైవ తా
దృశపర్యాప్త్యధికరణతయోదాహరణేఽతివ్యాప్తేర్వజ్రలేపత్వాత్ ॥ అస్మాకం
తు చతుర్థవిషయతానిరూపితత్వవిశిష్టాంశవిశేషణతాపన్నత్వలాభాన్నదోషః
చతుర్థవిషయతానిరూపితత్వస్యస్వవిశిష్టాంశేఽవిశేషణత్వాత్ ॥ చతుర్థవిషయతా
నిరూపితత్వహేతువ్యాపకత్వవిశిష్టసాధ్యాదివిషయతాత్వయోర్ధర్మితావచ్ఛే
దకప్రకారభావాపన్నయోరేవావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతయాధర్మితావచ్ఛేదకవ్యా
వృత్తప్రకారతాపన్నధర్మనిష్ఠపర్యాప్తిరేవానుగమఘటికా న తు తత్సాధారణధ
ర్మనిష్ఠపర్యాప్తిరితిసూచనాయవా విశేషణవిధయేతి ॥ ఏతచ్చ జనకతావచ్ఛే
దకవిషయతావృత్తైరేవ జనకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకత్వాదితినియమమనురుధ్య

॥ తథాహి ॥ ప్రకృతానుమితి జనకతావచ్ఛేదికాయా అన్వయిపరామర్శీయ హేతువ్యాపకత్వావచ్ఛిన్నసాధ్యవిషయతాయాః పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విశేష్యతానిరూపితహేతువిషయతానిరూపితాధేయత్వ విషయితానిరూపితాధికరణ విషయతానిరూపితత్వవత్ వ్యతిరేకిపరామర్శీయసాధ్యాభావవ్యాపకత్వావచ్ఛిన్న హేత్వభావవిషయ తాయా అపి తాదృశ విశేష్యతానిరూపిత సంసర్గీయ విషయతానిరూపితహేతువిషయతానిరూపిత ప్రతియోగిత్వవిషయతానిరూపితత్వేన సాధ్యాభావ వ్యాపకతావిశిష్ట హేత్వభావ విషయతాత్వస్యాపి హేతువ్యాపకతావిశిష్టసాధ్యవిషయతాత్వ వన్నిరుక్తవిషయత్వే విశేషణవిధయా అనుమితిజనకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతాయాః పర్యాప్త్యధికరణత్వాత్ ॥

వస్తుతస్తు జనకతావచ్ఛేదకతాయా ఇత్యేవపాఠః ॥ తాదృశవిషయతాత్వత్రైరేవ జనకతావచ్ఛేదకత్వాదితిచనియమః । అతఏవ వ్యాప్యవత్త్వోభయవైశిష్ట్యావగాహినిశ్చయత్వావచ్ఛిన్నకారణతాప్రతియోగికకార్యతాయా అనవచ్ఛేదికాజ్ఞానవృత్తిజాతిరిత్యనుమితిలక్షణాస్వావచ్ఛిన్నవిధేయకత్వాదిరూపపరంపరాయా సంబద్ధత్వేమానాభావాన్నవహ్నిత్వాదేః కార్యతావచ్ఛేదకత్వమితి జ్ఞానవృత్తిత్వవైయర్థ్యమాశంక్య జన్యతావచ్ఛేదకవిషయతావృత్త్యైరేవ ధర్మస్య విషయతావిశేషణతయాజన్యతావచ్ఛేదకత్వమితినియమమనురుధ్యవహ్నిత్వాదివారకతయాతత్సార్థక్యముక్తమ్॥ఏవంకార్యతాగ్రాహీయస్వసమానాధికరణవిషయతైక్యమేవకార్యతైక్యనియామకంఅనుమితిఃపరామర్శకార్యేతిగ్రహేఽనుమితి నిష్ఠవిషయతైక్యాచ్చతదైక్యమితితత్రైవోక్తత్వాత్తద్రీత్యాఇహాపికారణతైక్యంబోధ్యమ్ ॥ తదీయవిలక్షణతావచ్ఛేదకతాసామానాధికరణ్యంచ తదవచ్ఛేదకతానియామకమితి నాసిద్ధిః । తదీయావచ్ఛేదకతాసామానాధికరణ్యమాత్రనిబంధనాయాంచ తదవచ్ఛేదకతాయాం తద్ధర్మస్యాన్యూనానతిరిక్తవృత్తిత్వాపేక్షా అతథాభూతాయాంచ తదపేక్షేతి జనకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణత్వేన నవిశేషణమాత్రానుగమఇత్యన్యత్రోపపాదితథావిధపర్యాప్త్యపేక్షాబోధ్యా॥ననుసంసర్గవిషయతాయాఃపంచమవిషయతామధ్యేఽనివేశేవ్యతిరేకిపరామర్శీయసాధ్యాభావవ్యాపకహేత్వభావవిషయతాయాఃపంచమీత్వానుపపత్తిః తన్నివేశేన్వయిపరామర్శీయహేతువ్యాపకసాధ్యవిషయతాయాస్తదనుపపత్తిరిత్యతఆహ *ప్రకృతేతి* తథా

చ వ్యతిరేకవ్యాప్తిస్థలే ధూమపర్వతయోర్యస్సంయోగస్తన్నిష్ఠవిషయతామంత ర్భావ్య పర్వతవిషయతానిరూపిత సంయోగవిషయతానిరూపిత హేతువిషయ తానిరూపితప్రతియోగిత్వవిషయతానిరూపితతాదృశహేత్వభావవిషయతా పం చమ్యాం,అన్వయివ్యాప్తిస్థలేతుసంయోగవిషయతామనంతర్భావ్యతాదృశసాధ్యవిష యతాపంచమీత్యర్థః। వ్యతిరేకిపరామర్శీయవిషయతాయాశ్చతుర్థవిషయతాని రూపితత్వేఽన్వయపరామర్శీయవిషయతాయాస్తన్నిరూపితత్వం దృష్టాంతః॥ తేన వినిగమనావిరహేణ పక్షవిశేష్యతానిరూపితసాంసర్గికవిషయతానిరూపి తహేతువిషయతేత్యాదిక్రమేణ తద్విశేష్యతానిరూపితహేతుతావచ్ఛేదకసంబం ధావచ్ఛిన్నహేతువిషయతేత్యాదిక్రమేణచ కార్యకారణభావాద్ద్వయోరపి పం చమీత్వాపత్తిః॥ ఏవంసత్యాధేయతావిషయతాయాఅననుగమాపత్తిరితిచేత్॥ శాక్షతిః॥ ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధే తదభానాత్॥ ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వస మానాధికరణధర్మవాన్ పర్వతోవహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాయామ వ్యాప్తిః॥ ధూమవ్యాపకవహ్నిసమానాధికరణధూమవాన్ ప్రమేయత్వవ్యాప కవాచ్యత్వసమానాధికరణధర్మవాన్పర్వతఇతిపరామర్శీయపక్షతావచ్ఛేదకకో టిప్రవిష్టపంచమవిషయతాంశేవిశేషణవిధయానుమితిజనకతావచ్ఛేదకతాపర్యా ప్త్యధికరణం యత్ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవిషయతాత్వం తద్వద్విషయతా యాఃప్రతిజ్ఞాజన్యబోధే సత్త్వాదితి పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వనివేశః॥ తత్రా పి పక్షతావచ్ఛేదకనిష్ఠావచ్ఛేదకత్వమాదాయ తద్దోషతాదవస్థ్యవారణాయ ప క్షవిషయతానిరూపితావచ్ఛేదకత్వాన్యవిషయతాలాభార్థంతన్నివేశః॥ యదితు పక్షతావచ్ఛేదకప్రకారతాయాం పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వవిశిష్టవిశేష్యతా నిరూపితత్వంనాంగీక్రియతే॥అన్యథా స్వస్యస్వధర్మితావచ్ఛేదకతాపత్తేః॥కిం తు హేతుత్వాదిప్రకారతాయామేవ॥ తదాతత్త్ర్యైవవివక్షణీయం నతు అవచ్ఛే దకతాన్యత్వమితి॥ యత్తు పర్వతత్వవ్యాపకద్రవ్యత్వవాన్పర్వతోవహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ వహ్నివ్యాప్యధూమవత్పర్వతత్వవ్యాపకద్రవ్యత్వవత్పర్వతశా లీనాయమితి జ్ఞానమాదాయావ్యాప్తేః పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వముక్త మితి॥తన్న॥ తస్య పక్షముఖ్యవిశేష్యకత్వాభావేనాజనకత్వాత్॥ ఏవంధూమ వ్యాపకసమానాధికరణధూమవాన్పక్షఇతి జ్ఞానస్యాజనకత్వాన్నపర్వతో ధూ

మవ్యాపకకాలీనవహ్నిమానిత్యాద్యసంగ్రహః ॥ అథైవమపి టీకస్థలే పక్షవిష
యతానిరూపితావచ్ఛేదకతాన్యసంసర్గవిషయతానిరూపితధర్మవిషయతాని
రూపితాధేయత్వవిషయతానిరూపితవిషయతాయాం పంచమ్యాం ప్రమేయత్వ
వ్యాపకవాచ్యత్వాధికరణవిషయతాత్వమితి తద్వద్విషయతావత్త్వేనావ్యాప్తిరే
వ ॥ ఏవం ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవత్ జ్ఞేయత్వవదభిధేయత్వవత్పర్వ
తో వహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాయామవచ్ఛేదకతాన్యసంసర్గవిషయతామాదా
య ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవిషయతాపంచమ్యేవేత్యవ్యాప్తిః । నచ ద్వితీ
యవిషయతాయాం సంసర్గతాన్యత్వం నివేశయితుం శక్యతే వ్యతిరేక్యుదాహర
ణాతివ్యాప్తేః । వ్యతిరేకవ్యాప్తిఘటకప్రతియోగిత్వస్య సంసర్గతాత్వాత్ ॥ చ
తుర్థవిషయతాయామభావావృత్తిత్వకల్పే సంసర్గీభూతప్రతియోగిత్వవిషయ
తామపరిగృహ్యచేద్వ్యాఖ్యతే తదా వహ్న్యభావవ్యాపకమేయత్వవాన్ పర్వ
తో వహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞావ్యాప్తేః । ఏతేన పక్షతావచ్ఛేదకతాఘటకసంసర్గేపి
సంసర్గతాన్యత్వోక్తావపి న నిస్తారః । యత్ర పక్షతావచ్ఛేదకహేత్వోరేక ఏవ సం
సర్గస్తత్ర వ్యతిరేక్యుదాహరణావారణాదితి చేన్న ॥ అవచ్ఛేదకతానిరూపితసం
సర్గతాన్యత్వోపాదానాత్ ॥ ధూమవాన్ వహ్న్యభావవ్యాపకీభూతాభావప్ర
తియోగిధూమవానిత్యాదిపరామర్శే అవచ్ఛేదకతానిరూపితప్రకారతానిరూపిత
సంసర్గతయోర్భేద ఏవ ॥ నచ ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వసద్ఘటకాలీనపర్వతో
వహ్నిమాన్ ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవజ్జ్ఞేయత్వవద్ధూమాదిత్యాదౌ నీ
లధూమత్వాదేర్హేతుతావచ్ఛేదకతామతే ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః వహ్నివ్యా
ప్యతథావిధధూమవాన్ పక్ష ఇతి పరామర్శీయ పక్షవిషయతానిరూపితావచ్ఛేదక
తాన్యధూమవిషయతానిరూపితసంసర్గవిషయతానిరూపితజ్ఞేయత్వవిషయతాని
రూపితప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవిషయతాయాః పంచమీత్వాదితి వాచ్యమ్ ॥
తృతీయతురీయవిషయతయోరవచ్ఛేదకతాన్యత్వోపాదానాత్ ॥ యత్తు ప్రమేయ
త్వవ్యాపకవాచ్యత్వవద్వహ్నికాలీనహ్రదో నిర్ధూమో మేయత్వవ్యాపక వా
చ్యత్వవద్వహ్న్యభావాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాయాం ధూమవ్యాపకతథావిధవహ్న్య
భావవాన్ పక్ష ఇతి వ్యతిరేకపరామర్శీయపక్షవిషయతేత్యాదిక్రమేణ మేయత్వ
వ్యాపకవాచ్యత్వవిషయతాయాః పంచమీత్వాదవ్యాప్తిరతః చతుర్థవిషయతా

యద్యపి యథా పరంపరయా పక్షవిశేషణత్వానిరూపితోదాహరణజన్యబో
ధీయహేతువ్యాపకతావిశిష్టసాధ్యాదివిషయతానానుమితిజనకతావచ్ఛేదికా త
థా తన్నిరూపితవ్యాపకత్వాదివిషయతాపినతథేతి తదీయసాధ్యాదివిషయతావి
శేషణతయావ్యాపకత్వ విషయత్వ నిరూపితత్వస్యానుమితి జనకతావచ్ఛేదకతా
వచ్ఛేదకప్రవేశోనసంభవతిజనకతావచ్ఛేదకవిషయతావృత్తేరేవధర్మస్యతాదృశవి
షయతావిశేషణతయా జనకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకత్వసంభవాదితి నిరుక్తపక్ష
విషయతాపంచమవిషయతాంశేవిశేషణతయా అవచ్ఛేదకత్వపర్యాప్త్యధికరణం
యత్సాధనాదివ్యాపకత్వ విషయతానిరూపితత్వ సహితంసాధ్యాదివిషయతాత్వం
తన్నోదాహరణజన్యబోధీయసాధ్యాది విషయతాసాధారణం తథాచోదాహ

యాం వ్యాపకత్వవిషయతావానిరూపితత్వం దేయం తథాచ పక్షవిషయతానిరూ
పితసంసర్గవిషయతానిరూపితహేతువిషయతానిరూపిత ప్రతియోగిత్వవిషయతా
యాశ్చతుర్థ్యాః వ్యాపకత్వవిషయత్వానిరూపితత్వేపి పంచమ్యావ్యాపకతాద్వ
యవిశిష్టవహ్నివిషయతాయాఅసత్త్వాన్నాతివ్యాప్తిరితి ॥ తన్న॥అభావావృత్తిత్వ
కల్పె ఆలోకవహ్నికాలీనహ్రదో నిర్ధూమఆలోకవ్యాపక వహ్న్యభావాది
త్యాదౌ ద్వితీయహేతువిషయతామాదాయావ్యాప్తితాదవస్థ్యాత్ ॥ అత్రగురు
ధర్మస్య ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకతయాతాదృశవహ్న్యభావరూప హేతురేవా
ప్రసిద్ధఇతిబోధ్యమ్ ॥ ఉక్తరీత్యానుగమేప్యుదాహరణేఽతివ్యాప్తిమాశంకతె
*యద్యపీతి*అనిరూపితాంతం హేతుగర్భం ధూమవ్యాపకవహ్నిసమానాధికర
ణధూమవాన్ పక్షఇత్యేవజనకజ్ఞానం తత్ర పరంపరయా పక్షవిషయతానిరూ
పితాయా హేతువ్యాపకతావిశిష్ట సాధ్యాది విషయతాసాజనకతావచ్ఛేదికా,
అతో మహానసం ధూమవద్ధూమవ్యాపకవహ్నిమన్మహానసాన్యచ్చ ధూమవద్ధూ
మవ్యాపకవహ్నిమచ్చేత్యుదాహరణార్థబోధీయాసానావచ్ఛేదికా పక్షవిషయ
తయాఽనిరూపితత్వాదితిభావః * తన్నిరూపితేతి * పక్షవిశేష్యత్వానిరూపి
తసాధ్యవిషయతానిరూపితేత్యర్థః ॥ వ్యాపకత్వవిషయతాయాః పరామర్శీయ
త్వ విషయితా అనతిరిక్తత్వభ్రమేణ తద్విశిష్టసాధ్యవిషయతాయాః జనకతావ
చ్ఛేదకప్రవేశశంకావారణాయ * తదీయేతి * ఉదాహరణజన్యబోధీయేత్యర్థః
* తన్నేతి * నచ హేతువ్యాపకతావిశిష్టసాధ్యాదివిషయితాత్వం పరామర్శీ

రణాతివ్యాప్తిర్దుర్వారైవ ॥ తథాపి నిరుక్తజనకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నవిషయత్వావచ్ఛిన్నాయాః ప్రతిబంధకతాతదవచ్ఛేదకవిషయతాత్వేనోదాహరణజన్యబోధీయ హేతువ్యాపకసాధ్యాది విషయతాయాః సంగ్రహో బోధ్యః ॥ అనుమితిజనకతావచ్ఛేదకపరామర్శీయసాధ్యాదివిషయతాయాః హేతువ్యాపకత్వాదివిషయతానిరూపిత సాధ్యాదివిషయతాత్వేన సాధ్యం హేతువ్యాపకం నవేత్యాది సంశయప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వాత్ తాదృశప్రతిబంధకతాయాం తాదృశరూపేణోదాహరణ జన్యబోధీయ సాధ్యాదివి

యవిశిష్టసాధ్యవిషయతావ్యాప్త్యనుమితిజనకతానిరూపిత నిరుక్తావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణంతచ్చోదాహరణజన్యబోధీయవిశిష్టసాధ్యాదివిషయతాసాధారణమేవ విశిష్టసాధ్యాదిరూపవిషయతాభేదాదితివాచ్యమ్ । భ్రమాత్మకపరామర్శసాధారణ్యాయతాదృశవిశిష్టఘటకతత్తత్పదార్థవిషయతాకూటస్యైవపరస్పరనిరూప్యనిరూపకభావాపన్నస్యజనకతావచ్ఛేదకేనివేశనీయత్వాత్ ।ఏవంచతాదృశహేతువ్యాపకత్వవిషయతానిరూపితత్వసహితసాధ్యాదివిషయతాత్వఘటితాయా జనకతావచ్ఛేదక ధర్మఘటక పంచమవిషయతానిష్ఠనిరూపితత్వవ్యక్తేరేవానుమితి జనకతావచ్ఛేదకకోటి ప్రవిష్టతయా తాదృశవ్యక్తేర్భిన్నతయోదాహరణజన్యబోధీయవిషయతాయాం తదసత్త్వేనాతివ్యాప్తిరస్త్యేవేతిభావః ✱ నిరుక్తేతి ✱ నచ తాదృశ పంచమవిషయత్వావచ్ఛిన్నమేవ ప్రతిబంధకతాయాం నివేశ్యం కింతాదృశధర్మవద్విషయత్వావచ్ఛిన్నత్వేనేతివాచ్యమ్ ॥ తథాసతి ముఖ్యత్వసత్త్వేపి గోత్వాభావఃప్రమేయత్వవ్యాపక వాచ్యత్వవత్సన్నభావవాన్ గోత్వాభావాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తేః॥ తత్రతాదృశపంచమవిషయతానిష్ఠాసాస్నాభావః ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవాన్నవేతిసంశయనిరూపితప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకతాపి భవతీతి తాదృశధర్మరూపేణతాదృశవిషయతానిష్ఠప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వప్రవేశాత్ ॥ సంశయీయప్రతిబంధకతామాత్రాయపంచమ విషయతాయాం తదవచ్ఛేదకత్వం ప్రదర్శ్య తదుదాహరణజన్యబోధీయవ్యాపకత్వవిషయతాయా ముపపాదయతి ✱ అనుమితీతి ✱ అత్ర వదంతి యోయంప్రతిబంధకతాఘటిత పరిష్కారః సనసర్వసమ్మతః తథాహివ్యాపకత్వవిషయతానిరూపితత్వస్య భిన్నత్వేపి నిరూపితత్వస్యానుగతతయా తేనరూపేణ తస్యప్ర

ష్యతాయా అప్యవచ్ఛేదకత్వాత్ । ముఖ్యవిశేష్యతానివేశాద్గోత్వాభావ ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవత్సాస్నాభావవాన్ గోత్వాభావాదిత్యత్ర తాదృశ విశిష్టసాధ్యక ప్రకృతానుమితిజనకపరామర్శీయ స్వాత్మకపక్షవిశేషణతాపన్న గోత్వాభావవిషయతానిరూపితాధేయత్వ విషయతానిరూపితాధికరణ విషయతా నిరూపిత సాస్నాభావవిషయతా నిరూపితవిషయతాంశేవిశేషణవిధయా అవచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతాయాః పర్యాప్త్యధికరణధర్మవత్ ప్రమేయత్వవ్యాపక వాచ్యత్వ విషయతాయాః ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధే సత్త్వేపి నక్షతిః॥ జనకతాచ సాధ్యవ్యా

పకే క్షత్యభావాత్ । అన్యథా నిరూపితత్వస్య భిన్నత్వే భ్రమప్రమాసాధారణైకప్రతిబంధకతాపి దుర్వచాస్యాత్ । తథాచ హేతువిషయతానిరూపితవ్యాపకత్వవిషయతా నిరూపితసాధ్యవిషయతాత్వమనుగతమేవేతి నానుపపత్తిరితి తాదృశపరిష్కారవైయర్థ్యమితి * ముఖ్యేతి * స్వాత్మకేతి * స్వం గోత్వాభావః॥ అత్ర గోత్వాభావరూప హేతువిషయతామాదాయ పంచమీగ్రాహ్య * విషయతాయా ఇతి * తథాచ పరామర్శీయాయాస్తస్యాః ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వవత్ ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధీయ ప్రమేయత్వవ్యాపక వాచ్యత్వవిషయతాయాః ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వ మిత్యాశయః । నచ సాధ్యతావచ్ఛేదకాంశఏవ హేతువ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వావగాహి పరామర్శస్యైవ జనకతయా నావ్యాప్తిరితి ముఖ్యత్వం వ్యర్థం ॥ ఏకవ్యక్తిసాధ్యకే భేదఘటితవ్యాపకతాభిప్రాయేణ తదుక్తేః ॥ ఏవంలింగవిశేష్యకపరామర్శస్యాపి హేతుత్వే ముఖ్యత్వ నివేశేప్యనిస్తారాత్పక్షవిశేష్యకపరామర్శఏవ హేతురితి నవ్యమతేనాయమనుగమో బోధ్యః । అత్ర వదంతి ॥ ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవత్సాస్నాభావవ్యాప్యగోత్వాభావవాన్ గోత్వాభావఇతి పరామర్శీయగోత్వాభావరూప లింగవిషయతాయా ఉపాదానేపి నక్షతిః హేత్వంశే విశేషణమాత్రవ్యాప్తేః ప్రకారతావచ్ఛేదకతయా తద్విషయతాయా మవచ్ఛేదకతాన్యత్వాభావాత్ ॥ విశేష్యతావచ్ఛేదకతాభేదం నివేశ్య ముఖ్యత్వసార్థక్యస్య ప్రక్షాలన ద్ధీఃన్యాయగ్రస్తత్వాత్ । తథాచ యథాశ్రుతాభిప్రాయేణాదం ప్రయోజనమితి ॥ అత్రేదం చింత్యం ॥ పర్వతఆలోకవ్యాపకవహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః । ధూమవ్యాపకాలోకవ్యాపక వహ్నిసమానాధికరణధూమవాన్ పర్వతఇతి పరామర్శీయపర్వతత్వావచ్ఛి

వ్యక్త్యావచ్ఛిన్న ధర్మితాకాన్యపరామర్శీయాగ్రహ్యా। తేన తద్ధర్మితాకపరామర్శబాధాయామపి నోక్తప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః ॥ నచ సాధ్యాభావవ్యాపక హేత్వభావప్రతియోగి హేతుమానితి పరామర్శీయ పక్షవిశేష్యతానిరూపిత హేతువిషయతానిరూపిత ప్రతియోగిత్వవిషయతానిరూపితాభావ విషయతానిరూపితవ్యాపకత్వవిషయతాయా అపి నిరుక్తవిషయతాత్వాత్ తాదృశవిషయత్వవిశేషణతయాఽవచ్ఛేదకీభూతం సాధ్యాభావవ్యాపకత్వవిషయతాత్వమపీతి వహ్న్యభావవ్యాపక ప్రమేయత్వవాన్పర్వతో వహ్నిమానిత్యాది ప్రతిజ్ఞాయామవ్యా

న్నముఖ్యవిశేష్యతేత్యాదిక్రమేణయా పంచమీ ఆలోకవ్యాపకవహ్నివిషయతాతదంశేవిశేషణవిధయాజనకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణంయదాలోకవ్యాపకవహ్నివిషయతాత్వం తద్విషయతాశూన్యత్వస్య తజ్జన్యశాబ్దబోధేఽసత్త్వాత్ ॥ అథసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతానిరూపితాధికరణవిషయతానిరూపితాధేయత్వవిషయతానిరూపిత హేతువిషయతానిరూపిత పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాశాలినిశ్చయత్వావ్యాపికాయానిరుక్తపంచమీవిషయతాతదంశేవిశేషణవిధయాఅనుమితిజనకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణంతద్విషయతాశూన్యత్వనివేశాన్నోక్తప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః ॥ ఆలోకవ్యాపకత్వవహ్నివిషయతాయాస్తాదృశనిశ్చయత్వవ్యాపకత్వాత్ ॥ హేతువ్యాపకత్వవిశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విషయతాయాః సాధ్యాభావవ్యాపకత్వవిశిష్టహేత్వభావవిషయతాయాశ్చ తాదృశనిశ్చయత్వావ్యాపకత్వాత్తత్ర లక్షణసమన్వయః । కేవలసాధ్యసమానాధికరణహేతుమాన్ పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టపక్ష ఇతి జ్ఞానేపి తాదృశనిశ్చయత్వ సత్త్వేనతత్ర తాదృశవిశిష్ట విషయతాయా అసత్త్వాదితి చేన్న । తథాసతి ముఖ్యపదస్య పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నేత్యస్య కించిద్వ్యాపకత్వ విశిష్టనిరూపితత్వస్య దీధితికారోక్తసాధ్యతా హేతుతావచ్ఛేదకోపాదానస్యచ వైయర్థ్యాపత్తేః ॥ తథాహి- గోత్వాభావః ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవత్సాస్నాభావవాన్ గోత్వాభావాదిత్యాదౌ ప్రమేయత్వ వ్యాపకత్వవిశిష్టవాచ్యత్వ విషయతాయాః ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వసమానాధికరణ ధర్మవానిత్యాదౌ తాదృశవాచ్యత్వ విషయతాయా వహ్న్యభావవ్యాపక ప్రమేయత్వవాన్పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదౌ వహ్న్యభావవ్యాపకత్వ విశిష్ట

ప్రమేయత్వవిషయతాయా ద్రవ్యత్వవ్యాప్యసంయోగవద్వృత్తిధర్మవానిత్యాదౌ సంయోగవ్యాపకత్వవిశిష్టద్రవ్యత్వవిషయతాయా గుణవ్యాప్యరూపవానయంస్పర్శవానిత్యాదౌ రూపవ్యాపకత్వవిశిష్టగుణవిషయతాయాశ్చ తాదృశనిశ్చయత్వవ్యాపకత్వాత్ । కింతు తాదృశనిశ్చయత్వవ్యాపకీభూతహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవ్యాపకతావిశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయత్వైవేతి తామాదాయ తత్ర లక్షణస్యైవగమనాదితి॥ కించ గోత్వాభావః గోత్వాభావవ్యాపకవాచ్యత్వవత్వాస్నాభావవాన్ గోత్వాభావాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః॥ తాదృశనిశ్చయత్వావ్యాపికాయా గోత్వాభావవ్యాపకతా విశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతాత్వదంశే యథా తాదృశవిషయతాత్వమవచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణం తథా గోత్వాభావవ్యాపకతావిశిష్టవిషయతాత్వరూపసామాన్యధర్మోఽపి తత్పర్యాప్త్యధికరణమితి తత్ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధే తద్విషయతాశూన్యత్వాసత్త్వాత్ ॥ నచ తదంశే అవచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణధర్మ ఏవ తాదృశనిశ్చయత్వావ్యాపకత్వేన విశేషణీయః గోత్వాభావవ్యాపకత్వవిశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విషయతాంశే తాదృశసామాన్యధర్మస్యావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణత్వేఽపి తాదృశనిశ్చయత్వావ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వవిరహాత్ ॥ తాదృశవిషయతాత్వస్యైవతాదృశత్వేన తద్వద్విషయతాశూన్యత్వస్య తత్రాసత్త్వాదేవ నాతివ్యాప్తిరితి వాచ్యమ్ । ఏవమపి గోత్వాభావవ్యాపకవాచ్యత్వవత్వాస్నాభావవానితి ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాత్ ॥ యత్ర ప్రమేయవత్వాస్నాభావసమానాధికరణగోత్వాభావవాన్ గోత్వాభావ ఇతి గోత్వాభావవ్యాపకవాచ్యత్వస్య ప్రమేయత్వేన భానం తత్ర గోత్వాభావవ్యాపకతావిశిష్ట వాచ్యత్వత్వావచ్ఛిన్నవిషయతాసత్త్వేన తాదృశవిషయతాత్వస్య తాదృశనిశ్చయత్వావ్యాపకతావచ్ఛేదకతయా పంచమవిషయతాయామవచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణత్వేన చానుగతతద్వద్విషయతాశూన్యత్వస్య తత్రాభావాత్ ॥ ఏవం ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వసమానాధికరణధూమవాన్ ప్రమేయవానితి ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః యత్ర ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వస్య ప్రమేయత్వేన భానం తత్ర ప్రమేయత్వసమానాధికరణధూమవాన్ ప్రమేయసమానాధికరణధూమవానితి నిశ్చయే తాదృశనిశ్చయత్వసత్త్వేన ప్రమేయత్వవ్యాపకత్వత్వావచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపి

వాచ్యత్వత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాయా అనత్త్వేన తాదృశవిశేష్యతాత్వస్యోక్తరూపాక్రాంతత్వాత్ ॥ అథ సాధ్యతావచ్ఛేదకఘటకతావచ్ఛేదకతాతిరిక్తానవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకసాధ్యవిషయతానిరూపితాధికరణవిషయతేత్యాదిక్రమేణ తాదృశనిశ్చయత్వంనిరుచ్య తాదృశనిశ్చయత్వావ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వంవాచ్యమ్ ఉక్తస్థలే ప్రమేయత్వస్య ఘటకతానవచ్ఛేదకతయా నదోషః । ఏవం పక్షతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతాతిరిక్తానవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకపక్షవిశేష్యతాశాలినిశ్చయత్వంనిర్వాచ్యమతో నోక్తదోషఇతిచేన్న। ఏవమపిగోత్వాభావో గోత్వాభావవ్యాపకప్రమేయత్వవత్సాస్నాభావవాన్ ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వసమానాధికరణధూమవాన్పర్వతో వహ్నిమానిత్యాది ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తేర్వజ్రలేపత్వాత్। ప్రమేయత్వస్యాపిసాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకతావచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ పక్షతావచ్ఛేదకఘటకతావచ్ఛేదకత్వాచ్చ । అథ(అత్రాహుః) యద్రూపావచ్ఛిన్నస్య యస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకఘటకత్వం తద్రూపాతిరిక్తరూపానవచ్ఛిన్నతన్నిష్ఠావచ్ఛేదకతాకసాధ్యవిషయతేత్యాదిక్రమేణతాదృశనిశ్చయత్వంవాచ్యం తథాచోక్తస్థలే ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వత్వరూపేణతాదృశరూపస్యసాధ్యతావచ్ఛేదకఘటకతయోక్తనిశ్చయత్వస్య వాచ్యతాతిరిక్తప్రమేయతావచ్ఛిన్నవాచ్యత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాకసాధ్యనిష్ఠవిషయతాకతయా తాదృశనిశ్చయతావ్యాపకత్వస్యాసత్త్వాన్నదోషః ॥ ఏవం యద్యద్రూపావచ్ఛిన్నస్య యస్య యస్య పక్షతావచ్ఛేదకఘటకత్వం తద్రూపాతిరిక్తానవచ్ఛిన్న తత్తన్నిష్ఠావచ్ఛేదకతాకపక్షనిష్ఠవిశేష్యతాశాలినిశ్చయత్వం నిరుచ్య తాదృశనిశ్చయతావ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వం వాచ్యమితిచేత్తర్హి పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ముఖ్యవిశేష్యతేత్యాదినివేశాదేవోపపత్తేః(నివేశాపేక్షయాకిం లాఘవం)। నచ తాదృశ పరిష్కారానాదరే ఆలోకవ్యాపకవహ్నిసాధ్యకప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిరితి వాచ్యం వహ్నివ్యాప్యధూమవాన్పర్వతఇతిపరామర్శీయధూమవ్యాపకవహ్నితావచ్ఛిన్న విషయతారూపాయా పంచమీ తస్యాం వహ్నితావచ్ఛిన్నవిషయతాత్వంధర్మస్తద్వద్విషయతాశూన్యతావసత్త్వాదవ్యాప్తిరతోఽవచ్ఛేదకతాపర్యాప్తిరుపాత్తా సాచ హేతువ్యాపకతాదివిశిష్టప్రకృతసాధ్యాదివిషయతాత్వేఽపివతి పర్వతఆలోకవ్యాపకవహ్నిమానితిప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిపూర్వపక్షఏవనావతరతీత్య

ష్ఠిరితి వాచ్యం॥ కించిద్వ్యాపకత్వవిశిష్టవిషయతాంశే విశేషణతయాఽవచ్ఛేదకత్వస్యైవ నివేశనీయత్వాత్॥ వస్తుతస్తు చతుర్థవిషయతాయామభావనిష్ఠప్రకారతాభిన్నత్వస్య నివేశనీయత్వాన్న కోఽపి దోషః॥ వ్యాపకత్వవిషయతాయాశ్చాతథాత్వాత్ వ్యతిరేకపరామర్శీయపంచమవిషయతాయా ఏవ అభావప్రకారత్వాత్

లం సమాధానప్రత్యాశయేతి * కించిదితి * పంచమవిషయతాయాం వ్యాపకత్వావచ్ఛిన్నత్వం దేయమిత్యర్థః॥ ఏవంచ హేతుపక్షయోస్సంబంధవిషయతామంతర్భావ్యైవ పంచమీతి నావ్యాప్తిః॥ నను పక్షముఖ్యవిశేష్యతామారభ్య చతుర్థీయా విషయతా తదంశే విశేషణవిధయా జనకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణత్వేన ధర్మోఽనుగమనీయః। సచ హేతువ్యాపకసాధ్యవద్విషయతాత్వం సాధ్యాభావవ్యాపకహేత్వభావవిషయతాత్వం చేతి వ్యతిరేకోదాహరణస్యాపి వారణం ఏవంచ కించిద్వ్యాపకత్వవిశిష్టనిరూపితత్వమపి న దేయమితి చేన్న॥ ఏవం సతి యో యో ధూమవానిత్యాద్యుదాహరణే ధూమవాన్ ధూమవ్యాపకవహ్నిమానితి బోధస్య ప్రాచాం మతే సిద్ధతయా తాదృశోదాహరణేఽపి యత్ర ధూమస్తత్ర వహ్నిరిత్యుదాహరణే ధూమవ్యాపకో వహ్నిమాన్ సానుమానితి బోధస్య తాదృశవిషయతాశూన్యస్య జనకత్వేఽవ్యాప్తేః॥ నన్వేతత్కల్పే ఉత్తరకల్పే చ వహ్న్యభావవ్యాపకీభూతాభావవాన్ పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ వహ్న్యభావవ్యాపకధూమాభావప్రతియోగిమాన్ పక్ష ఇతి పరామర్శీయపక్షవిషయతానిరూపితసంసర్గవిషయతానిరూపితహేతువిషయతానిరూపితప్రతియోగిత్వవిషయతానిరూపితాయా తాదృశపంచమీవహ్న్యభావవ్యాపకాభావవిషయతా తస్యాః ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధేఽసత్త్వాదవ్యాప్తిరితి చేన్న॥ తత్పర్యాప్తేర్ధూమాద్యఘటితతాదృశవిషయతాత్వేఽనుపగమాత్॥ లాఘవాదాహ * వస్తుతస్త్వితి * * ప్రకారత్వాత్ * ప్రకారతారూపత్వాత్॥ అద్వైతకల్పే గోత్వం ప్రమేయం గోత్వాభావాదిత్యాదౌ యత్ర గోత్వాభావస్తత్ర ప్రమేయత్వమితి సాధ్యముఖ్యవిశేష్యకబోధజనకోదాహరణేఽతివ్యాప్తిః ప్రమేయత్వవ్యాప్యగోత్వాభావవద్గోత్వమితి పరామర్శీయపక్షముఖ్యవిశేష్యతామారభ్య సంసర్గవిషయతాఘటితచతుర్థవిషయతాయా హేత్వభావవృత్తితయా తద్ఘటితపంచమవిషయతా అధిక

రణవిషయతైవేతి తాదృశోధర్మో హేతు వ్యాపకత్వవిశిష్టసాధ్యవద్విషయితాత్వమేవ తదవచ్ఛిన్నవిషయతాశూన్యత్వస్యోక్తోదాహరణజన్యబోధేసత్త్వాత్ ॥ నచ చతుర్థవిషయతాయాం హేత్వభావత్వానవచ్ఛిన్నత్వంవివక్షితమ్ ॥ తథాసతి ధూమవ్యాపకమేయత్వవాన్ హ్రదోనిర్ధూమో నిర్వహ్నిత్వాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తేః ॥ ధూమవ్యాపకవహ్న్యభావవాన్ తాదృశహ్రదఇతి పరామర్శీయాయా హేతుసంసర్గవిషయతాఘటితచతుర్థవిషయతాయా వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నాయా హేత్వభావత్వానవచ్ఛిన్నత్వాత్ ॥ తాదృశచతుర్థవిషయతానిరూపితపంచమీధూమవ్యాపకత్వవిషయతాపీతి ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధస్య తచ్ఛూన్యత్వాభావాత్ ॥ తృతీయవిషయతాయాస్సంసర్గతాన్యత్వనివేశేపి నైతద్దోషవారణసంభవః ॥ తావతాపి హేతుసంసర్గవిషయతాఘటితప్రతియోగిత్వసంసర్గవిషయతాఘటితచతుర్థ్యా వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నవిషయతాయా హేత్వభావత్వానవచ్ఛిన్నత్వాత్ ॥ నాపి చతుర్థవిషయతాయాం సాధ్యాధికరణప్రతియోగిత్వాన్యతరవృత్తిత్వంవివక్షితమితిశంక్యమ్ ॥ తథాప్యుక్తస్థలె ధూమవ్యాపకత్వస్యసాధ్యవత్తయా తన్నిష్ఠచతుర్థవిషయతానిరూపితపంచమీధూమవన్నిష్ఠాభావప్రతియోగిత్వవిషయతా తస్యాం తాదృశోధర్మః సథావిధవిషయతాత్వం తదన్యద్విషయతాశూన్యత్వాభావాదవ్యాప్తేర్వజ్రలేపత్వాత్ ॥ అథ హేతుధూతాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నత్వం చతుర్థవిషయతాయాంవివక్షితమితిచేత్ ॥ ఏవమపి హేతుసంసర్గవిషయతాఘటిత వహ్నిరూపప్రతియోగిసంసర్గవిషయతాఘటితనిరుక్తవిశేషణాక్రాంత చతుర్థీ ధూమవ్యాపకత్వవిషయతాతన్నిరూపితపంచమీ ధూమవద్వృత్త్యభావప్రతియోగిత్వవిషయతైత్యుక్తరీత్యాఽవ్యాప్తేః ॥ నచ తృతీయవిషయతాయాం హేత్వాధేయత్వాన్యతరవృత్తిత్వం దేయం ప్రకృతేచ తృతీయావహ్నివృత్తిరేవేతి నదోషఇతి వాచ్యమ్ ॥ పృథివీత్వవ్యాపకమేయత్వవద్గగనం పృథివీత్వాభావవత్ అవృత్తిత్వాదిత్యాదౌ పృథివీత్వవ్యాపకాధేయతాశూన్యం తాదృశగగనమితి పరామర్శీయతృతీయవిషయతాయాఆధేయతాయాఆధేయతావృత్తితయా తన్నిరూపితా చతుర్థవ్యాపకత్వనిష్ఠవిషయతాయాస్తాదృశధర్మానవచ్ఛిన్నతయోక్తక్రమేణ ప్రతిజ్ఞాయామవాప్త్యేః ॥ నచ చతుర్థవిషయతాయాం వ్యాపకత్వత్వహేతుప్రతి

యోగితావచ్ఛేదకాన్యతర ధర్మానవచ్ఛిన్నత్వమేవ నివేశ్యతే తథాచోక్తస్థలే ఆ
ధేయత్వవిషయతైవ పంచమీతి నావ్యాప్తిరితి వాచ్యమ్ ॥ వాచ్యత్వం స్వరూపస
మ్బంధావచ్ఛిన్నఘటవృత్తిత్వవత్ స్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగిత్వ
విశేషాభావాదిత్యాదౌ వ్యతిరేకిపరామర్శీయాయాస్తథావిధ చతుర్థీవిషయ
తాయా అప్రసిద్ధేర్వ్యతిరేక్యుదాహరణే చావ్యాప్తేః ॥ ఏవం పర్వతో వహ్ని
మాన్ వహ్నిసమానాధికరణధూమాదిత్యాదౌ హేతుతావచ్ఛేదకఘటకవహ్నివి
షయతాత్వం పంచమీవిషయతావృత్తితాదృశోధర్మస్తద్వద్విషయతాయా ఏవ
బోధేనత్వాత్ పర్వతో వహ్నిమాన్ ఇతి ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిరతో ద్వితీయ
విషయతానిష్ఠ హేతుతావచ్ఛేదకప్రకారతాత్వసంసర్గతాత్వాన్యతరధర్మవన్ని
ష్ఠనిరూపకతాకవిషయతానిష్ఠాధేయత్వత్వావచ్ఛిన్న విషయతాత్వ హేతుతావ
చ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతాత్వాన్యతరధర్మావచ్ఛిన్ననిరూపకతాకవిషయతైత్యా
దిక్రమేణావశ్యం వాచ్యతయా ధూమవ్యాపకమేయత్వవాన్ హ్రదో నిర్ధూమో
నిర్వహ్నిత్వాదిత్యాదౌ ధూమవ్యాపకవహ్న్యభావవానితి పరామర్శీయ పక్ష
ముఖ్యవిశేష్యతామారభ్య పంచమీ ధూమసమానాధికరణాభావప్రతియోగిత్వ
విషయతైవేత్యుక్తక్రమేణ ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తేరితి చేత్ ॥ గోత్వం ప్రమేయం
గోత్వాభావాదిత్యాదౌ గోత్వాభావవ్యాపకప్రమేయత్వసమానాధికరణ గో
త్వాభావవద్గోత్వమితి దృష్టాంతగోచరపరామర్శస్య యా పంచమీవిషయతా త
న్నిష్ఠతాదృశధర్మవద్విషయతాశూన్యత్వస్య యత్ర గోత్వాభావస్తత్ర ప్రమేయ
త్వమిత్యుదాహరణేఽసత్త్వాన్న ప్రథమో దోషః ॥ వస్తుతో హేత్వభావాప్రవేశ
స్య వాచ్యతయా నైతచ్ఛంకాసమారోహ ఇతి బోధ్యమ్ ॥ తాదృశ హ్రదో నిర్ధూ
మో నిర్వహ్నిత్వాదిత్యాదౌ ధూమవ్యాపకాభావప్రతియోగివహ్న్యభావవాని
త్యేవ పరామర్శః కారణముపగమ్యతే నతు ధూమవ్యాపకవహ్న్యభావవాన్
ఇతి పరామర్శస్తత్ర చతుర్థీ ప్రతియోగిత్వవిషయతైవేతి న ద్వితీయోఽపి దోషః ॥
అస్తు వా ధూమవ్యాపకప్రమేయత్వవాన్ హ్రదో ధూమవ్యాపకవహ్న్యభావ
వాన్ పృథివీత్వవ్యాపకమేయత్వవద్గగనం పృథివీత్వవ్యాపకాధేయత్వాభావవ
దిత్యాదిపరామర్శాదేరపి కారణత్వం అభావత్వానవచ్ఛిన్నప్రతియోగిత్వరూ
పసంసర్గవిషయతాం హేతుసంసర్గవిషయతాఘటితామాదాయ లక్షణసం

గతేః ॥ సంసర్గవిషయతాఘటిత ధూమవ్యాపకత్వవిషయతాం పఞ్చమీమా
దాయోక్తదోష ఇతి చేత్ ॥ చతుర్థవిషయతాయా హేతుభూతాభావప్రతియో
గితావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నత్వేనాపి విశేషణీయత్వాత్ ॥ వాచ్యత్వం ఘటవృత్తి
త్వావ్యాపకం ఘటవృత్తిత్వాభావవ్యాపకప్రతియోగిత్వాభావవానితి పరామ
ర్శీయచతుర్థవిషయతాయాం ప్రతియోగిత్వత్వావచ్ఛిన్నవిషయతాభిన్నప్రతి
యోగిత్వత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాత్వావచ్ఛిన్నవిషయతాత్మకతయా న దోషః ॥
ఏవం చతుర్థ్యా అభావరూపవ్యాపకతావిషయతాయా అభావత్వావచ్ఛిన్నత్వే
న్న దోషః । ఏవం వ్యాపకత్వీయస్వరూపసంబంధవిషయతామాదాయ వ్యాప్తి
వారణాయ చతుర్థ్యాం సంసర్గతాన్యత్వమపి దేయమ్ ॥ ప్రతియోగిత్వప్రకా
రకపరామర్శమాదాయ తత్ప్రసిద్ధిర్బోధ్యా ॥ యది ధూమవ్యాపకతావచ్ఛేదక
వహ్నిత్వమేవ ధూమవ్యాపకత్వం॥ తదా తు హేతుసంసర్గవహ్నిసంసర్గయో
రేకతరసంసర్గవిషయతాఘటితా పంచమీ తథావిధవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నవిషయ
తా॥ హేతుభూతాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకావృత్తిత్వం చతుర్థవిషయతా
యాం నివేశ్యం తేన సంసర్గవిషయతాఘటితవిషయతామాదాయ చతుర్థ్యా
వహ్నిత్వాదివృత్తిత్వేపి న క్షతిరితి దిక్ ॥ ధర్మితావచ్ఛేదకాన్యత్వరూపహేతుతా
వచ్ఛేదకకోటిప్రవిష్టపదార్థవిషయతాపంచకవిశేషణాన్న తృతీయదోషః ॥ అ
భావనిష్ఠత్వంచ అభావత్వావచ్ఛిన్నత్వేన ॥ తేన నాభావపక్షకప్రతిజ్ఞాయా అసం
గ్రహః ॥ అభావత్వం సప్తమపదార్థమాత్రవృత్తి నివేశ్యం నతు హేత్వభావ
త్వాదివైయర్థ్యాత్ ॥ న చైవం గోత్వాభావః ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవత్వా
న్నాభావవాన్ గోత్వాభావాదిత్యాదౌ ముఖ్యత్వానుపపాదనేపి గోత్వాభావద్వ
యలింగవిషయతామాదాయ చతుర్థ్యాః సాన్నాభావనిష్ఠవిషయతాయా అభావవృ
త్తితయా వ్యాప్త్యభావాన్ముఖ్యత్వం వ్యర్థమితి వాచ్యమ్॥ తథాపి ఆధేయత్వం ప
క్షః ॥ సాధ్యం పూర్వోక్తమేవ ఆధేయత్వాదిత్యాదౌ ప్రమేయత్వవ్యాపకవా
చ్యత్వవత్ సాన్నాభావవ్యాప్త్యాధేయతాపదాధేయత్వమితి పరామర్శీయవ్యాప్తి
ఘటక ఆధేయతావిషయతామాదాయాభావావృత్తిచతుర్థ సంసర్గవిషయ
తా వాచ్యత్వవిషయతా చ తన్నిరూపితపంచమీప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవి
షయతా వ్యాపకత్వవిషయతా చేత్యవ్యాప్తేర్ముఖ్యత్వనివేశాత్ *అతివ్యాప్త్యభా

వేతి * అన్యథా వహ్న్యభావాభావత్వావచ్ఛిన్నధూమవ్యాపకతానవగాహిత్వే నాతివ్యాప్త్యాపత్తేరితి భావః ॥ ద్రవ్యత్వవ్యాప్యసంయోగవానితి తన్నోక్తం ఇతి ష్టేపి పక్షే సంయోగవత్తాయా అర్థతో లాభేన హేతుత్వాభిధానాకాంక్షావిలయాపత్తేః * ద్వితీయేతి * రూపత్వావచ్ఛిన్ననిరూపితా ఇత్యాదిః ॥ అథ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యకేత్యాద్యనుగమస్య భట్టాచార్యకృతస్య దీధితికారాభిప్రేతత్వే ఏతద్ద్వినిత్యసంగతిః ॥ ప్రథమే ద్రవ్యత్వవ్యాప్యగుణవాన్ ద్రవ్యత్వవ్యాప్యసంయోగవద్వృత్తిధర్మవానయమితి పరామర్శీయజనకతాయామవచ్ఛేదకీభూతా పంచమీవిషయితా గుణత్వావచ్ఛిన్ననిరూపితవ్యాపకత్వవిశిష్టద్రవ్యవిషయతైవ నతు సంయోగత్వావచ్ఛిన్ననిరూపితవ్యాపకతావిశిష్టద్రవ్యత్వావచ్ఛిన్నవిషయతా ఇతి చ్యూనత్వంచ న ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధస్యేతి హేతుతావచ్ఛేదకపదం వ్యర్థం ॥ ఏవం ద్వితీయే స్పర్శవ్యాప్యరూపవాన్ గుణవ్యాప్యరూపవానయమితి పరామర్శీయజనకతాయా మవచ్ఛేదకీభూతా రూపవ్యాపకతా విశిష్టస్పర్శత్వావచ్ఛిన్నవిషయతైవ నతు రూపవ్యాపకతా విశిష్టగుణత్వావచ్ఛిన్న విషయతేతి సాధ్యతావచ్ఛేదకపదమపి న్యర్థకమ్ ॥ అథోక్తస్థలే తాదృశ పరామర్శీయపక్షతావచ్ఛేదకీభూత తాదృశధర్మావచ్ఛిన్న ముఖ్యవిశేష్యతానిరూపితాయా ధర్మనిష్ఠవిషయతా తన్నిరూపితా ధర్మిత్వవిషయితా నిరూపితాధికరణవిషయతా నిరూపితా పంచమీ ద్రవ్యత్వవ్యాప్య సంయోగత్వావచ్ఛిన్న విషయతా ఏవం ద్వితీయే రూపవ్యాపకతావిశిష్టగుణవిషయతేతి తన్నిష్ఠ విషయతాత్వస్య జనకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణత్వేన తద్వద్విషయితాశూన్యత్వాభావా దవ్యాప్తేస్తదుభయోపాదానమితి చేన్న । స్వస్య స్వధర్మితావచ్ఛేదకత్వాపత్త్యా ద్రవ్యత్వవ్యాప్యసంయోగ సమానాధికరణధర్మావచ్ఛిన్నవిశేష్యతా నిరూపితప్రకారతాయాః స్తాదృశసమానాధికరణ ధర్మాదానంగీకారాత్ । అన్యథాతదుభయోపాదానేపి ప్రమేయత్వవ్యాపక వాచ్యత్వసమానాధికరణధర్మవాన్ పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తేః । తాదృశ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపిత విషయతాయాః పక్షతావచ్ఛేదకోపగమేన తత్క్రమేణ ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవిషయతాత్వస్య పర్యాప్త్యధికరణతయా తద్వద్విషయితాశూన్యత్వస్య తజ్జన్యబోధేఽసత్త్వాత్ । నన్వనుమి

తా తజ్జనకీభూత పరామర్శేచ ప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విశేష్యక
త్వం న నివేశ్యతే ప్రయోజనాభావాత్ । తథాచేదంత్వావచ్ఛిన్నోద్దేశ్యకద్ర
వ్యత్వత్వావచ్ఛిన్న విధేయకానుమితిజనకోయః అయం ద్రవ్యత్వవ్యాప్యసంయో
గవానితి ఇదంత్వావచ్ఛిన్న విశేష్యకపరామర్శస్తస్యోక్తక్రమేణచ పంచమీ
యాసంయోగత్వావచ్ఛిన్ననిరూపిత వ్యాపకత్వవిశిష్ట ద్రవ్యత్వవిషయతాత్వం
సంయోగత్వావచ్ఛిన్నగుణహేతుకానుమితి జనకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధిక
రణ ధర్మస్తద్వద్విషయతాశూన్యత్వస్య ప్రథమప్రతిజ్ఞాజన్యబోధేఽసత్త్వాద
వ్యాప్తిరతో హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న హేతుకత్వస్యానుమితౌ లాభాయ
హేతుతావచ్ఛేదకపదోపాదానమ్ ॥ ఏవమిదంత్వావచ్ఛిన్నోద్దేశ్యకోయో గుణ
త్వావచ్ఛిన్నవిధేయకానుమితి జనకః గుణవ్యాప్యరూపవానయమితిపరామర్శ
స్తస్యోక్తక్రమేణ పంచమ్యాం విషయతాయాం రూపవ్యాపకతావిశిష్టవిషయతా
త్వం గుణత్వేన స్పర్శేవిధేయకానుమితి జనకతావచ్ఛేదకతా పర్యాప్త్యధిక
రణం తద్వద్విషయతాశూన్యత్వస్య ద్వితీయప్రతిజ్ఞాజన్యబోధేఽసత్త్వాదవ్యాప్తి
రతస్తత్ర సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విధేయకత్వలాభాయసాధ్యతావచ్ఛేదకపదో
పాదానమితిచేన్న । తథాసతి ప్రమేయత్వవ్యాపక వాచ్యత్వసమానాధికరణధర్మ
వాన్ పర్వతో వహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః । తాదృశపరామర్శీయ
పర్వతత్వావచ్ఛిన్న ముఖ్యవిశేష్యతామారభ్య పంచమ్యాం ప్రమేయత్వ వ్యాప
కవాచ్యత్వవిషయతాత్వసత్త్వాత్ ॥ ఏవం ధూమవ్యాపకాలోకసమానాధికరణ
ధూమవాన్ పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిరతః
అనుమితౌ పరామర్శేచ ప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విషయకత్వం నివేశ్యం
తాదృశపరామర్శే ప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యతామారభ్య
ప్రమేయత్వ వ్యాపకత్వవిశిష్టవాచ్యత్వ విషయతానపంచమీ కింతు ధూమవ్యా
పకత్వ విశిష్టవహ్నివిషయతైవేతి నావ్యాప్తిః । నచైవమపి సంయోగత్వావచ్ఛి
న్నహేతుకాయా గుణత్వావచ్ఛిన్నహేతుకాయాశ్చ ద్రవ్యత్వవ్యాప్యసంయోగ
వద్వృత్తిధర్మవానయం ద్రవ్యత్వవానిత్యనుమితేః ఏకాకారతయా తాదృశా
నుమితిజనక సంయోగత్వావచ్ఛిన్నప్రకారకపరామర్శీయపంచమీ విషయతా
మాదాయావ్యాప్తివారణాయ హేతుతావచ్ఛేదకపదం తథాచ గుణత్వావ

చ్ఛిన్న ప్రకారకపరామర్శీయ పంచమీవిషయతామాదాయ నావ్యాప్తిరితి వాచ్యమ్ ॥ సంయోగత్వావచ్ఛిన్న హేతుక తాదృశానుమిత్యప్రసిద్ధేః ॥ ద్రవ్యత్వవ్యాప్య సంయోగవద్వృత్తిధర్మవానయం ద్రవ్యత్వవాన్ సంయోగాదిత్యాదిన్యాయప్రయోగాభావాత్ । అతఏవదీధితికృతా వహ్నివ్యాప్యధూమవాన్ పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదిర్న న్యాయప్రయోగ ఇత్యుక్తమ్ ॥ తథాచ భట్టాచార్యాణాం కథమనుగమప్రకారఇతి॥అత్రోచ్యతే॥ న్యాయప్రయోగాసంభవేన పరార్థానుమిత్యప్రసిద్ధ్యా తాదృశానుమితి జనక పరామర్శీయనిరుక్తపంచమవిషయతాయా అప్యప్రసిద్ధత్వేన తచ్ఛూన్యశాబ్దబోధ జనకత్వరూపప్రతిజ్ఞాలక్షణస్యోక్త ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తే స్తదుపాదానం॥ తథాచానుమిత్య ప్రసిద్ధావపిగుణత్వావచ్ఛిన్న హేతుకతాదృశపరామర్శానుమితి ప్రసిద్ధ్యాతామాదాయైవ లక్షణగమనా న్నావ్యాప్తిః ॥ అథవా పరార్థానుమితి రేవగ్రాహ్యేతి ననియమః కింతుస్వార్థసాధారణీతిసంయోగత్వావచ్ఛిన్న హేతుకతాదృశపరార్థానుమితేర ప్రసిద్ధత్వేపిసంయోగత్వావచ్ఛిన్న హేతుకతాదృశస్వార్థానుమితేః ప్రసిద్ధతయా తామాదాయతత్ప్రతిజ్ఞాయా మవ్యాప్తిరతః హేతుతావచ్ఛేదకపదంతథాచద్రవ్యత్వవ్యాప్యసంయోగ వద్వృత్తిధర్మవానయంద్రవ్యత్వవ్యాప్య సంయోగవానితి పరామర్శస్యగుణత్వావచ్ఛిన్నాప్రకారత్వేపి తాదృశధర్మవానయం ద్రవ్యత్వవ్యాప్యగుణవానితి పరామర్శస్యైవతథాత్వే నతదీయనిరుక్తవిషయతాశూన్యబోధజనకత్వాన్నావ్యాప్తిః । ఏవంగుణవ్యాప్యరూపవానయం స్పర్శవాన్ రూపాదిత్యాదౌ గుణవ్యాప్యరూపవానయం గుణవానిత్యనుమితి జనకపరామర్శమాదాయావ్యాప్తిరతస్సాధ్యతావచ్ఛేదకపదం,ప్రకృతసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిధేయకత్వలాభార్థమితి ॥ వస్తుతస్తు, హేతువ్యాపకతావిశిష్ట సాధ్యవిషయతాసాధ్యాభావవ్యాపకతావిశిష్టహేత్వభావవిషయతయోర్నతాదృశ్యేణనివేశః।కింతుపంచమవిషయతాత్వేవసాచతాదృశసాధ్యాదివిషయతా తదన్యావాభవతు పరంతునయథాకథంచిత్ పంచమవిషయతాత్వేన కింతుపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నేత్యాది క్రమేణ తథాత్వేనేతి సూచనార్థం తత్పదమ్ ॥ ఉపాత్తే తస్మింస్తత్ర పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విశేష్యతానిరూపితా గుణత్వావచ్ఛిన్న విషయతాగ్రాహ్యా । యథాపంచమీసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న

విషయతాభవేతి । నతుపక్షతావచ్ఛేదకనిష్ఠప్రకారతాతస్యాస్తదవచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపితత్వాదితి । తాదృశప్రకారతాయాస్తాదృశవిశేష్యతానిరూపితత్వవ్యుత్పాదకోఽయమేవగ్రంథ ఇతి । అపరేతు తచ్చేత్యాదినా విశిష్యాన్వయవ్యతిరేకవ్యాపకతావగాహిత్వయోర్నివేశకల్పోఽపి భట్టాచార్యసమ్మతః । దీధితౌ వా కారాద్యభావేఽపి స్వయం విశిష్యాపి తదవగాహిత్వేనేత్యాద్యభిధానాత్ ఏవం చ తత్కల్పసహాయం గ్రంథో నత్వనుగత రూపావచ్ఛిన్న నివేశకల్ప ఇత్యాహుః ॥ తథా సతి తచ్చేత్యేతద్వ్యాఖ్యానస్యోక్తానుగమవిరోధ ఇత్యుపసంహారస్య చాసామంజస్యం । సర్వగ్రంథస్యానుగమపరత్వే చ తాదృశధర్మికే ఇత్యాకాంక్షాయాం తచ్చేత్యాదినా విశిష్య తదుభయావగాహిత్వప్రదర్శనసంగతిః విశిష్యాపీత్యభిధానం చ పౌనరుక్త్యమాత్రసూచకమితి ప్రతిభాతి ॥ పరేతు ద్రవ్యత్వవ్యాప్య సంయోగవద్వృత్తిధర్మవాన్ ద్రవ్యత్వవ్యాప్య గుణవానిత్యన్వయవ్యతిరేకపరామర్శీయ హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విషయతైవ ద్వితీయాదివిషయతాశబ్దేన గ్రాహ్యా ॥ ఏవం గుణవ్యాప్యరూపవాన్ స్పర్శవ్యాప్యరూపవానిత్యన్వయవ్యతిరేక పరామర్శీయా పంచమీ సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న హేత్వభావత్వావచ్ఛిన్నాన్యతర విషయతా గ్రాహ్యేతి కృథక్ సూచకద్వయ లాభాయయథాశ్రుతేవ్యాప్యత్వభిధానం । తథా చోక్తం పక్షవిశేష్యతామాదాయాన్వయవ్యతిరేక వ్యాపకతావచ్ఛిన్న విషయతయోః పంచమీత్వం సాధ్యతావచ్ఛేదకాదినివేశ ఏవ సంభవతీతి నైతద్వాక్యస్య తత్సంగతిరితి ధ్యేయమితి వదంతి ॥ ఇదం పునరత్రాలోచనీయమ్ ॥ భట్టాచార్యాణాం మతే ఏకధర్మివిశేష్యతాపన్నస్యాపరధర్మివిశేషణతాపన్నస్య ప్రకారత్వవిశేష్యత్వయోర్ఘటనాన్నాయమనుగమః సాధీయాన్ ॥ తథాహి । అన్వయపరామర్శీయపక్షముఖ్యవిశేష్యతామారభ్య హేతువ్యాపకతావిషయతానిరూపిత సాధ్యవిశేష్యతా నవమీ వ్యతిరేకపరామర్శస్థలే సాధ్యాభావవ్యాపక హేత్వభావవిషయతా పక్షవిశేష్యతామారభ్యాష్టమీతి పక్షసంసర్గమాదాయాపి నవిస్తార ఇతి చేత్ ॥ అత్రాహుః ॥ వ్యతిరేక పరామర్శే యథా పక్షవిశేష్యతానిరూపితసాంసర్గికవిషయతాధర్మవ్యాప్త్యైవాపరాపి హేతౌ ప్రతియోగిత్వవిషయతానిరూపితా ప్రతియోగిత్వహేత్వభావవిషయతానిరూపితా వా సాంసర్గికవిషయతాధర్మవ్యేతి న నవమీత్వానుపపత్తిరితి

అనుగమప్రకారస్తు పరిచింతనీయ ఇతి ॥ ఇదం త్వత్రావధేయమ్ ॥ భట్టాచార్యాణామయమనుగమప్రకారో ఽవచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకసాధారణకారణతావచ్ఛేదకతామంగీకృత్య, అథావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకసాధారణావచ్ఛేదకతాస్వీకారేణాయమనుగమః సాధీయానితి చేన్న ॥ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యతానిష్ఠానుమితిజనకతావచ్ఛేదకతాయాం నిరూపితత్వసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాయాః అవచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణత్వేన ధర్మానుగమస్య కరణీయత్వాత్ ॥ హేతువ్యాపకసాధ్యవిషయతావిశిష్టాధికరణవిషయతావిశిష్టాధేయత్వవిషయతావిశిష్టహేతువిషయతావిశిష్టపక్షవిషయతాశాలిత్వేన జనకత్వాత్తత్సంగతిః ॥ సర్వత్ర వైశిష్ట్యం నిరూపితత్వసంబంధేన బోధ్యం ॥ సంసర్గావచ్ఛిన్నహేతువిషయతా విశిష్టపక్షవిషయతాశాలిత్వేన హేతువిషయతావిశిష్టసంసర్గవిషయతావిశిష్టపక్షవిషయతాశాలిత్వేనవా వినిగమనావిరహేణ జనకతయా న సాధ్యాభావవ్యాపకహేత్వభావవిషయత్వాలాభ ఇతి ॥ జయదేవతర్కాలంకారప్రభృతయస్తు, కిమిదం గమకత్వోపయికమిత్యాశంక్య పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యతేత్యాదిక్రమేణ పంచమవిషయతాంశే విశేషణవిధయా ప్రకృతానుమితిజనకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణధర్మవిషయత్వావచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకవిషయతాత్వేనోదాహరణజన్యబోధీయవిషయతాయాః సంగ్రహ ఇతి భట్టాచార్యాణామభిధానం తత్రాక్షిపంతి ॥ నన్విదమసంభవదుక్తికమ్ ॥ యతో వ్యాప్త్యంశే నిశ్చయత్వానివేశప్రయుక్తలాఘవానురోధేన వ్యాప్తివిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహినిశ్చయత్వేనైవానుమితిజనకతాయా వ్యవస్థాపితతయా తాదృశపంచమవిషయతాంశే తాదృశజనకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణం వ్యాపకత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతానిరూపిత సాధ్యనిష్ఠావచ్ఛేదకతాత్వమేవ, తదవచ్ఛిన్నత్వంచ న వహ్నిర్ధూమవ్యాపకో న వేతి సంశయప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకతాయాం, వహ్నిర్ధూమవ్యాపక ఇతిజ్ఞానీయవిషయతాసాధారణవ్యాపకత్వప్రకారతానిరూపిత వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాత్వస్యైవ తాదృశసంశయప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకత్వాదితి ॥ నచతాదృశరూపవద్విషయత్వావచ్ఛిన్నత్వోపలక్షితవిశేష్యత్వావచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతా విశేషణీయా తథాచానుమితిజనకపరామర్శీయతాదృశరూపవతీయావచ్ఛేదక

తా తదవచ్ఛిన్నవ్యాపకత్వావచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపితసాధ్యాది విశేష్యతావ
వచ్ఛిన్నాం వహ్నిధూమవ్యాపకోనవేత్యాదిసంశయప్రతిబంధకతామాదాయై
వ లక్షణసమన్వయాన్నోక్తదోషఇతివాచ్యమ్ ॥ ఏవంసతి పక్షతావచ్ఛేదకావ
చ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యతానివేశేపి గోత్వాభావఃప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవ
త్సాధ్యాభావవాన్ గోత్వాభావాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తేర్దురవా
రత్వాత్ ॥ తత్రాన్వయపరామర్శీయప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వప్రకారతా
నిరూపితసాధ్యాభావవిశేష్యతాయాఅపి నిరుక్తరూపవద్విషయతావచ్ఛిన్నత
యా తాదృశప్రతిజ్ఞాయాస్సాధ్యాభావవిశేష్యకతాదృశవాచ్యత్వప్రకారక సంశ
యాదిప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకవిషయతాశూన్యబోధజనకత్వాత్ ॥ నచసాధ్యతా
వచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతానిరూపితాధికరణవిషయతానిరూపితాధేయతా విష
యతానిరూపితహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విషయతానిరూపిత పక్షతావచ్ఛేద
కావచ్ఛిన్నవిషయతాశాలినిశ్చయత్వావ్యాపకత్వేన తాదృశవిశేష్యత్వావచ్ఛి
న్నప్రతిబంధకతావిశేషణాన్నాయందోషః ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకఘటకపదార్థ
విషయసంశయాదిప్రతిబంధకతాయాస్తాదృశనిశ్చయత్వావ్యాపకత్వవిరహాత్ ॥ ఏ
వం యత్ర ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వత్వవద్గోత్వాభావత్వాదినా పక్షతాహే
తుతాచ సాధ్యాభావస్సాధ్యస్తత్స్థలీయప్రతిజ్ఞాయాంపక్షవిషయతానిరూపితసం
సర్గవిషయతానిరూపితహేతువిషయతానిరూపితసంసర్గవిషయతానిరూపిత
తాదృశవాచ్యత్వవిషయతాం పంచమవిషయతాత్వేనోపాదాయ,యత్రవాతేన
రూపేణ కేవలపక్షతావచ్ఛేదకఘటకతా తత్రత్యప్రతిజ్ఞాయాం పక్షవిషయతాని
రూపితసాంసర్గికవిషయతానిరూపితహేతువిషయతానిరూపితతదీయ సాంసర్గి
కవిషయతానిరూపితవిషయతాత్వేనపునఃపక్షవిషయతామాదాయైవావ్యాప్తిరపి
ప్రత్యుక్తా ॥ తత్తద్విషయతాత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యత్వావచ్ఛిన్న ప్రతిబంధకతాయా
స్తాదృశనిశ్చయత్వావ్యాపకత్వాభావాత్ ॥ యదిచ ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్య
త్వఘటితస్య విశేషణవైయర్థ్యేనసలింగతేతిమన్యతే తదా ఘటవృత్తిగంధశా
లీనఘటః గంధవిశేషవాన్ ఘటవృత్తిగంధవతఇత్యాదౌ తాదాత్మ్యేనహేతుతా
యాం పక్షవిషయతానిరూపిత సంసర్గవిషయతానిరూపిత హేతువిషయతాని
రూపిత సంసర్గవిషయతానిరూపితవిషయతాం శేఘటవృత్తిగంధవిషయతాత్వం

తాదృశధర్మ ఇతి ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తినిరాసో ద్రష్టవ్యః। గంధస్య చ వ్యభిచారిత్వాత్ ద్విశిష్టస్య హేతుత్వమ్ ॥ ఏవం ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వసమానాధికరణధూమవాన్ పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యత్రాపి అవ్యాప్తిశ్చ ప్రత్యుక్తేతి వాచ్యమ్ ॥ పక్షవిశేష్యతాయాం ముఖ్యత్వోపాదానాసంగతేః ॥ గోత్వాభావపక్షకప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవత్తాన్స్వాభావసాధ్యకగోత్వాభావహేతుకప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తివారణరూపతత్ప్రయోజనస్య నిరుక్తవిశేషణేనైవ సమ్భవాత్ ॥ తథాపి తాదృశపంచమవిషయతాయాం ప్రకృతానుమితిజనకతావచ్ఛేదకతామాత్రనివేశే నైవోపపత్త్యా తదంశే విశేషణవిధయా జనకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణధర్మవత్త్వనివేశస్య వైయర్థ్యాపత్తేశ్చేతి ॥ అత్రాహుః ॥ వ్యాప్తివిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వేనైవానుమితికారణత్వమ్ ॥ తద్విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వం తదవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వవిశిష్టసంసర్గావగాహిత్వమ్ ॥ న తు తన్నిష్ఠవిలక్షణావచ్ఛేదకతానిరూపకప్రకారతాకత్వమ్ ॥ అంతరాభాసమానపదార్థనిష్ఠప్రకారతావిశేష్యతయోశ్చావచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావానత్వాద ఇత్యభిప్రాయకోఽయం గ్రంథః ॥ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యతేత్యాదిపంచమవిషయతాంశ ఇత్యంతస్య పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యతానిరూపితవిషయతావిశిష్టవిషయతావిశిష్టవిషయతావిశిష్టవిషయతాంశే ఇత్యర్థః॥ ద్వితీయతృతీయవిషయతావైశిష్ట్యం స్వానిరూపితత్వ స్వనిరూపితవిశేష్యతానిరూపితప్రకారతావచ్ఛిన్నానిరూపితత్వోభయసంబంధావచ్ఛిన్న స్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాకప్రతియోగితాకభేదవత్త్వసంబంధేన ద్వితీయవిషయతా హి సంసర్గతాప్రకారతా వా తస్యా ఏవ విశేష్యతానిరూపితత్వాత్ ॥ తద్విశిష్టాపి తథైవ ॥ తథాహి॥ యది స్వపదేన సంసర్గతా ధ్రియతే తత్ర ప్రకారతాయామేవ స్వానిరూపితత్వవిరహాత్ ॥ ప్రకారతా యత్ర ధ్రియతే ॥ తత్రాపి ప్రకారతాయామేవ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాఘటకద్వితీయసంబంధవిరహాత్ ॥ తస్యా ఏవ తాదృశభేదవత్త్వసంబంధేన స్వవిశిష్టత్వాత్ ॥ యద్యపి స్వావచ్ఛిన్ననిరూపితత్వమేవ ద్వితీయసంబంధస్సంభవతి తథాపి సంసర్గతాయత్ర స్వపదేన ధృతా తత్ర సంబంధప్రసిద్ధ్యర్థం గురుతరారంభః, ప్రతియోగిత్వీయసంసర్గతాయాః స్వపదేనోపాత్తా నేతి పంచమీత్వప్రసిద్ధయే అయమేవ సంబంధ ఉక్తః ॥ ఉక్తక్రమేణ విశేష్య

తాయాఽసత్త్వాత్సంభవేపి తామాదాయ దోషోఽగ్రే నిరాకరణీయః॥ నిరూపితత్వం చ సర్వత్రసాక్షాదేవ ॥ నాతోఽవ్యవహితప్రకారతాసంసర్గతో హేత్వాదానదోషః ॥ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధేనస్వవైశిష్ట్యం విశేషణతావదాప్రసిద్ధమ్ ॥ ఏవం చతుర్థవిషయతావైశిష్ట్యం స్వనిరూపితప్రకారతావచ్ఛిన్నత్వస్వనిరూపితవిశేష్యతానిరూపితప్రకారతావచ్ఛిన్ననిరూపితప్రకారతావనవచ్ఛిన్నత్వోభయసంబంధావచ్ఛిన్నభేదవత్త్వసంబంధేన, ఏతాదృశసంబంధేన తద్విశిష్టాపంచమవిషయతావిశేష్యతైవ, పూర్వోక్తైః ॥ ఏవంచజనకతావచ్ఛేదకంప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకంచవిశేష్యతాత్వమేవేతి నాసంభవః నచైవమపి సాధ్యతావచ్ఛేదకవాచ్యత్వాదిప్రకారతానిరూపితసాస్నాభావాదివిశేష్యతాయా అపి నిరుక్తపంచమవిషయతాత్వేన గోత్వాభావప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవత్సాస్నాభావవాన్ గోత్వాభావాదిత్యాదిస్థలీయ ప్రతిజ్ఞాయాం ముఖ్యవిశేష్యతానివేశేప్యవ్యాప్తితావదవస్థైవమితి వాచ్యమ్ ॥ స్వస్య స్వధర్మితావచ్ఛేదకత్వస్య ప్రకారాంతరేణ వారణీయతయా తాదృశవిశేష్యతాతః ప్రకృతహేతువ్యాపకత్వప్రకారతానిరూపితత్వవిశేష్యతాయా వా తత ఏవ భేదోపగమేన విశేషణవిధయా జనకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణం యత్ప్రకృతహేతువ్యాపకత్వప్రకారతానిరూపితత్వసహితం తాదృశవిశేష్యతాత్వం తదవచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకవిషయతాశూన్యబోధజనకత్వేనావ్యాప్తేరభావాత్ ॥ ఏతేన పంచమవిషయతాయాం ప్రకృతానుమితి జనకతావచ్ఛేదకత్వనివేశేనైవోపపత్తౌ తాదృశరూపవత్త్వపర్యంతనివేశనమఫలమితిశఙ్కానవకాశః॥ తాదృశరూపవత్త్వస్య ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకకోటౌ విశేషణవిధయానివేశ ఏవోక్తప్రతిజ్ఞాయాస్సంగ్రహ సంభవేనతదనివేశేతస్యాఏవదుఃసంగ్రహత్వాపత్తేః॥ గోత్వాభావప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వ వద్గోత్వాభావవత్సాస్నాభావవాన్ తాదృశగోత్వాభావాదిత్యాదౌ హేతుతావచ్ఛేదకకోటిప్రవిష్టపదార్థవిషయతాంప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవద్గోత్వాభావవద్గోత్వాభావవత్సాస్నాభావవాన్ గోత్వాభావాదిత్యాదౌ వ్యుత్క్రమేణపక్షతావచ్ఛేదకకోటిప్రవిష్టవిషయతాంచాదాయదోషఃప్రతిబంధకతాయాంప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతానిరూపితప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతాశాలినిశ్చయత్వావ్యా

అన్వయవ్యతిరేకవ్యాప్తిఘటకవ్యాపకతాద్వయవిషయతయోర్విశిష్యాభావద్వయ
నివేశపరో నాయం గ్రన్థః, తథాచ సతి ప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకేత్యాద్యనుగతశ
బ్దేనోభయోర్నిర్వచనవైయర్థ్యాపాతాత్ విశిష్యాపి తదుభయావగాహిత్వ
స్య తచ్ఛేత్యాదినా దర్శనీయతయా ప్రథమతఏవ విశిష్య తదుభయావగాహిత్వా
ర్థకత్వోపవర్ణనానౌచిత్యాత్ * తచ్ఛేతి * తాదృశగమకత్వోపయికవిషయిత్వం
చేత్యర్థః * హేతావితి * హేతువ్యాపకతావిశిష్టసాధ్యవిషయిత్వమిత్యర్థః॥ అతో
నోక్తానుగమవిరోధః * హేతుధూతాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకేతి * తాదృశ
ప్రతియోగితావచ్ఛేదకంచ ధూమాదిభావహేతుకస్థలే ధూమాభావత్వాదికం వ
హ్న్యభావాదిహేతుకస్థలేచ వహ్నిత్వాదికం ఏతదసంగ్రహభయేనైవ హే
త్వభావత్వావచ్ఛిన్న ఇతి నోక్తం ॥ తథాసతి అయం నిర్ధూమో నిర్వహ్నిత్వాది
త్యాదౌ యత్ర ధూమస్తత్ర వహ్నిర్ధూమవ్యాపకవహ్న్యభావవాంశ్చాయమిత్యా
ద్యాకారకయోరేవోదాహరణోపనయయోః ప్రయోగాద్వహ్నిత్వాద్యవచ్ఛి
న్న ఏవ సాధ్యాభావవ్యాపకతాయాస్తతః ప్రతీతిర్న తు వహ్న్యభావాద్యభావత్వా
ద్యవచ్ఛిన్న ఇతి తత్ర వ్యాప్త్యభావాప్రతిపాదనేనన్యూనతాపత్తేః, హేతుతావ
చ్ఛేదకసాధ్యతావచ్ఛేదకనివేశప్రయోజనమాహ * ద్రవ్యత్వేతి * ప్రతిజ్ఞానం
గ్రహాదేతి * ప్రథమోపదర్శితప్రతిజ్ఞావిషయసంయోగత్వావచ్ఛిన్ననిరూపిత
వ్యాపకతాయా అపి సంయోగత్వేన గుణహేతుకద్రవ్యత్వత్వావచ్ఛిన్నానుమితే
ర్ద్వితీయప్రతిజ్ఞావిషయగుణత్వావచ్ఛిన్నవ్యాపకతాయా గుణత్వేన స్పర్శసా
ధ్యకరూపత్వావచ్ఛిన్నహేతుకానుమితేః ప్రయోజకతయాఽవచ్ఛేదకద్వ
యానుపాదానే తత్ర తత్ర వ్యాప్తేరితి భావః॥ నన్వేవం లింగత్వావిషయకత్వవిశే
షణేనైవోదాహరణస్యాపి వారణే పూర్వోక్తానుమితి సమానవిషయకత్వవిశే
షణస్య వ్యావృత్తిర్న సంగచ్ఛత ఇతి సత్యం తోత్తరవిషయాంతభాగపరిత్యాగస్యై

పకతాం నివేశ్య వారణీయ ఇతి న కాప్యనుపపత్తిః॥ అన్యేతు విశేష్యే విశేషణమితిరీ
త్యా వ్యాప్త్యవగాహి పరామర్శస్యైవానుమితికారణత్వమ్ ॥ అంతరాభాసమా
నపదార్థీయప్రకారతావిశేష్యతయోశ్చాభేద ఇత్యభిప్రాయేణేదం ॥ తథాచ సా
ధ్యాదివ్యాపకత్వప్రకారతానిరూపితవిశేష్యత్వాదికమేవ జనకతావచ్ఛేదకం॥ త
దేవచ ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకమితి న కాప్యనుపపత్తిరిత్యస్య తత్సర్వం పూర్వవదితి వ
దన్తి ఇతి కృతం పల్లవితేన * ౫ ॥ సత్యం తోత్తరేతి * మూలోక్తప్రతిజ్ఞాలక్షణఘటకే

వాఽవశ్యకత్వేనాన్యూనానతిరిక్తపదమాత్రపరిత్యాగపరమూల విరోధ ఇత్యా
లోచ్య తాదృశ మూలస్య చ తథావిధసముదాయపరిత్యాగపరత్వమేవాహ * అ
న్యూనేతి * నన్వేతత్కల్పే హేతువారణాయైవ పక్షవిశేష్యకత్వ పర్యవసిత
తాదృశ విశేషణోపాదానమావశ్యకం తజ్జన్యబోధస్య వ్యాపకత్వావిషయత్వే
న లింగత్వావిషయకత్వదానేనావారణాదితి కథం సముదాయపరిత్యాగ ఇత్యత ఆ
హ * హేతుత్వమితి * పంచమ్యర్థపక్షక ఇతి * తథా చ పక్షముఖ్యవిశేష్యకత్వమపి
తాదృశహేతుజన్యబోధే అక్షతమితి న తేన తద్వారణసంభవ ఇతి భావః॥ పంచమ్య
ర్థాన్యత్వస్య నివేశే ఘటో దండాత్ పటోఽసద్దండాదిత్యాది ప్రతిజ్ఞాయా అసం
గ్రహమాలోచ్య కల్పాంతరమాహ * హేత్వన్యేతి * అవశ్యం వాచ్యత్వాదితి *
తథా చ తత ఏవ సకలహేతువారణే ఉక్తసముదాయదళే పరిత్యాగో న క్షతిమా
వహతీతి భావః॥ నను జ్ఞాపకత్వం పంచమ్యర్థః స చ ప్రకృత్యర్థస్య విశేషణతయైవ
భాసతే న తు విశేష్యతయా తథా చ కథం పంచమ్యర్థపక్షక న్యాయాంతర్గతహే
తోః పక్షముఖ్యవిశేష్యకబోధజనకత్వమత ఆహ * సంఖ్యేతి * విభక్త్యర్థస్యైకత్వా
దేః ప్రకృత్యర్థస్య విశేషణతయా బోధ ఆనుభావికః తస్య విశేష్యత్వే ఘటమిత్యా
దితః ఏకత్వం కర్మత్వం చ ఘటీయమిత్యాద్యాకారకస్య సర్వానుభవవిరుద్ధస
మూహాలంబనబోధస్యాపత్తేరతః సంఖ్యాతిరిక్తేతి సుబర్థవిశేషణం॥ తిఙర్థస్యే
ష్టసాధనత్వాదేః ప్రకృత్యర్థస్య విశేషణతయా భానాత్ ప్రత్యయార్థసామాన్యా
పేక్షా॥ విశేష్యత్వేనైవేత్యత్ర యుక్తిమాహ * ప్రాతిపదికార్థయోరితి * సమా
నవిభక్తికనామార్థయోః క్రియావిశేషణీభూతద్వితీయాంతనామార్థధాత్వర్థయో
శ్చ భేదాన్వయబోధోత్పత్త్యా భేదేనేతి॥ తయోరపి విభక్త్యర్థమంతరాకృత్య ప
రంపరయా భేదాన్వయబోధాత్ సత్త్వాదితి * అవ్యుత్పత్తేర్వక్ష్యమాణత్వాది
తి * భూతలం ఘట ఇత్యాదావాధారాధేయభావాది సంబంధేన ఘటభూత
లాద్యోః తండులః పచతీత్యాదౌ చ క్రియాకర్మాదిభావేన తండులపాకాద్యోర

భూతసత్త్వం తాదృత్రేత్యర్థః॥ తేన జనకత్వే సతీత్యంతస్య న త్యాగః॥ ఘటో దండా
దితి ప్రతిజ్ఞానుపగమేత్యాహ * పటఇతి * తిఙర్థస్యేతి * స్వర్గకామో యజేతే
త్యాదౌ విధ్యర్థకలిఙ్ప్రత్యయః తిఙ్రూపస్తదర్థ ఇష్టసాధనత్వం తస్య ధా
త్వర్థే భానం * సమాస ఇత్యాది * నీలో ఘటః స్తోకం పచతీత్యాదౌ॥

న్వయబోధానుదయాదితి భావః॥ తథాచ సంఖ్యాతిరిక్తసుబర్థస్య ప్రాతిపదికా
ర్థవిశేషణత్వే విభక్త్యర్థస్యాంతరాఽభానేన ప్రాతిపదికార్థస్య భూతలతం
డులాదేః ఘటపాకాదావాధారాధేయత్వ కర్తృత్వాదిసంబన్ధేన సాక్షాదేవా
న్వయబోధస్య భూతలే ఘటః స్తండులం పచతీత్యాదితః స్వీకరణీయతయా
తాదృశవ్యుత్పత్తివిరోధ ఇత్యాశయః॥ నచ భూతలే ఘట ఇత్యాదౌ ఘటాధికరణం భూ
తలమిత్యాద్యాకారక ఏవాన్వయబోధ ఉపేయతే నాతదుపదర్శిత వ్యుత్పత్తివిరో
ధ ఇతి వాచ్యం॥ తథాసతి శాబ్దబోధేఽనుభవసిద్ధస్య ప్రథమాంతార్థముఖ్యవిశేష్య
కత్వస్య భంగప్రసంగాత్ ॥ నను విభక్త్యర్థః సంసర్గతయైవ భాసతే నతు విశే
ష్యతయా ఘటాదావాధేయత్వాది సంబన్ధేన భూతలాది ప్రకారక బోధే చ సప్త
మ్యాదివిభక్త్యంత భూతలాదివాచక పదసమభివ్యాహారస్య నియామకత్వాన్నోక్తా
తిప్రసంగః ॥ నచైవం భూతలే ధూమాదిత్యాదిభాగమాత్రస్యానుభావకత్వ ప్ర

---

* ఆధేయత్వేతి * భూతలే ఘట ఇత్యాదావాధారతాపద్యాద్భూతలవాన్ ఘట ఇత్యేవ బో
ధస్యోత్పత్త్యా దీధితికృద్దర్శిత నామార్థయోరితి వ్యుత్పత్తివిరోధ ఇత్యర్థః ॥ స
ప్తమ్యర్థోఽధికరణత్వమేవ తత్ర ఘటాన్వయః। ఘటాన్వితాధికరణత్వస్య భూ
తలే ఇతి ప్రత్యయార్థస్య విశేషణవిధయాఽన్వయ స్వీకారేపి న వ్యుత్పత్తివిరోధ
ఇత్యాశంకతే * నచేతి * నోక్తాతిప్రసంగః * న భూతలం ఘట ఇత్యాదితో భూ
తలవాన్ ఘట ఇత్యాదిబోధప్రసంగః, ఆధేయతా సంబన్ధేన భూతలప్రకారకఘ
టవిశేష్యకబోధే సప్తమ్యంత భూతలపద సమభివ్యాహృత ఘట పదజ్ఞానస్యై
వ హేతుత్వాదితి భావః ॥ భూతలే ఇత్యాదితో ధూమాదితి ప్రత్యేకం వాక్య
ప్రయోగే బోధో న స్యాదిత్యర్థః । దృష్టత్వాదిత్యధికదూషణాభిధానం చై
త్రస్యేత్యాదిదూషణస్య దార్ఢ్యలాభార్థం। కేవలభూతలే ఇత్యాదౌ భూతలేర
విశేషణతయా అధికరణత్వస్యైవ భానాన్నానుభావకత్వాపత్తిరితి సమాధానస్యో
క్తాయ విభక్త్యర్థః, సంసర్గతయైవేతి పక్షం పరిత్యజ్య తస్య విశేషణతయా
ఽభిధానమంగీకృత్య నామార్థయోరితి వ్యుత్పత్తిం పరిభూయ భేదసంబన్ధేనైవ నా
మార్థయోరన్వయముపగమ్యోక్తసమభివ్యాహారజ్ఞానకారణత్వోపగమేన భూ
తలం ఘట ఇత్యాది ప్రయోగాపత్తిం వారయతాముపరి చైత్రస్యేత్యాదిదూషణాంత

సంగః॥ ఇష్టత్వాత్ ॥ అస్తు వా విభక్త్యర్థాధికరణత్వ(జ్ఞాపకత్వాదివిశేషితస్వత్వవ)
కృత్యర్థస్య తుల్యవిత్తివేద్యాధేయత్వజ్ఞాప్యత్వాదిసంబన్ధేనాన్వయః ఇత్యతో వి
భక్త్యర్థస్యావిశేష్యత్వే నేదం మైత్రస్యేత్యాదౌ మైత్రాదివిశేషితస్వత్వాదిరూ
పస్యాభావ ప్రతియోగినోఽవాన్తరవాక్యాదనుపస్థిత్యా నఞర్థాన్వయ బోధా
నుపపత్తిమాహ * చైత్రస్యేదమిత్యాది * మైత్రాదేరభావో నఞా బోధ్యతే న
తు స్వత్వస్యేత్యాశంకాం నిరాచికీర్షుణా తదుపగమే చైత్రీయధనేపి సంయోగ
సమవాయాదినా చైత్రాద్యభావసత్త్వేన యత్ర చైత్రస్యేదమితి వ్యవహారః త
త్ర న చైత్రస్యేత్యపి వ్యవహారః స్యాదితి సూచయితుం చైత్రస్యేత్యుక్తమ్ ॥
నను చైత్ర ప్రతియోగికాభావ బోధనే ప్రథమాన్త చైత్రపద సమభివ్యా
హార ఏవ నియామక ఇత్యత ఆహ * మైత్రస్యేదమిత్యాది * న చ స్వత్వాదిసంబ
న్ధేనైవ ప్రకృత్యర్థస్యాభావో దర్శితస్థలే నఞా బోధ్యతే తథా చ నోక్తాతి
ప్రసంగ ఇతి వాచ్యం ॥ వృత్త్యనియామకతయా స్వత్వాదేరభావప్రతియోగితావ
చ్ఛేదకసంబన్ధత్వాభావాత్, నామార్థప్రతియోగికాభావస్యానుయోగిని సప్త
మీం వినా నఞా బోధయితుమశక్యత్వాచ్చ ॥ వృత్త్యనియామకసంబన్ధస్యాభావప్రతి
యోగితావచ్ఛేదకత్వోపగమేపి స్వత్వాదిసంబన్ధావచ్ఛిన్నాభావస్య షష్ఠ్యన్
తసమభివ్యాహృతనఞా బోధనే అనుయోగిని సప్తమ్యనపేక్షణేపి ద్వయోరిదం నే
దమేకస్యేత్యాద్యాపత్తేశ్చ ॥ తథా హి ॥ స్వత్వస్య విశేష్యత్వే స్వనిరూపక నిష్ఠభే
దాప్రతియోగినిరూపితం యత్స్వత్వం తదభావో ధననిష్ఠస్తత్ర ప్రతీయతే అప్రతియో
గ్యన్తమేకపదార్థః సర్వత్ర సమభివ్యాహృతపదార్థసంసర్గినిష్ఠభేదాప్రతి
యోగిస్వరూపస్వసజాతీయద్వితీయరహితత్వస్యైకపదార్థత్వాత్ స్వత్వం ష
ష్ఠ్యర్థః తథావిధం చైకమాత్రనిరూపితం స్వత్వం న తూభయనిరూపితం తన్నిరూ

---

౧ రమవతారయతి * అస్తు వేతి * అధికరణత్వం భూతలే ఇత్యత్ర జ్ఞాపకత్వం ధూ
మ ఇత్యత్ర * స్యాదితి * న చైత్రస్యేదమితి * మైత్రధనే ఏవ తాదృశవ్యవహారో భవతీతి
నేష్టాపత్తిరితి సూచనాయ మైత్రస్యేత్యప్యుక్తమితి బోధ్యం ॥ తాదృశస్వత్వమేక
మాత్రనిరూపితం * యదీతి * స్వమిత్యనువర్తతే * తాదృశేతి * సమభివ్యా
హృతపదార్థేత్యర్థః ॥ యది సంబన్ధభూతస్వత్వాశ్రయస్వామినిష్ఠభేదాప్రతియో
గ్యేకపదార్థస్తదాప్యాహ * ఏకమాత్రస్వత్వవదితి * ఇదమేతాదృశధనస్వత్వ

చైత్రస్యైకపురుషస్య తన్నిరూపకపురుషాంతరనిష్ఠభేద ప్రతియోగితయా తథావి
ధభేదాప్రతియోగ్యప్రసిద్ధేరితి తాదృశస్వత్వాభావ ఉభయధనే అబాధితః ॥స్వ
త్వసంబన్ధేన ఏకపదార్థస్యాభావో యదినఞాబోధ్యస్తేతదాతు స్వస్వామిని
ష్ఠభేదాప్రతియోగ్యేకపదార్థో వాచ్య స్తత్రయదిస్వమభావస్యానుయోగీధనం,త
దాఽప్రసిద్ధిఃప్రమేయమాత్రస్యైవోభయస్వామికంయద్ధనంతత్స్వామినిష్ఠభేద
ప్రతియోగిత్వాత్, యదిధనాంతరమేకమాత్రనిరూపితంస్వత్వవత్ తదాతస్యసమ
భివ్యాహృతపదార్థత్వాభావాదేకపదస్యతాదృశార్థ సంబంధినిష్ఠభేదాప్రతి
యోగిబోధకత్వవ్యుత్పత్తిభంగః॥ఏకమాత్రస్వత్వవద్ధనాంతరస్వామిచైత్రమైత్రో
భయధనే నేదమేకస్యేతివ్యవహారానుపపత్తిశ్చ॥ఏతదభిప్రాయేణైవద్వయోరిదమి
త్యాద్యనుసృతం॥ ఇదమత్రావధేయం॥ నేదమేకస్యేత్యత్రస్వనిరూపకనిష్ఠభేదా
ప్రతియోగినిరూపితయత్కించిత్స్వత్వస్యాభావ బోధనేఏకమాత్రధనేపి తథావి
ధధనాంతర నిష్ఠస్వత్వాభావ సత్వాత్తాదృశప్రయోగప్రసంగః తాదృశస్వత్వ
సామాన్యస్యచైకాభావోనసంభవతి ప్రతియోగితావచ్ఛేదకస్యస్వత్వఘటితత్వే
నాననుగమాత్ అభావకూటస్యచాసర్వజ్ఞదుర్జ్ఞేయత్వమిత్యేకత్వసంఖ్యావచ్ఛి
న్న ఏకపదార్థఃతదన్వితస్వత్వస్యచోభయస్వత్వానిరూపితవిశేషణతావిశేష
ణస్వత్వస్య సమవేతత్వేతాదృశసమవాయేనవాఽభావఃప్రతీయత ఇత్యుపగంత
వ్యం,తథాచ ఉభయానిరూపిత స్వత్వసంబంధేన ప్రకృత్యర్థాభావబోధో౽పి

దోషాభావప్రకాశనార్థం ఏకత్వరక్షార్థంచ స్వత్వసంబన్ధేన తథావిధచైత్రమై
త్రయోః ప్రత్యేకస్యతత్రసత్వాత్ । అథత్రయాణామిదం నద్వయోరిత్యత్ర కీదృ
శోబోధః । సజాతీయతృతీయరాహిత్యస్య దుర్వచత్వాదితిచేన్న । తస్యతత్ర
స్వనిరూపక నిష్ఠభేదప్రతియోగితానవచ్ఛేదకీభూతప్రకృత్యర్థతావచ్ఛేదక రూప
త్వాత్ *ఏతదభిప్రాయేణైవ* సజాతీయద్వితీయరాహిత్యమేకపదార్థ ఇత్యభి
ప్రాయేణైవ।అత్రసజాతీయద్వితీయాంతర్గతైక స్వత్వాభావపరతయాపిద్వయోరి
దంనైకస్యేతి వ్యవహారఆనుభవిక స్తన్నిర్వాహాయ వక్ష్యమాణప్రకారాదరేచ
దీధితికారీయస్వత్వసంసర్గతామతదూషణస్యాప్యుద్ధారో౽భవతీత్యాశయేనదూ
షయతి * ఇదమత్రేతి * ద్వయోరిదంనేదమేకస్యేతిఇదం పదద్వయసమాహా
లంబనాభిప్రాయేణ *ఉభయస్వత్వేతి *ఏకమాత్రస్వత్వవద్ధనాంతరాప్రసిద్ధౌ

సంభవతి ఉభయానిరూపితత్వంచ స్వనిరూపితత్వ స్వభిన్ననిరూపితత్వోభ
యసంబంధేన కించిద్విశిష్టం యత్తదన్యత్వమితి ॥ ననుస్వత్వస్య విశేష్యత్వేపి
నేదంమైత్రస్యేత్యాదితః కథంస్వత్వసంసర్గాభావబోధః సంసర్గాభావబో
ధమాత్రే ఏవనఞఅనుయోగిని సప్తమ్యపేక్షణాదిత్యతఆహ * చైత్రోనపచతీ
తి* నామార్థప్రతియోగికాభావబోధఏవానుయోగినస్సప్తమ్యపేక్షణాదితిభా
వః॥యథాశ్రుతలింగావిషయకత్వనివేశేన గంధవతీతరేభ్యోభిద్యతే గంధాదిత్యా
ద్యావవ్యాప్తింప్రకారాంతరేణ వారయతాంమతమాహ * హేతువిషయకేతి * కా
స్యాంచిత్ప్రతిజ్ఞానాంహేతువిషయకజ్ఞానజనకత్వేపిప్రతిజ్ఞాత్వస్య హేతువిషయక
జ్ఞానజనకత్వానియతత్వాత్తన్నియతన్యాయావయవతావచ్ఛేదకానిహేతుత్వోపన
యత్వనిగమనత్వాన్యేవనతుప్రతిజ్ఞాత్వమితినావ్యాప్తిః హేతుబోధకప్రతిజ్ఞానిష్ఠ
తత్ప్రతిజ్ఞాత్వాదేస్తాదృశజ్ఞానజనకత్వ నియతత్వాదవ్యాప్తితాదవస్థ్యమతోవయ
వతావచ్ఛేదకేతి॥ అభావహేతుకవ్యతిరేక్యుదాహరణస్యలింగావిషయకజ్ఞానజన
కస్యసంభవాదుదాహరణత్వస్య తాదృశజ్ఞానజనకత్వానియతత్వాదుదాహరణా
తివ్యాప్తిరతఉదాహరణాన్యేతి॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాదేర్హేతుపక్షసాధ్యభేదేన భిన్న
త్వాద్గంధవతీతరేభ్యోభిద్యతే గంధాదిత్యాద్యావవ్యాప్తిఃతదవస్థైవ తాదృశప్ర
తిజ్ఞానిష్ఠప్రతిజ్ఞాత్వస్య హేతువిషయకజ్ఞానజనకత్వ నియతత్వాత్ హేత్వాదిభే

ద్వయోర్ధ్యేయమేకస్యేతిక్రమేణవ్యధికరణసంబంధావచ్ఛిన్నాభావస్యైవ
ప్రత్యయః । అత్రస్వనిరూపకవ్యక్తిస్మృతిఘటావ్రతియోగ్యేవ ఏకపదార్థఇతి
తునసత్ । నిరూపితత్వసంబన్ధేన తద్విశిష్టస్వత్వస్యైవ సత్వాత్ ॥ ఏకమాత్ర
స్వత్త్వస్యాప్రసిద్ధేః సంబంధవిశేషస్యానన్యకత్వేచగౌరవాత్ ॥ ఇదమత్రావధా
తవ్యమ్॥ నవ్యమతేఉభయానిరూపితస్వత్వేన సంసర్గతావిరహేపి నానుపప
త్తిః । తథాహి ఏకత్వ సంఖ్యావచ్ఛిన్నఏకపదార్థః । ఉభయనిరూపిత స్వత్వ
స్వీకారే ఉభయానిరూపితత్వంపష్ఠ్యర్థః। నానాస్వత్వస్వీకారేస్వత్వాసమానా
ధికరణస్వత్వంతదర్థః ॥ సామానాధికరణ్యంచైకకాలావచ్ఛేదేనైకధర్మివృత్తిత్వ
మితి ॥ ఇదంతుచింత్యతే ॥ ద్వయోర్ధ్యనైకస్యేత్యర్థఇత్యపరే షష్ఠ్యర్థాప్రసి
ద్ధ్యాపత్తేః ॥ భట్టాచార్యమతేతునాయందోషఇతి *అభావేతి* అయంనిర్ధూ
మో నిర్వహ్నిత్వాదిత్యాదిస్థలీయస్య యోయోధూమవాన్ సవహ్నిమానిత్యా

[illegible]జ్ఞాయాం ప్రత్యక్షాదౌ తు ప్రకృతహేతువిషయక[illegible]యతావయవతా వచ్ఛేదకస్యైవాప్రసిద్ధిర్నానాహేతుకహేత్వవయవాది సాధారణహేతుత్వా దేరప్యతథాత్వాదిత్యస్వరససూచనాయ కించిదితి ॥ జిజ్ఞాసా ఫలోపధాయకత్వ స్యావ్యాప్తిమాశంక్యాహ *జిజ్ఞాసేతి* ఉదాసీనాతివ్యాప్తివారణాయ న్యాయా వయవత్వస్యావశ్యం నివేశనీయతయా వాక్యభిన్నాతివ్యాప్త్యప్రసక్తేర్వాక్యప దోపాదాన మనర్థకమిత్యాశంకాయాం వాక్యపదస్యైవ న్యాయావయవార్థ కతామాహ * వాక్యత్వమితి * గంధవతీతరేభ్యో భిద్యతే గంధాదిత్యాదావవ్యా ప్తివారణాయ లింగావిషయకేతీతి *పూర్వోపదర్శితార్థకమితి* సాధ్యతావచ్ఛేద కావచ్ఛిన్న సాధ్యవిశిష్టపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నపక్షవిషయతాబహిర్భూతలిం గవిషయతాశూన్యార్థకమిత్యర్థః । *అభావహేతుకేతి* వహ్న్యభావ హే తుకేత్యర్థః యో ధూమవాన్ స వహ్నిమానిత్యుదాహరణస్య లింగావిషయ కత్వాదితి భావః ॥ భావహేతుకస్య వ్యతిరేక్యుదాహరణస్య హేత్వభావ త్వేనైవ వ్యతిరేకబోధకతయా న లింగావిషయకత్వసంభవః ఏవమభావహేతుక స్యాన్వయ్యుదాహరణస్య న తథాత్వసంభవః ఇత్యభావహేతుకత్వవ్యతిరేకిత్వా నుధావనం *లింగిసాధ్యమితి* లింగమస్యాస్తీతి వ్యుత్పత్త్యా లింగిపదస్య లింగత్వని రూపకార్థకత్వాదితి భావః ॥ వక్ష్యమాణోదాహరణే సాధ్యవిషయకత్వ స త్త్వాదతివ్యాప్తేరాహ *తద్విషయకత్వమితి* తద్వద్విశేష్యకం *తద్వన్ముఖ్యవిశేష్య కం నిస్స్నేహత్వశూన్యత్వం స్నేహవత్త్వ హేతుత్వే ఉదాహరణజన్యబోధస్య నలిం గావిషయకత్వసంభవ ఇతి తత్ప్రకారక ప్రమావిషయత్వ శూన్యత్వానుధావనం

దేః ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యభేదే త్విత్యత్ర సవిజాతీయ జ్ఞానజనకత్వరూపప్రతిజ్ఞాలక్షణస్య వైజాత్యాప్రామాణ్యేన దూషయిష్యమాణత్వం సూచితమ్ । సాధ్యాదేరపి హేతు త్వాదాహ *ప్రకృతేతి* సమయసంబంధాదినా జిజ్ఞాసానుదయస్య మూలేవ్యక్తత్వా దాహ *అవ్యాప్తిమితి* తాదృశబహిర్భూతత్వం తచ్ఛాలినిశ్చయత్వసమనియతప్ర తిబంధకతానవచ్ఛేదకత్వం ॥ అత్ర స్వరూపసంబంధరూపావచ్ఛేదకత్వనివేశేని గమనే జ్ఞేయత్వావాచ్యత్వవాన్నద్వృశం హేతుత్వంవాచ్యం జ్ఞేయత్వాదిత్యాదా చ హేతావతివ్యాప్తేర్వ్యాపకత్వవ్యాప్యత్వయోర్నివేశః *ముఖ్యేతి* జలత్వాద్య భావప్రతియోగితావచ్ఛేదకఘటకతయా జలభానేపినాతస్తత్రాతివ్యాప్తిరితాద

తచ్ఛబ్దాభావప్రతియోగికతయాఽతిరిక్తమితి హృదయం॥ జలత్వసందేహదశాయాం జలాన్యత్వస్య సందిగ్ధతయా తత్ప్రకారకప్రమావిషయత్వమపి సందిగ్ధమితి తద్భిన్నత్వస్య హేతుతయోపన్యాసో న సంభవతీతి ప్రథమసాధ్యే తదుపేక్షితం. ఉత్పత్తికాలే జలస్యాపి నిస్స్నేహతయా ద్రవ్యత్వసాధ్యక జలాన్యత్వ ప్రకారకప్రమావిషయత్వశూన్యత్వ హేతుకస్థలాంతరమనుసృతం॥ అత ఏవోక్తయుక్త్యా జలత్వసాధ్యోపేక్షా॥ యత్తు జలాన్యత్వప్రకారకప్రమావిషయత్వశూన్యత్వమపి లాఘవాజ్జలత్వస్వరూపమేవేతి జలత్వస్య సాధ్యత్వే నోదాహరణజన్యబోధస్య సాధ్యవిషయకస్య లింగావిషయకత్వసంభవ ఇతి ద్రవ్యత్వసాధ్యకానుధావనమితి॥ తన్న॥ జలాద్యన్యత్వప్రకారకప్రమావిషయత్వశూన్యత్వస్య జలత్వస్వరూపత్వేఽపి యన్నద్రవ్యం తజ్జలాన్యత్వప్రకారకప్రమావిషయ ఇత్యుదాహరణజన్యబోధస్యాప్యన్యత్వ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతయా లింగవిషయకత్వేనాసంగతేః॥ పూర్వవద్వ్యాప్యవిషయకత్వస్య లింగావిషయకపదార్థత్వే ఉదాహరణస్య వ్యాప్తిబోధకతయా తత్ర లింగవిషయకత్వ విశేషణవ్యావృత్తిర్న సంభవతీత్యాశయేన తత్ర స్థలాంతరే వ్యావృత్తిమాహ * లింగేతి * పూర్వోక్తేతి * ఉక్తానుగతరూపావచ్ఛిన్నేత్యర్థః * హేతువారణాయేతి * ఇతరేషాం త్రయాణాం వ్యాప్తి విషయకత్వేనైవ వారణాదితి భావః * ప్రకృతేతి * హేతుతావచ్ఛేదక హేతుత్వవిషయతానాం భేదనివేశే సాధ్యస్య హేతుతావచ్ఛేదకాదిరూపత్వే హేతుతానవచ్ఛేదకాదివిషయతాభిన్న సాధ్యవిషయతాప్రసిద్ధ్యా వ్యాప్తిరితి విశిష్టవిషయతాబహిర్భావనివేశః ॥ తాదృశ

వక్తవ్యమ్ * జలస్యాపీతి * తథా చావయవిజలే హేత్వసిద్ధిరితి భావః * ఉక్తయుక్త్యేతి * సాధ్యస్య జలత్వస్య సందిగ్ధత్వే జలాన్యత్వస్యాపి సందిగ్ధతయా సందిగ్ధో హేతురపీతి యుక్త్యా। నను పక్షవిషయతానిరూపితవ్యాపకత్వవిషయతాయాః హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నస్య ప్రకృతసాధ్యగమకతౌపయికత్వాభావాన్నోదాహరణవారణం భవతీత్యత ఆహ * ఉక్తేతి * నిరుక్తపంచమవిషయతాంశే తథావిధపర్యాప్తిమద్ధర్మవిషయతాశూన్యత్వమిత్యర్థః * సాధ్యస్యేతి * అయం వహ్నిమాన్ వహ్నిసామగ్రీమత్త్వాదిత్యాదౌ। నను తద్బహిర్భావస్తన్నిరూపకత్వాభావః సాక్షాత్పరంపరాసాధారణనిరూపకత్వాప్రసిద్ధ్యా దురిత

విషయతాయాం భాగే వః పూర్వవన్నిర్వాచ్యః ॥ నచ తాదృశవిషయతాబహిర్భూతవిషయతామాత్రనివేశేనైవ హేతువారణసంభవే సాధ్యాంశనివేశనం వ్యర్థమితి వాచ్యం॥ తాదృశవిషయతాన్తర్భూతసాధ్యవిషయతాభిన్నత్వస్యైవాత్ర బహిర్భావేనేత్యం తేన వివక్షితతయా దర్శితహేతౌ తాదృశ సాధ్యవిషయతాభిన్నహేతుత్వాదివిషయతామాదాయాతిప్రసంగస్య వారకతయా తత్సార్థక్యాత్ ॥ భేదప్రతియోగికోటౌ నివిష్టస్య సాధ్యాంశస్య చాఖండాభావఘటకతయా ఽనైయర్థ్యాత్ ॥ యత్ర చ ప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకవిశిష్టహేతువిశిష్టహేతుత్వవిషయతాం తర్భూతసాధ్యవిషయతాయా అప్రసిద్ధిః తత్ర బహిర్భూతత్వాంతమనుపాదేయమేవ శబ్దైక్యస్యావివక్షితత్వాదితి నావ్యాప్తిః ॥ తాదృశ విషయతాంతర్భూతత్వసాధీయత్వ ఉభయాభావఏవవా బహిర్భావేనేత్యంతార్థః॥ హేతుతావచ్ఛేదకహేతుహేతుత్వానాం నివేశస్య ప్రయోజనం క్రమశః ప్రదర్శయతి * తేనేతి * తత్త్వేనేతి * హేతుత్వేన హేతుత్వత్వేన చేత్యర్థః॥ హేతుహేతుత్వయోస్తాదాత్మ్యసంబం

ధేనేత్యత ఆహ * పూర్వవదితి * ప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకవిశిష్టహేతుత్వవిశిష్టహేతుత్వత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాశాలినిశ్చయత్వవ్యాపకప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వమిత్యర్థః ॥ ధూమాదావాలోకవానిత్యాదౌ తథావిధనిశ్చయత్వావచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతామాదాయావ్యాప్తేర్వ్యాపకత్వనివేశః ॥ జన్యత్వమ్ ॥ నిరూపకతాసంబంధేన జ్ఞానస్య జ్ఞానజన్యత్వస్యవా సాధ్యత్వే తద్వత్త్వేన ప్రమీయమాణత్వాదితి హేతౌ తాదృశనిశ్చయత్వవ్యాపకప్రతిబంధకత్వసత్త్వాదవ్యాప్తేర్నిశ్చయత్వవ్యాప్యత్వమపి దేయమ్ * విషయతామాత్రేతి * విషయతాశాలిబోధజనకత్వేత్యర్థః * తాదృశేతి * హేతుతావచ్ఛేదకవిశిష్టహేతువిశిష్టహేతుత్వవిషయతాంతర్భూతాయాః సాధ్యవిషయతాయా భిన్నత్వేత్యర్థః॥ అంతర్భూతత్వం తచ్ఛాలినిశ్చయత్వసమవ్యాపకప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వం ॥ వ్యాప్యత్వనివేశప్రయోజనం ప్రాగ్వత్ ॥ వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ హేతుతావచ్ఛేదకవిశిష్టహేతువిశిష్టహేతువిషయతాంతర్భూతసాధ్యవిషయతాప్రసిద్ధ్యా ఽవ్యాప్తిమాశంక్యతత్ర లక్షణం భిన్నమేవేత్యాహ * యత్ర చేతి * సర్వత్రైకశబ్దాభిలప్యం లక్షణమాహ * తాదృశేతి * తాదృశోభయాభావవిశిష్టసాధ్యవిషయతాశాలిబోధజనక

ధనసాధ్యత్వం బోధ్యం॥ హేతుత్వావచ్ఛిన్నసాధ్యకస్థలే హేతుత్వేనప్రమీయమాన
త్వరూప ప్రకృతహేతోరపి సాధ్యతావచ్ఛేదకా(క్రా)న్తతయా హేతుజన్య బోధ
స్యసాధ్యవిషయకత్వమక్షతమేవ సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్ట నిరూపితవిషయతావ
ధ్యంతస్యావివక్షితత్వాదితి హేతు విషయతా బహిర్భావ నివేశ వ్యావృత్తిసంగ
తిః॥ నచ హేతువిషయితాబహిర్భూతత్వనివేశాపేక్షయా సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవి
షయకత్వనివేశనమేవలాఘవేనోచితమితి వాచ్యం॥ విశిష్టవిషయతా బహిర్భావ
నివేశనీయే హేతువిషయితా బహిర్భావస్యస్వాతంత్ర్యేణానివేశనీయతయా గౌ
రవానవకాశాత్॥ హేత్వంశమనివేశ్యవిశిష్టస్య దుర్నివేశతయా విశిష్టనివేశే
నైవ తన్నివేశాత్ హేత్వంశాప్రవేశ ఏవ హేతుతావచ్ఛేదకవిషయత్వహేతుత్వ
విషయత్వయోర్బహిర్భావస్యపృథఙ్నివేశనీయతయా గౌరవాత్॥ ఏవంచప్ర
మేయత్వావచ్ఛిన్నసాధ్యకస్థలేపి హేత్వంశనివేశన ప్రయోజనసంభవాద
యం హేతురిత్యుపలక్షణపరం బోధ్యం ॥లింగవిషయకత్వస్య పూర్వవత్సాధ్య

వాక్యత్వమర్థః * హేత్వితి * అయం హేతురిత్యత్ర హేతోరేవ తా
దాత్మ్యేన సాధ్యత్వం ఇదం హేతుత్వమిత్యత్ర హేతుత్వస్య తాదాత్మ్యేన
సాధ్యత్వం దీధితికారాభిప్రేతమ్॥ అన్యథా ప్రథమ హేతుత్వస్య సాధ్యత్వేత
త్త్వేన ప్రమీయమాణత్వాదితి హేతుజన్యబోధే హేతుత్వాంశే హేతుత్వరూ
పసాధ్యాభానాత్॥ ద్వితీయే హేతుత్వత్వస్య సాధ్యత్వే ఉక్తహేతుజన్యబో
ధే హేత్వంశే హేతుత్వత్వరూపసాధ్యాభానాదసంగతేః॥ విశిష్టవిషయతాబ
హిర్భావశ్చ సబహిర్భావత్రయం। కింతు ఏక ఏవ తథాచ సాధ్యతావచ్ఛేదకా
వచ్ఛిన్నవిషయతానివేశమతే హేతుతావచ్ఛేదకబహిర్భూతత్వహేతుత్వబహి
ర్భూతత్వయోరావశ్యకత్వేన గౌరవమితి విశిష్టవిషయతాబహిర్భావనివేశ ఇత్యా
శయేనాహ * విశిష్టేతి * హేత్వంశమనివేశ్య విశిష్టస్యదుర్నివేశతయా విశిష్ట
నివేశే తన్నివేశాదిత్యాహ * స్వాతంత్ర్యేణేతి * గౌరవేతి * హేతుతావచ్ఛే
దకావిప్రవిష్టసాధ్యకప్రతిజ్ఞాయాముక్తావ్యాప్తిశ్చబోధ్యా॥ తాదాత్మ్యేన ప్ర
మేయసాధ్యకం ద్రవ్యసాధ్యకం వా ధూమాదిత్యాదికం న్యూనతాపరిహారాయద
ర్శయతి * ఏవంచేతి * నను లింగవిషయకత్వస్య సాధ్యవన్ముఖ్యవిశేష్యకత్వార్థ
కత్వంపరిత్యజ్య దర్శితవిశిష్టవిషయతాబహిర్భూతసాధ్యవిషయకత్వరూప గురుత
రారంభః కిమర్థ ఇత్యత ఆహ * లింగేతి * సాధ్యవత్తయా వాస్తవికేత్యాదిః॥

వద్విశేష్యతాఘటకత్వోపగమేవహ్నిమాన్వహ్నిసామగ్రీమత్వాదయం హేతుః తత్త్వేనప్రమీయమాణత్వాత్ అనయోరతిప్రసంగవారణసంభవేపి ఇదం హేతుత్వమిత్యాదౌ పంచమ్యర్థస్య తాదాత్మ్యసంబంధేన సాధ్యతయా సాధ్యప్రకారతానిరూపిత విశేష్యతాఘటకత్వేపిస్వరూపసంబంధేన హేతుత్వసాధ్యకస్థలే నిరూపితత్వసంబంధేన జ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నసాధ్యకజనకతావచ్ఛిన్నపక్షకస్థలేచ హేతావతివ్యాప్తివారణంనసంభవతీతి గురుతరారంభః॥ లింగవిషయతాయాఃపూర్వోపదర్శితవిషయితాయాబహిర్భావనివేశనం లింగపదస్య ధర్మపరతాంచ వినైవ లింగబోధకప్రతిజ్ఞావిశేషేఽవ్యాప్తిర్లింగిపదవిషయపదయోః సాధ్యవద్విశేష్యపరతాంవినైవ దర్శితవ్యతిరేక్యుదాహరణేఽతివ్యాప్తిం ప్రకారాంతరేణవారయితాం మతముపన్యస్యదూషయతి * లింగేతి * నిగమనస్యోదాహరణస్యచవారణాయనియతాంతద్వయమవయవతావచ్ఛేదకవిశేషణం॥ప్రతిజ్ఞాతోపదాహరణత్వయోరపి లింగలింగి విషయకజ్ఞానజనకత్వసమానాధికరణతయా అసంభవాదతిప్రసంగాదతస్సామానాధికరణ్యముపేక్ష్యోభయత్రనియతత్వ

---

* జ్ఞానత్వేతి * విషయితాపక్షకజ్ఞానసాధ్యకేతు ముఖ్యత్వపర్యంతప్రయోజనమాహ్యస్ * గుర్వితి * అయంచ లింగావిషయకత్వేత్ర లింగం లింగత్వమితిపక్షే వ్యాపకత్వవిషయతాఘటిత్వతావ్యర్థకత్వమేవ నతు ప్రథమకల్పే ఉదాహరణవిశేషేఽతివ్యాప్తేరితిబోధ్యమ్ ॥ మతాంతరమవతారయతి * లిగేతి * ధర్మ్యాలింగత్వమ్ * దర్శితేతి * యన్నజలం తన్నిస్నేహత్వప్రకారకప్రమావిషయః యన్నద్రవ్యం తజ్జలాన్యత్వప్రకారకప్రమావిషయఇతిప్రదర్శితేత్యర్థః * నిగమనస్యేతి * లింగివిషయకజ్ఞానజనకత్వనియతావయవతావచ్ఛేదకరూపవత్త్వమాత్రోక్తౌ నిగమనే లింగావిషయకబోధజనకత్వనియతావచ్ఛేద్యతావచ్ఛేదకరూపవత్త్వమాత్రోక్తావుదాహరణేచాతివ్యాప్తిరితి దలద్వయంనివేశితమిత్యర్థః * నిగమనస్యేతి * హేతూపనయయోస్తత్తద్విశేషణేనాపి సువారత్వాత్త్వాగః * ప్రతిజ్ఞాత్వేతి * లింగవిషయకజ్ఞానజనకత్వానియతత్వత్రసామానాధికరణ్యప్రవేశేఽసంభవః॥గంధవతీతరేభ్యోభిద్యతే ఇత్యాదిప్రతిజ్ఞాంతర్భావేణ ప్రతిజ్ఞాత్వస్య తత్సమానాధికరణత్వాత్ ॥ దలాంతరే సామానాధికరణ్యప్రవేశే తూదాహరణేఽతివ్యాప్తిరిత్యర్థః ॥ ఉదాహరణవిశేషత్వం యన్నజలంతన్ని

ప్రవేశనం॥ ఉదాహరణవిశేషత్వమాదాయాతిప్రసంగవారణాయావచ్ఛేదకాం తం॥ఆదిపదాత్పంచమీవిభక్తిమత్త్వనియతలింగవిషయకజ్ఞానజనకత్వనియతావయవతావచ్ఛేదకరూపవత్త్వాదిపరిగ్రహః * రూపాంతరేతి * యద్యపి నిరుక్తస్యోపిరూపస్యాపరిచయాదంతరపదమనర్థకం॥ తథాప్యత్రాశ్రయభయేన తథావిధరూపాంతరపరిచయోపేక్షణీయః ॥ తచ్చ రూపమనుమిత్యన్యూనానతిరిక్తవిషయకశాబ్దధీజనకవాక్యత్వాదికమే తథాచ తస్యైవ తద్ఘటకస్య లక్షణత్వసంభవాద్వ్యర్థవిశేషణతా ॥ నచ తస్యవిశిష్యాఘటకత్వాన్నవ్యర్థవిశేషణతేతివాచ్యం ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వహేతుత్వాదిసాధారణస్యావచ్ఛేదకత్వస్య దుర్ఘటతయావిశిష్యైవ తన్నివేశనస్యావశ్యకత్వాదిత్యేతల్లాభాయాంతరపదమ్॥ అత్రచసాధ్యాదిభేదేనాభిన్నప్రతిజ్ఞాత్వం యద్యవచ్ఛేదకత్వేన నివేశ్యతే తదా తస్యప్రకృతసాధ్యవిషయకత్వనియతత్వాసంభవాదప్రసిద్ధిః ॥ యదిచ సాధ్యాదిభేదేన భిన్నం తత్ తదా యాదృశసాధ్యపక్షకప్రతిజ్ఞాయాం ప్రకృతలింగబోధకత్వనియతం తత్రావ్యాప్తిరిత్యపి దూషణంబోధ్యమ్ ॥ ***************

ఇతి గదాధరీయే ప్రతిజ్ఞాలక్షణమ్..

స్నేహత్వప్రకారకప్రమావిషయఇత్యాకారకనిష్ఠతద్వ్యక్తిత్వాదిరూపవత్త్వాదిత్యాదినా హేతుత్వబోధకవిభక్తిసుటితలక్షణపరిగ్రహః * అత్రాశ్రయేతి * అవయవతావచ్ఛేదకతాగ్రహేఽవయవతావచ్ఛేదకత్వవిశిష్టరూపగ్రహోఽపేక్షితఇత్యాశయః ॥ తథావిధరూపాంతరపరిచయపత్రామేవలక్షణస్యసుగ్రహతేత్యత్రాహ * తథాచేతి * విశిష్యానుమిత్యన్యూనేత్యాదిరూపేణ స్వయం దూషణాంతరమాహ * అత్రచేతి * స్ఫుటః ॥ —— ॥ కేచిత్తు సాధ్యపక్షవిశేషనియంత్రితం నప్రతిజ్ఞాత్వం తథాసతి ప్రతిజ్ఞాపదస్య నానార్థత్వం స్యాత్కింతుజాతివిశేషః కార్యతావచ్ఛేదకత్వాదీనామివ శక్యతావచ్ఛేదకతాయాఅపి జాతిసాధకత్వాదితివదంతి ॥ తన్మతం దూషయతి మూలే * ప్రతిజ్ఞాత్వమితి * అనతిప్రసక్తపదోపాదానంచ న్యాయబహిర్భూత ప్రతిజ్ఞాసమానాకారవాక్యసాధారణ్యశంకావారణాయ * తాంత్రికేతి * శక్యతావచ్ఛేదకతైవజాతిసాధికావ్యవహారస్తు తాంత్రికేషు ప్రసిద్ధఇతిభావః * దేవదత్తప్రభవత్త్వాదిన్యే

తి * దేవదత్తప్రభవతావచ్ఛేదకవైజాత్యేనేత్యర్థః ॥ అథైతద్వైజాత్యం దేవద
త్తజన్యపంచాశద్వర్ణానుగతం తథాచైతద్వైజాత్యం విహాయప్రతిజ్ఞాత్వం య
జ్ఞదత్తోచ్చరితప్రతిజ్ఞాయాం ప్రతిజ్ఞాత్వంవిహాయ నిరుక్తవైజాత్యముదాసీనవ్యక్తి
దేవదత్తోచ్చరితప్రతిజ్ఞాయాంచ తద్ద్వయసమావేశరూపసంకరఇతినసంభవతి ॥
నిరుక్తవైజాత్యస్యైవ సిద్ధాంతేఽంగీకర్తుమశక్యత్వాత్ ॥ తస్య పంచాశద్వర్ణా
నుగతతయా కత్వగత్వాదినాసంకరాత్ ॥ తాదృశవైజాత్యంవిహాయ కత్వా
దియజ్ఞదత్తోచ్చరితకకారాదౌ కత్వాదికంవిహాయ తాదృశవైజాత్యం దేవదత్తో
చ్చరిత ఖకారాదౌ దేవదత్తోచ్చరితకకారాదౌ కత్వ తాదృశవైజాత్యయోః
సమావేశాత్ ॥ యదిచ పంచాశద్వర్ణేషు దేవదత్తప్రభవతావచ్ఛేదకవైజాత్య
మేకమనుగతంనస్వీక్రియతే యేనోక్తదోషస్స్యాత్కింతు దేవదత్తమాత్రోచ్చ
రితకకారమాత్రసామాన్యేపవాపవంచ దేవదత్తమాత్రోచ్చరితకకారసామాన్యవృ
త్తివైజాత్యంవిహాయ ప్రతిజ్ఞాత్వస్య యజ్ఞదత్తోచ్చరితప్రతిజ్ఞాదౌ ప్రతిజ్ఞాత్వం
తాదృశవైజాత్యస్య దేవదత్తమాత్రోచ్చరితకకారేసత్త్వాత్ ॥ దేవదత్తోచ్చరితకకా
రఘటితప్రతిజ్ఞాయాముభయోః సమావేశఇతిసాంకర్యముచ్యతే, తదా కత్వాదిశ
మాదాయైవ ప్రతిజ్ఞాత్వస్య సాంకర్యంసంభవతి ॥ కత్వంవిహాయప్రతిజ్ఞాత్వం క
కారఘటితప్రతిజ్ఞాయాం ప్రతిజ్ఞాత్వంవిహాయ కత్వముదాసీనకకారేకకారఘటి
తప్రతిజ్ఞాయాం సమావేశాదితి దేవదత్తప్రభవత్వానుధావనమసంగతమేవేతి చేత్
మైవమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వస్యజాతిత్వవాదిభిరేః దేశాతివ్యాప్తివారణాయ వ్యాసజ్య
వృత్తిత్వంస్వీకార్యం । ఆంశికత్వంచనదోషాయ తుల్యయుక్త్యాపరికల్ప్యం । వై
జాత్యమపి న్యాయాంతర్గతపర్వతోవహ్నిమానితివాక్యోదాసీన పర్వతోవ
హ్నిమానితి వాక్యసాధారణం । దేవదత్తమాత్రోచ్చరిత పర్వతోవహ్నిమానితి
వాక్యవృత్తిరేకంపవంచ దేవదత్తమాత్రోచ్చరితవాక్యవృత్తితాదృశవైజాత్యంవి
హాయప్రతిజ్ఞాత్వం యజ్ఞదత్తోచ్చరితపర్వతోవహ్నిమానితిప్రతిజ్ఞాయాం ప్రతి
జ్ఞాత్వం తాదృశవైజాత్యం దేవదత్తోచ్చరితోదాసీనపర్వతోవహ్నిమానితి వా
క్యే తదుభయసమావేశస్తు దేవదత్తోచ్చరితన్యాయాంతర్గతపర్వతోవహ్నిమా
నితిప్రతిజ్ఞాయాం కల్పితవైజాత్యమపి వ్యాసజ్యవృత్త్యేవేతి ఏకధర్మావచ్ఛిన్న
పర్యాప్తత్వయాపైకత్ర సమావేశఇతి కల్పితవైజాత్యానుసరణం ॥ ఏవంచ క

ల్పితవైజాత్యస్య ప్రతిజ్ఞాత్వస్యచ కత్వాదినాసహ నైకధర్మావచ్ఛిన్నవర్తిత్వ త్వరూప ఏకత్రసమావేశః । కత్వాదీనామవ్యాసజ్యవృత్తిత్వాదితి నతత్సాంకర్య శంకావకాశః * ఏతేనేత్యాది * వృత్త్యంతమవృత్త్యంతంచ పరిచాయకం తే నైకదేశస్యప్రతిజ్ఞా తదితరసముదాయస్యచవ్యుదాసః*సాధనాంగమ్*న్యాయ ఘటికా*పక్షపరిగ్రహః*పక్షేసాధ్యగ్రహః* ప్రమాణం*జ్ఞాపకం*ప్రాథమ్యా త్ *ప్రథమముచితత్వాత్* సమయబంధః* సదృష్టాంతోదాహరణేనశబ్దాని త్యత్వం సాధనీయమిత్యాదిసంకేతాభిప్రాయః । శబ్దానిత్యత్వంసాధయేత్యాకాం క్షాయాం శబ్దానిత్యత్వంకథమితి ప్రశ్నే వాదినఃప్రతివాదినః । యద్యపివిప్రతిప త్తిః తత్సంశయోత్తరంపర్వతేవహ్నినిర్ణయోజాయతామిత్యేకతరకోటికనిర్ణ యేచ్ఛావయుక్తా తథాపి ప్రతివాదివన్మధ్యస్థస్యాపి పర్వతస్యవహ్న్యభావత్వవ వనిర్ధారాత్కోవహ్నిమానిత్యేవాకాంక్షేతి ప్రదర్శనాయ వాదినఇత్యస్యాప్య భిధానం ॥ తథాచానిత్యః క ఇత్యేవాకాంక్షాబోధ్యా । యద్వా హేత్వర్థా న్వయాయ యదిసాధ్యవానిత్యేవ ప్రతిజానీయాత్తదా కోవహ్నిమానితిజిజ్ఞాసా స్యాదతఃపక్షః సాధ్యవానితిప్రతిజ్ఞాకార్యేతి దీధితికారాభిప్రాయః । సాధ్యం హేతూపన్యాసేన*సాధ్యనిర్దేశః* ప్రతిజ్ఞా॥తథాచహేత్వవయవార్థస్యసా ధ్యేఽన్వయంవినా జిజ్ఞాసానివృత్త్యసంభవాత్ సాధ్యోపస్థితయే ప్రతిజ్ఞాఽఽ వశ్యకీతిభావః*అతిప్రసంగాత్ * పదానుపస్థితస్యవిశేష్యతయాఽన్వయే ద్ర వ్యత్వావచ్ఛిన్నేపి ధూమాదిత్యాదిహేత్వవయవార్థాన్వయప్రసంగాత్ *ప్ర తివాదినః * ఉక్తవిప్రతిపత్తిరభావకోటావేవ ప్రమాణమితి । విరుద్ధప్రతిపత్తి జనకవాక్యేనేత్యర్థః । యది విప్రతిపత్తిపదం తదేకదేశపరం తదా నేత్యా కారకప్రతివాదివాక్యమేవ ప్రతివాదివిప్రతిపత్తిరితిబోధ్యమ్ * ప్రమాణాదీతి* న్యాయమతేనైవ మయాశబ్దానిత్యత్వేప్రమాణంవక్తవ్యమిత్యాది సమయబంధే నేత్యర్థః । సర్వమిదం తయోరావశ్యకత్వేస్యాత్తదేవనేత్యతఆహ * పరేతి * నిరాకాంక్షత్వాదితి * జనితాన్వయబోధకత్వాదితిభావః * శంకతే*నచేతి*అ వయవాంతరాణామ్*ఉదాహరణాదీనామ్*అతదర్థత్వాత్ * హేత్వన్వయ యోగ్యసాధ్యోపస్థాపకత్వాసంభవాత్ । పక్షవిశేషణతాపన్నసాధ్యస్యైవ హే త్వన్వయయోగ్యత్వాదితిభావః*తదనుపస్థానాత్ *ప్రాక్ నిగమనోపస్థానాసం

౯౮॥ * నిగమనవారణాయేతి * ప్రతిజ్ఞోదాహరణోపనయవిశేషాణాం వివక్షణీయ

భవాత్ ॥ కథాయామాకాఙ్క్షాక్రమేణైవాభిధానాదితి భావః। అనయవాంతరే ణేత్యాదిమూలం క్వచిన్న దృశ్యతే * అనయవాంతరేణ * ఉపనయేన । వ్యతిరే క్యుదాహరణస్య సాధ్యవాచకపదాభావాచ్ఛంకాయాస్తుచ్ఛత్వమితి ఉదాహరణ త్యాగః * ఆక్షేపాత్ * ఉపనయేప్రతీతస్యార్థానుపపత్త్యా సాధ్యవత్తయా ప క్షానుమానాదిత్యర్థః । తథాచ లైన హేత్వన్వయయోగ్యసాధ్యోపస్థితిరితి భా వః * సాధ్యాన్వయేఇతి * సాధ్యే హేత్వవయవార్థాన్వయేఉదాహరణానంత రం సాధ్యవ్యాప్యవాన్ కఇత్యాకాంక్షయోపనయాభిధానమిత్యర్థః ॥ దూష ణాంతరమాహ * తస్మాదితి * ఉపనయాదిత్యర్థః । పక్షస్యసాధ్యవత్త్వం వి నాపి తద్వ్యాప్యవత్త్వప్రతీతిసంభవాదితి భావః । అయంచఅపూర్వస్య వాచ్య తాం వినా యాగస్య కామికర్తవ్యతాబోధస్యభావినః అనుపపత్త్యా మీమాంస కైరుపేతః । ప్రతీతిసాధ్యవ్యాప్యవత్త్వాన్యథానుపపత్త్యాసాధ్యవత్త్వకల్పనస్యో పనయోత్తరకాలీనతయా హేత్వవయవప్రయోగఏవ నభవేదితి భావః । పదోప స్థితార్థస్యైవ శాబ్దబోధేభానాత్ తథావిధపక్షస్యసాధ్యవత్త్వమప్రయోజక మిత్యపిద్రష్టవ్యమ్ । నిబంధనకృతాం మతమాహ * అన్యేత్వితి * న కాంక్షా * నప్రశ్నః * విశిష్టే * శబ్దానిత్యత్వగ్రాహకత్వవిశిష్టే * సకత్వాభిధానమ్ * నవిశిష్ట బోధాభిప్రాయప్రయుక్తహేత్వవయవేన బోధయితుంశక్యం * వాదీతి * వా దిప్రతివాదినోస్సాధ్యవివాదేవసుగత్యా యత్నాన్యత్వం తత్ప్రశ్నాభావాదిత్యర్థః

శ్రీః ఇతి కృష్ణభట్టీయే ప్రతిజ్ఞాలక్షణమ్ శ్రీః

౯౯ ॥ అన్యథా ॥ ప్రతిజ్ఞాంవినా ॥ నను హేతువిభక్తిమత్త్వమిత్యస్యహే తుత్వబోధకవిభక్తిమత్త్వమిత్యర్థః తత్ర ధూమాదాలోకవాన్ పర్వతోవ హ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞాయా యోయోధూమవాన్ సవహ్నిమాన్ యథాధూమాత్ ద్వహ్నిమన్మహానసమిత్యుదాహరణే పర్వతో ధూమాదాలోకవద్వృత్తివహ్ని మానిత్యాదిస్థలీయధూమాదాలోకసమానాధికరణవహ్నివ్యాప్యధూమవానిత్యు పనయేచ కింవాలోకాద్వహ్నిసాధ్యకప్రతిజ్ఞోదాహరణోపనయేషు చాతివ్యా ప్తిరతథనైనన్యూనతైత్యాశంక్యాహ గాదాధర్యాం * ప్రతిజ్ఞేతి * వివక్షణీయేతి *

హేతువిభక్తిమత్త్వవిశేషణేన వారణసంభవాన్న తదుక్తం॥ ననుసాధ్యావిషయకబోధజనకత్వనివేశే వహ్నిమాన్వహ్నిసామగ్రీమత్త్వాదిత్యాద్యుక్తహేతావవ్యాప్తిరత ఆహ * సాధ్యావిషయకత్వం చేతి * బహిర్భావేనేతి * వివక్షణీయమితిశేషః ॥ సాధ్యాంశోపాదానం హేతువిభక్తిమత్త్వదలసార్థక్యాయ॥ ఏతత్కల్పే తాదృశసాధ్యావిషయకత్వప్రతియోగికోపా సాధ్యాంశముపాదాయదలాన్తరోపాదానం ప్రక్షాళనాద్ధీతిన్యాయేన సందర్భవిరుద్ధమతః కల్పాన్తరమాశ్రయతి * పూర్వేతి * తస్మాద్వహ్నిమానిత్యాది నిగమనే మత్వర్థాద్యంశపవసాధ్యస్యవిశేషణతయా అతివ్యాప్తిరిత్యతః సాక్షాత్పరంపరాసాధారణేతి ॥ తథాచ తత్ర సాధ్యస్య పరంపరయా పక్షవిశేషణత్వాన్న దోషః॥ హేతుత్వం ప్రమేయం ప్రమేయాదిత్యాదౌ ప్రమేయత్వాదిసాధ్యకే హేత్వవయవేఽవ్యాప్తిః హేతుతావచ్ఛేదకీభూతసాధ్యస్య పరంపరయా పక్షవిశేషణత్వాదతః పూర్వోపదర్శితేతి॥ ప్రకృతసాధ్యపక్షకప్రతిజ్ఞాజన్యబోధే యాదృశయాదృశం పక్షాంశే సాధ్యస్య విశేషణత్వం తాదృశేత్యర్థః ॥ తచ్చ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధా

తథాచోక్తస్థలేషు యథాశ్రుతార్థేఽతివ్యాప్తేరగ్రే వక్ష్యమాణపరిష్కృతహేతువిభక్తిమత్త్వనివేశేఽభావాన్నిగమనమాత్రానుసరణమితి ॥ నను తాదృశవిషయతాబహిర్భూతవిషయతాశూన్యత్వమేవాస్తు కిం సాధ్యాంశనివేశేనేత్యత ఆహ * సాధ్యాంశేతి * అఖండాభావఘటకసాధ్యాంశానివేశేఽగ్రిమవ్యతిరేక్యుదాహరణస్య నిరుక్తవిషయతాబహిర్భూతవిషయతాశాలిబోధజనకత్వేనైవవారణసంభవాత్తద్వైయర్థ్యంస్యాత్ ॥ నచ విషయతాన్తర్భూతసాధ్యవిషయతాభిన్నా తాదృశవిషయతాన్తర్భూతత్వసాధ్యవిషయత్వోభయాభావవతీ వాయాసాధ్యవిషయతా తచ్ఛూన్యత్వమిత్యర్థోఽస్త్వితివాచ్యం॥ద్వితీయస్యసాధ్యస్యాసంభవవారకత్వేపి ప్రథమస్యతస్యాఖండాభావసంపాదకత్వే నప్యాయాద్గౌరవస్యత్వాధిక్యాత్ * దలాన్తరం * హేతువిభక్తిమత్త్వదలం ॥ ఇదంతుబోధ్యం ॥ పూర్వోపదర్శితేత్యాద్యగ్రిమస్యానుషంగపక్షాభిప్రాయకతయాఽననుషంగపక్షే ఇదమేవసాధ్యావిషయకత్వమావశ్యకం । అవతారికాతుఅనుషంగపక్షేబోధ్యేతి * పూర్వేతి * ప్రతిజ్ఞాలక్షణేత్యర్థః * ప్రకృతేతి * అత్రపూర్వోపదర్శితప్రతిజ్ఞాజన్యబోధీయసాధ్యవిషయతాశూన్యత్వంననివేశ్యం నిగమనాతివ్యాప్తేరిత్యత ఆహ * తచ్చేతి * తాదృశసంబంధావచ్ఛిన్న పక్షవిశేష్యతా

వచ్ఛిన్నం సాక్షాత్పక్షనిరూపితం పక్షాంశే అభేదాదిసంబన్ధేన విశేషణతావచ్ఛిన్నసంబన్ధ్యాదినిరూపితంచ తాదృశవిశేషణతాత్మకసాధ్యవిషయతాశూన్యత్వం సముదితార్థః॥ అయంవహ్నిమాన్ వహ్నిమత్పర్వతాన్యవృత్తిధర్మశూన్యత్వాదిత్యాదిహేతావవ్యాప్తివారణాయప్రకృతేతి, పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నార్థకమ్॥ నచైవమననుషంగపక్షే నిగమనజన్యబోధే సాధ్యస్య పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నావిశేషణత్వాదతివ్యాప్తితాదవస్థ్యమితి వాచ్యమ్ ॥ అననుషంగపక్షే పక్షనిష్ఠము

నిరూపితసాధ్యప్రకారతాయాః ప్రకృతపక్షవిశేష్యతానిరూపితాభేదసంబన్ధావచ్ఛిన్నప్రకారతా సంబన్ధ్యంశే నిరూపితత్వసంబన్ధావచ్ఛిన్నసాధ్యప్రకారతాయా అనుగతరూపేణశూన్యత్వం తథాచ నిగమనజన్యబోధీయ సాధ్యవిషయతాయాః తాదృశవిషయతానిరూపితసంబన్ధవిషయతానిరూపితవిషయతా రూపత్వాన్నాతివ్యాప్తిరితి వహ్న్యాదిసాధ్యకనిగమనవారణాయైకవిధసాధ్యావిషయకత్వనివేశేపీతరభేదాది సాధ్యకనిగమనానాం వారణాయ తాదృశతాదృశసాధ్యవిషయతాశూన్యత్వకూటం ద్రష్టవ్యమ్। హేతుత్వం ప్రమేయం ప్రమేయాదిత్యాదౌ హేతుజన్యబోధే హేతుత్వే ఆధేయతాసంబన్ధేన విశేషణతాపన్న ప్రమేయాంశే ఏవ ప్రకారత్వం నతు అభేదసంబన్ధేన విశేషణతాపన్నప్రమేయాంశే ప్రకారత్వం ప్రమేయత్వస్యేతి నావ్యాప్తిః *సాక్షాత్* పచతీత్యాదౌ ఏతచ్చ పరంపరాసాధారణనిరూపితత్వం నాస్తీతిసూచకమ్ *పక్షాంశే ఇత్యాది* వహ్నిమానిత్యాదౌ *పక్షతేతి* నన్వయంవహ్నిమాన్ వహ్నిమత్పర్వతాన్యవృత్తిధర్మశూన్యత్వాదిత్యాదౌ హేతావవ్యాప్తిరితి చేన్న। సిషాధయిషయాన్యాయప్రయోగానంగీకారాత్। తదంగీకారేతు ప్రకారతావచ్ఛేదకతానాపన్నత్వే సతి పక్షతావచ్ఛేదకం విశేషణీయమ్। ఏతేన పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన సాధ్యసాధనయోర్వ్యాప్యత్వే తత్సామానాధికరణ్యేన సాధ్యస్య హేతుఘటకత్వే సిషాధయిషాయా అనపేక్షణేపి నక్షతిః॥ కేచిత్తు తదవ్యాప్తివారణాయ పక్షముఖ్యవిశేష్యత్వస్యావశ్యకతయా పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వం వ్యర్థమేవేత్యాహుః *అననుషంగపక్షేతి* ఇదంవిశేషణం అనుషంగపక్షే నిగమనసామాన్యవారకం నత్వననుషంగపక్షే ఏతత్పక్షేహి పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వవినత్వాత్యాగేపి వహ్నిమదవృత్తిధర్మశూన్యత్వాదితి హేతుసంగ్రహాయ ముఖ్యవిశేష్యతోపాదా

ఖ్యవిశేష్యతానిరూపితప్రకారతావచ్ఛిన్నత్వరూపం పక్షవిశేషణతావచ్ఛిన్నత్వం యా
దినివేశ్యత్వే, తదా పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వావివక్షణేపి తస్మాదితరేభ్యో భి
ద్యత ఇత్యాదినిగమనాతివ్యాప్తేరశక్యపరిహారతయా ఏతత్కల్పస్యానుషంగపక్షా
భిప్రాయకత్వాత్ ॥ అయం ధూమాభావవాన్ వహ్న్యభావాదిత్యాదౌ యో
యోధూమవాన్ స వహ్నిమానిత్యాదేర్వ్యతిరేక్యుదాహరణస్య యథాశ్రుతహే
తువిభక్తిమత్త్వనివేశనేనాపి వారణసంభవాద్వివక్షణీయస్య ప్రకృతసా
ధ్యాన్వయబోధసక్షమార్థోపస్థితిప్రయోజకహేతువిభక్తిమత్త్వస్య వ్యావృత్తిస్థల
మాహ * ఇదమితి * ఉదాహరణస్య సాధ్యావిషయకత్వరక్షణాయ అభానసాధ్యకా
నుధావనం ॥ హేతువిభక్తిపదస్య జ్ఞాపకత్వరూపహేతుత్వబోధకవిభక్త్యర్థ
కత్వే ప్రథమోదాహరణే నాతివ్యాప్తిస్తత్ర జనిధాత్వర్థోత్పత్త్యన్వితప్రయో
జ్యత్వస్యైవ పంచమ్యర్థత్వాదతస్స్థలాంతరమాహ * అయమితి * వ్యతిరేక్యు
దాహరణస్యేతి * యద్దండాజ్జాతం తద్దండసంయోగాజన్యద్రవ్యత్వాభావవత్ యో
యోధూమాద్యాలోకవాన్ స ఆర్ద్రేంధనవానిత్యాద్యాకారకస్యేతి శేషః ॥ సా
ధ్యావిషయకత్వరక్షాయై వ్యతిరేకిపర్యంతానుధావనం ॥ యద్యప్యన్వయ్యుదాహ

నేపి తస్మాద్వహ్నిమానిత్యాదికం కథమపి నిగమనమేవ వార్యతే న సర్వం తస్మాదిత
రేభ్యో భిద్యత ఇత్యాదౌ భేదాశ్రయతయా ఏవాఖ్యాతార్థస్య ముఖ్యత్వేన
భానాదితి భావః * ఏతత్కల్పస్య * ద్వితీయకల్పస్య ॥ అయం తస్మాదితరేభ్యో
భిద్యత ఇత్యనుషంగపక్షః * యద్దండాదితి * దండసంయోగాజన్యత్వమాత్ర
స్యైవ దండేపి వ్యభిచారవారణాయ ద్రవ్యత్వనివేశః । ద్రవ్యత్వమాత్రస్య ఘటా
దౌ వ్యభిచార ఇతి దండసంయోగజన్యత్వనివేశః । యద్దండాజ్జాతం తద్దండసం
యోగాజన్యద్రవ్యమితి తు నోదాహరణం దండరూపే వ్యభిచారాత్ । హేత్వభా
వాలాభాచ్చ దండరూపే చ దండసంయోగాజన్యద్రవ్యత్వాభావసత్త్వాన్న వ్యభి
చారః । సిద్ధాంతే తు విశిష్టాభావస్యాతిరిక్తతయా వ్యాపకత్వమ్ । అనతిరిక్తత్వే తు
వైశిష్ట్యావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావత్వేన వాచ్యం * అన్వయ్యుదాహరణస్యే
తి * యద్దండసంయోగాజన్యద్రవ్యత్వవత్ తన్న దండాజ్జాతమిత్యాదేః వహ్ని
మాన్ ధూమాదిత్యాదిస్థలీయస్యైవ ఏవం చాన్వయ్యుదాహరణ ఏవాతివ్యాప్తి
సంభవే వ్యతిరేకిపర్యంతానుధావనం వ్యర్థమిత్యాశయః । అత్ర యద్దండాజ్జాత

రణస్య సాధ్యవిషయకత్వేపి పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టే సాధ్యావిశేషణత్వాదతి
వ్యాప్తిస్తదవస్థైవ ద్వితీయకల్పే ॥ తథాపి ప్రథమకల్పే వ్యావృత్తిఘటనా
య అభావసాధ్యకవ్యతిరేక్యనుసరణం॥ఏతాదృశోదాహరణస్యసాధ్యాన్వితస్వా
ర్థబోధక పదశాలిత్వనివేశనెనైవ వారణసంభవాత్తాదృశవిభక్తిమత్త్వపర్యంత
స్య వ్యావృత్తిస్థలమాహ * హేతుత్వపక్షకేతి*సాధ్యాన్వితేతి*నిగమనోపస్థా
ప్య సాధ్యాన్వితేత్యర్థః ॥ విశేషణతయా సాధ్యాన్వితత్వస్యావివక్షణాదితిభా
వః ॥ నచోపనయె వ్యాప్తిఘటకతయా సాధ్యవిషయకత్వసత్త్వాన్నాతివ్యాప్తిః
ప్రసజ్యతే అనుషంగపక్షే నిగమనోపస్థాప్య సాధ్యేనసమమిదంపదార్థస్య
హేతుత్వస్యానన్వయాద్వ్యావృత్తిదానస్యానుషంగపక్షాభిప్రాయకతయా అ

త్వాభావాభావవత్ద్ద డసంయోగాజన్యద్రవ్యత్వాభావవదితి వ్యతిరేక్యుదాహ
రణస్యాపిసంభవాదన్వయిపదంచింత్యమ్ । ప్రథమకల్పే బహిర్భూతసాధ్యవిష
యతాసత్త్వాదేవాతివ్యాప్త్యభావాద్ద్వితీయకల్పఇతి ॥ ననుసాధ్యవిషయతా ని
రూపితస్వార్థవిషయతాకబోధోననివేశ్యతే యెనోక్తదోషవారణాయవిభక్తి
నివేశః స్యాత్ కింతుసాధ్యవిశేష్యతానిరూపితస్వార్థప్రకారతాకబోధ ఏవవి
భక్తిత్వానివేశేన లాఘవాదిత్యతఆహ * విశేషణ ఇతి * విధ్వివిభక్తిత్వనివేశాను
రోధేన విశేషణత్వస్యైవ నివేశోనాస్తీతిభావః ॥ అత్ర దీధితికారాణాం హే
తుత్వమభిధేయం ఇతరభిన్నంవా హేతుత్వాదిత్యాదిస్థలీయోపనయెవిభక్తివ్యా
వృత్తిప్రదర్శనం కింప్రథమకల్పే కింవాద్వితీయకల్పమభిప్రేత్య ఉభయథాపినసం
భవతీత్యాశంకతే * నచేతి * వ్యాప్తిఘటకతయేతి * ఇతరభేదసాధ్యకేప్యుప
నయేఅన్వయవ్యాప్తిప్రవేశమభిప్రేత్యద్వితీయకల్పాభిప్రాయకత్వం చేద్వ్యా
వృత్తిదానస్యోచ్యతే తదాతివ్యాప్తిలాపనం నాస్తీత్యాహ *అనుషంగపక్షఇతి*
ఇదంపదార్థస్య ఉపనయఘటకేదంపదార్థస్య॥ఏతేన సాధ్యాన్వితస్వార్థ
బోధకపదశాలిత్వమాత్రెణైవవారణముక్తం *అనన్వయాత్ *భిన్నవాక్యత్వేనే
త్యాదిః ॥ నసూపనయఘటకాయంపదస్యావృత్తిరేవానుషంగః తథాచ నిగమ
నోపస్థాప్య సాధ్యాన్విత స్వార్థబోధకత్వం హేతుత్వ బోధకోక్తోపనయ
ఘటకాయం పదస్యాక్షతమేవేతి వ్యావృత్తిస్సమ్భవతీతి చెన్న ॥ ఉపనయఘట
కాయంపదసదృశపదాంతరస్యావృత్తిరేవానుషంగః । నతూపనయఘటకస్యైవా

ననుషంగపక్షేచనిరుక్తవిశిష్టవిషయతాబహిర్భూతసాధ్యవిషయతాశూన్యత్వస్యైవసాధ్యావిషయకత్వపదార్థతయా పక్షవిశేషణతయా సాధ్యావిషయకత్వస్యాప్రయోజకత్వాదితివాచ్యమ్ ॥ ఉపనయపదస్య ఇతరత్ర వ్యాపకీభూతాభావప్రతియోగిమదిదమిత్యాద్యాకారకాభావసాధ్యకవ్యతిరేక్యుపనయపరత్వాత్ * ప్రకృతసాధ్యేతి * ప్రకృతసాధ్యాన్వితస్వార్థబోధప్రయోజికాకాంక్షాదిమద్ధాతువిభక్తిమత్త్వమిత్యర్థః ॥ ఉపదర్శితస్థలేచ ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యాలోకాభావాది

వృత్తిస్తథేతిద్వితీయకల్పే అతివ్యాప్త్యలగ్నకతేత్యాశయః॥ నచ తథాపినిగమనఘటకాయంపదస్య యోఽర్థః స ఏవోపనయఘటక తత్పదస్యాపీతి ద్వితీయకల్పే సాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకత్వసంభవాదతివ్యాప్తిర్లగ్నైవేతివాచ్యమ్ ॥ స్వజన్యపదార్థోపస్థితిసహకారేణ సాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకత్వాసంభవాదతివ్యాప్త్యలగ్నకత్రైవేత్యాశయాత్ ॥ తథాపి పక్షవిశేషణతయా సాధ్యవిషయత్వమాదాయవ్యావృత్తిస్స్యాదిత్యతఆహ * అననుషంగపక్షేచేతి * అప్రయోజకత్వాదితి * తస్యానుషంగపక్షాభిప్రాయకత్వాదితిభావః * అభావసాధ్యకేతి * హేతుత్వ పక్షకేతరభేదసాధ్యకహేతుత్వత్వాది హేతుకేత్యర్థః * ప్రకృతేతి * అయంనధూమాద్గుణత్వాభావవాన్ రూపత్వాదిత్యాదౌయః ధూమాద్గుణత్వాభావవాన్ సరూపత్వాభావవానిత్యుదాహరణస్యధూమాద్గుణత్వాభావస్య యఃకాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాభావః విషయతాసంబంధావచ్ఛిన్నాభావః విశేషణతాసంబంధావచ్ఛిన్నాభావోవాతస్యవిశేషణతాసంబద్ధావచ్ఛిన్నాభావస్యసాధ్యత్వేకాలత్వాదౌ హేతౌయః ధూమాద్గుణత్వాభావస్యయఃకాలికసంబద్ధావచ్ఛిన్నాద్యభావవాన్ సకాలత్వాభావవాన్ ఇత్యాద్యుదాహరణస్యచవారణాయప్రకృతేతి * స్వార్థబోధజనకేతి * స్వార్థధీప్రయోజకేత్యర్థః। క్వచిత్తథైవపాఠః। శాబ్దబోధస్వరూపయోగ్యహేత్వవయవసంగ్రహాయ ఆకాంక్షాదీతి ॥ నిరుక్తసాధ్యవిషయత్వశూన్యశాబ్దబోధజనకత్వం కేవల హేత్వర్థబోధమాదాయసాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకవిభక్తిమత్త్వంతు ప్రతిజ్ఞాహేత్వర్థవిశిష్టవైశిష్ట్యబోధమాదాయేతి ఏకథాశాబ్దబోధనివేశోనసంభవతీతి ధ్యేయం ॥ యద్యపి సాధ్యాన్వితస్వార్థధీప్రయోజకాకాంక్షాసాధ్యవాచకపదేనైవేతి తన్నివేశస్తువ్యర్థః॥ తథాపి ధూమాదాలోకవానితిపూర్వోక్తోదాహరణే

రూపసాధ్యాంశే పంచమ్యర్థానన్వయాన్నాతివ్యాప్తిరితిభావః॥ నన్వేవం హేతుపదమనర్థకం సాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకవిభక్తిశాలినో హేత్వతిరిక్తావయవస్య సాధ్యవిషయకత్వనియమేనాతిప్రసంగానవకాశాత్ ॥ నచ పక్షవిశేషణతయా సాధ్యావిషయకత్వనివేశపక్షే జ్ఞానాదిసాధ్యకే యఇచ్ఛతిసజానాతీత్యుదాహరణే జ్ఞానాదిరూపసాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకాఖ్యాతవిభక్తిశాలిని విశేషణవిభక్త్యంభేదార్థకత్వమతే ప్రమేయత్వాదిపక్షకప్రమేయత్వాదిసాధ్యకోపనయే పక్షీభూత సాధ్యాన్వితాభేదబోధక ప్రమావిభక్తిశాలినిచ అతివ్యాప్తివారణాయ హేతుపదోపాదానమావశ్యకమితివాచ్యమ్ ॥ పక్షవిశేషణతయాసాధ్యావిషయకత్వనివేశపక్షే హేతుపదోపాదానేపి యోయోధూమవాన్ సవహ్నిమాన్ యథా ధూమాద్వహ్నిమన్మహానసమితిసదృష్టాంతోదాహరణేఽతివ్యాప్తేః తద్వారణాయ ప్రకృతపక్షవిశేషణతాపన్నసాధ్యాన్వితార్థబోధకత్వస్యావశ్యం నివేశనీయతయా తాదృశోదాహరణోపనయయోః తథావిధ సాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకవిభక్తిమత్త్వవిరహేణాతిప్రసంగానవకాశాదిత్యతఆహ * హేత్వితీతి * ఇదముపలక్షణం ॥ పక్షవిశేషణతయా సాధ్యావిషయకత్వనివేశకల్పే

ఆర్ద్రేంధనశూన్యత్వాదిత్యత్రయాపంచమీతస్యాః సాధ్యాన్వితస్వార్థవిషయతాప్రయోజకత్వేతత్త్వేనభ్రమవిషయోదాహరణఘటకపంచమ్యా అపి ప్రయోజకత్వాదతివ్యాప్తిరతః ఆకాంక్షాప్రకృతిసమభివ్యాహారరూపానివిష్టా। ఆదినాయోగ్యతాతాత్పర్యపరిగ్రహః। తత్రయోగ్యతాస్వార్థరూపవిశిష్టవిషయకత్వం నతు స్వార్థఘటకపదార్థీయనిరూప్యనిరూపకభావాపన్న విషయతాకూటం తేన పర్వతోవహ్నిమాన్ ద్రవ్యాదిత్యాదిస్థలేద్రవ్యాదిత్యాదౌ నాతివ్యాప్తిః। ద్రవ్యనిష్ఠస్వజ్ఞానజనకభ్రమాన్యజ్ఞానవిషయత్వానిరూపకత్వబోధస్య భ్రమాన్యత్వావగాహిత్వేపి తాదృశవిశిష్ట విషయకత్వాత్ తాత్పర్యంచనిస్తాత్పర్యకశుకాద్యుక్తస్యార్థాంతరపరస్యచ ధూమాదిత్యాదివాక్యస్యవారణాయ ॥ అనుషంగపక్షే హేతుపదసార్థక్యం శంకతే * నచేతి * విశేషణేతి * ప్రమేయవ్యాప్యవాచ్యత్వవదిదమిత్యుపనయేఇదమంశే అభేదస్యవిశేషణత్వాత్పక్షీభూతసాధ్యాన్విత స్వార్థబోధకత్వం ప్రథమావిభక్తేరిత్యతివ్యాప్తిరిత్యర్థః * యోయఇతి * ధూమాద్వహ్నిమన్మహానసస్తద్భిన్నశ్చధూమవాన్ ధూమాద్వహ్నిమన్మహా

విభక్తిమత్త్వమపి నోపాదేయమ్ ॥ తత్కల్పస్యానుషంగపక్షపరతయా తత్పక్షే ఉపనయస్య నిగమనైకవాక్యతావిరహేణ సాధ్యాన్వితస్వార్థబోధక పదశాలిత్వాభావాద్దర్శితవిభక్తిపదవ్యావృత్తేశ్చ అననుషంగపక్షఏవ సంగతేస్తత్కల్పే వ్యావృత్త్యభావాదితి కేచిత్ ॥ వస్తుతస్తు అనుషంగపక్షే ఉపనయస్థస్యైవ పక్షబోధకేదంపదస్య నిగమనఘటకీభూయ సాధ్యాన్వితార్థ బోధకతయా తా

నసస్తద్భిన్నః ధూమవ్యాపకవహ్నిమాంశ్చేతిబోధః । వ్యాపకతాయామానసబోధవిషయతాపక్షే ధూమాద్వహ్నిమన్నహానసోవహ్నిమానితి బోధానుదయాత్ ॥ అథవహ్నేరుద్దేశ్యతావచ్ఛేదకకోటి నివిష్టతయాతథావిధబోధేన బాధకమితిచేన్న ॥ రక్తదండవాన్ దండవానిత్యాదౌశాబ్దబోధవారణాయదండవతః టవాన్ దండవానిత్యాదేః సంగ్రహాయచావచ్ఛేదకవిశేషణతానాపన్నోద్దేశ్యతావచ్ఛేదకతాయా ఏవబాధకత్వాదితి ॥ యేతూద్దేశ్యతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణస్య విధేయతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణత్వే శాబ్దబోధః రక్తదండవాన్ దండవానిత్యాదావపిదండవాన్ రక్తదండవానితివత్ ;భవత్యేవేతివదంతి తేషాముక్తబోధోభవత్యేవేతి ॥ ఇదమిత్యాది కేచిదిత్యంతం మతాంతరమ్ ॥ అననుషంగపక్షేప్రకృతహేతువిశిష్టహేతుత్వవిశిష్టహేతుత్వవిషయతాబహిర్భూతసాధ్యవిషయతాశూన్యశాబ్దబోధజనకత్వేసతి సాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకవిభక్తిశాలిత్వంలక్షణమ్ ॥ అనుషంగపక్షేతుప్రకృతపక్షవిశేషణతయాసాధ్యవిషయకత్వశూన్యశాబ్దబోధజనకత్వేసతి ప్రకృతపక్షవిశేషణతాపన్నసాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకపదశాలిత్వంలక్షణం నతుపదేవిభక్తిమత్త్వమపి ప్రయోజనాభావాత్ పక్షవిశేషణతాపన్నసద్భావాసద్భావాభ్యాంలక్షణభేదస్యేష్టత్వాదితి భావః ॥ * సాధ్యాన్వితేతి * పక్షవిశేషణతాపన్నేత్యర్థః *తత్కల్పే * అనుషంగకల్పే,ఉపనయఘటకస్యైవాయంపదస్యావృత్తిః అనుసంధానరూపానతుతత్సదృశపదస్యేత్యాశయేనసిద్ధాంతయతి *వస్తుతస్త్వితి * నిగమనేతి * తదర్థసాధ్యవిషయతానిరూపితేదంపదార్థవిషయతాకబోధజనకత్వేన । నను విభక్తిత్వం సుపతిఙ్ ఏతదన్యతరత్వం తన్నివేశేగౌరవం అనుషంగపక్షేఇదంపదార్థసాధ్యబోధోనిగమనజన్యఏవనోపనయజన్యఇతిబోధేలాఘవేనస్వజన్యత్వ స్యైవనివే

దృశబోధేచ ప్రయోజనాంతరవిరహేణ స్వజన్యత్వానివేశనాదుపనయే విభక్తిపదవ్యావృత్తిస్సంభవతీత్యవధేయమ్ ॥ నను ప్రథమసాధ్యావిషయకత్వనిర్వచనపక్షే పర్వతః పర్వతభిన్నత్వప్రకారకజ్ఞానాభావవాన్ తాదృశజ్ఞానాభావాత్ యఃపర్వతభిన్నత్వేనజ్ఞాయతే సపర్వతభిన్నత్వేనజ్ఞాయతే యథా పర్వతభిన్నత్వజ్ఞానాభావాదుత్పన్నంజ్ఞానంఇత్యాదౌ విశేష్యతాసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకాభావసాధ్యహేతుకవ్యతిరేక్యుదాహరణాతివ్యాప్తిః తత్ర హేతుతావచ్ఛేదకవిశిష్టహేతువిశిష్టహేతుత్వవిషయతానిరూపితాయా ఏవ సాధ్యవిషయతాయాస్సత్త్వాత్ ॥ సాధ్యీభూతతాదృశాభావాన్వితస్వార్థబోధకపఞ్చమీవిభక్తిమత్త్వాచ్చ ప్రథమకల్పేసాధ్య పక్షవిశేషణతాపన్నత్వానివేశాత్ దృష్టా

శాదుపనయావారణాదిత్యతఆహ * తాదృశబోధేచేతి * సాధ్యీభూతేతి * జ్ఞానాభావాదుత్పన్నమిత్యత్రపంచమీవిభక్త్యర్థస్యావిశేష్యతయాప్రకృత్యర్థే పర్వతభిన్నత్వప్రకారకజ్ఞానాభావే అన్వితత్వేనతాదృశప్రకృత్యర్థస్య సాధ్యతయాచేత్యాదిః । నన్వేతావతాపి నాతివ్యాప్తిర్భవతి పక్షవిశేషణతాపన్న సాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకతాయా విభక్తావభావాదిత్యతఆహ * ప్రథమేతి * తథాచప్రథమకల్పే కేవలసాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకత్వమేవవిభక్తౌనివిష్టం నతుపక్షవిశేషణతాపన్నసాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకత్వమిత్యర్థః ॥ ననుతథాపి పంచమ్యర్థేనిరూపితత్వమేవనతుహేతుత్వం తథాచ హేతుతావచ్ఛేదకవిశిష్టహేతువిశిష్టహేతుత్వవిషయతాబహిర్భూతప్రకృత్యర్థరూపసాధ్యవిషయతాశాలిత్వాత్కథమతివ్యాప్తిరితి చేన్న ॥ నహ్యత్రపర్వతభిన్నత్వప్రకారకజ్ఞానాభావజన్యమితి దృష్టాంతః కింతుపర్వతభిన్నత్వప్రకారకజ్ఞానాభావాత్ప్రమేయత్వవత్పర్వతత్వజ్ఞానం తస్యైవపర్వతభిన్నత్వ ప్రకారకజ్ఞానాభావాదుత్పన్నత్వాదితి దీధితిభావః ॥ అయంచపంచమ్యాః ప్రమేయత్వాన్వయేజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వార్థకతయాతథావిధబహిర్భూతసాధ్యవిషయతాశూన్యత్వాదిత్యతివ్యాప్తిః ॥ అత్రపర్వతభిన్నత్వ ప్రకారకజ్ఞానాభావాత్ప్రమేయత్వం తాదృశజ్ఞానాభావాత్ప్రమేయత్వవద్ఘటావాడుత్పన్నపదపరిత్యాగేన తాదృశజ్ఞానాభావాజ్జ్ఞానమితివ్యాఖ్యానానిబోధ్యాని * ప్రథమకల్పేఇతి * ద్వితీయకల్పేతత్రతన్నివేశాదేవ తత్రనాతివ్యాప్తిః॥నను ఇత్యతఆహ యదిచేత్యసంగతమితిచేన్న॥ ఇత్యత ఇత్యాశంకా

న్తోపస్థాప్యస్య తాదృశసాధ్యస్య పక్షాన్వితత్వస్యాకిఞ్చిత్కరత్వాదిత్యత ఆహ ॥ యదిచేతి ॥ సిసాధయిషయా న్యాయప్రయోగస్యేన వివాదతయా యది చేత్యు- క్తం తస్యచోచ్యతఇత్యనేనాన్వయః ॥ సమవాయసమ్బన్ధావచ్ఛిన్నాభావ- స్య సాధ్యత్వే జ్ఞానస్య సమవాయేన జ్ఞానరూపప్రతియోగ్యనధికరణతయానవ్య- తిరేకదృష్టాన్తత్వసంభవఇతివిశేష్యతయేత్యుక్తమ్ ॥ అతఏవమహానసత్వాదిప్రకా- రకజ్ఞానాభావస్సాధ్యతయాఽపేక్షితః విశేష్యతయాపిజ్ఞానస్యతాదృశజ్ఞానవత్త్వా- భావాత్ ॥ సాధ్యస్య హేతుతాయామేవ హేతుత్వవిశేషణతాపన్నతథావిధసా- ధ్యవిషయతాయాః హేతుతావచ్ఛేదకవిశిష్టహేతువిశిష్టహేతుత్వవిషయతాన్తర్భా- వస్సంభవతీతి తదాదరః ॥ జ్ఞానాభావాదుత్పన్నమితి ॥ అసంసర్గాగ్రహవిధయా- తాదృశజ్ఞానాభావస్య పర్వతత్వప్రకారకజ్ఞానోత్పాదకత్వంబోధ్యం వ్యతిరేకి-

---

యా । యదిచేత్యాదినాకృతాయాంఽఽదేత్యాదినాసమాధానమాహేత్యర్థేనాసఙ్గతిః ॥ సమవాయేతి ॥ సమవాయసంబన్ధావచ్ఛిన్నతథావిధజ్ఞానాభావస్య సాధ్యహే- తుభావేయః పర్వతభిన్నత్వేనజానాతిసపర్వతభిన్నత్వేనజానాతియథాపర్వతభి- న్నత్వప్రకారకజ్ఞానాభావాత్ ఉత్పన్నజ్ఞానవాన్ప్రమేయత్వేనచైత్రాన్యత్రా పేతి- వ్యతిరేకదృష్టాంతోదాహరణసంభవః । జన్యజ్ఞానస్యావ్యాప్యవృత్తితయాసాధ్యానధి- కరణోనజీవః । ఈశ్వరస్తునోత్పన్నజ్ఞానవాన్ నాపిపర్వతభిన్నత్వప్రకారకజ్ఞా- నాభావవాన్ యేనరజ్జ్వప్రమేయత్వవాన్స్యాత్ ద్రవ్యత్వాశ్రయత్వాద్గుణఇ- త్యాద్యప్రయోగాదిత్యసయోగ్యదృష్టాన్తాసంభవఇతి తదుపేక్షితమ్ ॥ తాదృ- శేతి ॥ మహానసత్వప్రకారకేత్యర్థః ॥ సాధ్యస్యేతి ॥ పర్వతభిన్నత్వేనజ్ఞా- నాభావవాన్ పర్వతరూపాదిత్యాదౌయః పర్వతభిన్నత్వేన జ్ఞాయతేసపర్వత- రూపమాన్యోయథాపర్వతభిన్నత్వప్రకారకజ్ఞానాభావాదుత్పన్నం జ్ఞానమిత్యు- దాహరణేన ప్రథమరీత్యాసాధ్యవిషయకత్వమ్ । పర్వతరూపవాన్పర్వతభి- న్నత్వేనజ్ఞానాభావాదిత్యాదావుదాహరణేన సాధ్యాన్వితస్యార్థబోధక విభ- క్తిపత్త్వమితి సాధ్యహేతోర్వైయ్యధికరణ్యార్థః ॥ అసంసర్గాగ్రహవిధయా ॥ బాధకజ్ఞానాభావవిషయా ॥ తాదృశజ్ఞానాభావస్య ॥ పర్వతభిన్నత్వప్రకారక- జ్ఞానాభావస్య ॥ అయంపర్వతఇతి జ్ఞానంప్రతిఅయంపర్వతాన్యఇతి జ్ఞానస్యబాధ- ముద్రయావిరోధిత్వాత్తదభావస్యహేతుతాబోధ్యా ॥ నన్వవయవాంతరేత్యాది

పర్యన్తానుధావనం విశిష్టవిషయతాబహిర్భూతసాధ్యవిషయతాభావనిరూపితవిషయప్రకృతసాధ్య విశేషణతయా అన్వితో యస్స్వార్థః తద్బోధకత్వంచ దర్శితం హేతుత్వపక్షకోపనయస్థేదంపదస్య నాస్తీతితద్విలక్షణా విభక్తిపదవైయర్థ్యమితి విశేష్యవిశేషణసాధారణమేవాన్వితత్వం నివేశనీయం ఇత్యుక్తోదాహరణజన్యబోధే పఞ్చమ్యర్థస్య సాధ్యవిశేష్యత్వేప్యతిప్రసంగవిరహేత్యభిప్రాయః. * అవయవాన్తరేతి * స్వభిన్నావయవఘటకపదజన్యోపస్థితిసహకారేణస్వాఘటకపదజన్యోపస్థితిసహకారేణవా తత్పదార్థాన్వితస్వార్థబోధక విభక్తిమత్త్వమిత్యర్థః తేన తాదృశసాధ్యస్య ప్రతిజ్ఞాద్యవయవస్థపదోపస్థాపితత్వేపినాతివ్యాప్తిః ॥ నచైవమనుషంగపక్షే సాధ్యావిషయకత్వ విశేషణమనర్థకం నిగమనస్య తత్పక్షే ఉపనయైకవాక్యతావిరహేణావయవాంతరోపస్థాపితార్థాన్వితస్వార్థబోధకవిభక్తిమత్త్వాభావాదవ్యాప్త్యసంగతేరితి వాచ్యమ్ ॥ చైత్రః పచతి పాకకృతిసామగ్రీమత్త్వాదిత్యాదౌ పాకకృత్యాదిసాధ్యకప్రతిజ్ఞాయాం

దీధితిరసంగతా ॥ యః పర్వతభిన్నత్వేన జ్ఞాయతే సపర్వతభిన్నత్వేన జ్ఞాయతే యథాపర్వతభిన్నత్వ ప్రకారక జ్ఞానాభావానుత్పన్నజ్ఞానమిత్యుదాహరణోపంచమ్యాః ప్రకృత్యర్థాన్వితత్వం వర్తత ఏవ ॥ ప్రకృత్యర్థస్యతు వస్తుగత్యా పర్వతః పర్వతభిన్నత్వ ప్రకారకజ్ఞానాభావవానితి ప్రతిజ్ఞాఘటకపదోపస్థితార్థకతయా అవయవాంతరోపస్థితార్థాన్వితస్వార్థబోధకతాయా అక్షతతయా అతివ్యాప్తితాదవస్థ్యాదిత్యత ఆహ * స్వభిన్నేతి * ఉదాహరణాద్బోధజననీయా స్వఘటకపదజన్యోపస్థితియ ఏవ సామగ్రీఘటికాః । నను ప్రతిజ్ఞాఘటక పదజన్యపర్వతభిన్నత్వప్రకారజ్ఞానాభావోపస్థితిస్తథాచ తత్సంవలితాయా ఉదాహరణఘటకపంచమ్యర్థోపస్థితేరేకసామగ్రీఘటకత్వాభావేన స్వభిన్నావయవఘటకపదజన్యోపస్థితిసహకారేణ అవయవాంతరఘటకపదోపస్థాపితార్థాన్వితస్వార్థబోధకత్వాభావాన్నాతివ్యాప్తిరితి భావః ॥ స్వభిన్నత్వంయదిస్వనిష్ఠావయవత్వపర్యాప్త్యనధికరణత్వం । తదాసఏవదోషః అనుయోగితయాఽవయవత్వపర్యాప్త్యధికరణప్రవేశే గౌరవమతస్స్వఘటకేతి అన్వయ విశేష్యవిశేషణ స్సాక్షాత్పరంపరాసాధారణః తేనవిభక్తిత్వవైయర్థ్యమ్ * నచైవమనుషంగపక్ష ఇతి * అత్రయద్యపిస్వభిన్నావయవఘటకపదజన్యోపస్థితిసహకారేణ తత్ప

హేత్వవయవస్థపఞ్చమ్యుపస్థాప్య హేతుతాన్వితస్వార్థబోధకాఖ్యాతవిభక్తి
మత్త్వాదతివ్యాప్తివారణాయ సాధ్యావిషయకత్వోపాదానస్యావశ్యకత్వాత్ ॥

దార్థాన్వితస్వార్థబోధకత్వఘటితఏకః కల్పః ॥ స్వఘటకపదజన్యోపస్థితిస
హకారేణ తత్పదార్థాన్వితస్వార్థబోధకత్వఘటితోఽపరోఽనయోశ్చ కల్ప
యోస్తస్మాద్వహ్నిమానితి నిగమనేఽననుషంగపక్షే ఉపనయైకవాక్యతాసత్త్వే
ఽపి తథావిధస్వార్థబోధకవిభక్తిమత్త్వాభావాత్సాధ్యావిషయకత్వమనర్థక
మేవేత్యనుషంగపక్ష ఇత్యయుక్తమ్ ॥ తథాపి అననుషంగపక్షే, తస్మాదితరే
భ్యో భిద్యత ఇతి నిగమనేఽతివ్యాప్తిః ॥ ఉపనయఘటకాయం పదార్థా
న్వితాఖ్యాతార్థాశ్రయతాబోధ ఘటకత్వాదతః సాధ్యావిషయకత్వం సా
ర్థకం భవతీత్యనుషంగపక్ష ఇత్యుక్తం తత్పక్షే తూపనయ ఘటకమయంపదం ని
గమనఘటకమేవేతి స్వఘటకపదజన్యోపస్థితిసహకారేణేత్యనేనైవ దర్శిత
నిగమన వారణాత్సాధ్యవిషయకత్వవైయర్థ్యమితి ॥ అత్రైవమనుషంగపక్షేఽపి
స్వఘటకేపీత్యాదికల్పే తత్సార్థక్యాభావేఽపి స్వభిన్నావయవఘటకేత్యాది
కల్పే తస్మాదితరేభ్యో భిద్యత ఇతి నిగమనే ఏవానుషంగపక్షే ఉపనయఘటకస్యై
వాయం పదస్యావృత్తిరనుషంగ ఇతి స్వభిన్నావయవఘటకపదజన్యోపస్థితి సహ
కారేణాఖ్యాతార్థాశ్రయతాబోధకత్వాదతివ్యాప్తిరతః సాధ్యావిషయకత్వం
సార్థకమేవ ॥ ఉపనయఘటకస్యాయంపదస్య స్వఘటకత్వేఽపి స్వభిన్నావయ
వసాధకత్వాదితి చేన్న ॥ ఉపనయఘటకస్యాయంపదస్యైవావృత్తిర్నానుషంగ
పదార్థః కింతూపనయఘటకాయంపదసదృశస్యాయంపదస్యేతి ఉపనయఘట
కాయంపదస్య స్వభిన్నావయవఘటకత్వేఽపి తత్సహకారేణ నిగమనస్యన బోధజ
నకత్వమిత్యాశయాత్ ॥ తథాచ స్వభిన్నావయవేత్యాదిప్రథమకల్పే నాయం
దోష ఇతి ॥ నన్వేవం వైయర్థ్యశంకాలాపనేఽపి సందర్భాశుద్ధిరేవ హేతుతావ
చ్ఛేదకవిశిష్టహేతువిశిష్టేత్యాదిప్రథమరీత్యా సాధ్యావిషయకత్వనివేశకల్పే యది
చేత్యాదినా దీధితికారైరుదాహరణేఽతివ్యాప్తిమాశంక్యావయవాంతరోపస్థా
పితేతి సమాధానస్య ప్రదర్శితత్వాత్తస్య స్వభిన్నావయవఘటకేత్యాదిపరిష్కా
రస్య కృతత్వేన ప్రథమరీత్యా సాధ్యావిషయకత్వస్య చానుషంగ పక్షాభిప్రాయక
త్వాభావాదనుషంగపక్షమవలంబ్య సాధ్యావిషయకత్వ వైయర్థ్యాభిధానస్యా

ప్రథమరీత్యా సాధ్యావిషయకత్వనిర్వచనస్యాననుషంగపక్ష ఇవ అనుషంగపక్షేఽపి
న సంభవాత్ అననుషంగపక్ష ఏవేయం వివక్షా అనుషంగపక్షే ఉదాహరణా
ప్యత్వవిశేషణేనానుపదోక్తోదాహరణం వారణీయమిత్యపి వదంతి ॥

యుక్తత్వాదితి చేన్న ॥ ప్రథమరీత్యా సాధ్యావిషయకత్వకల్పస్యానుషంగా నను
షంగోభయపక్షాభిప్రాయకత్వే బాధకాభావాదనుషంగపక్షమాదాయాపి శంకా
సంభవత్యేవ ॥ ఇయం చ శంకా స్వఘటకావయవేత్యాది పరిష్కారే కృతైవాగ
లేతి ధ్యేయమ్ ॥ అత్ర ప్రథమరీత్యా సాధ్యావిషయకత్వస్యానుషంగాననుషంగోభ
యపక్షాభిప్రాయకత్వేఽపి అవయవాంతరేత్యాది పరిష్కారః ప్రథమరీత్యా సా
ధ్యావిషయకత్వఘటితలక్షణకార్య ఇతి చైత్రః పచతీత్యాదిప్రతిజ్ఞాద్యాలోచయి
తౄణాం భట్టాచార్యాణామభిప్రాయః । యే తు తాదృశప్రతిజ్ఞామనాలోచయం
తః ప్రథమరీత్యా సాధ్యావిషయకత్వస్యానుషంగాననుషంగపక్షాభిప్రాయకతయా
యది చేత్యాదినోదాహరణాతివ్యాప్తిరుక్తా తత్ర తదేత్యాదినా సమాధానద్వ
యముక్తం తత్రాద్యమననుషంగపక్ష ఏవ అనుషంగపక్షే తు ద్వితీయమితి వదంతి
తన్మతమాహ * ప్రథమరీత్యేతి * ఇయం అవయవాంతరోపస్థాపితేత్యాదిప్రథమ
రీత్యా సాధ్యావిషయకబోధజనకత్వే సతి స్వఘటకపదజన్యోపస్థితిసహకారేణ త
త్పదార్థాన్వితస్వార్థబోధకవిభక్తిమన్న్యాయావయవత్వమననుషంగపక్షే ని
గళితార్థః ॥ న చాననుషంగపక్షమభిప్రేత్య భవత్వియం వివక్షా సాధ్యావిషయక
త్వం సార్థకమితి శంక్యమ్ ॥ ఏతన్మతేఽపి తస్మాదితరేభ్యో భిద్యత ఇతి నిగమనవా
రణాయ తత్సార్థక్యాత్ ॥ స్వభిన్నావయవఘటకపదజన్యోపస్థితి సహకారే
ణాయం పదార్థాన్వితస్వార్థబోధకాఖ్యాతశాలిత్వాదితి * ఉక్తోదాహరణం *
పర్వతభిన్నత్వప్రకారకజ్ఞానాభావసాధ్యహేతుకస్థలీయోదాహరణమ్ ॥ ఉదా
హరణాన్యత్వే సతి ప్రథమరీత్యా సాధ్యావిషయకబోధజనకత్వే సతి సాధ్యాన్వి
తస్వార్థబోధజనకవిభక్తిమన్న్యాయావయవత్వం నిగళితార్థః ॥ ఏవం చ
నిగమనవారణాయ సాధ్యావిషయకత్వనివేశః ॥ స్వఘటకపదజన్యోపస్థితిసహ
కారేణ తత్పదార్థాన్వితస్వార్థబోధకసుబ్విభక్తిమత్త్వన్యాయావయవత్వం
త్వనివేశ్య మిత్యుక్తౌ త్వనుషంగాననుషంగపక్షయోః సాధ్యావిషయకత్వం వ్యర్థ
మితి తత్త్యాగః ॥ ఇదమత్రావధేయమ్ ॥ సిద్ధాంతే ప్రథమరీత్యా సాధ్యావిష

సాధ్యఘటితార్థబోధకోక్తహేతావవ్యాప్తిం హేతువిభక్తిమదుక్తోదాహరణాతివ్యాప్తిం చ ప్రకారాంతరేణ వారయతాం మతమాహ * కేచిత్త్వితి * నిగమనే హేతువిభక్తిమత్త్వనైయత్యాదతివ్యాప్తివారణాయ అనియతాంతమ్॥ హేతుత్వస్యాపి సాధ్యబోధకోక్తహేతువృత్తితయా అసంభవ ఇతి అసామానాధికరణ్యముపేక్ష్య అనియతత్వనివేశః ॥ ఉదాహరణోపనయయోస్సాధ్యబోధకయోరప్యసంభవాదుదాహరణోపనయసామాన్యవారణాయ నియతాంతం॥ హేతువిభక్తిమద్దర్శితోదాహరణవృత్త్యుదాహరణత్వమాదాయాతిప్రసంగవారణాయ సామానాధికరణ్యముపేక్ష్య నియతత్వనివేశనం॥ విభక్తిమత్త్వమనుపాదేయం హేతుత్వప్రతిపాదకపదవత్త్వనైయత్యనివేశేనైవానతిప్రసంగాత్ హేతుత్వప్రతిపాదకపదవత్త్వనైయత్యప్రతిపాదకవిభక్తిమత్త్వనైయత్యయోర్వైకల్పికముపాదానం వా ॥ అత్ర చ ద్వితీయకల్పే విశేషణవిభక్తేర్నిరర్థకత్వమతాభిప్రా

యకత్వం సాధ్యాంశఘటితం తదఘటితం చ అతఏవ ద్వితీయరీత్యా సాధ్యావిషయకత్వస్యావతారికాయాం ప్రక్షాళనాద్ధీతి న్యాయేన తత్పరిత్యాగకల్పోప్యయుక్తః ॥ తత్రాద్యే దళాంతరే పక్షవిశేషణతాపన్నత్వనివేశమాత్రం సూచితం ॥ ద్వితీయే తు దళాంతరోపాదానవైయర్థ్యం అతో ద్వితీయరీత్యా సాధ్యావిషయకత్వం దర్శితమ్ ॥ తత్ర హేతువిభక్తిమత్త్వమిత్యస్యసార్థక్యంచ ॥ తత్ర హేతౌ హేతుత్వస్య ప్రకృతపక్షవిశేషణతాపన్నప్రకృతసాధ్యాన్వితస్వార్థస్య బోధికా విభక్తిరిత్యర్థాత్ తదేతత్పదవైయర్థ్యం సాధ్యాంశఘటితప్రథమరీత్యా తస్య తు పక్షద్వయాభిప్రాయకతయా తత్ర హేతౌ హేతుత్వస్యావయవాంతరోపస్థాపితార్థాన్వితస్వార్థస్య బోధకేత్యర్థః ॥ ఉదాహరణాన్యత్వం నివేశ్య సమాధానంత్వన్వాచయతి * సాధ్యేతి * వహ్నిసామగ్రీమత్త్వాదిత్యాదౌ * ఉక్తేతి * ధూమాదాలోకాభావాదిసాధ్యకేత్యర్థః * ఉక్తేతి * వహ్నిసామగ్రీమత్త్వాదిత్యర్థః * ఉదేతి * అభావసాధ్యకవ్యతిరేకిణో రిత్యాదిః * నియతాంతమితి * హేతువిభక్తిమత్త్వనియతేతిపరిత్యాగే ఉభయత్రావ్యాప్తిరిత్యర్థః * దర్శితేతి * యః పర్వతభిన్నత్వేన జ్ఞాయతే స పర్వతభిన్నత్వేన జ్ఞాయతే యథా పర్వతభిన్నత్వప్రకారకజ్ఞానాభావాదుత్పన్నం జ్ఞానమిత్యుదాహరణవృత్తీత్యర్థః * వైకల్పికమితి * ఏకలక్షణే ద్వయోర్నప్రవేశ ఇత్యర్థః * నిర

హేతూదాహరణవిశేషత్వమాదాయోక్తోదాహరణేఽతిప్రసంగవారణాయావయవత్వావచ్ఛేదకేతి * చింత్యమితి * చిన్తాబీజం పూర్వవత్ ॥ యథాశ్రుతప్రతిద్వితీయలక్షణార్థస్య నిగమనసాధారణతయా ఽన్యథావ్యాచష్టే * విభక్త్యర్థేతి * విభక్తిజన్యహేతుత్వోపస్థితిద్వారా హేతుత్వముఖ్యవిశేష్యకశాబ్దధీజనకన్యాయావయవత్వమిత్యర్థః ॥ తేన హేతుత్వే విభక్త్యర్థత్వవిశేషణస్యావ్యావర్తకత్వేఽపి న క్షతిః * నిగమనవారణాయేతి * తత్ర తిఙర్థస్య విశేష్యత్వాదితి భావః * విశేష్యేతీతి * హేతుత్వవిశేష్యకత్వస్య తత్రాపి సత్త్వేన ముఖ్యవిశేష్యతాపర్యన్తానివేశనే తత్రాతివ్యాప్తిరేవేతి భావః ॥ నను ఘటో దండాదిత్యాదిప్రతిజ్ఞాఘటిత ఘటాదిపక్షకనిరూపకతాసంసర్గక దండాదినిష్ఠహేతుతాసాధ్యకన్యాయాన్తర్గతే తస్మాద్దండాదిత్యాకారకనిగమనే అననుషంగపక్షే విభక్త్యర్థహేతుత్వవిశేష్యకబోధజనకేఽతివ్యాప్తిరత ఆహ * ఘటో దండాదితి * జ్ఞాపకత్వరూపహేతుత్వస్యైవ ప్రకృతే నివేశనీయతయా జనకత్వరూ

ర్థకత్వేఽతి * తత్సాధకత్వే ఉదాహరణే ఉపనయే చాతివ్యాప్తిః స్యాత్ * ఉదాహరణేతి * యః పర్వతభిన్నత్వేన జ్ఞాయతే ఇత్యాదీత్యర్థః * పూర్వవదితి * ఆత్మాశ్రయభయేన తథావిధావచ్ఛేదకరూపాన్తరస్య పరిచయోఽపేక్షితః ॥ తచ్చ రూపం యదినిరుక్తసాధ్యవిషయకశాబ్దబోధజనకత్వే సతి నిరుక్తహేతువిభక్తిమన్న్యాయావయవత్వం తదా తస్యైవ లక్షణత్వాద్వ్యర్థవిశేషణతా ఏవం సాధ్యాదిభేదేన హేతుత్వభేదే వహ్నిసామగ్రీమత్త్వాదివృత్తిహేతుత్వస్య సాధ్యావిషయకజ్ఞానజనకతానియతత్వాదవ్యాప్తిః ॥ ధూమాదాలోకాభావసాధ్యకోపనయాదావతివ్యాప్తిః ॥ సాధ్యాదిభేదేన హేతుత్వాభేదే చ మానాభావ ఇత్యర్థః * విభక్తీతి * విభక్తిజన్యహేతుత్వోపస్థితిజన్యేత్యర్థః ॥ నను హేతుత్వం ప్రమేయాద్యావృత్తిసత్తాదాత్మ్యేన హేతుత్వాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః విభక్త్యజన్యహేతుత్వోపస్థిత్యజన్యేత్యుక్తౌ తత్రైవ హేతావవ్యాప్తిరితి చేన్న ॥ విభక్తిజన్యహేతుత్వోపస్థిత్యసమవధానప్రయుక్త హేతుత్వముఖ్యవిశేష్యకశాబ్దబోధాభావకత్వస్య తాదృశోపస్థిత్యభావప్రతియోగితన్ముఖ్యవిశేష్యతాప్రయోజకత్వపర్యవసితస్య వాచ్యత్వాత్ ॥ అకారణవిరహస్యాప్రయోజకతయోక్తప్రతిజ్ఞాయాం నావ్యాప్తిః ॥ అనుషంగపక్షే పక్షస్యైవ వి

పహేతుత్వసాధ్యకప్రథమస్థలేనాతివ్యాప్తిప్రసక్తిరిత్యతో వహ్నిపక్షక ధూమని ష్ఠహేతుతాసాధ్యకస్థలాంతరానుసరణమ్ * తదవృత్తేరితి * తాదాత్మ్యాతిరిక్తవృత్త్యనియామకసంబంధేన వ్యాపకత్వానభ్యుపగమాదితి భావః॥ తాదాత్మ్యేనస్వస్య స్వధర్మవ్యాపకత్వసత్త్వాదాహ * అతదాత్మనఇతి*తద్ధర్మేణేతి * తద్వృత్తిధర్మేణేత్యర్థః॥జ్ఞాప్యతాయా ఏవ నవీనమతే పఞ్చమ్యర్థతయా జ్ఞాప్యత్వసాధ్యకతాదృశప్రతిజ్ఞాసంభవత్వేన తథాచాసంభవవారణాయలక్షణస్థహేతుత్వపదేనాపి తాదృశస్య హేతుత్వరూపార్థస్యైవ వివక్షణీయతయా తత్రత్యనిగమనేఽతివ్యాప్తితాదవస్థ్యమిత్యాశఙ్క్యాహ * సంప్రదాయవిరోధాచ్చేతి * న్యాయానంతర్గతస్య ధూమాదిత్యాదివాక్యస్యోదాహరణప్రయోజకజిజ్ఞాసోపధాయకత్వవిరహేఽపి తత్స్వరూపయోగ్యతామాదాయాతివ్యాప్తిం ప్రసజ్య న్యాయావయవత్వదళం సాఙ్క్షీచికీర్షాజనకపదస్య స్వరూపయోగ్యతాపరత్వం స్ఫుటయతి * క్వచిదితి * అభ్యుపేత్యే ఫలోపధాననివేశేఽపి న్యాయావయవత్వనివేశసమావశ్యకమిత్యాహ * ఉదాహరణత్వంచేతి * వైయర్థ్యాత్ * ప్రయోజనాంతరాభావాత్॥ తథాచ యత్రోదాహరణాంతమేవ ప్రయుక్తం తత్రాప్యుదాహరణప్రయోజకజిజ్ఞాసాఫలోపధానసంభవేనాతివ్యాప్తివారణాయన్యాయావయవత్వనివేశనం జనకపదస్యఫలోపధానపరత్వేఽప్యావశ్యకమేవేతిభావః చతుష్టయలక్షణే ప్రసిద్ధప్రతిజ్ఞానిగమనయోస్సాధ్యవిషయకత్వవిశేషణవ్యావృత్తిర్నఘటతే పంచమ్యన్తత్వాభావాదితి పంచమ్యంతతద్విశేషణతద్వ్యావృత్తిమాహ * అయంనదండాదితి * అయందండాదిత్యాదిప్రతిజ్ఞాయాస్సంప్రదాయవిరుద్ధత్వం ప్రాగభిహితమిత్యభావసాధ్యకానుధావనం॥ వహ్నిమాన్వహ్నిసామగ్రీమత్త్వాదిత్యాదౌ యథాశ్రుతేఽవ్యాప్తేరాహ * వ్యాఖ్యాతార్థమితి *

శేష్యతయాఽనతిప్రసంగాదాహ * అననుషంగపక్షఇతి* తాదాత్మ్యేనేతి * ఏతేన తర్కాలఙ్కారాణాం యదవ్యాప్తివాదే తత్రతత్ర స్వామిత్వాదిసంబంధేన వ్యాపకత్వప్రసిద్ధ్యభిధానం తదీదృశదీధితికారప్రదర్శిత నియమవిరుద్ధమిత్యావిష్కృతమ్ * అసంభవేతి * అన్యవిధహేతుత్వనివేశఇత్యాదిః * అభ్యుపేత్యేతి * యేనహేతువాక్యేన ఉదాహరణజిజ్ఞాసానజనితా తత్రావ్యాప్తిరూపం దోషమభ్యుపేత్యేత్యర్థః॥ ఏవంచ స్వరూపయోగ్యతానివేశేఏవ న్యా

హేతుతావచ్ఛేదకవిశిష్టేత్యాదినేత్యాదిః * ఉపనయవిశేషేతి * సాధ్యావిష యకబోధజనకాభావసాధ్యకవ్యతిరేక్యుపనయ ఇత్యర్థః ॥ ఉదాహరణస్య చ పంచమ్యంతస్యాపి సంభవాత్తద్వారణాయోదాహరణాన్యత్వస్య నివేశనీయతయా తత ఏవోదాహరణసామాన్యవారణసంభవాదుపనయపర్యన్తానుధావనం ॥ ధూమాదాలోకాభావాదిసాధ్యకే ధూమాదాలోకవ్యాపకాభావప్రతియోగిమానయమిత్యాద్యుపనయేఽతివ్యాప్తివారకతయా అంతపదసార్థక్యం బోధ్యమ్ ॥ ఉపనయస్య కస్యచిదపి పంచమ్యంతత్వాసంభవాద్ధేతుపదవైయర్థ్యమాశఙ్క్యాహ * హేతుత్వబోధకార్థమితి * హేత్వితి * తాదృశార్థకహేతుపదస్య పంచమీపదస్య చ వైకల్పికముపాదానమిత్యర్థః ॥ తథా చ హేతుత్వబోధకాంతత్వం పంచమ్యంతత్వం పృథఙ్నివేశ్య లక్షణద్వయం కరణీయమిత్యర్థః ॥ నన్వేవం ప్రథమలక్షణే హేతుత్వపక్షకే తద్బోధకేదం పదాంతోపనయేఽతివ్యాప్తిరిత్యత ఆహ * ఉపనయస్య చేతి * ప్రయుజ్యమానవిభక్త్యంతత్వాభావాదనుసంధీయమానేతి ॥ తథా చ తస్య హేతుత్వబోధకాంతత్వాభావాదేవ నాతివ్యాప్తిరితి భావః ॥ నను ద్వితీయలక్షణే అయం న గుణో ద్రవ్యాసమవేతత్వాదిత్యాదౌ యథా

యావయవత్వసార్థక్యమితి మంతవ్యమ్ ॥ ఫలోపధానానివేశేపి తత్సంభవాల్లక్షణం తు స్వరూపయోగ్యతాఘటితమేవ కార్యమితి నావ్యాప్తిరితి భావః ॥ ఫలోపహితమాత్రస్య లక్ష్యతామభ్యుపేత్యేతి వార్థః * సాధ్యేతి * హేతుత్వపక్షకేతరభేదసాధ్యకస్థలీయేతరత్వవ్యాపకాభావప్రతియోగిమద్విదమిత్యాకారకస్యేత్యర్థః ॥ నన్పూపనయవిశేషానుధావనం వ్యర్థం ధూమాదాలోకాభావసాధ్యకవ్యతిరేక్యుదాహరణ ఏవాతివ్యాప్తిసంభవాదిత్యత ఆహ * ఉదాహరణస్య చేతి * యత్ర పటో దండజన్యత్వాభావవాన్ స్యాత్ స న సతీయస్య యో దండసంయోగాజన్యద్రవ్యత్వాభావవాన్ సదండాదిత్యాదౌ పర్వతః పర్వతభిన్నత్వప్రకారకజ్ఞానాభావవాన్ పర్వతత్వాత్ యః పర్వతభిన్నత్వేన జ్ఞాయతే స పర్వతత్వాభావవాన్ యథా సధూమాదిత్యాదేశ్చ వ్యతిరేక్యుదాహరణస్యేత్యర్థః * హేతుత్వేతి * స్వాఘటకభాగపూర్వత్వాభావవద్ధేతుత్వబోధకపదకత్వమర్థః ॥ ఏవం పంచమ్యంతేత్యత్రాపి * ద్రవ్యాసమవేతత్వాదితి * ద్రవ్యపదం సంపాతాయాతమ్ ॥ భిన్నధర్మికత్వాదవైయర్థ్యం వా స్వం వాక్యం దృష్టాంతః శబ్దస్సరూ

దండాదిత్యాదిస్వపరపంచమ్యంతపదఘటితదృష్టాంతశాలిని వ్యతిరేక్యుదాహరణే అతివ్యాప్తిరిత్యత ఆహ * ఏవమితి * దృష్టాంతస్యేత్యత్రానుసంధీయమానప్రథమైవాంత ఇత్యనుషజ్యతే * అన్వయాయోగాదితి * ప్రథమాంతత్వం వినా సమానవిభక్తికత్వాభావేన తాదృశశాబ్దబోధే ప్రథమాంతపదోపస్థాప్యసాధ్య(ధ్య)భావ)సాధనాభావవదభేదాన్వయానుపపత్తేరిత్యర్థః॥ నన్వేవమపి అయం న ఘటో దండాజన్యత్వాత్ యో ఘటస్స దండాదిత్యాదౌ ఉదాహరణలక్షణాద్వయాతివ్యాప్తిర్దుర్వారైవ సాధ్యావిషయకబోధజనకత్వాత్ పంచమ్యంతత్వాచ్చేత్యత ఆహ * కస్యచిదితి * పూర్వవదితి * అవయవాంతరోపస్థాపితార్థాన్వితస్వార్థబోధకతోదాహరణాన్యతత్వయోరన్యతరవిశేషణే నేత్యర్థః॥ ననుపంచమ్యాస్తసిరిత్యత్ర పంచమ్యా ఇత్యస్య పంచమ్యంతతార్థకత్వపక్షే పర్వపావహ్నిమాన్వ

పమ్ * ఉదాహరణే * వ్యతిరేకిణి, క్వచిత్పుస్తకే ద్వితీయలక్షణే ఇదం ద్రవ్యం సమవేత గుణత్వాదితి పాఠః ఉదాహరణే ఇత్యనంతరం ద్వితీయరీత్యా సాధ్యావిషయకత్వే నిర్వచనపక్షే గుణత్వాభావసాధ్యకే తాదృశవ్యతిరేకదృష్టాంతశాలిన్యుదాహరణే ఇతి క్వచిత్పాఠః * ప్రథమైవాంత ఇతి * యద్యప్యుదాహరణస్య ప్రథమాంతత్వాభావేపి న దోషః వక్ష్యమాణేనోదాహరణాన్యత్వేనైవ తద్వారణాత్॥ తథాపి పంచమ్యంతాన్యత్వాభావేనైవ వారణసంభవాదుదాహరణాన్యత్వానురోధవైయర్థ్యమిత్యాశయః॥ సాధ్యసాధనవదభేదేతి పాఠే సాధ్యం వ్యాపకం సాధనం వ్యాప్యమ్॥ సాధ్యసాధనాభావవదభేదేతి పాఠస్సుగమః * సదండాదితి * అత్రతు ప్రథమాంతత్వం నాస్త్యేవ॥ పంచమ్యర్థస్య ప్రత్యయార్థత్వేన భేదసంబంధేనాన్వయే ప్రథమాయా అనుసంధానం నాపేక్షితం అభేదసంబంధస్థలఏవ తస్యానుసంధానాపేక్షణాదితి భావః॥ యథా దండాదిత్యాది స్వపరస్యత్వన్యతయా తత్ర హేతుత్వబోధకాంతత్వం పంచమ్యంతత్వం వా నాస్త్యేవేతి తదుపేక్షా * అవయవాంతరేతి * అవయవాంతరోపస్థాపితార్థాన్వితార్థకహేతుత్వప్రతిపాదకపదాంతత్వ తాదృశపంచమ్యంతత్వం వేత్యర్థః॥ అంతత్వంతువ్యర్థమ్॥ ఉదాహరణాన్యత్వకల్పేతు అంతత్వసార్థక్యం పూర్వవత్ * పంచమ్యేతి * తథాచ పంచమ్యాః పరః స్తసిస్స్యాదితి సూత్రార్థః। నన్వేవమర్థవద్భాగస్యేత్యర్థస్యాపి వహ్నిప్రమాతేత్యత్ర తస్య హేతుపంచమ్యంతత్వాభావమేవ॥

హిన్యప్రయోగ ఇత్యాదౌ హేత్వవయవస్య హేతుపంచమ్యంతతావిరహా దవ్యాప్తిరిత్యత ఆహ * అత్రచేతి * హేతుపంచమ్యంతత్వమితి * హేతుత్వబోధకాంతత్వం పంచమ్యంతత్వం చేత్యర్థః * అర్థవద్భాగస్యేతి * స్వఘటకార్థవద్భాగపూర్వత్వాభావవద్ధేతుత్వబోధకాదిఘటితత్వమేవ తదంతత్వమిహ వివక్షితమితి భావః అర్థవత్త్వమాకాంక్షానిర్వాహకత్వం ॥ తసిలం వినాపి తత్పూర్వపంచమ్యేవ ప్రకృతాన్వయబోధోపయికాకాంక్షానిర్వాహాత్ తసిలాదేరాకాంక్షానిర్వాహకత్వం నతు కించిదర్థవాచకత్వం తసిలాదేరవాచకత్వేపి తద్ఘటకప్రత్యేకవర్ణానాం వాచకత్వాత్ ఏకాక్షరకోశే సర్వేషాం వర్ణానాం వాచకత్వబోధనాత్ ఉక్తసూత్రే పంచమీపదస్య షష్ఠ్యంతత్వమపి సంభవతీత్యభిప్రాయేణ యథాశ్రుతస్యైవ సాధుతాం సమర్థయతి * పంచమ్యాదేరితి * ఆదిపదాభ్యాం సప్త

అంతస్య తసిలో హేతుపంచమీత్వాభావాదిత్యవ్యాప్తిః ॥ కించ ధూమాదాలోకాభావాదిసాధ్యకే సాధ్యవిషయకబోధజనకే ధూమాదాలోకవ్యాపకీభూతేత్యాదివ్యతిరేక్యుపనయేఽతివ్యాప్తిః ॥ ధూమాదిత్యత్ర ధూమ ఇత్యర్థవద్భాగస్య హేతుపంచమ్యంతత్వాత్ అతః అంతపదస్య పూర్వత్వాభావోఽర్థః ॥ అర్థవద్భాగస్య పూర్వత్వాభావ ఇతి యోజనా ॥ తథాపి ఉక్తోపనయేఽతివ్యాప్తిరితి పరిష్కరోతి * స్వఘటకేతి * యత్ర లక్షణం సంగమనీయం తదేవ స్వపదార్థః ॥ ధూమాదాలోకవ్యాపకేత్యుపనయే స్వఘటకో యోఽర్థవద్భాగ ఆలోకభాగః తత్పూర్వత్వాభావవత్త్వం న పంచమ్యాస్సంభవతీతి నాతివ్యాప్తిః ॥ అత్రోక్తతాదృశపూర్వత్వాభావవద్ధేతుత్వపదఘటితత్వం తాదృశపూర్వత్వాభావవత్పంచమీఘటితత్వం చ భిన్నం లక్షణద్వయం వైకల్పికం ద్రష్టవ్యమ్ ॥ నను స్వఘటకార్థవద్భాగత్వాదిప్రవేశేఽననుగమ ఇతి చేన్న ॥ స్వఘటకార్థవద్భాగపూర్వత్వాభావవద్ధేతుత్వబోధకపదఘటితం యద్యత్స్వం తదన్యత్వస్య వాచ్యత్వాత్ ॥ స్వఘటకార్థవద్భాగేత్యత్రార్థవత్త్వం కిద్రూపమిత్యత ఆహ * అర్థవత్త్వమితి * ఏతత్తు శాబ్దికానుసారిమతవిశేషః ॥ వస్తుతస్తు ॥ అర్థవత్త్వం స్వఘటకేతరపదార్థాన్వితార్థకత్వమ్ ॥ ఏకాక్షరకోశలభ్యానామర్థానాం తాదృశేతరపదార్థాన్వితత్వాభావాన్న దోషః ॥ ఏవంచ తసిలాదేరాకాంక్షానిర్వాహకత్వానుగమే తత్ప్రయోగవైయర్థ్యమిత్యపాస్తమ్ * పంచమ్యాదేరితి * య

మ్యాదేస్త్రలాదేశ్చపరిగ్రహః * నానుపపత్తిరితి * తథాసతి తసిల ఏవ హేతుత్వప్రతిపాదకత్వాత్ పంచమీత్వాచ్చేతి భావః॥ తసిలాదేః పంచమ్యా ఆదేశతాపక్షేఽ ఉక్తహేత్వావ్యాప్తివారణాయ పంచమ్యంతత్వమవివక్షితాం మతమాహ * కేచిత్త్వితి * హేతుత్వప్రతిపాదకపదశాలిత్వమితి * తథాచ పంచమ్యంతత్వానివేశాత్ తసిలః పంచమ్యా ఆదేశతాపక్షేఽపి న తదంతహేత్వవ్యాప్తిరితి భావః॥ నను హేతుత్వప్రతిపాదకపదస్యాంతత్వావివక్షణే దర్శితస్యాతిరేక్యపనయేఽతివ్యాప్తితాదవస్థ్యమిత్యత ఆహ * పూర్వవదితి * ప్రకృతసాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకతాదృశపదశాలిత్వరూపమిత్యర్థః॥ ఏవంచ ప్రథమలక్షణే తాదృశస్వార్థబోధకవిభక్తిశాలిత్వం సాధ్యవిషయకధీజనకత్వంచ నిరుక్తవిశిష్టవిషయితాబహిర్భూతసాధ్యవిషయతాశూన్యధీజనకత్వరూపం నివిష్టం అత్ర తు తాదృశహేతుత్వప్రతిపాదకపదశాలిత్వం సాధ్యవిషయకజ్ఞానజనకత్వంచ నిర్వక్ష్యమాణమన్యవిధం ప్రవిష్టమితి భేద ఇత్యవధేయం॥ పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదిన్యాయాంతర్గతప్రతిజ్ఞాదేర్నిరావద్యసాధ్యవి

ద్యపి సప్తమ్యాదేః పరత్రలాదిరిత్యర్థోఽపి సప్తమ్యాస్త్రల్ ఇత్యాదేస్సంభవతి ఏవంచ ప్రత్యయప్రకరణే ఆదేశకథనమపి నాస్తి తథాపి సప్తమ్యా వ్యవధానేన కుత్రేతి ప్రయోగో న స్యాత్ కుతహోరిత్యనుశాసనావిషయత్వాత్ అతస్తత్ర యథా షష్ఠీస్వీక్రియతే తథా కుత ఇతి ప్రయోగానురోధేన ఇహాపి షష్ఠ్యేవ యుక్తేతి దృష్టాంతార్థమాదిపదమ్ । అత్ర పంచమీలోపేన తకారాదిప్రత్యయావ్యవధానస్యాశ్రయణాసంభవాదస్వరససూచనాయ దీక్షితౌ తుకారః ॥ సప్తమ్యాదేరిత్యాదిపదాభ్యాం సర్వాసాం విభక్తీనాం తసేశ్చ పరిగ్రహః * దర్శితేతి * హేతుత్వపక్షకేత్యర్థః * ప్రథమలక్షణే * అనుమితికారణీభూతేత్యాదికే ॥ తథాచ ప్రథమలక్షణే హేతుత్వప్రతిపాదకస్య విభక్త్యంశస్య ప్రవేశః ॥ అత్ర తు హేతుత్వప్రతిపాదకపదత్వేనైవేతి భేదః ॥ నచ సాధ్యవిషయకత్వజ్ఞానజనకత్వస్య చేతి సముచ్చయార్థకచకారేణ తాదృశపదశాలిత్వేఽపి నిర్వక్ష్యమాణతా లభ్యతే తథాచ పూర్వవదితి దీధితివిరోధ ఇతి వాచ్యం ॥ చకార ఏవకారార్థస్తథాచ సాధ్యవిషయకత్వమేవ నిర్వక్ష్యమాణమిత్యర్థః । నతు తాదృశపదశాలిత్వం తస్య పూర్వమేవ నిరుక్తత్వాత్ ॥ నను ప్రకృతసాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకపదశాలిత్వమేవాస్తు హేతుత్వప్రతిపాదకేతి కిమర్థమిత్యత ఆహ * పర్వత ఇతి * విశేష్య

షయకజ్ఞానజనకతాశాలినో వారణాయ హేతుత్వప్రతిపాదకపదోపాదానం ॥ వహ్నేర్ద్రవ్యత్వాత్ వహ్నిమాన్ హేతుత్వం ప్రమేయమిత్యాది న్యాయాన్తర్గత ప్రతిజ్ఞాదావతివ్యాప్తివారణాయ విశేషణతయా సాధ్యాన్వితత్వనివేశనేపి సుందరవహ్నిమత్సధర్మా పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదావతివ్యాప్తి వారణాయ తదావశ్యకత్వం ॥ న చైవమప్యాలోకాద్వహ్నిమత్సధర్మా పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదావతివ్యాప్తిర్దుర్వారైవ తత్రాపి వివక్షణీయప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నహేతువిశిష్టసాధ్యవిషయకజ్ఞానాజనకత్వస్యాక్షతత్వాదితి వాచ్యం ॥ హేతుత్వప్రతిపాదకేత్యస్య ప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న హేతువిశిష్టహేతుత్వప్రతిపాదకార్థకత్వాత్ ॥ యథాశ్రుతం సాధ్యావిషయకజ్ఞానజనకత్వం అయం వహ్నిమాన్వహ్నిసామగ్రీమత్త్వాదిత్యాదిన్యాయస్థలే హేత్వవయవేఽవ్యాపకం పూర్వనిరుక్తతన్నివేశే చ సాధ్యాన్వితస్వార్థబోధక హేతుత్వప్రతిపాదకపదశాలిత్వవిశేషణే హేతుత్వప్రతిపాదకేత్యస్య వైయర్థ్యం ప్రతిజ్ఞాయా నిరుక్తసాధ్యావిషయకజ్ఞానజనకత్వాభావా

తయాసాధ్యాన్వితార్థకం పదం పర్వతపదాదిమత్తుపాదివాతిచ్ఛాలిత్వాదతివ్యాప్తిరిత్యర్థః ॥ నను హేతుత్వప్రతిపాదకత్వ నివేశేపి క్వచిదతివ్యాప్తిస్స్యాత్తద్భయేన వివక్షణాంతరకరణేతు హేతుత్వప్రతిపాదకత్వవైయర్థ్యమిత్యతః ప్రయోజనాంతరమాహ * వహ్నేరితి * పంచమ్యర్థహేతుత్వస్య విశేష్య విధయాన్వయలాభార్థం పక్షతావచ్ఛేదకకోటౌ వహ్నేరితి ॥ తథాచ ప్రకృతసాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకహేతుత్వప్రతిపాదక పంచమీరూపపదఘటితత్వా దతివ్యాప్తిః * సుందరేతి * సుందరవహ్నీతి భాగమాదాయేతి శేషః * తదావశ్యకత్వం * హేతుత్వప్రతిపాదకపదస్యావశ్యకత్వం * వివక్షణీయేతి * ఏతేన ధూమాద్వహ్నిమత్సధర్మా పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాపరిత్యాగబీజ మావిష్కృతమ్ ॥ తత్ర ధూమాద్వహ్నీతి భాగమాదాయైవ ప్రకృతహేతుత్వవిశిష్టహేతువిశిష్టసాధ్యజ్ఞానజనకత్వసత్త్వేన వారణసంభవాత్ * పూర్వనిరుక్తతన్నివేశే చ * హేతుతావచ్ఛేదకవిశిష్టహేతుత్వవిషయతా బహిర్భూతసాధ్యవిషయతాశూన్యజ్ఞానజనకత్వనివేశే చేత్యర్థః * ప్రతిజ్ఞాయాః * సుందరవహ్నిమత్సధర్మా పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాయాః ॥ స్వం నిగమనం తథాచ తాదృశం యన్నిగమనం తదన్యత్వం హేతావితి భావః ॥ నన్వితరనైరపేక్ష్యేణేతి వ్యర్థం లాఘ

దేవవారణాదతస్సాధ్యావిషయకజ్ఞానజనకత్వమన్యథానిర్యుక్తి * సాధ్యేతి * ఏవం చపర్వతోవహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాయాస్స్వవిషయకజ్ఞానజనకత్వేపీతరనైరపేక్ష్యేణ హేతుత్వవిశిష్టసాధ్యవిషయకజ్ఞానాజనకతయాసాధ్యావిషయకేత్యాదినాఽవారణాత్ హేతుత్వప్రతిపాదకత్వం పదవిశేషణమర్థవద్భవతి హేత్వవయవస్యాపిప్రతిజ్ఞాసహకారేణ హేతుత్వవిశిష్టసాధ్యవిషయజ్ఞాన జనకతయాఽసంభవవారణాయేతరనైరపేక్ష్యేణేతి॥స్వఘటకపదాసహకారేణేత్యర్థకం అజనకేత్యస్యప్రతియోగివిశేషణం॥తథాచస్వేతరావయవాజన్యహేతుత్వవిశిష్టసాధ్యవిషయకజ్ఞానజనకంయత్తదన్యత్వమితిసముదాయార్థః॥ జనకపదస్య జనకతావచ్ఛేదకధర్మపర్యాప్త్యాశ్రయసముదాయత్వలాభాయేతరనైరపేక్ష్యేణేతి॥హేత్వవయవస్య ప్రతిజ్ఞాసహకారేణ తాదృశబోధజనకత్వేపి తాదృశధర్మపర్యాప్త్యాశ్రయసముదాయభేదస్యాక్షతతయాఽఇతరనైరపేక్ష్యప్రవేశేపిలక్షణసమన్వయాత్ అయంధూమాద్వహ్నిమాన్ ధూమాద్వహ్నిమతోఽన్యత్రావర్తమాన ధర్మాదిత్యాదిహేతోర్ధూమనిష్ఠహేతుతావిశిష్ట సాధ్యజ్ఞానజనకస్య సంగ్రహాయప్రకృతేతి ప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశిష్టేత్యర్థకం॥ ప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నహేతువిశిష్టహేతుత్వమితరావిశేషణతయా అవగాహిన ఏవ జ్ఞానస్యేతరనిరపేక్షహేతువాక్యజననాత్తాదృశహేతుత్వప్రకారకజ్ఞాన సామాన్యజనకత్వస్యైవసకలహేత్వవయవసాధారణ్యాత్ సాధ్యాంశోపాదాన మనర్థకమితి తత్పరిత్యజతి * సాధ్యంచేతి * అత్రసాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకత్వనివేశే

నేనజనకతావచ్ఛేదక ధర్మపర్యాప్తిమత్త్వస్యైవనివేశేన తాదృశప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయత్వ రూపధర్మపర్యాప్త్యనాశ్రయత్వేనైవలక్షణగమనాదిత్యతఆహ * ఏవంచేతి * ఇతరనైరపేక్ష్యేణచేత్యర్థః * తాదృశధర్మః * ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయత్వరూపః * ధూమాదితి * వహ్నిమాత్రస్యసాధ్యత్వే హేతౌ ధూమాదితివ్యర్థంస్యాత్ సాధ్యే తన్నివేశేతు అయోగోళకే వ్యభిచారస్స్యాదతస్తత్రతన్నివేశః ॥ నన్వత్ర హేతుతావచ్ఛేదకగ్రహేణైవ వ్యాప్తిగ్రహాదుదాహరణాకాంక్షానుపపత్తిరితిచేన్న ॥ సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వస్య వ్యాప్త్యనాత్మకత్వాత్ ॥ ధూమాద్వహ్నిమత్పర్వతాదన్యత్రావర్తమానధర్మస్యవాహేతుత్వాత్ ॥ ధూమశూన్యవహ్నిమత్పర్వతే వ్యభిచారవారణాయ హేతౌ ధూమాదితినివేశాత్ * అనర్థకమితి * అఖండాభావఘటకత్వేపి ప్రయోజనవిరహ

✱ హేతుత్వ పక్షకోపనయే సాధ్యాన్వితార్థబోధే స్వజన్యత్వనివేశే అనుషంగ
పక్షే సాధ్యాన్వితపక్షబోధస్యోపనయాజన్యతయా తదవారణేఽప్యనుషంగపక్షే
నిగమనోపస్థాపితసాధ్యాన్వితహేతుత్వబోధకేదంపదశాలిన్యతివ్యాప్తేః ॥ నచ
హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న హేతువిశిష్టహేతుత్వ ప్రతిపాదకపదశాలిత్వ నివేశ
నాన్న తత్రాతివ్యాప్తిరితి వాచ్యం ॥ గోత్వాభావవిశిష్టహేతుత్వం సాస్నాభా
వవత్ గోత్వాభావాదిత్యాది న్యాయాంతర్గతోపనయే తథాప్యతివ్యాప్తేర
వారణాత్ అనుషంగపక్షేప్యుక్తన్యాయాంతర్గతప్రతిజ్ఞాయా మతివ్యాప్తే
శ్చ, విశేషణతయా సాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకత్వం నివేశ్య తదవారణే సా
ధ్యాంశవైయర్థ్యం అనుషంగపక్షేప్యుపనయస్థేదంపదార్థస్యతత్రాపి విశేషణ
తావిరహాత్ పదాంతరోపస్థాపితేన ప్రకృతహేతునా సాక్షాద్విశేషితహేతుత్వ

లమిత్యర్థః ✱ హేతుత్వపక్షకోపనయే ✱ వ్యతిరేకిణి ✱ ఉక్తేతి ✱ గోత్వాభా
వవిశిష్టహేతుత్వపక్షకసాస్నాభావసాధ్యకస్థలీయేత్యర్థః ॥ నిరుక్తహేతుత్వప్ర
కారకసాధ్యవిశేష్యకజ్ఞానాజనకత్వసత్త్వాత్ ✱ సాధ్యాంశేతి ✱ సాధ్యాన్విత
స్వార్థేత్యత్రేత్యాదిః ✱ సాక్షాదితి ✱ గోత్వాభావవిశిష్టహేతుత్వం సాస్నా
భావవదిత్యాదిప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః ॥ పదాంతరీభూత స్వఘటకగోత్వాభావ
పదార్థీభూతేన వైశిష్ట్యద్వారా పరంపరయాన్విత హేతుత్వప్రతిపాదకపద
శాలిత్వాదతస్సాక్షాత్పదమ్ ॥ తత్ర సాక్షాద్గోత్వాభావాన్వితత్వం నాస్తి॥ కింతు
వైశిష్ట్యమేవేతి నాతివ్యాప్తిః ✱ప్రకృతేతి✱ మూలే సాధ్యావిషయకేత్యత్ర విద్య
మానస్య నఞః వ్యత్యాసం కృత్వా జనకత్వమిత్యనేన సంయోజ్య అజనకత్వార్థక
త్వం వ్యర్థమ్ ॥ సాధ్యావిషయకత్వాదేః ప్రకృతహేతువిశిష్ట హేతుత్వవిశిష్ట
సాధ్యావిషయకత్వాద్యర్థస్యైవ సమ్యక్త్వాదిత్యర్థః ॥ వారణేఽపీత్యపిపదం చప
దాన్తరోపస్థాపితేత్యాద్యవివక్షణేఽపి నఞ్వ్యత్యాసాదేర్వైయర్థ్యసూచనార్థం ॥
ప్రతిజ్ఞావాక్యధీజన్యేతి పంచమం మూలే హేతులక్షణం, పక్షే సాధ్యజ్ఞాప కాకాం
క్షానివర్తకశాబ్దజ్ఞానజనకత్వే సతి న్యాయావయవత్వమర్థః ॥ హేతువిభక్తిమ
త్త్వం స్వరూపకీర్తనం నతు లక్షణఘటకం వైయర్థ్యాత్ ॥ యద్వా హేతు
విభక్తిమత్త్వం పంచమ్యంతత్వమ్ ॥ ఏవంచ ప్రతిజ్ఞోదాహరణనిగమనవిశేషా
ణాం వారణాయ జనకాంతం ప్రతిజ్ఞోదాహరణనిగమనాన్యతార్థకమ్ ॥ ఏ

ప్రతిపాదకపదశాలిత్వం నిషేధ్యోక్తవిశిష్టహేతుత్వపక్షకప్రతిజ్ఞోపనయయోః వారణాపి ప్రకృతహేతుత్వవిశిష్టవిషయకజ్ఞానజనకత్వనివేశేనైవోపపత్తౌ సఙ్వ్యత్యాసస్యేతరనైరపేక్ష్యేణ తత్త్వాభిధానస్య కించిత్కరత్వమిత్యస్వరసః ॥— పంచమ్యా లాక్షణికత్వం వ్యవస్థాప్య తద్వత్త్వేన నిగమనే ఇతి వ్యాప్తిం ప్రసంజయన్ పఞ్చమ్యన్తపదం సార్థకయతి * హేతుత్వాదావితి * హేతుత్వం జనకత్వం ఆదినా జ్ఞాపకత్వపరిగ్రహః జనకత్వే హేతావుదాహరణం తు దృష్టాన్తవిధయా॥ గురుశరీరం తతిక్రియానాశ్రయత్వేనేతి ఇజ్యాదిభాగాశ్రయత్వరూపమహాదానత్వం వా దృష్టాన్తవిధయా ఆదిపదగ్రాహ్యం హేతుత్వం జ్ఞాపకత్వమేవ తర్హి కుత్రేత్యచ్ఛ కిరిత్యపేక్షాయామాహ * వృక్షాదావితి * ఇత్యాదౌ * ఇత్యాదివాక్యస్థపఞ్చమీప్రతిపాద్యే॥ వినిగమనావిరహం నిరాకరోతి * లాఘవేనేతి * వృక్షాదినిష్ఠావధిత్వస్య నిరూపకత్వాదిసంబన్ధేన విభాగేఽన్వయసంభవేఽపి నవృక్షాదిత్యాదౌ వృక్షాదినిష్ఠావధితాయా ఆశ్రయతాసంబన్ధావచ్ఛిన్నాభావస్య వృక్షాద్యనవధికవిభాగేఽపి సత్త్వేనాతిప్రసంగభియా తాదృశబోధోపగమాసంభవాత్ వృత్త్వనియామకనిరూపకత్వసంబన్ధస్యాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాద్విభాగనిష్ఠవృక్షాదినిరూపితమవధిమత్త్వమేవ పఞ్చమ్యా ప్రతిపాద్యమితి నవ్యమతానుసారేణాహ * అవధిమత్త్వేనేతి * నన్వవధిమత్త్వమవధితానిరూపకత్వమేవ తత్ర వృక్షాదేరవధితాయా మే

వంచోపనయవారణాయ పంచమ్యన్తత్వనివేశః ॥ వాక్యత్వం న్యాయావయవత్వమ్ ॥ దీధితౌ * అనుమితిపరేతి * కేచిత్తు అనుమితిపరవాక్యత్వమవయవత్వమితి వ్యాఖ్యానాంతరమేవ పంచమ్యన్తేతివాక్యధానాయుక్తమ్ ॥ చతుర్థలక్షణస్థతత్పదవ్యాఖ్యానేన పఞ్చలక్షణస్థతత్పదస్య వ్యాఖ్యాతత్వాదితి ప్రాహుః గదాధరీయే * పంచమ్యన్తేతి * తథాచ లాక్షణికపదవత్త్వమాత్రోక్తౌ నిగమనే పంచమ్యా లాక్షణికత్వాదతివ్యాప్తిరతః పంచమ్యన్తేతి॥ తథాచ తత్ర పంచమ్యన్తస్య తత్పదస్య లాక్షణికత్వానాతివ్యాప్తిరిత్యగ్రే స్ఫుటమ్ ॥ నన్వేత్యాదౌ శక్త్యైక్యపరత్వాదితి దీధితిరసంగతార్థకత్వాదతో వ్యాచష్టే * ఇత్యాదితి * వినిగమనావిరహం * యథావధిత్వే వధిమత్త్వే వా శక్తిః స్వీక్రియతే తథా హేతుత్వాదావపి సా స్వీక్రియతామితి తన్మూలకం తా * లాఘవేనేతీతి * తథాచ గౌరవాన్న హేతుత్వాదౌ శక్తిరితి భావః * నవృక్షాదితి * విభజత ఇతి ప్రకృతమ్ *

వాన్వయస్యాపగన్తవ్యతయావికదేశాన్వయాభావః నిరూపకత్వంచతజ్జ్ఞానజనక
జ్ఞానవిషయకత్వమితిజ్ఞాపకత్వాపేక్షయాగౌరవమేవేత్యతఆహ*ద్రివ్యనిష్ఠమితి*
*సంబంధవిశేషః*అవధిమన్నిష్ఠోవధితానిరూపితసంబన్ధవిశేషః॥అవధిమత్త్వమే
వస్వరూపసంబన్ధవిశేషః తన్నిరూపకత్వమేవావధిత్వమితివైపరీత్యస్యాపి సంభ
వేనవినిగమనావిరహాదితిభావః*అన్యదేతదితి*అనతిరిక్తత్వేప్యవధితాత్వాదేరను
గమకధర్మస్యానుగతధర్మప్రతీత్యనురోధేనావశ్యకత్వాత్తస్యప్రవృత్తినిమిత్తత్వేన
లాఘవాదితిభావః॥ నన్వవధిత్వాదావేవపంచమ్యాశ్శక్తౌజ్ఞాపకత్వాదావవధిత్వా
దిసంబంధాగ్రహేప్యత్వగ్రహణపఞ్చమ్యాః జ్ఞాపకత్వబోధకత్వగ్రహాసంభవా
త్ తత్ప్రత్యాయనేచ్ఛయాపంచమీప్రయోగోనస్యాదిత్యతఆహ *తత్సంబంధా
గ్రహేపీతి* జ్ఞాపకత్వావధిత్వసంబంధాగ్రహేపీత్యర్థః*వ్యవహారః*జ్ఞాప
కత్వాదిపరపంచమీప్రయోగః*శక్తిభ్రమాత్* జ్ఞాపకత్వాదౌ శక్తిభ్రమాత్॥అ
పాదానతాఘటకవిభాగత్వజన్యత్వనిష్ఠేన్యే శక్తివాదినాం మతముపన్యస్యతి*వృ
క్షాదితి * అపైతీత్యగ్రేతనగమన్యస్పందమాత్రం నను విభాగావచ్ఛిన్నస్పన్దః
తథాచ త్యజతుల్యార్థతయా ధాత్వర్థతావచ్ఛేదకవిభాగాశ్రయతయా వృక్షాద్వ
పాదానత్వస్య కర్మత్వాపత్తిప్రసంగాత్ నాప్యుత్తరసంయోగావచ్ఛిన్నస్పందః
వృక్షాద్భూమింప్రయాతీతివత్ వృక్షాద్భూమిమపైతీతిప్రయోగప్రసంగాత్ పత
తీత్యర్థస్యసంయోగావచ్ఛిన్నస్పందస్యస్వజాత్యవాంతరజాత్యనవచ్ఛిన్నోఽప్యపత
త్యర్థః ఉభయత్రవృక్షాదినిష్ఠవిభాగజనకత్వం పంచమీలభ్యమేవేతి ప్రవృత్తిని
మిత్తలాఘవాద్విభాగపర్యవసానశక్తిర్నార్థః॥నన్వేవంజనకత్వం కుతోలబ్ధం
తదంశభాగేనశక్త్యాన జ్ఞాపకత్వాద్యపేక్షయా లాఘవమిత్యతఆహ *జనక

ఆతిప్రసంగః * ప్రత్యామాతిప్రసంగః * జ్ఞానేతి * అవధితాజ్ఞానేత్యర్థః॥
* అవధిమత్త్వమేవేతి * యద్యప్యవధిత్వఏవ స్వరూపసంబంధరూపత్వం స్వీక్రి
యతేనావధిమత్త్వేతదాఽవధిమత్త్వేపి స్వరూపసంబంధరూపత్వం స్వీక్రియ
తాం సత్త్వవధిత్వేఽపి వినిగమనావిరహాదనాయత్యోభయోరేవ స్వరూపసమ్బ
న్ధరూపత్వంభవతీతిభావః*ప్రత్యగ్రహేణ*లక్షణాయాఅగ్రహేణ*అవధిత్వా
దిసంబంధః * అవధిత్వనిరూపకత్వసంబన్ధః*పత్తనసంయోగేతి * అగ్రిమో
నఘటకఇత్యర్థః కర్మత్వాపత్తిసంగతిః * అధస్సంయోగేతి * అధస్సంయోగఘటక

త్వంచేతి *అథపత్రాదేః స్వనిష్ఠవిభాగానుకూలక్రియాశ్రయత్వాద్విభాగమాత్ర స్య పఞ్చమ్యర్థత్వేస్వస్మాత్పత్రంపతతీత్యాదేరపి ప్రయోగస్స్యాదితి భేదప్రతి యోగితావచ్ఛేదకత్వసహితఏవవిభాగః పఞ్చమ్యర్థో వాచ్యః స్వనిష్ఠక్రియా యాస్స్వనిష్ఠవిభాగజనకత్వేపిస్వనిష్ఠభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వవిరహాన్నో క్తాతిప్రసంగఇతి కుతోలాఘవమితిచేన్న ॥ భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వే లక్ష ణయైవోపపత్తౌ తదంతర్భావేణశక్తేరకల్పనాదితి తాత్పర్యవశాచ్ఛక్యలక్ష్యార్థ యోరపి యుగపదన్వయోపగమాదితి లక్ష్యార్థభేద. ప్రతియోగితావచ్ఛేదక త్వవినిర్మోకేణ పంచమ్యావిభాగాబోధకత్వవ్యుత్పత్తైర్న విభాగమాత్రతా త్పర్యేణస్వం స్వస్మాత్పతతీతి ప్రయోగప్రసంగః ॥ అథవాకేవలవిభాగే పూర్వ పూర్వప్రయోగాభావాదేవనప్రయోగః ॥ వస్తుతో భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదక త్వస్య పఞ్చమ్యర్థత్వేపి వృక్షాత్పత్రంపతతీత్యత్రపత్రాత్పత్రం పతతీతి ప్రయో గోదుర్వారః పత్రాంతరనిష్ఠభేదమాదాయ తత్ర ప్రత్యేతవ్యస్య పత్రనిష్ఠభేద ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వసతి పత్రనిష్ఠవిభాగజనకత్వస్యపత్రనిష్ఠక్రియాయామ బాధాత్ ॥ నచ భేదఏవ పఞ్చమ్యర్థః తస్య స్వప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్వా శ్రయనిష్ఠవిభాగజనకత్వోభయసంబన్ధేన క్రియాన్వయోవాచ్యఇతి నోక్తాతిప్ర సంగః తత్పత్రనిష్ఠ క్రియావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకభేదాశ్రయ పత్రాంతరని ష్ఠ విభాగజనకతాయా స్తత్పత్రక్రియాయామసత్త్వేన తస్యోభయసంబన్ధేన ప త్రాంతరాన్విత భేదాన్వయాయోగ్యత్వాదితివాచ్యమ్ ॥ పత్రాంతరనిష్ఠతత్క్రి యావచ్ఛిన్నభేదస్య వృక్షేపిసత్త్వేన తద్భేదాశ్రయవృక్షనిష్ఠవిభాగజనకతాయా స్తత్క్రియాయామసత్త్వేనపత్రాన్తరనిష్ఠభేదస్యోక్తసంబన్ధేనతత్క్రియాన్వయ యోగ్యతాయాఅక్షతేఃఅధికరణభేదేనాభావభేదాభావాత్ ॥అథపత్రాదిత్యత్రాధే యతా సంబన్ధేనప్రవిశిష్టభేదఉపతిష్ఠతె విశిష్టస్యైవచస్వాశ్రయనిష్ఠవిభాగజనకత

ఇతిఅకర్మకత్వనిర్వాహః *స్వనిష్ఠేతి *స్వంపంచమ్యంతోపస్థాప్యవృక్షాది *స హితఇతి* సాహిత్యంస్వరూపజనకతాఘటితసామానాధికరణ్యం *యుగపదితి* క్రియాయామిత్యాదిః *అప్రయోగః * స్వస్మాత్పత్రంపతతీతినప్రయోగః॥ తథా చ విభాగమాత్రేపంచమీశక్తిః ॥ భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వంచ ప్రయోగో పాధిరితిభావః ॥ తర్హి విభాగఏవశక్తిరస్త్వితి విభాగే శక్తిముపసంహర్తుం యుక్తిమాహ * వస్తుతఇత్యాదినా * విశిష్టస్యైవచేతి * భేదస్యేతిశేషః॥ క్రి

త్వ ఘటితోభయసమ్బన్ధేనాన్వయః విశిష్టస్యాధికరణమేవవిశిష్టనిరూపితపరంప రాసమ్బన్ధఘటకంపత్రాధేయత్వవిశిష్టస్యైవచాఽధేయతాసమ్బన్ధేనపత్రవిశిష్టస్యా ధికరణంవిశేషణీభూతపత్రమేవతువృక్షః అతోనోక్తోభయసమ్బన్ధేనపత్రవిశిష్ట భేదస్య తత్క్రియాన్వయయోగ్యతా॥ భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వదళరక్షాయై స్వపదేన పత్రాన్తరవిశిష్టభేదస్యైవోపాదేయత్వాత్ తదుపాదానేతదాశ్రయ పత్రాన్తరవిభాగజనకత్వస్య తత్క్రియాయాం ఘటయితుమశక్యత్వాదితి చేత్ తర్హి విభాగపదనిరుక్తిరస్తుతస్యైవాధేయతాసమ్బన్ధేనప్రకృత్యర్థవిశిష్టస్యస్వాశ్ర యనిష్ఠభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వసహితజనకతాసమ్బన్ధేనతత్ క్రియాయా మన్వయఉపేయతాం తావతాప్యుక్తస్థలే పత్రాత్పత్రం పతతీతి ప్రయోగవారణ సంభవాత్ ఆధేయతయా యత్పత్రవిశిష్టవిభాగజనకత్వం తత్క్రియాయాం స్తా దృశవిశిష్టాశ్రయతత్పత్రనిష్ఠభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్య తత్క్రియాయా మభావాదిత్యలమధికేన॥ అత్రజనకతాసమ్బన్ధస్య వృత్త్యనియామకతయాపూర్వవ దాకాశాత్పతతినవృక్షాదిత్యాదావనుపపత్తిరితి విభాగజనకత్వమేవార్థో వా చ్యఇతిక్వలాఘవమిత్యస్వరసః * అతఇతి * నిగమనస్థానుతస్మాదితిపఞ్చమ్యాఃలా క్షణికత్వాన్నిగమనవారణాయేతి శేషః * పఞ్చమ్యన్తే * తథాచపఞ్చమీపదస్యప ఞ్చమ్యన్తత్వాభావాన్నాతివ్యాప్తిరితి భావః॥ నన్వేవమపిపఞ్చమ్యన్తత్పదస్యతా దృశధూమాదిపదవద్ధూమాదిజ్ఞానేలాక్షణికత్వాద్ధూమాదౌనిగమనేఽతివ్యాప్తిరత ఆహ * తస్మాదిత్యత్రేతి * తత్పదేలక్షణేతి * సధూమాదిజ్ఞానే న కిన్తు ఇత్యర్థః॥

యాయామన్వయః * భేదేతి * పత్రాన్తరవిశిష్టభేదస్యాపి తత్పత్రనిష్ఠప్ర తియోగితావచ్ఛేదకత్వబాధాత్ * తదుపాదానేతి * తత్పదస్యపత్రాన్తరవిశిష్ట భేదార్థకః ॥ ఏవంసతి వృక్షాన్తరత్వాత్పర్ణాదపి వృక్షాత్పర్ణం పతతీతిప్రయో గాపత్తిర్దుర్వారా ॥ యోగ్యతాయా అసమ్పాయాదితిదం చిన్త్యమ్ ॥ విభాగపదే త్యేవకారేణ భేదవ్యవచ్ఛేదః ॥ భేదత్వస్యాఖణ్డతోపాధిత్వప్రమాణాభావః॥ వి భాగత్వస్య శక్యతావచ్ఛేదకత్వేలాఘవంచ బోధితమ్ * పూర్వవత్ * అవధిత్వ స్య పంచమ్యర్థతామతేనేత్ ॥ అత్ర తత్పదేన లక్షణేతిదీధితేః కిం నిగమనఘ టకతత్పదస్య ధూమజ్ఞానే లక్షణా నాస్తీత్యర్థః అహోస్విత్ తస్య లక్షణారూ ప్రవృత్తిసహకారేణ ధూమజ్ఞానబోధజనకత్వం నాస్తీత్యర్థః ॥ తత్రాద్యం దూష

తేనతత్పదశక్యధూమాదినాతజ్జ్ఞానస్యసంబన్ధసత్త్వాచ్ఛక్తిజ్ఞానశూన్యకాలేశక్యసం
బన్ధగ్రహాత్పదాన్తరస్యైవతత్పదస్యాపితాదృశార్థబోధకతాయాఅశక్యాపలా
పత్వాచ్చ తత్పదేలక్షణాయాస్తయాబోధకత్వస్యచ దురపవాదకత్వేపి నక్షతిః
లక్షణాచ లాక్షణికత్వం శక్యార్థతాత్పర్యరాహిత్యం అతోనిగమనేతత్పదస్య
తాత్పర్యవిషయీభూతధూమజ్ఞానలాక్షణికత్వేపి నాతివ్యాప్తిరిత్యవధేయం॥ *శక్య
వేతి* తత్పదస్యవక్తృబుద్ధిస్థవాచకత్వాద్ధూమాదిజ్ఞానేతాత్పర్యేణచప్రకృతేతత్ప
దప్రయోగాజ్జ్ఞానస్యవక్తృబుద్ధిస్థతాయాఅనన్యకత్వాత్ విశిష్టహేతుజ్ఞానస్యాప్ర
క్రాన్తత్వేపి నక్షతిరితిభావః॥నన్వేవంతత్పదేన యత్రహేతునిర్దేశఃతత్రపఞ్చ
మ్యన్తలాక్షణికపదాభావాదవ్యాప్తిరిత్యతఆహ*పర్వతఇతి* వహ్నిమాంస్తస్మాది
త్యత్రహేతుభూతధూమాదేరప్రక్రాన్తత్వాద్ధేతోఃప్రక్రాన్తత్వరక్షాయై వహ్ని
సామగ్రీమానితి॥అత్రవహ్నిరూపహేతోఃప్రక్రాన్తత్వేన తత్పదేనస్ఫుటతరత
త్పరామర్శాదితిభావః॥సంప్రదాయానురోధినాం తథాప్రతియోగోదుర్వార
ఏవేత్యత్రలక్షణాపదస్నిగ్ధత్వసూచనాయ॥ప్రతిజ్ఞాస్థసాధ్యవాచకపదస్యజ్ఞానలా

యతి * తత్పదస్యేతి * తత్పదశక్యధూమాదినా తజ్జ్ఞానస్య సమ్బన్ధసత్త్వాల్ల
క్షణాయాదురపవాదత్వేపీతియోజనా ॥ ద్వితీయందూషయతి * శక్తిజ్ఞానేతి *
తచ్ఛబ్దస్య బుద్ధిస్థవాచకత్వేపి తస్యధూమజ్ఞానేపీతి శేషః *తథా*బోధకత్వల
క్షణయా ధూమజ్ఞానబోధకత్వస్య ॥ నన్వేవం నిగమనే పంచమ్యంతలాక్షణిక
పదవత్త్వరూపలక్షణాతివ్యాప్తిరతఆహ * లక్షణేచేతి * తథాచ పంచమ్యంతశ
క్యార్థతాత్పర్యరహితపదవత్త్వమితి నిష్కర్షః ॥ ధూమాదిత్యాదౌ ధూమా
దిరూపశక్యార్థే తాత్పర్యస్య నాస్తీతిలక్షణసంగతిః ॥ తత్పదతాత్పర్యస్య ధూ
మజ్ఞానరూపశక్యార్థేసత్త్వాన్ననిగమనాతివ్యాప్తిః ॥ నిగమనస్య తత్పదస్య శ
క్తిర్వాలక్షణావా విశిష్టధూమజ్ఞానేభవతు ఉభయథాపి తాత్పర్యంతత్రైవ ॥ స
చశక్యార్థఏవేతి శక్త్యైవబోధనతాత్పర్యాహానసంగతిః ॥ తత్ర తత్పదస్యప్ర
క్రాన్తవాచితయా ధూమజ్ఞానేశక్తిరుపఘటేత్యాశంకాంనిరాకరోతి *తత్ప
దస్యేతి * తత్ప్రయోగేణ * తత్పదప్రయోగేణ * లాక్షణికపదేతి * శక్యార్థ
తాత్పర్యశూన్యపదేత్యర్థః * అప్రక్రాన్తత్వాదితి * ఏతేన తత్పదస్యబుద్ధి
స్థవాచకత్వంప్రథమసంగతిస్సూచితా ॥ అతఏవానుపదమగ్రిస్ఫుటతరేతీతరఉ

క్షణికత్వాత్ ప్రతిజ్ఞాయామపి పఞ్చమ్యన్తపదవ్యావృత్తిః సంభవతీతి మతముప
న్యస్య దూషయతి*యత్త్వితి*అథవా నిగమనస్థవహ్న్యాదిపదస్య వహ్న్యాదిజ్ఞానేలా
క్షణికతయా తస్మాదితి పఞ్చమ్యా జనకత్వం జన్యత్వం వాఽర్థః॥ తథా చ పఞ్చమీమా
దాయ నిగమనేన వ్యావృత్తిసఙ్గతిః అవధిత్వాదేరివ జనకత్వాదేరపి స్వరూపసం
బన్ధరూపతయా వినిగమకాభావేన జన్యత్వస్యాపి వాచ్యత్వేన పఞ్చమ్యా లాక్ష
ణికత్వాదితి వాదినో మతం దూషయతి*యత్త్వితి*ఏవం చాగ్రిజన్యత్వేన జ్ఞానవిజ్ఞా
ప్యత్వే లక్షణైవేత్యుపసంహారస్సంగచ్ఛతే *హేతుత్వస్యానురోధాదితి * హే
తుత్వమనుశిష్ట పఞ్చమ్యా జన్యజనకభావపవార్థః న తు జ్ఞాప్యజ్ఞాపకభావః హేతు
ర్నా కారణం బీజమితి కోశాద్ధేతుకారణపదయోః పర్యాయతాస్థితేః జ్ఞాపకార్థ
కతాయా హేతుపదస్య కోశాదావదర్శనాత్ తథా చ ప్రతిజ్ఞాస్థవహ్న్యాదిపద
స్య ముఖ్యార్థపరత్వే ముఖ్యార్థస్య వహ్న్యాదేర్ధూమజ్ఞానాద్యజన్యత్వేన
జ్ఞానే లక్షణాం వినా పఞ్చమ్యర్థాన్వయానుపపత్తిః స్యాదితి భావః*జ్ఞానలక్షణా*
వహ్న్యాదిజ్ఞానలక్షణా తత్పదే పదస్య విషయతాసంబన్ధేన మతుబర్థః జ్ఞానవిషయ
తాపర్యవసన్నమేవ వా వహ్న్యాదిపదార్థ ఇతి భావః*జ్ఞాపకత్వేనేతి*పఞ్చమ్యర్థవృ
త్తికర్తృత్వాదీనాం సుబర్థతా వాదిప్రతిపన్నత్వేన*జ్ఞాప్యత్వేనేతి*సప్తమ్యన్తేన*
తత్ర*వహ్న్యాదిపదే*లక్షణాయాం*లక్షణానిర్వాహకతాత్పర్యే*మానాభావా
దితి*జన్యజనకభావస్య పఞ్చమ్యర్థత్వేపి తల్లాక్షణికతాయా ఆవశ్యకత్వాత్తత్రైవ
జ్ఞానాంశభాగే దోషాపాదనాత్ పునరపి లక్షణాయా ఆవశ్యకత్వాదితి భావః॥న చ ను

పాత్రః* పఞ్చమీమితి * ఏవ పఞ్చమీమాదాయ నిగమనే వ్యావృత్తిసంభ
వేపి న క్షతిః ॥ తస్మాద్దండాదితి నిగమనే సమ్భావాభావజ్ఞానే లక్షణా న తు పంచ
మీపదేనాస్తీతి న పంచమీమాదాయ వ్యావృత్తిసంభవః॥ ఏవం చాగ్రిమోపసంహా
రానురోధేనాభిప్రాయమాత్రమ్ ॥ నిష్కర్షస్తు ప్రథమాన్తతారికాయామేవేతి
బోధ్యమ్ * విషయతా * విశేష్యతా ॥ అభేదేనేతి సాంతే మతుబర్థః మతుబ్జ
న్యప్రతీతిప్రకారః । మతాపస్య మత్వర్థకత్వానురోధాదాహ * జ్ఞానేతి *
జన్యజనకభావస్యేతి * స్వరూపసమ్బన్ధరూపస్య తస్యాసంభవేన తత్ర పంచ
మ్యా లక్షణాయా ఆవశ్యకత్వాదితి భావః॥ తత్తల్లక్ష్యార్థజ్ఞాపకత్వాదౌ విభక్తేః పఞ్చ
మ్యాదేః*షష్ఠ్యాదీతి* కర్తృకర్మణోః కృతీతి సూత్రక్రియాద్యోగే కర్తరి కర్మణి చ

ద్విభక్తేరానుశాసనికాతిరిక్తార్థేనలక్షణా అనుశాసనం వినాపి తల్లిప్సార్థేవిభ క్తేస్సాధుత్వేకర్మత్వాదిరూపలక్ష్యార్థేషష్ఠ్యాద్యనుశాసన వైయ్యర్థ్యాదితికథ మేతదితివాచ్యం॥ హేతావితితృతీయాబోధకసూత్రస్థహేతుపదస్యకారణజ్ఞాపకో భయపరతయాతదనువృత్తిమతావిభాషాగుణేఽస్త్రియామితిసూత్రేణజ్ఞాపకత్వే పిపఞ్చమ్యాఅనుశిష్టత్వాత్ ॥యద్యపితత్రగుణపదంనవైశేషికసిద్ధగుణపరంపుణ్యా భావాన్నసుఖిత్యాదౌ పఞ్చమ్యానుపపత్తిరితి పరాశ్రిత పరంతత్ పరా శ్రితత్వంచ సాధ్యవదధికరణాశ్రితత్వం తథాసతి ఉక్తస్థలే పుణ్యాభావాప్రయో జ్యసుఖాద్యభావాశ్రయవృత్తితయాతత్ప్రయోజకత్వాత్పంచమ్యుపపత్తేః తథా చజ్ఞానకరణతావాదిమతేధూమాదిపదార్థజ్ఞాన రూపహేతుః సాధ్యవతి నసమ వాయాదినావర్తతే॥తథాపి విషయతయైవ తత్ర వృత్తిరితినానుపపత్తిః॥ ఏవం సతి ధూమజ్ఞానాద్వహ్నిమానితి ప్రయోగస్స్యాదితితునదేశ్యం॥జ్ఞాపకతాబోధ కపంచమ్యాస్తత్తదర్థవాచకపదస్య తత్తదర్థజ్ఞానఏవానాదితాత్పర్యాత్ ధూ మజ్ఞానపదస్య ధూమజ్ఞానజ్ఞానఏవ తాత్పర్యాత్ ॥ జ్ఞానజ్ఞాప్యత్వస్య పంచమ్య ర్థతామతేచ జ్ఞానవిషయధూమాదిరూపహేతోస్సంయోగాదినైవ సాధ్యవదా శ్రయితత్వాన్నానుపపత్తిగంధోఽపి॥ ప్రతిజ్ఞాస్థవహ్న్యాదిపదస్య ముఖ్యార్థపర త్వే మణికృతోఽపి స్వరసందర్శయతి * అతఏవోక్తమితి * అవృత్తావితి * తేన గ్రంథేన పునరనుసంధీయమానస్య ప్రతివాదివాక్యసహకారేణ మధ్యస్థసంశయ జనకస్య పూర్వోక్తసాధ్యవద్ధర్మిబోధకవాదివాక్యస్యప్రతిజ్ఞాత్వమభ్యుపగతం తత్రచ వహ్న్యాదిపదం నతజ్జ్ఞానాదిపరం తథాసతి విషయసంశాయకత్వాసంభ

షష్ఠీస్యాదితివృత్తిః ॥ కృదంతశబ్దయోగే కర్తృవాచకాత్కర్మవాచకాచ్చశబ్దా త్ షష్ఠీభవతీతితదర్థః॥ భారతస్యశ్రవణంవ్యాసస్యకృతిరిత్యాద్యుదాహరణం ఏ వంచేచ్ఛాయాఏవలక్షణాకల్పననియామకత్వేకర్తృకర్మణోఃకృతీతిసూత్రవైయ ర్థ్యమిత్యర్థః ॥ ఉభయపరతావ్యాఖ్యానాత్ । విభాషాగుణేఽస్త్రియాం అ స్త్రీలింగాత్ గుణవాచకాత్ వికల్పేన పంచమీజాయతేఇత్యర్థః * పుణ్యా భావేతి * వాక్యమితి * తచ్ఛబ్దస్యనతజ్జ్ఞానే లక్షణేతిసూచనాయ స్వప్రయో జ్యేతి * తథాతాత్పర్యాత్ * అనాదితాత్పర్యాత్ * పంచమ్యర్థతామతేచే తి * ఏతన్మతే ధూమాదిత్యాదౌ ధూమాదిపదస్యముఖ్యార్థతయా నైతల్లక్షణ మితితుబోధ్యమ్ * తజ్జ్ఞానాదీతి * వహ్నిజ్ఞానాదీత్యర్థః * పరతోఽపీతి * అ

వాద్విప్రతిపత్తివాక్యాభ్యాం కోట్యుపస్థితిద్వారా మానసస్సంశయో జన్యత ఇతి సిద్ధాన్తిభిరపి వహ్నిః పర్వతోఽభావ ఇత్యాదిత ఆకాఙ్క్షాదిరహితాచ్ఛబ్దాత్సంశయానుదయేన ధర్మిణి తత్తదభావకోట్యోః ప్రత్యేకం శాబ్దధీజనకసామగ్రీభ్యామేవ పరస్పరవిరోధేన శాబ్దబోధమనుత్పాద్య మానసస్సంశయో జన్యత ఇత్యభ్యుపగమాత్ ప్రతివాదినివృత్తయే పర్వతే వహ్నిస్సాధనీయః ఇత్యభిసంధేః ప్రథమతోఽనియమాత్ శబ్దాదేవ పర్వతో వహ్నినిశ్చయో భవిష్యతీత్యభిప్రాయేణాపి ప్రథమం పర్వతో వహ్నిమానితి ప్రయోగాత్పూర్వప్రయుక్తవహ్నిపదస్య సర్వత్ర జ్ఞానపరత్వాసంభవాచ్చేతి భావః ॥ వర్ధమానోపాధ్యాయానామపి పంచమ్యా జ్ఞాపకత్వబోధకత్వే సంవాదమాహ * అత ఏవేతి * యథాసంభవమితి * సమభివ్యాహృతద్రవ్యాదిపదార్థే జన్యనిత్యరూపే తత్తదన్వయయోగ్యతానుసారేణేత్యర్థః ॥ ధన్వావృత్త్యా సైవప్రతిజ్ఞేతి మణికృతోఽభ్యుపగమవాదః నతు తత్ర నిర్భరః మధ్యస్థ సంశయాత్పరతో హేతువాక్య సమభివ్యాహృత సాధ్యనిర్దేశస్య సాంప్రదాయికత్వాత్ ॥ హేతుత్వం యథాసంభవమిత్యుపాధ్యాయగ్రంథోపి పంచమీ ప్రతిపాద్యం హేతుత్వం క్వచిత్సమభివ్యాహృతపదముఖ్యార్థ నిరూపితం క్వచిచ్చ లక్ష్యార్థ నిరూపితం కారణత్వమిత్యర్థతయ్యా యోపపద్యతే, యదప్యుక్తముభయపదె లక్షణానౌచిత్యమితి, తదపి శిథిలం జ్ఞాపకతాయాః పంచమ్యర్థత్వే సూత్రస్థహేతుపదస్యోభయపరతయా వాక్యభేదాపత్తేః అనుశాసనానురోధేనోభయత్రలక్షణాయా ఏవోచితత్వాదిత్యతోయుక్త్య

నంతరమపీత్యర్థః ॥ తథాచ పునర్నిర్దిశ్యమానప్రతిజ్ఞాస్థసాధ్యపదస్య తజ్జ్ఞానార్థకత్వముపేయత ఇతి భావః । ముఖ్యార్థో జన్యద్రవ్యాదిః లక్ష్యార్థో నిత్యద్రవ్యాదిజ్ఞానమ్ *ఉభయపరతయా* కారణజ్ఞాపకోభయపరతయా అన్యతరపరత్వే త్వన్యతరబాధస్స్యాత్ । అబుద్ధిజిజ్ఞాసాయా ఉత్తరానానుకూలత్వాదాహ ॥

నచ వహ్నిసామగ్రీఘటకతయా హేతోర్వహ్నేః ప్రక్రాంతత్వేపి జ్ఞానస్యాప్రస్తుతత్వాత్తత్పదేన బోధనాసంభవః వహ్నేశ్చ యోగ్యతయా న హేత్వర్థాన్వయస్సంభవ ఇతి వాచ్యమ్॥ ప్రమితవహ్నిసామగ్రీమత్త్వాదేస్సాధ్యత్వే వహ్నిజ్ఞానాప్రక్రాన్తత్వేన పంచమ్యర్థహేతుత్వాన్వయోపపత్తేః॥ ౬౯ పు ౬-౧౩

భావః సంప్రదాయేత్యేతావన్తరాఽయం గ్రన్థః క్వచిదధికపాఠత్వే

న్తరమాహ * అతఏవేతి * జిజ్ఞాసాప్రశ్నః * ధూమవత్త్వాదిత్యుత్తరం చేతి *
ప్రయుజ్యత ఇతి శేషః॥ఉపష్టంభం విఘ్నణోతి *నహీతి* జ్ఞానే ప్రశ్న ఇతి* ప్రశ్నస్థ
వహ్నిపదం వహ్నిజ్ఞానపరమిత్యర్థః ॥ వహ్నేరేవ జిజ్ఞాసితత్వాదితి శేషః *ల
క్షణయాజ్ఞానేనోత్తరయేదితి * లక్ష్యార్థజ్ఞానపరముత్తరం వాక్యమిత్యర్థః॥అ
పితు ప్రశ్నసమానవిషయకత్వానురోధాన్ముఖ్యార్థవహ్నిపరమేవ తాదృశో
త్తరం ప్రయుక్తమితి శేషః॥ తథాచ తత్రవహ్నౌ కుత ఇతి ధూమాదితి చ ప్రశ్నోత్త
రవాక్యయోర్యే పంచమ్యా తదర్థాన్వయానురోధేన జ్ఞాపకత్వం జ్ఞాప్యత్వం వా స
ఇప్రమ్యర్థో వాచ్య ఇతి భావః ॥ నను ప్రథమప్రశ్నానురోధాద్వహ్నిపదస్య వ
హ్నిపరత్వమస్తు తత ఇతి ప్రశ్నస్థ పంచమ్యర్థాన్వయానురోధాత్తదుత్తరధూమా
దితి పంచమ్యర్థాన్వయానురోధాచ్చ జ్ఞానపరత్వమప్యవిరోధాదేకదాశక్యల
క్ష్యార్థాన్వయేపి వహ్నిం బోధయిత్వా వహ్నిజ్ఞానం బోధయిష్యతీత్యభిప్రాయే
ణైవైకపదప్రయోగే బాధకాభావాదత ఏవ తథావిధతాత్పర్యానురోధేన నానార్థ
స్థలే ఆవృత్తిరిత్యత ఆహ * నవేతి * పరకీయభావిప్రశ్నానురోధాదితి * తాదృ
శప్రశ్నస్వీయతదుత్తరవాక్యద్వయస్థపంచమ్యర్థాన్వయానురోధాదిత్యర్థః ॥
*అజిజ్ఞాసితాభిధానం*ప్రథమజిజ్ఞాసావిషయజ్ఞానప్రత్యాయనేచ్ఛయా వహ్నిప
దప్రయోగః పరకీయత్వేన భావిత్వేన చ ప్రథమం కుత ఇతి ప్రశ్నస్యాజ్ఞానాత్ ప
రకీయవహ్నిజ్ఞానహేతుజిజ్ఞాసాయా అజ్ఞానేన వహ్నిజ్ఞానప్రత్యాయనేచ్ఛాయాః

---

*ప్రశ్న ఇతి*ఏతేన జిజ్ఞాసాయాః కుత ఇత్యాకారకత్వాభావాత్ప్రశ్న ఇత్యుక్తమి
తిపరాస్తమ్ ॥ తావతా కేవలజిజ్ఞాసాయా ఉత్తరానుకూలత్వం కథం తాయా అనివృత్తే
ననుజ్ఞానే ప్రశ్న ఇత్యసంగతం కిం వహ్నిమదితి వాక్యస్య జ్ఞానజిజ్ఞాసాబోధకవా
క్యత్వసంభవాదత ఆహ * ప్రశ్నస్థేతి * వహ్నేరేవేత్యేవకారేణ వహ్నిజ్ఞాన
వ్యవాసః । ప్రథమప్రశ్నః కిం వహ్నిమదిత్యేవంరూపః * వహ్నిపదస్య* గృ
హం వహ్నిమదిత్యుత్తరస్థస్యేత్యాదిః *నానార్థస్థలే* సైంధవమానయేత్యాదౌ
ప్రశ్నః కుత ఇత్యాకారః *తదుత్తరవాక్యం*ధూమాదిత్యాదిః *ప్రశ్నస్య* ప్ర
శ్నవాక్యస్య * హేతుజిజ్ఞాసాయాః * కిం వహ్నిజ్ఞానజనకమితి జిజ్ఞాసాయాః ॥
ఏవమగ్రేపి * అజ్ఞానేన * శాబ్దబోధానుదయేన *

ప్రథమమసంభవాదితి హేతుసూచనాయ పరకీయత్వభావిత్వాభిధానమ్ ॥ నను
తత్ర జ్ఞాతమిత్యధ్యాహారాత్కుత ఇత్యాదిపంచమ్యర్థస్య జ్ఞానేఽన్వయో నతు
వహ్న్యాదావిత్యత ఆహ * నచేతి * ప్రశ్నస్థపదస్యోత్తరవాక్యేఽనుషంగస్య
వ్యుత్పత్తిసిద్ధత్వాత్కుత ఇత్యత్ర జ్ఞాతమిత్యధ్యాహారేణైవ ధూమాదిత్యత్రాపి జ్ఞా
నాన్వయసంభవాత్ తత్రాధ్యాహారాంతరవిరహేఽపి నక్షతిరిత్యతః కుత ఇత్య
త్రైవ అధ్యాహారశ్శంకితః * మానాభావాదితి * పదార్థాంతరాన్వయస్య
వక్తురనభిప్రేతత్వనిశ్చయేఽపి బోధస్యానుభావికత్వాత్సర్వత్రాశ్రుతపదకల్పనాన
మ్భవాదిత్యర్థః ॥ ఇదంత్వవధేయమ్॥ గృహం వహ్నిమదితి ప్రయోక్తుర్వహ్నిప
దేజ్ఞానతాత్పర్యం కుత ఇతి వాక్యజన్యజ్ఞానే జ్ఞానహేతుజిజ్ఞాసాబోధేఽనుపయుక్తం
స్వాభిప్రాయస్య స్వబోధాహేతుత్వాత్ కుత ఇతి పృచ్ఛకపురుషతాత్పర్యస్యై
వ తత్రోపయోగాత్॥ తథాచ స్వజిజ్ఞాసాం బోధయితుకామస్య కుత ఇతి ప్రయో
క్తుః పరప్రయుక్తవహ్నిపదోపస్థాపితజ్ఞానమాదాయ కుత ఇతి పంచమ్యర్థాన్వ
యబోధో భవత్విత్యభిప్రాయం జ్ఞాత్వైవ ప్రతివక్తా ప్రష్టుర్వహ్నిజ్ఞానహేతుజిజ్ఞా
సాం కుత ఇతి శబ్దాదనుషజ్యమానస్యోక్తవహ్నిపదసహితాత్ జ్ఞాస్యతి ఏవం గృ
హం వహ్నిమదితి ప్రయోక్తుః ప్రథమం వహ్నిపదే జ్ఞానతాత్పర్యవిరహేఽపి కుత
ఇతి ప్రశ్నానంతరం ప్రష్టుర్వహ్నిజ్ఞానహేతుజిజ్ఞాసాయాం జ్ఞానే కిమర్థమన్యద్వ
హ్నిపదం ప్రయోక్తవ్యం పూర్వం వహ్నిపదాల్లక్షణయోపస్థాపితజ్ఞానమాదా
యైవ ధూమాదితి వాక్యం ధూమజ్ఞానే వహ్నివ్యాపకతాం బోధయత్విత్యభిప్రాయ
సంభవాత్ తజ్జ్ఞానేన ధూమాదితి పంచమ్యర్థస్య జ్ఞానాన్వయో భవిష్యతీతి కిమ
నుపపన్నమ్ ॥ నహి ప్రయోక్తృపురుషస్యైకార్థతాత్పర్యం పురుషాంతరస్యా
న్యార్థతాత్పర్యవిరోధి అన్యైరప్యన్యతాత్పర్యేణ ప్రయుక్తాన్యపి పదాన్యాదా
యాన్యార్థపరశ్లోకస్య మానినానిబంధనాత్ ॥ నవాస్త్వియప్రాథమికమన్యతా

పదార్థాన్తరేతి * ప్రకృతే జ్ఞాతమిత్యధ్యాహృతం పదం బోధ్యమ్ ॥ అత్ర గృహం వ
హ్నిమదిత్యుత్తరస్థవహ్నిపదస్య ప్రథమప్రశ్నానురోధాచ్ఛక్యార్థపరతైవ నతు
ద్వితీయప్రశ్నానురోధాత్ తజ్జ్ఞానార్థతాపేక్ష్యక్తం దూషయతి * ఇదంత్వితి * హే
తుజిజ్ఞాసేతి * హేతోర్జనకస్య జిజ్ఞాసేత్యర్థః ॥ ఏవం హేతుజిజ్ఞాసాయామి
త్యత్రాపి * తజ్జ్ఞానేన * అభిప్రాయజ్ఞానేన ॥ హేత్వన్వయాహార్యప్రశ్నజ్ఞా
నే తాదృశప్రశ్నతదుత్తరయోశ్చసాధ్యపదస్యసాధ్యజ్ఞానలక్షణాం వ్యవస్థాపయతి

త్పర్యముదీచ్యమపరతాత్పర్యంవిరుద్ధబీజాభావాత్ ॥ యుజ్యతేచ వహ్న్యాదిప
దస్య వహ్న్యాదిప్రకారకజ్ఞానవిషయత్వే లక్షణా,సాధ్యాన్వయి జన్యజ్ఞానవిషయ
త్వస్య పంచమ్యర్థత్వే గుణస్సత్తావాన్ ద్రవ్యత్వాదిత్యాదిప్రయోగస్యదురావ
రతాపాతాత్ ద్రవ్యత్వాదిజ్ఞాప్యసత్తాదేర్గుణాదావపి,సత్త్వాత్ (అబాధాత్)సా
ధ్యవాచకపదస్య లాక్షణికత్వే పక్షాన్వయి సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టసాధ్యప్రకార
కజ్ఞానవిషయత్వరూపసాధ్యవాచకపదార్థే పంచమ్యంతార్థలింగజ్ఞానప్రయో
జ్యత్వాన్వయాత్ ద్రవ్యత్వాదిప్రకారకజ్ఞానప్రయోజ్యసత్తాదిప్రకారకజ్ఞానవి
షయత్వస్య గుణాదౌ బాధేన కథితాతిప్రసంగవారణసంభవాత్ ॥ నచ జన్యజ్ఞా
నవిషయత్వరూపపంచమ్యర్థస్య సాధ్యవిశిష్టపక్షేఽన్వయస్స్వీక్రియతే సత్తా
దిరూపసాధ్యవిశిష్టగుణాదిరూపపక్షస్యచ నద్రవ్యత్వాదిలింగజ్ఞాప్యతేతి నాతిప్ర
సంగః వహ్న్యాదిమతఃపర్వతాదేః ద్రవ్యత్వాదిరూపసాధ్యవిశిష్టస్య పృథివీత్వా
దిజ్ఞాప్యత్వేపి వహ్న్యాదివిశిష్టస్య నతథాత్వమితి విశేషణావచ్ఛిన్నఏవ పంచ
మ్యాః జ్ఞాప్యత్వబోధకత్వాత్ నపర్వతోవహ్నిమాన్ పృథివీత్వాదిత్యాదిప్రయో
గః విషయతాయాః పర్యాప్తిసంబంధేన విశిష్టేఽన్వయోపగమాత్ ద్రవ్యత్వాది
రూపసాధ్యవత్త్వేన వహ్న్యాదిరూపపక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టపర్వతాదౌ పృథివీత్వా
దిజ్ఞాప్యత్వేపి నక్షతిరితివాచ్యమ్ ॥ ఏవమపి ద్రవ్యత్వవాన్ పర్వతో వహ్నిమాన్
ధూమాన్నపృథివీత్వాదిత్యాదౌ నఞర్థాన్వయానుపపత్తేర్దుర్వారత్వాత్ పృ
థివీత్వజ్ఞాప్యతాపర్యాప్త్యధికరణద్రవ్యత్వవిశిష్టపర్వతాదౌ వహ్న్యాదిరూప వి
శేషణాంతరావచ్ఛిన్నేపి తజ్జ్ఞాప్యత్వవిరహాసంభవాత్ ॥ అస్మన్మతేచ తత్రప
ర్వతాద్యన్వయిని వహ్న్యాదిప్రకారకజ్ఞానవిషయత్వే పృథివీత్వాదిరూపలింగజ్ఞా
నప్రయోజ్యత్వస్య పంచమ్యర్థస్యాభావాన్వయాత్తదభావస్య తత్రాబాధే
నానుపపత్తివిరహాత్ ॥ ఏవం సాధ్యజ్ఞాప్యత్వాన్వయపక్షేపి ఉక్తప్రయోగాను
పపత్తిర్ద్రష్టవ్యా వహ్న్యాదేరపి ప్రమేయత్వాదినాపృథివీత్వాదిజ్ఞాప్యత్వాత్ ॥
యదిచ ప్రయోజ్యత్వం సమభివ్యాహృతపక్షవిశేష్యతానిరూపితసాధ్యతావచ్ఛే
దకావచ్ఛిన్నవిధేయతాచ ఖండశో లక్షణయాపంచమ్యర్థః అన్వయబలాత్సా

---

* యుజ్యతేచేతి * ద్రవ్యత్వాదీతి * జ్ఞానం * ప్రమా * విషయతాయాః వి
శేష్యతారూపాయాః * విరహాసంభవాదితి * విశేష్యపర్యాప్తస్యవిశిష్టాను

ర్థ్యే పక్షాంశేచ తత్తద్రూపేణ హేతుజ్ఞాప్యతాలాభః నఞ్సమభివ్యాహారస్థలే చ లింగజ్ఞానాన్వితప్రయోజ్యత్వరూపైకార్థస్య నిరుక్తవిధేయతారూపాపరపఞ్చమ్యర్థేఽభావేఽసఞ్ఞాప్రత్యాయ్యత ఇత్యుచ్యతే॥ తదా సాధ్యతావచ్ఛేదకపక్షతావచ్ఛేదకాదేర్వ్యర్థాభావాన్నగౌరవం సాధ్యాన్వయినీ పక్షవిశేష్యతానిరూపితవిధేయతా, పక్షాన్వయినీ సాధ్యవిధేయతానిరూపితవిశేష్యతా వా పంచమ్యర్థ ఇతి వినిగమనావిరహః, ఏకపదస్యార్థద్వయే ఖండశో లక్షణా, పదద్వయస్యైవ వా ప్రత్యేకమర్థద్వయే లక్షణేత్యత్ర కో విశేష ఇతి॥—ప్రసంగతః పంచమ్యాః జనకత్వజ్ఞాపకత్వార్థకత్వం నఞర్థాన్వయస్థలే అనుపపత్తిప్రదర్శనేన నిరాకుర్వన్ జన్యత్వజ్ఞాప్యత్వార్థకతాం వ్యవస్థాపయతి * దాహోదహనాదిత్యాదినా * గంధస్యాజ్ఞాపకత్వం పక్షధర్మతావిరహేణ శబ్దస్యాతథాత్వం వ్యాప్తిరపివిరహేణేతి ప్రదర్శనార్థముభయోపాదానమ్ * నఞర్థాన్వయానురోధాదితి * జనకత్వజ్ఞాపకత్వయోః పంచమ్యర్థత్వే నిరూపకతాసంబంధావచ్ఛిన్నాభావాప్రసిద్ధ్యా ఆశ్రయతాసమ్బన్ధావచ్ఛిన్నాభావప్రత్యయ ఏవ దాహస్పర్శాదా స్వీకార్యః తథాచ తత్ర జలగన్ధనిష్ఠజనకత్వజ్ఞాపకత్వయోరేవ దాహరూపాదినిష్ఠయోరపి తయోరభావవత్త్వేన దాహోనదహనాత్ జలంస్పర్శవన్నరూపాదిత్యపి స్యాదితిభావః ॥ నచ దాహాదివిశేషితజనకత్వాదేరేవాభావః తత్ర జలాదిరూపప్రకృత్యర్థే ప్రతీయత ఇతి వాచ్యమ్ ॥ ప్రథమాన్తార్థస్య పంచమ్యర్థవిశేష్యతయైవ శబ్దాత్ప్రతీతేర్దాహాదివిశేషిత జనకత్వాదిరూపప్రతియోగినశ్శబ్దాదనుపస్థితస్య నఞాఽభావబోధనాసమ్భవాత్ పంచమ్యర్థస్య ప్రకృత్యర్థాన్యపదార్థవిశేషితస్యాపి నఞ్సమభివ్యాహారస్థలే భానోపగమే వ్యుత్పత్తిభేదాద్గౌరవమ్ ॥ సర్వత్రైవప్రకృత్యర్థే విభక్త్యర్థో విశేషణం తత్ర నిరూపకతయా సమభివ్యాహృతపదార్థాన్తరమితిచానుభవసిద్ధప్రథమాన్త పదార్థవి

యోగికాభావానుపగమాత్ * వినిగమనావిరహాదితి * పంచమ్యన్తపాఠే ప్రథమాన్తపాఠేవా గౌరవంబోధ్యమ్॥ ననుపదద్వయేలక్షణామపేక్ష్యైకపదేలక్షణా లఘీయసీత్యతఆహ*ఏకపదస్యేతి*పంచమీపదస్యేత్యర్థః*పదద్వయస్యైవ*పంచమీసాధ్యపదయోరేవ ॥ ఏవంచపంచమ్యంతత్వానుపాదానేప్రతిజ్ఞాయా మతివ్యాప్తిర్భవత్యేవేతిబోధ్యమ్ * వ్యుత్పత్తిభేదాదితి * ప్రత్యయానామితి వ్యుత్పత్తిభంగశ్చ బోధ్యః * పదార్థాంతరమితి* విశేషణమితిపూర్వేణాన్వయః

శేష్యతాభఙ్గేనాసమ్భవదుక్తికమ్ ॥ ఇన్ధనస్య దాహో దహనాదిత్యాదౌ తుల్యయుక్త్యా దహనాదేర్దాహజనకత్వాదివిశేష్యత్వవదిన్ధనాదేరపి దాహసమ్బన్ధాదివిశేష్యతయా ఇన్ధనం దాహసమ్బన్ధిదహనో దాహజనక ఇత్యాది సమూహాలంబనబోధస్య స్వీకారేణ వాక్యభేద ప్రసంగాత్ ॥ యత్రాన్యస్య దాహో దహనాన్నైతదింధనస్య తత్రైతదింధనస్య దాహో న దహనాదితి ప్రయోగానుపపత్తిశ్చేతి ॥ అత్ర వదంతి ॥ జన్యతాయాః పంచమ్యర్థత్వే దాహో దహనాన్న పరమాణుపరిమాణాదిత్యాదిప్రయోగానుపపత్తిః ॥ పారిమాండల్యస్య కార్యసామాన్యేఽజనకతయా పరమాణుపరిమాణాదిజన్యత్వాప్రసిద్ధేః నఞర్థప్రతియోగితయా అన్వయాసంభవాత్, దాహాద్యన్వయిని జన్యత్వే ప్రకృత్యర్థస్య నిరూపితత్వసంబంధేనాభావబోధోపగమే చ వృత్త్యనియామక సంబంధావచ్ఛిన్నాభావాభ్యుపగమః, లక్షణయా ప్రకృత్యర్థనిరూపితత్వస్య ప్రకృత్యర్థస్యాభావాన్వయోపగమేపి గగనం న పరమాణుపరిమాణాదిత్యాదౌ జన్యత్వాన్వయయోగ్యత్వానుపపత్తిః, పారిమాండల్యనిరూపితత్వాభావవజ్జన్యత్వాభావవద్గగనమిత్యాకారికాయా ద్విధా నఞర్థానగాహప్రతీతేరుపగమే చ ఘటో న ఘటజనకాదిత్యపి స్యాత్ ఘటజనకాద్యనిరూపితజన్యత్వాభావస్య ఘటాదావబాధాత్, దండాద్యనిరూపిత జన్యత్వత్వావచ్ఛిన్నాభావస్య పటాదౌ బాధేన పటో న దండాదిత్యాదేరనుపపత్తేశ్చ, గగనాదేర్జన్యత్వభ్రమదశాయాం గగనం న పారిమాండల్యాదిత్యాది వాక్యస్యాబోధకతాపత్తేః పంచమ్యర్థజన్యతాసామాన్యే లక్షణయా ప్రకృత్యుపస్థాప్య పారిమాండల్య నిరూపితత్వ గగనవృత్తిత్వోభయత్వా

---

* అన్యస్యేతి * అన్యదాహసంబంధిదహనస్య దాహజనకతావానిత్యర్థః ॥ * ఏతదింధనస్యేతి * దాహసంబంధ్యేతదింధనం దాహజనకత్వాభావవద్దహన ఇతి బోధః స్యాదిత్యాశయః ॥ సిద్ధాంతే చ దహనపదస్యైతద్దహనపరతయా ఏతదింధనదాహ ఏతద్దహనాజన్య ఇతి తస్య యథాశ్రుతార్థపరతయా దహనజన్యదాహ ఏతదింధనాసంబంధీతి వా బోధో బోధ్యః * జన్యత్వే * పంచమ్యర్థే * లక్షణయేతి * ప్రకృతేరితి శేషః * ఘటజనకాదితి * దండాదిత్యాద్యుక్తౌ కపాలాదిజన్యతాయాః సత్త్వాన్నాపత్తిస్స్యాదతః సామాన్యేన ఘటకజనకత్వేనాభిధానమ్ * జన్యత్వభ్రమేతి * అగ్రిమం జలాదౌ కార్యాజనకత్వభ్రమేతి విరోధిజ్ఞానసంపా

వచ్ఛిన్నాభావబోధోపగమేచ జనకతాయాః పఞ్చమ్యర్థత్వేపి తత్సామాన్యలక్షణయా ప్రకృత్యుపస్థాప్యపారిమాండల్యవృత్తిత్వగగననిరూపితత్వోభయత్వావచ్ఛిన్నాభావబోధోపగమేన సామంజస్యం॥ నచ తత్ర లక్షణాయా ఆవశ్యకత్వేపి దాహోనజలాదిత్యాదౌ లక్షణాం వినైవోపపత్తౌ జన్యత్వస్య పంచమ్యర్థత్వమితివాచ్యం॥ జలాదేరపి కార్యాజనకత్వభ్రమదశాయాం దాహోనపారిమాణ్డల్యాదిత్యాదావివాన్వయబోధస్యానుభవికతయా తదనురోధేన తత్రాపి జన్యతాయాం జలాదినిరూపితత్వాభావబోధస్యావశ్యాపేయత్వాదితి॥ అత్రేదంతత్త్వం॥ శశవిషాణంనాస్తీతి వాక్యవత్ దాహోనపారిమాండల్యాదిత్యాదివాక్య మప్రమాణమేవ తద్వాక్యస్య ప్రామాణ్యానురోధేన లక్షణయాపారిమాండల్యాదినిరూపితత్వాభావ బోధస్యక్వచిదభ్యుపగమేపి దాహోనజలాదిత్యాదివాక్యతో లక్షణాజ్ఞానశూన్యకాలేప్యన్వయ బోధస్యానుభవికతయా జన్యత్వాభావబోధకతాపి తాదృశ వాక్యస్యోపగంతవ్యేతి జన్యత్వంపంచమ్యర్థ ఇతి * జన్యజ్ఞానవిషయత్వేతి * జన్యత్వాన్వయిప్రకృత్యర్థ జ్ఞానం భ్రమభిన్నంగ్రాహ్యం అ

దనమ్ * తత్ర * గగనంపారిమాండల్యాదిత్యాదౌ * అవశ్యాపేయత్వాదితి * యద్యపిపంచమ్యర్థో జన్యత్వైవనఞ్స్థలేచావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేనైవ ప్రకృత్యర్థనిరూపితత్వాభావబోధోవ్యుత్పత్తిసిద్ధః। తదసంభవేచ ప్రకృత్యర్థనిరూపితత్వాభావబోధోనైవజాయతే ఏవంచ దాహోనపారిమాండల్యాదిత్యాదేః ప్రామాణ్యం ఘటోనఘటజనకాదిత్యాదేశ్చ అప్రామాణ్యముపపద్యతే। జన్యతాభ్రమస్థలేచ భ్రాంతస్యతాదృశభ్రమఏవాపేయతేనతు ద్విధాభావాన్వయ ఇతి పరిష్కారఃస సంభవత్యేవ॥ తథాపినిఖిలనఞ్స్థలే ఏవోభయాభావబోధస్సంభవతీతి తదాదరణంద్రష్టవ్యం * శశవిషాణంనాస్తీతి * వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావం నిరాకృత్యమణికృతా శశశృంగాభావ ఇత్యర్థస్య ప్రాత్యక్షికప్రతీతేరేవదర్శితత్వాత్ శశపదస్యశశీయత్వప్రకారకజ్ఞానవిషయలక్షణాయాశ్చ సార్వత్రికత్వాత్తదపేక్షయాతద్వాక్యస్యభ్రమకరణతాయా ఏవోచిత్యాదితి * జన్యజ్ఞానవిషయత్వమితి * ఏతచ్చధర్మితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వవిశిష్టాశ్రయతాసంబంధేన సాధ్యేఽన్వయః॥ తేనవహ్న్యభావమేయత్వాదినా పృథివీత్వాదిజ్ఞాప్యత్వేపిపర్వతో వహ్నిమాన్ పృథివీత్వాదితి నప్రయోగః॥ తత్రవహ్నిత్వస్యైవ ధర్మితా

తో వ్యాప్తిపక్షధర్మతావగాహిభ్రమరూప హ్రదత్వాదిజ్ఞానస్య పర్వతాదౌ వ
హ్న్యాద్యనుమాపకత్వేపి పర్వతో వహ్నిమాన్ హ్రదత్వాదిత్యాదిప్రయోగస్యానా
పత్తిః, నవా పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాత్ నహ్రదత్వాదిత్యాదిప్రయోగానుపప
త్తిః॥ యద్యపి యత్కించిద్విషయకభ్రమాన్యత్వం భ్రమసాధారణం భ్రమసామాన్యా
న్యత్వం చ తదభావవతి తత్ప్రకారకత్వరూప భ్రమత్వస్య తత్తత్ప్రకారసంబంధ
విశేష ఘటితత్వేనాననుగతతయా జగద్గతయావద్వస్తుభ్రమాణాం తత్తద్వస్తు
భ్రమత్వావచ్ఛిన్నభేదకూటరూపమితి దుర్జ్ఞేయం ॥ తథాపి ప్రకృతసాధ్య
హేతుపక్షకపరామర్శే ప్రకారీభూతాధేయే తత్తత్ప్రకారకభ్రమభిన్నత్వమేవ
విశేషణం దేయం॥ యద్యపి ధూమానిమత్యపి పర్వతాదౌ సమవాయాదిసంబంధావ
చ్ఛిన్న ధూమాద్యభావసత్త్వాత్ పర్వతాదౌ ధూమాదిప్రమాయాస్సంగ్రహాయ
యత్సంబద్ధేన హేతుప్రకారకం జ్ఞానం యత్ర హేతువాచకపదేన వివక్షితం తత్ర త
త్సంబంధావగాహితత్ప్రకారకభ్రమాన్యత్వం ప్రతీయత ఇత్యుపేయం తథా చ స్వ
రూపాదిసంబద్ధేన ప్రమేయత్వాదేః యత్ర హేతుత్వం తత్సంబద్ధేన తద్భ్రమా
ప్రసిద్ధ్యా తదన్యత్వం దుర్గ్రహం॥ తథాపి తత్ర తాదృశభ్రమాన్యత్వ ప్రతీతిరే

చ్ఛేదకత్వాత్ ॥ నచైవమపి పర్వతో వహ్నిమాన్ వాచ్యశ్చేతి సమూహాలంబనా
నుమితేః పృథివీత్వజ్ఞానజన్యాయా ప్రయోగో దుర్వార ఇతి వాచ్యమ్ ॥ జన్యతావ
చ్ఛేదకవిషయత్వవివక్షణాత్ । న చ గుణస్సత్త్వాన్ ద్రవ్యత్వాదిత్యాదిప్రయో
గప్రసంగ ఇతి వాచ్యమ్ । తస్య పక్షవిశేష్యతానిరూపితత్వేన విశేషణాత్ ॥ వస్తు
తస్తు పంచమ్యర్థవిశిష్టసాధ్యవైశిష్ట్యస్యానుపగమాన్నక్షతిః ॥ ద్రవ్యనిష్ఠవిశే
ష్యతానిరూపితవిధేయతా విశిష్టస్య ద్రవ్యభిన్నే బాధాత్ పటాదౌ ఘటత్వ ప్ర
కారక జ్ఞానసత్త్వేపి ఘటత్వప్రకారకత్వవిశిష్టాసత్త్వాత్ ॥ ఏతేనోక్తవిశేషణ
ప్రక్షేపేణానార్థక్యం స్యాదిత్యపాస్తం * ప్రకృతబుద్ధేరితి * ధూమాదిత్యాదౌ
లాక్షణికధూమాదిపదార్థో ధూమాదిజ్ఞానమ్ * తాదృశేతి * తద్వాక్యస్య పంచ
మీప్రకృతేతి శేషః ॥ యో భ్రమోప్రసిద్ధస్తదన్యత్వమాత్రం న ప్రతీయతే యస్తు
నప్రసిద్ధస్తదన్యత్వం తు ప్రతీయత ఏవేతి సూచనాయ తాదృశేత్యుక్తమ్ ॥ నను స్వ
రూపసంబంధావచ్ఛిన్నఘటాద్యభావే హేత్వాభాసే వక్ష్యమాణరీత్యా ప్రమేయ
త్వాదేర్భ్రమస్సంభవత్యేవేతి చేత్తర్హి తదన్యత్వం ప్రతీయత ఏవ ॥

వ నస్వీక్రియతే అతోనదోషః ॥ వస్తుతస్తు స్వానుయోగినిష్ఠవిశేష్యతానిరూపితత్వస్వప్రతియోగినిష్ఠత్వస్వావచ్ఛిన్నత్వేతత్త్రితయసంబంధేనసంబంధ విశిష్టాన్యప్రకారతాశాలిత్వమేవానుగతభ్రమత్వం సువచం అతోభ్రమవిషయతయైవప్రమేయత్వాది॥వాచ్యత్వాదిజ్ఞాపకమితి భ్రమదశాయాం వాచ్యంప్రమేయత్వాదిత్యాదిప్రయోగస్య తాదృశప్రయోగాధీనబోధస్యచ వారణాయ ప్రమే

అత్రభ్రమత్వంనతదభావవద్విశేష్యకతత్ప్రకారకజ్ఞానత్వంతత్పదార్థాననుగమాత్ ॥ నాపిప్రమాసామాన్యభిన్నత్వంప్రమాత్వస్యాననుగమాత్ తత్తద్భ్రమభేదకూటస్యాప్రత్యయాత్ అతఅనుభవాద్వక్ష్యమాణదోషాచ్చాహ * వస్తుతస్త్వితి * స్వేతి * స్వంసంబంధః వహ్నిప్రతియోగిక హ్రదానుయోగికసంయోగాభ్యాంహ్రదాది విశేష్యకవహ్న్యాదిప్రకారకభ్రమద్వయస్య సమవాయేన పర్వతాది విశేష్యకవహ్న్యాదిప్రకారకభ్రమస్యచ సంగ్రహాయ క్రమేణ సంబంధత్రయోపాదానం అన్యథాప్రకారతాయా ఆద్యేద్వితీయతృతీయసంబంధాభ్యాం ద్వితీయేప్రథమతృతీయసంబంధాభ్యాం తృతీయేప్రథమద్వితీయసంబంధాభ్యాం సంయోగాదిమత్త్రయాఽసంగప్రసంగాత్ ॥ సమవాయనానాత్వాభావాత్ ఇతిసమవాయేనభ్రమాసంగ్రహః సమవాయస్యైకత్వాదితివాచ్యమ్ ॥ స్వాశ్రయనిష్ఠవిశేష్యతానిరూపితత్వస్వనిరూపకసంబంధప్రతియోగితాశ్రయవృత్తిత్వస్వనిరూపకసంబన్ధావచ్ఛిన్నత్వేతిత్రితయసంబన్ధేన సంబంధానుయోగితా విశిష్టాన్యత్వస్యవివక్షితత్వాత్ ॥ ననుతథాపి లోహితః స్ఫటిక ఇతిస్వాశ్రయసంయోగాత్మక పరంపరాసంబన్ధేన ప్రదూయామతివ్యాప్తిః ॥ స్వపదేనసంయోగోపాదానే ప్రకారతాయాః స్వప్రతియోగినిష్ఠత్వాభావాత్ సమవాయోపాదానేచ తదనుయోగినిష్ఠవిశేష్యతాకత్వాభావాత్ ॥ నచస్వపదేనపరంపరాసంబన్ధోగ్రాహ్య ఇతివాచ్యమ్ ॥ పరంపరాయాః ప్రత్యేకానన్యత్వాదితిచేన్న ॥ స్వానుయోగినిష్ఠవిశేష్యతానిరూపితత్వేనస్వావచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతానిరూపితసంసర్గతాశ్రయానుయోగినిష్ఠవిశేష్యతానిరూపితత్వస్య నిరూపకసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రకారతాఘటితోక్తస్యవావాచ్యత్వాత్ ॥ నచపరంపరాసంబంధస్థలే ప్రత్యేకంసంసర్గతాయా ఉపగమేవిశేష్యతాయాస్తన్నిరూపితత్వాపత్తిరితివాచ్యమ్ ॥ పర్వతోనిర్వహ్నిరితిజ్ఞానస్య పరంపరయా పర్వతేవహ్నిమ

త్తాజ్ఞానప్రతిబంధకత్వవారణాయ ప్రకారతా విశేష్యతానిరూపిత సంసర్గత
యోర్భేదోపగమాత్ ॥ కేచిత్తు- సమవాయైక్యమతే రూపప్రతియోగికత్వవిశి
ష్టసమవాయేన వాయ్వాదౌ రూపాదిభ్రమేఽవ్యాప్తిరితి స్వవిశిష్టపర్యాప్త్యవచ్ఛే
దకతాకత్వ స్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగినిష్ఠత్వ స్వవిశిష్టావచ్ఛిన్న ప్రకారతా
నిరూపిత విశేష్యతానిరూపిత సంసర్గతావచ్ఛేదకీభూతధర్మవిశిష్టానుయో
గినిష్ఠ విశేష్యతానిరూపితత్వై తత్త్రితయసంబంధేన సంసర్గతావచ్ఛేదక
విశిష్టాన్యప్రకారతా శాలిత్వేనానుగమః సమవాయేన వాయూ రూపవాని
తిప్రమైవ । పరంపరాసంబన్ధేన ప్రమావారణాయ భూతాంతమిత్యాహుః ॥
తదసత్ ॥ హ్రదో వహ్నిమానితి భ్రమాసంగ్రహాత్ ॥ వహ్నిప్రతియోగికైకసం
బంధః హ్రదానుయోగికైకసంబన్ధస్తద్వయసంసర్గకహ్రదో వహ్నిమానితి భ్ర
మాసంగ్రహాచ్చ -వస్తుతస్తు -స్వాశ్రయావచ్ఛిన్నత్వస్వాశ్రయప్రతియోగివృత్తి
త్వస్వాశ్రయావచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతా విశిష్టసంసర్గతావిశిష్టా
నుయోగితావద్విశేష్యతానిరూపితత్వైతత్త్రితయసంబన్ధేన సంసర్గతావిశిష్టా
న్యప్రకారతాశాలిత్వేనానుగమః । అనుయోగితాయాం సంసర్గతావైశిష్ట్యంచ
స్వాశ్రయనిరూపితత్వ స్వావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న నిరూపితత్వోభయసంబన్ధేన ॥ తే
న హ్రదో వహ్నిమాన్ వాయూ రూపవానితి భ్రమయోస్సంగ్రహః ॥ ఉక్తసం
యోగద్వయావగాహిభ్రమసంగ్రహాయచ స్వనిరూపితత్వస్వాసమానాధికరణవృ
త్తిత్వోభయసంబన్ధేనవిశేష్యతావైశిష్ట్యం బోధ్యమ్ ॥ నచ తాదృశవిశేష్యతా
నిరూపితసంసర్గతావిశిష్టానుయోగితావ్యాపకవిశేష్యతానివేశోఽస్త్వితి వాచ్యం
ఘటో రూపవానితి ప్రమాయామతివ్యాప్తేః ॥ నచ తద్వారణాయ సంసర్గతావ్యాపక
ప్రతియోగితాకానుయోగితాశ్రయవిశేష్యతానివేశ్యా, పటఘటోభయసంయోగ
వానితి సంయోగాభ్యాంఘటవద్భూతలమితి భ్రమాసంగ్రహాత్ । అస్మాకంతు స్వాశ్ర
యప్రతియోగ్యప్రతియోగికావృత్తిత్వేన సంసర్గతావిశేషణాన్న దోషః ॥ ఏవంసతి
వహ్నిప్రతియోగికహ్రదానుయోగిక సంయోగాభ్యాంభ్రమస్య వారణా యత్రై
వఏవఘటః విభిన్నాధికరణయోస్సంయోగాభ్యాంవర్తతే తత్ర తదేకతరాధికరణ
తాభ్యాంసంయోగాభ్యాం తద్ఘటభ్రమసంగ్రహాయ స్వాసమానాధికరణావృత్తి
త్వస్యావశ్యకత్వం బోధ్యమ్ ॥ వస్తుతస్తు । ఉపదర్శితసంయోగద్వయావగాహి

యత్వాదిజ్ఞానస్యాపి తద్భ్రమాన్యత్వేనైవ పఞ్చమీవ్యుత్పత్త్యర్థతావాచ్యా సా చాప్రసిద్ధ్యానసమ్భవతీతి దూషణమనవకాశం, నిగమనస్థపఞ్చమ్యాః లాక్షణికత్వముపసంహరతి * ఏవఞ్చేతి * ఏవంచ * పఞ్చమ్యాజన్యజ్ఞాప్యభావార్థకత్వసిద్ధౌ చ * హేతుమత్త్వే * జన్యత్వే * జ్ఞాప్యత్వే లక్షణైవేతి * జన్యత్వాపేక్షయా తస్య శరీరగౌరవాదితి భావః * నచేతి * ధూమాదాలోకవాన్ పర్వతో వహ్నిమానిత్యాది ప్రతిజ్ఞాఘటితన్యాయే ఆలోకాదేర్హేతుత్వే ప్రకృతహేత్వన్వితార్థకపఞ్చమీనివేశనేనాప్యతివ్యాప్తివారణ సమ్భవాద్ధూమాదితి హేత్వభిధానం. అత్ర పఞ్చమ్యాః ప్రకృతసాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకత్వవిశేషణమాత్రేణాతివ్యాప్తివారణసమ్భవాత్ తాదృశసాధ్య విశేషణీయోపస్థాపితాంతవిశేషణ వ్యావృత్తయే స్థలాంతరేఽతివ్యాప్తిం దర్శయతి * ధూమాద్వహ్నిమత ఇతి * అత్ర వహ్నిమత్త్వేన పక్షస్యాపి భానాత్ వివక్షణీయవిశేషణ పక్షతావచ్ఛేదకపర్యంతనివేశస్యాత్రైవ వ్యావృత్తిః, సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వాంశనివేశనా

భ్రమస్య సంసర్గతాభేదేన ప్రకారతాభేదాత్తాదృశవిశేష్యతానిరూపితత్వస్వనిరూపిత ప్రకారతానిరూపితత్వోభయసంబన్ధేన సంసర్గతావిశిష్టాయా సంసర్గతాతద్విశిష్టేత్యాది ప్రాగ్వత్ । ఏవంచప్రమేయవానితి ప్రమాసత్త్వాత్తాదృశవిశేష్యతాసమానాధికరణసంబంధాప్రసిద్ధావపి న క్షతిరితి ॥ స్వాశ్రయావచ్ఛిన్నత్వస్థానే లాఘవాత్స్వనిరూపితత్వమపి నివేశయంతి ॥ కేచిత్తు స్వానుయోగినిష్ఠవిశేష్యతానిరూపితత్వ స్వతాదాత్మ్య స్వనిష్ఠసాంసర్గికవిషయతానిరూపిత సాంసర్గికవిషయతాశ్రయత్వాన్యతర సంబన్ధేన స్వవిశిష్టో యః స్వావచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపితసంసర్గతాశ్రయః తదనుయోగినిష్ఠవిశేష్యతానిరూపితత్వేత్యర్థః । సాక్షాత్సంబన్ధేన ప్రమావారణాయ తాదాత్మ్యనివేశ ఇత్యాహుః * ప్రమేయత్వమితి * వాచ్యత్వాదిజ్ఞానజనకభ్రమాత్మక జ్ఞానవిషయః ప్రమేయత్వమితి భ్రమదశాయామిత్యర్థః * తద్భ్రమాన్యత్వేన * ప్రమేయత్వభ్రమాన్యత్వేన ॥ సాచసంభవతీతి యోజనా * అప్రసిద్ధ్యా * భ్రమాత్మకప్రమేయత్వజ్ఞానాప్రసిద్ధ్యా * అనవకాశమితి * ప్రమేయత్వభ్రమాప్రసిద్ధావపి వాచ్యత్వాదిజ్ఞానజనకప్రమేయత్వజ్ఞానం భ్రమ ఇతి భ్రమత్వ నిశ్చయస్య విరోధినిశ్చయత్వేన విరోధితయా తత్సత్త్వే భ్రమసామాన్యభిన్నత్వ శాబ్దబోధాసంభవాదితి

య స్థలాంతరేఽతివ్యాప్తిం దర్శయతి * పర్వతో ధూమాద్వహ్నిమానితి * తత్రైవ నిగమనే * తస్మాద్ధూమాద్వహ్నిమానిత్యాకారకే అత్ర చ పఞ్చమ్యర్థవిశిష్టవహ్నిత్వమేవ సాధ్యతావచ్ఛేదకమితి తదవచ్ఛిన్నే పఞ్చమ్యర్థాన్వయాత్ సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టాన్వితస్వార్థబోధకత్వనివేశేనాతివ్యాప్తిః ధూమాద్వహ్నిమతస్సధర్మేత్యాదౌ ప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నే యస్య సాధ్యస్య ద్వితీయవహ్నిపదజన్యోపస్థితివశాదన్వయః ప్రథమవహ్నిపదోపస్థాపితే తత్రైవ ప్రతిజ్ఞాఘటకపఞ్చమ్యర్థస్యాన్వయాత్పక్షాన్వితసాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకత్వవిశేషణేన తద్వారణాసమ్భవాత్సాధ్యే ప్రకృతపక్షాన్వితత్వం విహాయప్రకృతపక్షాన్వితస్వార్థబోధకపదోపస్థాపితత్వం నివేశితమ్ ॥ యద్యపి ఉభయత్ర వహ్నిపదేనైకమేవ సాధ్యముపస్థాప్యతే అతో నైతావతాప్యుక్తాతివ్యాప్తివారణసమ్భవః॥ తథాపి ప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపితాయా విశేషణతాతదవచ్ఛిన్నసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టసాధ్యీయవిశేష్యతానిరూపితస్వార్థవిషయతాప్రయోజకత్వం బోధకాన్తార్థః॥ ఇతి పఞ్చమీత్వమనివేశ్యం ప్రయోజ

భావః * హేత్వభిధానం * ద్వితీయప్రతిజ్ఞాంశమితి శేషః * బోధకాన్తార్థ ఇతి * ఉక్తప్రతిజ్ఞాఘటకపంచమ్యాః పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతాంతర్గతతాదృశసాధ్యవిషయతానిరూపిత[illegible]విషయతాప్రయోజకత్వాన్నాతిప్రసంగ ఇతి భావః ॥ పక్షాంశే సాధ్యస్య విషయతా[illegible]పదవిశేషితసాధ్యాన్వదంపరాసాధారణబోధ్యా * పఞ్చమీత్వమితి * బోధకాన్తే పఞ్చమీపదార్థ ఇత్యన్యే ॥ హేతువాక్యజన్యశాబ్దబోధేఽనేన కథమస్య గమకత్వమిత్యాకాంక్షాం * వినా నోదాహరణాది[illegible]శాబ్దబోధస్య తాదృశజిజ్ఞాసా హేతుతాం ప్రదర్శయతి * అనుమితీతి * కథమస్య గమకత్వమిత్యాకాంక్షాయాః యదవచ్ఛిన్నస్య తాదృశవిషయతయా హేతువాక్యాదుపస్థితిస్తద్రూపం ధర్మితావచ్ఛేదకత్వేనైవ తాదృశవిషయతానిర్వాహకవిషయకత్వేన జ్ఞానవిషయకత్వాత్ ॥ నిర్వాహ్యజ్ఞానస్య నిర్వాహకజిజ్ఞాసాజనకత్వాదితి భావః । లక్షణానుపగమేఽపి యద్విషయకేత్యాది నియమావ్యాహతేః

నాభావాత్ ఉపనయోపస్థాపితపక్షవిశేషణతాపన్నసాధ్యాన్వితార్థబోధకపఞ్చమ్యంతతత్పదమాదాయానను షంగపక్షేపి నిగమనేతివ్యాప్తైరావరణంలాక్షణికపదప్రయోజనం। అయమాత్మా జ్ఞానాదిత్యాదౌ జ్ఞానపదంముఖ్యార్థపరమేవ పఞ్చమ్యర్థాన్వయస్య తత్రైవసమ్భవేన లక్షణాబీజభూతాన్వయానుపపత్తివిరహాదిత్యభిమానినా ముక్తలక్షణాఽవ్యాప్తిశఙ్కాముద్ధర్తుముపన్యస్యతి * యత్రేతి * శుద్ధజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నేన సమం పఞ్చమ్యర్థాన్వయసమ్భవేప్యనుమితిజనకజ్ఞానవిషయతయోపస్థితావేవ జ్ఞానరూపహేతౌ తద్విషయతానిర్వాహకవ్యాప్త్యాకాంక్షయా యోజ్ఞానవాన్ సఆత్మేత్యుదాహరణాది ప్రయోగసమ్భవఇతిజ్ఞానవిషయకజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నే తాత్పర్యానుపపత్త్యాలక్షణాయాఆవశ్యకత్వమితినమాధత్తే * తన్నేత్యాదినా * యద్విషయకజ్ఞానస్య * యద్విషయకజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నస్య * హేతుత్వం * అనుమితిజనకత్వం * తస్యవ్యాప్త్యాదిజిజ్ఞాసాయాం * తుల్యవిత్తివేద్యతయా అర్థతోవా తత్ప్రతీతానుమాపకజ్ఞానవిషయతయానిర్వాహకాకాంక్షాయామిత్యర్థః * ఉదాహరణాదిప్రయోగః * ఉదాహరణోపనయాభ్యాం తన్నిష్ఠవ్యాప్తిపక్షధర్మతాప్రదర్శనమ్ ॥ యద్యపి జ్ఞానవిషయకజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నే జ్ఞానపదతాత్పర్యేపి ముఖ్యార్థజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నపరత్వమక్షతమేవేతిపూర్వోపదర్శితముఖ్యార్థతాత్పర్యరాహిత్యరూపంలాక్షణికత్వం నోపపద్యతఇతి॥ తథాపితత్వేతావచ్ఛేదకవిలక్షణరూపావచ్ఛిన్నతాత్పర్యకత్వమేవలాక్షణికత్వమతోనదోషః ॥ ననుశుద్ధజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నేఽనుమాపకత్వబోధేపి తత్తన్నిర్వాహకవ్యాప్త్యాదిమద్విషయకత్వలాభాయ వస్తుగత్యా తాదృశజ్ఞానవి

అవచ్ఛేదకనివేశాయాహ * యదితి * తథావద్యద్రూపావచ్ఛిన్నవిషయకజ్ఞానత్వం తజ్జనకతావచ్ఛేదకం తద్రూపావచ్ఛిన్నస్యేత్యర్థః । శాబ్దబోధతుల్యవిత్తివేద్యత్వేమానాభావాదర్థత ఇతి * తత్ర * హేతౌ * నిర్వాహకాకాంక్షాయాం * నిర్వాహకావాన్తరధర్మజిజ్ఞాసాయాం * తత్ర * శుద్ధజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నే పదామర్శే * తన్నిర్వాహకేతి * అనుమితిజనకత్వనిర్వాహకేత్యర్థః * వస్తుగత్యేతి * తథావ యద్రూపావచ్ఛిన్న విషయకత్వమనుమితిజనకతావచ్ఛేదకతయా హేత్వర్థస్తద్రూపావచ్ఛిన్నస్యైవవ్యాప్త్యాదిప్రదర్శనమితినియమః । కింతుయద్రూపావచ్ఛిన్నస్యజనకత్వేనప్రతీతజ్ఞానీయావిషయతాతద్రూపావచ్ఛిన్నేతన్నిష్ఠా

షయీభూతే జ్ఞానే వ్యాప్త్యాదిప్రదర్శనసంగతిరిత్యత ఆహ * అన్యథేతి * జనకజ్ఞాన విషయతయాఽప్రతీతేఽపి జ్ఞానే వాస్తవతాదృశవిషయతాం పురస్కృత్య వ్యాప్త్యుపదర్శనే సుఖాదేరవ్యాప్తత్వానుమాపకజ్ఞానవిషయతయా అయమాత్మా జ్ఞానాదిత్యత్ర యస్సుఖీ స ఆత్మేత్యుదాహరణప్రయోగప్రసంగాదిత్యర్థః ॥ తథాచ సుఖాదౌ వ్యాప్త్యాదిప్రదర్శనేఽపి జ్ఞానేఽనుమాపకత్వనిర్వాహకవ్యాప్త్యాదిమద్విషయకత్వపర్యన్తాలాభాదాకాంక్షాయా అపూరణాత్ యథా సుఖాదౌ న తత్ప్రదర్శనం తథైవైతన్యతే జ్ఞానేఽపి న తత్ప్రదర్శనముపపద్యత ఇతి భావః॥ ఉక్తప్రతిజ్ఞాదావతివ్యాప్తివారణాయ ప్రకారాన్తరేణ లక్షణం పరిష్కుర్వతాం మతమాహ॥ * కేచిత్త్వితి * పఞ్చమ్యన్తేతి * కస్యాశ్చిత్ ప్రతిజ్ఞాయాః పఞ్చమ్యన్తలాక్షణికపదవత్త్వేఽపి ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యాలోకవాన్పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాయాం వ్యభిచారేణావయవతావచ్ఛేదకం ప్రతిజ్ఞాత్వం పక్షాదిభేదేన భిన్నమపి న తాదృశపదవత్త్వనియతమితి నాతిప్రసంగ ఇతి భావః॥ తాదృశావచ్ఛేదకం హేతుత్వం దుర్వచం సువచత్వే తదేవ లక్షణమిత్యన్యథా పరిష్కురుతే * తాదృశేతి * తాదృశపం * పఞ్చమ్యన్తలాక్షణికపదం॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాదికం చ తాదృశపదాఘటిదపి స్యాత్ ప్రతిజ్ఞాదేస్సత్త్వేన తాదృశపదవత్త్వవ్యభిచారీతి తచ్ఛూన్యత్వాభావాన్న ప్రతిజ్ఞాదావతివ్యాప్తిః ॥ తాదృశపదవత్త్వవ్యభిచారి మేయత్వాదిమాన్యత్వాప్రసిద్ధ్యాఽవయవతావచ్ఛేదకేతి ॥ అత్ర ప్రతిజ్ఞాత్వహేతుత్వసాధారణస్యావయవతావచ్ఛేదకత్వస్యైకస్యాభావాత్ ప్రతిజ్ఞాత్వాదికం విశిష్యోపాదాయ తచ్ఛూన్యత్వం నివేశ్యం తథాచ హేతుత్వవ్యావర్తనాయోపాత్తం తాదృశపదవత్త్వవ్యభిచారిత్వవిశేషణమనర్థకం॥ యదిచ ప్రతిజ్ఞాత్వహేతుత్వాదిసాసాధారణం ప్రతిజ్ఞాత్వాదిపఞ్చాన్యతమత్వమవయవతావచ్ఛేదకం తదా తత్ర హేతుత్వప్రవేశే తస్యాన్యాదృశస్య దుర్వచత్వాత్ సువచత్వే తదేవాస్తు లక్షణం । అన్యతమమధ్యే హేతుత్వమన్తర్భావ్య తద్వ్యావృత్తయే విశేషణాన్తరదానం చ ప్రక్షాళనాద్ధీతి న్యాయేనాయుక్తమిత్యస్వరసః—పఞ్చమ్యన్తేత్యాదిలక్షణకతుఃర

హకాకాంక్షయోదాహరణాదిత్యర్థః * ఉక్తప్రతిజ్ఞాదౌ * ధూమాదాలోకవాన్ పర్వతో వహ్నిమానితి శంకోక్తప్రతిజ్ఞాదావిత్యర్థః * కస్యాశ్చిత్ * ధూమాదాలోకవానిత్యాదేః * తత్ర * అన్యతమత్వశరీరే

నుమతాం ధూమాదిశబ్దాదివాక్యస్థ ధూమాదిపదస్య జ్ఞానేలక్షణాం స్వాతన్త్ర్యేణ దూషయతి * నవ్యాస్త్వితి * జ్ఞానజ్ఞాప్యత్వలక్షణయేతి * జ్ఞాప్యత్వలక్షణాయా అవశ్యకత్వాత్ తత్రైవజ్ఞానాంశస్యాప్యధికస్య ప్రవేశేనైవ ధూమాదిపదస్య ముఖ్యార్థపరత్వేపి ధూమాదిజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వ లాభసంభవ ఇత్యర్థః * నప్రాతిపదికే * న పఞ్చమీప్రకృతిధూమాదిపదే ॥ నన్వేవం జ్ఞానస్య పఞ్చమ్యర్థైకదేశతయా తత్రధూమాదిపదార్థస్యాన్వయాయోగాత్ ధూమాదిజ్ఞానాలాభః॥ నచజ్ఞాప్యత్వస్య పఞ్చమ్యర్థత్వేపి జన్యత్వరూపతదేకదేశే కథం ధూమాదిపదార్థతజ్జ్ఞానాన్వయసంభవ ఇతివాచ్యమ్॥ చైత్రస్యపుత్రో ఘటాదన్య ఇత్యాదౌ సంబన్ధిపదార్థైకదేశే జన్యత్వాదౌ పదార్థాన్తరస్యాన్వయదర్శనాన్నిష్ప్రతియోగిక ఏవ పదార్థైకదేశే ఇతరాన్వయస్యాఽవ్యుత్పన్నత్వాత్ ॥నచ స్వతన్త్రోపస్థిత ఏవ పదార్థే ఇతరాన్వయజిజ్ఞాసా జాయతే నత్వితరవిశేషణతయోపస్థితే- అతఏవ గౌర్నిత్యేత్యాదౌ స్వతన్త్రగోత్వాద్యుపస్థితయే లక్షణేత్యత ఆకాంక్షాదివిరహ ఏవ పదార్థాన్తరస్య పదార్థైకదేశేఽనన్వయే బీజం సచ సప్రతియోగినిష్ప్రతియోగికైకదేశసాధారణ ఇతి వాచ్యం॥ఫలానురోధేన సప్రతియోగికపదార్థవిశేషణతయోపస్థితేపి ప్రతియోగిజిజ్ఞాసా జాయత ఇతి కల్పనాత్ ॥నచ జ్ఞానాదిసవిషయకపదార్థేపి తథోపస్థితే విషయవిశేషజిజ్ఞాసా జాయత ఇతి యుజ్యతే కల్పకాభావాదిత్యాశఙ్క్య సవిషయకకృతిదృష్టాన్తేన పదార్థైకదేశే జ్ఞానేపి విషయాకాంక్షాం వ్యవస్థాపయతి * ఆకాంక్షా వైచిత్ర్యాచ్చేతి * కుత్రచిత్స్వతన్త్రోపస్థితే వేతరాకాంక్షా కుత్రచిద్విశేషణతయాఽప్యుపస్థితే కస్యచిదాకాంక్షేతి విషయస్వభావాధీనతయాఽఽకాంక్షా వైచిత్ర్యాదిత్యర్థః *కర్త్రర్థకృతీ వేతి* పక్తేత్యాదౌ తృజాద్యర్థకకర్త్రాద్యేకదేశే కృతౌ యథా విషయత్వేన పాకాదిక్రియాన్వతీత్యర్థః ॥ ఇదంతు బోధ్యం ॥ జిజ్ఞాసారూపాకాంక్షాయాః శాబ్దధీహేతుత్వం

---

*పుత్రః*జన్యత్వవిశిష్టః పుమాన్ *నిష్ప్రతియోగిక ఏవేతి*జ్ఞానస్య నిష్ప్రతియోగికత్వాదితి భావః*లక్షణా*గోపదస్య గోత్వే ఇతి శేషః*ఆకాంక్షా*జిజ్ఞాసా*సచేతి * తథాచ జ్ఞాప్యత్వస్య పఞ్చమ్యర్థతామతే ప్రకృత్యర్థాన్వయానుపపత్తిదుర్వారైవేతి భావః * కల్పకేతి * జ్ఞానవదర్థకాత్పదాదౌ వ్యభిచారాత్ * పక్తేత్యాదావితి * ఆదినా పాచక ఇత్యాదౌ వుణాదికృత్ప్రత్యయపరిగ్రహః-జిజ్ఞాసారూపాకాంక్షాయాః శాబ్దబోధజనకత్వం దూషయతి *ఇదంత్వితి*

అజిజ్ఞాసోఽపి శాబ్దబోధోదయాన్మణికృతా నిరాకృతం తథాచాకాంక్షావిరహః
పదార్థైకదేశే పదార్థాంతరానన్వయేన బీజం॥ గౌర్నిత్యేత్యాదౌ పదార్థైక
దేశే గోత్వే నిత్యాదిపదార్థాభేదాన్వయబోధ ప్రయోజకాయాస్సమానవి
భక్తికతత్పదసమభివ్యాహారరూపాయా ఆకాంక్షాయా అక్షతత్వాదతః పదా
ధీనాయాస్స్వతంత్రతదుపస్థితేః పదార్థాంతరస్య తత్రాన్వయబోధే హేతు
తావాచ్యా॥ ఏవంచ జ్ఞానవిశిష్టార్థకాత్మాదిపదఘటితాదాత్మానద్రవ్యమిత్యాది
వాక్యాత్పదార్థైకదేశే జ్ఞానే ద్రవ్యభేదాన్వయవారణాయ దండజన్యో నదం
డజన్య ఇత్యాది వాక్యాత్పదార్థైకదేశజన్యత్వాదౌ దండజన్యభేదాన్వయబో
ధవారణాయ చ కల్పనీయో జ్ఞానాద్యంశే ఇతరాన్వయబోధే స్వతంత్రజ్ఞానాద్యు
పస్థితిహేతుత్వే కార్యతావచ్ఛేదకకోటిప్రవిష్టేతరవిషయతాయాం విషయితాస
మ్బంధావచ్ఛిన్నప్రకారతాన్యత్వం విశేషణం దేయం॥ వస్తుతో జ్ఞానాదివిషయకశా
బ్దబోధే స్వతంత్రజ్ఞానాద్యుపస్థితేర్హేతుత్వేఽపి పఞ్చమ్యాదిజన్యజ్ఞానజ్ఞాప్యతోప
పస్థితిప్రకృతిజన్యధూమాద్యుపస్థితియోగ్యతాజ్ఞానాదిఘటితశాబ్దసామగ్ర్యాః ప
దార్థైకదేశే జ్ఞానాదౌ విషయతాదిసమ్బంధేన ధూమాది ప్రకారకశాబ్దబో
ధజననే బాధకాభావః తాదృశసామగ్ర్యాం స్వతంత్రజ్ఞానాద్యుపస్థితే రనంత
ర్భావాత్తాదృశోపస్థితేర్జ్ఞానాదౌ ద్రవ్యభేదాన్వయబోధప్రయోజకసామగ్ర్య
న్తరే ప్రవేశాత్॥ నచైవం స్వతంత్రజ్ఞానాద్యుపస్థితేర్వ్యభిచారేణ హేతుత్వ
మేవ న సమ్భవతీతి వాచ్యం॥ యతో యత్రైకరూపావచ్ఛిన్నే పదే పదాంతరాకాం
క్షాగృహీతా అన్యరూపేణ చ వృత్తిః గృహీతా తత్రాతిప్రసంగవారణాయ తత్తదా
నుపూర్వీవిశేషరూపపదవిశేషత్వ ప్రకారేణ గృహీతవృత్తికపదజన్యతత్తత్పదా
ర్థోపస్థితేర్హేతుతావాచ్యా తథా సతి తద్ధర్మప్రకారేణాకాంక్షాది గ్రహస్య తద్ధర్మ

---

* అక్షతత్వాదితి * తథాచ శక్త్యుపస్థాపితగోపదార్థైకదేశగోత్వే నిత్యపదా
ర్థాన్వయాపత్తిరితి భావః। జ్ఞాప్యత్వమాత్రస్య పఞ్చమ్యర్థతామతే జన్యతాయా
స్స్వతంత్రోపస్థిత్యభావేన ప్రకృత్యర్థాన్వయానుపపత్తివత్ జ్ఞానజ్ఞాప్యతాయాః
పఞ్చమ్యర్థతామతే జ్ఞానస్య స్వతంత్రోపస్థిత్యభావేన తదనుపపత్తిరితి దూషణం స
మాధానప్రదర్శనేనోద్ధరతి * ఏవంచేతి * విషయతాత్వాదిత్యాదినా నిరూపితత్వసం
బన్ధపరిగ్రహః * జ్ఞానాదీతి * ఆత్మానద్రవ్యమిత్యాదౌ శాబ్దబోధభయేనేత్యాదిః

ప్రకారేణగృహీతవృత్తిక పదార్థోపస్థితేశ్చ పరస్పరసహకారేణైవ ఫలజనక
త్వోపగమే నోక్తాతిప్రసంగవారణసంభవాత్ తథాచ నానానుపూర్వీప్రకారక
పదజ్ఞానజన్యోపస్థితీనామేకవిధశాబ్దబోధే విభిన్నరూపేణ హేతుతయా వ్యభి
చారఆవశ్యకఇతితద్వావర్త్మనైవ దర్శితవ్యభిచారస్యవారణమితి ॥ ఏతేన జన్య
త్వాంశేఇతరాన్వయబోధేస్వతన్త్రజనకత్వోపస్థితేః కార్యకారణభావే కార్యతా
వచ్ఛేదకకోటిప్రవిష్టేతరవిషయతానాం నిరూపితత్వసంబన్ధావచ్ఛిన్నప్రకారతా
భేదనివేశనముభయవాదిసిద్ధం అన్యథా ఔపగవఇత్యాదౌ తద్ధితార్థాపత్యైక
దేశజన్యత్వనిరూపకత్వసంబంధేనప్రకృత్యర్థాన్వయానుపపత్తేర్జ్ఞానజ్ఞాప్యత్వ
స్య పంచమ్యర్థత్వమతేచస్వతన్త్రజ్ఞానోపస్థితిజన్యతావచ్ఛేదకఘటకజ్ఞానవిషయ
తానిరూపితేతరవిషయతాయాం విషయతాసంబన్ధావచ్ఛిన్న ప్రకారతాభేదనివే
శనమధికమితిప్రత్యుక్తం॥ తదనివేశేప్యుపదర్శితరీత్యాసామంజస్యాత్ ॥ వైయాక
రణఇత్యాదౌ తదధీతేతద్వేదేత్యనేనవిహితతద్ధితార్థస్యవేత్తురేకదేశజ్ఞానేవిషయత
యాప్రకృత్యర్థస్యాన్వయోపపత్తయే ఉక్తస్థలే విషయతాసంబన్ధావచ్ఛిన్నప్రకార
తాభేదనివేశస్యసర్వమతఏవావశ్యకత్వాచ్చేతి॥ ప్రకృతేత్వధ్యాహార్యపదత్వేయుక్త్యం
తరమాహ * యద్ధర్మవిశిష్టశ్చేతి * యద్ధర్మవిశిష్టః పంచమీప్రకృత్యర్థః తద్ధర్మవిశిష్ట
స్యైవవ్యాప్యత్వముపదర్శ్యతఇతిజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వస్య పంచమ్యర్థతామతే తద్ధర్మవిశి
ష్టస్యైవపంచమ్యాజనకజ్ఞానవిషయత్వబోధలాభాదితిభావః * అన్యథా * పంచమ్యా
జ్ఞానజనకత్వేన బోధితప్రకృత్యర్థజ్ఞానేవిషయత్వేన విశేషణతామవలంబ్యావిష
యేవ్యాప్త్యుపదర్శనసంగమనే * యథార్థధూమజ్ఞానాదిప్రయోగేపీతి * తత్రా

తర్హి స్వతన్త్రజ్ఞానాద్యుపస్థితేః క్వాపి శాబ్దసామగ్రీఘటకత్వం నాస్తీ
త్యాత్మానద్రవ్యమిత్యుక్తస్థలే జ్ఞానాదౌ ద్రవ్యభేదబోధప్రసఙ్గాదిత్యతఆహ
* తాదృశేతి * ఉక్తాతిప్రసంగః * యత్రైకరూపేణాకాంక్షాగ్రహోఽ
న్యరూపేణ వృత్తిగ్రహస్తత్ర * వర్త్మనా * అవ్యవహితోత్తరత్వనివేశః * దర్శి
తేతి * పంచమ్యర్థఘటకజ్ఞానేప్రకృత్యర్థబోధే స్వతన్త్రజ్ఞానోపస్థితేరిత్యా
దిః * ఏతేన * వస్తుతస్త్వితికల్పస్యాదరేణ * జన్యత్వాంశే * దండజన్యో న
దండజన్యఇత్యాదౌ * ఔపగవః * ఉపసమీపవర్తినీ గౌః యస్యసఉపగుః ఉ
పగోరపత్యంపుమానౌపగవః * అధికమితి * జన్యజ్ఞానవిషయత్వస్యపంచమ్య

पिशत्त्युपस्थितज्ञाने पंचम्यर्थज्ञापकतान्वयेन धूमादेर्ज्ञापकज्ञानविषयत्व लाभेन धूमादौ व्याप्यत्वप्रदर्शनंस्यात् अस्तन्मते च ज्ञानज्ञाप्यत्वस्यैव पञ्चम्यर्थतया धूमज्ञानज्ञानस्यैव तत्प्रज्ञापकत्वं प्रतीयते न तु धूमज्ञानस्येति नातिप्रसंग इति । न च पंचम्याः केवलज्ञाप्यत्वार्थमतेप्युक्त स्थले ज्ञानपदस्य लक्ष्यार्थे ज्ञानविषयकज्ञानएव तात्पर्यात् न धूमज्ञाने मुख्यार्थे ज्ञापकतालाभ इति न धूमादौ व्याप्यत्वोपदर्शनप्रसंग इ न वाच्यं॥ मुख्यार्थपरत्वे बाधकविरहेण तत्तात्पर्येणापि प्रयोगसंभ वात् न वा यत्र पदे अर्थान्तरे निरूढलक्षणाशक्त्युपस्थापितार्थस्तेन न बोध्यते तद्बोधोपयिकाकांक्षादि सामग्रीकाले तद्बोधस्य दुर्वा रत्वात् ॥ अथ तत्र शक्यार्थबोधस्यापि संभवेन तत्रापि कस्यचित्कदा चित्तात्पर्यं संभवतु तथापि तत्रानादितात्पर्यविरहात् न तत्तात्पर्येण न्या यान्तर्गत पदप्रयोगसंभव इति चेत् ॥ मा भून्मुख्यार्थतात्पर्यक ज्ञा नपदघटितयथार्थधूमज्ञानादित्यादि वाक्यसमुदायस्य न्यायत्वं, तथापि ज्ञाप्यत्वमात्रस्य पंचम्यर्थत्वे न्यायानन्तर्गत मुख्यार्थप रज्ञानपदघटित यथार्थधूमज्ञानादित्यादिवाक्यस्य धूमादौ व्याप्त्यादि ज्ञापयोजकधीजनकत्वं दुर्वारमेव तच्चानुभवविरुद्धम् ॥ नच ज्ञानज्ञाप्यत्वे पंचम्याः लक्षणापक्षेपि केवलज्ञाप्यत्वे स्वारसिकलक्षणयोपस्थिते धूमज्ञा ने ज्ञानजनकताबोधसंभवादुक्तातिप्रसंगो दुर्वारः तत्रेष्टापत्त्या च प्रकृतेपीष्टापत्तिसंभवादिति वाच्यं॥ स्वारसिकलक्षणया पंचम्युपस्थितविष यत्वरूपार्थान्तरस्य तादृशज्ञाप्यत्वेपि प्रकृत्यर्थान्वये आकांक्षा

र्थत्वे तु नैतदिति भावः * यत्र * पदे * अनादित्वम् * परम्परित्वं धीहेतुत्वं * धूमज्ञाननिष्ठम् * स्वारसिकेति * लक्षणयेत्यनुषंगः * धूमज्ञाने * धूमज्ञानपदोपस्थिते * अर्थान्तरेति * धूमादित्यादौ पं चम्या लक्षणया विषयत्वेउपस्थापिते तत्र धूमपदार्थान्वय इत्यर्थः॥ अत्र लक्षणया ज्ञानविषयतया यद्धर्मविशिष्टः पंचमीप्रकृत्यर्थस्तत्रैव व्याप्त्यादिप्रदर्शनमिति नियमोपगमान्नैष तदवकाश इत्याहुरित्यस्व रसः ॥ धूमहेतुकस्थले धूमज्ञानादित्यभिधाय तद्व्याप्यत्वोपदर्श

యామయా ఽనభ్యుపగమాత్ ధూమాదిజ్ఞానాదిత్యగ్రే ధూమజ్ఞానస్య జ్ఞాపకత్వా బోధనాదితి భావః॥ యత్తు ధూమజ్ఞానాదిత్యత్ర లక్షణయోపస్థితధూమరూపవిషయ విశిష్టజ్ఞానజ్ఞానే జ్ఞాపకతాభానే జ్ఞాపకజ్ఞానవిషయత్వం ధూమజ్ఞాన ఇవ తద్విషయే ధూమేఽపి భాసత ఇతి ప్రకృతే లాక్షణికతామతే తత్ర ధూమే వ్యాప్త్యాకాంక్షయా తదుపదర్శనప్రసంగో దుర్వార ఇత్యాశయవర్ణనం॥ తదసత్॥ తథాపి స్వమతేఽపి తద్దోషస్య దుర్వారత్వాత్ పంచమ్యర్థైకదేశే జ్ఞానే ముఖ్యార్థధూమరూపవిషయవిశిష్టజ్ఞానాన్వయేఽపి ధూమే జ్ఞాపకజ్ఞానవిషయబోధస్య దుర్వారత్వాత్॥ నచ తథా చ పంచమీప్రకృత్యర్థీనోపస్థితివిశేష్యత్వం యస్య తస్యైవ వ్యాప్త్యాదికం ప్రదర్శ్యత ఇతి నియమస్య స్వయముపగమాత్ న స్వమతే దర్శితాతిప్రసంగ ఇతి వాచ్యం॥ తత్ర ధూమాదౌ జ్ఞాపకజ్ఞానవిషయతాబోధాదాకాంక్షాసంభవే తాదృశనియమమననురుధ్య వ్యాప్త్యాద్యుపదర్శనస్యానపవాదాత్॥ వస్తుతో లింగజ్ఞానం ప్రకృత్యర్థే పంచమ్యర్థే వాంతర్భావ్యతాముభయథాపి ధూమజ్ఞానాదిత్యత్ర ధూమజ్ఞాన ఏవ సాధ్యజ్ఞాపకతావచ్ఛేదకపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతానిరూపితప్రకారతా లభ్యతే సైవ విషయతా తస్య వ్యాప్తిపక్షధర్మతానిర్వాహ్యేతి తదాకాంక్షయా తత్రైవ వ్యాప్త్యాద్యుపదర్శనం తజ్జ్ఞానవిశేషణధూమే చ తాదృశవిషయతావచ్ఛేదకత్వరూపవిషయతైవ సా చ న తత్ర వ్యాప్త్యాదినిర్వాహ్యా అతో న తత్ర తదాకాంక్షేతి ధూమాదిత్యాదిప్రయోగే ధూమత్వాదావివ ధూమజ్ఞానాదిత్యత్ర ధూ

నాపత్తిః నహి తత్ర జ్ఞానజ్ఞానస్య జ్ఞాపకత్వే తాత్పర్యం యేనలక్షణాస్యాదికకశ్చిత్ అత్రాస్వారసికయోపస్థాపితే జ్ఞాప్యత్వే ప్రకృత్యర్థాన్వయే ఆకాంక్షాయా ఽనుపగమేన ధూమజ్ఞానాదిత్యాదౌ జ్ఞాపకత్వాబోధకత్వమితి సమాధానమయుక్తం, నిరూఢలక్షణయోపస్థాపితే జ్ఞాప్యత్వే తద్వదుపస్థాపితప్రకృత్యర్థజ్ఞానాన్వయే ఆకాంక్షోపగమేఽపి నిత్యోపస్థాపితతదన్వయే ఆకాంక్షాయాః లక్షణకర్తృభిరప్యనంగీకారస్య సువచత్వాదితి బోధ్యమ్॥ యత్తు కాలోకదీధిత్యాశయమేమాషణాంతరమాహ * వస్తుత ఇతి * లక్షణాద్వయమపేక్ష్యైకలక్షణాయాం లాఘవమభిప్రేత్య పంచమ్యర్థస్యోత్తరాభిధానమ్ *విషయతైవేతి* లభ్యత ఇత్యనువర్తతే అవచ్ఛేదకత్వస్య తద్గతవ్యాప్త్యాదినిర్వాహ్యత్వే ధూమత్వాదౌ తన్నిర్వాహకాకాంక్షాయా దుర్వారతయా తద్గతవ్యాప్త్యాద్యుపదర్శనప్రసంగ ఇతి యుక్తి

మాదౌ వ్యాప్త్యాదేర్నోపదర్శనమితి ——ఇతి గాదాధరీయే హేతుగ్రన్థః——

మూలోక్తలక్షణాపేక్షయా లఘూని ప్రతిజ్ఞాద్యవయవలక్షణాని స్వయమాహ * ఇతరాన్వితేతి * ప్రథమసత్యన్తస్య హేతూపనయనిగమనసాధారణస్యోదాహరణవ్యావర్తనప్రయోజనం స్వయమేవదర్శయిష్యతే ప్రతిజ్ఞాహేత్వోరిత్యాదినా, ఇతరాన్వితత్వం స్వభిన్నావయవార్థాన్వితత్వం స్వాఘటకపదోపస్థాపితార్థాన్వితత్వం వా ॥ ఏవం చేతరావయవసహకారేణ స్వాఘటకపదసహకారేణ వా బో

వారణాయ ధూమవత్త్వాదావితి దృష్టాన్తాభిధానమ్ ॥ ****************

——శ్రీ ఇతి కృష్ణభట్టీయే హేతుగ్రన్థః శ్రీ——

* లఘూనీతి * ఏతేన న్యాయావయవసామాన్యలక్షణయోర్లఘుప్రతిజ్ఞాదిఘటితయోర్మూలోక్తయోః కేవలలఘుత్వం న తు మూలోక్తగురుతరప్రతిజ్ఞాఘటితయోరితి సూచితమ్ * ఉదాహరణవ్యావర్తనమ్ * యో యో ధూమవాన్ స వహ్నిమానిత్యుదాహరణస్యాఽన్త్యభిన్నయత్పదార్థవిశేష్యకాన్వయబోధజనకతి వ్యాప్తివారణం ॥ యథాశ్రుతే ఇతరః స్వార్థాభిన్నో యః సాధ్యాదిస్తదన్వితస్వార్థబోధకతయా నోదాహరణవ్యావృత్తిరతో వ్యాచష్టే * స్వభిన్నేతి * అవయవత్వం నావయవప్రతిపాద్యత్వపర్యాప్త్యధికరణత్వం తచ్చ స్వార్థసాధ్యస్య సంభవతి ॥ హేతుఘటకపదస్య పదార్థాన్వయసత్త్వేపి తద్ఘటకప్రకృత్యర్థాన్వయాభావాదిత్యత ఆహ * స్వభిన్నావయవాఘటకపదేతి * యద్యపి తాదృశపదప్రయోజ్యవిషయతానిరూపితస్వార్థవిషయతాశాలిత్వం లక్ష్యే తథాపి న్యాయథ్యార్థత్వముపేక్ష్యాహ * ఏవం చేతి * సహసహకారేణాస్యనేన బోధజనకత్వే న హైతావతోదాహరణవ్యావృత్తిరితి వాచ్యమ్ ॥ తదఘటకప్రయుక్తస్వాభావివిశిష్టత్వం సహకారః । వైశిష్ట్యం తృతీయార్థో భేదేఽన్వయః ॥ స్వజన్యతావచ్ఛేదకీభూతబోధవృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నాభావత్వేన చ ప్రయుక్తత్వం ॥ యద్వా తాదృశపదప్రయుక్తవిషయతానిరూపితస్వతాత్పర్యవిషయబోధీయవిషయతాప్రయోజకత్వం హేతూదాహరణబోధమాదాయోదాహరణవారణాయ తాత్పర్యనివేశ ఇత్యదోషాత్ ॥ న స్వానుషంగపక్షే నిగమనేఽతివ్యాప్తిః స్వభిన్నాఘటకాయం పదోపస్థాపితార్థాన్విత స్వార్థబోధకత్వాదతో ద్వితీయదలేఽన్త్యభిన్నపదవిశేషణం స్వీయత్వస్వేతరాఘటకత్వరూపం నివేశ్యం యథాశ్రుతేన తేనావారణాత్తథాపగౌరవమిత్యత ఆహ * స్వాఘటకేతి * తచ్చ స్వవిషయకనిష్ఠభేదప్రతి

ధకత్వంసముదాయార్థః॥ తేనోదాహరణబోధ్యార్థప్రవిష్టసాధ్యాదేః ప్రతిజ్ఞాదిజన్యబోధేఇతరాన్వితత్వేపిన క్షతిః-ద్వితీయసత్యంతానంతరమగ్రిమంన్యాయావయవత్వమితి సంబధ్యతే-ద్వితీయసత్యంతంచ హేతునిగమనవారకం హేతుజన్యేతస్మాదితరేభ్యోభిద్యతే ఇత్యాదినిగమనజన్యేచ బోధేవిభక్త్యర్థస్య విశేష్యతయావివక్షణీయవిభక్త్యంతపదార్థ విశేష్యకత్వవిరహాద్వహ్నివ్యాప్య ధూమవాంశ్చాయం తస్మాద్వహ్నిమానిత్యాద్యుపనయనిగమన జన్యబోధేచ విభక్త్యంతపదమధ్యేంతర్భూతేదం పదమతుపాద్యంతపదార్థయోర్విశేష్యతయా అంత్యభిన్నేస్వీయ పదార్థవిశేష్యకత్వ విరహాత్ ॥ అంత్యత్వంచ స్వఘటకపదేషుచరమత్వం॥ ఉపనయాదిస్థేదమాదిపదానామపి నపదసామాన్యమధ్యే చరమత్వం తదుత్తరమప్యన్యవాక్యఘటకపదసత్త్వాదిత్యతఃస్వఘటకత్వంపదవిశేషణం॥ ఏవంచ నిగమనఘటకపదేషుయచ్చరమంతదన్యోపనయస్థేదం పదార్థవిశేష్యకబోధంప్రత్యుపనయసహకారేణస్వార్థబోధజనకేనిగమనేతాదాత్మ్యేనద్రవ్యాదిసాధ్యకే ఇదంద్రవ్యంగుణకర్మాన్యత్వేసతి సత్త్వాదిత్యాదౌ స్వఘటకవిభక్త్యంతపదేషు యదంత్యంసత్త్వాదిపదంతదన్యవిభక్త్యంతప్రతిజ్ఞాస్థ ద్రవ్యాదిపదార్థవిశేష్యకాన్వయబోధజనకే హేతౌ చాతివ్యాప్తివారణాయస్వీయత్వమంత్యభి

యోగితావచ్ఛేదకవిషయితాకత్వమ్ * విభక్త్యర్థస్యేతి * నచాంత్యత్వే విభక్త్యంతత్వంసఘటకం ఏవంచపదేవిభక్త్యంతత్వం నవిశేషణం తథాప్యుక్తదోషనిరాసాదితివాచ్యం ॥ తథాసత్యుపనయేఽతివ్యాప్తేరంత్యత్వే విభక్త్యంతత్వస్యావశ్యకత్వాత్ * అంత్యభిన్నేతి * ముఖ్యవిశేష్యతానివేశ్యాతేనోపనయాదావతివ్యాప్తిః॥ నన్వయంపదమాదావేవ నిగమనత్వపర్యవసానస్యాభిధానాదుపనయసహకారేణ బోధకత్వేన నాస్తీత్యతఆహ * తాదాత్మ్యేనేతి * ద్రవ్యత్వసాధ్యకే ఇదంద్రవ్యత్వవదిత్యేవప్రతిజ్ఞాతత్ర ద్రవ్యత్వపదేనవిభక్త్యంతమతస్తాదాత్మ్యసంబంధానుసరణం ॥ ఏతల్లక్షణేచ స్వఘటకవిభక్త్యంతపదప్రాగభావాసమానకాలీనస్వఘటకవిభక్త్యంతపదభిన్నస్వఘటకవిభక్త్యంతత్వప్రవేశాద్ధూమాదిత్యేకపదహేతువారణాత్ పదద్వయఘటితహేత్వనుసరణమ్ * హేతావితి * నచతాదృశపదసహకారేణస్వార్థముఖ్యవిశేష్యకబోధోత్పాదానాన్నదోషః॥ ఏవమప్యుపనయేఽతివ్యాప్తేః అంత్యేభూతేదంపదాన్యనిగమనసహకారేణ స్వార్థముఖ్యవిశేష్యకబోధజనకత్వాత్ *స్వీయత్వమితి*యద్యపిస్వీయా

న్నపదవిశేషణం॥ అత్రస్వత్వపురస్కారేణ లక్ష్యవ్యక్తీనాంనివేశాదననుగమ ఇ
తి ప్రతియోగినిస్వత్వంనివేశ్యలక్షణాంతరమాహ ✱అంత్యపదవత్త్వమితి✱ అత్రోదు
దాహరణవారకం ప్రథమసత్యంతమనుషజ్యతే, ద్వితీయసత్యన్తేనవైకల్పికంసత్య
న్తద్వయం, ధూమాదిత్యాది హేతౌవిభక్త్యంతాన్త్యపదాప్రసిద్ధ్యా ఏకపదమాత్ర
ఘటకతత్పదసాధారణస్యాంత్యత్వస్య నిర్వచనేప్యంత్యభిన్నవిభక్త్యంతస్వీయప
దాప్రసిద్ధ్యాన్యపదేనాన్యస్యైవోపాదేయతయా స్వీయానంత్య పదార్థవిశే
ష్యకశాబ్దబోధాజనకంయ త్తదన్యత్వ సత్త్వాదతివ్యాప్తిరతోఽంత్యపదత్వేనేతి
అంత్యపదవత్త్వంచ స్వఘటకపదోత్తరపదాఘటకంయత్స్వంతదన్యత్వం నతు
స్వఘటకపదోత్తరపదఘటితత్వంలక్ష్యభూతప్రతిజ్ఞావ్యక్తీనాంస్వత్వేనోపాదేయ
తయా అననుగమతాదవస్థ్యాత్ అంత్యపదవతో హేతువిశేషస్యోపనయనిగమన
యోస్తద్వతోస్స్వీయానంత్య పదార్థవిశేష్యక బోధాజనకయోస్తదన్యత్వా
సత్త్వాన్నాతివ్యాప్తిః॥ నచోపనయఘటకానంత్యపదార్థహేతుమదాదివిశే
ష్యకబోధజనకతదేకదేశ హేతుమంతాదేర్భేదస్య తద్ఘటితసముదాయాత్తోప

ఽద్యపదార్థవిశేష్యకాన్వయబోధజనకత్వేనానుపనయాదివ్యుదాససంభవ
ఇతి తథాపిధూమాదాలోకవానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాస్వవ్యాప్తేస్త్యాగః॥అత్రస్వఘటకవి
భక్తిప్రాగభావసమానకాలీన స్వఘటకవిభక్తిప్రకృత్యర్థవిశేష్యకబోధజనకత్వం
సమ్యగితిపదంతి॥నను స్వఘటకపదవృత్తిస్వఘటకపదప్రాగభావసమానకాలీనత్వ
స్యాభావవత్స్వఘటకత్వరూపాంత్యత్వేనస్వఘటకపదవృత్తిత్వంప్రవేశ్యదోషదాన
మసంగతమతఆహ ✱ఏకమాత్రేతి✱ స్వఘటకపదప్రాగభావాసమానకాలీనస్వఘ
టకపదత్వమంత్యత్వమ్ ✱ యదితి✱ ఉపనయాదికమిత్యభిప్రాయః ✱ స్వఘటకే
తి ✱ స్వం ధూమాదిత్యాదిపదం తద్ఘటకమపి తదేవతదుత్తరముదాహరణాదిఘ
టకపదమేవ తదవిషయకప్రతీతివిషయత్వాద్ధూమాదిత్యాదౌనాతివ్యాప్తిః॥ ప్ర
తిజ్ఞాయాంచ ఘటకపదోత్తరంవహ్నిమానితి పదంతదవిషయకప్రతీతివిషయత్వా
ల్లక్షణసమన్వయః॥ స్వఘటకవిభక్త్యుత్తరవిభక్త్యఘటితం యత్స్వంతదన్యత్వం
తు లఘుత్వాజ్జ్యాయః॥ అత్ర స్వీయానంత్యపదార్థవిశేష్యకాన్వయబోధజ
కత్వావచ్ఛిన్నభేదః తాదృశజనకసముదాయభేదోవా వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మావ
చ్ఛిన్నామయోగికాకభేదానుపగమాన్నసునివేశఇత్యాశంకతే ✱ నచేతి ✱

నయాదావసత్త్వాత్తాదృశబోధాజనకం స్వం నోపనయాదికమిత్యతివ్యాప్తిరితి వా
చ్యం॥ తాదృశబోధజనకత్వం యాదృశసముదాయావృత్తితాదృశసముదాయరూ
పస్వభిన్నత్వనివేశేనానతిప్రసంగాత్॥ ఉపనయాద్యేకదేశవృత్తితాదృశబోధజన
కతాయా ఇదమాద్యంతపదఘటితసముదాయాత్మకోపనయావృత్తితయా తదంతపద
సముదాయాత్మకోపనయాదేస్తాదృశసముదాయాత్మకత్వేన తద్భిన్నత్వాభావాత్॥
తాదృశసముదాయభిన్నత్వం చ తద్భేదానుయోగితావచ్ఛేదకావయవతావచ్ఛేద
కరూపవత్త్వమతస్సముదాయఘటకప్రత్యేకసకలభాగేషు సముదాయభేదసత్త్వే
ఽపి నాతిప్రసంగః॥ ఈదృశ్యేవరీతిరవయవాంతరభేదఘటితలక్షణాంతరేఽపి బోధ్యా॥
తస్మాత్పృథివీతరేభ్యో భిద్యత ఇత్యాది నిగమనే స్వఘటకవిభక్త్యంతపదమధ్యాయ

---

* అతివ్యాప్తిరితి * స్వీయానంత్యపదార్థవిశేష్యకాన్వయబోధాజనకస్యాప్రసిద్ధి
రిత్యర్థః * తాదృశబోధేతి * నను మహావాక్యార్థబోధేఽవాంతరవాక్యా
ర్థజ్ఞానస్య హేతుత్వేన వహ్నివ్యాప్యధూమవానయం పర్వత ఇత్యుపనయార్థబో
ధే వహ్నివ్యాప్యో ధూమ ఇతి జ్ఞానస్య నిగమనజన్యబోధే చ తస్మాదిత్యర్థజ్ఞానస్య
తస్మాద్వహ్నిరిత్యర్థజ్ఞానస్య వాఽపేక్షణీయతయాఽతివ్యాప్తివారణేఽపి ఇదం స్వ
ర్ణవత్ భూతత్వే సతి మూర్తత్వాదిత్యాదిన్యాయాంతర్గతహేతావతివ్యాప్తిః॥
స్వీయానంత్యపదార్థవిశేష్యకబోధస్యైవ తత్రానుదయాదితి చేన్న॥ శోభ
నం భూతత్వమిత్యాకారకబోధప్రసిద్ధేః॥ స్వీయానంత్యపదప్రయోజ్యముఖ్యవి
శేష్యతాశాలిబోధజనకతాసామాన్యస్యవాభిధానాత్॥ భూతత్వే ఇత్యస్మాద్విభ
క్త్యర్థవిశేష్యకబోధే విభక్త్యంతభూతత్వపదస్యజనకత్వాత్॥ తేనయాదృ
శహేతుఘటకప్రథమపదాత్స్వఘటకపదార్థప్రకారకబోధో ప్రసిద్ధస్తత్రా
పి న దోషః॥ ఉపనయాదినిష్ఠబోధజనకతాయాం సామాన్యాంతర్గతాయాముప
నయాద్యవృత్తిత్వాభావాదప్రసిద్ధేర్వారణాయ ముఖ్యత్వోపాదానమ్॥ ధూమా
దాలోకవాన్ పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాసంగ్రహాయ సామాన్యపదమ్॥
అథ స్వీయానంత్యపదార్థవిశేష్యకబోధజనకం యద్యత్స్వం తద్భిన్నం యద్య
త్తద్భిన్నత్వం కుతో నోక్తమితి చేన్న॥ భిన్నభేదస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకరూ
పత్వే అనుయోగిన్యేవ స్వత్వనివేశపర్యవసానాత్॥ అభావాంతరతయాఽవై
యర్థ్యమితి॥ పక్షే చ వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేదాను

దంత్యం ధాతుపదం తదన్యాఖ్యాతార్థవిశేష్యకబోధజనకతయా అతివ్యాప్తిం
అంత్యభిన్నపదస్య విభక్త్యంతరూపతావివక్షణేన వారయతి ॥ పదమితి ॥ నిగమన
ఇతి ॥ నిగమనపదమపి తస్మాత్పృథివీతరేభ్యో భిద్యత ఇత్యాదినిగమనవిశేషపరం, అం
త్యపదశరీరే ప్రవృత్తిమత్త్వరూపపదత్వనివేశే పునరుపనయనిగమనయోరేవాతివ్యాప్తి
స్స్యాత్ ఉపనయఘటకేదం పదనిగమనఘటక మతుప్పదయోరంతే తద్ఘటకవిభక్తి
సత్త్వేనాంత్యభిన్నత్వాదతః తత్ర విభక్త్యంతపదమేవ నివేశ్యమితి భావ ఇతి కేచి
ద్వ్యాచక్షతే ॥ తన్న మనోరమం ॥ తథాహి ॥ స్వఘటకవిభక్త్యంత పదమధ్యేయ
దంత్యమిత్యస్యార్థః, స్వఘటకవిభక్త్యంతపదప్రాగభావాసమానకాలీన విభ
క్త్యంతపదమిత్యర్థ ఇతి చేత్, ఉపనయాదిస్థేదమాదిపదస్య విభక్తిరూపపదప్రాగ
భావ సమానకాలీనతయా తస్యాంత్యత్వ నిర్వాహాయ ప్రథమం విభక్త్యంతత్వం

పగమేనోపనయాద్యవారణాత్ తాదృశ జనకాన్యత్వస్యోపనయాదావసత్త్వా
దితి ॥ ఇదం తు బోధ్యమ్ ॥ స్వీయానంత్యపదాప్రయోజ్యస్వజన్య శాబ్దబోధీయ
ముఖ్యవిశేష్యతాకమజనకాంతార్థః ॥ అనుషంగపక్షే చ సత్యంతేన నిగమనవ్యా
వృత్తిరిత్యానుకూల్యం [illegible] ॥ కేచిత్తు
అంత్యపదవత్త్వపరిష్కారో వ్యర్థ ఏవేత్యాహుః ॥ తన్న ॥ స్వఘటకపదోత్త
రపదఘటితత్వం యాదృశసముదాయావృత్తి తాదృశసముదాయరూపస్వభిన్నత్వ
మితి పరిష్కారస్య నిష్ప్రయోజనకత్వాత్ ॥ ఘటితత్వస్య స్వఘటకపదసాధా
రణతయా సముదాయావృత్తిత్వబాధాచ్చ ॥ సంప్రదాయమతముపన్యస్యతి ॥
॥ పృథివీత్యాదినా కేచిద్వ్యాచక్షత ఇత్యంతేన ॥ తస్మాద్వహ్నిమానిత్యత్ర స్వ
ఘటకవిభక్త్యంతపదమధ్యే యదంతం మతుప్పదం తదన్యార్థవిశేష్యకబోధజ
నకత్వాదాహ ॥ నిగమనవిశేషేతి ॥ ఏతచ్చ ప్రయోజనం స్వఘటకవిభక్త్యం
తపదమధ్యే ఇత్యత్ర పదస్య విభక్త్యంతత్వావివక్షణేన ఘటిత ఇత్యత స్తత్రాపి త
ద్వివక్షతి ॥ అంత్యపదశరీర ఇతి ॥ అంత ఇతి ॥ తథా చాంత్యీభూత సుప్పదభి
న్నేదం పదాద్యర్థవిశేష్యకబోధజనకత్వాదతివ్యాప్తిరిత్యర్థః ॥ ఉపనయస్థే
తి ॥ స్వఘటకవిభక్త్యంతపదప్రాగభావాసమానకాలీన విభక్త్యంతభిన్నవిభ
క్త్యంతపదేతి ॥ అంత్యపదయోర్విభక్త్యంతరూపయోరుపాదానేపి స్వఘటకపద
ప్రాగభావాసమానకాలీనత్వరూపాంత్యత్వఘటకపదం విభక్త్యంతమేవ నివేశ్యం ॥

విశేషణమస్తుతరమవిభక్త్యంతత్వవిశేషణమనర్థకం, తద్దేయమితిచేత్ తర్హి
అనంత్యత్వం స్వీయవిభక్త్యంతప్రాగభావసమానకాలీనత్వ పర్యవసితంభిన్న
భిన్నత్వ నివేశస్య వైయర్థ్యాత్, ఏవం చతస్మాద్విభ్యత ఇత్యాదినిగమనస్థాఖ్యాత
పదస్యానంత్యత్వమేవతా స్వీకిమనంత్యపదేవిభక్త్యంతత్వనివేశనేనేతి॥వస్తుతస్తుత
స్మాన్నేతరాణీత్యాదౌనిగమనేవిభక్త్యంతేతరపదప్రాగభావసమానకాలీన నఞు
దార్థవిశేష్యకశాబ్దబోధజనకేఽతివ్యాప్తిరేవలక్షణస్థపదస్యవిభక్త్యంతపరతయా
వారితా ॥ అథనఞ్పదస్యాపిప్రాతిపదికత్వేన విభక్త్యంతతయావిభక్త్యంతత్వవి
శేషణేన దుర్వారతా॥ నచనిపాతస్యవిభక్తిప్రకృతిత్వం నస్వీక్రియతే తదర్థేన వి

అన్యథోపనయనిగమనయోస్తద్ఘటకీభూతేదం పదమతుపదయోస్తద్ఘటకచరమ
సుబ్విభక్తిపదప్రాగభావసమానకాలీనతయా తదన్యత్వవిరహేణ తాదృశాన్య
త్వాశ్రయవత్తదుత్తరకాలీన వాక్యాంతరఘటకవిభక్త్యంతపదభిన్నతయా విభ
క్త్యంతతయాచాతివ్యాప్తివారణాసంభవాత్ ॥ తత్పదస్యవిభక్త్యంతరూపస్యో
పాదానేచాంత్యపదభిన్నపదయోర్విభక్త్యంతత్వసంపాదనంనిష్ఫలమ్ ॥ ఉపన
యనిగమనఘటకయోరిదంపదమతుప్పదయోః స్వఘటకవిభక్త్యంతపదప్రాగభా
వాసమానకాలీనతయాఽంత్యభిన్నత్వాసంభవేనాతివ్యాప్త్యభావాదిత్యర్థః॥న
చాంత్యత్వఘటకపదస్య విభక్త్యంతరూపస్యగ్రహణాదేవ దీధితితాత్పర్యమ్ ॥ త
థాసతి, పదస్య విభక్త్యంతత్వావివక్షణే నిగమనవదుపనయేప్యుక్తరీత్యాఽతి
వ్యాప్తిసంభవేన నిగమనమాత్రాభిధానస్య నిరభిప్రాయకత్వాపత్తేరితిభావః ॥
అతోఽత్రానుపపత్తిభయేనాంత్యభిన్నపదస్య విభక్త్యంతరూపస్య వివక్షాబీజం
స్వయమాహ * వస్తుతస్త్వితి * యత్త్వననుషంగపక్షే తస్మాన్నేతరాణీతినిగ
మనమేవనోపగమ్యతే అనుషంగపక్షేచ నఞర్థముఖ్యవిశేష్యకబోధాజనకత్వ
స్యైవసత్త్వేన తదన్యత్వస్యైవదుర్ఘటత్వాదితి॥తన్నసాధీయః॥అనుయోగ్యమి
త్రితనఞర్థవిషయకమహావాక్యార్థబోధానుపగమాత్ అవాంతరవాక్యార్థ
బోధబాధకాభావాత్ ॥ అన్యథా తాదృశసంప్రదాయసిద్ధనిగమనాపలాపాపత్తే
రితి సిద్ధాంతమభిప్రైత్యతదభిధానాత్ ॥ కేచిత్తు ప్రాచీనమతేనేదంవ్యావృ
త్తిప్రదర్శనమిత్యాహుః ॥ తథాచానుషంగపక్షేఽనుషక్తస్య వనిగమనఘటక
త్వం పక్షద్వయే నిగమనత్వనమనియమాత్ తదనుసంధానంతు సామగ్రీఘటక

భక్త్యర్థానన్వయాత్ స్వరాద్యవ్యయార్థేచ అనుసంధేయమానయుక్తవి
క్త్యర్థాన్వయేన తాదృశతాదృశావ్యయోత్తరమేవవిభక్తిస్వీకారస్యావశ్యకత్వా
త్ నఞోసుబంతత్వేపి నఞ్ తత్పురుషవిధాయకసూత్రసామర్థ్యాదేవ తేన
సహసమాసోభవిష్యతీతి వాచ్యం ॥ విభక్తిర్నిపాతార్థాన్వితార్థ బోధ
కత్వేపి నిర్విభక్తికప్రాతిపదికస్యా సాధుతయా సాధుత్వాయవిభక్తేరావశ్య క
త్వాత్ నఞోసుబంతత్వేపి నఞితి తత్పురుషవిధాయకసూత్రసామర్థ్యేన తే
నసహపదాంతరస్య తత్పురుషసమర్థనేపి బహువ్రీహ్యవ్యయీభావయోరను
పపత్తేశ్చ॥సుబంతత్వేపి సమాసాప్రవిష్ట ప్రతియోగిపదార్థానుపరాగేణనఞో

మాత్రం అయంపదాంతర్భావేణ నిగమనత్వపక్షేతు న్యాయావయవత్వం తదం
తర్గతత్వమాత్రం నీలః పర్వతోవహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ ధూమాద్వహ్ని
మాన్పర్వతఇతి బోధస్యానంతరవాక్యార్థబోధత్వాభావేన వాదితాత్పర్య
గోచరతయా స్వీయాసంత్యపదార్థవిశేష్యకాన్వయబోధజనకాన్యత్వాభావే
నైన వారణాన్న్యాయానయనత్వపర్యంతవైయర్థ్యాత్ ॥ తథాచ నిగమనైక
దేశేఅతివ్యాప్తిః ॥ ప్రాచీనైస్తు నసమాగ్యమిశ్రితనఞర్థబోధవాదిభిస్తస్మాన్నై
తరాణీత్యస్య వాక్యత్వస్వీకారాదసనుషంగపక్షేతన్మతేవ్యావృత్తిరితిసిద్ధమ్ ॥ ల
క్షణస్థేత్యసేనాంత్యపదస్యాథాత్వా త్తత్ర విభక్త్యంతత్వవివక్షాయాంసదీధితితా
త్పర్యమితిసప్రదాయమతమాషణాంతరంసూచితమ్ ॥ నన్వేవమవ్యయానామ
పి విభక్తిప్రకృతిత్వంనస్యాత్ తదర్థేనాపి విభక్త్యర్థానన్వయాత్తథాచస్వః
పురుషార్థఇత్యాదిప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిరతఆహ * స్వరాదీతి * అవ్యయీభా
వయోరితి * సుబంతావ్యయస్యైవ అవ్యయీభావసమర్థపదత్వాత్ ॥ న
చార్థాభావేఽవ్యయీభావవిధానసామర్థ్యాదసుబంతత్వేప్యవ్యయీభావో భ
విష్యతీతినఞ్భిన్నాన్వయేనార్థాభావేఽవ్యయీభావానుపగమాదితివాచ్యం
అవ్యయంవిభక్తీత్యనుశాసనఘటకస్యావ్యయపదస్యైకతయా కేవలావ్యయసుబం
తావ్యయరూపార్థద్వయాసంభవాత్ ఏవంచావ్యయాంతరేణ నిర్విభక్తికమిత్యా
ద్యవ్యయీభావో [illegible] ॥ నను నఞస్సుబంతత్వోపగమే ఘటఃప
[illegible] త్తిరతఆహ * సుబ
న్తేతి * సమాసేతి * [illegible] ప్రవృత్తిః తదర్థశ్చ స

ఉభావాబోధకతయా శత్సాపేక్షత్వేనా సామర్థ్యేనన్నఞేనసహ ద్వంద్వ ఇతి

మాసఘటకపదోపస్థాప్యే సమాసాఘటకపదార్థస్యనాన్వయః ॥ అన్యథా బుద్ధస్య రాజమాతంగ ఇత్యాదిప్రయోగాపత్తేః ॥ రాజాదౌ బుద్ధాదిపదార్థయోగ్యతాసత్త్వాత్ ॥ ఏవం తద్ధితాంతస్యకృదంతస్య నామధాతుపదస్యచ ఘటకపదోపస్థాప్యేన తదఘటకపదార్థాన్వయః ॥ తేనశోభనం వైయాకరణ ఇత్యాదౌ అధ్యయనరూపప్రత్యయార్థైకదేశేన శోభనాద్యన్వయః॥ తత్-కస్యహేతోరితి చేత్-ఆకాంక్షావిరహాత్ ॥ ఆకాంక్షాపినసమభివ్యాహారమాత్రం కింతు బోధవిశేషే పదవిశేషయోస్సమభివ్యాహారః ॥ సామార్థ్యయోరభేదబోధేవ సమానవిభక్తికనామ్నోస్సమభివ్యాహారః ఉక్తస్థలేచ నసాస్తిరాజపదస్య నిర్విభక్తికత్వాత్ ॥ నచైతావతా యథా రాజమాతంగ ఇతిసమాసో వార్యతే తద్వత్ నఞ్ పదేన ద్వంద్వసమాసః కథం వార్యతే నఞర్థే ఇతరాన్వయమాత్రస్య వారణీయత్వాదితి చేత్ ॥ శోభనేవనేవరః కోశార్థే అరూపాయాదాస్యాః పుత్ర ఇత్యాదేః సాధుతావారణాయ సాపేక్షమసమర్థవద్భవతీత్యసామర్థ్యాతిదేశాత్ ॥ అన్యథా తత్ర శోభనాద్యభేదాన్వయబోధోపయికాకాంక్షాసత్త్వేన శాబ్దబోధాపత్తేః ॥ అతఏవ బుద్ధస్య రాజమాతంగ ఇత్యాదావపి రాజపదోత్తరవిభక్తిస్మృతికల్పనేప్యసామర్థ్యమేవ తథావిధప్రయోగవారకం శాబ్దికైరభిధీయతే ॥ సాపేక్షత్వంచ ప్రకృతసమాసాద్యనివిష్టపదార్థాన్వితస్వార్థపరత్వం తాదృశపదార్థాన్వితస్వార్థతాత్పర్యకత్వమితియావత్ ॥ సన్నేసముత్తమో రాజపురుషః దర్శనీయో రాజమాతంగ ఇత్యాదేస్సాధుత్వాయస్వార్థప్రధానభిన్నత్వేనవిశేష్యః ప్రాధాన్యంచసమాసజన్యబోధేముఖ్యవిశేష్యత్వమేవ ॥ నచ యవీయాంసం రాజపురుషమానయేతి ప్రయోగోనస్యాత్ ॥ సామాసికార్థస్య విభక్త్యర్థకర్మత్వేప్రకారత్వాదితివాచ్యమ్ ॥ సమాసజన్యావాంతరబోధే ముఖ్యవిశేష్యతామాదాయోపపత్తేః ॥ సమాసప్రయుక్తముఖ్యవిశేష్యత్వం వావివక్షణీయం ఏవంచ ప్రకృతసమాసే నఞర్థస్య ముఖ్యవిశేష్యత్వాన్నాసామర్థ్యమిత్యాశంకావారణాయ ప్రతియోగీత్యుక్తమ్ ॥ ప్రధానీభూతస్వార్థే అభేదేనేతరనామార్థాన్వయే సమాసః నతు భేదేనేతిభావః ॥ ఏతేన ప్రధానార్థకబోధకపదస్యసాపేక్షత్వేసమాసస్యసాధుత్వేశోభనాచిత్రగురితిసమాసాపత్తిః ॥ ముఖ్యవిశేష్యీభూతచిత్ర

గోస్వామిబోధకగోపదస్య ప్రధానార్థబోధకతయా తదుపస్థాప్య గవిశోభన పదార్థాన్వయసంభవాదితినిరస్తమ్ ॥ తత్ర స్వామివిశేషణస్య గౌరప్రధానత్వా త్ ॥ నను ప్రకృతసమాసాద్యప్రవిష్టపదార్థానన్వితాప్రధానస్యార్థతాత్పర్యక త్వస్య సాపేక్షత్వరూపత్వే కథం చైత్రస్యదాసభార్యా, శరైః శాతితపత్రో వృక్ష, ఇత్యాది ప్రయోగః దాసత్వశాతనాదిరూపా ప్రధానస్యార్థస్య తథాఽర్థ చైత్రీయత్వ శరకరణకత్వ రూపపదార్థాన్వయేన దాసశాతితాదిపదస్య వృ త్త్యంతచైత్రశరాదిపదసాపేక్షతయా సమాసాసాధుత్వాప్రసక్తేః ॥ అభేదేనేత రాన్వయస్య సాపేక్షతాఘటకత్వే చైత్రసంబంధాన్వయ వివక్షయా చైత్రస్య గోరూపమిత్యాది ప్రయోగాపత్తేః ॥ ఏవం చైత్రస్య సఖ్యుర్ధనమిత్యర్థే చై త్రసఖధన మిత్యాదిసమాసో నస్యాత్ ॥ పదత్రయతత్పురుషాభావేన సఖ్యుర్ధ నంసఖధనమితి సమాసానంతరం చైత్రస్య సఖధనం చైత్రసఖధనమితి సమాస స్యాదరణీయత్వాత్ ॥ తథాసతి చైత్రసంబంధిన ఏవప్రకృతసమాసానివిష్టచైత్ర పదలక్ష్యార్థస్యాభేదేన సఖపదార్థాన్వయాత్ ॥ చైత్రస్యసఖా చైత్రసఖా తస్యధనమితి సమాసాదరేచ సఖపదోత్తరం సమాసాంతటచ్ప్రత్యయప్రసంగే న చైత్రసఖధనమిత్యేవ ప్రయోగఃస్యాత్ ॥ ఏతేనకారకప్రతియోగిపదాతిరిక్త పదసాపేక్షపదేనైవనసమాసః తదుక్తమ్ "ప్రతియోగిపదాదన్యద్యదన్యత్కా రకాదపి॥ వృత్తిశబ్దైకదేశేననతస్యాన్వయఇష్యతే" ఇతి "కారకప్రతియోగిభ్యం యదిచాన్యదపేక్షతే॥ సాపేక్షత్వాదసామర్థ్యాద్వృత్తిస్తత్రతునేష్యతే" ఇతిచ॥ చైత్రస్యదాసభార్యా ఇత్యాదౌ దాసత్వం సప్రతియోగికమితి చైత్రాదిపదస్య సమాసపదార్థస్తత్ప్రతియోగిబోధకతయా శరైః శాతితపత్ర ఇత్యాదౌ శాతనా ది క్రియాయాం శరాదిః కారకమితి శరాదిపదస్య సమాసస్థపదార్థక్రియా కా రకబోధకతయా చ సమాసః సాధురితినిరస్తమ్ ॥ చైత్రసఖధనమిత్యాదౌ చై త్రసంబంధ్యర్థక చైత్రాదిపదస్య ప్రతియోగిపదత్వాభావాత్ చైత్రాదిసంబం ధినః సఖిత్వాద్యప్రతియోగిత్వాత్ ॥ మైవమ్ ॥ యత్రహివిశేష్యరూపే సమ స్యమానపదార్థైకదేశేఇతరాన్వయవివక్షా తత్రనసమాసః । యత్రచతాదృశపదార్థ తావచ్ఛేదకేఏవతదన్వయస్తత్రభవత్యేవ ॥ చైత్రస్యదాసభార్యా ఇత్యాదావా

షేత్ ॥ సత్యం ॥ విభక్త్యంతత్వమత్ర శాబ్దబోధోపయికవిభక్తిప్రకృతిత్వం పర్వతో
వహ్నిమానిత్యాది ప్రతిజ్ఞాస్థపర్వతాది పదోత్తరసుబ్విభక్తేరర్థవిశేషపరతావిర
హేఽప్యభేదాన్వయబోధోపయోగ్యాకాంక్షానిర్వాహకసమాన విభక్తికతాసం

న త్వేవ చైత్రాదిసంబంధాన్వయః న తు దాసపదార్థే దాసే ॥ శరైః శాతితపత్ర ఇ
త్యాదౌ శాతనే కరణకత్వాన్వయః న తు శాతితపదార్థే శాతనకర్తృణ్యతో భవ
త్యేవ సమాసః ॥ చైత్రసఖధనమిత్యాదావపి సఖిత్వ ఏవ చైత్రసంబంధ్యన్వయః
న తు సఖిపదార్థే సఖ్యావితి నానుపపత్తిః ॥ న చైవం దాసత్వాదౌ ప్రమేయప
దార్థాన్వయవివక్షాయాం ప్రమేయస్య దాసభార్యా ఇత్యపి ప్రయోగః స్యాత్ ॥
ప్రమేయో దాస ఇత్యాదావపి దాసత్వాదావభేదేన ప్రమేయాద్యభేదాన్వయా
భావేన తత్రాభేదేనాన్వయస్యావ్యుత్పన్నత్వాత్ ॥ షష్ఠ్యాద్యుపస్థితప్రతియోగి
త్వస్య లక్షణయా నామోపస్థాప్యతత్ప్రతియోగికస్య చ భేదాభేదసంబంధాభ్యాం
స్వసంబంధికదాసత్వాదావన్వయో వ్యుత్పత్తిసిద్ధ ఏవ చైత్రస్య దాసశ్చైత్రో దా
స ఇత్యాదౌ తాదృశబోధోదయాత్ అతః చైత్రస్య దాసభార్యా ఇత్యాది సమా
సనిర్వాహః ॥ పితుః స్వర్గకామ ఇత్యాదౌ తు స్వర్గపదార్థే స్వర్గా
దౌ న పిత్రాదిసంబంధాన్వయః కింతు కామనాయామేవ స్వర్గభాగిత్వేన విష
యతావిశేషణస్య పిత్రాదిసంబంధస్యాన్వయః । అత ఏవ పితరి స్వర్గబాధేఽపి న
తాదృశవాక్యస్యాయోగ్యతా ॥ న చైవమపి కామనాబోధకపదస్య సాపేక్షత
యా సమాసో న స్యాత్ తత్పదస్య ప్రధానార్థకత్వేఽపి ప్రధానార్థకపదస్య
ప్రధానార్థేతరాన్వయసాపేక్షత్వాత్ ॥ అన్యథా శోభనశ్చైత్రగురిత్యత్రాపి గ
వాదౌ శోభనాన్వయవివక్షయాం సమాసాపత్తిరితి వాచ్యమ్ ॥ క్రియాభిన్నప్రధా
నార్థకపదోపస్థాప్యైకదేశే ఇతరాన్వయే నైవ ప్రధానార్థకపదస్య సాపేక్ష
తాయా అసామర్థ్యప్రయోజకత్వోపగమాత్ ॥ ప్రకృతే కామనాయాః క్రి
యాత్వేనానుపపత్త్యభావాత్ ॥ ఏవం చైత్రస్య ప్రకృతోపకారకోఽయ మిత్యా
దావప్యూహ్యమ్ ॥ క్రియాభిన్నత్వవత్ సప్రతియోగికాన్యత్వమపి విశేషణం
దేయం ॥ తేన చైత్రస్య స్వపుత్రోఽయమిత్యాదౌ పుత్రత్వాదౌ చైత్రసంబంధా
న్వయోగిత్వేఽపి న సమాసానుపపత్తిః ॥ న చైవం చైత్రస్య ముష్టపుత్రో మైత్ర ఇత్యా
దావపి ప్రయోగః స్యాత్ । ఇష్టత్వాదితి దిక్ ॥ శాబ్దబోధోపయికేతి ॥ కాచిత్తువి

పాదకత్వేన శాబ్దబోధోపయోగితానతునిపాతోత్తరవిభక్తేరితి నాతివ్యాప్తిః॥ ఘటాదిశబ్దేన యత్రప్రతిజ్ఞాయాం ఘటభిన్నాదిరూపపక్షనిర్దేశః తత్రనఞాదేర్నిరుక్తవిభక్త్యంతతావిరహేపి విశేష్యీభూతవిశిష్టపక్షబోధకతా ఘటాదిపదస్య తాదృశవిభక్త్యంతత్వాల్లక్షణసమన్వయః॥ యత్తుయాదృశపదోత్తరాకవాచిద్విభక్తేః శ్రవణంతదేవవిభక్త్యంతపదేనవివక్షితం దధ్యాదిపదోత్తరంప్రథమైకవచనాశ్రుతావపిద్వివచనాదిశ్రుతేర్దధిద్రవ్యమిత్యాదిప్రతిజ్ఞాసంగ్రహఇతి। తన్న॥ పక్షవాచకస్వరాదిపదఘటిత *ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తేః* నిగమనవారణాయేతి* ఇతరాన్విత స్వార్థబోధకన్యాయావయవత్వమాత్రనివేశే ఉపనయార్థాన్వితస్వార్థబోధకతయానిగమనాతివ్యాప్తిస్స్యాత్తద్వారణాయేత్యర్థః। యద్యపీతరాన్వితస్వార్థబోధకత్వం నిగమనస్యేవప్రతిజ్ఞోపనయయోరపి॥ తథాపి విశేషణతయాన్వితత్వ నివేశనేన తద్వారణసంభవాన్నిగమనమాత్రకథనం॥ యద్యపి

భక్త్యంతత్వం విభక్త్యర్థాన్వయిత్వం దధిప్రమేయమిత్యాదౌచ తద్ఘటిత్వాదావలుప్తవిభక్త్యేకత్వంప్రత్యయ్యతేఇతి నావ్యాప్తిః॥ సతూత్తరవిభక్తేశ్చార్థావివక్షయా నతస్మాన్నేతరాణీత్యాదావతివ్యాప్తిః॥ నిపాతసమభివ్యాహృతవిభక్తేస్తదర్థాన్వితస్వార్థబోధస్యకేనాప్యనంగీకారాదితి ప్రాహుః *స్వరాదీతి* స్వారమణీయమిత్యాదౌ॥ అత్రవదంతి॥ ఏతల్లక్షణేఽంత్యపదత్వంవ్యర్థమేవ॥ తథాహి॥ [illegible]యానంత్యపదేత్యస్యాంత్యపదభిన్నపదేత్యర్థః॥ తత్రానంత్యత్వం స్వఘటకపదప్రాగభావసమానకాలీన విభక్త్యంతార్థవిశేష్యకాన్వయ బోధజనకత్వం తాదృశాన్వయబోధజనక యాదృశ సముదాయాత్మకం యత్త్వంతదన్యత్వంవాసముదాయార్థః॥ ధూమాదిత్యాదౌచ స్వఘటకపంచమీవిభక్తిప్రాగభావకాలీనవిభక్త్యప్రసిద్ధ్యానాతివ్యాప్తిః ఉపనయనిగమనయోస్తు స్వఘటకపదప్రాగభావకాలీనపదం ఇదంపదోత్తరమతుప్పదోత్తరాద్విభక్తిః తదంతార్థవిశేష్యకాన్వయబోధజనకత్వాదేవనాతివ్యాప్తిరితి॥ ఏతేనస్వఘటకవిభక్త్యుత్తరవిభక్త్యఘటితంయత్త్వంతదన్యత్వమప్యనాదేయమేవేతి॥ వస్తుతస్తు॥ స్వఘటకపదప్రతియోగికయావద్ధ్వంసాధికరణోత్పన్నధ్వంసప్రతియోగిత్వం ప్రాగభావాఘటితమంత్యత్వం॥ యత్కించిదేకధ్వంసావ్యవస్వఘటకయావద్ధ్వంససమానకాలీనత్వం తదిత్యన్యే॥ పక్షసంసృష్టత్వేనప్రతీయ

నిగమనసముదాయార్థః పక్షఏవాన్వేతీతి సాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకత్వంనికేత్యా
పిప్రాయకోనిగమనవారణ సంభవః। తథాపి యత్రసాధ్యస్య ప్రమేయత్వగో
త్వాభావాదేరేవపక్షతా తత్రత్యనిగమనేఽతివ్యాప్తివారణాయ పక్షాన్వితస్వా
ర్థబోధకపదోపస్థాపితార్థాన్వితత్వనివేశనం॥ పక్షాన్వితస్వార్థబోధక
త్వంచ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విషయతానిరూపితస్వార్థవిషయతా ప్రయో
జకత్వం॥ యథాశ్రుతే ఉపనయస్థపక్షవాచకేదంపదస్య వస్తుగత్యాఅభేదేనపక్ష
సంస్పృష్టోయః పక్షస్తద్బోధకత్వేన,పాషాణమయః పర్వతఇత్యాదివాక్యాత్
పాషాణమయత్వాదిరూపేణపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నపక్షసంస్పృష్టతయాప్రతీ
యమానోయఃపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నస్తద్బోధకత్వేనచ,తదుపస్థాపితార్థా
న్వితస్వార్థబోధకేనిగమనేఽతివ్యాప్తేరవారణాత్। తాదృశపదోపస్థాపితార్థా
న్వితస్వార్థబోధకత్వంచ తాదృశపదప్రయోజ్యవిషయతానిరూపిత స్వప్రయో
జ్యస్వార్థవిషయతాకత్వం॥ యథాశ్రుతేనిగమనార్థాన్వయినఏవ పక్షతావచ్ఛే
దకావచ్ఛిన్నస్య పర్వతోనీలపర్వతఇత్యాదివాక్యస్థపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాది
విషయతానిరూపిత విషయతాప్రయోజకనీలపర్వతపదోపస్థాప్యత్వేన నిగమనా
తివ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాత్॥ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతానిరూపితయా
విషయతాతన్నిరూపితవిషయతాప్రయోజకత్వం ఫలితార్థః॥ పక్షతావచ్ఛేదకా
వచ్ఛిన్నత్వనివేశేవ్యాప్యవత్త్వావచ్ఛిన్నాయా పక్షవిషయతాతన్నిరూపితోపన
యస్థేదంపదప్రయోజ్యవిషయతానిరూపితవిషయతాప్రయోజకత్వమాదాయనిగ
మనఏవాతివ్యాప్తిస్స్యాదితితన్నివేశః॥ అథ తన్నివేశేపిపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛి
న్నాయాఉపనయస్థేదంపదప్రయోజ్యవిషయతాతన్నిరూపిత నిగమనార్థవిష
యతానిరూపితా ఉపనయార్థస్యవిశేషణత్రైవేత్యుపనయేతివ్యాప్తిః॥ నచచరమ

మానఇత్యుక్తావప్యాహ *పాషాణమయఇతి*వాక్యాత్ *ఉదాసీనాత్॥పక్షతావ
వచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విషయతానిరూపితస్వార్థవిషయతాప్రయోజకపదప్రయో
జ్యవిషయతాత్వేనోపాదానస్య శిరోవేష్టనన్యాయగ్రస్తత్వాదాహ * పక్షతే
తి * నను స్వార్థైకదేశస్య స్వార్థకత్వాభిమాన మూలాతివ్యాప్తిశంకయా
ప్రమేయత్వమిత్యాది గ్రంథోనావతరణీయః॥ కింతు చరమవిషయతాయాః వి
షయతాత్వేన ప్రవేశాభిమానమూలాతివ్యాప్తిశంకయైవ తథాసతి ప్రకారతా

విషయతా ప్రకారత్వరూపా వివక్షణీయా అతో నాయమతివ్యాప్తిప్రసంగ ఇతి
వాచ్యం॥ ఏవంసతి ప్రమేయత్వమభిధేయం ప్రమేయత్వాదిత్యత్ర పక్షాన్విత
పంచమ్యర్థవిశేష్యతయాన్వితంసాధ్యరూపార్థమాదాయ ప్రతిజ్ఞాతిప్రసం
గాప్రసక్తేః ప్రమేయత్వమభిధేయమిత్యాద్యగ్రిమగ్రంథానుత్థానాత్ ॥ ఏవం
ప్రమేయత్వమభిధేయం ప్రమేయత్వాదిత్యత్ర ప్రతిజ్ఞాతివ్యాప్తేరేకదేశార్థ
విషయతావ్యావృత్తస్వార్థవిషయతానివేశనేన వారణేపి తత్రత్యనిగమనేఽభి
ధేయత్వవ్యాప్యప్రమేయత్వవానయమిత్యుపనయార్థప్రమేయత్వత్వరూప
పక్షతావచ్ఛేదకరూపహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాన్విత తాదృశపక్షతావచ్ఛేద
కావచ్ఛిన్నే స్వార్థాన్వయబోధజనకేఽతిప్రసంగో దుర్వారః॥ పక్షతావచ్ఛే
దకావచ్ఛిన్నేత్యత్ర విశేషణతయాన్వితత్వనివేశే ప్రమేయత్వమిత్యాద్యగ్రిమ
గ్రంథానుత్థితేః పంచమ్యర్థహేతుత్వస్య విశేష్యతయైవ పక్షాన్వయిత్వేన ప్ర
తిజ్ఞాతివ్యాప్త్యప్రసక్తేః॥ విశేషణతయా కించిదన్వితత్వనివేశే నైవోపపత్తేః ప్ర
కృతపక్షనివేశవైయర్థ్యాపాతాచ్చ॥ నిగమనార్థవిశేషణతయాకించిదన్వితేఽ
న్వయేనాతాదృశాతివ్యాప్తేస్సమనివేశ్యాపి వారణసంభవాత్ ।నైవమ్॥ శుద్ధపక్షతా
వచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాన్వితత్వంనివేశ్య దర్శితాతిప్రసంగ వారణసంభవాత్ ॥
ఉపనయార్థవ్యాప్యవిశిష్టపక్షాన్వయినో నిగమనార్థస్య శుద్ధపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛి
న్నాన్వితత్వేన తదన్వితార్థకేప్యుపనయే శుద్ధపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాన్వితార్థ
కపదోపస్థాపితార్థాన్వితార్థకత్వవిరహాత్ ప్రమేయత్వమభిధేయం ప్రమేయత్వా
దిత్యత్ర వ్యాప్తివిశిష్టప్రమేయత్వత్వరూపపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ఏవ ఇదమ
ర్థాన్వయేన తదన్వితార్థకతయా నిగమనే నిరుక్తరూపవిరహాత్॥ ఏతేన పక్ష
సాధ్యయోరభేదస్థలే నిగమనార్థఘటకసాధ్యరూపపక్షాన్వితేదంపదార్థాన్వి

రూపత్వవిపక్షయోరనుద్ధారసంభవాదిత్యత ఆహ * ఏవమితి * స్వాన్వితవి
షయతాయాః ప్రకారతారూపత్వాభిధానే నాయమతిప్రసంగ ఇత్యత ఆహ * ప
క్షతావచ్ఛేదకేతి * విశేషణతయేతి * యత్కించిద్విషయతానిరూపితప్రకార
తానిరూపితేత్యర్థః * నిగమనార్థస్యేతి * ఉపనయస్థేదంపదార్థేనప్రకా
రతేతిభావః * పక్షసాధ్యయోరితి * ప్రమేయత్వం ప్రమేయమభిధేయత్వా
ద్గోత్వాభావో గోత్వాభావవాన్ సాస్నాభావాదిత్యాదౌ ॥ నచపక్షతావచ్ఛే
దకావచ్ఛిన్న విషయతానిరూపిత విషయతాత్వే నతన్నిరూపితవిషయతావ్ర

తార్థకత్వయా నిగమనాతివ్యాప్తేరపి నావకాశః ॥ యత్తు ఏకవిశేషణతాపన్నస్య యత్రాపరవిశేష్యతా తత్రవిశేష్యత్వవిశేషణత్వరూపవిషయతయోర్భేదేన పక్షవిషయతానిరూపితవిషయతానిరూపితస్వార్థవిషయతానివేశే హేతుమాత్రఏవ లక్షణానుపపత్తిః పక్షవిషయతానిరూపితసాధ్యీయప్రకారతారూపవిషయతయా హేత్వర్థప్రకారతాయా నిరూప్యనిరూపకభావవిరహాదతః పక్షవిషయతానిరూపితవిషయత్వావచ్ఛిన్నవిషయతానిరూపితస్వార్థవిషయతయైవ నివేశనీయా ఏవం చోక్తరీత్యా ఉపనయాతివ్యాప్తేర్నావకాశః పక్షవిషయతానిరూపితనిగమనార్థనిష్ఠప్రకారతానిరూపితవిషయతాయాః పక్షవిషయతానిరూపకతన్నిష్ఠవిషయతాయా అభేదేనావచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావవిరహాదేవం క్రమేణ పక్షసాధ్యయోరభేదస్థలే నిగమనాతివ్యాప్తేరపి నావకాశః, ఏవం హేతుపక్షయోరభేదస్థలె నిగమనాతివ్యాప్తిరపి సమాహితా, హేతుప్రకారతానిరూపితాయా నిగమనార్థప్రకారతానిరూపితాయాశ్చేదమర్థనిష్ఠ విశేష్యతారూప విషయతాయాశ్చాభేదేనావచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావవిరహాదితి॥ తన్న। ఏకవిశేషణతాపన్నస్య యత్రాపరవిశేష్యతా తత్రవిశేష్యతాప్రకారతయోరభేదే బాధకవిరహేణ లాఘవేన తస్యైవోపగమాత్ సత్వవచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావాపన్నవిషయతాద్వయస్య॥ యది చైకవిశేష

యోజకత్వనివేశాదేవ నిర్వాహాచ్ఛుద్ధత్వం వ్యర్థమితి వాచ్యమ్ ॥ అభిధేయత్వవ్యాప్యప్రమేయత్వవాంశ్చాయమిత్యుపనయార్థఘటక ప్రమేయత్వరూప పక్షతావచ్ఛేదకాత్మక హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపితేదం పదార్థవిషయతాత్వేన తన్నిరూపితస్వార్థవిషయతాప్రయోజకే నిగమనేఽతివ్యాప్తేః శుద్ధత్వస్యావశ్యకత్వాత్॥ శుద్ధత్వనివేశవైయర్థ్యవాదిమతముపన్యస్యతి॥ * యత్త్వితి * బాధకవిరహేణేతి * నచ దండిపురుషవానితిబుద్ధేః పురుషాదినిష్ఠప్రకారతానిరూపితదండాదినిష్ఠవిశేష్యతాశాలిత్వేన దండః పురుషో నవేతిసంశయప్రతిబంధకత్వాపత్తిః దండః పురుషాభావవానితి బాధబుద్ధిప్రతిబధ్యత్వాపత్తిశ్చేతి వాచ్యమ్ ॥ దండత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాత్వేన పురుషత్వావచ్ఛిన్నప్రకారతాత్వేన నిరూప్యనిరూపకభావానుపగమాత్ ॥ దండవాన్ పురుషః పురుషవాంశ్చ దేశ ఇతి సమూహాలంబనాభేదవారణాయ తయోరభేదోపగమః ॥ విషయతయోరభేదమతే శుద్ధత్వనివేశావశ్యకత్వం ప్రదర్శ్య తయోరవచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావమతే తన్నివేశాయాహ * యది చేతి * హేతుపక్షయోరితి * ప్రమేయ

ణతాపన్నస్యాపరవిశేష్యతాస్థలే ప్రకారతావిశేష్యతయోరభేదే దండిపురుష
వానిత్యాదిబుద్ధేః పురుషాదినిష్ఠప్రకారతానిరూపితదండాదినిష్ఠవిశేష్యతాశాలి
త్వం దుర్వారమితి తస్యాః పురుషో నవా దండ ఇత్యాదిసంశయవిరోధితాప్రసం
గ ఇతి తద్భేదస్సమూహాలంబనవిషయతావైలక్షణ్యాయ తయోరవచ్ఛేద్యావచ్ఛే
దకభావ ఏవచ స్వీక్రియత ఇతి మన్యతే॥ తదా హేతుపక్షయోరభేదస్థలే నిగమ
నార్థధర్మితావచ్ఛేదకహేతుప్రకారతానిరూపితాయా నిగమనార్థప్రకారతా
నిరూపితాయాశ్చ విశిష్టహేతుత్వావచ్ఛిన్నాయా ఇదంపదార్థపక్షవిశేష్యతా
యా ఐక్యే హేతో హేతుధర్మితావచ్ఛేదకతాపత్తిరితి తత్రావచ్ఛేద్యావచ్ఛే
దకభావాపన్న విషయతాద్వయస్య స్వీకరణీయతయా తత్రాతివ్యాప్తేర్దుర్వా
రత్వాత్ ॥ స్వార్థైకదేశస్యాపి స్వార్థత్వాభిమానమూలాం ప్రతిజ్ఞావిశేషాతి
వ్యాప్తిశంకాం స్వార్థపదస్య స్వప్రతిపాద్యత్వపర్యాప్త్యధికరణవిశిష్టార్థప
రతాం స్పష్టయన్నిరాకరోతి * ప్రమేయత్వమితి *ప్రతిజ్ఞార్థః* సాధ్యవిశిష్ట
పక్షరూపః * ఏకదేశార్థః* సాధ్యమాత్రం॥ యద్యపి ప్రమేయత్వమభిధేయం ప్ర
మేయత్వాదిత్యాదిన్యాయాంతర్గతనిగమనే హేతుభూతపక్షాన్వితస్వార్థబో
ధకేదంపదోపస్థాపిత పక్షాన్వితస్వార్థబోధకత్వం నిగమనేఽక్షతమితి విశేష
ణతయా పక్షాన్వితత్వం వివక్షణీయమితి కథితస్థలే పంచమ్యర్థః పక్షేన విశేష
ణమిత్యత్రాపి నోక్తప్రతిజ్ఞాయామతివ్యాప్తిసంభవః ॥ తథాపి నిగమనార్థై
కదేశస్య జ్ఞాప్యత్వాంశభాగస్య తాదృశార్థాన్వితతయా నిగమనేప్యతిప్రసం

త్వమభిధేయం ప్రమేయత్వాదిత్యాదావభిధేయత్వవ్యాప్య ప్రమేయత్వవాం
శ్చాయం తస్మాదభిధేయత్వవానితిబోధేఽభేద విద్వేషిభిరవచ్ఛేదకత్వాన్యప్ర
కారతాదిస్వీకారేణ తత్పరిహారాసంగతేరితి ॥ యద్యపి తత్ర తాదృశవిశేష్యత
యోస్సద్భావమాత్రేణ స్వస్య స్వధర్మితావచ్ఛేదకత్వాపత్తిస్సువారా॥ తథాపి
అవచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావాపన్నసమానాధికరణవిశేష్యతాద్వయసత్త్వే తథావి
ధ ప్రకారతావిశేష్యతయోర్నావచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావస్సిద్ధ్యేత అనియమా
దితి విశేష్యతయోరప్యవచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావోంగీకృతః ॥ ఏవంచ శుద్ధత్వ
నివేశ ఆవశ్యక ఇతి భావః ● స్వార్థపదస్య * ద్వితీయస్య *నిగమనే* తస్మాదభిధే
యత్వవానిత్యాకారకే * తాదృశార్థేతి ● ఉపనయార్థపక్షే విశేషణతయాన్విత

గవారణాయ స్వార్థపదస్య స్వప్రతిపాద్యవిశిష్టార్థపరతాయా ఆవశ్యకత్వాత్ కథితస్థలే పంచమ్యర్థాన్వితస్వార్థబోధకత్వాభావేనా ప్యతివ్యాప్తివారణసమ్భవాత్తత్సాధనం ॥ కేవలేన హేతువాక్యేన పంచమ్యర్థవిశేష్యకావాంతరవాక్యార్థబోధో జన్యతే తతశ్చ ప్రతిజ్ఞాస్థవహ్న్యాదిపద సహకారేణ ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యో వహ్నిరిత్యాకారక స్వార్థవిశిష్టబోధో జన్యతే, తతస్సముదిత ప్రతిజ్ఞాసహకారేణ పక్షే స్వార్థవిశిష్ట సాధ్యవైశిష్ట్యబోధశ్చ, ప్రత్యేక మేతాదృశబోధత్రయజనకతాఘటితలక్షణత్రయమాహ * స్వార్థేతి * ప్రథమం తృతీయబోధఘటితం ద్వితీయం ప్రథమబోధఘటితం తృతీయంచ ద్వితీయబోధఘటితం బోధ్యం॥(తథాచ తల్లక్షణత్రయస్య స్వత్వగర్భతయా తాదృశ బోధవిశేషణతయా స్వత్వం ప్రవిష్టం తాదృశబోధమాదాయ లక్షణానిసంభవంతీతి భావః)* విశిష్టవైశిష్ట్యేతి* స్వతాత్పర్యవిషయబోధీయవిశేషణతావచ్ఛేదకస్వార్థబోధజనకన్యాయావయవత్వమిత్యర్థః ॥ తేన నిగమనార్థాన్వితోపనయార్థబోధస్యాపి నిగమనార్థైకదేశ విశిష్ట వైశిష్ట్యబోధతయా నిగమనార్థబోధస్య తజ్జనకత్వేన యథాశ్రుతలక్షణస్య నిగమనేఽతివ్యాప్తిరితిదూషణంప్రత్యుక్తం ॥ విశేషణతావచ్ఛేదకతాయా అవ్యావర్తకత్వాత్స్వతాత్పర్య విషయబోధీయత్వం తద్విశేషణం * విశిష్టవైశిష్ట్యబోధేతి * స్వతాత్పర్యవిషయబోధజనకతావచ్ఛేదకస్వార్థప్రకారతాశాలిబోధజనకన్యాయావయవత్వమిత్యర్థః ॥ తేననిగమనార్థవిశిష్టోపనయార్థజ్ఞానస్యనిగమనార్థవిషయకత్వేనతాదృశజ్ఞానజననస్వరూపయోగ్య

సాధ్యరూపార్థేత్యర్థః ॥ అపికారశ్చ ప్రకృతాతివ్యాప్తివారణే ఉభయోరన్యతరస్యైవోపయోగలాభార్థః ॥ వస్తుత ఉపనయాతివ్యాప్తివారణాయ శుద్ధపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నేత్యుపాదానావశ్యకత్వాదుక్తనిగమనేతివ్యాప్తిరేవనాస్తీతి విశేషణతయా పక్షాన్వితత్వంననివేశ్యమ్ * పంచమ్యర్థేతి*ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వమితిబోధః * లక్షణత్రయమితి * ప్రథమలక్షణం తృతీయబోధఘటితం ద్వితీయం ప్రథమబోధఘటితం తృతీయంచ ద్వితీయబోధఘటితమ్ ॥ క్వచిత్తథైవ పాఠః * స్వతాత్పర్యేతి * స్వం హేత్వవయవః *స్వార్థబోధః * స్వార్థముఖ్యవిశేష్యకబోధః * అవ్యావర్తకత్వాత్ * సర్వావయవార్థసాధారణ్యాత్ స్వార్థవిశిష్టవైశిష్ట్యబోధే విశేషణతావచ్ఛేదకప్రకారకజ్ఞానవిధయా స[illegible]వ

త్వేపి ననిగమనేఽతివ్యాప్తిః॥ లక్షణత్రయమేవ హేతౌ సంగమయన్ అవయవా న్తరాత్ వ్యావర్తయతి * ఏకవాక్యతయేత్యాదినా — * ఇతరోపస్థాపితేతి * స్వాఘ టకపదోపస్థాపితేత్యర్థః॥ స్వార్థత్వం స్వజన్యప్రతిపత్తివిశేష్యత్వమతో నిగ మనజన్యప్రతిపత్తివిశేష్యమతుబాద్యర్థతద్ఘటకపదోపస్థాపితసాధ్యవిశేషణక బోధజనకస్య నిగమనస్య వారణాయోపస్థాపితాంతం॥ అత్ర ప్రథమలక్షణే ఇత రార్థప్రకారకస్వార్థవిషయతాకత్వేన ద్వితీయే చ స్వార్థాంశే ఇతరప్ర కారకత్వేన బోధస్య నివేశాద్భేదః * అవయవార్థేతి * అవయవజన్యప్రతిప త్తివిశేష్యకస్వార్థప్రకారకబోధజనకావయవత్వమర్థః॥ సర్వేషామేవ వాక్యా నాం(అవయవానాం)స్వార్థఘటకవిశేష్యాంశే స్వార్థఘటకార్థాంతరప్రకా రకబోధజనకతయా తత్రాతివ్యాప్తివారణాయ స్వార్థప్రకారేతి ప్రతిజ్ఞార్థఘ టకసాధ్యరూపవిశేషణే హేత్వర్థస్యాన్వయేపి విశేష్యపక్షే తదనన్వయాత్ ప్రతిజ్ఞాయాం నోపనయలక్షణాతివ్యాప్తిః॥ న వా హేతౌ నిగమనలక్షణాతివ్యా ప్తిః ఉపనయలక్షణే స్వార్థపదస్య నిగమనలక్షణే చావయవార్థపదస్య విశే ష్యపరత్వాదిత్యాహ * హేత్వర్థశ్చేత్యాదినా * ఉక్తప్రాయమితి * పూర్వం హేత్వర్థైకదేశే పంచమ్యర్థస్యైకదేశార్థమాత్రాన్వయిత్వముక్తం అత్ర చ హే తుసముదాయార్థస్య తథాత్వమితి విశేషాత్ప్రాయమితి॥ **********

ఇతి గదాధరీయే దీధితికృత్ప్రతిజ్ఞాదిలక్షణాని

యవార్థజ్ఞానస్య హేతుత్వాదతివ్యాప్తిరతః స్వత్వాత్పర్యేతి * అనయవజన్యేతి * నచ గోత్వాభావో గోత్వాభావో గోత్వాభావత్వాదిత్యాదౌ తాదాత్మ్యేన సా ధ్యేఽవయవప్రయోజ్య విశేష్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వపర్యంతోపాదానేపి హేత్వర్థవిశిష్టసాధ్యవిశేష్యకబోధమాదాయ హేతావతివ్యాప్తిః॥ ఘటో ఘట ఇతివత్తాదృశప్రతిజ్ఞాయా ఏవాసత్త్వాత్॥ అననుషంగపక్షే ఽవయవప్రయో జ్యముఖ్యవిశేష్యతానిరూపితస్వార్థప్రకారతాయా ఉపాదానాద్వా॥ అవయవఘ టకపదప్రయోజ్యత్వం నివేశ్యానుషంగపక్షసంగ్రహో హేతుః ధూమాద్వహ్నిరితి బో ధమాదాయ హేతావతివ్యాప్తేరితి * స్వార్థప్రకారకేతి * అన్యూనానతిరిక్తవి షయకబోధజనకతావచ్ఛేదకవిషయతాఘటితలక్షణేఽనతిరిక్తపదప్రయోజనదా నాయానుషంగపక్షోపన్యాసేపి తదప్రామాణికత్వమేవ॥ తత్ప్రామాణికత్వే

పి నిగమనత్వమయంపదాంతర్భావేణైవ, తథైవవ్యవహారాత్ ॥ జనకతావచ్ఛేదక విషయితాఘటితలక్షణత్వస్యాయంపదాన్తర్భావేణ తథాత్వమితిబోధ్యం

ఇతి కృష్ణభట్టీయే దీధితికృత్ప్రతిజ్ఞాదిలక్షణాని

మూలే * హేతువిభక్తీతి * ప్రకృత్యర్థే హేతువిభక్త్యర్థాన్వయో న స్యాత్ ధూమాదినిష్ఠజనకత్వాప్రసిద్ధేరితి భావః ॥ యుక్త్యంతరమాహ * తథైవేతి * ధూమాదిజ్ఞాననిష్ఠజనకతాబోధనస్యైవ కుతో వహ్నిమానితిజిజ్ఞాసానివర్తకత్వాదిత్యర్థః ॥ కస్యచిల్లక్షణమాహ * అనుమితీతి * వృత్త్యంతమవ్యాప్తిశంకాయాఅవృత్త్యంతమతివ్యాప్తిశంకాయాశ్చవారణార్థమ్ ॥ తత్ర న్యాయార్థజ్ఞానస్య మహావాక్యార్థబోధరూపస్యాన్యాదృశస్య చోపనయార్థవిషయకత్వేన పరామర్శత్వేనానుమితికారణత్వమిత్యభిమానేన కారణాంతముపాత్తమిత్యభిప్రాయందూషయతి * జాతింవినేతి * పరామర్శత్వం నజాతిర్మానాభావాత్ జాతిత్వేపి మహావాక్యార్థబోధే తదనుపగమాత్ ॥ అన్యరూపేణచ నకారణత్వంమానాభావాదిత్యనుమితి కారణత్వం న్యాయార్థబోధేనాస్తీత్యసంభవఇత్యర్థః ॥ నన్వేవం కారణాంతంపరిత్యజ్య తాం తథాపి శేషస్య లక్షణత్వసంభవాదిత్యతఆహ * వాక్యేతి * జన్యతేతి * ధూమాదిత్యుదాసీనవాక్యజన్యబోధవ్యావృత్తజన్యతావచ్ఛేదకంవినేత్యర్థః * దుర్గ్రహాత్ * ఉదాసీనతద్వాక్యాతివ్యాప్త్యవారకత్వాత్ ॥ తత్సాధారణ్యాస్తు తస్యాః మానాభావేనప్రాగేవ నిరాకరణాదితి భావః ॥ సామాన్యలక్షణముక్త్వా విశేషలక్షణమాహ * అన్వయేతి * వ్యతిరేకవ్యాప్తివిషయతాశూన్యా యఇతరాన్వితస్వార్థబోధస్తజ్జనకః తదుపస్థాపకజ్ఞానాజనకబోధజనకన్యాయావయవత్వమర్థః ॥ హేతువిభక్తిమత్త్వం స్వరూపకీర్తనం * వ్యతిరేకేతి * అన్వయవ్యాప్త్యవిషయకేతరానన్వితస్వార్థబోధజనకత్వమర్థః * అన్వయేతి * ఇతరానన్వితాయాఅన్వయవ్యతిరేకవ్యాప్తిఘటితస్వార్థాత్తదుభయబోధ జనకాకాంక్షోత్థాపకాకాంక్షా జనకబోధ జనకత్వసతి న్యాయావయవత్వమర్థః ॥ వస్తుతస్తూదాహరణస్యైవవ్యాప్తిమాత్రబోధకత్వేనోక్తలక్షణస్యాసంభవగ్రస్తత్వాత్ ప్రాగ్లింగత్రైవిధ్యాభిధానాత్తదనురోధేన హేత్వవయవత్రయంలక్షయతి * యద్వేతి * ప్రకృతహేతువిశిష్టహేతుత్వవిషయతాబహిర్భూతసాధ్యవిషయతాశూన్యశాబ్దజ్ఞానజనకత్వ

సతి ప్రకృతసాధ్యాన్వయ బోధనక్షమార్థోపస్థితి జనకవిభక్తిమన్న్యాయావయ
వత్వాదిరూపహేతుత్వం హేతువచనార్థః॥ సపక్షవృత్తిత్వం సాధ్యసామానా
ధికరణ్యం విపక్షవ్యావృత్తత్వం సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వం॥ అధ్యాంవ్యతిరేకి సా
ధ్యసామానాధికరణ్యేన లింగజ్ఞానకాలీనత్వం తద్ఘటకశాబ్దబోధవిశేషణంవివక్షి
తం ॥ శేషవైయ్యర్థ్యాత్ ఏతదేవాగృహీతస్వసామానాధికరణ్యకవ్యతిరేకిసా
ధ్యకశాబ్దబోధఘటితంకేవలవ్యతిరేకిహేతులక్షణం ॥ ఏతన్మతేవ్యతిరేకిసాధ్యకవ
వాన్వయ సహచారగ్రహాగ్రహాభ్యా మన్వయవ్యతిరేకిత్వ కేవలవ్యతిరేకిత్వవ్య
వహారాత్ ॥ కేవలాన్వయిహేతులక్షణమాహ * అత్యంతాభావేతి * తాదృశసా
ధ్యసమానాధికరణత్వేన లింగజ్ఞానకాలీనత్వం తద్ఘటకశాబ్దబోధవిశేషణంశేష
వైయ్యర్థ్యాత్ ॥ వస్తుతస్తు స్వార్థవిశిష్టగృహీతాన్వయవ్యతిరేకిసాధ్యవైశి
ష్ట్యావగాహిశాబ్దజ్ఞానజనకత్వమన్వయవ్యతిరేకిహేతుత్వం ॥ స్వార్థవిశిష్టాగృ
హీతాన్వయవ్యతిరేకి సాధ్యవైశిష్ట్యావగాహిత్వ ఘటితంవ్యతిరేకి హేతుత్వం
స్వార్థవిశిష్టాత్యంతాభావా ప్రతియోగిసాధ్యవైశిష్ట్యావగాహిత్వ ఘటిత మ
న్వయహేతుత్వం శేషంమూలేస్వరూపకీర్తనమ్ ॥ వ్యాప్తిగ్రాహకసహచార
భేదఏవ హేత్వవయవభేదకః ॥ వ్యతిరేకివ్యాప్త్యభావాదితిమతమనురుధ్యవిశే
షలక్షణత్రయమాహ * యద్వేతి * కారణాంతంన్యాయావయవత్వార్థకమ్॥
సాధ్యవిషయకత్వం ప్రకృతహేతువిశిష్టహేతుత్వవిషయతాబహిర్భావేణ ॥హే
తువిభక్తిమత్త్వం ప్రకృతసాధ్యాన్వయబోధనక్షమార్థోపస్థితిజనకహేతువిభక్తిమ
త్త్వం హేతుపదంసంపాతాయాతమ్ ॥ అవయవాంతరోపస్థాపితార్థాన్వితస్వా
ర్థబోధకవిభక్తిమత్త్వంవా,సర్వత్రప్రయోజనంపూర్వవత్,ప్రతీతసాధ్యాన్వయ
సాధనత్వంచ వ్యాప్తిగ్రాహకజ్ఞాన విషయసహచారత్వ వ్యాపకప్రకృతవ్యాప్తి
ఘటకసహచారత్వకత్వంస్వనిష్ఠప్రకృతసాధ్యవిధేయతాప్రయోజక ప్రకృతవ్యా
ప్తివిషయతా ప్రయోజకసహచారవిషయతాత్వవ్యాపకప్రకృతవ్యాప్తిఘటక స
హచారవిషయతాత్వకానుమితి కరణత్వమితియావత్ ॥ తద్వాచకత్వం నవిశే
షణం,జ్ఞానానుమానమతేబాధాత్ కింతు తథావిధకరణజ్ఞానవిషయప్రకృతహేతు
తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విషయతాకత్వం ప్రకృతసాధ్యవిషయతానిరూపితవిషయ
తా విశేషణం * అప్రతీతేతి * స్వనిష్ఠ ప్రకృతసాధ్యవిధేయతా ప్రయోజకప్ర

కృతవ్యాప్తివిషయతాప్రయోజకసహచారవిషయతాత్వవ్యాపకప్రకృతవ్యాప్తిఘటకవ్యతిరేకసహచారవిషయతాత్వకానుమితికరణజ్ఞానవిషయప్రకృతహేతువిషయతానిరూపితత్వమర్థః ॥ ప్రకృతవ్యాప్తిఘటకవ్యతిరేకయోర్వికల్పే నోపాదానమ్ ॥ ఏతచ్చ తథావిధసహచారవిషయతాత్వవ్యాపకప్రకృతవ్యాప్తిఘటకతదఘటక సహచారవిషయతాత్వకానుమితికరణజ్ఞానవిషయప్రకృతహేతువిషయతాకత్వరూపంవిశేషణం ప్రవేశ్యాన్వయవ్యతిరేకిహేత్వవయవలక్షణం బోధ్యమ్॥ కేచిత్తు * పక్షేతి * హ్రదో ద్రవ్యం ధూమాదిత్యాదౌ అథాంశే ధూమే హేత్వవయవే అతివ్యాప్తేః పక్షవృత్తిత్వనివేశః ॥ పృథివీతరేభ్యో భిద్యతే పృథివీత్వాదిత్యాదౌ వ్యతిరేకిణి తత్రాతివ్యాప్తేః సపక్షవృత్తిత్వనివేశః॥ సపక్షత్వం నిశ్చయగర్భమ్ ॥ ధూమవాన్ వహ్నేరిత్యాద్యాభాసే ఇదం వాచ్యం జ్ఞేయత్వాదిత్యాదౌ కేవలాన్వయిని చాతివ్యాప్తేర్విపక్షవ్యావృత్తత్వనివేశః ॥ విపక్షత్వం నిశ్చయగర్భం తేన వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ పర్వతో ఽవహ్నిరితి జ్ఞానదశాయాం నావ్యాప్తిః ఏతన్మతే పూర్వోక్తకేవలాన్వయిహేతులక్షణం న సమ్యక్ ॥ పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యన్వయవ్యతిరేకిణ్యతివ్యాప్తేరతః కేవలాన్వయి హేతులక్షణమాహ * అత్యంతేతి * ఏతన్మతే కేవలాన్వయిసాధ్యకః సర్వోఽపి లక్ష్యః ఆకాశాభావస్యాభావో నాస్తీత్యాశయేనేదం ॥ తేనాకాశాభావాదిసాధ్యకస్యానాసంగ్రహః ॥ ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వనివేశాన్నాసంభవః ॥ అనవచ్ఛేదకాంతోపాదానాన్నాన్వయవ్యతిరేకిహేత్వవయవేఽతివ్యాప్తిః ॥ సర్వమభిధేయం ప్రమేయత్వాదిత్యనుపసంహారిహేత్వవయవవారణాయ సపక్షవృత్తిత్వనివేశః ॥ సపక్షత్వం నిశ్చయగర్భమతో నతద్దోషతాదవస్థ్యమ్ ॥ ఆచార్యమతేదశావిశేషే వహ్న్యాదిసాధ్యకధూమాదేరన్వయితయా తన్మతమనువర్తమాన ఆహ * యద్వేతి * కారణాంతం న్యాయావయవార్థకముదాసీనవాక్య వారణాయ ॥ ధూమాదాలోకవానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాదివారణాయ జనకాంతమ్ ॥ ప్రకృతహేతువిశిష్టహేతుత్వవిషయతాబహిర్భావేన సాధ్యావిషయకత్వనివేశాన్న పర్వతో వహ్నిమాన్ వహ్నిసామగ్రీమత్త్వాదిత్యాదావవ్యాప్తిః ॥ వ్యతిరేకిహేత్వవయవవారణాయ బోధకాంతం ॥ ప్రతీతః సాధ్యాన్వయః 'సాధ్యసహచారమాత్రం యత్రేదృశం యత్సాధనం తద్బోధకేత్యర్థః ॥ ప్రతీతాన్వయసాధ్యేతి పాఠే

(౮)॥శ్లో॥ ౽నిత్యః సామాన్యవత్త్వేసతి బాహ్యకరణప్రత్యక్షత్వాదితి హేతుప్రయోగహేతుఘటకదళయోః ప్రత్యేకంవ్యభిచారితయాభేదేన సామర్థ్యయోస్తయోరేకాంశే అపరస్యవిశేషణతయాఽన్వయేనచ విశిష్టహేతుత్వాన్వయాసంభవే నవిశేష్యవిశేషణభావానాపన్నయోర్మిళితయోర్హేతుత్వాన్వయోవాచ్యఃసోపినసంభవతి సామాన్యవత్త్వాదేస్సప్తమ్యంతపదోపస్థాప్యస్య హేతుత్వార్థకపంచమీప్రకృత్యర్థత్వాభావాదితి కేషాంచిత్పూర్వపక్షంసమాధాతుముపన్యస్యతి ॥మూలే హేతుగ్రంథే* సామాన్యవత్త్వఇతి * సామాన్యవత్త్వస్యబాహ్యకరణప్రత్యక్షత్వ విశేషణత్వాసంభవేపి సప్తమ్యంతార్థస్య సామాన్యవత్త్వ సామానాధికరణ్యస్య తత్రవిశేషణతయా తాదృశవిశేషణావచ్ఛిన్నే బాహ్యకరణ ప్రత్యక్షత్వే హేతుత్వాన్వయసంభవాన్నాసార్థకతేత్యాహ *తన్నేతి * సామాన్యవత్త్వస్యేతి*సామాన్యవత్త్వస్య బాహ్యకరణప్రత్యక్షత్వే విశేషణీభవత్సామానాధికరణ్య ప్రతియోగితయోపస్థితావిత్యర్థః ॥ అథ సామానాధికరణ్యే సప్తమ్యా అననుశాసనాత్కథమేతత్, సతీత్యస్యవాకోర్థ ఇతి చేన్న "యస్యచభావేనభావలక్షణ" మితిసూత్రానుశిష్టసప్తమ్యాః గోషుదుహ్యమానాసుగత ఇత్యాదౌయథాగోదోహనాదిసమానకాలీనత్వం గమనాదౌ బోధ్యతేతథాప్రకృతేపిసమానదేశత్వ ప్రత్యాయనాత్ ॥నచతాదృశసప్తమ్యాఃక్రియాసమానకాలీనత్వవత్క్రియాసమాన దేశత్వస్య కదాచిత్క్రియాయాం నప్రత్యాయనసంభవః యస్యక్రియయా అన్యస్యక్రియాలక్ష్యతే విశేష్యతేయద్వాచకపదసమభివ్యాహృత కృదంతపదోపస్థాపితక్రియా సమానకాలీనత్వాదిసంబంధేన క్రియాంతరవిశేషణమితి యావత్ తద్వాచకపదాత్సప్తమీత్యర్థకత్వాత్తాదృశసూత్రస్య క్రియాసమానకాలీనత్వాదౌ క్రియాంతరవిశేషణతయావివక్షితే తాదృశసూత్రేణసప్తమీవిధానాత్ సప్తమీప్రకృత్యర్థనిరూపితసామానాధికరణ్యాదేరపరనామార్థవిశేషణతయా విశేషణేసప్తమ్యనుశాసనాత్సామాన్యవత్త్వ సామానాధికరణ్యస్య

వ్యత్యాసేనసాధ్యాన్వయోబోధ్యః ॥ ఏతస్మాత్తేన్వయవ్యతిరేకిణఃకదాచిద్వ్యాప్తియోగాత్పూర్వోక్తవ్యతిరేకిహేత్వవయవలక్షణాతివ్యాప్తిరత స్తల్లక్షణమాహ ॥ * ఏతదేవేతి * ప్రతిజ్ఞోభయసహచారకత్వఘటితమన్వయవ్యతిరేకిలక్షణంద్రష్టవ్యమిత్యాహుః॥మీమాంసకాస్తు "ప్రతిజ్ఞాదిత్రికంవాపియద్వోదాహరణాదికం॥

ప్రత్యక్షత్వేఽలాభ ఇతి వాచ్యం॥ యథా గోషు దుహ్యమానాస్వాగత ఇత్యాదౌ గోపదోత్తరసప్తమ్యాస్సమభివ్యాహృత క్రియాదోహనరూపార్థః తత్ర సమభివ్యాహృతకృదంతార్థాన్విత ప్రకృత్యర్థస్య కర్మతానిరూపకత్వసంబంధేనాన్వయః తస్యాశ్చ సమానకాలీనత్వ సంబంధేన క్రియాంతరేన్వయ ఇతి తత్ర దుహ్యమానగోకర్మకదోహన సమానకాలీనత్వలాభ స్తథా ప్రకృతేపి సత్యప్రకృత్యసిధాతోరాధారత్వమర్థః అత్ర స్థితఘట ఇత్యాదావేతద్దేశనిష్ఠాధారతాప్రతియోగీ ఘట ఇత్యాదిప్రతీతేః, అత్ర చాధారత్వరూపక్రియాయాం సామాన్యవత్త్వస్య ప్రకృత్యర్థస్య ప్రతియోగిత్వ సంబంధేనాన్వయః ఆధారతాయాః ప్రత్యక్షత్వే సమానదేశత్వ సంబంధేనాన్వయ ఇతి ప్రత్యక్షత్వే సామాన్యవత్త్వసామానాధికరణ్య లాభసంభవాత్॥ భావలక్షణమితి భావశబ్దస్య ధర్మమాత్రపరత్వాత్ప్రత్యక్షత్వస్య క్రియాత్వవిరహేపి క్షతివిరహాత్॥ సతి ఇత్యస్యాధ్యాహారేణ వా ప్రత్యక్షత్వసత్త్వే సామాన్యవత్త్వసత్త్వస్య సమానదేశతాలాభేన సామంజస్యాత్॥ కుత్రచిత్సమానకాలీనత్వం క్రియాయాస్సంబంధః కుత్రచిత్సమానదేశత్వ మిత్యత్ర కిం నియామకమితి చేత్॥ యత్ర సమభివ్యాహృతకృత్ప్రత్యయస్య వర్తమానత్వేపి తాత్పర్యం తత్ర సమానకాలీనత్వం యత్ర చ నతద్వివక్షణం తత్ర సమానదేశ

ఇతి మతభేదేన లక్షణత్రయం ప్రదర్శ్య పక్షధర్మతాయా అప్రదర్శనాత్ప్రతిజ్ఞాదిత్రికస్యాలక్ష్యత్వా, ద్ద్వ్యవయవవాదిభిరపి పక్షధర్మతాప్రదర్శనాంతర్భావేనైవలక్ష్యతాస్వీకారాదిత్యాక్షేపం సమాధాతుం ధూమాదితి న హేతుః కింతు ధూమవత్త్వాదిత్యేవ తథా చ హేతుసంబంధినః ప్రకారాంతపదస్యాలాభాన్న దోష ఇత్యభిహితం తద్దూషయతి * కథాయామితి * వ్యాప్తిపక్షధర్మతామాత్రప్రదర్శకావయవద్వయాదిబోధానామపి హేతుసాధ్యయోర్జ్ఞాప్యజ్ఞాపకభావాప్రవర్తనేఽనాకాంక్షితతద్వ్యాప్తిప్రదర్శనాసంభవాత్ప్రతిజ్ఞాహేతూభయప్రదర్శనమావశ్యకం- ఉపనయస్త్వగ్రే వ్యవస్థాప్యః ॥ ఏవం పక్షే సాధ్యస్య ప్రతిజ్ఞాతోఽవగమేపి దోషవిశేషజన్యబాధశంకానుచ్ఛేదాత్॥ నిగమనప్రదర్శనమితి పంచానామవయ॥వత్వసిద్ధౌ మతుప ఆధిక్యమిత్యర్థః॥ అపార్థకవిశేషాన్వయబోధాజనకః॥ ప్రౌ

త్వంసంబంధఇతినియమాత్ ప్రకృతేచవర్తమానత్వావివక్షయా సమానదేశత్వలాభాత్ వర్తమానత్వావివక్షాయామపివిరోధికాలావివక్షాయాంలటః సాధుత్వాత్ యత్రచాతీతత్వ మనాగతత్వంవాకృతౌవివక్షితం దుగ్ధాసుదోగ్ధవ్యాస్విత్యాదౌతత్రోత్తరత్వం పూర్వత్వంవాసంబంధఇతిదోహనోత్తరత్వాదికమేవప్రతీయతే నతుసమానకాలీనత్వమిత్యవధేయం ॥(౫౦)॥

---

(౫౦) ॥ హేతుప్రయోగానంతరముదాహరణమేవ నోపనయఇత్యత్ర వినిగమకమాహ * వ్యాప్తేః ప్రాథమ్యాదితి * న్యాయార్థజ్ఞానానంతరం మధ్యస్థే పరామర్శోజాయతే తత్రవ్యాప్తేః ప్రకారతానవచ్ఛేదకత్వాదిత్యర్థః ॥ అవచ్ఛేదకాభిలాపపూర్వకప్రకారాభిలాపాదితిభావః ॥ యద్వా కథమస్య గమకత్వమితిజిజ్ఞాసాయాః గమకత్వోపయికలింగనిష్ఠప్రకారవిషయకత్వాదిత్యర్థః * అనుమితీతి * జనకాంతం న్యాయావయవార్థకం తద్ధర్మధర్మితావచ్ఛేదకకతద్ధర్మవ్యాపకతావిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహితాప్రయోజకవిషయతాశ్రయవీప్సావత్త్వం విశేష్యదళార్థః॥ యోయోధూమవాన్సవహ్నిమానిత్యాదౌ స్వఘటకీభూతవీప్సాసమభివ్యాహృతసాధ్యబోధకపదస్య హేతువ్యాపకతావిశిష్టసాధ్యే లక్షణా యోయోనవహ్నిమాన్ సనధూమవానిత్యాదౌతు తథావిధహేత్వభావబోధకపదస్యసాధ్యాభావవ్యాపకతావిశిష్టహేత్వభావే లక్షణాప్రయోజకీభూతసమభివ్యాహారవిషయతాఘటకవీప్సావిషయతాయాః ప్రయోజకత్వాల్లక్షణసమన్వయః ॥ యత్రగోత్వం తత్ర గోత్వమిత్యుదాహరణస్య సంగ్రాహ్యత్వే తత్ప్రకారః పరిచింతనీయః ॥ యోయోవహ్నిమాన్సతేజస్వీత్యాది వాక్యవారణంతు ప్రకృతన్యాయావయవత్వవిశేషణేనేతిభావః ॥ విశేషలక్షణద్వయమాహ * సాధ్యేతి * ప్రకృతహేతుధర్మితావచ్ఛేదకకప్రకృతహేతువ్యాపకతావిశిష్టసాధ్యవైశిష్ట్యావగాహిత్వప్రయోజకవిషయతాశ్రయవీప్సావద్వాక్యత్వంచార్థః ॥ తాదృశసాధ్యతాదృశసాధనాభావావగాహితాన్యతరఘటితంతునసామాన్యలక్షణం కేవలాన్వయిస్యవ్యాప్తేరితిబోధ్యమ్ ॥ ప్రాచాంమతమాహ * న్యాయేతి * న్యాయావయవత్వేసతి యథా పదార్థాన్వితస్వార్థబోధకనామోత్తరప్రథమావత్త్వమర్థః ॥ యథా పదార్థశ్చ హేత్వాదిమతి హేతువ్యాపకతావిశిష్ట సాధ్యాదిమత్త్వమేవ ॥ ఏతన్మతే వాక్యద్వయాత్మకముదాహరణమ్ ॥ యథాపదా

(మూ) ॥ ననూదాహరణే యత్పద ద్విరుక్తిప్రయోజికాయాః మహా నత్వ మహానసావృత్త్వాదినా వక్తుర్యావత్సాధనాధికరణ ప్రత్యాయనేచ్ఛా రూపవీప్సాయాః కింప్రయోజనం నహిసాధనస్య యావదధికరణే సాధ్యవత్త్వజ్ఞాన మనుమితి హేతుర్యేన యత్పదేవీప్సాం వినాయావద్ధూమాధికరణానుపస్థాపనే తత్పదేన తావదధికరణానాం పరామర్శాసంభవాత్సకల సాధనాధికరణే సాధ్యవత్త్వప్రతీతేరనుమిత్య నిర్వాహస్స్యాదితి యత్తత్పదాత్తావదధికరణబోధోవీప్సా ప్రయోజనంభవేత్, నచవ్యాప్తిప్రత్యాయ నేచ్ఛా వీప్సా తస్యాశ్చానుమిత్యౌపయిక బోధఏవప్రయోజనమితి వాచ్యం,

---

ర్థః॥కఇతి జిజ్ఞాసావృదాసాయ ప్రథమవాక్యస్యావశ్యకతేతి * సామయికనత్వేన*మయానదృష్టాంతమేవోదాహరణం ప్రయోక్తవ్యమిత్యభిలాప విశేషనియంత్రితత్వేన * అసార్వత్రికత్వాత్ * సకలోదాహరణాఘటకత్వాత్ ॥ తథాచావ్యాప్తిరితిభావః ॥ స్వలక్షణేఽవ్యాప్తిశంకాంనిరస్యతి * యోయఇతి * ఇత్యేవ * ఇతివాక్యాదేవ ॥ వ్యాప్తివ్యాపకత్వమ్ * ప్రకృతేతి * తత్పక్షసాధ్యకానుమితిజనకజ్ఞానవిషయవ్యాప్తిబోధకత్వేసతి న్యాయావయవత్వం తత్పక్షసాధ్యకానుమితిప్రయోజకోదాహరణత్వమిత్యర్థః*ఉపనయేతి* ఇదమాపాతతః॥ వ్యాప్తిబోధస్యపక్షధర్మతావిషయకత్వేనవిశేషణాత్ పంచమవిషయకతాంశేవిశేషణతయాప్రకృతానుమితిజనకతావచ్ఛేదకతానవచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణధర్మవద్విషయకత్వేసతి చతుర్థవిషయతాశూన్యబోధజనకత్వేసతి న్యాయావయవత్వం సముదాయార్థః * ఉపనయేత్యాది * ఉపనయజన్యశాబ్దబోధనివర్త్యాయాః జిజ్ఞాసాయాః కఃసాధ్యవ్యాప్యవానిత్యాకారికాయాః జనకత్వేసతి న్యాయావయవత్వమర్థః ॥ పక్షస్సాధ్యవ్యాప్యవాన్నవేతిసంశయస్తు జిజ్ఞాసాప్రయోజకః * అన్వయేతి * అన్వయవ్యాప్తిబోధకోపనయ ప్రయోజకజిజ్ఞాసాజనకత్వేసతి న్యాయావయవత్వమన్వయ్యుదాహరణత్వమ్ ॥ వ్యతిరేకవ్యాప్తిబోధకోపనయప్రయోజకజిజ్ఞాసాజనకత్వేసతి న్యాయావయవత్వం వ్యతిరేక్యుదాహరణత్వమ్ ॥ అన్వయవ్యతిరేక్యుదాహరణంచ నాస్త్యేవేతిభావః॥(మూ)॥యుగపత్సకలధర్మిప్రత్యాయనేచ్ఛా వీప్సేత్యాశయేన శంకతే గాదాధర్యాం ॥ * నన్వితి * ఉద్దేశ్యేతి * వ్యభిచారశంకా నివృత్త్యా సహచారగ్రహేచమ్యా

వ్యాప్తేశ్చ పదార్థవాక్యార్థత్వవిరహేణతత్ప్రత్యయనేచ్ఛాయామపితా
దృశతత్ప్రత్యయస్యాయోగాత్ మానసబోధేచ వక్త్రభిప్రాయానుపయోగాత్
యపిచ తత్పదసమభివ్యాహృతవహ్న్యాదిపదస్యధూమవ్యాపకతావిశిష్టవహ్న్యా
దిలాక్షణికతయాధూమాదౌవహ్నివ్యాప్తిలాభఇత్యుచ్యతే, తదాయత్పదేద్విరు
క్తిం వినాపితల్లాభసంభవాత్ ద్విరుక్తివైయర్థ్యమిత్యాశయేప్రాచీనసమా
ధానముపన్యస్యతి * అత్రచేతి * ఉదాహరణస్థయత్పదేచేత్యర్థః *వ్యభిచా
రవారణాయేతి * వీప్సాముద్దిశ్యమానసవ్యాప్తిజ్ఞానవిరోధివ్యభిచారధీవారణ
ప్రయోజనికామాహురిత్యర్థః॥ యావద్ధేత్వధికరణే సాధ్యవత్త్వనిశ్చయో తేన
విపరీతనిశ్చయాత్మకత్వేన సాధనాధికరణే సాధ్యాభావవత్త్వరూప వ్యభిచార
గ్రహస్య ప్రతిబంధకఇతిభావః॥ నన్వేవంవాచ్యత్వాదిసాధ్యస్యయత్రోపాయాం
తరాత్కేవలాన్వయిత్వం గృహీతం అయమేతదభిన్నః ఏతద్వృత్తియావద్ధర్మ
వత్త్వాదిత్యత్రచహేతావేకమాత్రవృత్తిత్వంగృహీతం తత్రహేతౌ సాధ్యసామా
నాధికరణ్యగ్రహాదేవమానసీవ్యాప్తిధీస్సంభవతి ప్రథమేఽభావసాధ్యకత్వా
గ్రహేణ ద్వితీయేసాధ్యాభావవత్తయాగృహ్యమాణాఽధికరణాంతరే హేతోరగ
గ్రహేణ వ్యభిచారగ్రహాసంభవాదిత్యుభయసిద్ధవ్యాప్తికసాధకతానుమానే య
థోదాహరణం నప్రయుజ్యతే తథాత్రసామానాధికరణ్య లాభాయోదాహరణ
ప్రయోగేపి ద్విర్యత్పదం నప్రయుజ్యతఇత్యత్రేష్టాపత్తిమాహ *యత్రచేతి *
సర్వత్రైవద్విరుక్తిరనపేక్షితేతి స్వమతమాహ * వీప్సాయామపీతి* అయమాశ
యః॥ద్విర్యత్తత్పదప్రయోగేపిసకలసాధనాధికరణపరత్వాగ్రహేవ్యభిచారతాదవ
స్థ్యాద్వ్యభిచారధియోఽనివృత్తిః తత్పరత్వగ్రహాపేక్షాయాంచ యద్యేగ్రా

నసవ్యాప్తిగ్రహఇత్యర్థః ॥ తత్ర వ్యభిచారశంకానివర్తకత్వంప్రదర్శయతి॥
* యావదితి * ఇదమేవలక్షణం వ్యతిరేక్యుదాహరణేసాధ్యాభావవతి సాధనా
భావవత్తానిశ్చయోపి విపరీతనిశ్చయత్వేన తచ్ఛంకావిరోధిబోధ్యః ॥ శబ్దతో
వ్యాప్తిప్రత్యయార్థమేవ వ్యాప్తిప్రత్యయనేచ్ఛారూపాబోధ్యేతిమతంనిరా
కర్తుముపక్రమతే * సర్వత్రేతి * ద్విరుక్తపదసమభివ్యాహారస్థలే తత్ప
దార్థాంశే విధేయబోధకపదస్య యత్పదార్థవిధేయవ్యాపకతావిశిష్టస్వార్థ
లక్షణాతినిరస్యతి * ద్విర్యత్ప్రయోగోపీత్యాదినా * మహానసత్వాదినేతి * మ

ఉపాధ్యాయాః సాధననిష్ఠవ్యాప్తితాత్పర్యమేవగృహ్యతాం తదేవలక్షణయావ్యా ప్తిశాబ్దబోధసంభవాత్ తత్ర వ్యభిచారశంకాయా అవిరోధిత్వాత్ యావత్సాధనవ త్తిసాధ్యవత్త్వబోధాయ ద్విర్వచనమనర్థకమేవ॥ అతఏవ యద్యన్నైవం తత్తన్నైవమితి ప్రాచాముదాహరణోపదర్శనమపి సంగచ్ఛతే, ఆవశ్యకశ్చ వ్యాప్తేః శాబ్దబోధ్యా అన్యథా సమాసప్రకారతామపురస్కృత్య విపరీతధియో విరోధితాయాః దుష్క ల్ప్యతయా మహానసత్వాదినా సకలధూమాధికరణసాధ్యవత్త్వబోధేపి ధూమవత్త్వ ప్రకారేణ తత్రతత్రైవ సాధ్యాభావశంకాయా అనుచ్ఛేదేన మానసవ్యాప్తిగ్ర హాసంభవాత్, ఏవమద్విరుక్తేనాపి యత్పదేనైకరూపేణ విభిన్నరూపేణవా సకలధూమాధికరణోపస్థితిసంభవాత్ తదర్థకతయా ద్విరుక్తిసార్థక్యమపి దు ర్వచం॥ నచ సకృదుచ్చరితత్వాదివ్యుత్పత్తివిరోధాదేకస్మాద్యత్పదాన్నానేకాధి కరణబోధస్సంభవతీతి వాచ్యం॥ సకృదుచ్చరితస్య నానాశక్త్యాఽబోధకతాయామే వ వ్యుత్పత్తేః సర్వనామ్నాం బుద్ధిస్థతావచ్ఛేదకత్వోపలక్షిత ధర్మావచ్ఛిన్న త్వేన నానాధర్మిణామనుగమాత్ నానార్థకపదే క్త్రైక్యసవ్యుత్పత్తే రవిరో ధాత్। అన్యథా ద్విరుక్తస్థలేపకస్యైవ పదద్వయరూపాదేశస్థానతయా పదభేదవి రహేణ ద్విరుక్తావపి నానార్థబోధానుపపత్తేః॥ కథంచిదర్థద్వయబోధకత్వని ర్వాహేపి ధూమయోర్థబోధస్య నిర్వాహయితుమశక్యత్వాచ్చేతి॥ అథద్విరుక్తస్థలేపి వ్యాప్తౌ నిరూఢలక్షణా, అతఏవ యత్పదప్రయోగేపి వాదివాక్యస్వారసికలక్షణా విరహేణ నవ్యాప్తిబోధనిర్వాహః॥ వస్తుతో వ్యాప్తిగోచరశాబ్దబోధానురో ధేన చేదుదాహరణప్రయోగః తదోపనయవద్వాక్యస్యపదేనైవోదాహరణేపి వ్యా ప్తిబోధనం యుజ్యత ఇతి సకలధూమాధికరణసాధ్యవత్త్వబోధనాయ యోయో ధూ మవానిత్యుదాహరణం॥ ఇత్థంచ యత్పదస్య సకలధూమాధికరణపరతాయా ఆవశ్య

హానసత్వాదినోపస్థితేష్వధికరణేషు సాధ్యవత్త్వప్రతీతావపి ధూమవత్త్వావచ్ఛే దేన వహ్నిమత్త్వాగ్రహాత్తద్ధూమప్రసామానాధికరణ్యేన తేష్వేవాధికరణేషు సా ధ్యాభావావగాహివ్యభిచారబుద్ధ్యా బాధకాభావ ఇత్యర్థః॥ ఇదముపలక్షణమ్॥ వ్యాప్తిబోధానుపగమే ధూమాద్యధికరణానామేవ యత్రబుద్ధిస్థతా తత్ర యో యో వహ్నిమాన్ సధూమవానితి ప్రయోగస్యాపి ప్రామాణ్యాపత్తేః॥ తాదృశత త్పదార్థేషు సర్వేషు ధూమవత్త్వాబాధాత్॥ ధూమసామాన్యనికరణస్యాబు

కతయాఽద్విరుక్తయత్పదస్య తత్పరత్వానియమేన తత్పరత్వగ్రహార్థం ద్విరుక్తే రావశ్యకతా॥ ఏవం నిత్యవీప్సయోరితి సూత్రేణ ద్విరుక్తివిధానస్య నిత్యతయా సకలధూమాద్యధికరణపరత్వే యత్పదస్యాద్విరుక్తస్య సాధుత్వమేవ న స్యాదిత్యతో ద్విరుక్తేరావశ్యకతా ఇత్యాశయేన యత్పదే ద్విరుక్తిమభ్యుపేత్య తత్పదే ద్విరుక్తిం ఖండయతి * వీప్సా చేతి * ద్విరుక్తినియమోఽపి కదాచిద్యత్పద ఏవ న తు తత్పదేఽపీత్యర్థః॥ సర్వత్రైవ తత్పదే న ద్విరుక్తిరితి నార్థః ‡ వివర్ణభావం స స భూమిపాల ఇత్యాదౌ చ్ఛందోఽనురోధాదినా ద్విరుక్తిదర్శనాత్॥ న్యాయే తు ప్రయుజ్యమానేఽధికస్యాన్యాయ్యతయా సాధుత్వేఽపి న తత్ర ద్విరుక్తేః సకలధర్మిప్రత్యాయనేచ్ఛారూపవీప్సాసత్త్వేఽప్యద్విరుక్తతత్పదస్య సాధుతాసంభవః మహాకవిప్రయోగదర్శనాత్, ఏతదపి స్పష్టయితుం (*) భవభూతీనాం (భవభూతినాంద్యాః) తథా ప్రయోగో దర్శయిష్యతే, ద్విరుక్తయత్పదబోధితనానాధర్మిణామేకేన తత్పదేన పరామర్శాయోగ ఇత్యాశంకాం నిరస్యతి * విరూపేతి * మహానసత్వమహానసాన్యత్వాదినా విభిన్నప్రకారేణేత్యర్థః * తత్పదేన పరామర్శాత్ * తత్పదేన పరామర్శసంభవాత్ ॥ తత్పదస్య పరామర్శకతాయాం, వ్యుత్పత్తివిరోధే ద్విరుక్తయత్పదేనాపి తావద్ధర్మి

నిష్ఠత్వేన తత్పదార్థతావిరహాదిత్యపి ద్రష్టవ్యమ్ * చ్ఛందోఽనురోధాదినేతి * అత్ర తత్పదే, న వీప్సేతి న నియమః ॥ కింతు వీప్సితయత్పదసమభివ్యాహృతపదార్థతావచ్ఛేదకవ్యాపకత్వబోధే యత్ర తాత్పర్యం తత్ర తత్పదే, న వీప్సైవ, యద్యత్పావమిత్యాదౌ నాశప్రతియోగితారూపకర్మత్వే మదీయపాపత్వవ్యాపకతాబోధాత్ ॥ యత్ర తథావిధవ్యాపకతాబోధే, న తాత్పర్యం తత్ర తత్పదే వీప్సా యథా, సంచారిణీత్యాదౌ తత్ర పతింవరాకర్తృకవ్యత్యయకర్మతావిశిష్టమహీపాలత్వవ్యాపకత్వస్య వైవర్ణ్యప్రాప్తౌ బోధనాసంభవాత్ ॥ తాదృశకర్మతాత్వేనానుపస్థితేః ॥ కింతు తత్ర తత్తద్భిన్నకర్మకాతివ్యత్యయస్య సమానకాలీనవైవర్ణ్యప్రాప్తిమత్తత్తద్భిన్నమహీపాలస్య సమూహాలంబనబోధ ఇతి * వ్యుత్పత్తిః * సకృదుచ్చరితస్సకృదర్థం గమయతీత్యాకారా॥ ద్విరుక్తయత్పదేనాపి ద్విర్వచనస్యాదేశరూపతయా పదభేదాభావాత్ * అవిరోధమితి * అథ సకృదుచ్చరిత ఇత్యత్ర ఏకం పదానుసంధానం ఉభయస్యార్థాబోధకమితి నియమః ఏకత్వం స్వసమానార్థకపదాంతరానుసంధానాసమవహితత్వమితి న సంభవతి॥

ఘటౌ ఘటా ఇత్యాద్యేకఘటపదానుసన్ధానేఽనేకఘటబోధకత్వేన వ్యభిచారాత్ ॥ నచ తత్రైకశేషేణ సరూపపదాన్తరలోపాత్తత్ప్రతిసన్ధానాదేవ నానాఘటబోధః ॥ ఘటపదానుసన్ధానస్య సమానార్థకపదాన్తరానుసన్ధానాసమవహితత్వరూపైకత్వాభావాదుక్తనియమస్యాప్యభఙ్గ ఇతి వాచ్యమ్ ॥ తథాపి ఘటావానయేత్యాదావేకేనధాతుపదేనానయనద్వయబోధాత్తన్నియమాసంభవాత్ ॥ నచ ప్రాతిపదికమన్తర్భావ్య నియమోఽస్త్వితి వాచ్యమ్ ॥ తథాసతి ఘటం పటం చానయేత్యాదావేకేనాపి క్రియాపదేన నానానయనాదిబోధసంభవాత్తత్ప్రవృత్తిస్వీకారవిరోధాత్ ॥ ఏతేన నానావృత్తివిషయార్థబోధకత్వమితి నియమోఽపి ప్రత్యుక్తః ॥ ఉక్తస్థలే ఘటపటానయనయోరేకశక్త్యోపస్థాపనేనావృత్తిస్వీకారవిరోధతాదవస్థ్యాత్ ॥ నచానేకవాక్యార్థబోధకత్వనియమః ॥ ఘటావానయేత్యాదౌ ఘటద్వయరూపవాక్యార్థస్యైక్యాద్ఘటం పటం చానయేత్యాదౌ ఘటానయనపటానయనరూపవాక్యార్థస్య భేదాత్సామఞ్జస్యమితి వాచ్యమ్ ॥ పదార్థభేదే తద్ఘటితవాక్యార్థభేదస్యావశ్యకతయా ఘటావానయేత్యాదౌ వాక్యార్థాభేదస్య విచారాసహత్వాత్ ॥ నచైకపదానుసన్ధానజన్యబోధే తదర్థనిష్ఠానేకవిషయతాకత్వాభావనియమః ఘటావానయేత్యాదివాక్యజన్యబోధే ఘటద్వయత్వావచ్ఛిన్నఘటద్వయాదితదానయనత్వాద్యవచ్ఛిన్నానయనద్వయవిషయతాచాభిన్నైవ ఘటం పటం చానయేత్యాది వాక్యజన్యసమూహాలమ్బనబోధే ఘటానయనత్వపటానయనత్వాదిరూప విభిన్నధర్మావచ్ఛిన్నవిషయతాద్వయమవచ్ఛేదకభేదాద్భిద్యత ఇతి నానుపపత్తిరితి వాచ్యం ॥ ఘటావానయేత్యాదివాక్యజన్యబోధే ఏకఘటానయనవిషయతాయాః అపరఘటానయనవిషయతాయా అభేదే యత్రానయనే యద్ఘటకర్మకత్వం బాధితం తదానయననిష్ఠవిషయతాయాస్తదానయనావృత్తితద్ఘటకర్మకత్వావచ్ఛిన్నతద్ఘటానయనాదివిషయత్వాభేదేన తద్భేదస్య తదవృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నతన్నిష్ఠవిషయతాకత్వేన ప్రమత్వప్రసంగాత్ ॥ తత్ర విషయతాభేదస్యావశ్యకతయా తత్రత్యాదృశనియమేఽపి వ్యభిచారాత్ ॥ నచ తత్పదవిషయకైకానుసన్ధానజన్యబోధే మిథో విలక్షణ తదర్థవిషయతాకత్వాభావనియమః మిథో విలక్షణత్వంచ పరస్పరానవచ్ఛిన్నప్రతిబన్ధకతావచ్ఛేదకత్వం ఘటం పటం చానయేత్యాది వాక్యేష్వ

మూహాలంబనబోధే ఘటపటానయనవిషయతయోరానయనం ఘటకర్మకం ట
వా ఆనయనం పటకర్మకం నవేత్యాదిసంశయనిరూపితపరస్పరానవచ్ఛిన్నప్ర
తిబంధకతావచ్ఛేదకతయా మిథో వైలక్షణ్యమిత్యానయనపదావృత్తిస్వీకారః త
త్స్వీకారే క్రమేణార్థబోధః ఘటావానయేత్యాదౌ ఘటద్వయానయనవిష
యతాత్వేన తద్విషయతయోర్న నిరుక్తం వైలక్షణ్యం విపరీతజ్ఞానస్య సమానప్ర
కారకత్వేనైవ ప్రతిబంధకతయా తద్ఘటానయననిష్ఠోక్తరూపావచ్ఛిన్న విషయ
తాయాస్తదానయనే తద్ఘటీయత్వకోటిక యాదృశసంశయవిరోధితావచ్ఛేదక
త్వం అన్యఘటానయననిష్ఠతద్రూపావచ్ఛిన్నవిషయతాయా అపి తదానయనే
తద్ఘటీయత్వకోటికసంశయవిరోధితావచ్ఛేదకత్వాదితి వాచ్యమ్॥ ఘటపటావా
నయేత్యాదివాక్యాత్సమూహాలంబనవిలక్షణమానయనత్వావచ్ఛిన్నే యుగపద్ఘ
టపటకర్మకత్వోభయవిశేషణకబోధస్యానుపపత్తేస్తాదృశబోధీయ ఘటకర్మక
త్వావచ్ఛిన్నతదానయనవిషయతాయాః ఘటకర్మకత్వావచ్ఛిన్నతదానయనవి
షయతాయాశ్చ నిరుక్తవైలక్షణ్యసత్త్వాత్॥ తత్రావృత్త్యా క్రమికానయనద్వయ
బోధోపగమస్తు న సంభవతి తథా సతి ఘటపదపటపదయోః సామర్థ్యాభావేన
ద్వంద్వానుపపత్తేః॥ మైవమ్॥ ఏకతత్పదానుసంధానజన్యబోధే ఏకవిషయ
త్వానిరూపిత తత్తదర్థవిషయతా ద్వయాభావనియమోభిప్రేతః ఘటావా
నయ ఘటపటావానయేత్యాదౌ ఆనయనభేదేన విషయతాభేదేపి తన్నిరూపితా
నయనత్వప్రకారతారూపవిషయతాయా ఐక్యోపేయతే విషయభేదవిరహాత్ ఘ
టం పటం చానయేత్యాదౌ ఘటానయనం పటానయనం చేతి సమూహాలంబన బో
ధోపగమే తత్తదానయనవిషయతానిరూపితానయనత్వ విషయతాభిద్యతే స
మూహాలంబనస్య ప్రత్యేకజ్ఞానోత్పాదక సామగ్రీసమాజాధీనతయా ప్రత్యేక
జ్ఞానీయవిషయతాద్వయనియామకవశాదేవ విషయతాద్వయ సంభవాదత స్తత్రా
వృత్త్యా క్రమేణానేకార్థ బోధస్వీకార ఇతి॥ ఏవంచ యాదృశస్థలే ఏతత్పదవి
షయకమేకమనుసంధానమేతత్పదస్యార్థద్వయం బోధయత్విత్యాకారకతా
త్పర్యం తత్ర ఘటం పటం చానయేత్యాదౌ సమూహాలంబనబోధస్యోక్తతాత్పర్యఘ
టితానేకార్థబోధసామగ్రీవశేనోత్పాదసంభవాత్ తథావిధనియమే దర్శిత
తాత్పర్యాధీనత్వస్యోద్దేశ్యవిశేషణత్వావశ్యకతయా ప్రకృతతత్పదే పితదవిరో

బోధాసంభవాత్ వ్యుత్పత్తివిరోధ ఏవ నకథమిత్యాకాంక్షాయామాహ * బుద్ధిస్థవాచకత్వాదితి * బుద్ధిప్రకారావచ్ఛిన్నేషు సర్వేష్వేకశక్తేరిత్యర్థః ॥ వ్యుత్పత్త్యవిరోధం దృష్టాంతేన ద్రఢయతి * యథేతి *...*...*...*...*...*...

ఇతి శ్రీమన్మహామహోపాధ్యాయగదాధరభట్టాచార్యచక్రవర్తివిరచితాయాం
యుక్తినికరకల్లోలమాలాతారంగితకల్పనాపయఃపారావారరూ
పిణ్యాం-అనుమానదీధితిటిప్పణ్యాం-అవయవగ్రన్థః

శ్రీసంపూర్ణః శ్రీ

* శ్రీ *

ఖ ఇత్యర్థః ॥ ప్రకృతే బుద్ధిస్థవాచిత్వం ప్రకాన్తవాచిత్వోపలక్షణం దీధితికారాణాం విరూపోపస్థితయోరితి లిఖతాం చ ప్రకాన్తవాచిత్వ ఏవ నిర్భరః ॥ సమూహాలంబనబోధోపి వ్యాపకత్వావగాహితదవగాహి చేతి దీధితివ్యాఖ్యానావసరే గ్రంథకారైరేవోక్తమ్ ॥

ఇదానీముదాహరణాభాసానాహ * మూలే ఇదం చేతి * సాధ్యసాధనోభయాశ్రయవికలః ఇత్యాదేరాభాస ఇత్యనేనాన్వయః ధూమవాన్ వహ్నేః వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ దృష్టాంతస్యాయోగోళకస్య సాధ్యవైకల్యం సాధనవైకల్యం చోదాహరణాభాసః తదుభయమాశ్రయో నిరూపకం యస్యా వ్యాప్తేరితి వ్యుత్పత్త్యాపర్య

రఘువంశే ౬ సర్గే ౬౭ శ్లోకః

‡ సంచారిణీ దీపశిఖేవ రాత్రౌ యం యం వ్యతీయాయ పతింవరా సా ।
నరేంద్రమార్గాట్ట ఇవ ప్రపేదే వివర్ణభావం స స భూమిపాలః ॥

శిశుపాలవధే ౩ సర్గే ౧౮ శ్లోకః

యాం యాం ప్రియః ప్రైక్షత కాతరాక్షీ సా సా హ్రియా నమ్రముఖీ బభూవ ।
నిఃశంకమన్యాస్సమమాహితేర్ష్యాస్తత్రాన్తరే జఘ్నురముం కటాక్షైః ॥

మాలతీమాధవీయే ప్రథమాంకే నాందీ శ్లోకః

(*) కల్యాణానాం త్వమసి మహసాం భాజనం విశ్వమూర్తే
ధుర్యాం లక్ష్మీమిహ మయి భృశం దేహి దేవ ప్రసీద ।
యద్యత్పాపం ప్రతిజహి జగన్నాథ నమ్రస్య తన్మే
భద్రం భద్రం వితర భగవన్ భూయసే మంగళాయ ॥

తో ధూమవాన్ వహ్నేరిత్యాదౌ యో వహ్నిమాన్ స ధూమవానితి ప్రకృతసాధ్యసాధనవ్యాప్తివైకల్యాదాభాసః ॥ అనుపదర్శితాన్వయం * అనుపదర్శితో ఽన్వయో ఽన్వయవ్యాప్తిర్యేనేతి వ్యుత్పత్త్యా ఇదం వాచ్యం జ్ఞేయత్వాదిత్యాదౌ యో యో వాచ్యత్వాభావవాన్ స జ్ఞేయత్వాభావవానిత్యనుపదర్శితాన్వయవ్యాప్తికత్వాదాభాసః ॥ విపరీతోపదర్శితాన్వయం విపరీతక్రమేణోపదర్శితో ఽన్వయో ఽన్వయవ్యాప్తిర్యేనేతి వ్యుత్పత్త్యా పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ యో యో వహ్నిమాన్ స ధూమవానితి విపరీతక్రమేణోపదర్శితవ్యాప్తికత్వాదాభాసః ॥ అనుపదర్శితవ్యతిరేకః అనుపదర్శితో వ్యతిరేకో వ్యతిరేకవ్యాప్తిర్యేనేతి వ్యుత్పత్త్యా అయమేతద్ఘటాభిన్నః ఏతద్ఘటత్వాదిత్యాదౌ య ఏతద్ఘటత్వవాన్ స ఏతద్ఘటాభిన్న ఇతి అనుపదర్శితవ్యతిరేకవ్యాప్తికత్వాదాభాసః । విపరీతోపదర్శితవ్యతిరేకః విపరీతక్రమేణోపదర్శితో వ్యతిరేకో వ్యతిరేకవ్యాప్తిర్యేనేతి వ్యుత్పత్త్యా ఉక్తస్థలే యో య ఏతద్ఘటత్వాభావవాన్ స ఏతద్ఘటభిన్న ఇతి విపరీతోపదర్శితవ్యతిరేకవ్యాప్తికత్వాదాభాసః ॥ ఏషు చ ప్రకృతసిద్ధ్యౌపయికవ్యాప్తిప్రమానుపధాయకత్వమాభాసతాప్రయోజకం బోధ్యమ్ ॥... ... ...

ఇతి కృష్ణభట్టీయే-ఉదాహరణగ్రన్థః

* వ్యాప్తిమితి * పక్షసాధ్యవ్యాప్యహేతుమాన్ పక్ష ఇత్యాకారకస్యోపలక్షణమేతత్ ॥ సాధ్యనిష్ఠవ్యాపకతానిరూపకహేతుమానిత్యర్థః * అనుమితీతి * పక్షాంశే ప్రకృతసాధ్యానుమిత్యౌపయికవ్యాప్తివిశిష్టప్రకృతహేతువైశిష్ట్యావగాహిశాబ్దజ్ఞానజనకత్వమర్థః * అవయవత్వం * న్యాయావయవత్వం * సాధ్యేతి * హేతువ్యాపకత్వవిశిష్టసాధ్యవద్వృత్తిత్వవిశిష్టహేతువైశిష్ట్యావగాహిశాబ్దబోధజనకత్వం బోధకానార్థః * సాధ్యేతి * సాధ్యాభావవ్యాపకీభూతాభావప్రతియోగితావిశిష్టహేతువైశిష్ట్యావగాహిశాబ్దబోధజనకత్వం బోధకాంతార్థః * తృతీయేతి * ప్రకృతసాధ్యానుమిత్యౌపయికవ్యాప్తివిశిష్టపక్షధర్మతాజ్ఞానస్యోపనయభిన్నాదలాభ ఇత్యర్థః ॥ తథా చ తత్సంపత్త్యర్థముపనయ ఆవశ్యక ఇతి భావః ॥ నను మీమాంసకానాం విశిష్టపరామర్శో నానుమితిజనక ఇతి కిముపనయేనేత్యత ఆహ * తదితి * మీమాంసకైరనుమితిహేతుత్వేన విశిష్టజ్ఞానానుపగమేపి తేషాం వ్యాప్యతావచ్ఛేదకప్రకారకపక్షధర్మతాజ్ఞానస్యానుమిత్యౌపయికతయోపనయం వినా తదసంభవాదిత్యర్థః ॥ తథా చోపనయప్రయోగ ఆవశ్యక ఇతి భావః ॥ ధూమవత్త్వాదిత్యాది

హేతుప్రయోగాభిమానం నిరాకరోతి *నచేతి* హేతువచనాత్ * హేత్వ
వయవాత్ ॥ తస్య* హేత్వవయవస్య *తత్ర హేతుః* కుతః*ప్రవృత్తత్వేన*
ప్రయుక్తత్వేన *హేత్వితి* ప్రకృతహేతువిశిష్టహేతుత్వావస్థాపకత్వేనేత్య
ర్థః * అతత్పరత్వాత్ * పక్షధర్మతాత్వాబోధకత్వాత్ ॥ పక్షధర్మతాయా
అనాకాంక్షితత్వాదితి భావః ॥ ప్రత్యుతమతుపఆధిక్యమపి ప్రాగుక్తం ద్రష్టవ్యం
శంకతే *వాదీతి* హేత్వంతాదిత్యర్థః ॥ హేత్వంతేన పక్షే హేతుజ్ఞాప్య సా
ధ్యవత్తా ప్రత్యయేన యో యో యద్వ్యాప్యసాధ్యవాన్ సతద్వానితి సామాన్యముఖ
వ్యాప్త్యా హేతౌ పక్షధర్మతానుమానాదేవ నిర్వాహాదుపనయవైయర్థ్యమిత్య
ర్థః ॥ సమాధత్తే *తదర్థస్యేతి* హేత్వంతార్థస్య*అసిద్ధత్వేన* హేత్వం
తార్థజన్యజ్ఞానస్య వాదివాక్యజన్యత్వేనాప్రామాణ్యశంకాకళంకితతయా తద
భావవిశిష్టహేతుమత్తానిశ్చయాసంభవేన *అనాక్షేపకత్వాత్* పక్షే హేతుమ
త్తానుమాపకత్వాసంభవాత్ *అన్యథా* ప్రకారాంతరేణ హేతుమత్తానిశ్చయే
ప్రామాణ్యజ్ఞానాభావోపేక్షణేపి అవయవాధీనే తత్ర తదభావానపేక్షణా ॥
ప్రతిజ్ఞేతి ప్రతిజ్ఞాజన్యశాబ్దబోధానంతరం యోయత్సాధ్యవాన్ సతద్వ్యాపక
హేతుమానితి వ్యాప్త్యా తాదృశవ్యాపకత్వానుమానసంభవాద్ధేత్వవయవాభిధాన
వైయర్థ్యప్రసంగాదిత్యర్థః ॥ తథాచ ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధస్యాప్రామాణ్యజ్ఞానా
నాస్కందితతయా హేత్వభిధానస్యోపనయాభిధానస్యాప్యావశ్యకత్వమితి
భావః ॥ నహ్యనుపనయవాక్యాభావేపి ప్రతిజ్ఞాహేతుభ్యాం సాధ్యవత్పక్షహేతో
ర్యః సిద్ధాంతమధ్యస్థాదేః పక్షో హేతుమానితి పక్షధర్మతోపనీతభానసంభవాదు
పనయనైరర్థక్యమిత్యాశంకామాశంకతే *ప్రతిపాద్యానామితి* మధ్యస్థాదీనాం
వ్యుత్పన్న ఉపనయప్రయోగంవినా *తదవగమః* హేతౌ పక్షధర్మత్వావగమ
సమాధత్తే *తేషామితి* ప్రతిపాద్యానాం *వ్యుత్పన్నేతి* కేషాంచిత్ ప్ర
కృష్టే హేతుమత్తాజ్ఞానమస్తి కేషాంచిదవ్యుత్పన్నానాం నాస్తీతి సర్వసాధారణ్యేన పక్షధర్మ
త్వోపనీతభానాసంభవాదిత్యర్థః ॥ ఏతచ్చప్రతిద్ధర్మికతదుపనీతభానే తద్ధర్మిక
తదుపనాయకజ్ఞానమేవ హేతురితి మతేన ॥ ఉపనాయకజ్ఞానమాత్రహేతుత్వే వ్యా
హ *ప్రతిపాదకేనేతి* వాదినేత్యర్థః *అన్యథా* కస్యాపి సాధ్యవ్యాప్యవానితి జిజ్ఞాసా
యాః శాబ్దబోధావగాహిత్వముపగమ్య తన్నివర్తకశబ్దానభిధానే *అవయవా

త్తరేతి* ఉక్తరీత్యాజ్ఞాపకోపనీతధానసంభవేన హేత్వవయవాదేరనభిధానాప త్తేరిత్యర్థః ॥ తత్రాపిజిజ్ఞాసాయాః జ్ఞానవిషయకత్వేనాగమసంభవాదితిభావః

ఇతికృష్ణభట్టీయే-ఉపనయగ్రన్థః

*అనుమితీతి * కారణాంతం న్యాయావయవార్థకమ్ ॥ ప్రకృతసాధ్యాయ ప్రకృతవ్యాప్తివిశిష్టప్రకృతపక్షధర్మతావిశిష్టప్రకృతహేతుజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వవిశిష్టసాధ్యవైశిష్ట్యావగాహిబోధజనకత్వం విశేష్యదళార్థః॥ అనుషంగపక్షేచేదంప్రతిజ్ఞాయామతివ్యాప్తివారణాయవిశిష్టాంతం తత్రాపిధూమాద్వహ్నిమతస్సధర్మాపర్వతోవహ్నిమానితిప్రతిజ్ఞావారణాయవిశిష్టాంతం ॥వహ్నివ్యాప్తివిశిష్టపర్వతవృత్తిత్వవిశిష్టధూమాద్వహ్నిమతస్సధర్మాపర్వతో వహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞావారణాయ ప్రకృతపక్షనివేశః॥పర్వతోవహ్నివ్యాప్యపర్వతవృత్తిధూమాద్వహ్నిమాన్మహానసాదిత్యాదిస్థలె ప్రతిజ్ఞావారణాయ ప్రకృతసాధ్యనివేశః॥ ప్రకృతసాధ్యంచపక్షే యదూపావచ్ఛిన్న బోధికాప్రతిజ్ఞా సంప్రదాయసిద్ధాస్తద్రూపావచ్ఛిన్నం ఏవంచ తాదృశతద్రూపావచ్ఛిన్నవైశిష్ట్యబోధాన్యతమబోధజనకత్వమర్థః॥ తేన తస్మాదితరేభ్యోభిద్యతఇత్యాదినిగమనానాం సంగ్రహః॥ నిగమనవైయర్థ్యం శంకతే *నచేతి*పర్యాప్తేః*లాభాత్*తేన*నిగమనేన*అవర్యవసానాత్ *అనుమిత్యసామగ్రీసంపాదకత్వాత్ * అభిధానాభిధేయయోః* అనుమిత్యోపయికార్థబోధకశబ్దప్రతిపాద్యయోః *పర్యవసానం*పూర్ణత్వం*అవయవాంతరాణాం*నిగమనానాం ॥ నసునిగమనాఽనంగీకారె పక్షస్సాధ్యవాన్నవేతి శంకాయాఃకథం నివృత్తిరిత్యతఆహ *విపరీతేతి*తతఏవ*సాధ్యవ్యాప్తివిశిష్టవైశిష్ట్యబోధకశబ్దాదేవ*అన్యథా*తథావిధానుపనయాత్తాదృశశంకానివృత్త్యంగీకారె ॥ *తదవారణాత్ *తదవారణప్రసంగాత్ ॥ విశేషదర్శనత్వరూపవిరోధితాబీజసామ్యంవ్యుత్పాదయతి *సహీతి*తథాచ గ్రాహ్యాభావావగాహిత్వమివగ్రాహ్యాభావవ్యాప్తివిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వం విశేషదర్శనత్వమేవేతి నిగమనంవ్యర్థమితి భావః ॥ శంకతె*సిద్ధేతి*నిగమనంసిద్ధస్య విశిష్టసాధ్యబోధకతయా తచ్ఛంకావిరోధీత్యర్థః * స్వరూపేతి* మాత్రపదంసిద్ధత్వవిషయతావ్యవచ్ఛేదార్థం తథాచ వాదివాక్యైలక్షణ్యావిరహాద్వహ్నిపదస్యనసిద్ధత్వ విశిష్టవహ్నేరుపస్థాపకత్వం కింతువహ్నిత్వస్య రూపమాత్రస్యేతి నసిద్ధత్వబోధసంభవఇత్యర్థః ॥ ఏతచ్చసిద్ధత్వం ప్రమాణసిద్ధత్వమిత్యాశయేన హేతువిభక్తిసాకాంక్షత్వాభావః

సిద్ధత్వమిత్యతాఽఽహ * సిద్ధత్వేతి * తథాచనిగమనఘటకవహ్న్యాదిమత్పదేహేతువిభక్తిసాకాంక్షత్వానుగమే తత్సాకాంక్షత్వస్యైవాసత్త్వేనతజ్జ్ఞానాభావాత్ వహ్న్యాదౌ హేతువిభక్త్యర్థాన్వయోనస్యాదిత్యర్థః ॥ జిజ్ఞాసారూపాకాంక్షాయావహ్న్యుపగమే సమభివ్యాహారరూపాకాంక్షాయాః శాబ్దబోధౌపయికత్వాసంభవేనాకాంక్షాజ్ఞానాభావాసంభవాదితిభావః * వ్యాప్తీతి * బాధజ్ఞానం ప్రతివ్యాప్తివిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వేనైవవిరోధితా ఉపనయేచపక్షధర్మతామాత్రభానమిత్యాశయేనేదం * సాధ్యేతి * సాధ్యవత్తాజ్ఞానప్రతిబంధకత్వాదిత్యర్థః * తదభావేతి * అబాధితత్వాదిబోధకనిగమనానుగమఇత్యర్థః * సమీహితానిర్వాహాదితి * అవయవాంతరాదబాధితత్వాదివిశిష్టసాధ్యబోధాసంభవాద్బాధనిశ్చయాదితః సాధ్యవత్తాజ్ఞానానుదయప్రసంగాదిత్యర్థః ॥ సాధ్యాభావనిశ్చయోబాధఇతితదభావోఽబాధితత్వం ఏవం సత్ప్రతిపక్షితత్వం నిశ్చయగర్భమిత్యాశయేనశంకతే * అథేతి * నన్వబాధితత్వబోధేఽనుమితిసత్త్వమిత్యన్వయవ్యతిరేకానువిధానమేవమానమిత్యతఆహ * అసిద్ధేరితి * బాధసత్ప్రతిపక్షౌ నిశ్చయాగర్భావిత్యాశయేనవ్యాప్తిముపన్యస్యసమాధత్తే * యదవగమేసతీతి * అన్వయఇతి * అబాధితత్వబోధకశబ్దాభావాదితిభావః ॥ హేతుత్వేనాకాంక్షితత్వలక్షణసిద్ధత్వం అబాధితత్వాదితి తథాచ పంచమ్యాపదస్యాబాధితత్వాదివిశిష్టవహ్న్యాలక్షణావిభక్త్యర్థాన్వయోత్తరమేవ హేతుత్వం తేన ఏకవారం విభక్త్యర్థాన్వయే జాతే పునర్విభక్త్యర్థాన్వయతాత్పర్యానుపపత్త్యాలక్షణేతిస్ఫుటయతి * నత్వితి * వస్తుతస్తు నిగమనాత్సాధ్యే సాధ్యవ్యాప్యపక్షవృత్తిహేతుజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వం తస్మాత్పదలభ్యం భాసతే తద్దేశకాఽబాధితత్వాదేరనుమితిరుపనయోవా తత్ర సాధ్యే హేతువిభక్త్యర్థాన్వయః కథం సిద్ధత్వాదిత్యాశంకావారణాయ హేత్వితి ॥ జ్ఞానాదితి ॥ సత్త్వాదిత్యర్థః ॥ హేతువిభక్త్యర్థాన్వయప్రయోజకాకాంక్షాశూన్యత్వం హేత్వాకాంక్షితత్వం తత్సత్త్వేపి నేహాకాంక్షా ప్రతిబంధోస్తి శుద్ధే హేతుజ్ఞాప్యత్వసిద్ధావపి విశిష్టహేతుజ్ఞాప్యత్వాసిద్ధేరితిభావః ॥ ఏవంచ సాధ్యాంశే అబాధితత్వాదిబోధే ఉపనయోపస్థాపితసాధ్యవ్యాప్తివిశిష్టపక్షవృత్తిత్వస్యైనహేతుతా, వైయధికరణ్యాత్ ॥ నాపి తాదృశపక్షవృత్తిహేతుకత్వస్య అప్రయోజకత్వశంకాసత్త్వాత్ ఇతినిగమనానుధావనమ్ ॥ తథాసతిసాధ్యా

ఘావస్య పక్షవృత్తిత్వే ప్రమాత్మకపరామర్శజన్యప్రమావిషయత్వానుపపత్తిరూ
పతర్కాసంభవాన్నతచ్ఛంకేతి బోధ్యమ్ ॥ తస్మాత్తథేతి నిగమనం నిరాకర్తుమాహ * ఇ
హేతి * అశేషరూపం వ్యాప్తిపక్షధర్మతోభయం * సిద్ధస్థలే * మైత్రః పచతి అయమ
పి తథేత్యాది లోకప్రసిద్ధస్థలే * విరోధః * ఉపక్రాంతప్రతిజ్ఞయా సహోప
సంహృతనిగమనస్యైకార్థబోధాజనకత్వరూపః ॥ తస్మాత్తథేత్యుక్తే తత్పదస్య
ప్రక్రాంతార్థత్వేనోక్తవిరోధగ్రహః ॥ తస్మాద్వహ్నిమానిత్యభిధానే తు వహ్ని
పదస్యైతదర్థత్వాత్ ॥ ఏతద్వహ్నిపదస్యాన్యఏవార్థ ఇతి భ్రమేణోక్తవిరోధ
గ్రహాపత్తిరిత్యర్థః ॥ అన్యే తు తస్మాత్తథాయమితి నిగమనే ప్రతిజ్ఞయా సహాన్యా
నార్థబోధాజనకత్వాత్మకో న విరోధః తస్మాద్వహ్నిమానిత్యాదౌ తు పక్షాభా
వేన విరోధ ఇత్యాహుః ॥ తచ్చింత్యమ్ ॥ తథా సతి తస్మాద్వహ్నిమానయమితి నిగ
మనే ఽదోషాత్ ॥ న స్వేతస్య ॥ తస్మాద్వహ్నిమానితి వాక్యం ప్రాచీనమతే సంప్ర
దాయవిరుద్ధమేవ * సన్న్యాయే * స్వరూపే * పూర్వవాక్యజన్యశాబ్దబోధవిశేష్యే
* ప్రకారే * తథావిధశాబ్దబోధవిశేష్యభిన్నప్రకారే * సాదృశ్యే * తథావిధశాబ్ద
బోధవిశేష్యసాదృశ్యే * తథేతి * హేతుమానిత్యర్థః ॥ తథాశబ్దో హేతుమదు
పస్థితిః ॥ నను హేతుమద్జ్ఞానజ్ఞాప్యో హేతుమానితి శాబ్దబోధోఽస్త్వేవ తత ఆహ
* నహీతి * తాదృశజ్ఞాప్యత్వస్యోద్దేశ్యతావచ్ఛేదకత్వే ఉద్దేశ్యాలాభః హే
తుమత్త్వస్య తథాత్వే న తాత్పర్యం అథవా జ్ఞాప్యజ్ఞాపకభావాన్వయస్యా
వ్యుత్పన్నత్వాత్ సాధ్యేఽపి న తస్యాప్యర్థాన్వయాభిప్రాయాచ్చేతి భావః ॥
పక్షస్యావయవజన్యబోధవిశేష్యస్యాపి సామాన్యతోఽధికరణత్వాదినాఽన్వయ
వ్యాప్తిఘటకత్వేన ప్రకారత్వాత్ తత్రైవ నిగమనజన్యబోధీయప్రకారాన్వ
యో వాచ్యః పర్వతో హేతుమత్త్వజ్ఞానజ్ఞాప్య ఇతి బోధే చ న తాత్పర్యమిత్య
ర్థః ॥ హేతుః పూర్వోక్త ఏవ * అభేదేతి * చకారోఽభిన్నక్రమః * తస్మాది
తి * ఉక్తనిగమనఘటకతథాశబ్దార్థసాదృశ్యాన్వయాసంభవాదిత్యర్థః ॥ ఘ
టో ఘటాభిన్నో ఘటత్వాదిత్యాదౌ ఘటసదృశే ఘటత్వావ్యాపకత్వేన ఘటత్వ
జ్ఞాప్యత్వాభావాత్ ప్రమేయపక్షకే ఘటఘటితపక్షసాదృశ్యాప్రసిద్ధేశ్చేతి భా
వః ॥ నను తథాపదం బుద్ధిస్థత్వేన సాధ్యబోధకమితి సాధ్యే పంచమ్యర్థాన్వయ
స్స్యాత్ తత ఆహ * బహూనామితి * ప్రక్రమే బుద్ధిస్థవిశేష్యనియమతః సాధ్యస్య

వ తదన్వయస్య దుర్వచత్వాత్ ॥ అన్యస్యాపి బుద్ధిస్థత్వాదితి భావః ॥ నన్వన్యత్ర
బాధాన్న పంచమ్యర్థాన్వయ ఇత్యత ఆహ * వాదివాక్య ఇతి * బుద్ధిస్థ ఇత్య
ర్థః ॥ యోగ్యతాద్వయే * బాధాభావబలాత్ పంచమ్యర్థాన్వయాంగీకారే
ఽతిప్రసంగాత్ ॥ * బుద్ధిస్థక్రమసంయోగాదావపి నిగమనఘటక పంచమ్యర్థా
న్వయప్రసంగాత్ ॥ తథాచోపక్రమోపసంహారయోర్విరోధో దుష్పరిహర ఏవే
తి భావః ॥ ఏతచ్చ తథాచాయమిత్యుపనయదూషణోపలక్షణం తదుపనయే త
థాశబ్దస్య పూర్వవాక్యజన్యబుద్ధివిశేష్యకార్థకత్వే హేతుమద్దృష్టాంతస్య త
ద్విశేష్యత్వాత్తత్రాయంపదార్థానన్వయః ॥ తద్విశేష్యత్వే సతి ప్రకారా
ర్థకత్వే తథావిధదృష్టాంత ఏవ సాహచర్యఘటకత్వేన ప్రకార ఇత్యుక్తదోషో
దుర్వారః ॥ సాదృశ్యార్థకత్వే చ తాదృశదృష్టాంతసాదృశ్యే అయంపదార్థా
నన్వయ ఇతి ద్రష్టవ్యమ్ ॥ నను తస్మాద్వహ్నిమానితి నిగమనవాదిమతేఽపి కథం త
ద్ఘటకపంచమ్యర్థాన్వయః తచ్ఛబ్దస్య బుద్ధిస్థవాచితయా ఘటాదేర్బుద్ధిస్థత్వే
న తజ్జ్ఞాప్యత్వస్య సాధ్యే బాధాదిత్యత ఆహ * తస్మాదిత్యత్రేతి * సాధ్యాన్వయి
పంచమ్యర్థజ్ఞాప్యత్వే యోగ్యతాతాత్పర్యాభ్యాం ప్రకృతహేతోరేవాన్వయ
ఇత్యర్థః ॥ నను నిగమనోత్తరం కుత ఇత్యాకాంక్షా కుతో న జాయతే ఇత్యాశం
కాయామాహ * తస్మాదితి * విశిష్యసిద్ధతా * ప్రకృతసాధ్యహేతువిభక్త్యర్థా
న్వయనిరాకాంక్షతా * సాధ్యతయోక్తస్య * హేతుజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వేన బోధితస్య *
* సమర్థేతి * వ్యాప్తిపక్షధర్మతావిశిష్టహేతుజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వే పునర్బోధనాదిత్య
ర్థః ॥ తథాచ హేతువిభక్త్యర్థబోధోత్తరబోధవిషయవిభక్త్యర్థవత్త్వసంగ
న తాదృశనిరాకాంక్షత్వానుమితిరాకాంక్షాజ్ఞానవిఘటకేతి న తాదృశాకాంక్షాసం
భవ ఇతి భావః * అన్యథా * నిగమనానంతరమనుమానాత్ తథా బోధాంగీకారే తత్రై
య్యర్థ్యాత్ * నిగమనవైయర్థ్యప్రసంగాత్ ॥ ఏతచ్చాబాధితబోధ ఇవ నిరాకాం
క్షత్వబోధేఽపి నిగమనప్రయోజనమితి మతేన ॥ వస్తుతస్తు తస్మాదిత్యత ఏవ హేతుజ్ఞా
ప్యత్వస్య లాభాన్నాకాంక్షాప్రవృత్తిః ॥ నచ హేతుసంబద్ధసాధ్యే తదాకాంక్షా
తాదృశసాధ్యత్వవాదినాఽపరిగ్రహాత్ ॥ తాదృశసాధ్యే భవద్భిరపి న నిరాకాం
క్షత్వబోధానుపపాదనాచ్చేతి ॥ నను సాధ్యసంశయాదేరపి అవయవత్వాత్తేషాం
పంచత్వకథనాసంగతిరిత్యత ఆహ * సంశయేతి * ప్రయోజనం * సాధ్యనిర్ణయా

చ్చా ॥ ఆదినా హేత్వాకాంక్షాదయః *క్షణం* ఉచితానుపూర్వీకత్వమ్
ఆనుపూర్వ్యాః శబ్దధర్మత్వాత్ *న్యాయాంగత్వేన* న్యాయసంపాదకత్వే
ఉపయుజ్యంతే అపేక్ష్యంతే *కంటకోద్ధారస్య* కోనహ్నామాः కుతో వ
మానకథమస్యగమకత్వమితిప్రశ్నసమూహస్య *సమయేతి* శాబ్దాదిత్వ
త్యర్థః ॥ ప్రకారాంతరేణ ప్రతివాదినస్తథావిధాకాంక్షాదౌ దైనక్రమికః
వాక్యప్రయోగస్థలే కంటకోద్ధారాసంభవాదితిభావః ॥ **********

ఇతి శ్రీమన్మహామహోపాధ్యాయకృష్ణభట్టవిరచితాయాం
గాదాధరీయవ్యాఖ్యాయాం వివరణాపరాఖ్యాయాం
అవయవగ్రంథస్సంపూర్ణః

శ్రీ

